

Kuruc ősök

FOTO BENKO.

Dr. Wenzel

OZORAI JÓZSEF

Kuruc ősök

Regény két részben

CLARA DESIGN STUDIO, 2004

E kötet

– Pográny község első írásos említése 930. évfordulójának tiszteletére –
a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának
támogatásával jelent meg

Realizované

– k príležitosti 930. výročia prvej písomnej zmienky o obci Pohranice –
s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

Kiadta / Vydalo

© Clara Design Studio, Csenke / Čenkovce, 2004

Felelős szerkesztő / Zodpovedný redaktor

Miklósi Péter

Szerkesztő / Redaktorka

Balogh Magdolna

Könyvterv és tipográfia / Grafický dizajn a typografia

© Clara Design Studio

Nyomta / Tlač

Vydavateľské družstvo Lúč, Pozsony / Bratislava

ISBN 80-89079-09-1

I. KÖNYV

BEVEZETÉS

Utcanevek. Dülőnevek. Nemes-sor.

Rákóczi Ferenc szabadságharca a lezajlása óta elmúlt évszázadok távlatából úgy tűnik föl lelkem előtt, mint a történelem lapjaira karddal és vérrel írott hősköltemény. Hiszen ez a szabadságharc tele van legendás lelki nagysággal, magasztos önfeláldozással, a hősiességnek és vitézségnek csodás tetteivel, tüneményes dicsőséggel, tengernyi fájdalommal és éjfelete gyásszal.

Ennek a dicsőséges és gyászos szabadságharcnak rég elmúlt idejéből, kuruc vitézekről, nagy Rákóczi Ferenc katonáiról mondok mesét.

Ezek a kuruc vitézek az érsekújvári várkastélyokon hadakoztak és az érsekújvári határdűlők pázsitos mezőin, illatos rétjein, kopár tarlóin és hantos barázdáin száguldoztak paripáikon és vívták véres csatáikat. A harc elmulta után Érsekújvár ott telepedtek meg. Ott éltek le életüket és ott temetkeztek el. Emlékük felett ott még nem halt meg egészen, de már haldoklik a hagyomány.

Ifju koromban, egy félszázad előtt hallottam a róluk szóló, ma már több, mint kétszáz esztendős hagyományt. A múlt évszázad első évtizedeiben az akkori nemedék még élénken emlékezett arra a hagyományra, de két évszázad egymásra torló eseményeinek rétegei annyira behordották és elföldelték azt, hogy a köz tudatban ma már nem él. Csak néhány, kicsi számú, öreg ember fáradt emlékezetében, ott is egyre homályosabban rémlik még. És csak a régi anyakönyvekben és levéltárak megfakult, régi aktáiban vannak még nehezen kiásható nyomai.

Hiszen a régi, egykor világhíres bástyák is eltűntek! Csak néhány rom, néhány ormótlan darab sötétlik még belőlük, amelyeket már alámosott, de még el nem sodort az idők folyása. Ezek a romok mintha a multat virrasztanák s komor némaságukkal mintha a régi dicsőségről beszélnének.

A várnak egykori széles vízárkai szintén eltűntek. Helyükön utcák vezetnek és házsorok állanak, vagy kertek díszlenek.

A régi érsekújvári temetők helyén is ma már sétakert terül el és lakóházak vannak.

Kétszáz év alatt a családok elszaporodtak és elszakadoztak az ősi törzstől. A családnevek és utcák nevei is megváltoztak s az új nevek feledésbe sodorták a régieket.

Hiszen a haladásnak és a fejlődésnek legelső dolga az, hogy eltakarítja az útban lévő, régi romokat. És ha a multnak értékes maradványait megőrzi: akkor ez nem is kegyeletlenség, – csak rendes menete a folyton megújuló életnek.

Amint a legutóbbi évek eseményeit és Érsekújvárnak szinte amerikai méreteiben haladó fejlődését szemlélem: meg-megjelennek előttem a városnak régi képei, történeti multja és ennek emlékei. És magányos óráimban, álmatlan éjszakákon sokszor eszembe jut az ifju koromban hallott hagyomány. És mintha ez a hagyomány a szivemen kopogtatna. Mintha szóllongatna, hogy ne hagyjam kihalni egészen. És mintha sürgetne is, hogy siessek a megírásával, mert már nem sok időm van hozzá. És ime öreg koromban megtörténik velem, amit a francia közmondás mond: hogy az ember mindig visszatér az első szerelméhez. Mert ime én is visszatérek az első szerelmemhez, a költészethez, csupán azért, hogy mesébe foglaljam a szivemen kopogtató régi hagyományt.

Azt beszéli ez a hagyomány, hogy történetünk hősei, a kurucz vitézek az érsekújvári várban katonáskodtak és az érsekújvári dülőkben száguldoztak páriáikon. És amint kutatom a történetüket: megjelenik előttem a híres érsekújvári vár hatalmas bástyaival és fülemben csengenek a város utcáinak és az érsekújvári, Isten áldotta, buzatermő határ dülőinek nevei.

Olyanok ezek a nevek, mint a történelmi patina. Őrt állanak Érsekújvár multja felett, mintha arra vigyáznának, hogy az a mult feledésbe ne menjen. És ha történeti időrendben egymás mellé sorba helyezzük ezeket a neveket és megkérdezzük, hogy mit jelentenek és mit mondanak nekünk: akkor kibontakoznak előttünk Érsekújvár nagy multjának és történetének körvonalai. Megtudjuk, hogy Érsekújvár közel két évszázadon át hatalmas vár volt és történelmi jelentőségű eseményeknek volt a színhelye.

A híres érsekújvári vár hatszög alakú volt. Mind a hat szögén egy-egy hatalmas bástya állott. A bástyák nevei: *Forgách*, *Zserotin*, vagy *Serédi*, *Frigyes*, *Császár*, *Ernő* vagy *Bécsi* és *Cseh* bástya. Ezeket a neveket a mai nemzedék már nem ismeri. Csak a vár régi képein és a történetírók könyveiben van megörökítve.

Hogy milyen hatalmasak, milyen szélesek és magasak voltak ezek a bástyák: arról némi fogalmat ad az érsekújvári kálvária. Ma páratlanul szép történelmi emléke az érsekújvári vár dicsőséges multjának és bástyája a hitnek.

Ezek a hatalmas bástyák védelmezték a keresztény nyugatot a pogány török hatalom rémületes árözoene ellen.

Ezt a hatalmas várat is elfoglalta a török és 22 esztendeig garázdálkodott benne. 1685-ben szabadult föl a török járom alól és visszafoglalása világtörténelmi esemény volt. Egész Európa örömrban úszott. Sok nagyváros kivilágításal ünnepelte meg visszahódítását. Emlékiratok és képek jelentek meg róla világszerte és emlékérmeket verettek megörökítésére.

Az érsekújvári bástyákon omlott össze a török visszahódító hatalma. Mert már a következő évben felszabadult Buda vára s azután nemsokára egész Magyarország.

Ezeket hirdeti az érsekújvári kálvária és ezt beszélük a várbástyáknak még megmaradt, komoran sötétlő romjai.

Az utcanevek közül pedig a *Várday Pál utca* azt mondja nekünk, hogy az érsekújvári várat Várday Pál esztergomi érsek alapította és részben ő, részben utódja Oláh Miklós érsek építette föl. Ezért a tizenhatodik század végén Oláh-Ujvárnak is nevezték.

A *Zoltai utca* és a *Forgách utca* arra emlékeztet, hogy *Zoltai* és gróf *Forgách Ádám* vitéz kapitányai voltak az érsekújvári várnak és eszünkbe juttatja a nevükhöz kapcsolódó történelmi eseményeket.

A *Pázmány utca* nevénél visszaemlékezünk arra, hogy a nagy Pázmány Péter esztergomi érsek szerette ezt a várat, sokszor időzött itt és ő építette a Ferencrendiek templomát és kolostorát.

A *Széchenyi utca* neve mellett nagy történelmi mult áll. A törökök kiverése után Széchenyi György esztergomi érsek szabályozta a belvárosi utcákat. Ő adott szabadságlevelet az érsekújvári várban lakó polgároknak s meghatározta azok jogait és kiváltságait. Ugyancsak ő alapította meg a több mint 12.000 kat. hold kiterjedésű érsekújvári határt. Felosztotta 125 jobbágytelekre és jobbágysorokat telepített ezekre. És amint Várday Pál a várnak, – úgy Széchenyi György a városnak volt a megalapítója.

Nagyon érdekes és másutt talán sehol elő nem forduló utcanév a *Törökszalasztó utca*. Ez a kanyargós utca nyugatról keletnek, a várfalak mentében a bécsi kaputól az esztergomi kapuhoz vezet. A történelmi hagyomány szerint a várba nyomult császári és magyar sereg elől ezen az utcán igyekezett kimenekülni a török várőrség. De a legnagyobb részét ott levágták, közöttük a basát és a nagyzászló tartóját is.

A *Rákóczi utca*, *Bercsényi utca*, *Berthóty tér*, *Jávorka utca*, *Kurucz utca*, stb. utcanevek hallatára megjelennek előttünk Rákóczi szabadságharcának legendás hősei és elvonul lelki szemeink előtt a Pro Patria et Libertate felirású Szűz Mária zászlók alatt 8 éven át folytatott szabadságharc, a magyar nemzet hősi felángolása, heroikus küzdelme és ezen küzdelemnek tragikus elbukása.

Eddig érkezve az olvasásban a nyájas olvasó türelmetlenkedni kezd. Hiszen méltán azt hiheti, hogy ez a könyv tele lesz száraz és már sokszor megírt történelmi adatokkal és helyi vonatkozású, aprólékos visszaemlékezésekkel.

Megnyugtatom a nyájas olvasót. Száraz történelmi adatok és aprólékos helyi vonatkozású törmelékek helyett mozgalmas képeket és izgalmas, háborús epizódokat fog leírni és elmondani ez a könyv a kurucoknak vitézségben, bravúrokban és költői szépségekben páratlanul gazdag harcaiból. Történetünknek csak történelmi háttere és a kuruc dicsőségtől tündöklő, majd szomorú gyásztól sötétlő horizontja nagy Rákóczi Ferenc szabadságharca. Ebben a harcban szerepeltek mint vitéz közharcosok történetünknek hősei. Kis emberek voltak, a névtelen ezrek sorából valók. Vitézségük, kalandjaik s hőstetteik nincsenek feljegyezve a történelemben, mert a történelmi események kialakulására nagyobb kihatással nem voltak, de katonai virtusaiknak és bravúrjaiknak annak idején a kuruc táborokban híre volt. Később ez a hírük egy-két nemzedéken keresztül már csak egyes családok egyre halványodóbb hagyományaiban élt. Ezeket a névtelen és rég elfelejtett hős kuruc vitézeket írja le és kalandos hőstetteiket meséli el ez a könyv.

És benne lesz ebben a könyvben a szerelem örökre szép költészete. Kuruc vitézeinknek és mátkáiknak, szépséges magyar leányoknak háborus szerelme. Szerelmüknek ébredése, reménykedése, epedése és vágyódása, öröme és bánata, küzdelme és diadala.

Mert a fegyverek zajában csak a muzsák hallgatnak el. Ámor és Mars, a szerelem és a háboru Istene örök időktől fogva mindig jó barátságban voltak. Ámor a háboruk zivataraiiban is uralkodik a szíveken.

Így ni! Most már ugyancsak megnyugtattam a nyájas olvasót. Most már bátran és vigan neki vághatnak a dülőknek.

Az érsekujvári határt *Nyárhid*, *Lék*, *Gúg*, *Györög* elpusztult magyar faluk határaiból alakította meg Széchenyi György esztergomi érsek. Mert az érsekujvári vár és köröskörül a Vág, a Garam és a Duna közötti nagy terület, majdnem akkora, mint egy kisebb vármegye, mind, mind az esztergomi érsek birtoka volt. A vár körül és az érsekujvári határban évszázadokon keresztül nagyon gyakori volt a hadak járása, azért sok határdülő nevében történelmi tartalom van.

A *Léki* dülő helyén a török háborúk előtt Lék nevű falu volt. Oláh Miklós érseknek az esztergomi primási levéltárban levő irott könyve szerint eredetileg itt volt a vár, a Castellum. Ezt később Várday Pál esztergomi érsek a Nyitra folyó mocsaras jobb partjára helyezte át.

A *Nyárhidi* dülő az egykori Nyárhid nevű magyar falunak emlékét őrzi. Régi falu volt ez. A neve előfordul IV. Béla királynak 1248-ból való azon oklevelében, amely Nyitra várost a tatárjáráskor tanusított hősiességéért szabad királyi város rangjára emelte.

A *Gúgi* dülő helyén valamikor Gúg nevű falu volt.

Györög elpusztult magyar falura csak egy utca neve emlékeztet. Anyala puszta és az érsekujvári Berek erdő között fekvő területet a nép ma is Csalavárnak hívja. Ott lehetett valaha Csalla-Toronyhely falu.

Különös két név a *Ragonya* és a *Kapcarét* dülők neve. Ezek körül megbízhatatlan szájhagyomány imbolyog. Olyan ez, mint a kiszáradt ingovány felett a néha-néha felvillanó lidércfény. Az ember nem tudja, hogy lidércfény-e? Vagy káprázat? Hagyomány-e? Vagy költészet?

A *Ragonya* dülő név állítólag onnan ered, hogy azon a helyen a Pozsonyba utazó esztergomi érseket megmentette egy Ragonya nevű perbetei kovácslegény. Az eset állítólag így történt.

Az érsek egy nagy batárban ült a titkárjával. Elöl a bakon a parádés kocsis és a komornyik s a gyeplős lovon egy fullajtár. A hátsó bakon két huszár és a kocsi után hat csatlós. Amint a farkasdi puszta és Érsekujvár között járt a négylovas hintó: a füzesből három harcsabajszú beste török ugrott elő. Ezek láttára a csatlósok, huszárok, komornyik, kocsis és fullajtár mind megugrottak, az érsek a batárban magára maradt a sekretáriusával.

Az egyik török már nyitotta is a batár ajtaját, – amikor egy legény, mintha csak a földből nőtt volna ki, ott termett és a fokosával úgy vágta tarkón a törököt, hogy az menten a batár alá zuhant. A másiknak meg úgy odacsapott a homlokához, hogy az nyomban lebukott a lováról. A harmadik török megugrott.

A rémültéből magához jött érsek kinyitotta a batár ajtaját és azt kérdezte:

– Mi vagy fiam?

– Magyar.

– Mi a confessiód?

– Kovácslegény vagyok Perbetéről.

– Nem a mesterségedet kérdezem, hanem azt, hogy mi a vallásod?

– Pápista.

– Talán katolikus?

– Lehet, hogy az, kegyelmes érsek atyám, de minket Perbetén pápistáknak mondanak.

– És mi járatban vagy?

– Most éppen a kegyelmes érsek urunkat szabadítom.

– Bene! Valde bene! És mi a neved?

– Megkövetem alásan, – Ragonya.

– No, ha magyar is vagy, katolikus is vagy és Ragonya a neved: akkor ennek a földnek a neve is legyen Ragonya és legyen a tied.

Így történt-e? Nem-e? Ki tudná ezt megmondani?

A *Kapcarét* dülő Naszvad irányában terül el a Nyitra folyó mentén, ennek balpartján. A rétje most is abban különbözik a többi rétektől, hogy a füve nem szálas, hanem pázsitos, alacsony és sűrű, mint az ecset. Olyan ez a rét, mint egy nagy sötétzöld bársonyszőnyeg, amelynek zöld bársonyát csak a réti gombos here lilás virágsüvegei tarkítják.

A honfoglaláskor ezt a nagy területet egész a Vágdunáig állítólag a Csalla nemzetség szállotta meg és itt építette magának Csalla Toronyhelyt.

Akkor még nem létezett se cipő, se selyemharisnya. A Csalla nemzetség szép asszonyai és leányai mind pompás sarukban és aranyrojtos csizmákban jártak. A kapca akkor olyan nélkülözhetetlen és elsőrangú luxuscikk volt, mint ma a selyemharisnya. S a híres szép asszonyok és leányok selyem- és patyolatkapcáit a szolgálóasszonyok a Nyitra folyóban mosták és ezerszámra innen a réten teregették és szárogatták. És hogy innen származnék a dülő neve.

Ki tudja igaz-e? – Nem-e? – Ki tudná azt megmondani?

És azután itt van a *Lévai strázsa*, *Kis németek rétje*, a *Csike*, a *Pirító*, *Pancadomb*, *Prajmer*, *Feketeláp*! Milyen érdekes nevek! Mindannyiban valami történelmi tartalom rejlik.

Node elég legyen már a dülőnevekről! Mert itt még a város fejlődésének olyan alakulatáról is kell szólnom, ami még nem utca és már nem dülő, – hanem – sor.

Úgy keletkezik a sor, hogy a város vagy a falu végén a házak szépen egymás mellé épülnek és sorba állanak, mint glédában a katonák. Kerül ilyen sor minden városban és faluban, Kis-sor, Nagy-sor, Alsó-sor, Felső-sor, Erdő-sor, Duna-sor, stb. egyszerű nevek alatt. Ideiglenes alakulat ez, mert amikor a sorral szemben kiépült egy másik ház sor: akkor az megszűnik sor lenni és az utca rangjára emelkedik.

Érsekujvárott is volt Kisfélsor, Nagyfélsor és Szárazsor. Ezeknek semmi különösebb multjok és történelmi jelentőségük nem volt.

Volt azonban Érsekujvárott még egy negyedik sor is. Ennek olyan különös neve volt, amely másutt aligha fordul elő. Az volt a neve: *Nemes-sor*.

Hogyan keletkezett ez a sor? Kik építették azt? És honnan származik a különös neve?

Ugyanaz a már-már kihaló hagyomány lebeg a ma már nem létező Nemes-sor fölött, mint történetünk hőseinek emléke fölött.

Folyton velem járt és hosszú életemen végig kísért engem ez a hagyomány. És én életem alkonyán csak azért vettem elő régóta félretett tollamat s azért írom meg ezt a könyvt, hogy egy koszorús költőnk szép tanítását követve a régi fénynél új szövétneket gyujtsak, hogy az Érsekujvárott élt, és ott eltemetkezett kuruc vitézek egyre homályosuló emlékét föllevenítsem és hogy az a hagyomány, amelyről kívülem már csak igen kevesen tudhatnak, ne menjen egészen feledésbe.

Azért ez a könyv talán nem is regény, talán csak korszerű képek és egymásba kapcsolódó események sorozata. Nem is lép fel a regény igényeivel és én csak azért cimezem regénynek, mert más nevet nem tudtam neki találni. Nem is akar más lenni ez a könyv, mint:

emlék a múltból – emlék a jövőnek.

Érsekujvár, 1928. január 28.

A SZERZŐ

I. FEJEZET

Három kuruc és egy barát

Az ősrégi Nyitra városából egy országút kanyarodik Sarluskának s Üzbég mellett elhaladva, északnak fordul. Itt a szélesen elterülő Nyitra völgy gazdag, búzatermő rónáján futva sok községet érint és Nagytapolcsány felé vezet.

Ennek az országútnak mentén, túl Menyhe, Egerszeg és Vicsáp magyar falvak félkörgyűrűjén fekszik Pereszlény falu.

Erre a falura és határára néznek keletről a nagyapponyi hegyek. Ezek között az egyiknek, a Mancickónak bozontos orma olyan, mint egy guggoló, nagy medve. Ez mintha a nyakát nyújtogatná, hogy jobban ide lásson a pereszlényi határba. És mintha szimatolná, hogy lesz is itt csakhamar láttnivaló. Ez a hegyláncolat délnek halad egész Nyitraig és itt a hatalmas Zoborban végződik.

Közel a faluhoz és a hegyláncolat lábától nem messze folydogál a Nyitra folyó. Lassú folyással halad, mint akinek az útja nem sietős. Mintha a parti füzeknek, nádasoknak és rekettyéknek elmondaná, hogy honnan jön és hova megy.

Messze nyugatról és nyugat-északról a galgóci és póstyéni hegyek sötétlenek és mint egy nagy szalag szegik be a látóhatárt.

Északról de nem folytatom. Már ennyiből is látható, hogy Pereszlénynek szép a fekvése és hangulatos tájleírást írhatna róla, aki ért hozzá.

Az én figyelmemet az a kép ragadja meg, amely a pereszlényi síkon 1708 augusztus 28-án kibontakozott.

Óriási U alakban sorakozott itt föl gróf Pálffy János császári generális serege, vagyis a labanc hadsereg. Előre megbeszélt terv szerint ennek a nagy U-nak a közepébe vezette be Ocskay László a maga kuruc ezredét. A kurucot háta mögött a nagy U két karja visszahajlott és Ocskay ezrede egyszerre úgy benne volt a labanc táborban, mint a farkas a veremben.

Rémülve látta a kuruc ezred, hogy el van árulva, hogy törbe csalták. És amikor látták, hogy Pálffy és Ocskay barátságosan üdvözlik egymást, kezet szorongatnak, sőt ölelkeznek is: kitört az indulat, fenyegető moraj hangzott föl a kurucok sorai közül: „Árulás!” „Gazság!” „Gyalázat!” És a szidalmak egész tömege zúdult föl Ocskay ellen.

Egy kisebb csapat, mintegy 200 kuruc, sarkantyúba kapta a lovát és nem törőd-

ve a halállal, mint a forgószél, nekirohant a labanc tábor egyik falának, keresztül törte azt és elmenekült.

A menekülők keresztül vágva magukat a császári seregen, szétrebbentek, mint a fogolycsapat, amelyre lövés esett.

Négy lovas kuruc merészen nekivágott az apponyi hegyeknek. Átkaptatott az akkor sekélyes Nyitra folyón, rátért a Nyitra baloldalán haladó útra s lóhalálban vágatott Darázsi irányában.

Az egyikük elől vágatott, kissé elhagyva társait, mintha ő vezette volna a másik hármat és mintha tudná, hogy merre kell menekülniök.

Utána vágatott két hatalmas termetű kuruc.

Az egyiknek lógott és himbálódzott a balkarja. Úgy látszott, hogy menten elveszti. A kezefején vörös csík vonult végig s az ujjá hegyén vércsöppé gyülemllett össze és a vércsöppek behullottak az út porába. Ezt az a baj érte, hogy egy német katona hozzávágott a bal vállához. Erre a mi kurucunk úgy visszavágott a német katona nyakához, hogy az menten lezuhant és annyi ideje sem maradt, hogy egy fél Miatyánkot elmondjon.

A másik kurucnak kilógott a jobb lába a kengyelvasból és a levegőben kaszált. Az üres kengyelvas meg a vágatás közben folyton kalimpált. Valahányszor ez a kettő összeütődött: a kuruc mindannyiszor nagyot káromkodott. Ezzel a kitöréskor az történt, hogy egy labanc oda akart vágni lovának a lábához s ügyetlenségből erős lapos vágással a lovasnak a lábfejét ütötte meg. A mi kurucunk erre a gorombaságra úgy felelt, hogy a labancnak a kard rögtön kiesett a kezéből, de a félkarja is utána lógott.

A negyedik kuruc kissé hátrább maradt. Az fedezte a menetet. Néha-néha megállt és visszanézett, hogy üldözik-e őket? De a kitört kurucokat nem üldözték. Talán azért, mert úgy se váltak volna belőlük hű labancok, – vagy talán még inkább azért, mert őrizni kellett azokat, akik ki nem törtek.

Az út egy kanyarodása után már nem látták a tábort és onnan sem látták őket. Azért ők még jó ideig tovább vágattak, amíg egy völgynyíláshoz értek, Béd falu táján.

A völgy teknőjének közepén egy vízmosás száraz árka fut a Nyitra felé. – Tavasszal a hóolvadás, nyáron a sebes zápor vize ezen szalad le a Nyitrába.

Itt a vezető megállott és bevárta három társát. Bekanyarodtak a völgybe s a vízmosás mentén a lankásan emelkedő hegyoldalon, hol cserjék, hol fák között szótlanul haladtak előre, majd gyorsabb, majd meg lassúbb lépésben, amint lehetett. Csak az egyikük káromkodása hangzott föl közbe-közbe.

Amikor már jó messze haladtak az erdőben a hegyoldalon, megszólalt az egyik az, akinek a bal karja lógott.

– Gábor! Én nem birom tovább!

– No csak az kellene még, – fele rá a megszólított, – hogy nekem itt elájulj, mint valami nyavalyás német fráj! Szép is volna, ha a kurucok megtudnák, hogy a híres Ozoróvszky György, aki tavaly bekapta és úgy kiköpte a karabély golyóbist, mint más ember a szilvماغot, – most egy érvágástól elájult.

– Ne papolj! Érzem, hogy folyik a vérem.

Erre Gábor nagyon megijedt, csak nem mutatta. Odaugrott Györgyhöz s megrémülve látta, hogy egész kezefejét elborította a vér. Hozzá kötötte a sebesült karját a melléhez. Hirtelen így könnyített rajta. Alig végzett így vele, amikor a másik sebesült éktelenül elkáromította magát.

– Te Pál, meg ne káromkodj! Tudod, hogy azt nem tűröm, – szólt oda a Gábornak nevezett kuruc.

– Könnyű neked, – felelte rá a másik. – Csak volna most az én lábam a te lábad és pöcögetné azt a nyomorult kengyelvas, tudom, hogy te se a Miatyánkot mondanád!

Gábor hozzáment és a kengyelvasat hozzákötötte a nyeregkapához. Eközben felismerte, hogy a két társánál nagyobb a baj, mint amekkorának gondolta.

– Imre! – szólt oda a negyedik társukhoz. – Gyere, vigyázz Györgyre! Gyertek lassú lépésben utánam!

Gábor leereszkedett a száraz vízmósás széles árkába s abban haladt fölfelé. Néhány perc múlva egy jókora gödörhöz ért, amely a pereméig tele volt vízzel. Ott a hegyoldalban, a száraz meder fenekén olyan volt ez, mint egy apró tengerszem. Most a nyár végén is friss víz volt benne, mintha a forrás tündére, vagy lelke ott bujt volna meg.

Egy félredült, hatalmas bükk koronája, mint egy óriási napernyő, állandóan árnyékot tartott felette.

Ennek a víznek Gábor nagyon megörült. Nagynehezen kikapaszkodott a mederből, alkalmas helyet keresett és talált is a ritkás erdőben. Kipányváztta és oda-kötötte a lovát egy fához és bevárta a barátait, akik csakhamar odaértek.

– Itt megpihenünk! Megnézem a sebeteket. Imre te pányvázd ki a lovakat, azután hozz gyorsan vizet. Ott van az orrod előtt. De előbb segíts, leemeljük a két sebesültet.

Előbb Györgyöt, azután Pált emelték le a lóról. És Gábor hozzáfogott, hogy Györgyöt levetköztesse.

Lassan, vigyázva húzta el a dolmányt előbb a jobb karjáról, azután nagyon óvatosan a sebesült bal karjáról. Azután kigombolta és lefejtette a mellényét, legvégül leszedte az ingét. Mindezt olyan gyöngéden és ügyesen csinálta, hogy nincs az a diplomás fehérvári bába, aki ügyesebben tudná.

Azután kimosta a sebet. Körültapogatta és fejét csóválva így beszélt magában:

– Ej, ej cudar labanca! ekkorát vágni! Hisz ez majdnem akkora, mint az én araszom. Node hála Isten nem mély és csontot nem ért a kard.

Eközben belenyúlt iszákjába, kivett onnan egy skatulyát, abból egy csipet bojtórjánlevelet beáztatott, ezzel teletömte a sebet, azután árnikával bekente s erősen bekötötte. Utána lemosta György arcát, nyakát, karjait s egész felsőtestét és ráadta a maga rezerva, tiszta ingét. A dolmánya bal ujját kifordította, hogy megszáradjon, mert ez csupa vér volt. Azután ráterítette a dolmányt a nyeregre, ezt hozzátámasztotta Györgynek a hátához és ráparancsolt, hogy ne mozduljon.

Imre ezalatt kipányváztta a lovakat, vizet hordott, kézhez adott, ami kellett és segített, amiben tudott.

Ezután Gábor a másik sebesültet vette munkába. Látta, hogy a sarkantyús

csizmát nem lehet a lábáról lehúzni. Nem sokáig teketóriázott, hanem mintha csak mestersége lett volna, gyorsan végigfejtette a varrást a csizmaszáron és így szabadította ki a lábát. Mikor a lábáról lefejtette a kapcát is: elképedve látta, hogy a láb mennyire meg van dagadva és mintha két ujjnyi széles, fekete pántlikával volna átkötve. Nyomkodta, vizsgálta, nézegette és megkönnyebbülve állapította meg, hogy csonttörés nincs. Alaposan lemosta a beteg lábat, bedörzsölte pálinkával és erősen becsavarta György véres ingébe, amelyet előzőleg már beáztatott.

– Nos kurucok, most ebédelünk, – mondta Gábor és elővett az iszákjából két darab félkar hosszúságú, száraz, füstölt kolbászt, amely kemény volt, mint a bot és mégis olyan jóízű, mint a legfinomabb csemege. A kolbászt négy egyenlő darabra vágta, György részét szép, vékony ostyaszeletekre felszeletelte, mindegyiknek egy fél vöröshagymát adott hozzá. Ez volt az ebédporció. Egy kis rozspálinkával, azután friss vízzel a hegyibe: igazi kuruc ebéd volt.

Ebéd után a két sebesültet lefektették. Dolmányukat tették fejük alá vánkosnak, takaró meg nem kellett. Szép meleg nyári nap volt, a szél sem alkalmatlankodott s az árnyékos erdőben a két sebesült csakhamar elaludt.

A másik kettő megbeszélte, hogy mi lesz most? hová menjenek? mitévők legyenek? Azután rendbe hozták, megitták a lovakat, Gábor megnézte az óráját, látta, hogy a betegek már több, mint három óra hosszat aludtak, de azt is látta, hogy már öt óra elmúlt s itt az ideje, hogy tovább menjenek.

– Talpra kuruc! Zabba mennek a lovak!

A kurucok táborozás közben megszokták, hogy félig ébren aludtak, mint a nyúl. Gábor szavára a két sebesült rögtön felébredt, de talpra állani nem tudott.

Gábor megvizsgálta Györgynek sebkötését és meg volt elégedve a vizsgálat eredményével, mert az erős kötés elállította vérzést. Pálnak a lábfeje csak olyan volt, mint előbb, de ez nem is lehetett másként.

Felrakták a két sebesültet lovaikra s azután az egyik az egyikre, – a másik a másikra vigyázva, elindultak.

Szóltanul ballagtak a hegyi ösvényen s azután a Szuticzki*) nevű hegyszorosban menő hegyi úton folyton fölfelé. Nagyon nagy terhet cipeltek magukkal. Mint száz elátkozott lidércnek nyomása nehezült szívére, mint komor, viharos felhő félelmetes sötétje borult a lelkükre Ocskay gaz árulása.

Már alkonyodni kezdett, amikor a Peczkeparti dűlőbe értek és Gábor észre vette, hogy a fák között könnyű füst gomolyog fölfelé.

Megállította a csapatot és nyomban egy varjú káromgása hangzott el, vagy fölötte, vagy mellette.

– Kár! Kár!

Alig egy perc múlva a varjúnak felel a szarka:

– Csarara, csara, csarara, csara!

Erre Gábor hirtelen belekezdett a Miatyánkba s amikor kimondta a végén az ament, rögtön újra megszólalt a varjú:

*) Néhai Kocsner József volt szalakúzi esperes-plébános szerint ezen hegyszoros régi neve „Szu-tuk-ka”, annyi mint „Szűkutca”.

– Kár! Kár!

És Gábor újra belefogott a Miatyánkba s mikor a végére ért, mintha csak valami ráolvasás lett volna, rögtön megszólalt a szarka:

– Csarara, csara, csarara, csara!

Erre Gábor leugrott a lováról, feldobta a süvegét, nagyot ugrott örömében és csak annyit mondott:

– Helyben vagyunk, kurucok!

Mert a varjú és a szarka beszélgetése azt jelentette:

– István bácsi ott van-e? – Itt vagyok!

– Jöhetsz-e? Nincs-e baj? – Jöhetsz, tiszta a levegő!

És Gábor elindult a füst irányában. Vele szemben jött egy idősebb paraszt rancos gatyában és csak ennyit kérdezett:

– Hányan vagytok?

– Velem együtt négyen. Kettő sebes.

Minden további szó nélkül odamentek a lovakhoz és kantáron vezették egy keskeny, sziklás, meredek ösvényen, amely szerencsére rövid volt.

És a négy menekülő kuruc, mint négy ázott-tollú varjú, némán és szomorúan volnult be Kaszás István mészégető tanyájára.

A mészégető kemence egy írtáson állott és füstölgött. Előtte a szabad ég alatt Erzsók asszony, Kaszás gazduram felesége a vacsorát főzte. Amint meglátta a négy váratlan vendéget: rögtön, minden szó és kérdés nélkül egy másik lábast állított oda a tűzhöz és arra egy nagyobb fazekat. A tűz vígan pattogott a lábasok alatt, a két fazékban egyre jobban pőfögött a birkagulyás és jó kuruc vanília – azaz fokhagyma – illat terjengett a levegőben.

Csakhamar megvacsoráltak, miközben nagyon kevés szó esett. Azután a két sebesültet lefektették egy elrejtett mészakőbányába. Ott ezek bátran alhattak, – sőt akár beszélgethettek is.

A lovakat Istók Kaszásnak a siheder fia még a vacsora előtt elvezette egy távolabb eső, egészen elrejtett mészakőbányába. Imre vele ment, – lenyergelte a lovakat; Istók pedig jó, füves takarmányt dobott eléjük és megbízta Imrét, hogy később majd megitatja őket. A lovaknak pedig olyan jó helyük volt és úgy el voltak rejtve, – hogy akár kedvükre nyeríthettek volna is, – semmi galiba nem lett volna belőle.

A csillagos, szép, nyári éjszaka ráborult az elcsendesült tanyára a maga leirhatatlan szépségével és költészetével.

Gábor és Imre egy magában álló, százados tölgyfa alatt telepedtek meg. Mind a ketten a szabad anyatermészet ölén nőttek fel. Gábor a búzakaiásos és illatos rétekkel borított, gyönyörű érsekújvári rónaságon, – Imre a kakukkhagos, lankás, dombos Pogrányban. Mindketten fiatalok voltak és lelkük tele volt fogékonysággal és szeretettel a természet szépségei és költészete iránt. De most nem hallották meg a nyári éjszaka csendjének bűvös muzsikáját. Jó ismerőseik voltak nekik a Fiastyúk, a Göncölszekere, a Nagy és Kis Medve és a többi égi csillagzatok. De most nem értették meg ezeknek rejtelmes beszédjét. Mert most sötét gond nehezült a lelkükre.

Ők maguk csak el tudnának osonni. De mi lesz Györggyel és Pállal? Ezek a halál fia, ha elfogják őket. Itt a mészégető tanyán sokáig nem maradhatnak. Nehéz sebükkel Érsekújvárra eljutni most nem tudnak. Hová vigyék? Hogyan mentse meg őket? Pográny is lépésben elég hosszú járás ide. Ott Imre nénjénél és Cilly Ambruséknál talán elrejtőzhetnének, amíg sebeik begyógyulnak. De oda vihetik-e őket ezek nyakára és veszedelmére? És befogadják-e őket ottan? És ha befogadnák is: hogyan vigyék el őket oda? Ezeken tanakodtak és álom nem jött a szemükre.

– Végtére is bizonyos, hogy Érsekújvárra most nem vihetjük őket. És Pográny az egyedüli hely, ahol elrejtőzhetnek. – Így elmélkedett Gábor.

– Igaz, de kuruc ruhában oda sem vihetjük őket, – felelte Imre.

Utoljára is abban állapodtak meg, hogy Gábor holnap parasztgúnyát vásárol be Nyitrán.

Ekkor odalépett hozzájuk Kaszás gazda, akinek elmondották a tervüket.

– Ez nem lesz jó, – mondotta Kaszás. – Hát a két sebesültet én felcserezem, vagy Erzsók? Egyikünk sem ért hozzá. Úgy lesz az, hogy az anyjukom meg az Istók holnap bevisznek Nyitrára egy szekér meszet és ott a Párutcában, az ócskás zsidónál megveszik a gúnyát. Ha van rá pénzetek, mert nekem nincs.

Úgy is lett, hogy Erzsók asszony és Istók másnap befuvaroztak Nyitrára egy szekér meszet, megvették az ócska parasztgúnyát, a kalaptól kezdve le egész a csizmaig, – két nagy emberre és két középtermetűre valót. És estére vissza is tértek.

A két sebesült egész nap pihent. Gábor borogatta, kenegette őket, úgy hogy estére kelve már egy kis erőre is kaptak.

Mind a négyen felvették a kopott parasztruhát. Ez mind más és más faluból való viselet volt és úgy elmásította őket, hogy maga Ocskay sem ismert volna reájuk.

– Most pedig úgy lesz, – szólalt meg az öreg Kaszás, – hogy a kuruc ruhát, fegyvert, nyeret, szerszámot mind berakjuk a szekéroldalba. Hegyibe szalmát és erre meszet. Ezt meg maga Gábor vigye a fiammal Pogrányba és ott beszélje meg, hogy hogyan lesz? mi lesz? Visszajövet pedig hozzon két kaszát, egy nagy gereblyét és négy cséphadarót. Hogyha ez itt lesz, akkor majd én viszem magukat Pogrányba.

Gábor meg is járta Pogrányt, ott mindent elrendezett s a nagy gereblyével, kaszákkal és cséphadarókkal vissza is érkezett. Tanakodott Imrével és Kaszással s abban állapodtak meg, hogy másnap estefelé szekérre rakják a két sebesültet és mint aratómunkásokat viszi majd őket Kaszás Pogrányba, úgy hogy sötét éjjel érjenek oda.

Másnap, mielőtt szekérre rakodtak volna, Ozoróvszky félrehívta bajtársait és nagyon komoly szavakat intézett hozzájuk:

– Bajtársaim! Minket az élet vihara egymás mellé sodort, mint a zivatar a le-tört gallyakat. Sokat küzdöttünk és szenvedtünk együtt s a harcokban és a szenvedésekben megismertük egymást. Most bujkálunk, mint az üldözött vad, hogy megmentsek az életünket. Ki tudja milyen sors vár reánk? Egymástól elszakadva gyöngébbek leszünk, összefogva erősebbek. Én becsüllek és szeretlek benneteket

és talán ti is így éreztek irántam. Felajánlom nektek a barátságomat és kérlek benneteket, kössünk barátságot, jóra, rosszra, örömré, bánatra, az egész életre!

– A lelkemből beszélsz! – mondták a társai.

– Kössük meg a barátságot életre-halálra!

Kezet szorítottak egymással és mind a négynek ajkáról csak ez a szó hangzott el:

– Becsületszó!

Így kötötték meg a barátságot életre-halálra.

Azután Erzsók asszonynak nyájas szavakkal megköszönték a gondosságát. Istók gyereket pedig bízatták, hogy siessen megnőni, mert kell a kuruc. Az egészségesek felsegítették a sebeseket a szekérre, azután maguk is felkapaszkodtak és a szekérről még egyszer elköszöntek.

A szekér kikanyarodott a mészégető tanyáról és kereket kötve, lassan ereszkedett le a zsérei meredek lejtőn Csitárnak, Gerencsérnek, Pográny irányában.

Voltak pedig azok, akik egymásnak barátságot fogadtak és aratómunkásoknak öltözve nekiindultak a veszedelmes útnak és bizonytalan jövőnek:

Ozoróvszky György kuruc közvitéz,

Beretzky Pál kuruc közvitéz,

Barkó Imre kuruc közvitéz,

és Csölle Gábor, barát fráter.

Csoportképet nem adhatunk róluk. Mindegyikük olyan éles vonalú, határozott egyéniség, hogy külön keretet kíván.

Általános jellemzésükre csupán annyit, hogy nem voltak ők valami lerongyolt ruhájú, elhanyagolt külsejű és lezüllött lelkű alakok, hanem olyan emberek, akiknek megszokásához és természetéhez a rendes ruha és a tisztaság, lelki világukhoz pedig a jóérzés hozzátartozik.

És ha az életük tele volt is kalandokkal, mégsem voltak ők kalandorok, mert nem kerestek önző célokat, nem hajhásztak se vagyont, se egyéni érvényesülést, hanem Rákóczi eszményeinek fanatikus hívei és harcosai voltak ők, készek ezekért vérüket ontani és életüket feláldozni. A véletlen sors mind a hármukat Ocskay ezredébe sodorta s ők vakon bíztak vezérükben és tűzbe, halálba rohantak utána. Azért Ocskay árulása, mint a villámcsapás sújtotta lelküket.

Szavuk sokszor nyers, viselkedésük néha a gorombaságig érdes, – de ez nem az ő egyéni sajátságuk, hanem a kornak és az akkor agyonzaklatott népléleknek volt a jellemző vonása. Tetteikben előfordul a ravaszság, durvaság s néha a kegyetlenség is, – de mindezek a háborúnak az eszközei és jelenségei és ők háborúban voltak. Lelkük azonban el volt telve az eszményeikhez való hűséggel és eszményeik iránti szeretettel és az a szeretet nem engedte meg, hogy szívükre és lelkükre a durvaságnak kérge lerakódjék és kiölje onnan a nemesebb emberi erőnyeket.

És most ismerkedjünk meg egyenként szereplő vitézeinkkel.

II. FEJEZET

Ozoróvszky György

Trencsén megyének egy kies, sziklás falujából származott. Apjának ott olyan hét-szilvafás, nemesi, kis birtoka volt. Ezt a kis birtokot öregebbik fiára, Jánosra hagyta, ennek pedig kötelességévé tette, hogy öccsét, Györgyöt felnevelje és húsz éves koráig eltartsa.

János meg is felelt kötelességeinek. Tizenöt évvel fiatalabb öccsét testvéri szeretettel nevelte, egy kicsit iskoláztatta is s amikor már arra való volt: otthon fogta könnyebb munkára.

Évek múltak így el és György 16 éves lett. Bátyjánál már öt apró gyerek táto-gatta a száját a mindennapi kenyérért. Érezte György, hogy ő itt felesleges. És már nyiladozott az eszében, hogy tanulnia kell valami mesterséget, hogy megke-reshesse a kenyerét és ember legyen belőle.

Egyszer csak azzal állított be bátyjához, hogy ő elmegy valami mesterséget tanulni. Bátyja helyeselte szándékát. Csináltatott neki rendes mesteremberes ruhát és egy kis pénzt is adott neki. Az ángyikája meg telerakta a tarisznyáját pogácsával, kolbásszal s más elálló ennivalóval. S egy szép júniusi napon a fiú tarisznyával a nyakában, kis batyuval a hátán és egy mogyorófa füttykössel a kezében elbúcsúzott, elindult a világba és örökre elszakadt a családjától és a szülőfalujától.

Este felé járt az idő, amikor Trencsénbe érkezett, ahol évek előtt iskolába járt. Az volt a terve, hogy ott tölti az éjszakát s másnap tovább megy. Le is rakta a holmiját a volt kosztadó gazdájánál, egy becsületes vargánál. Világos volt még, – elment hát őgyelegni a városba s eközben letévedt a Vág partjára. Láta, hogy ott egy tutaj van kikötve. Egy borostás arcú, jól megtermett tutajos ült a tutaj hátsó végén, a csikótalpon.

- János bácsi, elvinne engem? – szólította meg tótul a tutajost.
- El, ha van pénzed.
- Van egy kevés. És mikor indulnak?
- Hajnalban fél háromkor.
- Akkor elhozom a holmimat és itt alszom.

Fél óra sem telt bele, mire visszajött. Lefizette a 9 polturát Komáromig. Azután lefeküdt a kalibába, ahol már két más utas is volt. Feje alá fogta a batyuját

vánkosnak, egyet sóhajtott, talán imádkozott magában és nyomban úgy elaludt, mintha a vízbe dobták volna.

Indulás előtt már ébren volt. A tutaj széléről megmosakodott egész a derekáig és olyan friss volt, mint a hal.

– János bácsi engedje meg, hogy odamenjek magához, – szólta oda a tutajoshoz.

Ez szemes fiúnak nézte Györgyöt és megengedte neki, hogy odamenjen hozzá, a hátulsó kormány mellé. Legalább majd nem unatkozik, gondolta magában. És ha nagyon szorulna, még segíthet is neki a fiú.

És a tutaj elindult és a hullámok sebességének tempójában haladt lefelé.

A hajnal pírja kipattant és egyre erősödött. A Vág völgye, mintha egyet nyújtózott volna és megmozdult volna álmában. S a hajnal hasadása és a Vág völgy ébredése találkoztak egymással és ez a találkozás olyan volt, mint két csodálatos tüneménynek a csókja és ölelkezése. Nincs az a költő, aki ennek a találkozásnak a néma harmóniáját elgondolni és méltó szavakkal elmondani tudná! És nincs az a festő, aki annak fenséges színpompáját ecsettel vászonra vetni tudná. Mert ez a fenséges harmónia és színpompázat a legnagyobb művészek, a teremtetők az alkotása.

György szinte megrendült a lelkében. Tekintete folyton körüljárt, hol az égbolton, hol az erdős hegyeken és sziklaormokon, hol a partokon, hol meg a Vág ezüstös habjain. Csak nézte, nézte őket és szólni nem tudott.

– Ugye szép! – mondta a tutajos és szava felébresztette a fiút elámulásából.

– Óh János bácsi, nem is tudom elmondani, hogy milyen szép! Ennél szebb már a legszebb templom sem lehet!

– Látod fiú, én már sokszor láttam ilyen szép júniusi hajnali órában. És valahányszor látom: mintha mindig szebb volna. És mindannyiszor azt gondolom: milyen hatalmas vagy te Teremtő Isten, hogy ilyen szépségeket teremteni tudtál!

Ez az első benyomás és a tutajos szavai örökre bevésődtek a fiú fogékony lelkébe.

A tutaj ezalatt tovább siklott a habokon és György szemei előtt egymásután bontakoztak ki a Vág völgy panorámájának mesébe való és sok mesében megírt szépségei.

Itt egy meredek szikla. Rajta mint valami mesebeli, óriási griff madárnak elhagyott fészke. Stibor vajda várának, Beczkónak romjai. Amott balfelől Temetvény, Bercsényi vára, – jobbfelől Csejthe vára, Báthory Erzsébet rémes történetével.

A tutajos sorba mutogatta Györgynek a hegyeket, a sziklákat, a falukat és a várromokat. Mindezekről elmondotta mindazt, amit tudott. Eközben csak úgy röpült az idő és gyorsan fogyott az út.

A galgóci várnál véget ért a hegyek birodalma és romantikája és a primitív vízi tehervonat, a tutaj, a Vág hullámainak hátán bekanyarodott a mesésen gazdag rónaságra, a Mátyus földjére.

Itt Szimő határában útjukba esett vagy nyolc vízimalom. A vezető kórmányos hátrakiáltott, hogy itt kikötünk! Ki is kötöttek. János bácsi egy köteg léccel beküldötte Györgyöt a malomba, hogy hozzon rajta lisztet, túrót meg tojást. El is

hozta mindezeket a fiú, – de azután fogta holmiját, búcsút mondott a tutajosnak, visszament a malomba és beszélgetett molnárinasnak.

Három évig inaskodott Borka Gáspár gazdánál. Ezalatt a három év alatt testi-leg sokat fejlődött. Nagy legény lett belőle. S akkora ereje volt, hogy a lisztes meg a búzás zsákokat úgy hajigálta a vállára és a szekérre, mint más ember a pelyvászákot. Nála is bebizonyult az, hogy a testi erő kifejlesztésére jó akadémia a molnármesterség.

Mikor felszabadult: akkor jött a híre, hogy Érsekújvárott megcsinálták a bukógátat, vagyis a zúgót, ahogy azt Érsekújvárott nevezik és hogy a 12 kerekű híres primási malomba molnárlegényeket keresnek. Elbúcsúzott gazdájától és beszélgetett oda. Itt naponként látta, hogy a várból hogyan jönnek-mennek gyakorlatozni a császári katonák szép egyenruhában és jó lovakon. Megtetszett neki a katonai élet. Ott hagyta a malmot és felcsapott császári katonának.

Ujvárból csakhamar Ausztriába, Kremsbe került. Ott képezték ki katonává. Hogy ez a katonai kiképzés, vagyis testi idomítás, az Abridung mit jelent és mennyire átformálja az embert: azt nem kell elmondanom, mert mindenki tudja, aki katona volt. Györgyből is mintha más embert faragtak volna egy év alatt. Délceg alakjával, nagy erejével és ügyességével olyan kiváló katona lett, hogy amikor a császári gárdaezredbe a legényeket válogatták: őt is besorozták. Előnye volt az is, hogy nemes ember volt.

Mikor a szép gárdistaruában kihúzta magát: csakugyan olyan ember volt, akit érdemes volt megnézni. Vállas, karcsú, csaknem egy öl magas, pompás legény volt. Egyenes, mint a vörösfenyő. Ritka szép formájú, olyan Mirabeau-féle koponyáján sűrű gesztenyeszín hajjal. Szabályos, megnyerő arcából és nyílt fekete szeméből szinte beszélt az okosság és az energia. Járása és minden mozdulata könnyed és rythmikus volt, mint a nemesvérű paripáé. Ha lovon ült, úgy festett, mint egy lovasszobor. Ha a vártán állott a császári Burgban, vagy pedig végig sétált a bécsi korzón: hej de sok szép bécsi lány és menyecske felejtette rajta a szemét!

Kellemes élete volt Bécsben. Bizonyára sok apró kalandja is. Sokat tanult és sokat tudott meg a császári udvar közelében. Megtudta azt is, hogy egész Magyarország lángban áll. Eljutott kezeihez Rákóczi kiáltványa. Kutatni kezdte Rákóczi harcának okait és céljait és minél tovább foglalkozott velük: annál idegenebbnek érezte magát Bécsben s annál kényelmetlenebb lett neki a szép gárdistaruha. A lelkiismerete napról-napra és egyre hangosabban kiabálta a fülébe: „Mit lomhászkodol, mit parádézol te most itt?” És a szívében egyre követelőbb lett a vágy: oda! oda! a kurucok közé!

Sokáig viaskodott a lelkiismeretével és küzdött ezzel a vággyal, de utoljára is ez győzedelmeskedett.

Egy ködös őszi napon bezárta magát a szobájába, összecsomagolt mindent, fegyvert, csákót, sarkantyús csizmát, testőrruhát, parádés medáliákat, mindent az utolsó gombig, hogy semmit se vigyen magával, ami a császáré és nem az övé. És a nagy csomag mellé ezt a levelet tette:

Felséges császár és király!
Legkegyelmesebb Uram!

Hűségesen szolgáltam Felségedet és soha nem is volt okom panaszra és most sincsen. De nem maradhatok tovább, mert a hűség már nincs a szívemben, elvitte azt a lellem messze, a kurucok közé. Megköszönöm a szolgálatot és irányomba való kegyességét és elmegyek Rákóczi zászlaja alá. Mint magyarnak és nemesnek ott van most az én helyem. Mert ott van a magyarok igazsága. Tudom, hogy mint dezertornak halál a büntetésem, – nem is kérek kegyelmet a magam életének. Csak arra kérem Felségedet: legyen kegyelmes a magyar népéhez! Nem bűne ennek, hanem erénye az, hogy szereti és védelmezi a szabadságát.

Datum Wienne die anno

Jobbágyi hódolattal:
Ozoróvszky György
volt testőr közlegény.

Kettő van ebben a rövid levélben. Egy magyar léleknek megnyilatkozása és Rákóczi szabadságharcának tömör apológiája.

Aligha jutott ez a levél a császár kezébe. El is titkolták Ozoróvszky szökését, nehogy rossz vért szüljön és rossz példát adjon a magyar katonáknak, akikből akkor sok volt Bécsben, mert Magyarországra megbízható, német ezredeket küldöttek. Nem is üldözték, nehogy lármát csapjanak vele.

Ozoróvszky pedig Magyarországra szökött és jelentkezett az első kuruc csapatnál, amelyik útjába esett. A csapat Ocskay ezredéből való volt. Így került a legvakmerőbb csapatvezérnek, Ocskay Lászlónak az ezredébe. Beállott kurucnak s kiváló katonai tulajdonságaival és vakmerőségével rövid idő alatt kitűnt és hírnevet szerzett magának.

Nem követhetjük nyomon az évekig tartó háborúban és sok véres csatában. Csak néhány esetét és vakmerő bravúrját mondjuk el, amelyek addig történtek, amíg a Darázsi felé vezető úton találkoztunk vele, ahol lóhalálban vágatott és a vére cseppenként hullott az út porába.

*

Egyik híres és sokat emlegetett esete az volt, hogy *elfogta a labanc és ő visszafogta a labancot*.

Mátyus földjén történt az eset, ahol a császári és a kuruc tábor egymással szemben vesztegelt, mintha egyik sem tudta volna, hogy mihez kezdjen.

És úgy történt, hogy egy őszi napon, estefelé Ozoróvszky engedelmet kért, hogy Deáki és Pered felé portyázhasson. Ez a vállalkozás nagyon veszélyes volt, azért a parancsnoka csak úgy engedte meg, hogy kisebb csapatot vigyen magával s azt kívánta, hogy hadnagyi mentét vegyen fel, ami már gyakrabban megtörtént. Bizonyára azért, hogy ha elfogják, mint tiszttel kiméletesebben bánjanak vele.

A kis csapatot Ozoróvszky egy cserjés mögé bújtatta el és csak két pajtasát vette maga melé. És nekivágott Deáki falunak.

Alig értek a szélső házakhoz, amikor ezek mögül, mint a fergeteg, előrohant egy labanc csapat. Sokan voltak hármuk ellen s annyi időbe se tellett, mint ahogy most elmondom, hogy Ozoróvszkyt elnyomták, két társát levágták.

A labanc hadnagy, egy hórihorgas ember hetykén és dühösen közeledett Ozoróvszky felé. Ennek a két kezét már hátrakötötték, kardját és pisztolyát már elszedték.

– Jelentem alásan, – szólt egy közlegény a labanc hadnaghoz, – jelentem alásan Geörch hadnagy úrnak – a másik kettő megholt.

A labanc hadnagy leszállott a lováról, káromkodott egyet, hogy a mennydörögős ménkű üssön beléjük és Ozoróvszky elé állt. Ez minden szóra és mozdulatra figyelt és hamar keresztül látott a labancon.

– Lépre kerültél hát, szép kuruc madár? – így a labanc.

– Örülj neki, csúf labanc madárijesztő! – vág vissza a mi kurucunk.

– No hát majd megijesztelek én! Mert hát tudod-e, hogy kivel beszélsz?

– Tudom hát, a híres Geörch hadnaggyal.

– Nem jól tudod rongyos! Tudd meg hát, hogy ebEDI és tatárkövi Geörch Orbán fogott el, az ötödik Orbán a famíliában. Csak azért mondom ezt, hogy tudd meg és a pokol portásánál igazolhasd, hogy ki küldött oda. Mert hát lógni fogsz.

– Lógni? Csak nem? Hiszen a híres Geörch hadnagy nem hóhér! És a katonái nem pribék legények!

– Nem is, de máma a kurucnak nincsen pardon!

– Mi a ménkű! – Olyan bűdös légy szállott ma a tülök orrotokra?

– Semmi közöd hozzá. Ne szájaskodj és jól vigyázz ide! Csak egy módja van annak, hogy szabadulj a kötélről. Állj be közénk!

– Én álljak be labancnak? Hát a fene mire való?

– Mire való? Majd gondolkodhatsz róla a kötélen. Mert ha ilyen konok vagy, az ördög sem ment meg. Utoljára mondom, hogy lógni fogsz.

– Meggondolod te azt még! Mert jól vigyázz ide és nyisd ki azokat a lompos füleidet akkorára, amekkorára csak tudod. No hát én azt mondom neked, hogy ha én lógni fogok: akkor holnap lógni fog Brenndorf császári kapitány is! És ha Pálffy generális megtudja, hogy te voltál az a marha, aki Brenndorf kapitányt az ebek útjára vitte: akkor lógni fogsz te is, de úgy, hogy a nyelved annyira kilóg majd, hogy akár harangozhatsz is vele, ha kedved lesz hozzá!

Bezzeg orron ütötték ezek a goromba szavak a labanc hadnagyot! Mindjárt nem volt sietős neki az akasztás. Megtudta belőlük, hogy Brenndorfot elfogták és fölértette, hogy mekkora baj volna az, ha Brenndorfot felakasztanák. És órá mekkora veszedelem volna az, ha ő okozná Brenndorf halálát. Hamar eszébe ötlött az is, hogy most ő ujságolhatja a generálisnak, hogy Brenndorf el van fogva, hogy életben van és hogy ezért az elfogott kurucért talán ki is cserélik. És elgondolta, hogy ebből milyen dicsőség hárulhat reá. Ezeket elgondolva mohón kérdezte:

– Hát Brenndorf kapitányt elfogtátok? És hol van?

– Éppen majd a te tutma orrodra kötöm én azt! Ugyan mi kellene még?

– Nos hát elviszlek a parancsnokságra. Ott majd kiszedik belőled. Itéljenek fölötted ott, ahogy akarnak.

– Hát akkor adjátok ide a lovamat.
– Persze a lovat, hogy megugorj nekem! Majd elviszlek forsponton.
– Forsponton engem? Nem vagyok én se felcser, se sintér, hogy forsponton vigyetek!

– Hát azért is forsponton viszlek! És most már fogd be a szád!

Ezzel a labanc hadnagy odafordult abáméskodó katonáihoz. Megparancsolta egy marhanagy német káplárnak és egy közembernek, hogy ők itt maradnak vár-tán és vigyáznak a két halottra is. A többi 16 ember pedig legyen készen, hogy ha jön a forspontos kocsi: a csapat vele megy Peredre a főgenerális úrhoz.

Azzal útnak lódította Ozoróvszkyt. Előtte ment egy közlegény kivont karddal, utána pedig Geörch hadnagy felhúzott pisztollyal.

A községháza előtt éppen ott állott a bíró és a kisbíró. Geörch rögtön megrendelte a forspontot. Ráparancsolt a kisbíróra, hogy legkésőbb egy fertály óra alatt itt legyen a szekér sok szalmával a kocsiderékban.

A kisbíró csak annyit mondott, hogy most a forspontban Mócár gazdán van a sor és elindult.

A bíró pedig csak annyit mondott, hogy minek ácsorognának itt az utcán, hogy a népek báméskodjanak rájuk, menjenek be a községházára. – Be is mentek.

Amint a szobaajtó becsukódott utánuk: Ozoróvszky egyet rántott a karján és a kötél rapityánként szakadt szét. A másik minutumban torkon ragadta a labancot az egyik kezével, a másik kezével kicsavarta a pisztolyt a markából, olyan könnyen és hirtelen, mintha ez csupa játék lett volna. És nekiszegezte a labanc homlokának.

– Nos, kutyafalvi és бүдөskөvi Geörch Orbán, most már te vagy a lépen. Any-nyit mondok, hogy szót fogadj nekem! Egyetlen egy védekező mozdulatot se, mert úgy loccsantom szét a tökfedet, mint egy megáporodott záptojást. Ha pedig okosan viseled magad, akkor nem lesz semmi bántódásod. No most gombold ki a mentédet.

– Kelmed bíró uram meg húzza le róla a mentéjét.

És Geörch hadnagy szó nélkül gombolta ki a mentéjét, de a bíró nem mozdult, mintha köszvény állott volna a lábába. Talán azt gondolta, hogy ő nem avatkozik a dologba, hogy végezzék el a katona urak maguk között.

– Kend bíró uram meg ne málékodjon, – szólt oda Ozoróvszky. – Rögtön tegye, amit parancsolok, mert a kend kobakját is szétloccsantom ám!

Bezzeg kiállott a köszvény a bíró lábából! Bezzeg rögtön ugrott és húzta le a mentét, azután a csizmát meg a nadrágot, amint parancsolva volt.

– Most meg kösse meg hátul a két kezét és kösse meg alul a két lábát, – dik-tálta a pisztolyt folyton Geörch hadnagy homlokának szegezve.

Amikor Geörch hadnagyot ekkép levetkőztették és az asztalra fektették: Ozoróvszky nyomban levette a maga dolmányát, csizmáját és nadrágját és föl-vette a labancét s azután beöltöztette a labancot a saját kuruc ruhájába.

Bezzeg nem málékodott már a bíró! Olyan pontosan csinálta, mintha valami-kor urasági inas lett volna.

S amikor Geörchöt már fölöltöztették kurucnak s a bíró újra összekötötte

a kezét, a lábát: ismét lefektették az asztalra. Geörch közbe morgott, sóhajtozott, káromkodott, de ellenkezni nem mert.

– Most meg bíró uram rázza ki a porzótartót s a gömbölyű végét csavarja be tiszta papírba. Tè meg labanc nyisd ki a pofádat, mert ebből a porzótartóból pipázni fogsz! Nyisd ki szépszerivel ha mondom, mert ha én nyúlok hozzá a mar-kommal: egy pár fogad meg fogja bänni! És Ozoróvszky a jókora, öblösfejű porzótartót betömte a labanc szájába, úgy hogy az se meg ne fulladjon, se ki ne tólhassa a szájából. S ekkor már szelídebb hangon szólt oda Geörchhöz:

– Tudom, hogy ez nagyon kényelmetlen, de nem tehetek másképp. Ne félj! Se meg nem fulladsz ettől a pipától, se a fogadat nem fogja kiverni. No és nem is fog sokáig tartani.

Azután az asztalon levő zöld posztóval becsavarta a labanc egész arcát és fejét, hogy ne lásson és őt se lássák.

Eközben már előállott a forspontos szekér. A bíró és a kisbíró az asztal lapján kivitték az így elkészített labancot, és mint a leszúrt ártányt, belefördítették a szekérbe, a szalmára. Ozoróvszky még meg is igazgatta, hogy ne legyen nagyon rossz a fekvése.

– Kend forspontos nézze körül jól a szekeret, mert ha útközben le talál esni a kerék: úgy lehasítom a fülét, hogy haza viheti a tarisznájában és odadobhatja a kutyájának.

Bezzeg észbe kapott Mócár gazda! Körüljárta a szekeret és az egyik hátulsó keréknél addig babrált, amíg a kerékszőget a zsebéből szépen visszacsempészte a helyére, ahonnan otthon csak azért húzta ki, mert a kisbírótól megtudta, hogy elfogott kurucot kell szállítania.

Ekkorra már egészen lesötétedett. A labanc közembert Ozoróvszky fölültette a szekérre és maga Geörchnek ruhájában, felhúzott pisztollyal a szekér előtt indult a csapathoz.

A csapat nyeregben várta. Itt felpattant Geörch lovára, utánozta a mennydör-gős ménkű káromkodást, ahogy Geörchtől hallotta, ráparancsolt a német káp-lár-ra és a közlegényre, hogy jól vigyázzanak. Megengedte magának azt a tréfát is, hogy két katonának megparancsolta, hogy vágatva rohanjanak előre Peredre s jelentsék a főgenerálisnak, hogy Geörch hadnagy úr elfogott egy kurucot és forspontos szekéren hozza. Már útban is van. És jelentsék azt is, hogy hírt hoz Brenndorf kapitány úrról.

Azután a csapat élére ugratott, vezényelt és a csapattal és forspontos szekér-rel elindult Pered irányába.

Sötét volt, ő lovagolt elől gyors tempóban és a csapat nem vette észre, hogy az út elágazásánál merre tért. Nem ügettek hosszú ideig, amikor egyszerre csak megszólalt a kuvik s utána felhangzott a vadludak éjszakai gágogása. Erre nyom-ban felelt a kuvik. Több jeladásra nem is volt szükség. A kuruc csapat előtört a cserjés mögül és közrefogta a labancokat. Ozoróvszky erre dörgő hangon kiál-tott oda a kurucoknak:

– Nem levágni, csak elfogni!

Ocskay éppen vacsoránál ült néhány tiszt társaságában, amikor a napos káplár jelentette neki, hogy Ozoróvszky jelentést akar tenni.

Ozoróvszky keményen megállott Ocskay előtt ezekkel a szavakkal:

– Jelentem alásan vitéz brigadéros úrnak, elhoztam Brenndorf kapitány úr hadnagyát és a csapatát.

– Kit hoztál el? – kérdi meglepetve Ocskay és szemügre vette Ozoróvszkyt.

– Geörch Orbán labanc hadnagyot és 14 labanc katonát elevenen a lovaikkal.

– És micsoda labanc mundér van rajtad? Ezt meg hol szerezted?

– Kölcsön kértem Geörch hadnagytól és egy fél órára fölcsaptam labancnak.

– Hát hol az a labanc hadnagy? Hozd ide!

– Nem hozhatom azonnal, mert a forspontos szekéren fekszik megkötözve és pipa is van a szájában. Engedje meg brigadéros uram, hogy kiszabadítsam és visszaadjam a ruháját. Azután ide hozom. Arra is kérem vitéz brigadéros uramat, legyen nyájas hozzá, hátha megjavul az erkölce és megtérül?

Azzal Ozoróvszky kiment, bevitette Geörchöt az őrszobába, ahonnan mindenkit kiharancsolt.

Először is kivette a nagy porzótartót a szájából, – közben bocsánatot is kért tőle, hogy olyan goromba volt hozzá. És megbíztatta, hogy ne féljen, nem akasztják föl. Azután levetkőztette és visszacserélték a ruhájukat.

Geörch Orbán egy darabig harákkolt és köpködött, közbe-közbe nagyokat káromkodott s amikor már megjött a szava, egyre csak azt mondogatta:

– Fránya gyerek vagy, az igaz! Fránya gyerek vagy! Ilyesmi sem történt velem, Geörch Orbánnal életemben! Fránya gyerek vagy! Még majd találkozunk, ha élek! Visszafizetem én ezt neked duplán!

– Ugyan ne haragudj és ne dühöngj, Orbán bátyám! Katonadolog az egész. Te elfogtál engem és fel akartál akasztani. Én visszaadtam a kölcsönt s nem is akarlak felakasztani. A forspontot is te parancsoltad, nem én. Tehát inkább nekem kellene rád haragudnom. És azután látod, hogy is mondtad, kutyafalvi és büdöskövi?

– Dehogy! Ebedi és tatárkövi Geörch Orbán vagyok!

– No látod! Magyar is vagy, nemes is vagy! Mit keressz te a labancok között? Örülj, hogy idehoztalak!

– Fránya gyerek vagy az igaz, fránya gyerek! A mennydörgős mennykő üssön beléd! Visszafizetem ezt neked!

– No csak káromkodj és gondolkozzál azon, hogy jobb lesz neked itt miközöttünk. És most már rendben van a pofád is, ruhád is. Gyere viszlek Ocskay brigadérosához. Nagy tisztesség az neked, hogy most meglátod és megismered Rákóczi villámát! Olyan hős nincsen az egész császári ármádiában.

Ocskay nagyon jó kedvében volt. Reggel Brenndorf kapitányt fogták el, most este meg a hadnagyát. Ez a két eset egészen felvidította. Arra gondolt, hogy a labancok, közöttük Pálffy generális most csak úgy pukkadnak mérgükben. És jó kedvében nagyon barátságos is tudott lenni. És a szóval éppen olyan jól tudott bánni, mint a kardjával.

Mikor Ozoróvszky eléje állította a foglyot, Ocskay végignézte és így szólt hozzá:

– Szervusz hadnagy! Hát megjöttél? Hogyan is hívnak? Cseöreög Orbán?

– Nem Cseöreög, instállom, hanem ebedi és tatárkövi Geörch Orbán.

– Ahá most már emlékszem. Hát te vagy az a híres Geörch! Már hallottam rólad!

Ezekre a szavakra Geörch hadnagyban csak úgy hízott a hiúság. Megvillant eszében, hogy mégis csak jelentős vitéz lehet, ha még Ocskay is hallott róla.

– Nos hallottam, – folytatta Ocskay, – hogy már régóta közénk kívánczol, de a császáriak annyira megbecsülnek, hogy nem akartak elbocsájtani. Azért hozatalak ide, remélem nincs ellenedre és nincs panaszkod?

– Nincs! Azaz, hogy nagyon is van! Az a pipa a szájamban krudélis dolog volt, meg a forspontos szekér is komiszul rázott.

– No se baj, majd kihevered! – mondotta Ocskay, azután odaszólt Ozoróvszkyhoz.

– Te Ozoróvszky! Kínáld meg vendégünket egy pohár borral! Igyatok békepoharat. Azután kísérd el Brenndorf kapitányhoz. Azután adass mindkettőjüknek jó vacsorát, nehogy azt mondják rólam, hogy nem tudom, mi a magyar vendégszeretet. Azután gyere vissza.

Geörch rémítően szomjas volt. Úgy bekapta a pohár bort, mint a kutya a legyet. Megivott utána egy másikat és egy harmadikat is. És ekkor már kezdett megbarátkozni a helyzettel.

Brenndorf kapitány egy rendes szobában volt elzárva. Ozoróvszky odavitte Geörch hadnagyot. Amikor benyitott a szobába, Brenndorf azonnal ráismert, hogy ő volt az egyik, aki a lova kantárját fogta, amikor elfogták. Mérgesen pattant föl, és már a szájában volt, hogy ráförmedjen, – de Ozoróvszky megelőzte őt. Szépen, katonásan, németül kijelentette, hogy elhozta hadnagyát és a csapatát. És előállította a hadnagyot.

Nagyot nézett egymásra ez a két ember. És a kapitány csak ennyit mondott: Te is hadnagy? Hogy kerülsz te ide?

– Csak úgy, mint a kapitány úr, nem jókedvemből! Megfogott a kuruc.

Hogy ezután ez a két császári tiszt hogyan dicsekedett egymásnak, – azt érdekes lett volna meghallgatni, de Ozoróvszky ott hagyta őket s így további beszélgetésükből nem tudtunk meg semmit.

Ozoróvszky visszament Ocskayhoz, aki kikérdezte, hogy hogyan csinálta ezt a fogást. És amikor Ozoróvszky elmondta a részleteket: Ocskay akkorát nevetett, hogy szinte a hasát fogta.

Hamar híre ment ennek az esetnek az összes kuruc táborokban és eljutott Bercsényi fővezérnek, sőt magának a fejedelemnek a fülébe is.

*

A másik nevezetes esete az volt, hogy *lelőtték őt a labancok*.

Közel Nagykerhez történt ez, nem messze az Ittmulass korcsmától. Ott, ahol a nagykeri szőlők a dombról leereszkednek a Nyitra völgyébe, az országúthoz.

Ozoróvszky kevesed magával portyázó úton volt, amikor a domb mögül előrohant egy négyszer akkora labanc csapat. Rövid csete-paté után Ozoróvszkyt lelőtték, bajtársait elfogták.

A hegypásztor egy prэшház mögül látta ezt a hirtelen csete-patét és látta, hogy egy ember lezuhant a lóról és hogy azt ott hagyták. Odaszaladt az esethez. Látta, hogy a szemei meg vannak merevedve, hogy mozdulatlanul fekszik és vér folyik a melléből. Az jutott eszébe, hogy legjobb lesz, ha a dolgot bejelenti a plébánosnak, úgy is az ő dolga, hogy a halottat eltemesse. Nem sokáig gondolkodott, hanem beszaladt a plébánoshoz.

Nagykéren akkor Bokor László volt a plébános. Pápai születésű, nagyon képzett magyar ember volt ez, mert a teológia és a bölcsészet tudora is volt. Mintegy 45 éves lehetett. Nagyon jólelkű és kifogásolatlan életű pap volt s később plébános és kanonok volt Nyitrán.

A hegypásztor egy májusi nap délutánján ezekkel a szavakkal rontott be hozzá:

– Főtisztelendő plébános úr, éppen egy fertály órával ezelőtt a labancok agyonlőtték egy kurucot. Ott fekszik holtan az út közelében, a Peternayék szőlőjének a végében.

A plébános azonnal szólította a sekrestyést. Megparancsolta, hogy a hegypásztortól rögtön hozza a szentmihály-lovát. Maga előre sietett, szinte futott a szőlők felé.

Oda érve a lelőtt kuruchoz, látta, hogy a szemei mozdulatlanok, hogy a lélekzete mintha már elállott volna. De azt is látta, hogy a vér még frissen folyik a melléből. Megtapogatta a kezeit, érezte, hogy azok még nincsenek kihűlve. Hozzáhajolt a szívéhez és úgy rémlett neki, hogy annak a verése még nem állott el.

Hamar feltépte a dolmányát és ahogy tudta, eltömte a sebet, hogy a vérzést csökkentse.

Ekkorra már oda ért az egyházi és a hegypásztor a szentmihály-lovával. Óvatosan felemelték a meglőtt embert s közben vette észre a plébános, hogy a ruhája hátul is tele van vérrel. Hamar felvágta a dolmányát, megkereste a sebet és azt is eltömte.

Azután feltették a szentmihály-lovára és vitték a plébániára. Ott a pap saját ágyába fektette, az egyházi segítségével levetkőztette és a sebet gondosan megvizsgálta. Látta, hogy a golyó a mellkas jobb felében hatolt be és a lapocka alatt jött ki. Úgy gondolta tehát, hogy csontba aligha üközött. Erősen lekötötte a sebet, úgy amint azt katonapap korábban látta és néha gyakorolta is.

Azután ecetes vízzel dörzsölte a halántékát, nyakát, lábait, kezeit, hogy a vérkeringést mozgásba hozza. Jó hosszú dörzsölés után a test melegedni kezdett, a már elhaló élet mintha visszatért volna. A szemek merevedése engedett, a pillák mozogni kezdtek. Megmozdult a szája is, mintha szólni akart volna, de hang nem jött ajkairól. Ezt meglátva a pap, hirtelen tokajit csepegtetett a szájába.

– Fiam! – szólította meg a pap, beszélned és mozdulnod nem szabad. Figyelj rám, én kérdezni foglak, te felelj a szemeddel. Ha mozdítod a szempilládat, az lesz az igen, ha nem mozdítod, az lesz a nem. És most figyelj, kérdezlek.

– Megértettél engem? – A beteg szeme igent intett.

– Eszméletnél vagy? – Igen!
– Katholikus vagy? – Igen!
– Súlyosan meg vagy sebesülve. Életed az Isten kezében van. Mint katolikus embernek gyónnod kell. Akarsz-e gyónni?

– Igen, – intett a szem.

Ekkor a pap felvette a stólát és tovább adta fel a kérdéseket:

– Gyóntál-e husvétkor? – Nem.

– Hát két év előtt? – Nem.

– Hat év előtt? – Igen, – felelte a szem.

– Most elmondod a bűneidet. Tetted-e ezt? Tetted-e azt? Adta el sorba a kérdéseket a pap és a beteg szeme vagy igent intett, vagy mozdulatlan maradt.

Csak amikor azt kérdezte a pap: elcsábítottad-e a más feleségét? – akkor tört elő a sebesült szájából egy gyöngye hang:

– Nem!

Erre a hangra megijedt a pap. Sietett befejezni a gyónást és már csak azt kérdezte, bánod-e bűneidet? Kéred-e azok bocsánatát? És kérsz-e feloldozást? – amely kérdésekre a beteg folyton intett a szemével.

Most rövid imát mondott a pap, keresztet vetett a beteg fölé ezekkel a szavakkal:

– Én téged feloldozlak az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében. Amen.

Azután odaszólt a beteghez: most én egy percre elmegyek, de rögtön visszajövök.

A halál mesgyéjén levő sebesültet felizgatta a gyónás. Talán az izgalom okozta, hogy amikor a pap a Szentséggel visszatért, a beteg még eszméleténél volt.

Gyorsan megáldoztatta és ellátta őt a haldoklók szentségével és csak ennyit mondott neki:

– Hála Istennek! A lelkedet már meggyógyítottam! Kérem az ő kegyelmét, hogy meggyógyíthassam a testedet is. Bízunk fiam az Isten irgalmában!

A beteg megértette még a pap szavait, és halálravált arcán mintha a megkönnyebbülés káprázata suhant volna át. Azután elvesztette az eszméletét.

A pap, mint az aggódó jó anya, folyton az ágya mellett ült és vigyázott minden mozdulatára. Ápolta és gondozta, ahogy legjobban tudta.

Több mint két hétig viaskodott a halál az élettel. Hol eszméletlen állapotban feküdt, mintha a halál már győzedelmeskedett volna, – hol meg lázas álmok gyötörték. Ilyenkor Rákóczit, Bercsényit, Ocskayt, – majd a Palit, Imrét és Gábort emlegette. Néha meg mintha csatában lett volna s ekkor szinte félelmes hangon kiabálta: üsd! vágd! előre! győztünk! Csodálatos, hogy női név lázas álmaiban sem hangzott el ajkairól.

Egy ilyen lázas álom után a 18-ik napon teljesen kimerült, elhallgatott és mozdulatlanul feküdt, mintha eszméletét veszítette volna. De a lélekzetvétele nyugodt volt. Ez már nem volt eszméletlen állapot, hanem nyugodt, egészséges álom. Órák mulva felébredt s szeme körüljárt a szobában, mintha azon gondolkodnék, hogy hol vagyok? Hogyan jutottam ide? – és ekkor szólalt meg először:

– Szomjas vagyok, – éhes vagyok!

Jaj hogy megörült ezekre a szavakra a pap!

Odaugrott a beteg ágyához, elkezdte simogatni a beteget, beesett arcát, lesóványodott kezét és így szólt hozzá:

– Hála Istennek, hogy szomjas vagy! Az Isten kegyes volt hozzád! Meg vagy mentve! Élni fogsz! Kapsz mindent, ami csak kell, de mindent módjával. Csak most kell igazán szót fogadnod ám! Katona vagy, tudod mi az engedelmesség. Most én vagyok az Ocskay, most én parancsolok neked! Azt parancsolom, hogy ne beszélj és ne mozogj és azt fogsz enni és inni, amit majd én adok neked. Most ez a parancs! Értetted? Nos egy szót se!

És olyan jó kedve kerekedett a plébánosnak, hogy majdnem ugrándozott. A szívében csak úgy bugyborékol az öröm, az ajkain az örvendő szó.

De a nagy örömeiben is tudta, hogy mit kell tennie.

Hamar hozta a frissen forralt meleg tejet, kávé kanálanként adogatta be neki és olvasta:

– Egy, kettő, három, négy, öt, hat. Elég! most nem kapsz többet!

És az egykor hatalmas legény, aki nemrég csupa virtusból tagló helyett az öklével ütötte le a tulkot, engedelmesen belenyugodott, hogy hat kávé kanálnál most nem kap többet.

Alig telt el azonban egy óra, már ismét ott volt a tej. Hej, de jól esett a betegnek, mintha csak anyatej lett volna. Másnap a kanalak már szaporodtak, azután jött egy kisebb, majd egy nagyobb pohár. Nemsokára meg jó becsinált csibelevés. És a betegkoszt napról-napra bővült és változatosabb lett.

Nem tudom én azt elmondani, hogy mekkora volt György öröme, amikor már annyi jártányi ereje volt, hogy a pap karján először vánszorgott ki a szobából és ült ki a tornácon a napra. Milyen boldogság volt neki az, hogy újra látta az Isten nap-ját, az égnek szép kék palástját! A messziről zöldelő határt, és a már kalászbá szökkenő, ringó vetéseket! A levegő tele volt balzsamos illattal. Az ő lelke eltelt imádságos áhítattal! Eszébe jutottak a tutajos szavai. „Milyen hatalmas is vagy Te, Teremtő Isten!”

Nemsokára következtek a séták. Előbb rövidek, azután egyre hosszabbak. És a séták alatt többnyire a pap beszélt, György hallgatott, de minden szóra figyelt.

Figyelt és a pap szavai nyomán egy új világ bontakozott ki előtte, amelyről csak homályos sejtelme volt: a lélek és a hit világa. Bevonult szívébe és egyre erősödött ott az Istenben való hit és egész gondolkodása átalakult. Megtanult imádkozni és minden vasárnap elment a templomba.

Figyelte, hogy mit tesz, mivel foglalkozik a plébános. Látta, hogy jönnek hozzá gyermeki bizalommal a hívei minden bajukban. Ekkor ismerte meg a pap hivatását és munkáját egész értékében és szépségében. Sokszor úgy szeretett volna odamenni a paphoz, hogy összecsókolja a kezét és csak azért nem tette, mert hozzá, a katonához nem lett volna illő ez a gyermeknek, vagy asszonynak való tiszteletadás.

Mikor már elég erősnek látta őt a plébános, így szólt hozzá:

– Eddig beteg voltál, most már tudsz dolgozni. Most megfogadlak napszámos-

nak, de csak olyan munkát végezhetsz, amit én mondok. Arra kell az, hogy testi erődöt visszaszerezd és hogy ne unatkozzál.

És elejétől végig olyan ügyesen kezelte és foglalkoztatta Györgyöt, mintha csak az orvosi tudományokból is letette volna a doktorátust.

Jött az aratás. Itt már szabad volt Györgynek gyűjteni, kévét kötni és a gabonakeresztet megrakni. Azután jött a behordás. Györgynek az asztagot kellett raknia. Megmutatták neki, hogyan kell. És György olyan jól megrakta, hogy az uradalmi béresgazda se tudta volna jobban.

Szívének falán ekkor már erősen kopogtatott a vágy: vissza! Helyedre, a kurucok közé! S mindannyiszor felmerült benne az a kétely is, hogy a vallásos lelkével meg fogja-e majd a csaták hevében állani a helyét úgy, amint eddig megállotta? Feltárta ezeket az érzelmeit a plébános előtt.

– Mihelyt itt lesz az ideje – mondotta a plébános, – én fogom mondani neked, hogy menj! És ne kételkedjél hivatásodban és önmagadban. Rákóczi harcainak a célja a „Pro patria et libertate” oly szép és annyira hozzá van nőve az én lelkemhez is: hogy ha nem volnék pap, én is kuruc katona lennék.

De erre György már kikökönt a katonai tempóból. Átkarolta a plébános nyakát és a keblére borult. És a két nagy ember nem szólt egy szót se. Csak a szíveik beszélték, összedobogtak.

Volt a plébánosnak egy jó barátja, egy kasznár a komjáti uradalomban, aki néha-néha meglátogatta őt. Egyszer augusztus vége felé volt már, amint György estefelé a munkából hazajött, látta, hogy a plébánia udvarán egy felnyergelt paripa van odakötte a szederfához. Hozzáment a lóhoz, jó muraközi sötétpej herélt volt. Addig nézegette, amíg egyszerre csak felpattant a nyeregbe. Kifordult az országútra és erős ügetésben lovagolt messze, messze, úgy hogy már Berencset is elhagyta. A berencsi templom figyelmeztette őt, hogy már nagyon messze jár. Visszafordult és kipirult arccal vágatott be a plébánia udvarára. Ott a plébános és a kasznár kint állottak és azon tanakodtak, hogy hova lett a ló?

– Engedelmet kérek, – mondotta György, leszállva a lóról, – nem tudtam elmentállni a kísértő alkalomnak, hogy megpróbáljam, tudok-e még lovagolni?

– Úgy látom, hogy pompásan tud, – felelte a kasznár. – No és milyennek találja a lovamat?

– Nagyon jó paripa, az ügetése nagyszerű, csak egy kicsit kemény szájú.

Ez a lovaglás is figyelmeztette a plébánost, hogy már nem tarthatja sokáig vissza Györgyöt.

A szüret is közeledett. Hordót és egyebet kellett beszerezni. Bement hát Érsekujvárbá, amikor ott vásár volt és estére kelve telerakott szekérrel tért vissza.

A szüret jól fizetett. A plébános szinte visszahökken, amikor látta, hogy György csak olyan könnyen teszi fel a szekérre a tele akós hordót, mint más ember az üreset.

– György öcsém! – hol fiam volt, hol öcsém, szólt a plébános, – holnap elmégý.

– Nesze, – mondotta másnap Györgynek, – itt van a ruhád és itt van a fegyvered. Berthóty adja, elfogadhatod. Az udvaron meg ott áll a lovad, Rigó a neve.

Már kipróbáltad. A kasznár adja. Úgyis el akarták tőle rekvirálni, tehát elfogadhatod.

– Tőlem pedig itt van három hónapi napszámod. Becsületesen megszolgáltál érte. Nesze, húsz arany van benne – és egy bőrzacskót nyomott György kezébe.

– Nem! Azt nem fogadhatom el, – mondotta György. – Hiszen egész életem munkájával se tudnám megszolgálni azt a jóságát, hogy megmentette az életemet és talpra állított, – mondotta meghatva.

– És mégis el kell fogadnod, mert ez nélkül az én munkám, amellyel életed sorsába beleavatkoztam, nem volna befejezve. Ezekre az aranyakra minden órán szükséged lehet, nem is tudod, hogy mikor. És egészen másnak érzi magát az ember, hogyha húsz aranycsikó ugrál a zsebében, mintha üres a zsebe. Most már neked én nem parancsolok, kérlek tehát vedd el és jól tedd el ezt a zacskót. Ha nem fogadnád el, nagyon megbántanál engem.

Mit volt mit tennie Györgynek, elfogadta és eltette a zacskó aranyat.

– Ne gondold azonban, – folytatta a plébános, – hogy életed megmentéséért semmivel sem tartozol. Nagyon sokkal tartozol, csakhogy nem nekem, hanem az Istennek, akinek én csak eszköze voltam. Mindig tartsd eszedben ezt az adósságot és szolgáld vissza Istennek. Sokszor lehet majd erre alkalmad.

– És most ülj fel a lovadra, szólj be Komjáton a kasznárhoz. Ujvárott meg Berthótyhoz. Ott vesztegelj néhány napig, azután menj az ezrededhez. – Menj Isten nevében.

A két férfi egymás nyakába borult. Kevés szót mondtak, mégis mindegyik tudta, hogy a másiknak a szíve tele van az iránta való becsüléssel és szeretettel.

A kasznárnál megköszönte György a lovat, Berthótynál pedig a felszerelést. Néhány napig hevert Ujvárott, azután elindult és szerencsésen eljutott ezredéhez.

Bajtársai halottnak hitték őt. Nagy volt az örömük, amikor régi daliás alakjában, szépen kiruházkodva megjelent közöttük. Ocskay is megtudott róla annyit, hogy keresztül lőtték és hogy meggyógyult. Magához hívatta őt s ezekkel a szavakkal fogadta:

– Kedves vitéz katonám! De nagyon örülök, hogy megjöttél! – és kezét nyújtott Györgynek.

Ocskay részéről ezek a szavak „kedves vitéz katonám” és a kézszorítás neki, a közembernek, – ritka, nagy kitüntetés volt és nagyon meghatotta Györgyöt.

Ocskay maga is meg volt illetődve, de nem szerette az érzékeny jeleneteket, azért rögtön átcsapott a tréfás hangba:

– Hallom, hogy bekaptad a karabély golyóbist és úgy köpted ki, mint más ember a szilvماغot.

Ez a tréfás megjegyzés, mint valami szálló ige, hamar elterjedt a kurucok között.

*

A harmadik feljegyzésreméltó tette az volt, hogy *megmentette Nagykért*.

Egyszer gróf Bercsényi Miklós fővezértől Ocskay László brigadéros azt a parancsot kapta, hogy ezredével nyugtalanítsa és csipkedje a császári sereget, – ahogy csak tudja.

Tudjuk Ocskayról, hogy nagyon kemény vezér volt és hogy nem nagyon kiméleteskedett. Hiszen Léva városát is fölégette. Az volt a terve, hogy elpusztítja a közelfekvő falvakat, hogy a császári hadsereg ne kaphasson élelmet.

Fel is égetett már egy nagyobb majorságot, azután Nagykér közelében állapodott meg ezredével. Maga egy nagy nádfedeles pajtában ütötte fel a tanyáját.

Odarendelte Ozoróvszkyt és megparancsolta neki, hogy vegyen maga mellé 36 embert és pusztítsa el Nagykért. Ozoróvszky megrettenve hallotta a kegyetlen parancsot és így szólt:

– Méltóságos dandárnok uram! Kérem, könyörgök, irgalmazzon ennek a falunak!

Ocskay megütődve nézett a közkatonára, aki ilyen kérelemmel mert előállani és kemény hangon kérdezte tőle:

– No és mi közöd van neked ehhez a faluhoz? Talán a szeretőd lakik benne és azt félted?

– Nem méltóságos dandárnok uram! – az a plébános lakik ott, aki megmentette a lelket és az életemet!

– Ez most nem tartozik ide. Erre én nem lehetek tekintettel. Amit parancsoltam, annak meg kell lennie. Csak a templomot kell megkímélni, mert az régi Árpádkori templom. Az úgy se fog leégni, mert kívül van a falun. A plébánosod meg csak örülni fog, hogy a rozoga plébániáját felpörköljük. Jó gazdag kegyura van neki, – az esztergomi érsek. Majd fölépítteti az. Csak semmi kímélet! Ne érzékenykedj! Indulj!

– Vakon teljesítem minden parancsát méltóságos brigadéros uram, csak ennek a falunak kegyelmezzen meg!

– Elég volt! Hallottad parancsomat! Indulj! – mondotta Ocskay most már ingerült hangon.

Ozoróvszky arca elhalványult. Nem mozdult meg, – nem tudta, hogy mit mondjon. Rövid habozás után ezek a szavak jöttek ki ajkain:

– Nem tudom megtenni! Nem engedi az Isten!

– Megbolondultál te ember? – szólt most már haragosan Ocskay. – Hiszen azért rendeltelek téged ide, mert eddig az ilyen pusztító munkára te voltál a legügyesebb és legkegyetlenebb!

– Nem tudom megtenni! Nem engedi az Isten! – ismételte kétségbeesve Ozoróvszky.

– Mit? Nem tudod? Nem engedi az Isten? No majd megmutatom neked, hogy megengedi az Isten.

Szólt dühösen Ocskay és kirántotta a kardját, – hogy annak lapjával végigvágjon Ozoróvszky.

De ugyanabban a pillanatban ez is kirántotta a kardját és a másik pillanatban Ocskay kezéből repült a kard és befeléfordult a pajta nádtetejébe.

Ocskay felháborodva ettől a vakmerőségtől, odakapott a pisztolyához, hogy a merénylőt lelője, de mielőtt a pisztolyát megmarkolhatta volna: Ozoróvszky odanyújtotta neki a saját kardját:

– Itt van az én kardom, én hős vezérem! Fogja és szúrjon le! Megérdemlem! Én úgy se tudnám végig nézni ennek a falunak és a plébániának a pusztulását!

Ocskay nagyon kemény ember volt, mégis megdöbbsent ennek a lelkierőnek a nagyságától. Átvette a kardot, nézte egy-két pillanatig, azután rászögezte szigorú tekintetét az előtte álló közemberre, mintha olvasni akart volna a lelkében.

– Halálos elszántságot olvasott benne. S a fülében folyton ott csengtek ezek a szavak: „Az Isten nem engedi.” Érezte, hogy olyan erős vasakarát áll vele szemben, mint az övé. Miért törné össze ezt a nagy értéket? Hátha csakugyan az Isten intése az, hogy ne folytassa pusztító munkáját? Ezek a gondolatok cikkáztak át a lelkén és rövid habozás után visszaadta a kardot Ozoróvszkynek.

– Vedd vissza a kardodat. Azután verd le onnan felülről a másikat. Nesze itt van a tokja is! Tartsd meg emlékül. Talán igazad van, hogy az Isten nem engedi, hogy ezt a falut elpusztítsam. De arról, ami közöttünk történt, ne szólj senkinek, mert akkor agyon kellene lövetnem téged. Csak a nagykéri papnak gyónhatod meg. Eredj, mond meg neki.

A pajta ajtaja előtt állott a segédtsízt és néhány szolgálattelvő katona, akik fültanui voltak az indulatos szavaknak és csak Ocskay parancsát várták, hogy berohanjanak és Ozoróvszkyt levágják. Ocskay berendelte ezeket a pajtába és így szólt hozzájuk:

– Parancsolom, hogy arról, ami köztem és ezen közlegény között történt, aki most kiment, egy szót sem szabad elárulnotok senkinek. Te hadnagy pedig parancsold meg az ezrednek, hogy útra készüljön, egy óra múlva indulunk.

Így szabadult meg Nagyker az elpusztítástól és így történt, hogy Ocskay pusztító tervétől elállott. Nagyon hamar kiderült, hogy ez mennyire javára vált a kuruc seregnek.

Így törlesztette Ozoróvszky az első részletet abból a nagy adósságból, amellyel az Istennek tartozott.

*

Különös esete volt a *kerndorfi pappal*.

Ocskay, mint tudjuk, többször betört, hol Morvaországba, hol Alsó-Ausztriába és sarcolta, sanyargatta a határmenti községeket.

Egy ilyen betörés alkalmával egy osztrák faluban az történt, hogy amikor a mintegy 50 emberből álló kuruc előcsapat a falu közelébe ért, – félreverték a harangokat. A falu férfinépe összeszaladt. A bátrabbak elég meggondolatlanul előszedték az öreg flintákat és a kuruc csapatot sortűzzel fogadták.

Ez a sortűz ugyan semmi kárt sem tett a kurucokban, mert a jámbor falusiak izgalmaiban rosszul is lőttek; a beroszdásodott puskák pedig olyan alkalmatlankok voltak, hogy a jámbor falusiak a kurucok helyett vagy a kéményekre lőttek, vagy majdhogy-nem egymást lövöldözték meg. De fogadtatásnak bizony ez a sortűz nagyon goromba volt.

A kurucok bevágtattak a faluba és nem telt bele 10 perc sem, – a falu lángokban állott.

A csapat parancsnoka, egy fiatal főhadnagy a templom előtti téren állott meg a csapat egy kisebb részével.

Szemközt a plébánia egész épülete egy lángtenger volt. Onnan átcsapott a tűz a templom zsindeletetőzetére s egyszeriben végig szaladt rajta.

A tűz ropogására egy megrémült alak jelent meg a torony ablakában. Egy jól megtermett férfi pap ruhában. Nyilván maga volt a plébános, maga verte félre a harangokat.

– Le kell lőni! – kiáltotta a parancsnok a megrémült alakra mutatva.

– Ne löjjetek! – kiáltotta dörgő hangon Ozoróvszky. – Majd én lehozom.

És berohant az égő templomba, – fel a toronyba. Levágta és összekötötte a két harangkötelet, megerősítette a kötél egyik végét a haranglábhoz, a másik végével derékon átkötötte a papot, azután az egyik kezével kiemelte a torony ablakából és leeresztette a kötélén. A földet érve a pap, úgy elvágódott, mint egy liszteszsák.

Mikor Ozoróvszky látta, hogy a pap már a földön van: leereszkedett a kötélén, olyan gyorsan, ahogy csak tudott. Ideje is volt, mert a tűz már belekapott a torony belsejébe is.

Hamar leoldotta a papról a kötelet, megragadta és talpra állította a papot, akinek nem volt más baja, csak nagyon meg volt rémülve. Azután erősen belekarolt és rántotta magával, nehogy valami égő gerenda rájuk zuhanjon.

A főhadnagy elbámulva nézte, hogyan rohan fel Ozoróvszky az égő templomba, hogyan ragadta ott meg, hogyan emelte ki az ablakon és eresztette le kötélén a félholtra rémült papot. Ezt valóban csak Ozoróvszky tudta megtenni az ő vakmerőségével és nagy erejével.

– Hozd csak ide azt a papot! – kiáltotta a főhadnagy. – Kiporoltatom a reverendáját, úgy hogy holtáig megemlegeti, hogy mikor verte félre a harangot!

– Engedelmet kérek főhadnagy úr, – szólt Ozoróvszky. – Az nem lehet, mert ezt az urat én fogtam el, ő az én foglyom. Reguláink szerint joga van magát megváltani tíz arannyal. Ennek a fele az enyém, a másik fele a csapaté. Itt az öt arany.

Ezzel elővette azt a zacskót, amit a nagykeri plébánostól kapott, leolvasta az öt aranyat, belekarolt a papba és cipelte őt magával.

Akkora tekintélye volt Ozoróvszkynek, hogy a főhadnagy nem mert vele ellenkezni. De nem is ellenkezhetett, mert Ozoróvszkynek igaza volt.

Útközben megbátorította a papot, hogy ne féljen, nem lesz semmi bántódása. A plébánia mellett mentek el, látták, hogy ott menteni már semmit sem lehet és a tűzfészekhez hozzáférni sem lehet.

Megkérdezte a papot, hogy hol húzhatná meg magát, hogy hova vezesse? Mire a pap azt felelte, hogy itt a közeli erdőben, az erdőkerülő a sógora, – annál meghúzódhatik. Útközben kikérdezte Ozoróvszky, hogy van-e pénze és hogy a sógora vagyonos embere-e? S mikor a pap mindkét kérdésre nemmel felelt, Ozoróvszky előhúzta a zacskóját és a 15 aranyat odakínálta a papnak. A pap nagyot bámult és ekkor nézte meg jobban Ozoróvszkyt. S az a kérdés merült föl benne: micsoda ember lehet ez? Először megmenti az életemet. Azután megment a bántalmazástól, kifizeti a váltságdíjamat, visszaadja a szabadságomat s utoljára a pénzét kínálja nekem?

– Plébános úr, – mondotta Ozoróvszky – nekem erre a pénzre semmi szükségem nincs. – Önnek pedig nagy szüksége van rá. Ha nem fogadja el ajándékba, hát fogadja el kölcsönbe. majd visszafizeti, amikor módjában lesz. Erre ráállott a pap, de csak úgy, hogy obligációt ad a pénzről.

Eközben odaérkeztek az erdőkerülő házához. Ott a plébános megírta ezt az okmányt ékes latin nyelven.

„Obligáció. Alulírott elismerem, hogy Ozoróvszky György magyar katonától kölcsönkép felvettem 15 azaz Tizenöt darab császári aranyat. Kötelezem magamat ezt interessell visszafizetni.

Datum in oppido Kerndorf Anno...

Henricus Kopfhammer Parochus.

Azután följegyezte Ozoróvszky nevét, megkérdezte, hogy hol keresse őt, mire Ozoróvszky azt felelte, hogy ő bizony nem tudja, hogy mikor, hol fog tartózkodni. Ezzel elhárítva a plébános hálálkodását, – visszasietett a faluba.

Itt már együtt volt a hadi bíróság, csak még a közlegény Ozoróvszky hiányzott. A katonák előtt három remegő alak állott, egyike közülök a falusi bírónak a fia. Rájuk bizonyult, hogy ők lőttek a kurucokra. A büntetés, amint azt a rögtönítélő bíróság tagjai meg is beszélték már maguk között, – kötél általi halál. Csak Ozoróvszky szavazata hiányzott még. Ozoróvszky pedig így döntötte el az ügyet:

– Igaz, hogy a cselekedetükért megérdemlik a halált, de bajtársak, nekünk már úgylis nagyon rossz hírünk van. Minek növeljük ezt a rossz hírünket akasztásokkal? Ezek az emberek már lakoltak. Már átszenvedték a halál rettegetését. Fizessen a falu az életükért 600 darab császári aranyat. ebből 200 legyen a parancsnoké, 200 a legénységé, 200 pedig menjen a hadi kasszába.

Hej de mekkora örömmel fogadta ezt a döntést a főhadnagy és a csapat! Hát még a három remegő bűnös! Nem is telt bele fél óra sem és a falusi bíró már hozta a hatszáz aranyat.

Így törlesztett Ozoróvszky megint egy részletet abból a nagy adósságból, amellyel az Istennek tartozott.

III. FEJEZET

Beretzky Pál

Nagyapja még birtokos nemes volt Nógrád vármegyében és pompás lovakon járt be a megyei diétákra. De apja már csak erdészeti hivatalnok volt a kincstári erdészethnél fent Mármarosban. Kisebb hivatala és sok gyereke volt. Kis jövedelméből alighogy a családját eltarthatta, – arra, hogy a fiát taníttassa, – nem volt tehetsége.

Mikor a fiú már túlesett a gyermekbetegségeken és írni, olvasni megtanult: apja elvitte őt Prágába és egy régi ismerőiséhez, egy kereskedőhöz beadta inasnak.

A gyerek életrevaló volt. Otthonról már tudott magyarul és tótul. Prágában pedig rövid egy esztendő alatt megtanult csehül és németül. Számolni is hamar megtanult és amit csak rábíztak, mindent ügyesen és jól elvégzett. A gazdája teljesen meg volt vele elégedve és ő is meg volt elégedve a helyével.

Amikor a kamaszévekbe lépett, már akkor jelentkezett nála a cirkusz iránti hajlam. Minden pénzét, amit itt-ott borraivalókból kapott, a cirkuszra költötte és szabad idejében mindig a cirkusz körül ólálkodott. És minél idősebb lett: annál erősebb lett ez a hajlama.

Mikor négy évi inaskodás után felszabadult: a gazdája marasztalta, hogy mint segéd maradjon nála továbbra is és tisztességes fizetést ígért neki. De hasztalanul, mert a fiúban felébredt a vágy, hogy világot próbáljon.

Nem is írta meg apjának, – csak úgy a maga elhatározásából ment el Bécsbe. Azt gondolta, hogy ha ott majd jó helyet talál: akkor majd megírja a szüleinek.

Bécsben akkor egy híres cirkusz tanyázott a Práterben. Mikor ezt megtudta, a kíváncsiság rögtön a cirkuszba vitte őt. És addig settenkedett a cirkusz körül, míg végtére is hozzáragadt. Megfogadták istállófiúnak. Az állatokat gondozta és a cirkusz porondját gereblyézte. De ez az alantas foglalkozása csak nagyon rövid ideig tartott, mert ha itt-ott valami fennakadás volt: ő rögtön beugrott és mindig megállotta a helyét. A direktor hamar felismerte, hogy a fiú valószínűleg talentum. Rövid idő alatt kiképezte magát és ügyességével annyira vitte, hogy a cirkusz egész repertoárjában használható lett. Volt bűvész, bohóc, kötélhúzó, akrobata, műlovas. Vállalkozott minden szerepre és másfél év múlva a cirkusznak elsőrangú tagja lett. És ezalatt erős, nagy legénnyé fejlődött ki.

A cirkusszal beutazta Európa sok nagy városát. Sokat látott és tapasztalt. Az

élete igen változatos volt és teljesen megfelelt hajlamainak. Sokszor gondolt ugyan szüleiére, de nem merte nekik megírni, hogy komédiás lett belőle.

Egyszer, több mint három év múlva, a cirkusz elvetődött Pozsonyba. S amikor Pál a bohócjelenet után a következő szerepéhez öltözködött: belép az öltözőbe egy haragos ember, karon ragadta őt és így förmedt rá:

– Végre megtaláltalak! te gézengúz!

Pál rögtön felismerte édesapját. És se szó, se beszéd, a bohóc ruhában az apjának a nyakába borult.

– Édes apám! édes apám! – szólt kedveskedve az apjához.

De az apja ridegen eltolta őt magától.

– Rögtön vedd le ezt a maskara ruhát! – szólt rá hangosan. – Ha van valami becsületesebb gúnyád: vedd föl azt, mert most már foglak és nem engedlek. Most velem jössz!

– Az nem lehet édesapám, nekem még három mutatóványban kell részt vennem.

– Semmi mutatóvány! Elég volt a csavargásból! Egy óráig sem hagylak itt! Jössz velem!

– Az nem lehet apám! Emlékezzél csak vissza, te tanítótál arra és minden leveledben ezt írtad: „Gyerek, első a becsület!” És ezt én mindig szem előtt tartottam. Nos hát én mondom vissza most neked: apám, első a becsület!

– Csak semmi kertelés! Hol itt a becsület?

– Ott van a becsület, hogy a direktorom nekem a mai estéért megfizetett, – nekem azt le kell szolgálnom. És ott van a becsület, hogy a cirkusz tele van közönséggel, ez megvette a jegyeket. Ezt a közönséget becsapni és az előadást abbahagyni nem lehet. Itt van a becsület!

Az öreg érezte, hogy meg van fogva. Viszont a fiú ismerte az apját, tudta, hogy az nem hagyja őt tovább a cirkusznál.

– Tudod mit édesapám, – én a szavamat adom neked, hogy a mai előadás után kilépek. Azután elbúcsúzom a direktoromtól és a társaimtól, mert megszökni nem akarok. Ez is becsület dolga. Holnap azután haza megyek veled.

– Hátha megugrasz?

– Édesapám, én még senkit sem csaptam be, – téged sem foglak becsapni. Tőled tanultam, hogy első a becsület.

– No hát ha úgy van, nem bánom. Csak folytasd a komédiát. De az előadás végén itt várok rád.

– Várj is. Együtt megyünk a direktorhoz fölmondani. Te mondd meg neki, hogy nem hagysz a cirkusznál, nehogy azt gondolja, hogy én szökni akarok.

A direktor nagyot nézett, amikor megtudta, hogy miről van szó. Dühbe jött, kiabált, hogy ezt nem engedi, mert hogy ilyen művésznél legalább is egy hónap a felmondás. Hogy neki szerződése van, hogy az apját ő nem ismeri. Hogy az apa nem zsarnokoskodhatik. Ilyen szónoklatot vágott ki dühében. De az öreg Beretzky nem jött ki a flegmájából, nyugodtan csak ezeket válaszolta:

– A fiam kiskorú, én parancsolok neki. Ha direktor úr nem engedi, hogy holnap velem jöjjön: akkor én megyek a vicispánhoz. Tudom én, hogy majd rögtön

megengedi! Ott majd arról is lesz ám szó, hogyan merte elcsalni és megfogadni gyerek korában a fiamat!

A direktor látta, hogy itt nincs segítség. Kiadta Pálnak az írásait, jó bizonyítványt is adott neki. Kifizetett neki 15 darab császári aranyat, amit fizetéséből biztosítékul apránként visszatartott és melegen búcsúzott el tőle.

Pál ezután lakására vitte az apját, ott átöltözködött és elmentek vacsorázni.

A városon kívül a Szárazmalom völgyben volt egy régi olcsó korcsma. Itt tanýázott és az előadások után itt mulatott a cirkusz személyzete. Ide vezette Pál az apját.

Az öreg meghökkent, amikor a nagy ebédlőbe lépett és ott látta az egész szereplő személyzetet, közöttük a cirkusz hölgyeit, akik pajtáskodó hangon üdvözlöttek Pált és a náluk megszokott bizalmaskodással vették körül őt magát is. Furcsán kezdte magát érezni. Szerencsére akkor esett a szeme a fiára. Ekkor látta csak, hogy milyen derék, szép legény lett belőle. És milyen szép a ruhája! Mennyi a gyűrűje! Nini még arany órája is van!

Ezt a vacsorát és búcsúzkodást is érdekes volna leírni, – de hagyjuk. Csak annyit erről, hogy Pál itt is eleget tett a becsületnek. Tisztességesen elbúcsúzott a társaitól és örökre hátat fordított a cirkusznak. Csak a tapasztalatait vitte magával.

Otthon az anyja amikor megtudta, hogy honnan és hogyan került elő az elveszett fiú, – nagyon szörnyűködött.

– Te pojáca voltál? Bukfenceket hánytál? Talán még csepűt is rágtál? – sopánkodott az anyja.

De ő is hamar megvigasztalódott, mert észrevette, hogy megkerült fia milyen szép, nagy legénnyé nőtt meg, milyen szépen ki van ruházkodva, mennyi aranygyűrűje van és órája is, talán még pénze is van. Talán még nekünk is ad belőle, – gondolta magában.

Otthon a szülői háznál Pál idegenül érezte magát. Hiszen már több, mint hét esztendő alatt teljesen elszokott a szüleitől és a testvéreit meg sem ismerte. Nem is tudott otthon mit csinálni, de a szülei sem tudtak vele mit csinálni.

Néhány heti céltalan és unalmas veszteglés alatt mindenféle tervet megforgattak. Végére is abban egyeztek meg, hogy Pál menjen Trencsén megyébe egy ottani birtokos rokonukhoz. Tanulja meg a gazdálkodást és legyen belőle botos ispán. Ebből is megélhet, ha már kereskedő lenni nem akar.

El is ment Pál, tetszett is neki ott egy darabig, mert szerette az állatokat és a mezei munkát is. De amikor beállott a tél, – a kis faluban nem tudott mit csinálni. Nem is gondolkozott sokáig. Elbúcsúzott a rokonaitól és beszegődött Dubnicon gróf Illésházy Miklóshoz lovászlegénynek.

Ez azután neki való élet volt. Olyan vígan élt ott, mint csikó a legelőn.

A főúri kastély akkor régi kereteiben is nagy és kényelmes volt és tele volt főúri néppel és cselédséggel. Az istállók tele voltak szép lovakkal és háts paripákkal; a kocsiszínek pedig szebbnél szebb hintókkal, a kamarák cifra nyergekkel, tarsolyokkal, ezüst- és rézveretű szerszámokkal. És mindezekon ott díszlett az Illésházyak domborművű, régi szép címere.

Bőség és ősi pompa volt itt mindenütt és egyik mulatság és vadászat a másikat érte.

Pál nagyon hamar beleélte magát a lovász és csatlós szerepébe. A lovászmesternek nagyon hamar a jobbkeze lett.

Új volt előtte a vadászat. A hegyek tele voltak százados erdőkkel és az erdők temérdek vaddal. Boldog volt, valahányszor a vadászatra kirendelték.

Új volt előtte az is, hogy meg kellett tanulnia a fegyverforgatást. A török háborúknak a hagyománya volt az, hogy minden férfinak, úrnak és cselédnek egyaránt tudnia kellett forgatni a kardot. És az olyan nagy urak, mint gróf Illésházy, vagy állandóan tartottak vívómestert, vagy időről-időre hozattak egyet, hogy csatlósait, lovászaikat s arra való férficselédeiket betanítsa.

Akkor is volt ott egy nyugalmazott császári kapitány, akit azért nyugdíjaztak, mert nagyon szerette az italt. Bort, pálinkát, amint jött. Most is megvolt ez a gyöngéje, de viszont az a kiváló tulajdonsága volt, hogy nagyszerűen tudott vívni és tanítani. Ettől tanulta meg Pál a kardvívást, amit azután kuruc korában ritka tökélyre vitt.

Ebben a kényelmes és jó életben találta őt Rákóczi szabadságharca. Eleinte nem értette egészen, hogy az ura és főúri familiája miért húz annyira a császárhoz? s a kismesek és a tót parasztleányok meg miért szökdösnek Rákóczi seregéhez? Sokat törte ezen a fejét és így ismerte meg Rákóczi céljait a maguk szépségében. Nagy hatással volt rá az öreg kántortanító, aki csak törve beszélt ugyan magyarul, de Rákóczi iránti lelkesedése egészen a rajongásig ment. Lelkében megfogant és megnőtt az elhatározás.

Egy őszi napon kuruc csapat vonult keresztül Trencsén vármegyén. Beretzký otthagya jó szolgálatát és hozzászegődött a csapathoz. Neki indult a viszontagságos és halálveszedelmekkel járó katonai életnek. Kuruccá lett és testestől-lelkéstől hűséges katonája lett Rákóczinak. A kuruc csapat, amelyhez hozzászegődött, Ocskay ezredéhez tartozott.

Hamar beleélte magát a katonai életbe. Szép kuruclovas ruhájában, magas, karcsú alakjával göndör fekete hajával, sötétkék szemével és értelmes arcával igen mutatós legény volt, típusa a lovas kurucnak.

Rövid idő alatt nagyon népszerű lett bajtársai között, mert mindig tele volt ötlettel, mókával. És mert igen jószívű cimbora volt, segített mindenkin, ahogy tudott.

A tisztek hamar felismerték benne a kiváló katonát, az elsőrangú vívót és a páratlan lovast. Csupa izom volt az egész ember, hajlékony, mint a nyírfavessző és rugalmas, mint a gummilabda.

Bámulatos volt, hogy hogyan vagdalkozott az ütközet hevében. Káprázatos gyorsasággal vágott jobbra-balra s ezzel a legnehezebb helyzetből is kivágta magát.

Amikor kérdezték tőle, hogy hogyan került ki ebből, vagy abból a nagy csávából, rendesen így felelt:

– Az ágyúgolyót nem tudom elkapni, se félrelökni. A puska- vagy a pisztolygolyó is belém tévedhet, de a kardot és a szuronyt mindig ki lehet védeni. Csak vakmerőség, ügyesség és gyorsaság kell hozzá. Ha én egy fél perccel hamarabb meg

tudom előzni az ellenséget: akkor mindig én vagyok a győztes. Vakmerőség, ügyesség, gyorsaság, – ez az egész hadi tudományom.

A helyzet gyors felismerésére, a különféle fogásokra és gyors mozdulatokra ő oktatta be barátait Ozoróvszkyt és Barkót, akikkel az ezrednél összekerült és hamar megbarátkozott.

További jellemzése helyett elmondom a következő két híres esetét.

*

Az egyik híres esete az volt, hogy *orránál fogva vezetett egy labanc csapatot és becsalta a kurucok közé.*

Az a különös szokása volt, hogy amikor tehetett, csak úgy gyalogszerrel elkalandozott az ellenség felé. És vagy az árokból vagy valami fa mögül leskelődött és ha valami fontosabb dolgot megfigyelt, arról jelentést tett.

Egy ilyen alkalommal, amint az országút árkából leskelődött, észrevette, hogy messziről egy kisebb ellenséges csapat poroszkál feléje az országúton.

Nosza kiugrott az országútra és vadul rohant a kuruc tábor felé.

A labanc csapat utána vetette magát. A csapatvezetőnek volt a legjobb lóva, úgy hogy a csapat jó 50 lépésnyire elmaradt mögötte. Mikor ez a lovas 15–20 lépésnyire beérte Beretzkyt: előkapta pisztolyát, elsütötte és Beretzky elvágódott és nem mozdult. A lovas hozzáugratott és hátranézett a csapat felé, hogy messze van-e? Ebben a pillanatban Beretzky, mint egy vadmacska, talpra ugrott s mielőtt a lovas megmarkolhatta volna a kardját, úgy a hóna alá szúrta, hogy az menten lefordult a lováról.

Beretzky rögtön felkapott a lóra és vágatni kezdett a kuruc tábor elé. A csapat utána vágatott és csakhamar be is érte, úgy hogy minden pillanatban azt hihette, no már elfogja.

Mikor egy dűlőút mellett elvágattak: Beretzky megsarkantyúzta a lovát, úgy hogy a csapatot valami húsz lépésnyire maga mögött hagyta. Ekkor hirtelen megfordította a lovát, szemközt fordult és a legnagyobb sebességgel nekivágott a csapatnak és keresztültörte magát rajta. Még azt a tréfát is megtette, hogy az utolsó legénynek egy hatalmas lapos vágást suhintott a hátára. S azután rohant az ellenséges tábor irányban.

Ez a hallatlan vakmerőség a labanc csapatot egészen megzavarta és egy-két percnyi időbe került míg zavarából fölocsudott, megfordult és utána rohant a kurucnak.

Mikor Beretzky a keresztúthoz ért: arra csapott be s oldalt pislantva látta, hogy a csapat utána vágat, de amikor az üldözők a keresztúthoz értek, – akkor Beretzkyvel nagy baj történt. Megsántult a lóva annyira, hogy nemcsak vágatni, de ügetni sem tudott. Észre vették ezt az üldözők és nosza utána! becsaptak a keresztútra. Utól is érték hamar s azt hitték, hogy már elfogják, de akkor Beretzky megsarkantyúzta a lovát és tovább vágatott, de csak úgy, hogy az üldözők mindig a nyomában maradtak. Ezek pedig azt gondolva, hogy a sánta lóva úgy se bírja soká: ész nélkül rohantak utána. Nem vették észre, hogy már bent vannak a kelepében. Csak akkor látták, amikor a kurucok körülfogták őket.

A kuruc táborból messziről látták ezt a vad hajszt. Ocskayt is figyelmeztették rá s ez éppen akkor kapta szemére a messzelátóját, amikor Beretzký megfordult, nekiugratott az üldöző csapatnak és keresztül vágta magát rajta.

Az elfogott labancokat lefegyverezték és Ocskay maga elé rendelte a kurucot.

– Jelentem alásan, méltóságos brigadéros uram behoztam tíz labanc katonát és tizenegy lovat, – jelentette a kuruc.

Ocskay végignézett rajta, rögtön megismerte, hogy ez az egyik vitéz katonája, Beretzký Pál.

Odaléptetett hozzá, megveregette a vállát és azt mondta neki:

– No gyerek, ezt ugyancsak kurucosan csináltad! Hol a pokolba tanultad?

– Jelentem alásan a rókától tanultam.

– Rókától? Hogyan tanulhattad a rókától?

– Jelentem alásan azt hosszas volna elmondani.

– No csak mondd el!

Ekkor már Ocskay egész kísérete körülvette őket és minden szóra figyelt. De a nagy hallgatóság nem hozta zavarba Beretzkýt. Hozzá volt ő már szokva nagyobb hallgató közönséghez is a múlt évekből.

– Ott kell kezdenem, – fogott bele, – hogy lovászlegény voltam gróf Illésházy kegyelmes úrnál. Ott gyakran kirendeltek a vadászatokra. Mint lovásznak nem lett volna ott a helyem, de a vendégek között volt egy fiatal grófné. Szép, fiatal, valami húsz esztendősen menyecske. Nagyon féltette az urát. Még csak egy éves házasságok voltak. Attól féltette, hogy a vadászaton valami baja történik. Arra kérte a lovászmestert, hogy rendeljen ki egy ügyes lovászt az ura mellé, hogy az vigyázzon rá. A lovászmester azt mondotta, hogy ez nem lehetséges, de ha a méltóságos grófné is részt venne a vadászaton: ő mellé kirendelhet egy legényt. És a grófné is kijött a vadászatra s engem rendeltek melléje. Helyes menyecske volt és kitűnő lovas.

– Amikor a kopók felverték a rókát és utána vágattunk: a grófnét elfogta a vadászlat láza, megfedekezett az uráról s ott vágatott a legelső sorban s én a nyomában.

– Egyszerre csak a róka egy szélesebb árokhoz ért. Neki rugaszkodott, hogy átugorja; de ahelyett, hogy átugorta volna: bevetette magát az árokba. A kopók fölötté ugarták köröskörül az árkot. A róka pedig egy darabig az árokban inalt, azután kiugrott, nekivágott egy közeli kis erdőnek s kint volt a hajtásból.

Az egész hallgatóság feszülten figyelt. Itt Ocskay közbeszólt:

– Hiszen te nem azt csináltad, amit a róka! Te nem ugartál az árokba!

– Igaz, hogy nem ugartam bele, mert ez nem is lett volna jó. Ez helyett azt tettem, hogy mikor a labanc tiszt rám lőtt: hasra vágódtam, mintha meghaltam volna. A róka példája tehát mégis csak idevág.

– Hát amikor nekifordultál a csapatnak és keresztül törted magad rajta, talán azt is a rókától tanultad?

– Igenis, azt is. Csakhogy egy más alkalommal és egy másik rókától. Nagyon ravasz vén róka lehetett. Ez meg úgy csinált, amikor a kopók már nagyon megszorították és átugorta az árkot: nem futott tovább, hanem visszanézett ül-

dözőire. Amikor látta, hogy csak három kopó van a nyomában, a többiek pedig messzebb elmaradoztak: abban a pillanatban, amikor a kopók átugorták az árkot, ő a kopók feje fölött visszaugrott és az úrlovasok között, mint a nyíl, kimene-
kült és becsapott az erdőbe.

– Én is, amikor láttam, hogy csak tíz ember üldöz egy csapatban: vakmerően nekivágtam a csapatnak és keresztül törtem magam rajta, mert erre a csapat nem volt elkészülve. Vakmerőség és gyorsaság dolga volt az egész. Csak nagyon gyorsan kellett csapkodnom a karddal jobbra-balra. Így ni!

És megmutatta, hogy hogyan csapkodott jobbra-balra a kardjával s ezt olyan káprázatos gyorsan csinálta, hogy más nem igen tudta volna utána csinálni.

– Fene gyerek vagy! ezt ugyan jól megtanultad a rókától, – mondotta Ocskay.

– De hogyan csináltad azt, hogy a lovad egyszerre megsántult?

– Engedelmet kérek, ez már az én titkom, amit nem mondhatok meg. Csak annyit árulhatok el belőle, hogy a paripa olyan, mint a hegedű. A lovas úgy játszik rajta, ahogyan tud. Méltóságos brigadéros uramnak pompás jó paripája van, a lába olyan, mint az acél. Mégis ha én ráülök és azt akarom, hogy sántítson, hát sántítani fog.

– No szeretném én azt látni, – mondotta Ocskay.

– Ha szeretné, megláthatja mindjárt. Méltóztasson csak leszállni a lováról és megengedni, hogy én ráüljek.

Ocskay habozott egy kicsit, de szeretve az ilyen tréfát, így szólt:

– Mutasd meg hát. De ha nem fog sántítani a lovam: akkor csak a felét kapod meg annak, amit neked szántam. Ha pedig igazán megsántítod: akkor nem kapsz semmit.

Ocskay nagyon szerette a szép lovakat és mindig volt neki néhány igen jó paripája. Pompás telivér volt ez is, amelyről leszállott és amelyre Beretzky nyomban felpattant.

Megsimogatta a ló fejét, nyakát, sörényét, mintha súgott volna valamit a fülébe, mintha meg akarta volna babonázni.

Azután megsarkantyúzta s kétszer körbe futott vele. A ló vágatott, mint a szélvész. De amikor harmadszor Ocskay elé ért: egyszerre csak megtorpant s az első bal lábát alig bírta emelni. Sántított biz az úgy, hogy jobban se kellett.

Ocskay s az egész társaság csak bámult s nem tudta elgondolni, hogy mi történhetett egyszerre ezzel a lóval.

Pál nagynehezen körüljárta a sántító paripával azt a kört, amit előbb vágatva befutott. Mikor azután Ocskayhoz ért: akkor sarkantyút adott a lónak és a telivér paripa megint csak úgy rohant, mint a szélvész. Kétszer beszánguldotta a kört, azután megállott Ocskay előtt, leugrott a lóról és csak ennyit mondott:

– Ugye méltóságos dandárnok uram, hogy sántított és most már mégsem sántít?

– Gyerek! neked ördödög van! – mondotta Ocskay. – De legalább annyit mondd meg, hogy ezt hol tanultad?

– Jelentem alásan a cirkuszban.

- Hát te cirkuszos is voltál? – kérdezte meglepetve Ocskay.
- Jelentem alásan igenis voltam három esztendeig.
- No most eredj a számadó őrmesterhez, a tíz labancért adjon neked öt aranyat, a tizenegy lóért meg tizenegy aranyat.

*

A másik híres bravúrja az volt, hogy *elfogta gróf Brenndorf császári kapitányt.*

Geörch elfogásánál említettük már, hogy Mátyus földjén a császári és a kuruc tábor egymással szemben vesztegelt, mintha egyik sem tudta volna, hogy mihez kezdjen.

Ennek a császári seregnek Pálffy János tábornok volt a parancsnoka. Egyik leghíresebb tisztje pedig gróf Brenndorf kapitány. Fiatal, alig 30 éves, hatalmas szép ember, – szívvel, lélekkel katona, rettenthetetlen bátorságú. Vakmerő vitézi tetteivel híressé és félelmissé vált nemcsak a császári seregeknél, hanem a kurucoknál is. A császári sereg tisztikarának egyik nagyjövőjű büszkesége volt, Pálffy generálisnak pedig különösen kegyében állott.

A kuruc táborból megfigyelték, hogy egy császári katonatiszt Deáki felől csupán egy legény kíséretében reggelenként hét óra tájban Királyfa felé lovagolt és a kuruc táborral szemközt, persze jó messze a lövonaltól, meg-megállott és messzelátójával kémlelte a kuruc tábor. Itt persze nem tudták, hogy kicsoda és mit akar.

Egyik este Beretzky így szólt Ozoróvszkyhoz és Barkóhoz:

– Holnap reggel félhétkor pontban ott legyenek lovaitokon a leégett major romjai között. Jól bújjatok meg, hogy messziről senki se láthasson. És ha úgy hét óra tájban halljátok a vészfütyöt: rohanjatok felém, amilyen gyorsan csak tudtok. Ott megmondom, hogy mit kell tennetek.

Másnap reggel Brenndorf kapitány a szokott időben elindult peredi szállásáról Deáki felé s ezt elhagyva, – a leégett majortól mintegy másfél puskalövésnyire megállott. Elővette messzelátóját és kémlelte, hogy nincs-e valami mozgolódás a kuruc táborban. A legénye tíz lépésnyi távolságban, lóháton mögötte állott.

Amint már mintegy fél percig kémlelt: éles füty hangzott el közvetlenül mögötte s abban a pillanatban elébe ugrott a saját legénye, megragadta lovának a kantárszárát, pisztolyt szegezett a mellének s ezt mondotta németül:

– Kapitány úr, ön el van fogva!

Erre a váratlan vakmerő támadásra a kapitány meghökkent, de nem jött zavarba. Sok veszélyes helyzetben volt ő már és mindig kívágta magát. Nagyon kiakart.

– Én elfogva, óh te barom! Nesze! Ezzel előrántotta a pisztolyát, rászögezte a támadójára és elcsattantotta.

Csakhogy a pisztoly csütörtököt mondott.

Ezen feldühödve, kezébe fogta a pisztoly csövét és nagy erővel hozzávágta a támadójához.

Csakhogy a pisztoly amennyire alkalmas a lövésre, éppen annyira alkalmatlan

a dobásra. Egy fél arasznyira suhant el a támadójának az orra előtt és levágódott a földre.

A támadó legény mozdulatlanul állott, egyik kezével a tisztt mellének szögezett pisztollyal, a másik kezével a kapitány lovának a kantárját markolva.

– Megállj te gazember! – kiáltott a kapitány. – Majd adok én neked elfogást! – és hozzákapt a kardjához.

De a kard nem jött ki a hüvelyéből. Rángatta, forgatta, hasztalan, a kard csak nem akart kijönni. Az helyett újabb káromkodás tört ki a kapitány szájából.

Erre a kapitány nagyot rántott a lován és fel akarta azt ágaskodtatni, hogy legázolja a támadóját. De a ló nem ágaskodott fel, csak a feje rándult meg egy kissé, mintha cövekhez lett volna hozzákötve.

Ekkor a kapitány olyan mozdulatot tett, mintha le akarna ugrani a lováról. De a támadója kemény, parancsoló hangon rászólt:

– Ne szálljon le kapitány úr! Eddig a ruhájához sem értem hozzá. Nem is akarom bántani. Ön le van fegyverezve. Ha leszáll a lóról, kénytelen lennék belelőni a lábába.

Mialatt ez a jelenet és szóváltás történt, – a leégett major irányából két kuruc vágatott feljűk és éppen ekkor hozzájuk ért.

– A zablát két oldalról fogjátok meg. Gyors ügető lépés a kuruc tábor felé. A foglyot nem szabad bántani. Indulj!

A kapitány haragos arcáról mintha leolvasható lett volna az, hogy megörült a két kurucnak. Legalább nem éri az a szégyen, gondolta magában, hogy egy ember fogta el. És nem ellenkezett tovább. Belátta, hogy hasztalan lett volna.

A négy lovas gyors tempóban elindult a kuruc tábor felé. A merénylő tiszt szolga eközben lehajolt a nyeregből és felkapta a földről a kapitány messzelátóját és pisztolyát, amint az ilyen felkapás a cirkuszokban látható. Azután kezében a pisztollyal a három lovas nyomában vágatott.

Ocskay éppen a segédtisztjének osztott parancsokat, amikor jelentették neki, hogy Beretzky Pál közlegény egy foglyot hozott és jelentést akar tenni. Ocskay intésére Beretzky császári tisztiszolgái ruhában belépett és jelentette:

– Jelentem alássan méltóságos dandárnok úrnak, foglyul ejtettem gróf Brenndorf császári kapitányt.

– Kit fogtál el? – szólt Ocskay megütközve. Beretzky megismételte:

– Gróf Brenndorf császári kapitányt.

– Elment az eszed? – mondja Ocskay még jobban megütközve.

– Igenis nem! – válaszolta Beretzky.

– Itt van a kapitány úrnak a messzelátója és a pisztolya. És letette ezeket az asztalra.

– A kapitány úr pedig itt áll az ajtó előtt.

– Hozzátok be! – szólt Ocskay és ránézett a két tárgyra. A messzelátó a legjobb minőségű gyártmány volt, – a pisztolynak agyán pedig egy díszes veretű címer volt látható.

Az ajtón egy feltűnően elegáns, erőteljes, szép fiatal katonatiszt lépett be, utána Ozoróvszky és Barkó, akik az ajtó mellett állva maradtak.

Ocskay udvariasan elébe ment az elfogott tisztnek ezekkel a szavakkal:

– Most jelentik nekem, hogy Önt elfogták!

– Elfogott az ördögfajzat – Mordskerl. Nem tudom, hogyan bujt bele a szolgáló ruhájába. De majd kettéhasítom én ennek a fejét, – szólt ingerülten a kapitány.

– Talán bántalmazta Önt? – akkor megbüntetem.

– Nem bántalmazott.

– Akkor megdicsérem, – mondotta Ocskay.

– Tehát az volt a parancsa, hogy fogjon el és ne bántalmazzon?

– Én semmiféle parancsot nem adtam neki. Most jelentette, hogy elfogta gróf Brenndorf császári kapitányt. Ön az?

– Igen, én vagyok! – felelte a kapitány.

– Akkor tehát nincs tévedés a személyében és a jelentés helyes volt.

– Igen, nincs tévedés. Én vagyok Brenndorf.

– Beismeri tehát, hogy el van fogva.

– Mit csinálhatnék mást? Kénytelen vagyok vele, – felelte a kapitány.

– Akkor kérem csatolja le a kardját és tegye ide az asztalra. Ide a messzelátó és a pisztoly mellé. Ez is az öné.

Erre Brenndorf lecsatolta a kardját, az asztalra dobta ezekkel a haragos szavakkal:

– Csak ne volna beszögezve a kardom, majd megmutatnám én nektek...!

– Kapitány úr! – szólt Ocskay kissé emelkedett hangon, – én nem léptem át önnel szemben az udvariasság határait.

– Pardon brigadéros úr, – szólt a kapitány kissé röstelkedve, – én átléptem azokat, de nem tehetek róla.

– Elnézem és megértem. Valóban oka van az izgatottságra. De legyen nyugodt, semmi bántalmazás sem fogja érni. Csak ígérje meg, hogy nem fogja megkísérelni a szökést. Adja erre a szavát.

– Nem adom! – mondotta Brenndorf határozottan. – Sőt kijelentem, hogy meg akarok szökni és hiszem, hogy ez sikerülni is fog.

– Ezen kijelentése után nem volna jogtalanság tőlem, ha bilincset tétetnék a kezére. De az olyan vitéz katona kezét, amilyen ön, nem érintheti a bilincs, csak a kard.

– Egyébként nem ajánlom, hogy megkísérelje a szökést, mert ugyanaz az ördögfajzat fog vigyázni önre, aki elfogta.

Azzal Ocskay beparancsolta a segédtsíztjét s ennek meghagyta, hogy a fogoly tisztet egy kényelmes szobába helyezze el és gondoskodjék, hogy jó ételmezést kapjon. Rendeljen ki 12 közemberből álló őrseget, ennek a parancsnoka legyen Beretzky Pál. Azután odafordult Beretzkyhez és ennek a következő parancsot adta német szavakkal, hogy a kapitány is értsen:

– Te fogsz vigyázni a kapitány úrra. Te felelsz érte. Elzárva legyen, de jól kell vele bánni. Ha szökni akar, meg kell akadályozni. De bilincset nem szabad rátenni. Ha valahogy mégis kiszökne a szobájából: el kell őt fogni. Ha elkerülhetetlen volna, – akkor rá kell lőni, de akkor is csak a lábára. Megértetted.

Ekkor Ocskay odafordult a kapitányhoz ezekkel a szavakkal:

– A viszont látásra, – s elbocsájtotta őt.

A kapitány pedig jó napot szavakkal távozott s a három közember elkísérte őt a szobába, amely börtöne lett. Az ajtó előtt Beretzky helyezkedett el s az őrség körülvette a házat.

Beretzkyt faggatta a két társa, hogy hogyan csinálta ezt a fogást, – de ő kitért a válasz elől. Ocskay pedig nem jutott hozzá, hogy kikérdezze. Végére is a labanc táborban tudódott ki, hogy Beretzky hogyan eszelte ki és hogyan hajtotta végre gróf Brenndorf elfogását.

Pálffy generális reggel kilenc órára rendelte magához a tisztikart tanácskozássra. Ez nem eshetett meg gróf Brenndorf kapitány nélkül. Várták őt 10 óráig, nem jött. Felkutatták a lakását, az egész tábort és a két falut és sehol sem találták. A kvártélyos gazdája csak annyit tudott róla, hogy reggel a szokott időben a legényével kilovagolt. A lakásán semmi nyomot nem találtak arra, hogy hova mehetett. Még csak rendetlenséget sem találtak. Nem tudták elgondolni, hogy valami baleset érte-e? vagy valami szerelmi kalandba keveredett-e bele?

Elmúlt a dél is, az őrségeket is felváltották és Brenndorfról még mindig nem volt semmi hír. Pálffy generálist mód felett bántotta, hogy Brenndorf, a tisztek dísze és a pontosság mintaképe, bejelentés nélkül távozott és elmaradt.

Csak délután három óra tájban történt egy rendkívüli dolog. A kapitány lakásán valaki dörömbölni kezdett az ajtón és kiabált, hogy engedjék ki.

Kikérdezték, hogy kicsoda, – hát sikerült, hogy senki más, mint Hemperle, a kapitány tisztiszolgája.

Kinyitották az ajtót, hát egy rémséges alak dült ki rajta. A fején egy hegyes ördögsüveg volt két nagy szarvval. Ez nagyon kényelmetlen lehetett neki, mert folyton rángatta, de a süveg nem akart lejönni, mert fekete szuorkkal volt hozzáragadva a hajához. Az arca be volt mázolva fekete korommal. Piszkos bohóruha volt rajta. A lábán meg éktelen, ócska bocskor.

Kivallatták a legényt, aki annyira meg volt rémülve, hogy alig tudta kinyögni a következőket:

– Tegnap este, amikor a kapitány úr már lefeküdt, én a csizmáját tisztogattam. Ekkor megjelent előttem az ördög. Tüzet fújt rám, bekente az arcomat valami zsírral, torkon ragadott s azt mondotta, hogy no most már viszlek. És én éreztem, hogy el is vitt. Hogy azután mi történt velem? azt nem tudom. Most csak arra ébredtem, hogy egy patkány beleharapott a fülembe. Elég világos volt, hát láttam, hogy az ágy alatt vagyok. Kigurultam onnan, ki akartam menni s elkezdtem dörömbölni az ajtón.

Tovább faggatták, hogy kivel beszélt? ki volt nála tegnap? vagy tegnapelőtt? Nála nem volt senki. De azután mégis kibökte, hogy tegnapelőtt este beállított hozzá egy ismerőse és földije Oldmann Fritz a III. századtól, aki szabadságon volt, most jött vissza és megkérte őt, hogy az éjszakát az istállóban tölthesse. Ő megengedte neki és elbeszélgetett vele.

Arra a kérdésre, hogy ismerte-e és honnan ismeri ezt az Oldmann Fritzet? – a legény ezt a feleletet vágta ki:

– Hogyne ismerném, hiszen a földim! A szomszéd Krompach faluból való. Az igaz, hogy csak most találkoztam vele először, de az apám régen mondta már, hogy Krompachban laknak Oldmannok.

Elmondották rögtön Pálffy generálisnak ezt az egész esetet és a legény szavait szóról-szóra.

– No ezt a mamlaszt csakugyan nem volt nehéz lóvá tenni, – mondotta Pálffy. És látta azt, hogy valami nagyon ügyes fickó Brenndorf kapitánnyal olyan zseniális tréfát csinált, aminek a fele se tréfa.

IV. FEJEZET

Barkó Imre

Ennek nem volt kalandos multja. Ez sokkal szerencsésebb és boldogabb volt a két barátjánál.

Oszoróvszky és Beretzky elszakadtak a családjuktól kora gyermekkorukban. Nem ügyelt rájuk az édesanya szerető gondja. A viszontagságos élet, mint a lehullott falevelet, hányta, vetette őket. Nem volt számukra sehol meleg otthon, amelybe valamikor visszatérhettek volna és az ország földjéből egy talpalatnyi sem volt az övék. Valóban futó kurucok voltak, ahogy akkor nevezték azokat a harcosokat, akiknek otthonuk és földjük nem volt.

Barkó Imrének megvolt a maga kúriális háza és kis nemesi birtoka, amelyet a szülei után örökölt. Volt két kis huga, két iker leányka, Klárika és Katica, akik nagyon szerették őt és ő is nagyon szerette őket. És volt egy nagynénje, apjának a huga, egy öreg kisasszony, Barkó Judit, aki a szülők halála után gondjaiba vette az apátlan-anyátlan árvákat és szeretetével pótolni igyekezett és tudta is pótolni elhalt apjukat és anyjukat is.

Apja, aki fiatalabb éveiben vitéz katona volt, azután a kis birtokán gazdálkodott, egy zimankós decemberi napon olyan szerencsétlenül esett le a kocsiról, hogy szörnyethalt. Halva hozták haza. A felesége nem tudta elviselni ezt a szörnyű csapást, ágyának esett és bánatába rövid idő múlva belehalt. Így maradt árván a három gyermek. Imre alig volt még 12 éves s a két iker leányka alig mult hét esztendő.

Imre Nyitrán járt iskolába a piaristáknál. Ott a konviktusban nagyon jó helye volt. Nem is lehetett más panasza, hacsak a koszt miatt nem, de a nagynéni, nevezzük őt már itt is, ahogy később fogjuk, Juci néni, tudott segíteni ezen a bajon.

Lakott ez idő tájban Csesztén egy jóraavaló, már jó ötvenes korú zsidó. Kneifel Ignácnak hívták. Apró, szorgalmas, becsületes emberke volt. Az egész környék ismerte és csak úgy hívták, hogy a csesztei Náci. Volt neki egy sárga, hímpókos lábú, jámbor gebéje és egy könnyű kis szekere. Minden szerdán, amikor Nyitrán hetivásár volt, korán reggel elindult Csesztéről. Megállott Pogrányban, Malántán és Tormoson is és a szekerkéje, illetve a kosarai egyre jobban megteltek tojással, túróval, vajjal, babbal, lencsével, száraz borsóval, mákkal, kukoricával és más eladni valókkal. Mindezeket Nyitrán eladta, visszafelé meg tüt, cernát, pántlikát és

más apróságot hozott; ezeket meg a falvakban adta el. Ebből az utazó kiskereskedésből nem gazdagodhatott meg, – de megélt és eltartotta a családját.

Pogrányban minden szerdán reggel egy nagy kosár került a Náci szekerekre Barkóék házából, tele mindenféle jó ennivalóval, ami egy falusi portáról kikerülhet, amelyben nem tanyázik a szegénység.

Nácinak Nyitrán legelső dolga volt az, hogy megállott a piaristák előtt, átadta a portásnak a kosarat és átvett tőle ugyanolyan másikat. Ez azonban többnyire üres volt. És ezzel az otthonról pontosan megérkező elemózsiával Imre gyerek az egyik szerdától vígan megvolt a másikig, anélkül, hogy a gyomra korgott volna.

Így tartott ez éveken át. Közbe-közbe az ünnepekre hazajött a fiú s a vakációt mindig otthon töltötte. Milyen öröm volt ez, hogy örült a három testvér! Milyen nagy ember volt Imre gyerek a két kis huga előtt! Hogyan játszadoztak együtt.

Mikor elvégezte a hatodik osztályt: gyámjai, mert Juci néni mellett az apjának jó barátja, Cilly Ambrus volt a fő gyám, megtanácskozták az Imre gyerek sorsát és úgy határoztak, hogy most már, miután 16 éves elmúlt, maradjon otthon, tanuljon bele a gazdaságba. Ne folytassa az iskolát, hiszen úgy se akarják, hogy pap, vagy prókátor legyen belőle. Ennyi tudomány neki, mint kisbirtokosnak elég. Később meg majd elmehet körülnézni valami nagyobb gazdaságba.

Juci néni befogta a gyereket a munkába, – Cilly Ambrus szívesen oktatta őt, hogy hogyan kell bánni a földdel, meg az állatokkal. És ezek az évek a szerető családi körben szintén nagyon boldog éveik voltak Imrének.

18 éves korában már derék, vállas, erős legény volt. Szorgalmasan végezte és bírta is a gazdasági munkát, de ez mellett érdekelte őt már, hogy mi történik a vármegyében és az országban. Rákóczi szabadságharca már évek óta tartott. Amikor felfogta, hogy miért küzd Rákóczi és érezte magában az erőt: azzal állított be gyámjához, hogy ő katona akar lenni, Rákóczi katonája.

– Azt nem engedhetem meg, fiam! Te ahhoz még fiatal vagy! – mondotta a gyámja.

– Ne tartson vissza kedves Ambrus bátyám. Nem szeretnék akarata ellen tenni. De ha nem enged, akkor is elmegyek, mert nem bírom tovább. Oda kell mennem, – mondotta a fiú.

Cilly Ambrus megdöbbsent. Láta, hogy itt a tilalom már nem elég, hogy ennek a gyerekeknek meg kell győzni a szívét és az eszét is. Azért így szólt hozzá:

– Ne gondold fiam, hogy én a szándékomat nem helyeslem. Ha fiatalabb volnék, magam is ott harcolnék Rákóczi zászlaja alatt. De te most még nem mész. Gondold csak meg, hogy ha a háború rosszul ütne ki és elvinnék a birtokodat: mi lenne a kis hugaidból és Judit nénédéből?

– Gondolkoztam én már erről, – folytatta a gyám – és nem is akarlak visszatartani. Csak azt nem akarom, hogy már most menj. Neked be kell várnod a huszadik életévedet. Akkor mint nemes embernek, jogod van örökvallást tenni. Akkor a birtokodat átruházhatod a nagynénédre. Hugaidra azért nem irathatod át, mert azok kiskorúak, az nehezen menne. – Ha visszakerülsz: akkor a nénéd majd visszaadja a birtokodat. Ha pedig ott maradnál a csatatéren: akkor majd a hugaidnak adja vissza, ha azok nagykorúak lesznek.

– Azért kérlek kedves Imre öcsém, hogy most még ne menj. Hiszen az egy és egyfertály esztendő hamar elmúlik. Ha most mennél is, – Rákóczi küzdelmén egymagad mit sem változtatnál. De a tiednek sorsát örökre tönkre tehetnéd.

Imre egy darabig hallgatott, mintha magában mérlegelte volna, hogy mit válaszoljon. Azután meghatva felelte:

– Belátom kedves Ambrus bátyám, hogy igazad van és szót fogadok neked. Nem megyek most és nem megyek el tudtod nélkül. De ígérd meg, hogy ha a birtok dolgát rendbe hoztam: se te, se Judit néném egy napig sem fogtok viszatartani.

– Nos hát erre szavamat adom öcsém.

Imre meggyőzve és megnyugodva távozott. A gyámja megilletődve és gyönyörködve követte szemével a távozó fiút, önkénytelenül jöttek ajkaira ezek a szavak:

– Apja vére!

Másnap Judit néni átment Cillyékhez és a két gyám sokáig tanácskozott egymással. Juci néni hamar megértette és helyeselte Cilly Ambrus tervét. Jól tudta ő is, hogy Imrét viszatartani sehogysem lehetne, – de nem is akarta viszatartani ő sem.

A következő év május 4-én Flóris napján nagy ünnepség volt Barkóéknál. Megünnepelték Imre születésnapját és azt, hogy nagykorú lett és a maga ura. A mamák és egy-két nagyobb leány, Imre hugainak idősebb barátnői, bezzeg nézegették a fiatal birtokost!

Amikor az ünnepségnek vége volt és a vendégek eltávoztak: Imre sokáig elbeszélgetett a nagynénjével és a hugaival a gazdaságukról és sok mindenről. Hugai akkor rövidruhás, csitri gyereklányok voltak hosszú karokkal, hegyes könyökkel, mint afféle, növésben levő, süldő lányok. Nem gondolták akkor, hogy de sok víz fog elfolyni a Dunán, de még a Vágon és a Nyitrán is, amíg majd újra elbeszélgethetnek a bátyjukkal.

Másnap reggel Imre összecsókolta hugait, elbúcsúzott tőlük és csak annyit mondott nekik, hogy Nyitrára megy Juci nénivel, hogy ott valami dolgan van.

A nyitrai káptalannál Imre megtette az örökvallást s a pogrányi kúria és nemesi birtok Juci néni tulajdona lett.

Délután pedig Juci néni egymaga tért vissza s amikor Klári és Katica faggatták, hogy Imre hol maradt: csak annyit felelt nekik, hogy ott maradt Nyitrán egy kicsit körülnézni. Ez a körülnézés hej de sokáig tartott! tovább három esztendőnél!

Imre felcsapott katonának. Ocskay ezredénél jelentkezett, mert Ocskay nyitra-megyei ember volt s a megyei fiúk közül sokan szolgáltak ezredében. Mert Ocskayt akkor már Rákóczi villámának hívták s nagy híre volt a vitézségének. Összekerült az ezrednél Ozoróvszkyval és Beretzkyvel. Ezek 3–4 esztendővel idősebbek voltak nálánál, de hamar megbarátkoztak az ujonc, kedves modorú fiúval. Imre nagyon sokat tanult tőlük. Az első ütközetekben szemmel tartották a gyereket. Vigyáztak rá, hogy tapasztalatlanságával és vakmerőségével ne rohanjon a halálba. De nem sokáig kellett rá vigyázniok, mert egy év leforgása alatt Imre olyan vitéz katona lett, hogy ügyességével és rettenthetetlen bátorságával a legjobb katonák mellett is megállotta a helyét.

Egyik kiváló vitézi tettet történetünk folyamán később fogjuk elmondani. Itt

csak két esetét hozzuk fel, amelyek addig történtek vele, amikor a pereszlényi határban három társával keresztül vágta magát s együtt menekült velük a Darázsi felé vezető úton.

*

Egyik ügyes tette az volt, hogy *kiszabadította a hadnagyát.*

Alig volt félesztendő katona, amikor két ellenséges erősebb porta összetalálkozott és összeesapott.

A véletlen összeütközésnek nem volt fontosabb hadi célja és a labanc csapat jóval nagyobb volt a kuruc csapatnál. Ezért a kuruc csapat parancsnoka, aki mesziről figyelte az összeütközést, a csapatnak visszavonulót kürtöltetett.

A kuruc csapat visszafordult. Egy-két perc múlva Imre hátratekintve, látta, hogy az ellenség nem üldözi őket, – de nem látta a hadnagyot.

– Hol van a hadnagy urunk? – kiált oda az utána ügetőkhöz.

– A hadnagy úr legelől járt és mielőtt visszafordulhatott volna, körülfogták őt a labancok és két legénnyel együtt elfogták! – hangzott a válasz.

Erre Imre dörgő hangon elkiáltotta magát:

– Csapat állj! Hátra arc! Előre utánam!

És a kis csapat megfordult és mint a fergeteg hatalmas rajta! ordítással visszaroht az ellenségre.

A császári porta azt hitte, hogy a kurucok erősítést kaptak. Megzavarodott a váratlan támadástól – és a hirtelen támadt zavarban Imre kiszabadította és visszahozta a hadnagyot.

*

A második esetében az a különös dolog történt, hogy a *halottak beszélgettek.*

Emlékezünk Ozoróvszkynak egyik esetéből, hogy egy kis csapattal Deáki felé indult portyázni. Csapatának nagyobb részét egy cserjés mögött helyezte el, maga csak két pajtásával indult Deákiba. Amikor oda érkezett, egy labanc csapat rárontott, két pajtását levágta, őt magát pedig elnyomta és elfogta.

A két halott közel feküdt egymáshoz. Mind a kettőnek arcát elborította a vér.

Arra is emlékezünk, hogy a labanc hadnagy azt a parancsot adta, hogy a káplár egy legénnyel ott marad az őrségen, a csapat pedig készülődjön fel s vele megy Peredre, oda viszik az elfogott kuruc hadnagyot.

Mikor a csapat készülődött és a halottakhoz közel senki sem volt, akkor suttozó hangon megszólal az egyik halott:

– Gábor, nagy a bajod?

– Semmi! – suttozja vissza a másik, – csak az orromat ütöttem be, amikor elvágódtam.

– Én kaptam egy vágást, de gyöngé volt és ellapult. Ha a többiek elmennek, én fogom az egyiket, ezt a marha nagyot, te meg fogd a kisebbiket, amikor megszólal a kuvik. Megértetted?

– Megértettem Imre, – suttozja vissza a másik.

– És tudod hogyan? Gombóccal! Tudod?

– Tudom. Gombóccal, az enyém már készen is van.

A suttozás elnémult és a halottak tovább feküdtek mozdulatlanul. Jött a had-

nagy a forspontos szekérrel. Lovára pattant, nagyot káromkodott, vezényelt és a csapat elindult. Mikor a csapat már jó messze járt s a két otthagytott őr a sötétben elbámészkodott: egyszerre csak megszólalt a kuvik madár.

Abban a pillanatban a két halott talpra ugrik és mint a hiúz, lecsap egyik az egyik őrre, a másik a másikra. S mielőtt ezek csak arra gondolhattak volna is, hogy mi történik: mind a kettőnek, szeme, szája, orra tele volt nyirkos földdel.

Felhördült a két labanc. Tüsszögött, köpködött, rugdalódzott, de rövid egy-két perc alatt le volt fegyverezve és mind a kettőnek a keze hátra volt kötve.

– Nicht fürchten kamerád! – szólt az egyik kuruc. – Katonadolog!

– És most egy-kettő fel a lovakra, különben baj lesz.

– És mind a kettő feltaszigálta a maga labancát a lovára és odakötötte a nyereghez. Azután felkaptak ki-ki a maga lovára, mindegyik fogta a labanc lovának a kantárját és elvágtattak a sötétben.

Ocskay még a vacsoránál ült tisztársaival és nagyokat nevetett Ozoróvszky jelentésén, aki Geörch hadnagy elfogását mondotta el. Még be se fejezte egészen a mondanivalóját: bejött a szolgálattelvő tiszt, jelentette, hogy itt van Barkó Imre közember és jelentést akar tenni. Ozoróvszky ennek nagyon megörült. Tehát Imre nem halt meg! Óh csakhogyl él! Ő nem gondolhatott rá, amikor Geörchöt hozta.

Barkó véres arccal állott meg Ocskay előtt és jelentette:

– Jelentem alásan méltóságos brigadéros úrnak, behoztam két labancot és két lovat!

Ocskay végignézett a legény véres arcán és meglepődve kérdezte:

– Hol, hogyan fogtad el? És egymagad fogtál el kettőt?

– Deákiban fogtam el, de nem egymagam, hanem a Gábor baráttal.

– Hol az a barát? Jöjjön be! – parancsolta Ocskay.

Gábor barát bejött véres arccal kuruc ruhában. Ocskay hozzálépett és nagy megbecsülése jeléül a vállára tette a kezét.

– Örömmel látom te barát, – mondotta Ocskay, – hogy te kurucnak is beválsz. Hol tanultad a kuruc mesterséget?

– Méltóságos Ocskay brigadéros úr vitéz katonáitól. Könnyű Ocskay brigadéros úr alatt vitéznek lenni!

Ocskay hiú ember volt. Hízelt neki ez a válasz és jókedvűen kérdezte, hogy miként csinálták ezt a fogást?

Barkó elmondotta, hogy halottnak tették magukat és gombóccal csinálták. A gombócra Ocskay nagyokat nevetett és a jókedve még magasabb fokra emelkedett. Azután odaszólt a két legényhez:

– Igyatok erre a gombócra egy pohár bort. Te Barkó azután mosdjál meg, mosd meg a labancaidat is és vidd be a káplárt Brenndorf kapitányhoz.

Barkó betapasztotta a homloksebét és vitte a német káplárt. Nagyot nézett Beretzky, amint meglátta Imrét a nagy német káplárral. És megértve Ocskay parancsát, – kizárta a kapitány ajtaját és beeresztette a két embert.

Brenndorf rögtön felismerte Imrében, hogy ez volt az a másik ember, aki a lovának a kantárját fogta és mérgesen akart mondani valamit, de Imre megelőzte és jó németséggel így szólt:

– Jelentem alásan kapitány úr, itt van a káplárja. Talán akar valamit jelenteni és azzal előállította a hórihorgas németet.

Brenndorf kapitány haragosan rászólt:

– Hát te hogy kerülsz ide, te marha?

A káplár mentegetődzött, hogy nem tehet róla, hogy elfogták. De hát nem is tudott védekezni, mert ez a kuruc olyan goromba volt, hogy földből dagasztott gombóccal betömte a száját, szemét, orrát, hogy majd megfulladt tőle.

Brenndorf kapitány már az előbb hallotta Geörchtől, hogy ővele milyen brutálisan bántak el, most meg ettől a káplártól hallotta a csúnya gombóc históriát és némileg megvigasztalódott. Eszébe jutott, hogy ugyanazok a goromba fenegyerek-ek ővele milyen finoman, szinte úri módon bántak el, hogy még a ruháját sem érintették.

*

Gróf Brenndorf császári kapitány és Geörch hadnagy elfogásának híre és érdekes részletei hamar bejárták a kuruc táborokat és a három közvitéz nevét mindenfelé sokat emlegették.

Eljutott a hír gróf Bercsényi Miklós fővezérhez is, aki tettükben nemcsak a vakmerőséget látta, hanem felismerte a lélekjelenléte, a gyors elhatározást és az ügyes kivítelt, – ezek pedig mind kiváló katonai tulajdonságok. Tudakozódott a három közvitéz előélete és értelmisége felől. S amikor ezeket és azt is megtudta, hogy mind a három közember nemesi családból származik: ki akarta nevezni mind a hármat alhadnagynak. De Ozoróvszky elhárította magától ezt a kitüntetést. Így gondolkodott:

– Ha tiszt lennék: úri lábon kellene élnem és ehhez nincs módom. És sok más ember tetteiért és életéért kellene felelnem és ehhez nincs kedvem. Inkább vagyok közemberek között az első sorban, mint tisztek között az utolsóban.

Beretzky és Barkó is így gondolkoztak és ők sem fogadták el a tiszti rangot.

Ami megkülönböztetés és megbecsülés azonban nekik, mint közkatonáknak kijuthatott, – azt mind elérték. Ocskay nagyon sokat tartott erről a három katonájáról s a legkényesebb és legnehezebb feladatok megoldására mindig kiküldötte.

Amikor a császári udvar Sarolta Amália fejedelemasszonyt leküldötte Rákóczihoz Érsekujvárbá, hogy rábeszélje férjét a békekötésre: akkor Ocskay fejedelemi pompával várta és fogadta a fejedelemasszonyt Pozsonyban. Oda is mind a három közvitézünket magával vitte.

Nagy pompával fogadták a fejedelemasszonyt az érsekujvári várban. Érsekujvár történetének legnevezetesebb napjai voltak azok. Ott lakott a fejedelem egész vezérkarával és sok előkelő idegen diplomata jött akkor oda. Európa odafigyelt, mert a békéről tárgyaltak, azt akarták nyélbe ütni.

Rákóczi fejedelem az érseki székházban vagy, amint most is nevezik, az uraságházában lakott, Bercsényi pedig a ferenczrendiek kolostorában.

Bercsényi fővezérnek akkor, nem tudni hogyan, eszébe jutott a három kuruc vitézünk neve. Kiváncsi volt rájuk, meg akarta ismerni őket. Maga elé rendelte és megdicsérte őket.

V. FEJEZET

Csölle Gábor a barát fráter

Érsekújvárott a Kisfélson született, ahol apjának, Csölle Máténak zsalusabla-kos háza, tágas parasztportája és nagy kertje volt.

Amint ezt itt leírtam: most látom, hogy a bevezetésben nagyot vétettem a Kisfélson ellen azzal, hogy ott azt mondtam róla, hogy semmi különös jelentősége nem volt. Pedig dehogy nem volt.

Hiszen ezen a soron született Csölle Gábor, a híres barát fráter, a primási futár, a későbbi városi szenátor és templomatyja, a Nemes-sor egyik megalapítója, akinek híre és neve sokáig élt Érsekújvárott.

És itt a Kisfélson született, nevelkedett és nőtt meg gyönyörű hajadonná Csölle Juliska, az Egyed nemzetség elparasztosodott ágának ősanja, történetünknek egyik bájos jelensége, aki mint a hajnalszalló az égen, csak később, ennek a könyvnek a vége felé jelenik meg történetünkben.

És itt történt meg az a híres eset, hogy egyszerre négy szerelmes menyasszony került össze egy portára és itt töltötte a menyegzőre való várakozás s az édes vágyak és sejtelmek boldog napjait.

És ugyancsak itt történt meg az a híres eset is, hogy innen, Csölle Máté házából indult el egyszerre esküvőjére a templomba négy mátkapár.

Mindezek a Kisfélson történtek meg. És mindezek tele vannak a költészet hangulatával és szépségével. Ez a sor tehát, ha a világtörténelemben ismeretlen maradt is: a mi történetünkben nagy jelentőséggel bír. Azért tisztelet és igazság legyen az érsekújvári Kisfélsonnak.

A költészetnek ez a hangulata, mint az illat a rét felett, mintha folyton ott lebegett volna a Kisfélson fölött és közel két évszázad múlva mintha az ihlette volna meg a késő unokákat. Mert amikor a sorból utca lett: a mesekirály nevére, Jókay Mórról nevezték el.

Az akkor nagyon hatalmas várral szemben, ettől délnek a Pancadomb dülő s a Berek erdő irányában sorakoztak a Kisfélson házai, előttük nagy libalegelővel, kisebb pocsolyákkal, – mögöttük nagy gyümölcsös kertekkel s ezek mögött a szép sík határral.

Itt élte Gábor játékos, boldog gyermekéveit. Apja nagyon szerette őt. Öröm-

mel töltötte őt el az a tudat, hogy egykor ez a gyerek, az ő vére fogja utána örökölni a portát és a félhelyet. Így hívják most is Érsekújvárott a fél úrbéri telket.

A gyerek nagyon jól tanult s az édesanyja nagyon vallásos volt és beteges is volt. Az anyja lelkében támadt az a gondolat, hogy a gyerekből pap legyen. Az apa jó ideig ellene szegült a tervnek. De nagyon szerette a feleségét és amikor az asszony előállott azzal az argumentummal is, hogy hátha az Isten visszaadja az ő egészségét, ha neki adják a fiukat: az apa is kénytelen-kelletlen belenyugodott, mert azt látta, hogy a gyerek maga is pap akar lenni.

Gábor naponként szorgalmasan eljárta ministrálni a Ferencrendiekhez, akiknek már megvolt a szép kolostoruk és templomuk.

Volt akkor a kolostorban egy tudós, költői lelkű, de már idősebb korú páter, akinek feltűnt az értelmes ministráns gyerek. Megkedvelte a fiút, sokat foglalkozott és folyton latinul beszélt vele, – úgy hogy a gyerek két-három esztendő múlva folyékonyan beszélt latinul.

Édesanyja alig várta, hogy Gábor beöltözzék kispapnak, – de ezt az örömet már nem élte meg. Anyja halála után a fiú egészen a kolostorhoz szegődött s amikor pártfogóját, az öreg pátert elhelyezték Pozsonyba, – ő is vele ment. Olyan vasfejű volt már akkor is, hogy az apjának se kérő, se parancsoló szava nem tudta őt otthon tartani.

Pozsonyban teljesen beleszokott a zárdai életbe s amikor a kellő kort elérte, belépett fráternek.

Rendkívül tanulékony, szorgalmas és ügyes volt. Különösen a qvestánál mutatkozott az ügyessége. Mindig kétszer annyi qvestát hozott, mint más fráter. Olyan jó modora és rábeszélő képessége volt, hogy azt mondták rá: kicsalja ez a borjút a meddő tehénből is.

Ez a jó híre annyira elterjedt, hogy a többi zárdák egymásután elkérték őt, hogy nekik is qvestáljon. Ebben a minőségben azután évek alatt beutazta az ország nagy részét. Ismételten megfordult Pogrányban is. Ott megismerkedett Czily Ambrusékkal és Barkóékkal is, különösen Barkó Imrével.

Eközben történt, hogy gróf Kollonich Lipót bíbornok esztergomi érseknek a futárja megbetegedett. Elpanaszolta a gyóntatójának, a gvárdiánnak, hogy milyen nagy bajban van, hogy fontos leveleket kellene küldenie Bécsbe a császárhoz és a kancellárhoz és hogy nincs megbízható embere, akitől elküldje.

A gvárdián Gábort ajánlotta, aki több nyelven beszél, nagyon ügyes, megbízható és világlátott ember. Jól ismeri az utakat. Bécsben is volt már a császári udvarnál a provinciálissal, aki a kitüntetését volt megköszönni a császárnál.

Kollonich bíbornok kapva kapott az ajánlaton. Megparancsolta, hogy adjanak a fráternek szép új futár ruhát, mert barát csuhában csak nem mehet az ő futárja a császárhoz. És hogy másnap jelentkezzen nála.

Ejnye no! egyszeriben olyan más emberré lett a fráter, hogy magunk is alig ismerünk rá. Koromfekete hajával és szemével, borotvált sötétbarna üde arcával és daliás nyulánk természetével a szép futár ruhában olyan mutatós legény volt, hogy a legszebb érsekújvári menyecskék is megnézhatték. Bizony bátran lehetett őt küldeni nemcsak a bécsi, de akár a római császárhoz is.

Kollonich bíbornok meglepéssel nézett végig katonás alakján. Tetszett neki a biztos, bátor fellépése is. Talpraesett feleletei pedig egyenesen meglepték. Ezekből látta, hogy ez a fiatal ember minden parancsát az első szóra megértette.

Gábor megkapta a futári igazolványát, kapott jó hátszlovat a primási istállóból, egy jó kézi pisztolyt a nyeregkapába és egy erszény tallért a költségekre. A lóhoz már a kvéstáns korából jól értett és a pisztoly sem volt ismeretlen szám előtt.

Megjárta Bécset, pontosan elvégzett mindent és a legkisebbet sem felejtette ki. Olyan gyorsan járta meg hosszú utat, hogy a bíbornok csak későbbre várta vissza. És olyan értelmesen referált mindenről, hogy a bíbornok nagyot nézett s azon gondolkozott, hogy honnan vette ez a fiatal ember ezt a nagy intelligenciát és a nagyszerű előadást. Szóval nagyon meg volt vele elégedve. Nem is volt szükség a gvárdián további pártfogására, – Gábor állandó futárja lett Ő Eminentijának. Megmaradt mégis barát fráternek, csak qvéstára nem ment többé és idejének nagy részét a primási palotában töltötte.

Kollonich utódja Keresztély Ágost esztergomi érsek már mint futárt vette át Gábor frátert és hamar felismerte értékét. És minél jobban megismerte, annál nagyobb bizalommal volt iránta és rövid idő múlva teljesen a kegyeibe fogadta.

Gábor hordotta a hercegprimás leveleit Bécsbe, Budára és a püspökökhöz. Ő vitte parancsait az érsekujvári várba, a tiszttartóihoz és Vajkára, meg Verebélyre az érseki nemesi székekhez. Mert akkor az esztergomi érseknek sok praediális nemese volt, akik az ő katonái voltak. Ezekből állította ki a két bandériumát. Mert az 1498. II. törvénycikk szerint két egész bandériumot, vagyis 800 lovast volt köteles tartani. Ezeknek az érseki nemeseknek székeik voltak, úgy mint a királyi nemeseknek vármegyéik. Régente négy ilyen nemesi székük volt: a verebélyi Bars megyében, a szentgyörgyi Hont megyében, a vajkai Pozsony megyében és az érsekléli Komárom megyében. Később már csak két székben voltak tömörülve, a verebélyiben és a vajkaiban, mert a szentgyörgyi nemesi szék beleolvadt a verebélyibe, az érsekléli pedig a vajkaiba.

Saját zászlajuk volt ezeknek a nemesi székeknek. Három ilyen régi zászló most is megvan Esztergomban a primási múzeumban. Az egyik Széchényi György (1685), a másik gróf Eszterházi Imre (1715), a harmadik gróf Barkóczy Ferencz (1761) érsek címerével. És saját pecsétjük is volt ezzel a körírással: „Sigillum sedium Nobilium Praedialium de Verebél et St. Georgio.” Tisztjeik voltak a palatinus, az alispán, vagy nemesek kapitánya és a nemesek hadnagya. A palatinus olyan méltóság volt, mint vármegyékben a főispáné. S a palatinusok névsorában olyan régi jó nevekkal találkozunk, mint gróf Nádasdy, gróf Omode, gróf Tolnay sat. A nemesek kapitánya és hadnagya olyan volt, mint a vármegyékben az alispán, illetve a szolgabíró. A háborúban ezek vezették a bandériumot, a békében ezek igazgatták a nemesi székeket. A székeknek ura és legfőbb bírója az esztergomi érsek volt. Nem csoda tehát, hogy Gábornak nagyon gyakori útja volt ezekhez a nemesi székekhez.

Keresztély Ágost hercegprimást, aki fiatal éveiben katona volt és részt vett Bu-

davár ostrománál is, nagyon érdekelte Rákóczinak szabadságharca, de különösen érdekelték őt a kurucok hőstettei.

Szeretett ilyenekről elbeszélgetni Gábor barátával, akinek, mint már mondtuk, nagyon jó elbeszélő képessége volt. Egy alkalommal így szólt Gáborhoz:

– No ha olyan vitézek azok a kurucok, vannak-e olyan hőstetteik, mint aminőt véghez vitt Bottyán császári kapitány korában, amikor fogadásból déli 12 órakor az érsekujvári török mecset tornyáról ledobta a dervist?

– Ismerem ezt a híres esetet, – válaszolta Gábor. – Ehhez hasonló a kurucokról nem tudok, – de tudok róluk kisebb eseteket, melyekben éppen úgy benne van a vakmerőség és vitézség.

– No hát mondj róluk ilyenfélét, ha tudsz.

És Gábor elmondotta, hogy hogyan fogta el Beretzky egymaga gróf Brenndorf császári kapitányt. A hercegprímás roppantul élvezte az elbeszélést és csak ezt a megjegyzést tette rá:

– Canis! (kutya) Ez volt a szavajárása.

Azután elmondotta Gábor, hogy Ozoróvszkyt Deákiban elfogták a labancok, két pajtását pedig levágták. Geörch labanc hadnagyot nagyszerűen leírta. Elbeszélte, hogy Ozoróvszky felül kerekedett és ő fogta el a labancot; elmondott mindent, a bíró ravaszkodását, a ruhacserét, a pipát, a forspontot és az Ocskay előtti jelenetet is. A hercegprímás nagy érdeklődéssel hallgatta és többször közbeszólt:

– Canis! Canis!

– De hát te barát, honnan tudod te mindezeket olyan tüzetesen, mintha csak ott lettél volna? És miért lelkesülsz ezekben annyira? Talán csak nem fraternizálsz a kurucokkal?

Bezzeg megijedt ezekre a kérdésekre Gábor. Hazudni nem tudott és nem is akart. Nem tudta, hogy mit mondjon. Legjobb lesz, ha megmondja az igazat, gondolta magában.

– Elmondanám kegyelmes Eminentiád, de attól félek, hogy magamra vonom a haragját. Kegyeskedjék megigérni, hogy meg fog bocsájtani nekem és nem fog kizárni kegyességéből.

– Akarom tudni az igazat és nem ígérek semmit, – mondotta a hercegprímás parancsoló hangon. És nagyon kíváncsi volt, hogy mit fog megtudni.

– Akkor történet a baj, amikor kegyelmes Eminentiád Rómában járt. Úgy szerettem volna én is elmenni, mint a legkisebb szolgálja, de Eminentiád nem vitt el magával.

– Úgy! tehát bizonyosan valami rossz fát tettél a tűzre! és most rám akarsz fogni, hogy én vagyok az oka. Tudod, hogy nem vihettek magammal.

– Mikor Eminentiád elment, én nem tudtam Pozsonyban mit csinálni, – kezdett bele Gábor. – Elmentem Érsekujvárbá az apámhoz, de ott sem tudtam mit csinálni. Azt gondoltam, hogy legjobb lesz, ha körülnézek a kurucok között, legalább majd tudok róluk Eminentiádnak egyet-mást elmesélni és összeszedem a legfrissebb történeteket. Így jutottam el Ocskay ezredébe. Ott rábukkantam régi jó barátomra, Barkó Imre közkatonára és összeismerkedtem ennek barátai-val Beretzkyvel és Ozoróvszkyval, akikről az imént beszéltem.

– Egy nyugalmas napon történt az, amikor az ezred messze volt az ellenségtől, hogy a három kuruc összebeszélt, lefogott engem és reám adta Barkó Imrének tartalék kuruc ruháját. Úgy állott rajtam, mintha csak reám szabták volna. Fegyver is került, vezetéki ló is akadt. Nagyon örültek a tréfájuknak, hogy kurucot csináltak belőlem. Ocskaynak is elmondották és az is nevetett a tréfán. Nekem sem volt nagyon ellenemre ez a tréfa, mert a dolog mulatságos volt.

– Folyton gyakorlatoztunk, táboroztunk, portyázni jártunk. Nagyobb csata nem esett közbe és a három hónap olyan hamar elmúlt, hogy észre se vettem.

– Ezalatt történt, hogy Beretzky elfogta Brenndorf kapitányt és ugyanaz nap történt, hogy Ozoróvszky elfogta Geörch hadnagyot. Ennél ott voltam én is, mert én voltam egyike Ozoróvszky azon két bajtársának, akiket a labancok levágtak.

– Téged levágtak? Per amorem! Hát ha levágtak, hogyan maradtál mégis életben? – kérdezte a hercegprímás. Mint volt katonát rendkívül érdekelt az, hogy hogyan vágta ki magát?

És Gábor elmondotta, hogy pajtásával Barkó Imrével halottnak tettették magukat, hogy összesúgtak és hogy a két császári katonát megrohanták és gombócokkal lefegyverezték.

– Hát nyirkos volt a föld, hogy olyan hirtelen tudtatok gombócot csinálni?

– Száraz volt biz az kegyelmes uram! – felelte Gábor. – De eleget folyt az orrom vére, hát avval kevertem meg a földet. Barkó Imre is úgy csinálta. Sötét volt, könnyű volt megcsinálni.

– Canis! Canis! – jegyezte meg a hercegprímás.

De mielőtt más mondhatott volna, – Gábor ügyesen arra csapott át, hogy Ozoróvszkyt keresztül lőtték Nagykérnél, hogy Bokor László nagykeri plébános meggyógyította és hogy hús aranyat adott neki, azután hogyan hálálta meg Ozoróvszky. Megmentette Nagykért s itt elmondotta, hogy milyen esete volt Ocskayval. Végül elmondotta a kerndorfi plébánost.

Beretzkyről pedig elmondotta azt, hogy hogyan csalta maga után a labancokat a kurucok közé. Még azt sem hagyta ki, hogy hogyan mutatta be Ocskay előtt lovának megsántulását.

Mindezek a hercegprímást rendkívül érdekelték, úgy hogy alig vette észre, hogy Gábor milyen ravaszul terelte el a maga esetéről és kuruckodásáról a figyelmet. De amint Gábor elhallgatott: rögtön eszébe jutott ez neki. Egy kissé elgondolkodott és így szólt:

– Te barát, az egyszer elnézem ezt a csínyedet, hogy a kurucok közé keveredél. De ez olyan folt a te magaviseleteden, hogy többé nem lehetsz az én hivatalos futárom. Majd csak barátruhában fogsz eljárni a vikáriushoz, a püspökhöz, tisztartóimhoz és a nemesi székekhez. Jól jegyezd meg, hogy az én tudtommal nem fraternizálhatsz a kurucokkal. Hogy a hátam mögött mit csinálsz, az a te dolgod.

Hej de nagyon megörült Gábor ennek az ítéletnek. Könnyített a lelkén, hogy elmondotta az igazat és nagyon örült annak, amit megértett a hercegprímás szavaiból, – hogy az szemet fog húnyni az fölött, ha néha-néha ellátogat a kurucok közé. Nagy hálával csókolta meg a hercegprímás kezét és nem tudta megállni, hogy örömeiben ki ne szaladjon a száján ez a szó:

– Heuréka!

– Csak nekem itt ne nagyon heurékázz, – mondotta a hercegprímás, – mert jól jegyezd meg magadnak, ha valami ügyetlenséget csinálsz és rajtakapnak: én ugyan nem húzlak ki a csávából. Akkor azután mehetsz vissza qvéstálni.

Így történt azután, hogy Gábor barát fenntartotta az összeköttetést a kuruc barátaival. Érsekujvárott a primási tiszttartónál, Kapronczay Péternél, aki szívében, lelkében egészen Rákóczi híve volt, ha ezt nem mutathatta is és aki Gábort nagyon kedvelte, csakhamar volt Gábornak egész öltözet kuruc ruhája és fegyverzete. Az istállóban pedig ott állott egy paripa, amit Gábor kedve szerint használhatott.

Sokszor volt útja Érsekujvárba és ilyenkor, amikor idejéből kitelt, el-ellátogatót oda, ahova a szíve vonzotta, a kuruc katonák közé. Így esett meg az, hogy szinte végzetszerűen közöttük volt akkor is, amikor Ocskay a pereszlényi síkon árulóvá s labanccá lett s eladta magát s ezredét Pálffy generálisnak.

Láttuk, hogy hogyan vágta magát keresztül három társával a császári seregen, hogyan menekült velük a hegyek közé, hogyan jutott el Kaszás István mészégető tanyájára, mennyi szeretettel ápolta a két sebesültet és igyekezett őket megmenteni.

VI. FEJEZET

A sárkány és a galambok

A szekér az esti szürkületben kikanyarodott a mészégető tanyáról és kötött kerékel, lassan ereszkedett lefelé a zsérei meredek domboldalról. Négy arató munkás ült a szekéren, kettő háttal a kocsisnak, a másik kettő a kocsi derekában háttal a saraglyának. Szalma van bőven alattuk is és a hátuk mögött is, hogy neki támaszkodhasnak a szekérkasnak. A saraglyán meg ott volt a nagy gereblye, az fölött kilógott a két kasza és a négy cséphadaró. Ismerjük ezt a négy arató munkást. Tudjuk, hogy ők a parasztgúnyába öltözött menekülő kurucaink. Kettejük sebesült, kettejük egészséges.

Pogrányba igyekeznek, hogy a két sebesült ott elrejtőzzék és meggyógyítsa sebet. A két egészséges pedig, hogy onnan tovább meneküljön, ki erre, ki arra, amerre az útja viszi.

A szekér elé két köpcös, csontos, hegyi ló van fogva. Megszokták ezek már az ereszkedést lefelé a hegyről és a kapaszkodást fölfelé a hegynek. A rónasíkon talán nem is éreznék jól magukat. Kaszás István már élemedett ember, biztos kézzel tartja és igazgatja őket.

A szekérnek át kell haladnia a Zsibrica hegynek dombos nyúlványain s nem mehet a Kolon községtől jobbra fekvő s a Málok hegy alatt vezető forgalmas úton, hanem a dülő utakon kell bujkálnia és Csitár–Gerencsér között nagy kerülőkkel Pográny felé döcögnie. Szerencsére Kaszás jól ismeri ezeket az utakat.

Ezek az utak most augusztus végén szerencsére szárazak, de tele vannak kövekkel és kátyúkkal. A kerék hol egy kőhöz ütődik, hol meg kátyúba zökken. Az egyik sebesült mindannyiszor felszisszen. A másik meg nagyot káromkodik. Szidja azt is, aki azt az utat csinálta. A két egészséges iparkodik szóval tartani a sebesülteket. Kaszás István a kocsis meg egyre mentegetődzik, hogy ő nem tehet róla, hogy rossz az út, hogy nem látja a kátyúkat, hogy már besötétedett.

Jobb is, hogy már sötét van, legalább messziről nem látják meg őket. Hiszen folyton az a veszedelem fenyegeti őket, hogy egyszerre csak ellenséges csapat bukkan fel velük szemben. Akkor pedig az Isten legyen nekik irgalmas.

Keserves egy kocsizás bizony ez. A szekér csak lépésben haladhat és órákig is eltart, amíg beér Pogrányba. Nekünk se volna mulatságos, ha lépésben haladnánk a szekér mellett. Azért jobb lesz, ha előre megyünk és körülnézünk Pogrányban,

hogy milyen is az a ház és milyenek is azok az emberek, ahol és akiknél a két sebesült búvóhelyet és gyógyulást remél.

Alacsony domb szelíd hajlású lejtőjén áll a régi Barkó féle kúria. A telek közepén van egy lakóház, előtte tiszta térs udvar, bekerítve termésköből rakott régi fallal, az út felől egy bejáró ajtóval és két kőoszlop között erősen megvasalt kapuval, amelynek felső peremén hegyes szögek állanak felfelé, hogy a kapun átmászni ne lehessen. A ház egyik oldalán van a magtár, a pajta és a szérús kert. A másik oldalán a zöldséges kert s a kakukhangos gyümölcsös. Ebben még egy nádtetős méhes is van, hogy méz is legyen a háznál s ezért se kelljen pénzt kiadni.

A lakóház közepén egy veranda ugrik elő, amelynek oszlopai borostyánnal vannak befutva. A veranda két oldalán egy-egy bekerített és jól gondozott, virágos, kis kert. A ház ablakait kiugró, cifra vasrácszat véd, olyan aminő ma már csak régi, több száz éves épületeken látható.

Bent a házban van egy tágas ebédlő, egy dolgozó szoba, egy úri szoba, hálósobák és vendégszobák, mind világos és barátságos, mert a ház ablakai délkelet felé néznek.

A ház másik végén van a kőlapokkal kirakott nagy konyha a sütőkemencével, a mosókonyha nagy teknővel és szapulóval, a liszteskamra és a hússokkamra. Van ezekben elegendő hely a liszteshombárnak és a mángolónak is.

A ház alatt pedig jókora pince húzódik meg termésköből építve. Mindig hever benne legalább 15–20 akó saját termésű pogrányi vinkó. Azért nevezem vinkónak, mert a szájbeszéd abban az időben azt mondta: „Vinum de Pográny – ígya meg a pogány.”

És ejnye no, majd elfelejtettem, pedig ez most a legfontosabb. Minden falusi úri háznál volt ezekben a háborús időkben egy olyan eldugott helyiség, rejtőke, vagy odu, ahova a család veszedelmes időkben elrejtette a drágaságait, a skófumós díszruhákat, selyem rokolyákat és mindennemű arany és ezüst marháit, – már amennyiben voltak neki.

A Barkó házban is volt egy ilyen rejtőke a két kamra közé beépítve oly ravaszul, hogy ember legyen, aki ráakadjon. Erről a rejtőkéről csak a család tagjainak és Manyáknénak, a régi bizalmas cselédnek volt tudomása. Ezt a rejtőkét Manyákné már tegnap alaposan lepókhálózta, kisöpörte, kiszellőztette. Szétszedett egy kerevetet és azt darabonként belopta oda. Két kis zsámolyt, egy dézsát és más apró szükséges dolgot is oda csempészett. És ugyanezt cselekedte meg Cillyék rejtőkéjében is. Mert Manyákné ott is benfentes volt, általában igen jelen-tékeny perszóna volt.

Az utcán, a kúria előtt, mintha csak be akarta volna szegni a kocsit, sekély kis árok vonult el, olyan sekély, hogy nem is kellett azt áthidalni, hiszen partja sem volt. Nem is volt ez árok, hanem olyan kised meder, amelynek közepén a földanyának egy erre tévedt parányi erecskéje, egy kicsike kis patak csergedezett, nyaranta oly kevés vízzel, hogy a habja még loccsanni sem tudott.

Az út másik oldalán, átellenben állott Cillyék háza, olyan nagy és szakasztott olyan formájú, mint a Barkóké.

Barkóék házának háta mögött, nem is nagyon messze, erdővel borított hegyek

sötétlenek, – mintha sorfalat állanának. S ezeknek két legmagasabb orma a Zorbor és a Zsibrica folyton oda kandikál, mintha kíváncsiskodnék, hogy ugyan mit csinálnak és mit főznek ma Barkóéknál?

Egészen egyszerű épület volt tehát a Barkók lakóháza. Nem volt rajta se emelet, se torony, se más valami építészeti ornamentika. Zászlórúd sem volt rajta, amint ez a kastélyokon látható, még csak szélkakas sem volt. De a tekintete olyan nyájas és barátságos volt, hogy majdnem megszólította a mellette elhaladó utast, hogy forduljon be rövid pihenőre.

Laktak pedig ebben a házban nemes Barkó Judit kisasszony és két unokahuga Barkó Klára és Katica.

Barkó Judit katonás megjelenésű, középmagasságú erélyes dáma volt. Külsője nem volt olyan gondozott és divatszerű, mint a nagyvárosi hölgyeké, – de nem is elhanyagolt. Olyan volt, mint a legtöbb falusi földbirtokos úri asszonyé, aki maga is utána néz a munkának. Végére is falun töltötte az életét, vezette a gazdaságát, divathölgy tehát nem is lehetett. Öreg kisasszonynak tartotta magát, pedig még nem is volt öreg. Maga sem tagadta, tehát mi is indiskréció nélkül elmondhatjuk, hogy már jóval túl volt a harmincon, de viszont még alul volt a negyvenen. Olyan korban volt tehát, amikor az arcon már jelentkeznek a ráncok.

Mi is voltaképen az a ránc? Hozzá tartozik-e az ember arcához? avagy olykor-olykor oda csempészi magát? Valóság-e, vagy csak múló jelenség?

Talán a ráncra is gondolt egytudós, filozófus tanárom, amikor felállította ezt a tantételt: „A való nem való, hanem csak látszat.” De mégsem ő, hanem boldogult Simor János hercegprímás oldotta meg találóan a ránc kérdését.

Strobl Alajos készítette a hercegprímás szobrát Esztergomban a primási palota egyik második emeleti termében, amely ekkor műteremmé alakult át. Amikor az agyagminta már készen volt: Simor körüljárta, nézegette egyik oldalról és a másíkról is, nyájas mosoly jelent meg az arcán, mintha azt a gondolatát fejezte volna ki, – ez csakugyan én vagyok. A minta már teljesen készen volt, a szobrász ezekkel a szavakkal fordult a hercegprímáshoz:

– Tegyek ráncot a homlokára, kegyelmes Eminentiád?

– Minek! – felelte a hercegprímás. – Néha van az embernek ránca, néha nincs.

Tökéletesen ez az eset forgott fenn Barkó Juditnál a ráncok dolgában. Amikor jó kedvében volt: üde arcán nyoma sem volt a ráncnak. De amikor haragba jött, akkor a homlokán, a szeme szögletében és a szája körül nyomban ott termettek a ráncok és a máskor jóságos nézésű szemében úgy szikrázott a harag, hogy szinte megijesztette az embert. Szerencsére alapjában jó kedélyű volt s a ráncok megjelenése csak ritka dolog volt nála.

Arca, termete még most is olyan szép, hogy az emberben önként felmerül a kérdés: milyen szép lehetett az 15–20 év előtt? És fölmerül a másik kérdés is: miért maradt ez a szép, egészséges s pompás nő pártában?

Judit kisasszonynak is megvolt a maga regénye. Mert csak a madárnak van biztos és csalhatatlan ösztöne arra, hogy hova rakja a fészket. Miért nem adta meg ezt az ösztönt a teremő a leányszívnek is? Hiszen a leányszív is olyan, mint

a fészke helyét kereső kis madár. Hej, de sokkal megtörténik az, hogy méltatlanra pazarolja érzelmeit! Ez a szomorú eset történt meg Barkó Judittal is.

Nem lehet itt leírunk Judit szerelmének történetét, annyit mégis meg kell belőle tudnunk, ami Judit kisasszony lelki életének és egyéniségének megismeréséhez szükséges.

Egy gavallér megjelenésű fiatal ember, aki nagyszerűen tudott beszélni és pompásan tudott lovat hajtani, hogyan, hogy nem, behízelegte magát Judit kisasszony szívébe. Azt mondotta magáról, hogy földbirtokos és hogy lovakkal kereskedik.

Mikor ez a fiatal gavallér, – minek mondjuk meg a nevét, – már másod ízben tett látogatást Barkóéknál és Barkó János észrevette, hogy huga, akit nagyon szeretett, érdeklődik a gavallér iránt: levelet írt egy nyitrai ügyvéd barátjának, tudakozódjék erről a gavallérról, ő majd egy pár nap múlva ellátogat hozzá. És a levelet a csesztei Náci elvitte a címére. Harmadnap János Nyitrán megtudta, hogy annak a gavallérnak volt ugyan birtoka, de annak már a nyakára hágott és hogy lovakkal is csak annyiban kereskedik, hogy egy lókereskedőnek ő a hajtója. Megtudta tehát, hogy a gavallér egyszerűen egy svihák.

Nem sokáig gondolkozott Barkó János. Udvarias levélben magához kérte a gavallért a Szarvas szállóba. Ott a vendéglő egyik szobájában nyugodt, udvarias szavakkal megmondotta neki, hogy kimélje meg a házukat a további látogatásaitól. De a gavallér az udvarias szót nem értette meg. Még neki állott feljebb s egész határozottan kijelentette, hogy Judit az ő felesége lesz, még ha úgy kell is őt megszojtatnie. Ekkor látta János, hogy milyen nagy veszélyben forog a huga és az a sértő feltevés, hogy az ő jólnevelt huga képes volna megszökni: teljesen kihozta Jánost a sodrából és úgy vágta pofon a gavallért, hogy az majd leszédült a székéről.

Otthon elmondotta hugának, hogy milyen méltatlan emberrel kötött ismeretséget. Judit sírt, borzasztóan röstellte a dolgot, haragudott önmagára, de megharagudott bátyjára is. Mert azt gondolta, hogy hátha ez a svihák megjavult volna? El is költözött Pogrányból Zsérére egy nagynénjéhez és soha többé nem tért vissza a bátyjához.

Az első években több kérője volt, de az ő csalódott szíve nem tudott felmelegedni, – mindenkit elutasított. Azután meg elmaradtak a kérők. Így lett belőle vén leány. Zsérén megszerette a gazdasági munkát. Azzal foglalta el magát és ki is jutott belőle elég, mert a nagynénjének az ura beteges ember volt. Úgy beletanult a gazdaság vezetésébe, akár egy botos ispán.

De amikor meghallotta bátyjának szerencsétlen halálát, rohant Pogrányba. Ráborult bátyjának holttestére és zokogva beszélt a halotthoz:

– Bátyám! Kedves bátyám! Miért nem vigyáztál jobban magadra? Miért is mentem én el tőled? Miért is nem jöttem vissza, amikor annyszor hívtál? Hiszen te annyira szerettél engem! Elszakadásunk hosszú évei alatt is minden névnapomkor, minden születésnapomkor reám gondoltál! Én is nagyon szerettelek és szívemben már rég megbocsájtottam neked, csak nem tudtam visszajönni. Bocsáss meg bátyám, kedves bátyám!

És Judit, aki nem tudott kibékülni az élővel, – teljesen kibékült a halottal.

Vajjon a halottak megérzik-e és megértik-e a fájdalomnak és a szeretetnek ilyen igaz szavait?

Nem is távozott el Judit többé Pogrányból. Sógornője a szerencsétlenség után ágynak esett és nem is kelt föl többé. Megkönnyítette sógornőjének a halálát az-
zal, hogy megfogadta neki, hogy elárvult kis gyermekeit nem fogja elhagyni és fel fogja őket nevelni.

Judit rögtön megértette ezt a rendeltetését, hogy a Gondviselés az ő kezeibe tette le a három kis árvának sorsát. Nagyon kicsinyek voltak még ezek, a két iker leányka csak most volt hét éves, a fiú pedig alig múlt el tizenkét éves. Csak anyai gond és szeretet nevelheti fel ezeket. És Judit erős lelke megtelt ezzel a gonddal és szeretettel. Eddigi üres és céltalan életének volt már tartalma és célja. Keblére ölelte a három kis árvát és nem is engedte el onnan addig, amíg csak szárnyra nem keltek. Szeretettel nevelte őket és viselte gondjukat s erélyesen tartotta és vezette a gazdaságot. Szívére vette az édesanya gondját és vállaira az édesapa munkáját.

És mintha a Gondviselés maga is örködött volna a kis árvák fölött és segítette volna Juditot önfeláldozó munkájában: az évek egymás után nagyobb bajok nélkül teltek el és a kis árvák szépen nevelkedtek.

A fiúval kevesebb gondja volt, mert az már nagyobb is volt és a piaristák nyitrai konviktusában jól volt elhelyezve. De a két kis leányka nevelése és tanítása sok gondot adott.

Milyen aggodalmas napokat élt át, ha valamelyikük megbetegedett! És milyen öröm volt az, ha felgyógyult.

És milyen boldogság volt neki az, ha a gyermekek apró kis kezeikkel átkarolták a nyakát és csókolták az arcát. És becézték, hogy kedves néni! kedves Juci néni! Mert ők nevezték el Juci néninek és ez a név kedves lett nekik.

És milyen boldogság volt az, amikor Imre gyerek hazajött a vakációra. Ilyenkor félretették a tanulás gondját. Játszottak, kergetőztek, hol a szérúskertben, hol a gyümölcsösben, mint valami kis vad csikók.

Néha átjöttek a Jánoky gyerekek, két fiú és egy leányka, velük egykorúak. És akkor sorra került valamennyi játék, ahányat csak ismertek, a fogdosó, a bujósdi, az „Ispiláng, ispiláng, ispilángi róza,” majd meg a „Komám asszony, hol az olló?” – néha meg az „Egyeden, begyeden tenger tánc, hajdú sógor mit kívánsz.”

Ha ezeket már megunták, akkor két csapatra oszlottak, a fiúk nekivágtak a szérűnek, ott vagy labdáztak, vagy pilinckéztek, vagy befogták az egyik szemére vak, öreg csacsit, a Csótányt és azon kocsikáztak. A leánykák elővették babáikat, azokat öltöztették, fésülték és babusgatták. Sokszor hangzott a Barkó kúrián a gyermekek zsvaja és vidám kacagása, mint a madárdal a ligetben.

Mikor Imre gyereket kifogták az iskolából, akkor egy jámbor hátaslovat kapott. A falu kovácsa, egy katonaviselt ember, megtanította őt lovagolni és karddal vagdalkozni. Bezzeg imponált ekkor a gyerek a kis hugainak. De csúfolódtak is vele „Ni a kuruc hova vágat? talán a csatába?” Mintha ezzel a csúfolódással csak beleláltak volna a jövőbe.

Mert a gyermekkor boldog évei hamar elröppentek és Imre gyerek, amint betöltötte a huszadik évét, csakugyan elment kurucnak és elment a csatába.

Imre távoztával, mintha megszakadt volna a szeretetnek az a titkos lánc, amely négyük szívét összekapcsolta. Hiszen csakugyan meg is szakadt, az egyik láncszeme kihullott. A két kis leány nem találta a helyét. Mindenfelé keresték Imrét, nézegettek ki az országútra, hogy hátha jön.

Juci néninek is mindenütt hiányzott Imre. Hiszen úgy a szívéhez nőtt, mintha a tulajdon gyereke lett volna. Nem volt, akivel megtanakodja a gazdasági munkát és aki utána nézzen a cselédeknek és munkásoknak. Most mindez az ő vállaira szakadt. Csak járt-kelt össze-vissza a szobákban és a portán, mint aki keres valamit és nem tudja, hogy mit. Ha szóltak hozzá, mintha nem értette volna meg, mert a gondolatai máshol jártak.

Az eddigi vidámság helyébe borongó hangulat ütött tanyát a Barkó házban. Nem hangzott ott most már a boldogságnak pajkos kacagása! És a kis leányok máskor dalos ajkáról, mintha a dal elköltözött volna. Néma aggodalom ült mind a hármuk szívében s önmagukban kérdezték: hol lehet most Imre? Hátha valami baja történt? Hátha elfogták? Hátha megsebesült? Hátha talán már agyon is lötték? De ezeket a kérdéseket és aggodalmukat egymással közölni nem merték.

Alig múlt el azonban Imre távozása óta egy esztendő, amikor Barkóéknál olyan nagy változás történt, amit híven leírni csak az tud, aki a titkok titkát ismeri.

A szent Lótusz virágnak, amely messze Indiában a szent Ganges folyó partjai mentében díszlik, van egy fajta, amelynek bimbója egy éjszakán át nő meg s fel is pattan és feltárja kelyhének csodálatos szépségét.

Ilyen csodálatos virágbimbó a gyermekleány. Nem tudjuk, hogy mit rejt magában. Nem tudjuk, hogy miféle varázsló tündér bontogatja a szirmaikat és nem is vesszük észre, hogy a bimbó felpattant, kinyílt, csak meglepetve látjuk, hogy előttünk áll a legszebb virág: a nő.

A Barkó házban is mintha csak titokban tündérjárás lett volna. Mintha a szépség, a kellem és a báj három tündére titkos éjszakákon belopózott volna a Barkó leányok szobájába, hogy álmukban feldíszítse őket. Mert egy szép tavaszi reggel Juci néni meglepetve, majdnem megijedve látta, hogy a tegnap még nyulánk és formátlan csitri leányok helyett két sudártermetű, bájos hajadon áll előtte. Csak nézte, figyelte és csodálta őket és nem tudta elgondolni, hogy micsoda varázslat történt velük.

Klárka hollófekete hajával, sötétkék, beszédes szemeivel és gyönyörű alakjával olyan volt, amilyen Vörösmarthynak Tündéje lehetett. Katica meg sötétszöke dús hajával, bogárfekete szemével, kissé pajkos mosolyával olyan édes jelenség volt, aminő az a mythosi nymfa lehetett, akiért Apolló az eszét veszítette. Ritka és különös játéka a természetnek, hogy iker létükre a hajuk színe ennyire elütő volt.

Kicsi korukban Juci néni úgy hívta őket: kedves kis csibéim, árva csibüskéim. Te Klárka, te kicsi Klárka, – te kicsi Katuska. De most már látta, hogy ez a megszólítás már idejét múlta s ezen naptól kezdve úgy hívta őket: kedves galambjaim. Galambom Klárka, galambom Katóka. Ha pedig nem volt jó kedvében, akkor így szólt hozzájuk: te Klári! te Kató! És amint fölfedezte, hogy a kis csibékből gyönyörű galambok lettek: női ösztönével rögtön megérezte azt is, hogy majd ezután lesz sok gondja és baja velük!

Mert a leány szépsége nem olyan, mint a gyertyafény. Ezt el lehet dugni véka alá és senki sem tudja, hogy alatta világít. A leány szépségének híre megy s ennek a hírnek az útját se vékával, se semmivel nem lehet elzárni.

Nagyon hamar elterjedt a híre annak, hogy Pogrányban a Barkóék házában milyen gyönyörű két virágszál virágzott ki. Csakhamar tudták ezt az egész járásban, sőt Nyitrán is, ahol Barkóék évenként többször megfordultak s ahol Juci néni büszkén mutogatta a két gyönyörű hugát.

Eddig az atyafiakon, szomszédokon és jó ismerősükön kívül más vendég nem igen nyitogatta Barkóék házában az ajtaját. Most meg kivételes nap volt az, amikor nem jött látogató. A környéki földbirtokosok fiai, a káptalani fiatal gazdatisztek, a daliás szolgabíró, a nemespani jegyző, a katonatisztek Nyitráról, meg tudom is én, hogy még kik jöttek egymás után látogatni.

Úgy jöttek, mint a darazsak a mézre. Juci néni alig győzte őket fogadni és udvarias szavakkal elhessegetni.

Ezekkel a látogatásokkal a Barkó kisasszonyok szépségének híre egyre nőtt és csakhamar megyszerte elterjedt. És nem tudni, hogy miért, – talán mert kitudódott az is, hogy a nagynénjük hogyan becézi őket, – mindenütt úgy emlegették, hogy a pogrányi galambok. Az ő hírükkel egybe elterjedt egy másik hír is, a nagynénjüknek ez a híre, hogy Árgus szemekkel őrzi a két szép hugát.

A nyitrai vár ekkor már a császáriak kezén volt. A várőrség tisztjei mind képzett katonatisztek voltak, közöttük jó családból való magyar fiúk is, akik hivatásos katonák voltak és Rákóczi ellenében is a császár katonái maradtak. Ezek voltak a labancok. Volt közöttük egy daliás főhadnagy, akinek tisztársai között nagy népszerűsége és tekintélye volt. Gazdag fiú volt hazulról s az a híre is volt, hogy sok szerencséje volt az asszonyoknál. Nem csoda tehát, hogy kissé elbizakodott volt.

A tisztí étkezöben vidáman beszélgetett és borozgatott tíz fiatal császári tiszt. Szóba kerültek a Barkó nővérek, a pogrányi galambok. A nevüket is tudták s azt is, hogy a barna a Klári, a szőke a Katica. Nagyon szép leányok, folyt tovább a szóbeszéd, de hogy a nagynénjük úgy őrzi őket, mint egy Árgus. Szinte lehetetlen velük megismerkedni. Eddig még egyiküknek sem sikerült, pedig az ostrom ideje alatt többször megfordultak Pogrányban.

– No fiúk, – mondja a főhadnagy, – kíváncsivá tettetek azokra a galambokra. Sok áspisnak és Árgusnak a szeme közé néztem és túljártam már az eszén. Tapasztalásból tudom, hogy a legtöbbje nem veszedelmes, – csak a híre az. Nos fiúk, fogadjunk. Tizen vagyunk, fogadjunk hát húsz üveg francia borba (pezsgőbe), hogy én megismerkedem velük és két napig ott fogok lakni a házukban. Persze csak úgy, ha kieszközlitek, hogy a parancsnok úr egy kisebb csapattal kiengedjen.

– Kieszközljük és áll a fogadás! – mondták a többiek.

A behódolt nyitrai várat ekkor már semmi veszély nem fenyegette s a parancsnok minden nehézség nélkül megengedte, hogy a főhadnagy a vár közeli környékére két napi terepszemlére menjen.

Másnap délelőtt, amikor Barkóéknál a négy menekültöt várták, – a főhadnagy 16 lovassal bevonult Pogrányba. Podgyászát lerakatta Barkóék verandájára, maga pedig bement a házba.

Juci néni kint járt a szőlőben, hogy estére friss gyümölcsöt hozzon. Katica a konyhában volt, – ő volt akkor a hetes. Az úri szobában Klári volt egyedül, amikor a főhadnagy katonás üdvözlés után bemutatkozott:

– Alsótapodi és felsőrévi Tapody Gyula vagyok, főhadnagy a nyitrai várőrségnél.

Klári tudomásul vette a bemutatkozást, intett egyet a fejével, de mielőtt bármit is szólhatott volna, kinyílt az ajtó és belépett a nővére. Katica ugyanis a konyhaablakon keresztül meglátta a katonatisztet, rögtön letette a hófehér konyhakötényét és sietett be nővéréhez. A főhadnagy kénytelen volt megismételni a bemutatkozást.

– Tessék helyet foglalni, – mondotta Klári egy zsöllyeszékre mutatva, – maga pedig nővérével leült szemközt a pamlagra.

A főhadnagy néhány pillanatig várta a kérdést, de a kérdés a leányok ajkáról nem hangzott el. Maga volt kénytelen megindítani a társalgást.

– Fogadják hódolatomat hölgyeim! – mondotta a főhadnagy.

A leányok ismét nem szóltak semmit, csak a fejükkel intettek.

– Nini, gondolta magában a főhadnagy, hiszen ezek itt falusi libuskák, akik, úgy látszik, keveset beszélnek. Nos ezekkel könnyű lesz elbánni. Megint csak ő beszélt tovább.

– Egy hónapja vagyok már itt a közelben és most látom, hogy milyen nagy mulasztást követtem el.

– Miféle mulasztást? – kérdezte Klári, mert komoly helyzetekben, mint aminő ez is volt, a komolyságra hajló Klári vitte a szót; ellenben ha valami csínyről, vagy pajkoskodásról volt szó, – akkor Katica vezetett.

– Azt a mulasztást követtem el, hogy csak ma mutatom be kegyeteknek hódolatomat. Tegnap beszéltek tisztársaim a casinóban, hogy a Barkó kisaszonyok, úgy is mondják, a pogrányi galambok, a legszebb leányok Nyitra vármegyében. Nem tudtam ellentállni a vágnak, hogy megismerhessem s azonnal siettem, hogy tiszteletemet tegyem.

Katica arcán mintha egy pajkos mosoly suhant volna át, Klári arcán pedig mint ha egy szigorú vonás jelent volna meg, – ha ugyan egy bájos, 18 éves leány arcán szigorú vonás egyáltalán megjelenhetik.

– No és ugye most látja, – mondotta Klári, – hogy nem is volt olyan érdemes sietnie?

– Ellenkezőleg! – felelte tűzzel a főhadnagy. – Meg vagyok lepette. A legnagyobb fokban vagyok meglepve kegyeteknek bájossága által.

– Ugyan hagyja a bájosságot és a hódolatot, – mondotta Klári inkább tréfásan, mint bosszúsan. – Mi egyszerű falusi leányok vagyunk és ilyenekhez nem vagyunk szokva. Ahány mondatot mondott eddig, mindegyik bók volt. Ha bókjait mind reánk pazarolja: mi marad akkor másoknak? És ha így a legfelsőbb hangon kezdi: akkor nagyon nehéz lesz megtalálnunk a társalgás rendes, megszokott hangját.

– Csak oktasson Klárika kisasszony. Olyan hűséges és szorgalmas tanítványa tudnék lenni, – mondotta a főhadnagy.

– Lássa főhadnagy úr, ez megint olyan kívánság, amivel zavarba akar hozni,

– mondotta Klári. – Nem is tudom, hogy mit feleljek rá anélkül, hogy udvariatlan ne legyek.

Katica csak figyelt, nem szólt egy szót se közbe, de a pajkos mosoly minduntalan fel-felvillant az arcán.

A főhadnagy csakugyan zavarba akarta hozni Klárit és azt gondolta, hogy máris sarokba szorította. És így folytatta a támadást:

– Igazán kíváncsi vagyok, hogy milyen bájos volna akkor Klárika kisasszony, ha udvariatlan volna, ha ugyan egyáltalán tudna udvariatlan lenni. És éppen azért megismétlem, kérésemet, fogadjon el tanítványának.

– Sajnálom főhadnagy úr, – mondotta Klári és szavában most már komolyság csengett, – nem teljesíthetem kívánságát, mert felnőttek oktatásával nem foglalkozom. – Tessék, ön erőszakolta ezt ki belőlem.

De erre Katica arcát már teljesen beragyogta a pajkos mosolygás. Ezt a főhadnagy biztató jelnek vette és hozzá fordult ezekkel a szavakkal:

– Remélem Katóka kisasszony, hogy kegyed nem bánik el velem olyan szigorúan, mint a nővére.

– Ha, ha, ha – kacagott fel Katica. És ez a kacagás olyan édes volt, mint apró ezüst csengettyűk csilingelése.

– Ha, ha, ha és miből meríti ezt a reményt?

– A bájos mosolyából és a bogár szemeknek ragyogásából, ezekből olvasom.

– Hát ezt bizony nem jól olvasta ki, – válaszolt Katica. – Mert én azon mulattam, hogy a nővérem milyen pompásan parírozott.

– Talán kegyed is úgy akar hadakozni velem?

– Nem, nem akarok. Hiszen mi nem akarjuk magát megbántani, – felelte Katica. – Csak az a baj és ne vegye rossz néven, ha őszintén megmondom, hogy mi császári és labanc tisztekkel nem barátkozunk.

Ez már nem volt kivédés, hanem vágás, – éles, a csontig menő.

Ebben a kritikus pillanatban kinyílt az ajtó és belépett Juci néni. A szőlőből jött, tehát munkához való, egyszerű ruha volt rajta. Láta, hogy a két hugának az arca ki van pirulva és olyanok, mint két felborzolt szőrű, fiatal cica, amelyik már felgömbítette a hátát és éppen fújni készül. És észrevette azt is, hogy az idegen katonatiszt szintén zavarban van.

Beléptére a két leány felkelt s utánuk nyomban a főhadnagy is. Ez nem tudta, hogy az újonnan érkezettel szemben hogyan viselkedjék. Zavara azonban rögtön elmúlt, amint Klári ezekkel a szavakkal fogadta nagynénjét:

– De sokáig maradt el Juci néni!

– Gyümölcsöt szedtettem és két jó kosárral hoztunk haza. Rakjátok majd el fajok szerint.

A két leány kiment, a főhadnagy pedig katonásan bemutatkozott:

– Alsótapodi és felsőrévi Tapody Gyula főhadnagy a nyitrai várőrségnél. – És udvariasan kezét csókolta.

– Üdvözlöm és köszönöm, hogy a házamat megtisztelte. Tessék helyet foglalni, – mondotta Juci néni udvariasan.

Erre a főhadnagy nekibátorodott és elkezdte kisütni a rokonságot. Ez akkoriban nagyon szokásban volt.

– Mi voltaképpen atyafiak is vagyunk a sárosi Bartalos család révén. Mert mintegy 30 év előtt egy Bartalos elvett egy Tapody leányt. Így ha megengedné az atyafiságos megszólítást hugomasszony... – A hugom szón volt a hangsúly.

– Nem viszonzozhatom ezt az atyafiságos megszólítást, tehát el sem fogadhatom. Egyáltalán nincs tudomásom a Bartalos és a Tapody családokkal való rokonságról, – válaszolta nyugodtan Juci néni.

– Pedig határozottan úgy van hugomasszony, hogy a Barkóék és Bartalosék... – kezdte és a „hugom” szót feltűnően hangsúlyozta.

– Ugyan ne firtassa, – vágott szavába Juci néni. – Egyezünk meg abban, hogy Ádámról és Éváról csakugyan rokonságban vagyunk. És hogy velem szemben kétségben ne legyen: megmondom azt is, hogy én nem is vagyok asszony, hanem csak öreg leány.

– Az lehetetlen ilyen pompás megjelenéssel és ennyi kellemmel! – vágta ki a főhadnagy.

– Nos nem szükséges, hogy nekem bókokat mondjon, – szólt Juci néni. – Inkább azt mondja meg, hogy hogyan jutott eszébe, hogy minket itt az Isten háta mögött meglátogasson?

– Hivatalos kiküldetésben vagyok. Most jöttem meg Nyitráról és egyenesen ide jöttem az úri házába.

– Hát ez szép figyelem magától. És ha Nyitráról jött idáig, bizonyára meg is éhezett. Itt a korcsmában nem kapna jó ételt. Azért szívesen látom és meghívom ebédre.

A főhadnagynak nagyon földerült az arca s azt gondolta magában, hogy már nyert ügye van. Mi pedig nem győzünk eleget csodálkozni, hogy ugyan mi ütött a Juci nénihez, hogy ezt az idegen tisztet mindjárt az első látogatásakor ebédre marasztalja? Talán imponált neki az előkelő császári tiszt? Avagy azt gondolta magában, hogy estére jönnek a menekülők és hogy jó lesz az ellenséges tiszttel jó lábon lenni?

A helyzet közöttük tehát egészen barátságos lett, csakhogy nagyon rövid ideig tartott, mert azonnal felborult, amint a főhadnagy így szólt:

– Köszönöm hugom asszony. Az ebéd csakugyan nagyon jól fog esni. De más, nagyobb kérésem is van, – szállást is kérek két napra.

– Szállást nálam? Az nem lehet. Itt gazda nincs a háznál. Férfi vendégnek egyáltalán nem adok szállást.

– Csak most az egyszer tegyen kivételt és fogadja el a tényt, hogy én két napra bekvártélyoztam magam az úri házába.

– Be-kvár-té-lyoz-ta magát nálam?... Főhadnagy úr csak tréfál...!

– Egyáltalán nem tréfálok, – felelte a főhadnagy.

– Nos ha nem tréfál, akkor én is komolyan mondom, hogy itt kvártélyt nem kap, – nem két napra, de két órára sem. – Mondotta erélyesen Juci néni és így folytatta:

– Csodálkozom, hogy ön nem tudja, hogy a Tripartitum.... fejezete és.... szakasza szerint a nemesi kúria mentve van a katonai beszállásolástól.

– Mit a Tripartitum, – válaszolta a főhadnagy kissé ingerülten. – Az most nem érvényes. Most háború van.

– De a gavalléria csak érvényes most is? – mondotta ingerülten Juci néni. – És van itt a faluban korcsma és van ötven parasztház, azok nincsenek lefoglalva, azokba jogosan bekvártélyozkodhatik. És ha mégis erővel az én házamhoz akar bekvártélyozkodni: ez az eljárása se nem jogos, se nem gavallér eljárás. Én tudom, hogy nekem igazam van és ezért a leghatározottabban kijelentem, hogy én önnek kvártélyt nem adok.

– Csak lassabban tisztelt kisasszony! A háborút nem csinálják se gavallériával, se Tripartitummal. Nos hogy teljesen tisztában legyünk, én is a leghatározottabban kijelentem, hogy két napra ide bekvártélyozom magam. És itt maradok, ha kegyed a feje tetejére áll is és ha nem kis balta, hanem eleven krokodilus potyog is a égből. És miután kegyed hallatlan módon ellenszegült: most már nemcsak magam kvártélyozkodom ide, de négy lovas katonát is bekvártélyozok az istállójába. Tessék erről is intézkedni. Nem segít ezen se szolgabíró, se vicipán, de maga a herkópáter sem, – így szónokolt a főhadnagy egészen haragosan.

Juci néni azt gondolta magában: nem kell nekem se szolgabíró, se vicipán, se herkópáter, majd segíték én! Hangosan pedig csak ennyit mondott:

– Jól van, majd intézkedem. – És kiment a szobából.

Bement a konyhába, megfogott egy kopott cirokseprőt, amely a keze ügyébe esett, bemártotta hideg vízbe s előkiáltotta Mátyást, a férficseledet. Azután visszament a szobába a háta mögött hozva a seprőt.

A főhadnagy ezalatt körülnézett a szobában. Egy régi csatakép vonta magára a figyelmét, azt nézegette és háttal volt fordulva az ajtónak. Nem vette észre, hogy Juci néni seprőt hozott be és hogy azt az ajtósarokba támasztotta. Juci néni maga is megállott az ajtó mellett és a nyitott ajtón hangosan kiszólt Mátyásnak:

– Mátyás fogd és vidd a főhadnagy úr podgyását a korcsmába!

Erre a főhadnagy megfordult és harsány hangon kiszólt:

– Ne próbálj hozzányúlni!

– Csak fogd és vidd! Az én portámon én parancsolok! – mondotta kemény hangon Juci néni.

És Mátyás fogta és cipelte a podgyászt. A főhadnagy nem mert utána menni, mert attól félt, hogy ha kilép, – bezárják előtte az ajtót.

Juci néni pedig szembe fordult a főhadnaggal. Az arca most tele volt ráncokkal. Az orra olyan hegyesre nyúlt meg, mint a szarkának a csőre és szemeiben félelmes harag villogott. Olyan volt, mint a kölykeit védő anyatigris.

– Még egyszer kérem, – szólt a főhadnagyhoz éles hangon, – ne erőszakoljon olyasmire, amit talán magam is megbánnék. Még egyszer kérem, álljon el a szándékától és távozzék a házamból.

– Hallgasson! Elég volt már ebből a jelenetből, – szólt dühösen a főhadnagy. – Megfogadtam és most már azért is megmutatom, hogy két napig itt fogok lakni.

– Én pedig megfogadom és azonnal megmutatom, hogy két percig sem marad itt, mert ha azonnal nem kotródik a házamból: úgy végig súrolom az elbizakodott, labanc pofáját ezzel a seprővel, hogy egész a bécsi Burgig prüsszkölhet tőle! – kiáltotta Juci néni magából kikelve s előkapta seprőt és úgy bökött vele a főhadnagy felé, hogy el is érte volna az arcát, – ha a főhadnagy hirtelen félre nem kapta volna a fejét.

Hát ez olyan különös fegyver és szokatlan támadás volt, aminőről nincsen szó a hadi taktikában. Ki is ugrott a főhadnagy a nyitott ajtón, úgy, mintha csak puskából lőtték volna ki és szedte a lába ikráját, ahogyan csak tudta, amíg a ház kapujához nem ért. Mert Juci néni, mint egy fúria rohant utána és csak a verandán állott meg.

A kapuban megfordult a főhadnagy és ezt kiáltotta oda Juci néninek:

– Maga Sárkány!

Így lett sárkány a Juci néni. És milyen jó volt az a menekülőkre és később a hugaira nézve is, hogy annyi energia volt a lelkében, hogy sárkány is tudott lenni!

A főhadnagy a csúnya kudarc után felkapott a lovára és csapatjával visszavágatott Nyitrára. Itt a casinóban ebéd után még együtt találta a tisztársait. Ezek hangos hurrá-val fogadták. Ő azonban rájuk se nézett, csak a pincérre förmedt rá:

– Húsz üveg francia bort és valami harapnivalót! Hamar lódulj, ne bámészkodj! Éhes vagyok, mint a farkas! – Azt pedig nem is kellett mondania, hogy dühös, mint a vadkan, mert úgy is látták az arcáról.

Mikor bevágott három nagy szelet sonkát és vele egy tányér rántott tojást és megivott rá három pohár pezsgőt: lecsillapodott az éhsége és mintha a dühe is alább hagyott volna.

– Nos talán nem is láttad a galambokat, hogy olyan hamar visszakerültél? – kérdezték a tisztársai.

– Látni láttam őket, beszéltem is velük. Csakugyan gyönyörű két leány. Hanem ezeknek a galamboknak epéjük is van! És a szavuk se valami szelíd galambbúgás, hanem olyan éles, mint a vércsée!

– Talán nem láttak szívesen, hogy olyan bosszús vagy? – faggatták őt tovább.

– Dehogyan nem! A nagynénjük ebédre is meginvitált. De amikor két napra kvártélyt kértem: fejemhez vagdalta a Tripartitumot és a gavallériát. És amikor erre sem tágitottam: úgy megattakírozott, hogy nem lehetett a visszavonulást elkerülnöm. Mert hát fiúk! Láttam én már árgust, áspist és sárkányt, de olyan sárkányt, aminő ez a pogrányi nagynéne, – olyant még én se láttam soha!

– Hanem fiúk, – folytatta a főhadnagy, – valljuk meg magunknak őszintén, hogy csúnya tréfa volt és én röstelleni fogom holtomig, hogy beleugrottam.

A hír vágatása sebesebb, mint a leggyorsabb paripáé. Nagyon hamar beszárgult az egész Nyitra vármegyét, hogy a nagynéne, aki a pogrányi galambokat őrzi, – sárkány, valóságos sárkány.

Cilly Ambrusék látták, amikor a katonai csapat a Barkóék kapuja előtt megállott. Látták, hogy a tiszt bement a házba, a többiek meg több felé oszlottak. Kíváncsian lesték, hogy mi lesz most ebből. Látták, hogy Juci néni hazajött a szőlőből, látták, hogy Mátyás cipeli a katonakoffert, azt is látták, hogy a tiszt ki-

rohant a házból és Juci néni utána a seprővel. Azt pedig hallották is, – mert az utca nem valami széles, – amikor a tiszt a kapuból odakiáltotta Juci néninek: maga sárkány!

Amikor tehát ebéd után Juci néni a két hugával átment Cillyékhez, azok már mindenről tájékozva voltak, sőt azt is tudták, hogy a katonai csapat visszament Nyírára, mert a csesztei Náci útközben találkozott vele.

– Kedves Judit hugom, – fogadta Juci nénit Cilly Ambrus és egy nagyot cuppantott a kezére, – most én magát agyon tudnám csókolni. Ej de nagyszerűen csinálta ezt! Bezzeg jó időre megszabadultunk a nyitrai tisztektől. Tudom egyhamar nem lesz kedvük lovukat a Barkóék háza előtt táncoltatni!

Megbeszélték a főhadnagy viselkedését és most, hogy a veszedelem elmúlt fölöttük, nagyokat nevettek rajta. Pedig de nagy félelemben voltak, hogy mi történik majd a menekülőkkel, ha ez a labanc csapat éjszakára itt marad?

Azután áttértek arra, hogy hogyan fogadják a menekülőket, hogy a vacsora a Barkóéknál legyen, hogy Cillyék ne is jöjjenek át, nehogy feltűnjék a dolog. Vacsora után pedig úgy lesz, hogy Ozoróvszkyt átkísérik Cillyékhez, Beretzky pedig Barkóéknál rejtőzik el, mert ezt Gábor rendezte így.

Gábornak, amikor az előző napon itt járt, ugyancsak elő kellett vennie egész rábeszélő tudományát, hogy Barkóék és Cillyék ezt a két vadidegen, sebesült kurucot befogadják, elbujtassák, sőt gyógyítsák is. De amikor elmondotta, hogy máshová nem tudják a sebeik miatt elvinni és elrejtetni és ha ők nem fogadják be őket, – akkor vagy elfogják a császáriak, vagy a sebeibe pusztul bele a két fiatal ember; és elmondotta, hogy milyen hősök ezek s elbeszélte Ozoróvszky és Beretzky hőstetteit és végül elmondotta azt is, hogy mind a kettő jó barátja Imrének és nemesi famíliából származik: meghatva hallgatták Gábort és megnyitották a két sebesült előtt nemcsak házukat, hanem a szívüket is.

Azért rendezte pedig a dolgot Gábor úgy, hogy Ozoróvszky Cillyékhez menjen, mert neki nyitott sebe van. Cilly Ambrusnénak pedig, aki jólelkű magyar aszszony volt és olyan korú, mint a Juci néni, egy kis hozzáértése és gyakorlata is van a sebek gyógyításához. Az majd kikúrálja, Beretzky pedig legyen Barkóéknál, annak a kúrálása egyszerűbb, azt Manyákné is el tudja végezni. Arról pedig, hogy a két sebesült ott van elbújtatva: Manyáknén kívül a cselédek közül senki se tudjon, nehogy kibeszéljék. Ugyanezért Manyákné takarítson mind a két betegre.

Cilly Ambrus kemény vágású magyar ember volt, jó erőben még, de már túl az ötvenen. Arra már nem volt való, hogy kis gyerekekre vigyázzon és a gazdasága is nagyon elfoglalta. Első házasságából nem voltak gyermekei. A mostani, második feleségétől volt két fia. Ezek még kicsinyek voltak, az egyik hét, a másik öt éves. Ezekre bizony még vigyázni kellett. Cillyné tehát kikötötte, hogy napközben az egyik Barkó leány legyen ott náluk és vigyázzon a gyerekekre. Ebben is megegyeztek.

Elgondolhatjuk, hogy milyen kíváncsian várták a két ismeretlen sebesültet! Hiszen Gábor barát annyira beajánlotta és megismertette őket, hogy a nevüket is tudták és azt is, hogy Ozoróvszky a vállán, Beretzky pedig a lábán van megsebesülve.

A két leány mohón hallgatta, amikor Gábor elbeszélte a két sebesültnek hősi kalandjait. Minek is beszélte el előttük? És minek is beszélte el olyan szépen? Talán azért, mert barát volt, azért nem tudta, hogy a hősiesség nymbusa nagy veszedelem a fiatal leány szívére. Csoda-e, hogy Klárikának és Katicának is folyton az eszében forgott az, hogy ugyan milyen ember is lehet az a hős Ozoróvszky és Beretzky? És csoda-e, hogy Tapodyt úgy elfelejtették, mintha ott se alkalmatlankodott volna? És nagy izgalomban várták a menekülők megérkezését.

Ezek pedig lassan közeledtek. A felhős, csillagtalán, sötét éjszaka már rég ráborult a tájra és eltakarta őket. Már tíz óra felé járt az idő, amikor felkapaszkodtak az alacsony dombon és beértek Pográny faluba. A falu házai mind mély álmukat aludták. Csak a korcsma ablakából pislákolts valami mécsnek gyöngye világossága. Már közel voltak. Imre leugrott a kocsiról, hogy a két kutyájukat a Bodrit és a Sipircet elhallgattassa. Erre azonban nem volt szükség, mert Manyákné ott leskelődött a kapuban.

Hej de nagyot dobbant Imre szíve, amikor több, mint három évi távollét után rátette kezét az ajtajuk kilincsére! Otthon volt megint. Otthon van! Ez az édes tudat csak úgy perzselt a lelkét és a szívében a gyermekkori boldog emlékeknek egész raja rebtent fel. Most azonban nem mulathatott el az emlékeken, mert szólnia kellett Manyáknéhoz és eközben a szekér is oda ért és megállt a kapu előtt. Manyákné beszaladt a házba megmondani, hogy már itt vannak, de rögtön vissza is jött.

Imre és Gábor előbb Ozoróvszkyt segítették le a kocsiról, ezt Manyákné fogta karon. Azután leemelték és karjaikra vették Beretzkyt, aki nem tudott a lábán állni. Kaszás István halkán elköszönt, elindult a szekérével és bekanyarodott a Cillyék majorgájába.

Koromsötétben indultak be a házba, nehogy valaki meglássa őket. Szomorú menet volt ez nagyon. Juci néni és két huga az ebédlőben várták.

A két beteget elhelyezték egy-egy székre. Gábor bemutatta őket s ezek hálálkodva nyúltak Juci néni keze után és megcsókolták azt. És nagy meglepődéssel üdvözölték a két gyönyörű, nagy leányt, akiket Imre mint kislányokat emlegetett előttük.

Bizony a mi két kuruc vitézünk most egy csöppet sem volt mutatós. A másra szabott, kopott parasztgúnya egészen elcsúfította őket. A kínos, fárasztó hosszú út pedig egészen elcsigázta. Csak az értelmes, férfias arcuk és határozott nézésű szép szemeik mutatták az igazi voltukat. Hiszen a gyémánt gyémánt marad és fénylik, – hogy ha a porba esett is.

Imre szeretettel üdvözölte nagynénjét. Ezalatt a két huga felocsúdott meglepetéséből. Oda ugrottak Imréhez, átölelték és össze-vissza csókolták.

– Kedves Imrém! Kedves bátyám! csakhogy újra látlak! csakhogy itt vagy és egészséges vagy! Nini ember, hiszen te megnőttél! Nini, hiszen a bajuszod is akkora már, hogy majdnem ki lehet pödörni! Le is vágta? Szegény Imrének, mutasd, hol vágott meg az a cudar labanc?

Imre csak ekkor vette szemügyre hugait. Szent Isten! gondolta magában, lehetséges ez, hogy ezek a gyönyörű nagy lányok, az én hugaim? Hiszen olyan nyur-

gák, szögletesek és formátlanok voltak, amikor három év előtt elhagytam őket! Mi történt velük? Hiszen most olyan szépek és bájosak, mint valami tündérek! Átvillant agyában az a gondolat is, hogy jó volt-e barátait ide hozni? Nem-e kerekedik ebből valami veszedelem? És gyönyörködve nézte, visszabecézte és összesímogatta gazdag, szép hajukat és selymes orcájukat.

Eközben Manyákné behozta a gőzölgő, forró csibelevest. Hej, de régen ettek ilyent a mi kurucaink! Azután jött a pompás, falusi rántott csirke. Ennél már Ozoróvszky segítségére szorult. És Gábor barát ügyesen felaprította neki a tányérján. Klárika oda-oda pislantott és tudja Isten honnan és miért támadt az a gondolata, hogy hej, de szívesen föl vágná ő.

Beretzky egy sámlit kért Manyáknétól és Manyákné rögtön hozta és ráhelyezte Beretzky fájós lábát. Ekkor meg, ki tudná megmondani, hogy honnan jött Katóka fejcskékébe az a gondolat, hogy hej, de szívesen tette volna ő is oda azt a sámlit. Ilyen különös Isten teremtményei is a leányok! Ilyen különös gondolataik is támadnak!

Vacsora közben elmondotta Gábor, hogy milyen keserves volt az útjuk. Juci néni meg elmondotta, hogy éppen ma akartak hozzájuk bekvártélyozkodni a labancok, de ő kizavarta őket. Hogy hogyan zavarta ki, azt ő nem mondotta, de később megtudták. A beszélgetés nem tudott nekimelegedni. A betegek ki voltak merülve és alig várták, hogy lepihenhessenek.

Imre odasúgott valamit nagynénjének és az a vacsora után kiment és a két hugát is kiszólította.

Ekkor Imre odafordult a barátaihoz ezekkel a szavakkal:

– Az úton már megkértelek benneteket és ti meg is ígértétek, hogy mához egy hétre, tehát a jövő hétfőn, ha bármilyen nehezen is, ha félgyógyultan is, utánam jöttök Ujvárra. Ezt megígértétek. Most meg arra kérlek, hogy fogadjátok meg azt is, hogy a hugaimra nem fogtok szemet vetni.

– Ugyan Imre, hová gondolsz! – mondotta Ozoróvszky. – Hiszen látod, hogy olyan nyomorult vagyok, hogy örülök, hogy élek. Van is nekem most udvarláshoz kedvem! Ezt ugyan könnyű megfogadni.

Ugyanígy nyilatkozott Beretzky is és Imre megnyugodva kiment, hogy megnézze, készen van-e Beretzkynek a fekvőhelye? Ez teljesen rendben volt. A hölgyek is visszajöttek, Imre és Gábor karjaikra emelték Beretzkyt, aki jó éjt kívánva, elköszönt. Bevitték őt a rejtőkébe. Itt Gábor új kötést és borogatást adott a lábára és elmagyarázta Manyáknénak, hogy hogyan kezelje a beteget. Azután Beretzky egymagára maradt.

De nem volt egészen egyedül, mert a gondolatai folyton egy leánycot rajzoltak elébe. Katicának kedves, bájos arcát.

Azután Ozoróvszky búcsúzott el. Imre és Gábor kísérték el Cillyékhez. Gábor el is búcsúzott, Imre pedig azt mondotta nagynénjének, hogy ő még vissza fog jönni.

Juci néni magára maradt a hugaival, – fáradtan ült le a dívány sarkába. Kimerítették őt ennek a napnak az izgalmai. És a homlokán a gond redője helyezkedett el. Most látta csak, hogy milyen nagy gondot vállalt magára, amikor ezt

a beteg, fiatal katonát elfogadta. De ezen már nem lehet segíteni, csak szerencsésen meggyógyuljon és tovább mehessen. Azután odaszólt a hugaihoz:

– Hát kedves galambjaim, melyitek járjon át Cillyékhez?

– Nem bánom én, menjen a Katica, – mondotta Klári.

– Én se bánom, menjen a Klári, – mondotta Katica.

– Hát csak egyeztetek meg valahogy, nekem teljesen mindegy, akármelyitek megy oda.

– Tudod mit Klári, – mondotta Katica. – Húzzunk sorsot. Az egyik cédulán lesz a Cilly, a másikon a Barkó név, amelyikünk a Cillyt húzza, az járjon oda.

– Nem bánom, jó lesz. Húzzunk sorsot! – mondotta Klári.

Katica gyorsan megírta a két cédulát, az egyiket az egyik, a másikat a másik gyönyörű kis markába fogta s mind a kettőt oda kínálta Klárinak, hogy válaszson.

Klári megfogta Katicának a jobb kezét, kivette belőle a cédulát és ezen az a név volt: Cilly.

A sorshúzással mind a ketten nagyon meg voltak elégedve. A másik cédulát sohase látta meg senki és senki sem tudta meg soha, hogy arra is Cilly név volt írva.

Ugyan ki tanítja meg a leányt az ilyen furfangos fogásokra? Talán egy Ka-ja, egy jószágos tündére van mindegyiknek és az sugdozza a fülébe? Avagy talán valami titkos ösztön mondja meg nekik? A leány szíve tele van titkokkal. Csak aki a szívet meghódítja, – az ismeri meg a titkokat, de valamennyit az sem.

Ozoróvszkyt pedig elhelyezték Cillyéknél szintén egy rejtőkébe, amelyhez ugyancsak nehéz volt hozzáférni. Gábor és Cillyné új kötést adtak a sebére s örömmel látták, hogy ez már gyógyulásnak indult és veszélytől nem kell tartani.

Gábor szeretettel búcsúzott el Györgytől és György egyedül maradt eldugva a kis rejtőkébe. De ő sohasem volt egyedül. Mindenütt vele volt a költői fantáziája. Ennek varázserejével a sötét kis rejtőke csakhamar átalakult gyönyörű virágos ligetté, a ligetben Klárika járt és rózsákat szedett. És ő messziről csodálva nézte Klárikát.

Ez az ébren álmodása azonban rövid ideig tartott, mert a költészet gyöngéd műzsája bekötötte a szemeit az álom fátyolával és György csakhamar erőt adó, egészséges álomba szenderült.

Barkó Imre ezalatt fölnyergelte a lovát, átöltözött kuruc ruhájába, elbúcsúzott Gábortól és Cillyéktől és átment nénjéhez és hugaihoz.

Most ezeken volt a bámulás sora, amikor ezt a délceg, szép gyereket a festői kuruc öltözetben meglátták. Nem győzték eleget nézni vörös, zsinóros mentéjét, sujtásos kék nadrágját, kalpagját, a sarkantyús csizmáját.

– Nini, kardja is van neki! mondják a lányok. – Juj! Ezzel szoktál vagdalkozni? Talán már agyon is vágta vele valakit? Juj, ne húzd ki, hátha nagyon éles. Nini, karabélyod is van? Ez talán el is sül, ugye? Inkább tedd félre a sarokba, nehogy elsüljön! És száz meg száz kérdéssel vették őt körül.

Imre órákig elidőzött az édes otthonban. Hiszen az érsekújvári várba reggeli hét óra előtt úgy sem eresztik be, nem kell nagyon sietnie.

A szeretetnek az a lánc, amely több, mint három év előtt megszakadt közöttük, újra összekapcsolódott s egyesítette a szíveiket. Bizalmasan, meghitten elbeszélgettek mindenről. Hogyan telt el Pográny fölött a három esztendő? Mit tanultak a hugai? Kivel ismerkedtek meg? Kikkel jártak össze? Milyen termések voltak? Hogyan áll a szőlő? Mennyi bor van a pincében? Hát az öreg Riska tehén meg van-e még? És sok-sok más hasonlót kérdezgetett Imre.

Azután meg ő mondotta el, hogy merre járt és mi mindent látott? Melyik csatákban vett részt. És sokat beszélt Ocskayról. Nagyon elítélte árulását és fájalta, hogy ez a vitéz brigadéros elpártolt Rákócztól.

Azután hugai faggatták, hogy hogyan is történt az, amikor őt levágták? Meg hogy milyen emberek ezek a barátai? És kedveskedő kérdéseikkel úgy körülveték és kivallatták, hogy egymás után elmondotta Ozoróvszky és Beretzky hősi kalandjait, úgy amint azokat Gábortól hallották. Hej, pedig de nem jól tette, hogy ezeket is elmondotta. Mire való is a lányoknak ilyeneket megtudniok. De hát Imre erre nem gondolt. Hiszen ő testestől, lelkestől kuruc katona volt.

A beszélgetés legvégére maradt az, amit Juci néni a vacsoránál csak érintett, hogy hogyan tette ki a szűrét alsó tapodi és felsőrévi Tapody Gyulának. Most bizalmas körben egész apróra elmondotta. Még azt is, hogy a főhadnagy oda kiáltotta neki: maga sárkány.

Erre azután Imre össze-vissza csókolta Juci nénit és tréfából ő is azt mondotta neki, hogy maga sárkány! És neki is az volt a véleménye, hogy a nyitrai tisztoktól most már békességük lesz.

Ekkor már két óra is elmúlt éjfél után. Itt volt az ideje, hogy ő is búcsút vegyen. Nagyon kérte nénjét, hogy gondosan ápolják a két sebesültet, hogy mielőbb felgyógyuljanak. Ő most Érsekújvárba megy, de hogy onnan hová, azt nem tudja. Azután szeretettel elbúcsúzott, a majorban felkapott a lovára, ahol az felnyergelve várta és elvágatott Ujvár felé.

VII. FEJEZET

Gábor barát kivágja magát és jelentést tesz a hercegprímásnak

Gábor barát, amikor már elhelyezte két barátját és Imrétől is elbúcsúzott, levetette a munkás ruhát és reverendájába öltözött. Kölcsönkért egy könnyű szekeret Cilly Ambrustól. Erre felrakott néhány zsák csöves kukoricát s egy-két zsákban szemes jószágot, hogy az legyen a látszatja, mintha kvéstauton volna. Egy öreg hámot és gyeplőt is kapott kölcsön s felszerszámozta a lovát, – mert az Istók gyerek már mind a négy lovat átcsempészte a meszes tanyáról. És így már el is készült az útjára, de nem indult mindjárt, még sokáig elbeszélgetett Cillyékkel.

Ezekről megtudta a labanc főhadnagy esetét és hogy Juci néni hogyan állott a sarkára és hogyan szalasztotta meg a labancot.

Megbeszélték, hogy a nyitrai várral Nyitra egész környéke, tehát Pográny is a labancok uralma alá került. Nagyon kellett tehát vigyázniok, hogy a két sebesült jól legyen elrejtőzve és azon kell lenniük, hogy ezek mielőbb meggyógyuljanak és Ujvárra menekülhessenek.

Éjfél után Gábor elbúcsúzott, befogta a lovát és elindult. Az éjszaka sötétsége eltakarta őt. Az utat többször megjárta már és tudta, hogy merre kell mennie.

Verebélynek vette útját, mert a hercegprímás parancsát át kellett adnia a verebélyi nemesi széknak és ennek állapotáról, Tolvay Gáspár alispánról, akit a kurucok elfogtak és sok egyébéről kellett tájékozódnia, hogy ezekről jelentést tehesen a hercegprímásnak.

Világosodni kezdett már, amikor nem messze Verbélytől, Kalász falu határában poroszkált. Azt hitte, hogy már túl van a veszélyen, de ekkor egyszerre csak lódobogást hallott a háta mögött s amint hátranézett: látta, hogy két lovas üget utána s igyekszik őt utólélni. Csakhamar utól is érte. Két császári katona volt, akinek egyike parancsoló hangon rákiáltott, hogy álljon meg.

Gábor tudta, hogy az ilyen parancs nem tréfa dolog és megállott.

Az egyik császári katona, aki valami kis altiszt lehetett, vallatta őt, hogy kicsoda? micsoda? mi járatban van? – honnan jön és hova megy?

Gábor mindezekre a kérdésekre megfelelt, de a német katona nem adott hitelt a szavainak. Sőt ráfogta, hogy spion, hogy elfogja és hogy Nyitrára viszi őt.

Gábornak nagyon kellemetlen volt ez a kaland, mert már ma Pozsonyban kellett volna lennie. Azért eltökélte magában, hogy nem hagyja magát feltartóztatni.

Nyitrán ugyan könnyen igazolta volna őt a gárdián, a nagyprépost, vagy akár maga a püspök is, – tehát semmi baja sem eshetett volna, – de elveszített volna legalább két, vagy három napot. Nem! ennek nem szabad megtörténnie! – gondolta magában és elkezdte szép szóval kapacitálni az altisztet s amikor ez nem használt, nagyon komolyan megmondotta neki, hogy bajba keveri magát, ha őt feltartóztatja. Csakhogy a német katona már a fejébe vette, hogy ő spiont fogott s megvillant az eszében, hogy mekkora érdemet szerez s mekkora lesz a szenzáció Nyitrán, ha ezt a spiont oda fényes nappal beviszi. És se szép, se okos szóra nem hallgatott.

Leparancsolta a barátot a kocsijáról. Láta, hogy ennél semmi fegyver nincsen. Erre nekibátorodott, leszállott a lováról, ennek a kantárját odadobta a közlegénynek. Odament a szekérhez és a kardjával megpiszkálta a zsákokat. Mikor ott semmi gyanusát nem talált: megállott a barát előtt, hogy megmottozza. Ráparancsolt, hogy vetközzék le.

A barát nem sietett szót fogadni s ezen a német katona méregbe jött s elkezdett kardjával az orra előtt hadonászni és a kard lapjával rávágott egyet. Erre a gorombaságra a barátban elfogyott a türelem, de szóval csak ennyit mondott:

– Ne gorombáskodjál bruder, inkább szót fogadok.

Ezzel vetközni kezdett. Leoldotta a kordáját, szépen összehajtotta, úgy hogy a két csomós vége lelógott. Egy pillanatig, mintha habozott volna, hogy megtegye-e? de a másik pillanatban a korda csomós végével úgy vágta fejbe a németet, hogy ez menten elterült a földön és a kard kiesett a kezéből. A másik pillanatban pedig úgy vetette oda kordáját a lovon ülő katonához, hogy az, mint egy pányva, rácsavarodott annak a nyakára. Ezt azután vigyázva leszedte a lóról, nehogy eltörjön a keze, vagy a lába.

Ez a másik katona úgy reszketett, mint a nyárfalevél, a fogai pedig úgy vacogtak, mintha a harmadnapos hideglelés jött volna rá. Rémülten nézett a barátira és a kordájára. Azt gondolta, hogy ebben valami boszorkányság van. Pedig abban nem volt semmi boszorkányság, csak a két végén volt három-három jókora diónagyságú csomó s ezek mindegyikében egy-egy mogyorónagyságú ólomgolyó. Ezért ezzel a kordával csakugyan lehetett nagyot is ütni és pányvát is vetni. Gábor megsajnálta a reszkető katonát és elkezdett hozzá beszélni:

– Ne félj kamerád! Nem akarlak én téged bántani, a társadat se bántottam volna, ha mennem hagyott volna az utamon és meg nem ütött volna. Nézd, – és ezzel elővette a reverendája alól a pisztolyát, – ilyen szerszámom is van! – És nekiszegezte a pisztolyt. – No de te ne félj. Csak tedd meg szépen, amit parancsolok, akkor nem lesz semmi bántódásod. – De ha ellenkezel: akkor lövök. Le foglak fegyverezni mind a kettőtöket, hogy ne bánt hassatok. Azután mehetek Isten hírével.

– Most pedig fordulj hátra és tedd össze hátul a két kezedet. – A megrémült katona ellenkezés nélkül szót fogadott. Gábor pedig a korda lelógó végével összekötötte a két kezét, – azután lecsavarta a korda másik végét a nyakáról, – oda vezette a rúdhoz és odakötötte a lóva mellé. A szekéréről pedig levett egy üres zsákot, ebbe belerakta mind a két katona kardját és pisztolyát és feldobta a zsákot a szekérre.

Azután odament a földön fekvő katonához, ráncigálta, élesztgette, de az nem mozdult. Erre nagyon megijedt, hogy hátha agyonsújtotta! Furdalni kezdte a lelkiismerete, hogy hátha embert ölt! Pedig készakarva nem is sújtott rá valami nagyot.

Tovább vizsgálta s látta, hogy nem vérzik, s érezte, hogy a teste meleg. Megfogta az ütőerét, meghallgatta a szívét és elmúlt az ijedtsége.

Igen ám! de mit csináljon ezzel az ájult katonával? Itt csak nem hagyhatja az úton a határban, – hátha ápolásra is szorul? Ekkor eszébe jutott, hogy a kőrösi puszta közvetlenül Verebély mellett van, két-három puskalövésnyire ide. Ez a puszta a hercegprímásé s az ottani ispán jó ismerőse neki. Rögtön meg volt a terve.

Megfogta a két ló kantárját. Ezek ismerték a katonaregulát, szépen a helyükön maradtak és az útszéli füvet harapdálták. Ezeket a szekér saraglyájához kötötte. Szekéren megigazgatta a zsákokat, összekötötte az ájult katonának a kezét, lábát, hogy ha az eszméletre tér, ne csinálhasson neki galibát. És leoldotta a rúd mellé kötött katonát s ennek segítségével az ájultat feltette a szekérre. Azután ráparancsolt a katonára, hogy üljön föl a befogott lóra. És ez a katona úgy szót fogadott, mintha csak hypnotizálva lett volna.

Nagyon furcsa fogat volt bizony ez. Szerencsére nem volt, aki megbámulja, mert kora reggel volt még és a kőrösi puszta közel volt. A szekér csakhamar odaért. De ez a rövid út elég ahhoz, hogy az ájult német katonából teljesen kirázza az ájulást.

Amint a szekér bejárt a puszta major-udvarára: a szekéren fekvő katona torcaszakadtából elkezdett ordítani. A bundás kutyák nagy ugatással előrohantak és a nagy lármára hamar összefutott néhány béres vasvillával fölfegyverkezve. Ribillió támadt a pusztán. Szerencsére kijött az ispán. Ez rögtön megismerte Gábor barátot s hamar megtudta tőle, hogy mi történt vele.

Az ájulásból magához jött katona eloszlatta Gábornak az aggodalmát. Biztosra vette, hogy aki így tud ordítani, annak kutyabaja. Most már egész vidáman fogta fel a kalandot.

– Ispán úr kérem, adasson ennek a két németnek reggelit, azután bocsássa őket szabadon, – mondotta az ispánnak.

Az ispánnak nem nagyon tetszett az egész dolog, de nem mert Gáborral ellenkezni. Különben is a katonák már ott voltak, ki csak nem kergetheti őket.

Leszedték a szekérről a katonát, feloldozták a kezét és a lábát. Kemény legény lehetett ez, mert amint talpra állott: rögtön az oldalához kapkodott fegyvere után. Dühöngött, spiont, meg krucifikszot emlegetett és fenyegette Gábort. Csak akkor juhászkodott meg, amikor rájött, hogy a fegyvereit elszedte a barát és látta, hogy annak pisztoly van a kezében. Gábor rászólt a katonára:

– Ne dühöngj és ne kiabálj bruder! Magadnak köszönheted, hogy így jártál. Te elállottad az utamat és megütöttél, én pedig visszaütöttelek. Tehát kvittek vagyunk.

– Örülj és köszönd meg, hogy nagyobbat nem ütöttem a kobakodra, mert akkor most ugyan nem kiabálnál. No de én is örülök, hogy magadhoz jöttél, legalább a halálod nem terheli a lelkemet. Nem is bántalak, nem is foglak el. Meg-

kapjátok a lovaitokat, az ispán úr oda adja a fegyvereiteket, reggelit is kaptok s azután mehettek, ahova akartok. Ezzel levette a fegyveres zsákot a szekérről, oda adta az egyik béresnek, hogy vigye az ispán úr irodájába.

Az ispán is beleszólt a beszédbe. Igazolta Gábor barátot, és a német katona is belátta, hogy nagy bakot lőtt, amikor a barátban spion akart fogni és ki is fejezte ezen való sajnálkozását. Erre azután egészen békés lett a hangulat annyira, hogy a közlegény is közbeszólt, hogy őt hogyan pányvázta le a tisztelendő úr a kordájával. És mind a két katona nagyon érdeklődött a korda iránt, hogy miféle fegyver az.

Amint így beszélgettek, egyszerre csak lódobogás hallik s mintha a felhőből pottyant volna: bevágatott a pusztá major-udvarára hat nyalka kuruc huszár.

Most meg ezekkel gyült meg a Gábor baja. Ezek a két német katonát azonnal elfogták, Gábort pedig meggyanusították, hogy labanc kém. De Gábornak nem volt nehéz kívágnia magát.

– Csak lassan és okosan kuruc vitézek! – szólalt meg Gábor és azt kérdezte: – tudjátok-e, mi a logika?

– Tudja a fene! – felelték mogorván a kurucok.

– Nos, hát azt tudjátok-e, hogy mi a magyar parasztész?

– Én tudom! – felelte egy mokány legény, akinek a fekete bajusza olyan hegyes volt, mint a gerebenszög.

– Hagylám, hogyan tudod? – kérdezte kíváncsian Gábor.

– Hát a magyar parasztész az, hogy az ember a fején találja a szöget és ne keresse a szarva között a tőgyét.

– Eltaláltad öcsös! – hagyta helyben Gábor. – Most hát hallgassatok meg – és a paraszt eszetekkel ítéljetek. Ez a két német katona utólért engem az úton, rám fogta, hogy én kuruc spion vagyok és el akart engem fogni. Én nem hagytam magam, én fogtam el és fegyvereztem le őket és behoztam ide a pusztára, – igaz-e?

Erre az ispán és az egész pusztá tanusította, hogy csakugyan úgy van.

– Nos most már, – folytatta Gábor, – kérdezzétek meg a magatok esztét, lehet-e én a labancok kémje?

– Így már nem! – felelték a kurucok.

– Tehát ahelyett, hogy meggyanusítottok, inkább köszönjétek meg, hogy fogtam nektek két németet és két lovat. Ezeket vihetitek, engem engedjete az utamra.

– Igazad van, barát, eridj Isten hírével! – mondotta ki az altiszt a sentenciát.

Erre Gábor megfordította a szekere rúdját, elköszönt és elindult. De nem állhatta meg, hogy a szekérről oda ne mondja a német katonának:

– Látod bruder, jobb lett volna neked, ha nem bántottál volna engem. – De annak nem volt semmi kedve válaszolni. Olyan volt az és a társa, mint két leforrázott kappan.

Ilyen veszedelmes kaland után jutott el Gábor Verebélyre a praediális nemesek székházába. Az alispánt nem találta ott, mert az még mindig fogva volt a kurucoknál, de ott találta a nemesek hadnagyát, vagyis a szolgabíró. Ezzel protokollumba foglaltatta a hercegrímásnak azt a szigorú parancsát, hogy az ő praediális nemesei birtokvesztés terhe alatt ne merészeljenek Rákóczi seregeihez

csatlakozni és azokat bármiképp is segíteni. És hogy ez a parancs tudtára adassék mindenknek, akiket illet.

Azután átvette a szolgabírótól a hivatalos jelentést a nemesi szék státusáról. Közben ellátta a lovát, jól bereggelizett s útnak indult és a kapuzárás előtt minden további baj nélkül bejutott az érsekújvári várba.

Itt a tiszttartó már aggódott a három napi elmaradása miatt és ujságolta neki Ocskay árulását és azt, hogy egy Barkó Imre nevű közhuszár az Ocskay ezredéből ma reggel ide menekült a várba. Ennek az ujságnak Gábor nagyon megörült. Szerette volna Barkót felkeresni, de erre nem volt ideje. A tiszttartónak nem is monddta el, hogy hol járt és miért késett el. Sietett elintézni a sok hivatalos teendőt, hogy másnap reggel Pozsonyba indulhasson.

A hercegrímás már türelmetlenül várta a futárját, mert már négy nap is eltelt azóta, amikor jelentkeznie kellett volna. S mikor az ötödik napon jelentették neki, hogy megérkezett, azonnal magához rendelte őt.

Szokása ellenére feltűnő hidegen fogadta Gábort és szigorú kurta szóval parancsolt rá, hogy adja elő jelentését. Gábor világosan és abban a sorrendben, ahogy előírva volt, megtette a jelentést. Ebből megtudta a hercegrímás, hogy újabban az ő nemesei közül egy sem csatlakozott Rákóczihoz, hogy az ő jószágait a kurucok nem prédálták fel, hogy se marhavész nincs, se tüzeset nem fordult elő majorjaiban és hogy az uradalmi pénztár állapota nem kedvezőtlen. Mindezek kissé jobb kedvre hangolták Ő Eminentíáját.

Elek elmondása után Gábor azt gondolta, hogy a hercegrímás most már elbocsájtja őt, de nem bocsájtotta el, kérdezősködött a nyitrai vár bevételéről és Ocskay átpártolásáról. Tudott ugyan már ezekről, de a barát Érsekújvárrott mindent bővebben megtudhatott. Gábor elbeszélte, amit Nyitra ostromáról és bevételéről megtudott és elmondotta, hogy az átpártolásra Ocskayt ígérekkel Pálffy generális és Pyber nyitrai prépost vették rá. Azután így folytatta:

– A pereszlényi határban Ocskay egyenesen a Pálffy generális seregének a torkába vezette be az ezredét. A császári sereg mind a négy oldalról hirtelen körülfogta. Ocskay odalovagolt Pálffy generálishoz. Kezet fogtak és a kuruc ezred szemeláttára barátkoztak és megölelték egymást. A kurucok látták, hogy Ocskay árulást követett el. Izgalom, zúgolódás és kavargás támadt soraikban, szidták, átkozták Ocskayt. Egy lovas kuruc odavágtatott a két vezérhez és rásütötte a pisztolyát Ocskayra, de nem találta el őt. A nagy lármában és kavargásban az ezrednek egyrésze mintegy 200 ember megsarkantyúzta a lovát és egy tiszttel az élén, mint a fergeteg, keresztül vágta magát a császári táboron és elmenekült.

– Te barát! Te ezt úgy beszéled, mintha csak magad is ott lettél volna, – szolt közbe a hercegrímás.

– Bevallom, kegyelmes uram, én is ott voltam, – mondotta meg az igazat Gábor.

– Ott voltál te is? Nem megtiltottam, hogy a kurucokkal fraternizálj! Hogyan mersz a szemem elé kerülni? – mondotta az egyházfejedelem olyan haraggal, amilyenben őt még Gábor soha sem látta. És parancsoló hangon folytatta:

– Akarom tudni, hogy hogyan kerültél oda? Hol kószáltál? És micsoda csúnya kalandba keverted magad?

A barát érezte, hogy ha Ő Eminentiája meghallgatja őt és megtudja a történeteket: meg fog neki bocsájtani. Azért nyugodtan válaszolt:

– Kegyelmes uram! legyen kegyes meghallgatni. Nem tettem semmi olyant, amit kegyelmes Eminentiád előtt, vagy önmagam előtt szégyenlenem kellene. Csak attól félek, hogy ki fogom fárasztani magas figyelmét, mert ami ezek alatt a napok alatt velem történt, az regénybe való történet. Azt én rövid szavakkal nem tudom elmondani.

A hercegprímás kíváncsívá lett, hogy mit csinálhatott ez a barát és ráparancsolt:

– Mondj el mindent!

– Úgy történt kegyelmes uram, – kezdett bele a barát, – hogy augusztus 27-én Ujvárbán voltam. Az volt a tervem, hogy elmegyek Verebélyre s ott töltöm az éjszakát és másnap visszafelé Nagysallónak kerülök, hogy megtekinthessem kegyelmes Eminentiád barszallói jószágait és referálhassak róluk. De az történt velem is, amit a példabeszéd mond, hogy ember tervez, Isten végez.

– Augusztus 27-én reggel tudtuk meg az újvári várban, hogy Nyitra várát Pálffy generális serege bevette és a hír arról is szürt, hogy Ocskay brigadéros nagyon gyanusan viselte magát és árulást tervez. Eszembe jutott, hogy három jó barátom szolgál Ocskay ezredében és az az érzésem támadt, hogy ezeket most valami nagy veszély fenyegeti. Lelkemben mintha egy titokzatos, intő hang szólalt volna meg, hogy menjek a barátaimhoz. Amint azon töprengtem, hogy mitévő legyek: mintha valaki parancsoló hangon a fülemből kiáltotta volna: Menj a barátaidhoz! Mintha egy titokzatos erő, mintha a Gondviselés küldött volna és én nem tudtam a lelki kényszernek ellentállni. Hiszen mi emberek, nagyok és kicsinyek, mindnyájan a Gondviselés eszközei vagyunk.

– Tudtam, – folytatta Gábor, – hogy Ocskay Pereszlény tájékán csatálgat az ezredével s hogy a barátaimat ott fogom találni. Magamra vettem a kuruc ruhámat s ez fölé a reverendát és estefelé már Pogrányban voltam. A reverendámat ott hagytam Cilly Ambrus birtokos ismerősömnél és kuruc lovas ruhában nekivágtam a hegyeknek. A zsérei határban egy ismerősömnek, Kaszás Istvánnak mészégető tanyája van, – oda mentem éjszakára. Az volt a tervem, hogy másnap a délelőtti órákban ugyanerre jövök vissza és estére már Verebélyen leszek.

– Megbeszéltük Kaszás gazdával, hogy úgy fogom magam jelenteni, hogy károgni fogok, mint a varjú, ő meg a szarka csörgésével felel majd nekem. Hajnalban elindultam Menyhén és Elefánton keresztül s megtudtam, hogy Ocskay ezrede Pereszlény fölött tanyázik és reggel már ott is voltam a barátaimnál. De alighogy talákoztam velük: sorakozót fújtak és az ezred elindult. Én együtt mentem a barátaimmal, az volt a feltett szándékom, hogy útközben figyelmeztetem őket s azután Pereszlénynél majd elmaradok és visszamegyek az utamra.

– Így kerültem én a kritikus órában Ocskay ezredébe s akaratlanul és véletlenül lettem tanúja és statisztája annak a drámai eseménynek, ami ekkor a pereszlényi határban lefolyt.

– Az árulás pillanatában rögtön tisztában voltam azzal, hogy Pálffy tábornagy úrnak nem szabad engem meglátnia, mert akkor csakugyan nem juthattam volna

többé kegyelmes Eminentiad színe elé. Azért barátaimmal együtt habozás nélkül rohantunk azzal a csapattal, amely kitört és elmenekült. Ennek a csapatnak zöme Bajmóc felé, északnak tartott. Arra én nem mehettam, mert nekem Verebélyre kellett mennem.

– Nem is tétováztam, hogy oda menjek s azért mikor már jó messzire elhagytuk a császári tábornokot: elszakadtam a csapat zömétől és nekivágtam egy dülő útnak, az apponyi hegyek felé. A három barátom, Ozoróvszky, Beretzky és Barkó utánam vágtatott, anélkül, hogy összebeszéltünk volna. Mikor a Nyitra folyóhoz értünk és ezen átgázoltunk: akkor vettem észre, hogy társaim közül Ozoróvszky és Beretzky meg vannak sebesülve. Arra gondolni sem lehetett, hogy ott megálljunk és ott megvizsgáljam a sebüket. Menekülnünk kellett és amint elértük az utat, amely Elefántnak és Darázsinnak vezet: azon vágtattunk tovább, úgy ahogy csak bírtunk. Csak amikor a hegyek közé értünk és a két sebesült kifakadt, hogy nem bírja tovább: akkor állapotodtunk meg az erdőben és Barkóval lesegítettük lovaikról a két sebesültet. Ott megvizsgáltam őket és megdöbbenve láttam, hogy a sebesülésük súlyosabb, mint ahogy gondoltam.

A hercegprímás feszült figyelemmel kísérte Gábor elbeszélését s amikor ez azt mondotta, hogy a menekülés további részletei talán nem is érdeklik Ő Eminentiját, – ez rászólt, hogy csak folytassa és mindent mondjon el úgy, ahogyan történt.

Nem lehet meglepődnünk azon, hogy az egyházfejedelm az egyszerű barát fráter elbeszélését óráhosszig is elhallgatta. Hiszen akkor még nem léteztek se nyolc, se tizenhat oldalas napilapok, amelyekből a történeteket megtudni lehetett volna. Akkor csak levelezés és elbeszélés útján lehetett értesülni a megtörtént eseményekről. A bibornok magas méltóságához nem jutottak fel a háború zajlásának hullámai. Papi környezetétől is csak keveset tudhatott meg arról, hogy mi történik az aula falain kívül. S azok a világi előkelőségek, akiket fogadott, azok is csak mások elbeszéléseiből értesültek az eseményekről s azokat híven és elfogulatlanul nem tudták elmondani. Ez a barát pedig ott járt az események színhelyén. Élesen megfigyelt mindent. Sőt mint a legutóbbi esetben is, belekerült az események forgatagába s így közvetlenül ismerte és híven el tudta mondani a történeteket. Ügyes és okos eszköze volt ez a barát az egyházfejedelemnek, aki magas méltóságából ennek a hűséges emberének a szemével látott bele a forrongó élet mélységeibe s ennek a fölével hallotta meg a magyar néplélek zúgolódó morajlását.

És azon se kell meglepődnünk, hogy az egyházfejedelmet olyan kis emberek, mint a mi kuruc közvitézzeink, a dolgai is érdekelték. Ő nem nevelkedett szemináriumban, katona volt, mielőtt pappá lett. S így az emberi élet összes viszonyosságait és körülményeit eléggé ismerte és melegen érző szívével ezeket megérteni tudta s irántuk való érdeklődése magas méltóságában sem sorvadott el. S országos gondjai és sok munkája között és a ceremóniák béklyóiba vert életrendjében szinte felüdítő pihenés és valóságos szórakozás volt neki az, amikor a barát kalandos és ötletes elbeszélését hallgatta.

Ezekből a magyarázható meg az az érdeklődés, amellyel végig hallgatta Gábor

hosszú elbeszélését és megérthető az is, hogy eloszlott az a komor hangulata, amellyel Gábort fogadta és az elbeszélés végén teljesen felderült.

Az egész elbeszélésből látta, hogy ennek a barátnak helyén van a szive és a legkritikusabb helyzetekben is feltalálja magát, megállja a helyét és nem ijed meg a maga árnyékától. Egész eljárásában különösen az a lelki vonása tetszett neki, hogy mennyire igyekezett a barátjain segíteni. És iránta való jóindulata csak még jobban megszilárdult.

Megragadta a figyelmét az, hogy ez a barát és három társa életre-halálra barátságot fogadtak egymásnak. S elgondolta magában hogy ugyan az a két sebesült megmenekül-e? és hogy ez a négy kis ember, akiket az élet zivatara ide-oda hányt és vetett, hogyan fog tovább haladni az élet útjának zátonyai és szirtjei között? Merészségükkel és erős akaratukkal mire mennek?

Nagyon érdekelte őt az is, ahogy Gábor leírta a Barkó házat, a pogrányi galambokat és Juci nénit, mint sárkányt. És amikor Gábor ahhoz a részlethez ért, hogy Juci néni vizes cirokseprővel a labanc hadnagy felé bökött: – nem állhatta meg, hogy a szokott indulatszavával közbe ne szóljon: – Canis!

Nagyon mulattatta az is, amikor Gábor elmondotta a saját kalandját, hogy a két német katona feltartóztatta őt, ráfogta, hogy kém és el akarta vinni Nyitrára.

– Kegyelmes uram, akkor nagyon megijedtem, – beszélte Gábor. – Nem a két katonától ijedtem meg, attól se féltem, hogy bevisznek Nyitrára, hanem attól ijedtem meg, hogy embert öltem. Láttam, hogy ezeket szép szóval le nem rázhatom, pedig semmi szín alatt sem engedhettem, hogy az utamban feltartóztassanak. Feltettem magamban, hogy jól elverem és lefegyverzem ezt a két katonát, azután ott hagyom és tovább megyek. Mikor az altiszt rám ütött a kardlapjával: kezembe fogtam a kordát és rávágtam a fejére és az menten elterült a földön. Akkor ijedtem meg nagyon attól, hogy ezt az embert talán megöltem. Szerencsére csak elájult az ütéstől.

A hercegprímást annyira érdekelte ez a kaland és Gábor bátor magatartása, hogy még a kordáját is a kezébe fogta és meggyőződött arról, hogy azzal csak-ugyan nagyot lehetett ütni. Meg is dicsérte Gábort, hogy nem hagyta magát elfogni.

Ez a kihallgatás a hercegprímás dolgozószobájában folyt le. Már ez is kitüntetés volt Gáborra, mert Ő Eminentája itt a rendes kihallgatási órákon kívül csak a rokonait és a legmeghittebb embereit fogadta.

Ez a dolgozószoba tágas terem volt nagy kényelemmel és fejedelmi pompával berendezve. Selyemtapéta falakkal, karrarai márvány kandallóval, híres mesterek festményeivel, XIV. Lajos korabeli, drága bútorokkal, keleti szőnyegekkel és kincseket érő gobelinekkel.

Ő Eminentája egy remek antik íróasztal mellett ült. Néha-néha, mintha jegyzeteket vetett volna a papírra, majd közbe felállott s az egyik óriási ablakhoz ment, kinézett azon, majd ismét visszaült az íróasztalhoz. De folyton feszülten figyelt Gábor elbeszélésére, aki az íróasztal előtt állott és beszélt, beszélt egy óránál is tovább, érdekesen, izgatóan, ötletesen és kellemesen, mint egy regős.

Amikor végére ért az elbeszélésének és elhallgatott; Ő Eminentiája felkelt s elmélyedve többször végigment a termen. Gondolatban végigjárta mindazt, amit a barát elmondott. Eszében rezgettek ennek az egyszerű embernek ezek a szavai: „Mi emberek, nagyok és kicsinyek egyaránt, a Gondviselés eszközei vagyunk”. Elgondolkozott ezen, majd megállott a barát előtt, ránézett átható, éles tekintetével, mintha keresztül akart volna látni a lelkén és így szólt hozzá:

– Te barát! Azt hiszed te, hogy az a három kuruc megérdemli azt, hogy te miattuk, tilalmam ellenére ilyen veszedelmes kalandokba keverted magad? És hogy nekik örök barátságra kötelezted le magad?

– Tudom, hogy megérdemlik, – felelte Gábor az erős meggyőződés határozott hangján. – Kiválóan vitéz katonák, kifogástalan életű és jólelkű emberek. Fajukhoz és vallásukhoz törhetetlen hűséggel ragaszkodó, igaz magyarok ők. Becsülöm és szeretem őket és boldoggá és büszkévé tesz az a tudat, hogy engem, egyszerű barátfrátert befogadtak a barátságukba negyediknek.

– No és mit gondolsz, hogy mi a barátság? – kérdezte Ő Eminentiája.

– Kegyelmes uram. Volt nekem egy tanítómesterem egy Ferencrendi atya, – páter Ildefonznak hívták. Régen meghalt. Én nagy hálával gondolok reá és áldani fogom a haló poromban is. Ő tanított meg latinul s elolvastatta velem és megmagyarázta nekem Cicerónak remek értekezését a barátságról. De én ezt már régen elfelejtettem. Az én egyszerű eszem szerint az igaz barátság nagy erkölcsi érték és valóságos lelki kincs. Kölcsönös becsülésből, szeretetből és bizalomból fakad és nő meg a férfiak szívében és ezeknek szent törvénye lesz. S azt parancsolja nekik, hogy megosszák egymással örömeiket, bánatukat s utolsó falat kenyereiket. Hogy támogassák és védelmezzék egymást és ha az egyiket az élettel való harcban lesújtja a gond és a baj: a másik emelje fel őt. S ha az egyiknek fogytán van lelki ereje és a karmai közé kapja őt a kishitűség és a csüggedés: a barátja ragadja ki őt és ömlessze át elgyengült lelkébe a saját hitét és erejét is...

– Elég! Látom, hogy te jól értelmezed a barátságot, – szólt közbe Ő Eminentiája. – De miből gondolod, hogy a három kuruc barátod is így fogja föl?

– Kegyelmes uram, három egész hónapot éltem át velük a táborban s ez alatt megismertem az ő lelkületüket és az emberi életnek olyan területeit, amelyek addig ismeretlenek voltak előttem. Megismertem a katonai életet, a táborozást és a háborút. Sokat tanultam tőlük és a fegyverforgatáson kívül sok erkölcsi értékkel gazdagodtam ezalatt a három hónap alatt. Nagyobb lett az ismereteim köre. Nagyobb és öntudatosabb lett a bátorságom. Megizmosodott az akarat-erőm és megtanultam a gyors elhatározást és cselekvést. Nekik köszönhetem ezen lelki gazdagodásomat.

– Amint megismerkedtem velük: mindjárt megszerettem őket, mert a hitről, erkölcsről és a hazáról való felfogásunk és gondolkodásunk nem ütött el egymástól. És ők azt nyújtották nekem, amit én a jó barátomtól vártam. Megosztották velem minden örömeiket, bánatukat, tudásukat és legjobb falatjukat. És jaj lett volna annak, aki csak egy szóval, vagy akárcsak egy görbe tekintettel megbántott volna engem!

– S önmaguk között kardjukkal és vérükkel sokszor megpecsételték a barát-

ságukat. A számtalan ütközetben mindegyikük többször jutott halálos veszedelembé. De a másik kettő mindannyiszor ott termett és inkább meghaltak volna, hogysen a barátjukat megölni, vagy elfogni hagyják. Kegyelmes uram, nagyon derék fiú ez a három vitéz katona. Olyanok, mintha a testük, lelkük nemes ércből volna. És....

Ő Eminentíáját nagyon megkapta a barát hangjának lelkes melegsége. És ez tovább folytatta volna barátjainak a magasztalását, ha meg nem akasztotta volna őt Ő Eminentíájának ez a közbeszólása:

– Te barát, te egészen nekilelkesülsz, amint ezekről a kurucokról beszélsz!

Erre Gábor elhallgatott s a hercegprímás ezekkel a szavakkal fejezte be a kihallgatást:

– Érdekel ennek a három kurucnak a további sorsa. S az is, hogy a két sebesült meggyógyul-e és megmenekül-e? Ha megtudod, jelentsd nekem!

Erre kegyelmének jeléül kézcsókra nyújtotta jobbját és elbocsájtotta Gábort.

Így végződött ez az audiencia. Gábor értette a módját és ugyancsak beajánlotta a három kuruc barátját a hercegprímás érdeklődésébe. Láttá ezt az érdeklődést és már akkor átsuhant az eszén az a gondolat, hogy a háború befejezése után Ozoróvszky és Beretzky talán szolgálatot kaphatnak és elhelyezkedhetnek majd a hercegprímás sok uradalmában. A jövőbe persze nem látott bele és nem gondolhatta azt, hogy ez az audiencia mennyire sorsdöntő volt reá és barátjai életére.

VIII. FEJEZET

A patkó

Imre kanyargós dűlőutakon minden baj nélkül eljutott az érsekújvári várba. Ott nagy örömmel fogadták. Ő volt az első katona, aki Ocskay ezredéből a várba menekült. Közvetlen tanuja volt az árulásnak, tehát nagy érdeklődéssel hallgatták. Először Berthóty várparancsnok hallgatta ki, azután körülfogták a tisztek, száz kérdéssel ostromolták. És Imre elmondott mindent, a menekülésüket és azt is, hogy a két barátja Ozoróvszky és Beretzky elég súlyosan megsebesült.

Egyszerre híres emberré lett Barkó Imre az egész várórség előtt. Tekintélye akkora lett, aminő közkatonának nagyon ritkán jut ki.

Arra kérte Imre a várparancsnokot, engedje meg neki, hogy a várban teljesítsen szolgálatot addig, amíg a két barátja megjön. Azután majd együtt megbeszélnek és elhatározzák, hogy melyik sereghöz csatlakozzanak.

Berthóty szívesen teljesítette kívánságát. Beosztotta és figyelemmel kísérte őt és csakhamar meggyőződött arról, hogy ez a gyerek, – hiszen csakugyan gyerek volt, mert csak 23 éves volt, – amilyen fiatal, éppen olyan kiváló katona.

Imre pontosan teljesítette a katonai szolgálatot és várta, hogy hétfőn majd megjön a két barátja.

Ezek helyett azonban egy levél jött Cilly Ambrustól. Az ő cselédjük, a Mátyás hozta. Azt írta neki a gyámja, hogy a két sebesültnek az állapota jelentékenyen javult, de lóra ülni még nem tudnak. Szekéren pedig nem lehet őket útnak ereszteni és nincs is, aki elvinné őket. De csütörtökön már valószínűleg elmehetnek.

Ebben Imre teljesen megnyugodott, mert Mátyást is kikérdezte, hogy van-e vendég náluk és Cillyéknél? Mátyás a két sebesültről semmit sem tudott. Tehát azok még mindig el voltak rejtőzködve.

És Imre fölfegyverkezett az erények díszével, a türelemmel és így várta a csütörtököt. A napok lassan múltak, de végre mégis elmúltak.

Csütörtökön a barátjai helyett ismét csak levél jött. Nem is egy, hanem kettő. De már nem Cilly Ambrustól, hanem az egyik ennek a felségétől, a másik pedig a Juci nénitől.

Míntha csak összebeszéltek volna ezek ketten. Egyik Ozoróvszkyról, a másik Beretzkyről azt írja, hogy már majdnem teljesen felgyógyult, de elegendő ereje még nincsen. Olyan hosszú úton, mint ide Ujvár, rosszul is lehetnének és ha meg-

támadnák őket, nem tudnák magukat keresztül vágni. Ők maguk már akarnának menni, csak hogy Istenkisértés volna őket most elereszteni. De jövő hétfőn reggel kilenc órára pontosan ott lesznek Ujvárott.

Ez a két levél nem hogy megnyugtatta volna, hanem a legnagyobb aggodalomba ejtette. Így okoskodott: Miért jött két levél, amikor egy is megtette volna? És miért nem hozta az ő cselédjük, a Mátyás? Miért hozta egy egészen idegen ember a Hurka, a vályogvető cigány? Miért nem írta a levelet Cilly Ambrus? Miért írták az asszonyok? Hátha csak füllentés az, hogy már el akartak jönni? Persze hogy füllentés! És azért írták a levelet az asszonyok, mert az ilyen dolgokban az asszony könnyebb lélekkel füllent, mint a férfi. Bizonyos, hogy itt valami nincs rendben! Hogy itt valami ravaszkodás van! Hátha a két legény és a hugaim összebarátkoztak? Bizonyos, hogy így van! Csak mehetnék! Csak mehetnék oda rendet csinálni!

Így tépelődött Imre és a türelmének már a legutolsó fonálszála is elszakadt. Türelmetlensége pedig, mint hóolvadáskor a hegyi patak, napról, napra dagadt. Sehol sem találta a helyét. Felment a Nyitra elé néző Császárbástya legmagasabb fokára, mintha oda akart volna látni Pogrányba. De nem láthatott oda. Elnézte a Zobor hegyet és mintha beszélt volna hozzá: Te Zobor! te oda látsz a kúriánkra, mond meg nekem, ha van szíved, hogy mi történik a kúriánkon? De a hegy néma maradt, mintha csak ő is a pogrányiakkal cimborált volna. Folyton arra gondolt, hogy eljönnek-e? És ha akkor sem jönnek el: mit fog ő akkor csinálni?

Rettentő hosszúak az ilyen kínos napok. Az ember nem győzi kivárni az estéjüket. Még az volt a szerencséje, hogy a lovascsapat naponként kiszáguldott a városból felverni egynap Surányt, másnap Udvardot, harmadnap Naszvadot, hogy nem közeledik-e valami ellenséges sereg? – És ezzel a nap egy része eltelt.

Nagynehezen eljött a vasárnap s akkor az történt, hogy a délutáni órákban Berthóty várparancsnok magához rendelte Imrét.

– Te Barkó, – szólította meg őt, – az a hírünk van, hogy az ellenség Gúta felől errefelé nyomakodik. Ezt valahogy ügyesen ki kell tudni. Te rád gondoltam, hogy tudd ki.

Jaj de kedve ellenére volt Imrének, hogy éppen holnap, hétfőn kell elmennie, amikor barátait várja. Azért megkockáztatta a kérdést:

– Parancs ez, méltóságos altábornagy úr?

Berthóty meglepte és felbosszantotta ez a különös kérdés. Amúgy is epés ember volt. Kemény hangon mondotta a közlegénynek:

– Parancs hát! Csak nem gondoltad, hogy instancia!

Erre a kérdésre Imrének nem volt szabad válaszolnia. Nem is tudott volna mit mondani. Várta a parancsot, Berthóty pedig kemény hangon folytatta:

– Holnap reggel fél hatkor fogsz indulni. Kamocsára mégy. Onnan tovább Gúta irányában, ameddig lehet. Tudakozódni fogsz és ki kell tudnod, hogy hol van az ellenség? Azt tudd ki, hogy hol van Heister császári főgenerális seregének a zöme? És a Békevárban, amely ott van, ahol a Vág a Dunába torkollik, nagy ellenséges sereg van-e? és vannak-e ott ostromágyúk? Délután négy órakor nálam jelentkezel. Megértetted?

– Igenis megértettem!
– Jó lovad van? Vagy adjak másikat?
– Köszönöm, a lovam jó futó és kitartó, – válaszolta Barkó.
– EGYMAGAD FOGSZ MENNI, – folytatta a parancsnok. – Más embert azért nem adok melléd, mert azt levágnák, mint az ökröt, te pedig nem hagyod magad levágni. Azért szemeltelek ki téged. Mert ha te is le hagynád magad vágni: akkor azt kellene hinnem, hogy mégis csak ökröt küldöttem.

Katonáéknál akkor is ilyen tónusban beszéltek a közemberrel. És ez nem is volt gorombaság, hanem csak katonai stylus.

– Nesze itt van a jelszó – és egy lepecsételt írást adott át Imrének. – A Forgács bástya kijáróján fogsz kimenni. Az őrség már értesítve van és ki fog eresztetni. Jól figyelj mindenre. A kamocsai bírótól megtudhatsz egyet-mást, mert a kamocsaik velünk tartanak. Mehetsz!

Imre tisztelgett és eltávozott. Némileg vigasztalódott azzal, hogy a várparancsnok ilyen fontos feladatra őt szemelte ki.

Másnap szeptember tizenegyediké volt. Imre a parancsolt órában felkészült, átadta az őrségnek a lepecsételt jelszót és kibocsájtották őt a várból.

Már szürkülni kezdett. A vár árka tele volt vízzel, az árkon túl ingoványos terület volt, tele gödrökkel és pocsolyákkal. Ezek között kanyargós ösvény vezetett a kamocsai útra. Ez az út híres volt arról, hogy állandóan rossz volt. De most mégis járható volt, mert száraz volt az időjárás. A hosszú gúgi dűlőn megy végig ez az út vizenyős rétek között, amelyek tele voltak vízi szárnyasokkal, gémekkel, búbic madarakkal, vadkacsákkal, vízi tyúkokkal. Imre gyors ügető lépésben haladt, folyton kémlelve a tájat, nehogy ellenséges csapat meglepje.

Mikor Kamocsához közeledett, a kelő nap már felhágott az ég peremére és sugaraival beragyogta a tájat.

Kamocsa széles utcájú, rendes magyar falu volt. Kálvinista népe ezer esztendő óta a mai napig megőrizte a magyar faji tisztaságát. Derék, jó magyar nép ez. Mikor a káposztájára alkuszik veled, mert Kamocsa híres a káposztájáról, – ezt úgy csinálja a kamocsai magyar: mintha kegy volna az, hogy a káposztáját neked el-adja. És amikor már megvetted és a káposztafejeket leolvassa a szekérről: ezt olyan eleganciával végezi, hogy azt hinnéd, hogy valami parasztruhába öltözött úrral, vagy mágnással van dolgod. Nem dölyf ez, nem is kálvinista vonás, sem holmi felszedett idegen sallang, – hanem a magyar embernek veleszületett faji előkelősége.

Amint kurucunk beérkezett a faluba: az a baja történt, hogy megsántult a lova. Jó lovas ember félti és kiméli a lovát. Imrének meg azért is kedves volt ez a ló, mert az érekuvári tisztektől kapta ajándékba és mert szép formájú, erős és sebes járású paripa volt. Talán azért is adták neki a Griff nevet. Le is szállott Imre rögtön, amint észre vette, hogy a lova sántít és hamar rájött, hogy elveszítette a patkót az egyik hátulsó patájáról.

Egy úri ház előtt ment el kantáron vezetve a lovát. Régi, kisebbszerű nemesi kúria volt az. Előtte jól gondozott, virágos kert, amely még akkor is teljes pompájában állott. Olyan volt ez a kert, mint egy nagy szőnyeg szabályos alakú virág-

ágyakra beosztva. Ezeket frissen gereblyélt utak vették körül s az utak a Vág medréből hordott, rostált kavicsal voltak beborítva. Az egyik virágágy tele volt fehér és rózsaszín virágú ibolyákkal. A másik teljes díszben pompázó őszi rózsákkal olyan volt, mint egy földre terített lobogó, az egyik széles szalagja kék, a középső fehér és a harmadik rózsaszínű. Egy virágágy, mintha tele lett volna hintve a levegőben lebegő hópelyhekkel, a korai myrthus fehér virágával. Emitt meg pompás rózsafák állottak egy csoportban, a sarokban pedig egy kis lugas húzódik meg. Ennek a napos oldalát tele futották a hajnalkavirág indái. Az indákon egymás mellett száz meg száz kék és rózsaszín virág, olyanok, mint valami tündéri csengetyűk és mind az ezer a nap felé fordítja hímporos kelyhét, mintha köszöntené a kelő napot, mintha fel akarná inni az első napsugarat.

Hol veszed anyatermészet azt a sok millió parányi tündérkezet, hogy a sok virágot mind ilyen pazar díszbe fel tudod öltöztetni?

A kertnek legszebb díszé, a virágok között a legszebb virág volt egy tünemény, egy sudár termetű, fehér ruhás, fiatal leány. A ruhája fölött dolgos kötény volt, a kezében öntöző kanna és a ruhájának ujja a könyökéig fel volt túrva. Ezek a karok voltak csak az igazi liliomok! A virágait öntözte. Mintha csak etette volna őket, mintha csak beszélt volna velük és kikérdezte volna őket, hogy mit álmodtak az éjjel? És ebben a munkájában teljesen el volt merülve.

Imre meglátta és nézte ezt a tüneményt. Nézte és nem tudott betelni a nézésével. Megállott, mintha gyökeret vert volna a lába. – Ki ez a nő? Hol látta őt? Hiszen olyan ismerős neki. Talán öröktől fogva őt kereste s most megtalálta? Óh milyen tündéri szép! Ezek a gondolatok villantak meg agyában és közbe nekibátorodott, hogy megszólítja a leányt, hiszen olyan jó ürügye van erre.

– Jó reggelt kívánok, kisasszony! – hangzott a reggeli csendben Barkó Imre tiszta csengésű férfias hangja.

A leány felrezzent, mintha édes álomból riasztották volna fel s odanézett és meglátta az utcán a kuruc katonát.

Ki ez az ember? Olyan ismerős! Hol látta? Talán álmában? Talán öröktől fogva? És hívta őt és ő most megjelent? És ezt a hangot hol hallotta már? Talán álmában? Talán öröktől fogva ez szólította őt? – Ezek a sejtelmek suhantak át lelkén és mintha valami varázslat elmeszette volna a hangjának fonalát, nem tudott hamarjában a köszöntésre válaszolni.

– Jó reggel kisasszony! – ismételte meg Imre. – Bocsásson meg, hogy megszólítom és talán megijesztettem. De nagy bajban vagyok. Leesett a lovam patkója. Nem volna-e szíves megmondani, hol lakik itt a kovács?

Erre a kérdésre, amely egyszerű és természetes volt, nyomban megjött a leány szava.

– Jó reggel vitéz úr! – szívesen elvezetem a kovácshoz.

Most meg Imre lelkét kapta meg ez a hang. Olyan ismerős volt. Hol hallotta már? Talán a táborozáskor, csöndes éjszakákon, amikor a csillagok járását nézte és el-elszomorkodott, ez a hang szólongatta és símogatta őt? Talán ez muzsikált a lelkében? Talán ez a hang beszélt neki a szerelem üdvéről, édes boldogságról?

A leány hamar letette a dolgos kötényét, letúrta a ruhája ujját, nyomban ott

termett az utcán és vezette Imrét a kovácshoz. Olyan egyszerű és természetes volt ez, mint amilyen természetes az, hogy a kis madár követi a párját.

A kovács közel lakott, de nem volt otthon. Kint volt, nem messze a krumpli-földön. Hamar utána szalajtották a kisebbik inast.

– A várból jön vitéz úr? – kérdezte a leány és be sem várva Imre válaszát, tovább folytatta: – Nézze, amíg a kovács megjön és megpatkolja a lovat, azalatt bejöhetne hozzánk. Nagyon örülne az édesapám, ha hallana valamit a várból és arról, hogy hogyan áll az ügyünk? És kemencében sült, friss lángosunk is van. A nagyobbik inas vigyázhat a lóra.

Imre bizony nem nagyon kérte magát, hiszen csak egy ugrás volt oda a házhoz.

A leány apja, egy az ötvenen már túl járó, őszülni kezdő, de erőteljes, kedves, öreg úr, nagyon szívesen fogadta a kurucot. Ez elmondotta neki Ocskay árulását. A leány nyomban behozott egy üveg törkölyt és kemencében levelensült, szalonnás lángost és megkínálta vele. Imre nem is kínáltatta magát, megivott egy pohárral és harapott a lángosból. De nem időzött öt percnél tovább. Hirtelen eszébe jutott, hogy a lovát magára hagyta, hátha ezzel baj történik?

– Köszönöm a szívességüket, nem időzhetek tovább. Isten önökkel! – és indult kifelé.

És a leány velement. Nem is kérte őt a kuruc, hogy kísérje el. És ő sem kérdezte, hogy menjen-e vele? Csak ment, mintha valami titkos erő parancsolta volna és mondotta volna neki, hogy ott van az ő helye ez mellett a kuruc mellett. Vannak ily titkos sejtelmek a leány szívében. Hiszen a kis madárnak se parancsolja senki, mégis tudja, hogy az a törvénye, hogy kövesse a párját.

Látták, hogy a kovács már patkolta a lovat. Tehát nincs semmi baj. Odaértek és megállottak a széles utcán, ahol a kovács patkolta a lovat. Ez egy cölöphöz volt hozzákötve, a kantárját a kisebbik inas, a hátulso lábát meg a nagyobbik inas fogta.

Csak amikor már odaértek, akkor eszmélt rá a leány arra, hogy minek is jött ő ide ezzel az idegen emberrel? Hisz itt neki semmi dolga nincs! De nem sokáig vesződhetett ezzel a gondolattal, mert az utca kanyarodójánál ugyanakkor előbukkant három lovas katona. Ezek meglátták a kurucot és ügető lépésben siettek feléje. Imre meglátta őket és ennyit mondott a leánynak:

– Hamar ugorjon be a műhelybe.

A kovácsnak és a két inasnak ezt mondania sem kellett. Ők már hamarabb beugrottak, mint a leány. Ez megállott a műhely ajtajában és szorongó szívvel várta, hogy mi fog most történni?

A Griff keresztben állott az utcán, mint egy eleven torlasz. Imre mögötte húzódott meg és kivonta a kardját.

Az egyik lovas felhúzta a pisztolyát és német nyelven rákiáltott:

– Add meg magad! El vagy fogva!

– Hárman vagytok ellenem, hát megadom magam, – felelte vissza Imre.

Erre a katona felvont pisztollyal a Griff fara mögött közeledett Imréhez, megállott és a pisztolyt folyton nekiszegezve ráparancsolt:

– Dobd el a kardodat!

Imre egy mozdulatot tett, mintha eldobná a kardját, de ez helyett egy rövid szökéssel erősen odavágott a német katona lovának első lábához a térdcsuklója mögé.

Ebben a pillanatban dördült el a pisztoly. A ló orrára bukott és a német katona a lóva fején keresztül bukott le, mint egy nagy ugróbéka és elterült a földön.

Egy pillanat alatt történt ez. Sokkal rövidebb idő alatt, mint ahogy elmondtam.

Akkor már a kurucnak két oldalról volt barrikádja: a saját lóva és a földön elterült ló.

De ez nem sokat segített rajta, mert alig telt bele néhány másodperc: a másik katona a Griff orra előtt kivont karddal odaugrott hozzá és lesújtott a fejére, hogy azt ketté hasítsa. De csak a levegőt hasította, mert a kuruc, mint a villanás, egy fél pillanat alatt elugrott a vágás vonalából és a másik fél pillanat alatt, mielőtt a császári katona az új vágáshoz, vagy kivédéshez felemelhetné volna a kardját, – úgy hozzávágott a nyakához, hogy az menten lefordult a lováról. Ez a fél pillanat mentette meg előbb a golyótól, most meg a levágástól.

A harmadik császári katona, aki eddig a kuruchoz hozzáférközni nem tudott, látva azt, hogy a kuruc hogyan bánt el a két társával, – nehogy ő is úgy járjon, mint ezek és hogy jelentést tehessen: hirtelen megfordította a lovát és elvágtatott.

A halálveszély elmúlt. A levágott katona lóva horkolva hátrált gazdája véres testétől. Imre megragadta ennek a lónak a kantárját. Az arca sápadt volt és néhány pillanatra mintha őt is megbénította volna a rémület és a halál közelsége.

Ekkor hozzárohant a leány. Ennek az arca is sápadt volt, mint egy halotté. Megragadta a karját és rémülten kérdezte:

– Meglőtték? Megvágták?

Imre fölrezzent, amint a karját a leány keze megérintette. Ránézett a leány rémült arcára és megindultan kérdezte:

– Hát sajnált volna engem, ha meglőttek volna?

– Akkor inkább engem lőttek volna meg! – mondotta a leány. De azonnal tudatára jött annak, hogy elárulta magát. Szép arcát pír borította el. Elengedte Imre karját és ezt kérdezte:

– Segíthetek valamiben?

– Küldje ide a kovácsot és a két inast, – szólt Imre kurtán. Még csak azt se mondta, hogy kérem. Ezek a percek csakugyan nem voltak valók az udvariaskodásra.

A kovács és a két inas előbújtak a műhelyből és remegtek a félelemtől. Imre a levágott katona lovát odakötötte a közeli, másik patkoló cölöphöz és odaszólította a kisebbik inast s azt parancsolta neki:

– Te itt vigyázni fogsz erre a lóra. – A nagyobbik inasnak pedig megparancsolta:

– Te meg tüzesítsd és készítsd elő a patkót. – Azután odafordult a majszterhez:

– Maga majszteram, ugorjon el a bíróhoz, mondja meg neki, hogy egy forspontot szekér, amilyen gyorsan csak lehet, itt legyen sok szalmával a kocsiderékban. És a bíró is jöjjön azonnal ide. És ha van felcser, az is rögtön idejőjjön.

– Nem majszter úr, – szólt közbe a leány. – Maga csak patkolja a lovat, majd én elmegyek a bíróhoz. – És azzal már rohant is.

Imre utána nézett és eszébe jutott, hogy mit mondott a leány előbb. Hiszen más szavakkal azt mondotta, hogy oda adná érte az életét. Most meg, hogy megértette a szavát és viszi a parancsát! De most nem volt arra ideje, hogy ezen eltűnődjék. Sürgős dolga volt.

Odament a levágott katonához, látta, hogy az halott, hogy a kardja az életerét vágta át. Felgombolta a halott véres dolmányát, a zsebeket kutatta ki. Az egyik zsebében egy bőrtáska volt, keskeny, hosszúkás alakú. Ezt magához vette. A másik zsebében egy lepecsételt levél volt és egy pénzes erszény. A levelet elvette, a pénzes erszényt visszatette.

Azután a másik katonához ment, aki szintén úgy feküdt ott, mint egy halott. Ennek a ruháját is átkutatta, de ott nem talált semmit, amit érdemes lett volna elvinnie. Amint ezt így vizsgálta: megérezte, hogy ez az ember nem halott.

Eközben a leány beállított a bíróhoz. Ez a pítvar ajtajában állott és nagyot nézett, amikor meglátta a leányt s a köszöntéssel megelőzte s így szólt hozzá:

– Lelkem kisasszonykám, ilyen korán nálam! Csak nincsen baj otthon? Mivel lehetek szolgálatjára?

– Hamar teremtsen egy forspontos szekeret Ujvárbá. De rögtön. Sok szalma legyen a kocsiderékban és öt minútumban ott legyen a kovács előtt. Bíró uram, kegyelmed is ott legyen.

– Az nem lehet kisasszonykám! Abba beletelik egy félóra is, vagy több is! Nem is tudom, hogy most kin van a sor. És hát ki parancsolja a forspontot?

– Egy kuruc vitéznek kell és én parancsolom, – felelte a leány.

– Ej-ej! Hm! – vakargatta bíró uram a füle tövét. – Honnan vegyem olyan sebtiben?

– Nos, nem is kell keresni, – mondotta a leány. – Látom, ott van a szekere a színben és ni ott van a Kázmér is és nagyot kiáltott:

– Kázmér, gyere csak ide!

Kázmér a bíró szolgálja volt és az egyedüli Kázmér az egész faluban, azért mindenki ismerte és tudta a nevét.

– Kázmér, azonnal fogj be a szekérbe. Sok szalmát tégy a kocsiderékba. A job-bik pár lovat fogd be és öt perc alatt állj meg szekereddel a kovács előtt, – rendelkezett a leány. – Szénát is vess a saraglyába. Ujvárbá mentek. Meglátom, milyen legény vagy!

És Kázmér, mintha csak megcírógatták volna, úgy ugrott és rohant. Nem is várta, hogy a gazdája is helybenhagyja a parancsot.

– Lelkem kisasszonykám, – próbált ellenkezni a bíró, – ez mégsem járja! Hiszen az én szekerem a múlt héten is járt forspontba!

– Nos hát ez olyan nagy valami? – válaszolt a leány. – Hiszen kegyelmed nem labanc! Csak nem sajnálja Rákóczitól!

– Dehogy is sajnálom! Már hogy sajnálnám! – mondja a bíró.

– No ha nem sajnálja, hát ugorjon maga is, segítsen Kázmérnak befogni. Csa-ta volt. Sürgős a dolog.

– Kázmér! Kázmér! mit szuszogsz! Siess már! nem hallod? – kiáltotta a bíró és gyors léptekkel indult az istálló elé, ahonnan Kázmér éppen kifordult a föl-szerszámozott két lóval. Ezeket fogta a bíró és odaszólt a szolgájának:

– Te meg gyorsan vedd föl a rendesebb ruhádat, – gatyába csak nem mehetsz lovaimon forspontba és hozzá még Ujvárba.

– Csak nagyon siessenek, – szólt a leány és elrohant.

És a bíró uram a szekérhez vezette, a rúdhoz állította és befogta a lovakat. És közben ilyen gondolatok keletkeztek a fejében:

– Én parancsolok az egész Kamocsának, – ez a leány meg idejön, parancsol a szolgámnak és parancsol nekem is. Még azt is mondta, hogy ugorjak! Akár-csak az anyjukom. Hej, de meg fogja ez az urát ekzecírozni! De hát olyan is, hogy érdemes neki szót fogadni.

A leány ezalatt befordult egy házba az utca másik oldalán és bekiáltott a konyhába:

– Boldizsár úr! Boldizsár úr, hamar jöjjön! Csata volt! Nagyon hamar!

A konyhában egy borzas hajú, már nem egészen fiatal asszony forgolódott a nyitott tűzhely körül. Bizonyosan valami reggelit főzött. Amint meglátta és megismerte a leányt, benyitott a szobába és odaszólt az urának:

– Ember, hamar cihelődj föl! A nemzetes kisasszony van itt, hogy hamar menj, mert csata volt!

És Boldizsár, – mondjuk meg az egész tisztességes nevét: Karmos Boldizsár hamar kiugrott az ágyból, fölvette a ruháját, föl húzta a csizmáját, nagyon meg volt tisztelve, hogy a nemzetes kisasszony van itt. Tudta, hogy kicsoda, mert csak egy ilyen kisasszony van a faluban.

Karmos Boldizsár nem volt jelentéktelen ember, sőt ellenkezőleg, nevezetes személyiség volt Kamocsán. Ő volt ott az egyedüli borbély. De nemcsak borotvált és haját nyírt, hanem fogat is húzott, köpülőzött, eret vágott, piócát rakott, helyrerántotta a kificamodott lábat, bekötötte a tört kezét vagy lábat, le tudta fűjni a hályogot is. Az állatokhoz is értett. Segíteni tudott az ökrön, ha az felpuffadt. Katonaviselt, az ötven felé járó, jó kötésű és sok mindenhez értő ember volt. Volt Kamocsán dolga és becsülete is elég.

– Boldizsár úr! – szólította őt meg a leány, amikor az ajtón kidugta a fejét. Az egész falu csak Boldizsár úrnak hívta. – Boldizsár úr! Hát maga olyan soká lustálkodik?

– Hát minek siessek a fölkeléssel? – válaszolta Boldizsár. – Hiszen nekem se krumpli-, se káposztaföldem, se lábas jószágom nincsen.

– Jöjjön most azonnal és hozza el a szerszámjait is.

– Azonnal nem mehetek, – válaszolta Boldizsár, – mert még nem is fröstököltem.

– Nos hát majd reggeliz azután. Nem hal bele. Gondolja, hogy Nagypéntek van. Inkább adok majd kemencében sült lángost, ha betér hozzánk.

– Még ha a reggelit elhagyom is, – mondotta Boldizsár, – még akkor se mehetek azonnal, mert még nem is mosakodtam.

– Nem baj! Nem lesz szebb a mosakodástól, – mondotta leány. Azonnal jöjjön, nagy baj van. Csata volt.

Mit tehetett mást Boldizsár, fogta a szerszámos táskáját, éhgyomorral és mosdatlanul megindult a leány után. Az pedig úgy sietett, hogy Boldizsár alig győzte utána szedni a lábait.

Imre éppen befejezte a halottak átkutatását, amikor látta, hogy a leány közeledik egy emberrel. A napos, friss, reggeli időben a leány arca csak úgy lángolt a sietéstől. Odaérve így szólt a kuruchoz:

– Itt van a felcser.

Imre bizalmatlan tekintettel nézett a nem valami rendes külsejű emberre és elfogadva köszöntését, kérdezte tőle:

– Maga itt a felcser?

– Nem a! Kirurgus vagyok, vitéz katona uram! – felelte önérzetesen Boldizsár úr.

– Annál jobb, ha kirurgus, – felelte Imre és rámutatott a levágott katonára:

– Nézze meg ezt a sebesültet és ha tudja, hozza életre.

Boldizsár odament a levágott katonához, össze-vissza nézte, megfogta a kezét, a lábát, csóválgatta a fejét s odafordulva így szólt a kuruchoz:

– Nem sebesült ez, mert ez már megholt. Ezt már csak az arkangyalok trombitái ébresztik föl az utolsó ítélet napján.

– Most meg nézze meg ezt a másik halottat.

Boldizsár odament a másikhoz. Nézi, tapogatja, hosszabb ideig vizsgálta a fejét, a jobb kezét és a jobb lábát. Azután odafordult a kuruchoz és jelentette:

– Ez pedig nem halt meg, csak el van ájulva. Nagyon megütötte a fejét. Attól ájult el. Azután a jobb karja és a jobb lába törött el. Erre a kuruc azt parancsolta Boldizsárnak:

– Hát ébressze föl s a törött karjára és lábára tegyen ideiglenes kötést.

– Ideiglenes kötést, sajnálom, nem tudok, – felelte Boldizsár úr.

– Hát milyen kötést tud? – kérdezte Imre.

– Csak zsindeykötést.

– Hát akkor adjon neki zsindeykötést. És ébressze föl. De gyorsan, mert nagyon sietős.

Boldizsár elég gyorsan és ügyesen megcsinálta a zsindeykötést, mert a táskájában zsindeyt is állandóan magával hordott. Az elájult katona pedig csakhamar felnyitotta a szemét, eszméletre tért és elkezdett ordítani.

Eközben már odaért a forspontos szekér és tempós, de gyors lépéssel Gyöpös Csapó Benedek bíró uram is, aki elképedve látta, hogy micsoda nagy veszedelem lehetett itt!

Gyorsan föltették a szekérre a kiabáló sebesültet. Gondosan elhelyezték a szalmára, hogy az utazás ne legyen neki nagyon fájdalmas. S amikor már ez is megtörtént, Imre odafordult a bíróhoz:

– Bíró uram, kegyelmed vitesse el ezt a halott katonát a község házára, ott az első szobában terítsék ki tisztességgel. Itt van a pénzes zacskója. Aranyak vannak benne, ezt hagyják a halottnál. Maga kirurgus pedig hamar borotválkozzon meg, öltözzön rendes ruhájába és legyen ott folyton a halott mellett. Hogy ha jön az ellenség, mert az nagyon hamar jönni fog, – azt lássa, hogy a halott meg volt

becsülve. És ne érje bántódás a falut. A kirurgusnak pedig adjanak diurnumot. Megérdemli.

Ekkor a kovácsmester odalépett a kuruchoz, jelentette neki, hogy a lova már meg van patkolva és a kezébe adta a ló kantárját. Imre egy ezüst tallért adott a kovácsnak a patkolásért s a lovát kantárszáron vezetve, odament a fiatal leányhoz, aki egy kissé távolabb állott a beszélgetők csoportjától. Megszóllította:

– Kisasszony, kegyed egy hősllekű leány! Nem is tudom szavakba foglalni a hálát, amit a szivemben érzek. Kegyed nem is tudja, hogy milyen jót tett velem. Csak egy kérésem van még kegyedhez: mondja meg a nevét, hogy a szivembe véssem és soha el ne felejtsem.

És a leány, ez a bátor lelkű leány most már zavarban volt. A köszönő szavakra nem is tudott felelni, csak zavartan mondotta, Imrére emelve szép fekete szemét:

– Boriska a nevem, Egyed Boriska.

– Boriska, Egyed Boriska! – ismételte Imre. – Soha sem fogom elfelejteni.

Azután a leány kérdezte bártortalanul:

– És mondja vitéz úr, – miért akarta megtudni a nevemet?

– Azért, hogy tudjam, hogy kinél hagytam a szivemet! – felelte Imre.

És a leány most már bátrabban kérdezte:

– És a vitéz úrnak mi a neve?

– Az én nevem Barkó Imre, – felelte ez és visszakérdezte:

– Most kegyed mondja meg, hogy miért akarta megtudni a nevemet?

– Mert... mert... – válaszolt akadozva a leány, – mert.... Tudni akartam, hogy ki vitte el a szivemet.

– Hát szeret? – kérdezte Imre fellángolva és a kantár kihullott a kezéből.

– Szeretem, – felelte Boriska.

És amint Imre kitérte a karjait: határtalan bizalommal és odaadással borult Imre keblére. Nem gondolt arra, hogy idegen emberek látják, csak azt érezte, hogy végtelenül boldog. A szivébe nem is fért bele az a határtalan nagy boldogság, – ki is csordult belőle halk zokogással.

Imre gyöngéden átkarolta a zokogó leányt, simogatta bársonyos haját olyan félve, mint egy szép virágot, amelyhez hozzányúlni ember kezének nem is volna szabad. Azután megfogta az egyik kezét és azt csókolgatta és édes szavakat sutogott a fülébe:

– Te drágám!... te hősllekű Boriskám!... édes mindenségem!... de végtelenül szeretlek!

Erre Boriska reá emelte könnyes szemeit és kérdezte:

– Igazán szeretsz?

– Szeretlek, nagyon szeretlek Boriskám és holtomig foglak szeretni.

– Én is téged Imre.

És az ajkuk öntudatlanul összeforrott egy csókban. Az első édes csókban, amelynek boldogító üdvét csak a költők tudják leírni, én nem tudom.

Nem törődtek ők most se a bíróval, se a felcserrel, se az egész világgal.

Ezek pedig az egész világot képviselve meghatottan nézték a két ifjú szívnek ezen túláradását.

Pedig a halálveszély, mint komor felhő a láthatáron, ott lebegett a fejük fölött. Ennek a tudatára ébredt Imre és szinte följedd. Levette karjait Boriskáról és azt mondotta:

– Most nem maradhatok tovább angyalom, – mert az ellenség minden pillanatban jöhet és elkaphat, – de visszajövök hozzád!

– Menj! vágtsd Isten nevében!

És Imre felpattant a lovára. A forspontos szekér már előbb elindult és Imre utána vágatott.

Boriska mintha álomba merült volna, úgy állott egy darabig és nézett a vágató után. Azután mintha álmában járna és nem tudná, hogy merre megy és mit keres, – elindult a szekér után és mintha az út porában Imre lovának a nyomát nézegetné. Egyszerre csak közel a falu végéhez nagy örömmel lehajolt, meglátta és fölvette a patkót. Haza vitte, megtisztogatta, virágrámába foglalta s mint valami szent ereklyetárgyat az imazsámolya fölé akasztotta.

Jó is volt, hogy Imre elvágatott, mert fél óra sem telt bele: már is bevágatott a faluba egy császári katonacsapat.

Felismerték a szépen kiterített halottat. Vallatták a bírót és a kirurgust, hogy hol a másik katona? Ezek elmondották az igazat, hogy annak eltörött a jobb karja és a jobb lábaszára. Hogy azt egy szekéren elvitte egy kuruc az érsekújvári várba. – és hányan voltak a kurucok? – vallatták őket. Ők csak egyet láttak, de azt se ismerik.

A csapat parancsnoka hamar kiválasztott hat legjobb lovas és megparancsolta nekik, hogy vágtsanak a szekér után olyan sebesen, ahogy csak tudnak. A sebesült katonát szekerstől hozzák vissza, a kurucot pedig ha élve, ha holtan, szintén hozzák el.

A hat lovas, mint a szélvész, elvágatott a forspontos szekér után. De jó is volt, hogy Imre parancsára Kázmér vágatott a szekérrel, ahogy csak tudott és hogy Boriska a bírónál a két jobbik, fiatal, erős lovat fogatta be.

Azután a császári katonák átkutatták az egész falut, különösen a kovácsműhelyt, amely előtt felkantározva és nyergestől ott fetrengett az a ló, amelyet Imre a térdcsuklójában megvágott. Ott volt még a friss vértócsa is, ahová a halott katona vére kifolyt. Faggatták a bírót, vallatták Boldizsárt, hogy mi történt itt és hogyan történt? De ők nem mondhatták meg, mert ők csak később jöttek oda. Boriska mindent meg tudott volna mondani, de annak a nevét a két magyar ember nem említette. Keresték a kovácsot, az inasokat, de ezek úgy eltűntek, mintha csak a föld nyelte volna el őket.

Közel két óra telt bele, amikor a hat lovas szekér nélkül, sebesült nélkül és kuruc nélkül tért vissza. A lovaikról csak úgy szakadt a tajték. A vezető jelentette, hogy messziről látták a vágató szekeret és a kurucot is, de ezek már olyan közel voltak a vár kapujához, hogy már be nem érhatték őket. És nem is lett volna tanácsos tovább menniük, mert a vár előtt egy nagyobb kuruc csapat gyakorlatozott.

A halottat azután katonai pompával eltemették a kamocsai temetőben, a fejfájára cserágot kötöttek. És a császári katona ott alussza örök álmát, de ma már nyoma sincs se a sírdombjának, se a temetőnek.

Éppen a reggeli kilenc órát kürtölték a várban, a fővartán, amikor Imre a forspontos szekérrel a bécsi várkapun behajtatott a várba. Megállott a fővartánál, a kaszánya előtt. Első kérdése az volt az őrség parancsnokához, hogy érkezett-e ma ide két menekülő kuruc katona? És amikor erre tagadó választ kapott, – tovább kérdezte, hogy hoztak-e neki levelet? Erre is tagadó volt a válasz. Erre kérte, hogy jelentsék be őt a várparancsnok úrnál. A forspontos szekér csak maradjon itt.

Rögtön bebocsájtották Berthótyhoz. Ez egy nagy asztal előtt állott, amely tele volt irományokkal és térképekkel. Berthóty a segédtsíztjével beszélt meg valamit. Imre tisztelgett és bele akart fogni a jelentésébe. De Berthóty megelőzte és magából kikelve, egész dühvel ráförmedt:

– Hát te még mindig itt lebzszel?... Nem megparancsoltam, hogy reggel fél hatkor indulj? Hogy mersz mutatkozni előttem!

– Jelentem alásan parancsnok úr, fél hatkor elmentem és már meg is jöttem Kamocsáról. Tovább nem mehettem.

– Nem mehetél tovább? Nem megparancsoltam, hogy tovább menj, ameddig csak mehatsz? Mi jelenteni valód van?

– Jelentem alásan, amikor beértem Kamocsa faluba: leesett a lovam patkója.

– Vigye az ördög a lovad patkóját! A jelentésedet mond!

– Hiszen azt mondom, méltóságos altábornagy úr! A patkót nem lehet kihagyni. Mert hogyha az le nem esett volna: akkor nem tudom, hogy mi történt volna.

Berthótyt meglepte a legény bátor szava és önérzetes nézése. Azt gondolta, hogy ez bizonyosan olyan kanyargós beszédű ember, akiből úgy kell kiszedni a magot. No majd segít neki.

– Nos hát leesett a lovad patkója. Hát azután mi történt?

– Az történt, hogy elmentem a kovácshoz, hogy fölvertem a patkót.

– No hát elmentél a kovácshoz és az fölverte a patkót. És azután mi történt?

– Az történt, hogy a kovács nem verte föl a patkót, hanem csak kezdte fölverni, amikor három császári katona hegyibém rontott.

Hej de figyelmes lett egyszerre Berthóty. Nem is sarkantyúzta tovább a kérdéseivel, hanem hagyta, hogy csak beszéljen. Láta, hogy van mondanivalója és csak ezzel bízta meg:

– Nos hát azután?

– Azután az egyik katona rám kiáltott németül, hogy adjam meg magam és nekem szögezze a pisztolyt. Én azt mondtam, hogy megadom magam, mert három vannak ellenem. Erre ez a katona közelebb jött hozzám a lovam fara mellett, mert a lovam keresztbe állott az úton és én a kardommal a lovam mögött állottam. A lovam volt a fedezékem. A lovas katona közel mellettem megállott, rám szögezte a pisztolyát s azt kiáltotta, hogy dobjam el a kardomat. Én úgy tettem, mintha eldobnám, de ez helyett oda ugrottam és megvágтам a lovának az első lábát csuklóban, a térde mögött. Ebben a pillanatban rám sütötte a pisztolyt, de az én vágásom egy fél pillanattal megelőzte a lövést és a golyó a fejem fölött futott el. És abban a pillanatban lerogyott a ló és a feje fölött bukott le a lovas és elterült a földön.

Bezzeg figyelt most már Berthóty és a segédtsízt, szinte a lélegzetüket is visszatartották.

– Alig volt időm körültekinteni, – folytatta Imre, – mert a másik oldalról, a lovam feje mellől nekem ugratott a másik lovas katona és a kardjával a fejemhez sújtott. Mindjárt gondoltam, hogy le akar vágni, de azt is gondoltam, hogy inkább én vágom le őt, mint ő vágjon le engem. Elugrottam a vágása elől és hozzá vágtam a nyakához. Menten lefordult a lóról. Erős munka volt, de megérte, mert ezt hoztam ni. – És elővette a zsebéből a lepecsételt levelet és az asztalra tette.

Berthóty szótlanul nézte egy percig ezt a kipirult arcú, alig serkedő bajuszú gyereket s kezébe vette a levelet és felbontotta. Átfutotta az iratokat. Katonai jelentések és számadások voltak. Csalódottan tette félre és a szeme mintha ezt mondotta volna: no ha csak ezt hoztad, ez ugyan nem sok. De mielőtt ezt kimondotta volna: Imre belenyúlt a zsebébe és kivette onnan a finom, sötétkék, márkínbőr irattáskát és oda nyújtotta Berthótynak:

– Ezt is hoztam.

Berthóty utána kapott a táskának, a fogásáról megérezte, hogy írásek vannak benne. Egy törrel feltörte a finom francia lakatot, kivette a táskából az iratokat és mohón kezdte olvasni. Minél tovább olvasta, az arca annál jobban sugárzott.

Mikor az írásnak a végére ért: nem tudta tovább megállani, izgatott hangon szólt Barkóhoz:

– Te gyerek! ha nem volna köszvény a lábamban, most oda mennék hozzád és megölelnélek. Te gyerek, magad sem tudod, hogy milyen nagy dolgot műveltél!

Bizony az az írás, amit Imre hozott, nagyon fontos volt, mert a császári hadsereg fővezérének a parancsa volt a Léva felől nyomuló sereghez. Ennek örült meg annyira Berthóty. De nem mondotta meg a segédtsíztjének se, hogy mi van az írásban.

Imre mereven állott, nem igen látszott rajta, hogy a parancsnoknak nagy öröme meghatotta volna.

– Jelentem alásan, – fogott bele Imre, hogy folytassa.

– Nos, mit akarsz még mondani? – vágott a szavába a várparancsnok és majdnem azt mondotta, hogy ezután nem is kell többet mondania.

– Jelentem alásan, hoztam egy császári katonát. Altiszt lehet, mert két csillagja van. El van törve a karja és a lábszára. Itt fekszik a forspontos szekéren. Ezt is ki lehet hallgatni.

– És egy lovat is hoztam.

– Majd intézkedem a katonáról és a lóról. Van még más jelenteni valód is?

– Más már nincs, – felelte Imre.

– Te Barkó gyerek, nagyon meg vagyok veled elégedve. Meg foglak dicsérni a napi parancsban és ezt a vitézi tettetted megjelentem a fővezér úrnak is. De megjutalmazni is szeretnélek.

Itt Berthóty egy kicsit megállott, mintha várná, hogy a legény árulja el, hogy mit óhajtana. De mivel Imre hallgatott, – Berthóty így folytatta:

– Először is az a ló, amit behoztál, az a tied. Abrakot is kapsz rá. Csinálj vele, amit akarsz.

– Köszönöm, parancsnok úr. Mint közember nem tudom hasznát venni a lónak. A mostani lovamat a tiszt uraktól kaptam ajándékba. Legyen hát ez a ló a tiszt uraké.

No nézd! – gondolta magában Berthóty, ez a fiú viszonzni akarja a tiszt karnak az ajándékot. És tetszett neki a fiú ezen gondolata. Majd belenyúlt az asztalfiókjába és kivett onnan egy zacskót.

– Nesze, – mondotta és nyújtotta a zacskót Imrének. Tallérok vannak benne. Nem tudom, hogy hány darab. De ha tízszer annyi volna is, mint amennyi: azt is megérdemelnéd.

– Köszönöm parancsnok úr, – felelte Imre. – Nem kell nekem ez a pénz és nem nyúlt a zacskó után.

– Hát mi kell? Értsd meg hát, hogy meg akarlak jutalmazni. Mondd hát meg magad, hogy mi kell?

– Szabadság!

– Szabadság?... – ismételte a parancsnok. – Elment az eszed?

– El bizony parancsnok úr! Már több, mint egy hete. Nagyon kellene szabadságra mennem.

A várórség katonái ismerték a várat s annak fölszerelését. Azért az őrségből szabadságra senkit sem engedtek. Nem attól féltek, hogy megszökik, hanem hogy esetleg elfogják, kivallatják és elárulhatja a vár titkait. Ezért válaszolt úgy Berthóty, amikor Imre szabadságot kért. De azután elgondolta, hogy ez az ember, aki halálos veszedelem között törte át magát Pereszlényben a császári táboron keresztül, csak hogy árulóvá ne legyen, ma pedig nagy szolgálatot tett az érsekújvári várnak, – ez az ember nem válhatik árulóvá s azt kérdezte Barkótól:

– Talán meghalt a szüléd? Vagy megcsalt a szeretőd? Miért kell a szabadság?

– Azt nem mondhatom meg, – felelte kitérően Imre.

– És mennyi kellene? Egy nap?

– Egy nap az kevés.

– Hát három nap elég? – kérdezte a parancsnok.

– Három nap vagy sok, vagy kevés. Azért ha parancsnok úr megadja a szabadságot: ne méltóztasson azt időhöz kötni. Én becsületszavamra fogadom, hogy amint rendet csináltam: attól a perctől egy óra múlva indulok Ujvárba. Így kérem a szabadságot. És ha parancsnok úr meg akar jutalmazni engem: akkor így adja meg nekem a szabadságot. És nagyon kérem, hogy méltóztasson megadni, mert ha nem kapom meg: akkor nem tudom, hogy mi lesz velem.

Berthóty megértette a fiú szavaiból, hogy annak nagy oka lehet, amiért szabadságot kér és megütötte a fülét az a szó, hogy rendet akar csinálni. Megértette azt is, hogy nagy katasztrófának tenné ki, ha a kérését megtagadná. Azért rövid gondolkodás után így szólt:

– A becsületszóra való szabadságot regulánk nem ismeri. Adok neked öt napot. Ennyi csak elég lesz. De téged köt a becsületszó, hogy amint rendet csináltál: egy óra múlva indulsz vissza, mert lehet, hogy később be sem juthatsz a várba. És ezt is csak azzal a feltétellel adom meg, hogy ezt a pénzt, amit nagyon megérdemeltél, jutalmul elfogadod.

– Így most már elfogadom a pénzt is és nagyon szépen köszönöm. Nem fog bennem csalatkozni méltóságos parancsnok úr.

– A másik parancsom pedig az, hogy ma bent fogsz ebédelni a tiszti asztalnál. Ebéd után kezdődik a szabadságod. És most gyere ide, hadd szorítom meg a kezdet.

A hős várparancsnok és a hős közkatona kezét szorították, azután Imre tisztelgett és eltávozott.

A forspontos szekér ott állott a kaszánya előtt. Imre odaszólt a kocsishoz, Kázmérhoz, hogy ha elvégződött, – menjen a városi korcsmába, ott fel fogja őt keresni és levelet ad neki.

Azután ellátta a lovát és megírta a következő levelet:

– Kedves Boriskám! A jó Isten szeret bennünket. Szabadságot kaptam, estére nálad leszek. Mond meg édesapádnak, hogy nagy kéréssel megyek hozzá. Szeretlek szivem minden vércseppjével. Te drágám, te hőslélkű leányka! És ahány csillag van az égen, annyiszor csókolom a kis kezdet. A te szerető: Imréd.

A levelet átadta Kázmérnak, azután jó, hideg vízben alaposan megfürdött, délben pedig pontosan megjelent a tiszti ebéden. Ez a meghívás a tiszti asztalhoz olyan kitüntetés volt, ami közkatonának nem igen juthatott ki. Nemcsak a nap hőséne szolt ez, hanem a nemes embernek is. Imre szívesen elengedte volna ezt az ebédet, de a meghívás egyszersmint parancs is volt.

A tiszték megéljenezték őt, amint belépett. Apróra kikérdezték, hogy hogyan történt az egész és hogyan tudott ép bőrrel megmenekülni?

– Nem boszorkányság az egész csak gyorsaság, – mondotta Imre. – Csak az kellett, hogy egy fél pillanattal megelőzzem a lövést és ugyanannyival a második kardvágást – és sikerült megelőznöm. Ne higgyék tiszt urak, hogy ez az én találmányom. Van egy jó barátom, Beretzky Pálnak hívják, aki Brenndorf kapitányt elfogta. Bizonyára hallottak erről. Talán nemsokára ő is ide fog szökni. Az három évig cirkuszművész volt. Attól tanultam el egyes cselfogásokat és a gyorsaságot. Azt is, hogy egyszer halottnak tettettük magunkat és gombóccal ügyeskedtünk. Ezt a fogást is Beretzky említette. Neki ez a szavajárása: vakmerőség, ügyesség, gyorsaság, – ez az egész hadi tudományom.

A tiszték nagy érdeklődéssel hallgatták Imrét és az ebéd végén maga Berthóty emelt poharat reá, mint a nap hősére.

Ez pedig ebéd után végig feküdt a kemény katonaágyán és órákig aludt. Tudta, hogy a jövő éjszakából egy perc sem juthat ki majd az alvásra. Este felé felnyergelte a lovát, a bécsi kapun kiengedték a várból és ő elkanyarodott balra. Kamocsa felé.

Itt már megelőzte őt a levele, amelyet Kázmér délután átadott Boriska kisasszonynak.

Hej de nagy öröm kerekedett fel erre a levélre nemzeti Egyed János uram házában!

És amikor Imre már sötét este odaért: nemcsak Boriska tárta ki elébe karjait, – hanem az édesapja is, – akinek Boriska elejétől végig elmondott mindent,

– még a csókot is és a patkót is. Pedig de szemérmes jó leányka volt! S ezen napig férfi emberrel sohasem kezdett barátkozni.

*

A legválságosabb óra a leány életében, amikor megkérik őt és a szülők odaadják. Ekkor dől el a sorsa, hogy boldog lesz-e vagy szerencsétlen?

A leány felelőssége kisebb, mert ő a romlatlan, tiszta lelkével és tapasztalatlanságával nem ismeri az életet. Ő nem tudja, hogy előfordulhat az is, hogy a vonzó külső hitvány lelket takar s a behízsgő modor mögött durva, komisz természet is lakhatik.

A szülők felelőssége sokkal nagyobb. De hát én Teremtő Istenem, miért is nem ruháztad föl a szülők szemét ebben a sorsdöntő órában élesebb látással, hogy beláthatnának a lelkébe annak az embernek, akire rábízzák a sorsát leányuknak, akit szeretettel és gonddal neveltek fel s akiben saját életüket folytatják? – Óh te jóhiszemű szülő! de sokszor megásod leányodnak a sírját, amikor azt gondold, hogy boldoggá teszed őt!

Mert emberek között előfordulnak olyan esetek is, aminőket a vadállatoknál nem tapasztalunk. A vadállat hímje nem marja meg a nőtényét és táplálékot keres a nőtényének is, a kölykeinek is, amíg ezek felnevelődnek. Az emberek között pedig akad olyan silány is, aki bántalmazza és kínozza a hűséges, életrevaló asszonyát – és elhagyja apró, tehetetlen gyermekeit, elhagyja kenyer nélkül, hajlék nélkül az asszony nyakán s azt gondolja, hogy éljenek meg, ahogy tudnak, vagy pusztuljanak el.

És a szerencsétlen nő az apró gyerekekkel, mint élő szemrehányás áll a szülei előtt és számon kéri tönkre tett életét. És te szegény szülő nem vigasztalhatod meg őt és nem nyugtathatod meg magadat azzal, hogy emberi gyarló szemeddel nem láthattál bele annak az embernek a lelkébe és nem tudhattad, hogy az úri formájú emberben ott lappang és csakhamar ki fog ütközni az igazi énje: a méltatlan ember, a rosszlelkű ember, a rongy ember.

Előfordulnak ilyen szerencsétlen, szomorú történetek az emberi társadalom minden rétegében. Ime a népdal is ezt panaszolja el:

*A molnár a vizet nem magának hajtja,
Az asszony a lányát nem magának tartja,
Nem magának, másnak, más ember fiának,
Más ember fiának, lábakapcájának.*

Nógrádban, a berceli határban hallottam ezt a dalt. Lankás domboldalon, a pihenő órában marokszedő palóclányok énekelték. Talán az ő ajkukon született meg a szövege is és a mélabús danája is.

Ha nem magam hallottam volna, azt hinném, hogy Mikszáth Kálmán vala-melyik meséjéből csendül felém. Hiszen Mikszáth Nógrád megyében született és mesemondó lelke folyton erre járt és nagyobb részt Nógrádban, Gömörben, Sárosban és Trencsénben bogarásztta össze a meséihez való történeteket. Talán Mikszáth Kálmán kincses hagyatékából, vagy talán az élet könyvéből olvastam azt, hogy:

Boldog az a szülő, akinek boldog a gyermeke, mert a gyermeke boldogságában folytatódik az ő boldogsága!

*

Egyed Jánosnak, az apának nagyon könnyű volt a dolga a leánykérés sorsdöntő órájában, amikor Barkó Imre megkérte tőle a leány kezét.

Mert Barkó Imre, a maga 23 esztendejével, maga volt a romlatlanság. És a már teljesen kiforrott, férfias jellemével, maga volt a becsületesség.

Imre megismertette önmagát, családi és vagyoni viszonyait és megkérte Boriska kezét keresetlen egyszerű szavakkal:

– Adj nekem Boriskát. Meg fogom őt becsülni. És fogadjon engem fiának, jó fia leszek. Az én édesapám már régen meghalt, legyen helyette az édesapám.

– Neked adom, kedves fiam! – felelte Egyed János határtalan bizalommal és a keblére ölelte Imrét. Rögtön odaborult Boriska is az apja mellé. És a három ember szíve összedobogott és együtt érzett, mintha csak egy szív lett volna.

Vacsora alatt az öreg Egyed hol az Imrét, hol meg a leányát nézte. Boldog mosoly ült ki az arcára és azt gondolta magában: Ezek a ketten csakugyan összeillenek! Ezeket az Isten csakugyan egymásnak teremtette.

Vacsora után Imre elmondotta, hogy Berthóty milyen nagyon örült, mert valami nagyon fontos írást talált a táskában – és hogyan akarta őt megjutalmazni. És a szabadságot csak úgy adta meg, hogy egy zacskó pénzt is el kellett fogadnia.

– Itt van Boriskám az első közös szerzeményünk, olvasd meg. – Ezzel elővette a zacskót a zsebéből és kifordította az asztalra.

Boriska megolvasta, kerek kétszáz darab császári ezüst tallér volt. Azután Imre felé tolta a pénzt és azt mondotta, hogy ennek megszerzésében neki semmi része nem volt.

– De bizony volt! De bizony közös szerzemény ez! – erősítette Imre.

– Ha te kedves, okos, hőslélkü leányka akkor elhagytad volna menni a kovácsot a bíróhoz a forspontért, ahogyan én parancsoltam: akkor a lovam sem lett volna megpatkolva és a felcser, meg a forspont se termett volna ott olyan hirtelen. A kovácsnak bizonyára nem fogadtak volna szót úgy, mint neked. És akkor vagy itt lepott volna meg engem az ellenség és összevagdalt volna, vagy ha felkaptam volna a halott katona lovára és azon menekültem volna: akkor vadászatot tartottak volna rám a kamocsai úton és lelőttek volna, mint a nyulat.

– És, – folytatta Imre, – ha én téged előbb meg nem láttalak volna és te nem lettél volna a közelemben: akkor talán nem is lett volna annyi bátorság a szívemben és erő a karomban.

– Az az igazság én okos, hőslélkü Boriskám, hogy abban, hogy én azt véghez tudtam vinni és hogy most még életben vagyok: a te segítségednek legalább is annyi része van, ha nem több, mint az én kardomnak.

– Ez a kétszáz tallér tehát valósággal becsületes közszerzemény. Kérjük meg édesapádat, hogy tegye el nekünk.

Boriska csak most értette meg, hogy ő valóban nagy szolgálatot tett Imrének és a szívét nagy öröm és büszkeség töltötte el.

Azután még sokáig elbeszélgettek. Hiszen száz meg száz kérdezni és mondani valójuk volt. Imre elmondotta azt is, hogy most hazamegy Pogrányba, meglátogatja a hugait és nagynénjét. Sokat beszélt a hugairól és csak akkor jutott eszébe, hogy azoknak éppen ma, szeptember 14-én van a tizennyolcadik születésnapjuk. Ej! ej! hogy erről megfeledkezett, pedig nem csoda, hogy az utóbbi napok izgalmában ez nem jutott az eszébe. De a barátjairól nem beszélt. Nem mondotta el, hogy azok megsebesültek és hogy ott vannak elrejtőzve. Azt sem mondotta, hogy mi dolga van Pogrányban és hogy ez miért olyan sietős. Csak annyit mondott, hogy mihelyt ott elvégzi a dolgát: sietni fog Ujvárba és amint csak teheti, meg fogja látogatni Boriskát.

Most már két óra is elmúlt éjfél után. Ideje volt, hogy induljon, hogy reggelre Pogrányba érkezzen. Elbúcsúzott leendő ipától olyan meleg szeretettel, mint a fiú az édesapjától.

Azután elbúcsúzott Boriskától édes, csókos öleléssel, cirógató, kedves szavakkal.

– Te drága! Te édes mindenségem!... Te lelkem lelke te!... Te szerelmetes mátkám!... De nagyon szeretlek Boriskám!... Az Isten oltalmazzon!...

Honnan vette a legény ezeket a szavakat, amelyek eddig se az eszében, sem az ajkain soha meg nem fordultak?

És honnan van, hogy ezek a szavak, amelyeket a leány eddig soha sem hallott, – mind olyan ismerősök és kedvesek voltak neki, mintha csak a lelkét simogatnák! És bebocsájtotta a szívébe a szerelemnek ezt a bűvös muzsikáját.

Még egy utolsó csók és Imre tengernyi boldogsággal a szívében elvágtatott az érsekújvári vár felé. A vár előtt jó két puskalövésnyire elcsapott balra és Andód felé vette útját.

Az egész hosszú úton folyton azon gondolkozott, hogy ezen az egy napon mi minden történt meg vele. Csak az nem jutott az eszébe, hogy mindez nem történhetett volna meg, ha reggel, amikor beért Kamocsára, nem esett volna le a ló lábáról a patkó.

IX. FEJEZET

A szerelem ébredése. A sebek gyógyulnak. A szívek gyuladnak

Beretzky Pál jól aludt és amikor fölébredt: a reggeli világosság bekukucskált már egy nyíláson, amely olyan különös formájú volt, mintha nem is lett volna ablak, pedig úgy látszik, hogy az akart lenni. És ha az ember jól kialussza magát, mindig járt jobb a hangulata.

Így volt ez Pállal is. Mikor Manyákné a titkos fülkébe egy nagy korsóval a kezében benyitott és jó reggelt kívánt, – vidáman fogadta.

– Jó reggelt! Hogy is hívják magát?

– Én vagyok a Manyákné, a szakácsné.

– Na hát szakácsné, jókat szokott főzni?

– Jókat bizony, tetszik tudni, nem voltam én mindig szakácsné. Mert tetszik tudni, mikor a kisasszonykák a világra jöttek, éppen most két hét múlva lesz ennek tizennyolc esztendeje, ikrek voltak az édes lelkeim. A mamájuk, az Isten nyugosztalja szegényt, nem bírta egymaga táplálni őket. Nekem is éppen akkor volt kicsinyem, – hát éppen jókor volt, – megfogadtak a kisasszonykák mellé dajkának. Amikor elválasztottuk őket, – azután száraz dada lettem mellettük. Az én kicsinyem meghalt és az uram is meghalt. Azóta én ebből a házból ki nem mozdultam. Bizony én tápláltam, én hordoztam, én neveltem a lelkeimet, a kisasszonykákat! Szeretem is ám őket!

– Úgy is illik, – dicsérte meg Pál. Magában azt gondolta, hogy ennek a nénének, ugyancsak jó beszélőkéje van és azt kérdezte:

– Hát most mit hozott?

– Egy korsó friss forrásvizet hoztam innen a lapos domb oldaláról. Ezzel borogatom a lábát is. Jó hideg. Azért hoztam, hogy tesszen benne megmosakodni, vitéz úr.

– Tudja mit Manyák nene, maga most az én gondviselőm. Engem most maga dajkál. Ekkora kamaszt ugye nem dajkált még soha? Tudja mit, lépünk barátságba. Én nem fogom magának úgy mondani, hogy asszonyság, hanem csak Manyák nene, – maga pedig ne mondja nekem, hogy vitéz úr!

– Hát hogyan tisztöljem, ha meg nem bántom?

– Hát csak úgy szólítson, hogy Pál úr!

– Pál úr édes lelkem! Magát én jó embernek nézem, – élt rögtön Manyákné a bizalmasabb megszólítás jogával.

– Honnan gondolja Manyák nene, hogy én jó ember vagyok?

– Megérzem én azt, édes lelkem Pál úr. De most csak elbeszéljük az időt, pedig maga még nem is früstökölt. Én csak azután kötöm be a lábát. Most kimegyek a reggeliért. Maga azalatt mosakodjon meg. Hideg ez a víz, de ne féljen tőle. Csak a városi dámák mosakodnak meleg vízben, aki férfi, az mosdjon hidegben. A mi kisasszonykáink, még az öreg kisasszony is, mindig hideg forrásvízben mosdanak. De frissek is ám, mint a pisztráng halak. Maga se féljen ettől a hideg víztől, Pál úr.

– Dehogy félek Manyák nene, hát olyan pulya embernek néz maga engem?

– Már hogy nézném, kedves Pál úr! Csak azért mondtam, mert a víz jó hideg. De most már megyek ám!

– Még egy szóra, várjon csak Manyák nene. Csak arra kérem, mondja meg a kisasszonyoknak, hogy a kezüket csókolom és jó reggelt kívánok. De megmondja ám és most rögtön mondja meg, mert különben felmondom a barátságot.

– Megmondom Pál úr, már hogyan mondanám meg. De melyiknek mondjam?

– Mind a hármuknak, – kapott észbe és felelte Pál.

– Az öreg kisasszonynak is?

– Annak is, annak legelsőnek.

Látjuk, hogy nagy politikus volt ez a Pál. Legelőször a bizalmas cselédet kenye-rezte le. Nincs is jobb pártfogó a bizalmas belső cselédnél. Azután a nagynéninek csókoltatta a kezét a legelső sorban. Bizonyos, hogy Manyákné ezt szóról-szóra le fogja adni. Le is adta nyomban.

– Csókoltatja a kezét a kisasszonynak a Pál úr és jó reggelt kíván, – mondotta a Juci néninek.

– Ki az a Pál úr? – kérdezte Juci néni.

– Hát az a vitéz úr, aki nálunk van elbújva. Tetszik tudni, nagyon jó ember az. Mindjárt barátságba jöttünk. Ő csak úgy mondja nekem, hogy Manyák nene, én meg csak úgy neki, hogy Pál úr. Ő rendezte így és azt is parancsolta, hogy legelőször is kegyednek mondjam meg, hogy kezeit csókoltatja és jó reggelt kíván.

Kicsike figyelem volt ez, de a figyelemből a legkisebb is jól esik. Jól esett Juci néninek is. Visszaüzent, hogy köszöni és ő is jó reggelt kíván.

Klárinak és Katicának is ugyanúgy adta le Manyákné a jó reggelt, a kézcsókot és a barátkozást, amint Juci néninek. De ezek már nem kérdezték, hogy ki az a Pál úr? Ők már tudták. Katica azt kérdezte:

– És nagyon fáj neki a lába?

Azt nem tudom lelkem Katóka kisasszony, azt nem mondotta.

– De Manyus, te csak tudhatod, ha nem mondta is, – faggatta Manyáknét Katica. Mind a ketten tegezték őt, mint volt dajkájukat és a nevét Manyusra forgatták ki.

– Azt gondolom, hogy még fájhat neki, – mondotta Manyákné, – mert még nem teszi le a földre, csak a kanapén tartja kinyújtva. De ezzel a felelettel Katica, mintha nem lett volna valami nagyon meglegedve, mert mintha a szomorúság lehelt volna rá bájos arcára.

Többet nem is kérdeztek Manyáknétól, csak ők is jó reggelt üzentek vissza.

Így lett Manyákné mindjárt az első napon az üzenetek hozója és vivője oda és vissza, – így lett ő az eleven telefon.

Manyákné, derék jó Manyákné! Ő a szívével fogta föl és vitte az üzenetet és a lelkei, a kisasszonykák boldogságának megalkotásában egy kis része neki is volt. Megérdemli, hogy egy-két rövid szóval bemutassam őt. Erőtéljes, rokonszenves arcú nő volt, két évvel fiatalabb a Juci néninél. Cselédviszonyban állott Barkóéknál, de szíve szerint a leghivebb barátja volt a család minden egyes tagjának. Megbecsülhetetlen az ilyen jó cseléd. Kár, hogy ma már olyan ritkaságszámba megy. Kár, hogy úgy pusztul a fajtája, mint az ős bölényé.

Pál megmosakodott a hideg vízben és megreggelizett. Azután Manyákné be-kötötte a lábát és rendbehozta a kis zugot. Közben sokat beszélt és Pál eltréfált vele. Dél felé bejött hozzá Cilly Ambrus, hozott neki egy mankót és egy jó papucsot. Megismerkedtek és elbeszélgettek. És Pál tűrhetőnek kezdte találni a fülkében a helyzetét.

Ozoróvszky-nál is így telt el az első éjszaka és így köszöntött be a reggel. Ő hozzá Cillyné nyitott be és hozta neki a reggelit. György udvariasan kezét csókolt neki. Elbeszélgettek, a sebet most nem bántották, elég ha estére kap rá friss kötet.

Később Manyákné állított be hozzá takarítani. Györgynek is szépen elmondotta mindazt, amivel Pálnál bemutatkozott és György is megbarátkozott a jó arcú, szolgálatrakész asszonnyal. Ő is csak Manyák nenének szólította és megen-gedte neki, hogy az meg csak György úrnak szólítsa. És György is azt üzen-te Barkóéknak, hogy kezeiket csókoltatja és jó reggel kíván nekik. Manyákné pedig azon mód adta le, amint előzőleg Pálnak üzenetét. Legelőször Juci néninek.

– Kezét csókoltatja és jó reggelt kíván a kisasszonynak György úr, – mondotta Manyákné Juci néninek.

– Ki az a György úr? – kérdezte Juci néni.

– Hát az a vitéz úr, aki a Cilly úréknál van elbújva. Tetszik tudni, azt is olyan finom, jó embernek nézem, mint a mienket. Az is úgy megbarátkozott velem, hogy csak Manyák nenének szólít, én meg őtet György úrnak.

Juci néni csak annyit mondott Manyáknénak, hogy mondja meg annak a György úrnak, hogy köszöni. Magában pedig azt gondolta, hogy mégis szép dol-log volt, hogy ez a másik menekülő is rájuk gondolt s azt is hozzágondolta, hogy úgy látszik, hogy jónevelésű az a két fiatal ember. Lám, lám, örökké igazság ma-rad, hogy kicsiny figyelmességekkel kezdődik a barátság.

Klárának is, Katicának is pontosan leadta az üzenetet és a barátkozást is teljes egészében. Csak azt nem említette, hogy a maga biográfiáját is elmondotta és hogy ő róluk is mennyit fecsegett, hogy a kisasszonykák már régen felkeltek, hogy hideg vízben mosakodtak és hogy attól olyan szépek lettek, mint a harmatos rózsza.

– És te Manyus, – szólalt meg Klárika, – panaszkodott neked az a György úr, hogy fáj a sebe?

– Nem panaszkodott biz az, sőt mintha jó kedve lett volna, mert amikor elmon-

dottam neki – és itt már kibökte, hogy mit fecsegett, hogy a kisasszonykák milyen korán keltek és hogy olyan frissek, mint a harmatos rózsza: olyan vidám lett a szép arca, hogy szinte sugárzott. Mert szép legény az is ám. Nem is tudnám megmondani, hogy melyikük szebb? A mienk-e? vagy a Cilly úréké?

– Te Manyus, hát mirőlunk is beszéltél? – kérdezte Klári.

– Hát kiről beszéltem volna lelkem kisasszonykám? Hát nem jól tettem? Csak nem beszélhettem a szomszédék kis macskájáról!

– Óh te Manyus, te pletykafészek! te öreg, vizes kanna te! Mindig kiloccsan a szádon a szó ott is, ahol nem kellene, – korholta meg egy kicsit Klárika, – de csak úgy, hogy ez dicséretszámba is mehetett. Mert a két kis tenyerébe fogta Manyus becsületes arcát és úgy nézett rá, mintha haragudnék, pedig az ő arca mint-ha sugárzott volna az örömtől.

Klárika átment Cillyékhez a gyerekekre vigyázni. Liza nénitől, így hívta Cilly-nét, nem mert kérdezősködni, de minden szóra figyelt, amikor Liza néni a férjével Györgyről beszélgetett.

Pálnál másnap nagy esemény történt a reggeli órákban, azután – amikor Manyákné már őt is és a szobáját is rendbe hozta.

Nem volt pipás ember, pedig azt mondják, hogy pipaszóval el lehet szórakozni, – hát csak úgy csöndben füttyörészett magának. Pompásan, majdnem azt mondhatnók, hogy művésziesen tudott füttyörészni. Egyszerre csak kopogás hallatszott a titkos ajtón.

– Ki az? – kérdezte Pál meglepetve, tiszta, csengő hangon, mert olyan szép és kellemes volt a hangja, mint egy brácsáé.

– Én vagyok, – felelte egy suttogó, félénk hang.

– Ki az az én? – kérdezte Pál.

– Találja ki, – mondotta a vékony hang.

– Azt tudom, hogy nem a Manyákné. Talán a Judit kisasszony?

– Ah dehogy! hova gondol! Csak találgassa tovább.

– Eleget töröm a fejemet, – felelte Pál, – de talán ítélet napjáig sem tudnám kitalálni, hogy kicsoda. Pedig a hangja olyan édes! Olyan nagyon édes! Csak tudnám, hogy kié!

– No hát megsúgom, de csak lassan, nehogy valaki meghallja, – én vagyok, a Katica.

– Katóka kisasszony? Csókolom a kezét, de nagyon kedves magától, hogy reám gondolt. Áldja meg érte a jó Isten.

– Hát tudja, – suttogta vissza Katóka, – Juci néni kiment a szőlőbe, – Manyákné is már egy órája, hogy átment Cillyékhez, – hát csak azért jöttem, hogy megkérdezzem, nincs-e valami baja? Elhívjam-e Manyáknét?

Nini, hiszen már füllent is a kedves! mert egy fél órája sincs, hogy Manyákné ott volt nála, – gondolta magában Pál és ez a gondolat olyan jól esett neki és azt felelte:

– Ne hívja Manyáknét, semmi bajom sincs, sőt ki se mondhatom, hogy milyen jól érzem magam, hogy Katóka kisasszony reám gondolt és itt van.

– Na hát, ha nincs semmi baja, akkor én most nyugodtan elmehetek, – jó mulatást kívánok.

– Ne menjen még Katóka kisasszony, gondolja csak meg, hogy milyen az én sorsom itt egymagamban, még csak emberrel se válthatok szót.

– Hiszen minduntalan itt van magánál a Manyákné, azzal elbeszélgethet.

– Manyákné... Manyákné... mit beszéljek én Manyáknével? – mondotta Pál tréfás bosszúsággal.

– Csak maga ne bántsa Manyáknét, mert az nagyon jó magához. No de most már megyek.

– Csak még egy kicsit maradjon. Hiszen a nagy kérésemet még meg sem mondhattam, – felelte Pál.

– Hát hamar mondja, mit az a kérése?

– Csak az Katóka kisasszony, hogy nyissa ki egy kicsit az ajtót és a nyíláson dugja be a kis kezét, hogy megcsókolhassam, azért hogy rámgondolt. És hogy egy pillanatra, ha csak egy villanásra, láthassam a kedves arcát, – merészelte Pál.

– Azt nem szabad, – felelte Katóka, – de nem is lehet, mert az ajtókulcsot elvitte magával a Manyákné.

– Manyákné!... megint az a Manyákné! – mondotta Pál és azon mesterkedett, hogy hogyan húzhatja tovább a beszélgetést és így folytatta:

– Hátha ez nem lehet, akkor egy más kérésem volna. Nézze Katóka kisasszony, nekem itt nagyon hosszú az időm, majd megöl az unalom. Adjon valami munkát, valami hímezni valót, olyan szőnyegfélét.

– Hímezni valót? Hát maga vitéz úr hímezni is tud?

– Tudok ám! Majlandban három hónapig játszott a cirkuszunk, ott tanultam meg hímezni és szőnyeget kötni. Az időmből kitelt.

– Tudja, mit, – szólt hirtelen Katóka, – kérje meg Manyáknét, hogy az szóljon nekem, hogy adjak magának valami hímezni valót, de ne mondja meg neki, hogy én mondtam. Manyáknénak pedig mondja meg, hogy erről se a Juci néinek, sem pedig a Klárinak tudnia nem szabad.

Katóka azután csakugyan elment a fülkeajtótól és Pál hasztalanul szólongatta vissza. Sietős dolga volt neki. Kihúzta a kanapéfiókat, fölforgatta a szekrényfiókokat, átkutatott minden régi vackot, ahol csak valami régi lim-lom volt és munkáját siker koronázta, mert megtalálta azt, amit keresett: egy megkezdett és abbahagyott kanapépárnát. Hamar összekereste a hozzá való színes pamukokat, selymeket, a hímző tűt és a rámat és nagyon meg volt magával elégedve, amikor mind-ezeket szépen összeszedte.

Ebéd után pedig, amikor Manyákné Pálnak az ebédet már beadta és Juci néni is megebédelt és kiment a szobából. Manyákné suttogó hangon szólt Katókához:

– Kisasszonykám lelkem, az a Pál úr agyonúnja magát. Arra kért engem, hogy adjak neki valami hímezni valót. Keressen ki valamit lelkem kisasszonykám. De ne mondja meg senkinek, hogy én szóltam magának.

– Hát hímezni is tud az a Pál úr? – csodálkozott Katóka. – No majd keresek neki valamit. Ha majd Juci néni átment Cillyékhez, akkor jöjjön be, akkorra kike-resem... – Hogy füllentett megint a kedves!

Egy óra múlva Manyákné bejött a holmiért és bevitte a Pálhoz. Alig rakta a holmit egy kis asztalkára, halkan kopogtak az ajtón:

– Manyus! nézd Manyus egy szín selymet elfelejtettem. Nesze fogd, ezt is add oda, – mondotta Katica a csukott fülkeajtó előtt.

A fülkeajtó kinyílt és Pál meglátta Katóka arcát. De csak egy villanásra, mert Katóka elrebbent, mint egy félénk, kis kenderice madár.

Pál szívében egyszerre olyan örömvihar kerekedett, hogy kicsibe múlt, hogy Manyáknét meg nem ölelte és mintha a fájás is kiállott volna a lábából.

– Manyák nene, kedves Manyák nene! – tört ki belőle az öröm, – de aranyos kislány ez a Katóka kisasszony!

– Pál úr, hát maga ezt csak most tudja? És maga mondja nekem? – Nincs is nála és Klárika kisasszonynál két aranyosabb liliomszál egész Nyitra vármegyében. Ezt én mondom magának. Én tudom! Én dajkáltam őket! – vágta ki büszkén Manyák nene.

Manyákné azután kiment a fülkéből, – de az öröm boldogító érzése ott maradt Pál szívében.

Györgynél másnap semmi esemény nem történt. Egyedül volt, mégsem unatkozott, mert a szíve és a lelke tele volt a költészet ihletével és hangulatával. Akit pedig homlokon csókol a költészet múzsája: az soha sincs egyedül, az soha sem unatkozik.

Csak ember azonban a költő is, emberi erényekkel és emberi gyarlóságokkal. Seneca a nagy tudós, filozófus, drámaíró és költő így jellemzi önmagát: „Homo sum! Humani nihil a me alienum puto.” – Ember vagyok és semmi sem idegen tőlem, ami emberi.

És a nagy Horatius sem lehetett valami jámbor fiú, hiszen maga dicsekszik el, hogy ölelgette a leányokat fiatalabb korában. („Vixi puellis nuper idoneus, Et militavi non sine gloria.”) Egy másik ódájában pedig azt mondja, hogy most ő meg is szeretni fogja az ő Lalagenját, az édesen fecsegőt, az édesen kacagót.

Nagyon nagy tévedés volna tehát a költőben az emberit meghaladó mystikus vonásokat keresnünk.

Két isteni adomány különbözteti meg a költőt a többi embertársától: a képzelő tehetség és az alkotó erő.

A költői képzelet nem ismer időbeli és térbeli határokat. Beszárnyalja a múlt, a jelen és a jövő végtelen horizontjait, bejárja a fizikai és etikai világnak és életnek legmélyebb mélységeit és legmagasabb ormait. Mythosi szépségeket és örök igazságokat lát meg s mint a bűvár az igazgyöngyöt a tenger fenekéről, vagy amint a bányász az aranyat a föld mélyéből: megragadja és feltárja azokat. Tündéri tájakat és meseországokat gondol el. A képzelete és a teremő ereje bejárja és benépesíti azokat emberekkel és eseményekkel. És minél gazdagabb a képzelő tehetsége és minél hatalmasabb az alkotó ereje: annál termékenyebb és alkotásai annál tökéletesebbek.

Ha én most itt a tárgy szépsége által elcsábíttatnám magam s ott kezdeném, hogy költők voltak a biblikus kor prófétái is, akik leoldva az emberi gyarlóságok saruit, az Istennek szolgáltak – s folytatnám Homéroszon és a világirodalom leg-

nagyobb költőit s alkotásaikat csak röviden érinteni akarnám és elmélkedni kezdenék a költészet végtelen szépségeiről: talán egy év múlva sem jutnék vissza tárgyamhoz, oda, abba a fülkébe, ahol György van elrejtőzve.

György szerette a költészetet, megértette annak szépségeit és gyönyörködött bennük. Néha-néha rímekbe foglalta gondolatait és szívének érzelmeit s kedveskedett verseivel azoknak, akiket szeretett. Nem maradtak utána költői alkotások, amelyek fenntartották volna a nevét. Talán nem is volt költő, csak a költészet szerelmese.

És a költészet hálás az iránt, aki szereti őt. Magányos óráiban felkeresi, meghitt bizalommal letelepszik melléje a kerevetre és eltársalog vele. Elcsitítja bánatát, örömeiben együtt ujjong vele és soha sem hagyja egyedül.

Györggyel most nyomorúságos helyzetében is vele volt a költészet. Elvezette gondolatait egy kislányhoz, akit csak egyszer látott és folyton elébe varázsolta annak a kislánynak, Barkó Klárikának bájos arcát.

És magányos órái nem voltak olyan hosszúak, mint máskülönben lettek volna és a nap minden gyötrődés nélkül elmúlt.

Hogyan történt az, hogy ennek a kevés iskolát járt, egyszerű embernek a lelki világát betöltötte és beragyogta a költészet? Talán a bölcsőjében jegyezte őt el magának a költészet műsája? Vagy talán a természet ölen, a sziklás trencsényi hegyek között fogant meg és nőtt meg a lelkében a költészet iránti fogékonyság? Vagy talán a mesés tájakon keresztül rohanó Vág hullámainak zsongásával és locsogásával lopta be lelkébe a Vág tündére a költészet szeretetét?

Még nem fejtette meg és talán soha sem fogja megfejteni a tudomány azt a mystikumot, hogy ezer közül miért jut egy-kettőnek ez, vagy az a talentum? És miért jut néhánynak csak a morzsája és parányi szilánkja egyik-másik talentumból? És miért nem jut ezekből a nagy többségnek semmi sem? Hogyan tudnék hát én a természetnek a talentumokat osztogató műhelyébe, ebbe a mystikumba belelátni?

A következő napon nagy esemény történt Györgynél. Abban az órában, amikor Cillynének az ebédjét kellett hoznia: a kulcs megfordult a zárban, a fülke ajtaján valaki halkán kopogtatott. A kis ajtó felnyílt és az ebédet tartalmazó edényekkel ki lépett be? – ki más, mint Klárika!

És a kis fülke egyszerre csak megtelt glóriás fénnel. György megfélemedezett a sebérről, felpattant a helyéről és olyan hódolattal fogadta Klárikát, mintha maga Rákóczi fejedelem lépett volna be hozzá.

– Nemzetes kisasszony, kegyed?...

– Igen, én hozom az ebédjét, – felelte Klárika kissé elfogult hangon. – Liza néninek váratlanul vendége érkezett, akit meg kellett hívnia ebédre. Azt nem hagyhatja magára. Kiszólt hozzám, hogy gondoskodjam az ebédjéről és vigyem be, mert a cselédségnek nem szabad tudnia, hogy itt van. Én nem is mutatom magam a vendég előtt és a fiúkkal fogok ebédelni az ő szobájukban.

És Klárika kirakta az edényeket a kis asztalra, közben ezt a megjegyzést tette:

– Nem valami jó ebédünk van ma. Nem tudom, hogyan fog ízleni. A húst apróra összevágтам, hogy ne kelljen vesződnie. Jó friss vizet is hoztam. Liza néni azt mondta, hogy bora van még most ebédre.

György megbűvölve állott és gyönyörködve nézte Klárika bájos arcát és kis kezeit, amint ezek ügyesen elrakták az edényeket a kis asztalon. Klárika váratlan megjelenése úgy tűnt föl neki, mintha csak költői képzelete varázsolta volna őt oda. És tiszta csengésű kedves hangja olyan volt, mint valami szép, dallamos zene.

– Klárika kisasszony, – szólalt meg néhány pillanat múlva szinte habozva ez a máskor oly merész kuruc. – Nagyon köszönöm, hogy fáradozik velem, nem is tudom, hogyan háláljam meg.

– Én tudom hogyan, – felelte Klárika s mintha pajkosság csengett volna a szavában, – úgy hogy ezt az ebédet jóízűen megeszi és azután szépen nyugodtan marad.

– Legalább engedje meg, hogy megszorítsam a kis kezét, – mondotta György.

Klárika kezét nyújtott Györgynek, György pedig olyan gyöngéden fogta azt a maga nagy kezébe, mintha az egy fehér liliumnak a hímporos szirma lett volna. Megcsókolni a kis kezét ez a vakmerő kuruc nem merte.

Klárika hirtelen visszahúzta a kezét és most már egészen elfogulatlanul mondotta Györgynek:

– Most ebédeljen meg, félóra múlva eljövök az edényért.

– Ne menjen még Klárika kisasszony. Egy nagy kérésem volna magához, – szólt György.

– Most nem hallgatom meg, mert elhülne az ebédje és engem is várnak a kis fiúk, – mondotta Klárika és kisurrant a keskeny ajtón.

Klárika eltávozott a kis fülkéből, de a glóriás fény, – az ott maradt.

És György úgy, amint Klárika kívánta, jóízűen megette az ebédet a legutolsó falatig, azután úgy, amint a táborban szokta: szépen megmosta az edényt. Eközben használnia kellett a balkezét is és ő észre se vette, hogy használja.

Nemsokára Klárika bejött az edényért.

– Izlett az ebéd? – kíváncsiskodott Klárika.

– Nagyon izlett, – felelte György. – Hiszen kegyed mondotta, hogy jóízűen egyem meg és én szót fogadtam.

– E szerint maga tud szót fogadni? – kérdezte tréfás hangon Klárika.

– Kegyednek Klárika kisasszony mindig tudnék.

– Nem igen látom, hogy tudna, – mondotta Klárika és meglátva az edényt, így pirított rá:

– Nini! hiszen maga megmosta az edényt! Hogyan merte ezt megtenni? – Nem megmondtam, hogy szépen nyugodtan viselje magát? Szép szófogadás, mondhatom!

– Hogy mertem? hogy mertem? – álmélkodott György erre a nem várt pirongatásra és folytatta, – hiszen csak a kedvére akartam tenni.

– Ne az én kedvemre gondoljon, hanem a beteg kezére, – felelte Klárika és összeszedte az edényt és indult kifelé.

– Ne menjen még Klárika kisasszony, hiszen a kérésemet még meg sem hallgatta!

– Micsoda kérését? – Nem tudta elgondolni, hogy ugyan mit akarhat tőle György.

– Arra kérném, ha nem volnék terhére, hogy adna nekem papírost és íróeszközt. Jobban fog eltelni az időm, hogyha irogatok.

– Hát miért nem kért a Liza nénitől? Az is adhatott volna.

– Nem akartam ezzel is alkalmatlankodni, úgyis annyi szívességgel halmoznak el, – felelte György – és... és... kedvesebb volna nekem az a papiros, hogyha kegyed adná. De ha kegyednek terhére van ez, akkor megkérem a nemzeti nagyszasszonyt.

Klárka gondolkozott egy kicsit és így szólt:

– Tudja mit, ne szóljon Liza néninek. Majd keresek, talán lesz olyan papiros, amit átküldhetek. Mert én magam többet nem jövök ide. Hanem tudja mit, mondja meg Manyáknének, hogy ő szóljon nekem. De azt ne mondja neki, hogy én mondtam, hogy szóljon. Azt pedig mondja neki, hogy arról, hogy én magának papírost és íróeszközt küldök, se Katicának, se Juci néninek, se Liza néninek, se senkinek a világon tudnia nem szabad.

És ezzel nekik is volt egy titkuk és ennek a titoknak kívülök harmadik tudója lett Manyákné.

– Manyákné majd el fogja hozni holnap, hogyha takarítani jön és most már jó mulatást kívánok, – mondotta Klárka és az edénnyel a kezében indult kifelé.

– Ne menjen még Klárka kisasszony, hiszen nekem még egy kérésem van, – mondotta György.

– Még egy kérése? – méltatlankodott Klárka, ráfüggesztve szép, sötétkék szemét Györgyre és így folytatta:

– No hallja vitéz úr, én csalódtam magában!

– Csalódott bennem? csak nem? Hiszen még nem is ismer, hogyan csalódhattott volna bennem?

– Hát annyiban, hogy azt mondotta előbb, hogy egy kérése van és ime most már a másodikkal akar előállni.

– Hiszen csak arra akartam kérni Klárka kisasszony, hogy megcsókolhassam azt a kis kezét, amelyikkel nekem az ebédet hozta. Másképpen úgy sem tudom meghálálni.

Klárka úgy féltette a kezét s ez a kérés olyan váratlanul találta, hogy majdnem elejtette az edényt.

– Azt pedig én nem engedem, – válaszolta határozottan, – mert nekem még senki sem csókolt kezét.

– Hagy legyen hát én az első, – esengett tovább kitartóan György.

– Megmondtam már, hogy nem engedem és a szavamat meg szoktam tartani, – komolykodott Klárka és már nyitotta is az ajtót.

– Csak még egy pillanatig maradjon Klárka kisasszony és ha már olyan kegyetlen, hogy nem engedi megcsókolni a kis kezét, hát boldogítson legalább azal, hogy adja nekem azt a rózsát a hajából.

Klárka már el is feledkezett arról, hogy reggel, mielőtt Cillyékhez jött, egy halványpiros rózsát tűzött a hajába. Önkénytelenül hozzányúlt a rózsához és az a kezében maradt. S mintha azon töprengett volna, hogy adja-e, ne adja? – amikor György újra kérte:

– Adja nekem Klárka kisasszony a mai első beszélgetésünk emlékeül. Higgye meg, hogy nagyon meg fogom becsülni. Olyan egyedül vagyok egész nap, úgy el tudnék beszélgetni ezzel a rózsával.

– Hát maga a rózsákkal is tud beszélgetni? – kérdezte tréfás hangon Klárka.

– Nem mindegyikkel, – mondotta György, – de ezzel nagyon sokat tudnék.

– Itt van hát, beszélgesen vele, – mondotta Klárka és gyöngéd pír szökött az arcára. Olyan gyönyörű tüneménye ez a fiatal leány arcának, amelynél bájosabb nincs is a világon.

Hej te bohó kislány, nem tudod te, hogy mennyi sokat adtál és még mennyivel többet ígértél, amikor az első rózsát odaadtad a legénynek!

Klárka hirtelen kiment. György pedig megcsókolta a kis virágot és elkezdett vele beszélgetni:

*Picinyke rózsza, drága szent ereklje!
Beszélj ő róla, óh beszélj!*

Másnap reggel Manyákné, amint elvégezte Györgynél a takarítást és visszajött: titokzatosan integetett Klárikának és négy szemköztre hívta őt. S mikor látta, hogy csak ketten vannak és senki se hallgathatja ki őket: elkezdett suttogva beszélni:

– Odaát György úr nagyon únja magát. Azt kívánta tőlem, hogy adjak neki íráshoz való papírost, tintát, meg kalamust. Honnan adjak én, mikor nekem ezekből semmi sincsen, – kalamusom pedig soha életemben se volt. – Hát csak akad a maguk házábanál, – mondotta György úr, – tudja a Cillyné nagyasszonyt nem akarom ilyesmivel fárasztani. Arra én azt gondoltam, hogy maga lelkem kisasszonykám gyakran szokott írni, gyakrabban, mint Katica kisasszony, – magának bizonyosan lesz olyan papirosa, meg kalamusa, amit odaadhatna. Azért szóltam magának és kérem keressen ki György úr részére, én majd azután átviszem neki.

– Nekem nincs Manyus és ha volna, sem küldenék.

– Már hogyan volna, amikor én tudom, hogy van! És miért ne küldene? Hiszen én nem mondanám meg se György úrnak, se senkinek, hogy maga küldi, – erőltette a dolgot Manyákné.

– Tudod mit, Manyus, szólj Katicának, hogy küldjön neki az, – felelte Klárka.

– Katica kisasszonynak szóljak? – az nem lehet, – mondotta Manyákné majdnem ijedten.

– Már miért ne lehetne? – éppen úgy küldhet, mint én.

– Nem küldhet, lelkem kisasszonykám ő nem küldhet, – bizonykodott Manyákné.

– Te Manyus, te ezt olyan különös hangon mondd, hogy most már akarom tudni, hogy miért nem küldhet Katica?

– Jaj lelkem kisasszonykám, én azt nem mondhatom meg!

– Nem mondhatod? Te Manyus, látom a szemedben, meg az orrodon, hogy te rosszban sántikálsz!

– Nem sántikálok rosszban, de ezt nem mondhatom meg. Nem mondhatom, ne is kínozzon.

Kláríka most már bizonyos volt benne, hogy Manyákné valamit titkol előtte. De hiszen kisedem én ezt belőle rögtön, gondolta magában, mert ismerte Manyákné gyöngye oldalát. Odaugrott hozzá, átkarolta a nyakát és elkezdett sugdosni a fülébe:

– Manyus, te édes, öreg dadám te! Nekem se mondanád meg? Hiszen tudod, hogy bennem úgy el lesz temetve, mint a kavics a kútban. No mond meg Manyus, miért ne küldhetne Katica?

Ennek az ostromnak Manyus már nem tudott ellentállni és mindjárt ki is szaladt a száján a titoknak a legeleje:

– Azért nem küldhet, mert ő már küldött.

Hej, de egyszerre leesett Manyákné nyakától Kláríka két gömbölyű, helyes, leányos karja és ijedten kérdezte:

– Katica már küldött? Mit? mit küldött?

– Még tegnapelőtt, – súgta Manyákné. – Hímezni valót küldött, de nem György úrnak, hanem a Pál úrnak.

És Kláríka két karja nyomban újra átkarolta Manyákné nyakát olyan erősen, hogy az alig tudott szuszogni.

– No csak ne fójtson meg lelkem kisasszonykám. Ha így szorít, akkor nem tudom megmondani, pedig most már csak elmondom, ha az eleje kiszaladt a számon, – mondotta Manyákné és folytatta:

– Úgy történt az, hogy tegnapelőtt...

És itt azután Manyákné kitálalta az egész titkot. Pálnak a kérését, a díványpárnát, a pamukokat, a selymeket, a rámat és mindent, még azt is, hogy Katica utána jött és bekopogott a Pál úr rejtőkéjének ajtaján.

Manyákné! Derék jó Manyákné! titkok tudója! Mégis csak igaz az, amit Kláríka tréfából a szemedbe mondott, – hogy te pletykafészek vagy. Hiszen Katica titkát úgy elárultad, hogy jobban se lehet. Nem is tudom, hogy rólad való, eddigi, jó véleményünket fenntarthatjuk-e? Csak az a mentségünk van számodra, hogy a titkot csak Kláríkáknak suttogtad el – és hogy a szerelem olyan titok, ami előbb-utóbb magától kipattan.

Mi is voltaképpen a titok? Olyan lélektani jelenség, hogy valamit elzárunk a szívünk legbelsőbb rejtekébe, hogy azt senki meg ne lássa és senki meg ne hallja. Csakhogy amit ketten tudnak, már az sem teljes titok. Shakespeare azt tanácsolja – és ezt ifjú és öreg szerelmesek jól jegyezzétek meg: „Kettő titkát pedig, ne tudja harmadik.”

Kláríka és Manyus bizalmasan és nagy titokban tovább sugdostak és meggyeztek abban, hogy Kláríka majd előkeresi és összezsomagolja az írószereket és odaadja Manyáknénak.

És nini Kláríka, az ideális, széplelkű Kláríka is egy kicsit, nagyon kicsit, de már füllentett. Mert tegnap este, amint Cillyéktől hazajött, az volt az első dolga, hogy a papírost és írószereket előkereste és összezsomagolta. Nemsokára hozta is a kis csomagot és odaadta Manyáknénak ezekkel a szavakkal:

– Manyus itt van egy kis csomag. Holnap reggel magaddal viszed és odaadod

György úrnak, de a világért sem szabad megmondanod, hogy én küldöttem, – hanem azt fogod mondani, hogy a könyvespolcunkon te kerested össze. Megértetted Manyus?

– Megértettem lelkem kisasszonykám. De az nem lehet, hogy holnap reggel vigyem, hogy György úr egész holnap reggelig várjon. Hiszen ma úgy elunná magát, hogy megsajnálhatná az ember.

Nagy psychologus lehetett ez a Manyákné és fiatalabb korában nagyon szerelmes lehetett. Csak innen tudhatta, hogy a világ kezdete óta soha sem szívelhette egymást ez a két elem: a szerelem és a türelem.

Rögtön is a köténye alá fogta a kis csomagot, fogott egy vizes korsót és azzal az ürüggyel, hogy György úrnak elfelejtett friss vizet vinni, újra átment Cillyékhez és a csomagot átadta Györgynek.

Alighogy Manyákné eltávozott, – Klárka is átment Cillyékhez, hogy elfoglalja hivatalát és felügyeljen a gyerekekre.

Amint Manyákné hazajött, – szembe találkozott Katicával. Ez rögtön vallatóra fogta.

– Hol jártál Manyus? Látom, hogy Cillyéktől jössz. Mit kerestél ott másodszor?

– Elfelejtettem friss vizet vinni György úrnak, azt vittem neki, – felelte Manyákné, de úgy járt, mint minden becsületes ember. Mert minden becsületes embernek meglátszik az arcán, amikor kertel.

– Vízet vittél? A mi korsónkban? – kérdezte Katika. – Hiszen nem a mi korsónkban szoktál neki vizet vinni!

Manyákné zavarba jött és hirtelen nem tudta kivágni magát. Erre Katika nem is engedett neki időt, hanem ugyanazzal a praktikával, mint fél órával előtt a Klári, – kihámozta belőle az egész titkot, Klárikának a titkát, – hogy Klárka papírost és írószereket küldött Györgynek. Eleget bánta azután Manyákné, hogy elárulta a titkot, de visszaszívni már nem tudta.

És a két nővér mindegyikének a szívében jóleső, szinte boldogító érzés volt az, hogy a másiknak a titkát ismeri. Mindjárt nem közölték ezt egymással, de sokáig nem tudták rejtegetni s amikor néhány nap múlva meghitt bizalommal közölték egymással: végtelenül boldogok voltak és akkora volt az örömük, hogy amikor Manyákné véletlenül belépett az ebédlőbe, – a két leány közrekapta s úgy megforgatta és megtáncoltatta, hogy az alig tudott lélegzethez jutni. Ilyen bolondosak is a leányok, amikor szerelmesek.

Másnap reggel Pál, nem hiába, hogy a jobb lába fájt, csakugyan bal lábbal kelt föl és rossz hangulatban volt. Okozta pedig a rossz hangulatát az, hogy Katicának a hangját két nap óta nem hallotta. – És a hímezés a félhomályban sehogyan se ment. Ezen rossz hangulatából kifolyólag Manyáknét, amikor az belépett hozzá, ezekkel a szavakkal fogadta:

– Manyák nene, én az Istennek sem maradok tovább ebben a szurdikban, mert én itt megvakulok, megsüketülök, megbutulok, belém veszi magát a köszvény, sőt még a hektika is.

– Jaj lelkem Pál úr, hiszen én magam is tudom, hogy ez a kis lyuk olyan, mint a börtön, hogy ide csak holmi kösöntyűt, boglárt, fegyvert, meg ezüst marhát

szokás eldugni, – hogy ez nem embernek való. De hát az Istenért, hova dugjuk el, hogy meg ne találják, ha keresnék? Majd megmondom a Judit kisasszonynak, hogy segítsen, ha tud.

– Jó lesz Manyák nene, csak azt ne mondja, hogy kifakadtam és káromkodtam.

– Dehogyan mondom, lelkem Pál úr! Azt fogom mondani, hogy szépen kéreti a kisasszonyt, hogy tesszen magát valami napos és levegős helyre bújtatni.

Juci néni bement Pálhoz és körülnézett a fürkében. Maga is meggyőződött arról, hogy az ott-tartózkodás valóban nagyon kellemetlen. Néhány percig elbeszélgetett Pállal. Ez a rövid beszélgetés is nagyon előnyös volt Pálra nézve, mert Juci nénit a róla való jó véleményben megerősítette.

Juci néni behívta Manyáknét, sokáig tanácskozott vele s a tanácskozásba Katica is beleszólt. Végére is abban egyeztek meg, hogy kitakarítják és berendezik a granárium egyik sarkában levő, deszkával elfalazott kamrát, ahol a liszt, dara, a hüvelyesek és a vetőmagvak vannak külön elhelyezve. Ott azután lesz neki napja is, levegője is elég.

A nap folyamán Manyákné kitakarította és berendezte ezt a kamrát. És később este, amikor a ház népe már mind lenyugodott, – Pál a Manyákné kíséretében mankón bicegve, lopva átköltözködött a granáriumba. Gyertyát gyújtani nem mertek. Manyákné kalauzolta Pált a sötétben és Pál a levegős helyen és a kényelmes ágyban úgy aludt, mint a bunda.

Világos nappal volt már, amikor fölébredt és szemlét tartott a kamrában. Ez világos, levegős és elég tágas volt. Ládák, fiókos szekrények, liszteszsákok és egyéb holmik voltak benne. A közepén egy frissen súrolt nagy deszkaasztal állott. A sarokban az egyik fiókos szekrényen kicsiny virágváza szerénykedett s abban három, félig kinyílt piros rózsza. Ki kedveskedett neki ezekkel? A Manyákné? Hát-ha a Katinka? Örömmel üdvözölte a rózsákat és az asztalra tette.

Nagy örömtől dobant meg a szive, amikor kinézett a magtár ablakán. Mert az udvaron a veranda baloldalán levő virágos kertben megpillantotta Katinkát, amint a virágokat öntözte. És Pál nagyon meg volt barátkozva az új szállásával.

Györgyöt ott hagytuk el, amikor Manyákné benyitott hozzá egy kis csomaggal. Mohón kapott a csomag után, amit Manyákné oly kísértő beszéddel nyújtott át neki, hogy ő kereste össze a kisasszonykák könyvespolcán és hogy erről ne szóljon senkinek.

Kíváncsian bontotta ki a csomagot. Nagy meglepetésére abból egy nagy oktáv alakú díszes emlékkönyv bontakozott ki, aranyozott széllel, fehér bársony kötésben. A tábláján kék selyem szalagon ez volt arany fonálból kihímezve: „Poezie”. A hátulsó lapján pedig kék selyem pajzson egy lant.

Az emlékkönyv bársonya és minden egyes lapja makulátlan fehér volt. Nem volt abba még csak egy betű sem írva.

Kegyelettel vette kezébe György ezt az emlékkönyvet és az a gondolat suhant át a lelkén, hogy milyen öntudatlan és nagy az a bizalom, amellyel Klárka ezt a könyvet neki adta és feljogosította őt, hogy azt teleírja a gondolataival. Nagy és szent dolog a leányszívnek ez a határtalan bizalma. Ezt gondolta György és érez-

te, hogy ebbe a könyvbe csak olyan sorokat írhat, amelyek tele vannak imádságos áhítattal.

Ezzel az áhítattal írta a könyv első lapjára ezeket a sorokat:

*K l á r i k a !
Ime a könyvem! Dalaimból
Van néhány itt összeszedve.
Tiszteletnek zálogául
Adom drága kis kezedbe.
Nagy örömmel írom őket,
Hisz odadhatom Tenéked.*

*Mintha a nagy mindenség ma,
Mintha egy nagy templom volna,
S a templomban Tè az oltár,
S ez a kis dal a zsoltarszó:
Kegyelet van, áhítat van
A szívemben, a szavamban!*

S ez az áhítatos hangulat és a tiszta szerelem hódolata vonul végig a verseken, amelyeket „Álmok”, „Dalok”, „Merengések”, „Imádságok” címek alatt György az emlékkönyvbe beleírt.

*

Látjuk, hogy az emlékkönyv kedves kultusza már akkor is, több mint 200 év előtt élt és ma is él, vagy helyesebben mondva, ma is divatban van. Pedig a divat a legszeszélyesebb istennő és az emlékkönyvön ez sem tudott kifogni.

A művelt leányok közül soknak ma is van ilyen emlékkönyve. Ennek minden lapja egy-egy emléket őriz. És minél régiebbek ezek az emlékek, annál becsesebbek.

Képzeld csak el, milyen kedves jelenet lehet az, amikor a nagyleány-unokák előkerítik a nagymama emlékkönyvét. Cibálják, faggatják a nagymamát:

– Nagymama! Aranyos nagymamuci, hát te is szerelmes voltál? Hozzád írták ezeket a verseket? Nini, milyen helyes versike ez itt! Ugyan ki volt az, aki ezt írta?

És a nagymama röstelkedik egy kicsit, pirongatja az unokáit, akik félrerántották az ő régi emlékeiről a feledés fátyolát. De mint az elszáradt csokorból a levendulaillat, – úgy felcsap hozzá és körülveszi őt a megbolygatott emlékek zsongása és a megsárgult régi emlékkönyv késő öregségében is megszépíti egy délutánját.

Világmozgató eszméket, irodalmi értéket és színvonalat nem lehet keresnünk az ilyen emlékkönyvben. Hiszen nem is kívánczik és nem is jut a nyilvánosság elé.

Vannak, akik lemosolyogják az ilyen emlékkönyveket, sőt helytelenítik is, mert hogy ezekben burjánzik a fűzfapoézis és hogy ez megrontja az izlést és érzélgősségre vezet. Én azt tartom, hogy ebben az emlékkönyvek teljesen ártatlanok. Mert az izlés kialakulására más életkörülmények hatnak s az érzélgősséget, ezt a lelki betegséget pedig szintén más lelki és külső okok idézik elő. És azt tartom, hogy a fűzfapoézis is jobb, mert emberibb, mint a rideg kedélytelenség.

Én tehát a kislány emlékkönyvének határozottan a pártját fogom. Sokal jobb

társaságban van a kislány, ha a szobájában az emlékkönyvével társalog és elszórakozik, mintha a báli terem síkos parkettjén merészen táncolja a shimmyt, charlestont, a black botom-t és hasonló túlmodern táncokat.

Én is írtam ilyen emlékkönyvekbe s mint kedves ismerősökre emlékezem vissza azokra, akiknek írtam. Talán azok sem felejtettek el engem egészen.

Legutoljára, talán már húsz éve is van, egy angol miss emlékkönyvébe ezeket írtam:

„Mondja meg otthon a maga nagy nemzetének, hogy a mi kis magyar nemzetünk méltó a nagy nemzetek barátságára.”

Kedves angol miss te! Miért is nem mondtad meg otthon. Angliában ezt az üzenetet.

*

György költői hangulatát másnap reggel teljesen elrontotta a prózai Manyákné, amint ijedten és fontoskodó hangon ujságolni kezdte:

– Gondolja csak György úr, mi történt nálunk! – Pál úr föllázadt. Azt mondtta, hogy ő az Istennek se marad tovább abban a szurdikban. Nagy baj ez. Judit kisasszony bement hozzá és még most se tudjuk, hogy máshova – hova rejtsük el őt?

És Manyákné, amint egyszer belejött a beszédbe, nem is tudott megállni. Elmondott ő mindent Pálról, amit csak tudott, a hímzést és a díványpárnát is. György meglepődve hallgatta. Egyszerre tisztában állott előtte az, hogy Katica és Pál érdeklődnek egymás iránt és ennek megtudása nagyon kellemesen hatott reá. S amikor Manyákné beszédjének a kereke mégis csak megállott, – György ezt mondotta neki:

– Tudja mit, Manyák nene, mondja el Cillyné nagyszasszonynak is, hogy Pál úr föllázadt, azon mód, ahogy nekem elmondotta. Csak a hímzésről, selymekről és a díványpárnáról ne beszéljen. Hozzá teheti azt is, hogy bizony engem is máshová, valami szellősebb és világosabb helyre kellene elbújtatni, mert hogy majd én is úgy járok, mint a Pál úr. Hogy itt én is megbetegszem, ahelyett, hogy fölgyógyulnék.

És Manyákné, mintha csak diplomatának született volna, olyan okosan intézte el Cillynénél a dolgot, hogy Pál föllázadása Györgynek is használt, mert az éjjeli órákban, amikor már mindenki aludt a háznál: György is átköltözködött egy más épületbe.

Másnap reggel György egy tágas, világos helyiségben találta magát. Ennek a közepén egy gyalulatlan nagy dolgozó asztal állott, rárögzített satuval a végén. Egyik oldalon gyalupad volt, a másik oldalon esztergapad, mindenféle ácsnak, asztalosnak és esztergályosnak való szerszámokkal. A helyiség végében és a falak mellett gerendákon nagyobb faanyag volt felhalmozva mindenféle szerszámfából. Itt készítette el házilag Cilly Ambrus a gazdasághoz szükséges szerszámokat, a gereblyeszegettől kezdve, egészen az eketalyigáig. Itt fűrt, faragott s ezzel elszórakozott, amikor más dolga nem volt. Györgynek nagyon kedvére való volt ez a környezet, mert molnárlegény korában amikor tél idején a malom nem dolgozott, rendesen eljárt a szomszédba Pelikán asztalos mesterhez és ott az asztalosmunkát nagyjából eltanulta.

Az ablakhoz lépett és a kora reggeli napfényben gyönyörű kép tárult eléje.

Az út túlsó oldalán, kissé magasabb fekvésű dombon egy régi kuriális ház állott vasrostélyos ablakokkal és kiugró verandával, melynek oszlopai borostyánnal voltak befutva. A veranda mind a két oldalán egy kisebb virágos kert volt, tele szebbnél-szebb virággal. Az egyik virágos kertben egy szőkehajú kislány foglaltoskodott, – a másikban éppen vele szemközt egy másik kislány gondozta a virágait. Szép fehér melles kötény védte a ruháját, hollófekete haja, két dús fonatban egész a derekáig lógott s úgy fénylett, amint a reggeli napsugár reá esett, mint a hollónak a szárnytolla.

– Nini! – kiáltott fel György és majdnem nagyot ugrott örömében, – hiszen ez a Klárika! a kedves Klárika! – Szerette volna kinyitni az ablakot és átszólni hozzá:

– Klárika! fordítsd felém kedves arcodat, hogy hódoljak előtted! Fordítsd felém azokat a gyönyörű szemeidet, hogy lássam, minőkre aludtad ki őket?

De nem merte kinyitni az ablakot, nehogy Klárikát elriassza. Csak némán gyönyörködött benne, mint egy szép tüneményben. És az új szállásával nagyon meg volt elégedve.

Cilly Ambrus még aznap – szombaton – meglátogatta új szállásukon mind a két kurucot. Meggyőződött arról, hogy gyógyulásuk nagyon előrehaladott, de azok bizony lóra ülni és a messze Érsekújvárba elmenekülni nem tudnak. Ezért nyugodt szívvel megírta ezt Imrének.

Azután vidáman és gyorsan teltek a napok. Klárika és Katica minden reggel öntözgették a virágos kertjüket. Katicának minduntalan dolga akadt az udvaron, tudta, hogy Pál látja őt. Klárika pedig minduntalan talált valami ürügyet arra, hogy Cillyéktől haza szaladjon. Tudta, hogy György meg fogja látni.

És itt volt Manyákné, aki minden nap tudott valamit mondani Pálnak Katicáról, Györgynek Klárikáról és azok minden nap elküldötték tőle üdvözlőket és ezek az ártatlan, kedves üzenetek egyre bizalmasabbak lettek. Később Manyákné egy-két szál rózsát is vitt mind a két bújdosónak, de persze szentül állította, hogy azokat ő maga vágta le és nem a kisasszonykák küldték.

Pál csakhamar teljesen elkészült a díványpárnával. Már csak azon töprengett, hogy milyen felírás legyen a párnán. Sorra vette a Katalin névváltozatait. Katinka, ez nagyon szép, de nem fér rá a párnára. Katóka és Katica is hosszabb egy betűvel. Katus, ez éppen megfelelne, de Pálnak nem tetszett. Utoljára is abban állapodott meg, hogy ezt fogja ráhímezni: „Katka”. Ez ennek a névnek a tót változata, – de annyira kedves: hogy a magyar fiatal szerelmeseknél is már réges-régen polgárjogot nyert. Azután meg azon töprengett, hogy mi legyen a másik szó, amely már csak három betűből állhat. Nemsokára ezt is megtalálta és ráhímezte a Kat-ka név alá ezt a szót „jer”. „Katka jer”: ezekkel a szavakkal fogja a párna Katicát pihenésre hívogatni és ő reá emlékeztetni.

Györgynek sokkal könnyebb volt a dolga. Levelet írnia nem volt szabad, de verset küldeni, az nem volt tilos. Át is küldötte Manyáknétól ezt verset: „Ki vagy, ki vagy te barna kislány?” Később a másikat „Picinyke rózsá, drága szent erekye!” Azután a harmadikat, negyediket...

Határozottan nagy előnyben van az udvarlás terén a költő minden más ember felett. Mikor más ember még csak az időről társalog: a költő a versben, mindjárt a legelsőben, elmondhatja legtitkosabb érzelmeit. És amíg más ember csak a kasszony és kegyed megszólításnál tart még: a költő rögtön a legbizalmasabb te megszólítással kezdi. Ez az úgynevezett költői szabadság. A másik nagy előnye az, hogy amíg a legszebb próza is csak próza, amelynek a leányszívekre kevés a hatása: addig a verssorok belopják magukat a leány emlékezetébe, a rythmusok folyton muzsikálnak a fülébe és a rímek, mint valami kis manók, ott táncolnak a kislány szívében. És a kislány, alighogy megkapta a verset, – azon nap már könyv nélkül is tudja. Óh költők, de sokszor visszaéltek ezekkel az előnyökkel és a költői szabadsággal! És óh kislányok, de hamar megszédít titeket a rythmusok és a rímek játszi zenéje!

Érdekes, hogy Juci néninek, az élesszemű sárkánynak, erről a háta mögött folyó játszadozásról és a Manyákné praktikáiról a legkisebb tudomása sem volt. Azt látta ugyan, hogy a kedves galambjainak a kedélye, a beszéde, a dala és minden mozdulata tele van bájjal és sziporkázó örömmel. De úgy látszik, hogy ő mégsem volt olyan jó psychologus, mint a titkok tudója, a Manyákné. Ez pedig amilyen közlékeny és fecsegő volt a fiatalok között: – Juci nénivel szemben olyan tudatlan és néma volt, mint egy öreg csuka.

Így közeledett a második hét közepe és most már az asszonyok tartottak consiliumot a két kuruc fölött.

Igaz, hogy Pál már sutba dobta a mankót és már nem is bicegett. De a kengyelvasat aligha tudná még szorítani. Györgynek pedig a sebe már teljesen begyógyult, de még fölfakadhatott. Igaz, hogy ez is már vígan fűrészelte a deszkát és gyalulta a léceket, de a balkeze mégsem volt olyan erős még, hogy biztosan tudná tartani a gyeplőt, amikor a jobb kézzel vagdalkoznia kellene.

Közölték tapasztalatukat Cilly Ambrussal, aki bölcsen kitért azzal, hogy ő már írt egyszer, most írjanak az asszonyok. És azok írtak is és egyikük sem írt valótlant.

A két kuruc pedig még nem is próbált lóra ülni és mind a kettő érezte, hogy még nem szerezte vissza előbbi teljes erejét és harcképességét. Nem nagyon készülődtek tehát, hogy Érsekujvárra meneküljenek, – hiszen kedves gyöngéd okok is marasztalták őket Pogrányban.

Hétfőn pedig Cilly Ambrus azzal a hírral jött meg Nyitráról, hogy ott csak a legszükségesebb várórség maradt, a többi katonaság elvonult és hogy Érsekujvárnak nem kell tartania a közeli ostromtól, mert hogy a távolabbi csatatereken Bercsényi Miklós, Károlyi Sándor, Bottyán és Balogh Ádám és a többi vezérek erősen szorongatják a császáriakat.

Ez a jó hír csak részben volt igaz, – mert Komáromnál és Léván már ott volt és onnan fenyegette Érsekujvart a császári hadsereg és készülődött a vár ostromára. De a jó hírt könnyebben elhiszi az ember. És a két kuruc e hírre olyan szemtelenül merész lett, hogy kijelentették, hogy a további rejtőzködés már nem szükséges.

Úgy történt ez, hogy kedden, amikor Manyákné bevitte Pálnak a reggelit és elvégződött a takarítással és indult kifelé: Pál elállotta előtte az ajtót és ezt mondotta neki:

– Manyák nene, most pedig adja ide a magtárkulcsot.
– Jaj lelkem Pál úr, dehogy adom. Azt nem adhatom, mit szólna a kisasszony?
– felelte Manyákné.

Erre Pál odaugrott Manyáknéhez, átkarolta két erős karjával és megfenyegette:

– Manyák nene, ha rögtön ide nem adja, úgy összecsókolom, hogy...

De Pál nem fejezhette be, mert Manyákné nagyon megijedt és elkezdett sikítani. A kulcs kiesett a kezéből és azt Pál gyorsan felkapta.

– Ne sikítson Manyák nene! kedves Manyák nene! Hiszen én inkább az ujjamat vágnám le, hogysem magát megbántsam, – mondotta Pál, hogy Manyáknét lecsillapítsa. – Csak azért kellett magát úgy megrohannom, mert tudom, hogy maga milyen hűséges lélek, másképp ide nem adta volna a kulcsot. Nézze, most már magam is tudok vigyázni magamra. Azért kell nekem a kulcs, hogy kimehessek, amikor akarok és a járásban gyakoroljam magam. Azért ne is haragudjon és legyen szent közöttünk a béke.

– Hiszen én nem haragszom, – mondotta Manyákné, – csak nagyon megijedtem és ha nyavalyás volnék, bizony el is ájultam volna. Csak a kisasszonytól félek, majd ad az nekem, hogy a kulcsot odaadtam magának, – felelte Manyákné.

– Tudja mit, Manyák nene, a kisasszonynak most nem is kell megmondani a dolgot, hanem György úrnak mondja meg, hogy ő is kérje el a kulcsot a Cillyné nagyasszonytól és azt is mondja meg neki, hogy estefelé eljövök hozzá. Délután pedig elmondhatja a kisasszonynak, hogy Cillyné nagyasszony odaadta a kulcsot György úrnak és hogy erre azután maga is odaadta nekem.

– Így már jó lesz, – felelte Manyákné, – de engedje meg Pál úr, nem akarom megbántani, de úgy nézem, hogy maga mégis csak nagy kalafaktor. Hogyan tudta kifundálni ezeket a kulcsokat!

– Most pedig Manyák nene, csak még egyet kötök a lelkére. Katica kisasszonynak mondja meg, hogy kezét csókoltatom és hogy maga ideadta nekem a kulcsokat. Azt pedig a világért se mondja meg neki, hogy meg akartam csókolni. És azt is mondja meg, hogy most már magam vigyázok magamra és hogy már ki fogok járni és hogy ebből nem lesz semmi baj.

Manyákné alig várta, hogy Györgyhöz mehessen s amint belépett hozzá, möhön kezdett neki:

– Megint nagy dolog történt nálunk, Pál úr megint fölázadt, de most már ellemen. Elrabolta tőlem a magtárkulcsot. És azután szépen sorjában elmondotta, hogy hogyan történt a dolog és híven leadta az üzeneteket.

Estefelé Pál beállított Györgyhöz. És a két nagy legény egymás nyakába ugrott. Olyan szeretettel karolták és üdvözölték egymást, mintha csak valami gyilkos ütközetből menekültek volna meg. És olyan szilaj kedvük kerekedett, mint a csikóknak, amikor tavasszal először vannak kint legelőn.

György előhúzta a két kardot a szerszámfa közül, ahol el voltak dugva. S a két jó barát nekiment egymásnak karddal s olyan parázs hadakozást vittek véghez, hogy a kardok csak úgy hányták a szikrát! Az ember azt hihette volna, hogy ezek most menten összeszabdálják egymást. Pedig csak a jó kedvük és a kardjuk iránti szeretetük sziporkázott és csak az ügyességüket próbálták, hogy meg van-e?

Mikor a vívásban így kitöltötték a kedvüket: egyenesen a majorba mentek a lovaikhoz. Hiszen a kardja és a lova volt a kurucnak mindene. És Manyáknétől mindenről tájékozva voltak, tudták, hogy hol találják a lovaikat.

György megszólította a lovát és Rigó hátraszegve a fejét, egész verset röhögött a gazdájára felé. Mintha csak azt mondotta volna: üdvözöllek édes gazdám! – de régen nem láttalak. Mikor megyünk megint a csatába?

Mert a ló nagyon okos állat! Majdhogy nem beszélni is tud a gazdájával. Nyerít, amikor a gazdáját szólítja, vagy jelenti, hogy ő hol van. Röhög, amikor valaminek örül, amikor abrakot kap. Nyihog, prüsszöl, horkant, amikor bántják, vagy amikor veszélyben van.

Ugyanez a jelenet folyt le Pál és a lova között, amikor Pál megszólította a lovát, hogy: te Sárkány!

Amint így beszélgettek a lovukkal, György odaszólt Pálnak:

– Te Pali, itt baj van a te lovaddal, a te lovad nem lehet itt Sárkány, mert Manyáknétől tudom, hogy itt Pogrányban Juci néni a sárkány.

– Az ám, – felelte Pál. – Nekem nem is jutott az eszembe. Manyákné nekem is elbeszélte azt a történetet. Derék asszonyszemély is ez a Juci néni. Olyan kuruc kapitány válnék belőle, hogy jobb se kellene. De hát igaz, itt az én lovam csakugyan nem lehet Sárkány.

Odament a lovához, megveregette a lapockáját és a nyakát, megpaskolta a szügyét és azt mondotta neki:

– Hallodd te Sárkány! Itt Pogrányban te nem lehetsz Sárkány! Itt a te neved Ráró. Megértetted? És a ló visszaröhögött, mintha csak azt mondotta volna, hogy megértettem.

Másnap kora hajnalban amikor még csak alighogy pitymallani kezdett, – a két kuruc kivezette a lovát az istállóból. A lovak pihentek voltak és olyan pajkosak, hogy alig birtak velük. És csak úgy tudtak velük boldogulni, hogy kapicányra kötötték az orrukon a kötőféket. Fölvetették magukat a hátukra és ellovagoltak egész Cseszte falu széléig, onnan azután visszafordultak. Igaz, hogy csak szőrén, de azért mégis lovagoltak.

Reggel Manyákné, amint bevitte Pálnak a reggelit, azt találta mondani, hogy ma délután nagy munka van náluk, hogy az egész ház kimegy a szőlőbe diót verni.

– Hallja Manyák nene! megmondhatná Judit kisasszonynak, hogy mi bizony szívesen levernők azt a diót. Hiszen az úgyis férfinak való munka.

– Az ám Pál úr, – mondja Manyákné. – Ez bizony nagyon jó volna, ha maguk ketten is kijönnének György úrral. Tíz nagy diófa van a szőlőben és sok rajtuk a dió. Majd megmondom a kisasszonynak, hogy hívja meg magukat diót verni.

És amit Manyákné helyesnek talált, azt többnyire ki is vitte. Tudjuk már róla, hogy nagy politikus volt, azért ezt a dióverést is így adta be Juci néninek:

– Kisasszony kérem, azzal a dióveréssel mink asszonyok nem igen boldogulunk. És Mátyásban sincs valami sok ügyesség. Azért azt gondoltam, hogy itt ez a két vitéz úr, most már alig van bajuk és már úgyis kint járnak, hát ezek a szőlőbe bátran kijöhetnek és segíthetnének nekünk. Azt gondoltam, hogy nem fogja ellenezni, azért Pál urat meg is hívtam és György úrnak is majd szólok.

– No hát ha már meghívtad, – mondotta Juci néni, – akkor nem akarom vissza-parancsolni. De legalább megkérdezhetted volna tőlem. Csakhogy te mindig a magad esze szerint jársz és rendelkezel, akkor is, amikor nem kellene.

Manyákné szívesen tűrte ezt a korholást. Elérte a célját és nagy örömmel ujságolta lelkeinek, a kisasszonykáknak, hogy délután Pál úr és György úr is ki-mennek a szőlőbe. És büszkén hozzátette, hogy ezt ő csinálta ki. És ebben igaza is volt. És hogy a kisasszonykák is és a két kuruc is nagyon örültek a délutáni találkozásnak, azt pedig mondanunk sem kell.

Kedves, szép délután volt ez. Olyan, mint egy édes álom. Hiszen édes boldogság is az, ha a közelében lehetünk annak, akit szeretünk, ha láthatjuk a kedves arcát, ha hallhatjuk a szavát és szót válthatunk vele, ha akármilyen közömbös dolgokról is. Ez az édes boldogság töltötte el a két leány és a két ifjú szívét. Vidám beszélgetés között szaporán ment a munka és a zsákok egymás után teltek a dióval és az egész délután olyan gyorsan elrepült, mintha szárnyai lettek volna.

Szeptember közepén már rövidülnek a napok, hamar estére hajlott az idő, a munkát abba kellett hagyni, pedig még a diónak csak a fele volt leszedve.

Nagyon kellemes volt az esti szürkületben az út hazafelé. Pál útközben elmondotta Juci néninek, hogy Olaszországban hogyan kezelik a diót, hogy a héja meg ne barnuljon és a magja össze ne száradjon. És hogy Belgiumban hogyan teszik el télire az almát és a körtét, Franciaországban pedig a szőlőt.

Juci néni szívesen elbeszélgetett a két fiatalemberrel s ezek illedelmes, kifogástalan magaviseletükkel ezen a délutánon nagy darabot hódítottak meg Juci néninek a bizalmából. Azért, amikor a házhoz értek, György elő mert állani ezzel a kéréssel:

– Nemzetes kisasszony, még három munkanapunk van, amit itt kell töltenünk, mert vasárnap már elbúcsúzunk és éjfél után indulunk Érsekújvárba. Ezen a három munkanapon nem tudunk mit csinálni. Adjon nekünk valami munkát, hogy legalább ezen a három napon megszolgáljuk a kosztunkat és hamarább múltak el az időnk.

– Sajnálom, de most igazán nem tudok adni maguknak való munkát, – mondotta Juci néni. – Mert a kukorica beérett már, azt kell most letöretnem és behordatnom és ez három napig is eltart.

– Kukoricatörés? – szólta közbe Pál, – hiszen ez éppen nekünk való gymnasztika most. Tessék csak megengedni, hogy mi is kimenjünk korán reggel a szekérrel és ha mi is segítünk: akkor biztosan meg lesz az két nap alatt. Csak legyen elegendő szekér.

Juci néni elfogadta az olyan szívesen felajánlott segítséget és kiadta a parancsot az öreg béresnek, hogy először az Ankodai dülőben levő táblát törjék le, – azután menjenek a Poronnai dülőbe.

Könnyű, paraszti munka a kukoricatörés, csak szorgalom kell hozzá. A két kuruc vezetése alatt olyan szaporán ment ez a munka, hogy csakugyan úgy lett, amint Pál mondotta, hogy másnap estére le volt törve az egész két tábla és az Isten áldása, a sok kukoricakalász, másnap estére már mind bent volt a pajtában nagy garmadáiban.

Juci néninek nagyon kedvére volt, hogy a bőséges kukoricatermést száraz időben ilyen gyorsan betakarították. Azt gondolta, hogy holnap, szombati napon, ha jó idő lesz, le lehet szedni a többi diót és a sok almát és körtét, amely rakásra érik és már hullik is a fáról.

Meg szokta beszélni a gazdasági munkát a Manyáknéval, ezt is megbeszélte. És Manyákné, mintha csak az Ámor megvesztegette volna őt és mintha az sugallta volna neki, rögtön elő is állott a tanáccsal:

– Kisasszony kérem, ezt a sok munkát csak úgy tudjuk elvégezni, – ha egész napra kimegyünk a szőlőbe. Én, amint azelőtt is gyakran megtettük, ott kint főzöm meg az ebédet. Valami nagy főzés se kell. Elég lesz, ha paprikás gulyást csinálók és jó túrós csuszát hozzá. Ez hamar megvan. És akkor is csak úgy tudunk elvégződni a sok dologgal, ha meg tetszik hívni a két fiatal vitéz urat. Ezek majd elvégzik.

Juci néni jónak találta Manyákné tanácsát. Az bizonyos, hogy így sokat tudnak végezni. A két fiatal ember hétfőn már úgysí elmegy, talán soha sem látják őket többé. És mit csináljanak ezek magukban egész Isten áldotta nap. A kukoricával úgysí sokat dolgoztak, meg is érdemlik, hogy meghívja őket. Ezek a gondolatok fordultak meg Juci néni fejében, hangosan pedig azt mondotta Manyáknénak, hogy ő szóljon a két fiatal úrnak.

Ezt a szombati napot pedig megelőzte csütörtökön este és pénteken este a kukoricafosztás. Arany János „Tengeri hántásnak” nevezi és ez alatt a cím alatt mondja el Dalos Eszter gyönyörű balladáját. De Érsekújvár környékén a „tengeri” elnevezés nincs használatban. A hántást pedig sokan meg sem értenék. És Arany Jánossal szemben ott van Petőfi, aki a „János Vitézében” örök dicsőséget szerzett a „kukorica” szónak. Azért én minden lelkifurdalás nélkül gondolhatom azt, hogy nem vétkezem se Arany János ellen, se szépséges magyar nyelvünk ellen: amikor a tengerit kukoricának nevezem, a hántást pedig fosztásnak mondom.

Olyanféle munka a kukoricafosztás, mint a szüret, csakhogy szerényebb kiadásban. Ezt a munkát is többnyire együtt végzi a középosztályhoz tartozó úri nép a munkásokkal és a cselédséggel. És a jó szomszédok és ismerősök vagy maguk is eljönnek, vagy a cselédjeiket küldik oda segíteni.

Barkóéknál is sokan összejöttek a kukoricafosztáshoz. Juci néninek egy öreg díványvánkost hoztak, hogy kényelmesebben ülhessen és ő mint egy hadvezér, a garmada közepe táján telepedett le. Jobbról-balról mellette a többi fosztók, többnyire leányok és asszonyok. Velük szemben ültek a legények, férfiak, akik a megfosztott kalászokat csomókba kötötték, vagy fentőkbe fonták.

Véletlenül-e, vagy akaratlanul történt? – de úgy volt, hogy Klárka szemben ült Györggyel és neki dobálta a megfosztott kalászokat olyan vigyázva és gyöngéden, mintha csak egy-egy rózsát dobott volna. Csak néha-néha szóltak egymáshoz, de nem is a szó a léleknek az igazi beszéde, hanem a tekintet. És tekintetük folyton találkozott és többet és szebbet mondott ezernyi szép szónál. Katica pedig szemben ült Pállal s azok is folyton beszélgettek a tekintetükkel. Felejthetetlen, kedves órák voltak ezek.

Az ártatlan tréfálgatásnak és mesemondásnak nincs is jobb alkalmja, mint

a kukoricafosztás. Az egyházfi, a faluszerke híres mesemondó rögtön rá is kezdett, amint elhelyezkedtek. És egymás után mondta a szebbnél-szebb népmeséket az Árgilus királyfiról és Tündér Ilonáról, – az Áspis kígyóról, a Tündérek szigetéről, az Arany kulcsról – és olyan hálás közönsége volt, hogy jobbat nem is kívánhatott. És amikor meséinek a fonala megszakadt, – Manyákné, mintha csak az ördögke piszkálta volna, beleszólt a csöndbe:

– György úr, tudom, hogy maga is tudna mondani szép mesét. Ugyan mondjon egyet!

Manyákné szavait általános halljuk és helyeslés követte. És amikor György látta, hogy Klárka is akarja a mesét és hogy Juci néni is várja: – nem kérte magát. Rögtön belekezdett és elmondotta a következő kis mesét keresetlen szavakkal, amint hirtelen megfogant a lelkében.

– A Vág völgye olyan, mint egy meseország. Ha a szépségeit mind el akarnám mondani, reggelig se volnék vele készen. A Vág folyó pedig tele van szebbnél-szebb tündérekkel s ezek között is a legszebb volt az Éjfélke. – És az Éjfélke összetalálkozott egyszer egy fiatal molnárral, akinek a malma a Vág folyón állott. A tündér és a földi ember nagyon megszerették egymást. Éjfélke hívta molnárt, hogy jöjjön el vele a tündérpalotába, de az nem mehetett, mert csak földi ember volt. Éjfélke sokat búsult, de a molnár szíve is tele volt az utána való vágyakozással. – Folyton hallgatta a Vág habjainak locsogását, hátha azok üzenetet hoznak tőle? S amint egyszer egy szép tavaszi hajnalon így hallgatózott a malom padkáján: egyszerre csak csoda történt. A habok szétváltak és Éjfélke kiemelkedett belőlük csodás tündéri szépségében és ott termett a padkán. Rátette kezét a molnár vállára s azt mondotta neki: Te nem jöhetsz hozzám az én tündérpalotámba, azért én jövök hozzád a te szegény kunyhódba. S ezzel lekapcsolta fejéről az arany tündérhaját, lecsatolta derekáról a gyémántos tündérovet és beledobta a Vág vizébe. Nyakába borult a molnárnak és a felesége lett. És több lett, mint tündérkorában volt, mert boldog asszony lett belőle és soha se kívánczolt vissza a Tündérországba.

Klárka megértette a mesét, mert a tekintete azt mondotta Györgynek: Elme-
gyek oda, ahova te mégy. Elme-
gyek veled a szegénység kunyhójába is.

György meséje általános tetszésben részesült. Most már Pálon volt a sor. Ez volt a közkíváncs. Pál pedig nem volt az a legény, aki hagyta volna magát és aki nem tudott volna kiállni a gátra. Költő nem volt ugyan, mint György, de szerelmes volt s a szerelem ihletet ad és szárnyakat ad a gondolatoknak. Nem csoda tehát, hogy Pál nagyon szépen elmondotta a következő mesét:

– Egy lovag és egy hercegisasszony találkoztak egy nagy erdőben, az Élet erdejében. Fiatalok voltak, összeillettek és megszerették egymást. A lovag szegény volt, a hercegisasszony pedig nagyon gazdag. De nem ez volt a legnagyobb baj, hanem az, hogy a lovagnak el kellett mennie messze, csatába. Könnyhullás között búcsúzott el egymástól a két szerelmes és örök hűséget fogadtak egymásnak. És a lovag elment a csatába. A hercegisasszonynak sokáig hullottak a könnyei, – tovább, mint egy évig. De a második esztendőben már elapadtak. A harmadik évben már vigasztalódni kezdett és a negyedik évben, amikor egy

herceg megkérte a kezét, – odaadta neki. A lovag sok dicsőséggel tért vissza a csatából. Kereste az ő szépséges Melániáját, de nem találta sehol, mert azt elvitte a herceg messze, messze, mint a sas a párját, a maga várába. És a lovag bűnnek adta a fejét, nem kellett neki már harci dicsőség sem és az élet sem. Elment viággá, idegen országokba. Bánatában azt se tudta, hogy merre jár. Eltévedt a tigrisek közé és ezek felfalták őt.

Katóka megértette ezt a mesét és a tekintetében igazi hűség sugárzott. És ez a tekintet azt mondotta Pálnak: híven fogok várni reád és senkiért el nem pártolok tőled.

Kedves, boldog órák voltak ezek és a szerelmesek tekintetük beszédjével teljesen megértették egymást.

Amikor a bakter az éjjeli tizenegy órát fújta, a munkát abbahagyták. Manyákné hozta a párolgó borlevest. Mindegyiknek jutott, egy csészével belőle. Azután azzal oszlottak szét, hogy holnap este folytatják a munkát.

Szombaton szép, igazi szőlőérlelő meleg nap volt. A reggel már jó előre járt, már kilenc óra is elmúlt, amikor Juci néni kiért a Pilishegy alján levő szőlőbe. És amint körülnézett: nagyon kellemesen volt meglepődve. A prэшáz előtti üres tér tisztára meg volt söpörve. A diófák alja fel volt sarabolva és gereblyézve, hogy a diót ne kelljen keresni a gyom és fű között. A minap már leszedett diófákról az elmaradt böngék már le voltak verve. A két kuruc pedig, egyik az egyik diófán, a másik a másikon, olyan szorgalmasan verte a diót, hogy már egész réteg volt belőle a fák alatt. Nem is vették észre, hogy Juci néni már odaérkezett a prэшázhoz a Magda szolgálóval és a Mátyás mindenessel, akik nagy kosarakat és üres zsákokat hoztak.

De életrevaló két legény ez! – gondolta magában Juci néni. Ezek aztán szorítják a munkát, ha belefognak. És értenek is hozzá, amint ezt a sarabolást is milyen okosan kigondolták. Ezekből még jó gazda is kitelnék. Nem hiába mondja a közmondás: hogy aki egy dologban jó, az másban sem lehet kivetni való. Ilyen gondolatok közt Juci néni hangulata egészen megvidámul.

– Hahó vitéz urak! – kiáltotta Juci néni a fiúk felé. – Pihenj! Sorakozás a regelihez!

Ekkép vezényelt Juci néni és a két kuruc rögtön lent volt a fáról és kézcsókkal üdvözölte Juci nénit. Az asztalt hamar kiteremtették a prэшáz elé. Magda megterített szép, virágos kerti abrosszal és Juci néni előszedte az elemózsiás kosárból a jó paprikás szalonnát, hideg szárnyast és friss cipót. És egy bütykös üveget is tele sajátfőzte szilvapálinkával. A két legény olyan jóízűen falatozott, hogy öröm volt nézni őket. Eközben beszélgettek is. És Juci néni jó kedvét látva, Pál megkockáztatta a kérdést:

– Nemzetes kisasszony, hogyan is volt az az eset a labanc főhadnaggal?

Hányszor kellett ezt az esetet már Juci néninek elmondania! És most, hogy semmi veszély nem támadt belőle, – már büszke is volt erre a hőstettére, hogy a főhadnagyt megkergette a seprővel. El is mondotta jó kedvvel az egész esetet, még azt se hagyta ki, hogy a labanc főhadnagy odakiáltotta neki azt, hogy maga sárkány!

– És csakugyan cirokseprő volt? – kíváncsiskodott György.
– Az hát, nem is fogkefe, – válaszolta jókedvűen Juci néni.
– Nemzetes kisasszony, de szerettem volna látni, amint utána szaladt a labancnak! – mondotta Pál.

– Ugyan ne kisasszonyozzatok már annyit, – mondotta Juci néni. – Nálunk faluhelyt, magunk között ez nem szokás. Csak a cselédétől fogadja el az ember, ti pedig barátai vagytok Imre öcsémnek és alig vagytok nála öregebbek két-három évvel. Ne nemzetesezzetek engem, hanem szólítsatok csak úgy, ahogy engem az én galambjaim elkereszteltek, hogy Juci néni. Én meg majd csak úgy mondom nektek, hogy te György öcsém, te Pál öcsém. Ez az igazi magyaros megszólítás.

Hej de nagy örömmel kapta el a két kuruc Juci néni kezét. Egyik az egyiket, a másik a másikat.

– Kedves Juci néni, de nagyon örülök ennek a kitüntetésnek! – mondotta György. – Jobban örülök neki, mintha maga Rákóczi fejedelem a nyakamba akasztotta volna a nagy medáliát.

– Én meg úgy örülök, – mondotta Pál, – hogy a nagy öröm nem is fér belém. Szeretnék cigánykereket vetni és meg is teszem.

Azzal nyomban olyan három cigánykereket vetett, hogy a cirkuszban sem látni jobbat. És odaszaladt Juci nénihez és még egyszer kezét csókolt neki.

Mondjam-e még, hogy Juci néni teljesen meg volt hódítva? Mert nagy bizalom és megtiszteltetés az, amikor egy úri hölgy a fiatal embert az „úr” helyett az atyafiságos „öcsém” megszólításra méltatja.

És mondjam-e hogy a két fiatalember szívében igen nagy volt az öröm? Mint ha attól a nap is kedvet kapott volna és sokkal ragyogóbban sugárzott volna le a Pilishegyre, a Tyúkhegyre, a Cserhátra, a parti szőlőkre és az egész pogrányi határra.

De a nagy öröm nem kábította el a legényeket. Nem vesztegették az időt, hanem rövid köszönés után felmásztak a fákra és folytatták a munkát. És ez a viselkedésük is nagyon kedvére volt Juci néninek.

Jó egy óra is elmúlt, amikor Manyákné és vele Klárka és Katica felbukkantak a domb szélén és hozták az ebédnek valót.

Juci néni elnézte a két szép hugát, amint ezek mosolygó, kipirult arccal közeledtek és elgondolta magában, hogy mégsem volt üres az ő élete. Ezt a két szép hugát valóban érdemes volt fölnevelnie. Ezek pedig nem tudták, hogy milyen komoly gondolatok motoszkálnak Juci néni fejében, hozzá futottak, nekiestek és össze-vissza csókolták. Közbe-közbe csak ennyit mondtak, – nesze még egy, nesze még egy!

– Juci néni, hiszen te úgy elrohantál tőlünk, hogy meg se csókolhattunk! Nesze még egy!

És az öreg nap az ég tetejéről mintha csak az összes tartaléksugarait kibontotta volna, úgy sugárzott le erre a kedves jelenetre.

A diófák kissé távolabb estek a présházról és a két fiatal ember csak akkor tudta meg, hogy Klárka és Katica megérkeztek, amikor ezeknek a hangját meg-

hallották. Messziről, a diófa tetejéről barátságos, hangos jó reggelt kívántak a kis-asszonyoknak. Ezek pedig visszaköszöntek. Olyan volt ez a távolból való köszöntésváltás, mint mikor a rigó az egyik fa tetejéről megszólítja a párját és ez a másik fáról visszafelel neki.

Manyákné nekilátott az ebédfőzésnek, a többiek pedig valamennyien a diószedésnek. Juci néni körülnézte az egyik diófát és odaszólt a Györgynek:

– György öcsém, ezen az ágon a prэшáz elöl sok dió van még, ne hagyd ott!

– Csókolom a kezét Juci néni, majd leverem azt is, – felelte György.

Azután körüljárta a másik diófát és odaszólt a Pálnak:

– Pál öcsém, ezen már alig van valami, nem érdemes egy-két szem miatt az időt vesztegetni. Menj át a másik fára!

– Kezét csókolom Juci néni, azonnal megyek, – felelte Pál.

Klári és Katica ámulva hallgatták ezt a párbeszédet. Összenéztek, mintha egymástól kérdeznék, hogy mit jelentsen ez? Nem tudták elgondolni, hogy hogyan keletkezett ez az atyfiságos nénizés és hogy a néni öcsémnek szólítja és tegezi a fiúkat. Juci nénitől nem akarták kérdezni. Majd megtudják, gondolták magukban s nagyon örültek annak, hogy a néniük bizalmába fogadta a két fiatal embert.

A dióverés munkája nem igen alkalmas a társalgásra, azért nem is igen esett sok beszélgetés. A munka folyt, mint a parancsolat s az ebéd idejéig le volt verve és zsákokban volt az összes dió.

Manyákné jó ebédet tált föl. Ennek jóságánál csak azoknak a hangulata és kedve volt jobb, akik azt jóízűen elfogyasztották. Itt már vidám, bizalmas beszélgetés fejlődött ki.

A galambok egy kicsit pajkoskodtak Juci nénjökkel. Elárulták azt a gyöngéjét, hogy van neki egy öreg gitárja s azt néha-néha előveszi és játszik rajta. De többnyire az a baj van vele, hogy hamis hangot ad, mert nincs jól felhangolva. Ejnye, miért nincs itt az a gitár, szolt közbe György, talán ő fel tudná hangolni.

Juci néni meg a hugairólmondotta el, hogy milyen dalos leányok azok, hogy folyton verik a cimbalmot és reggel, amikor a virágos kertjüket öntözik: olyan csattogást csapnak, mint a pacsirták, amikor versenyt énekelnek. Majd felveszik az egész kúriát. És az a különös, hogy egy idő óta nem dalolnak, pedig most kétszer annyit babrálnak reggelenként a kertjükben, mint azelőtt.

Nagyon kényes téma volt ez, ezt nem jó tovább feszegetni. Segített is Katinka rögtön, odaszólva a kurucokhoz:

– Hát maguk kurucok, hogyan szoktak a szabad idejükben a tábortüzek mellett elmulatni?

– Nagyon sokféleképen, – felelte György. – Elhallgatjuk a tárogatót. Néha-néha meg ketten kiállanak a bajvívásra, de persze nem éles kardokkal. Néha meg birkóznak ketten s a többiek nézik és bíztatják, ki az egyiket, ki a másikat. Máskor meg, ha cigány akad, pedig az gyakran szokott akadni, – eljáruk a kuruc toborzót.

– Én pedig azt mondom, hogy most már elég volt a beszédből. Így nem megyünk semmire. Munkára fel! – vezényelt Juci néni.

És ahányan voltak, mindannyian nekiláttak az alma- és körteszedésnek. Juci

néni jelölte ki a fákat, amelyekről le kellett szedni az almát. És ekkor a sereg, mint kora tavasszal a fogolycsapat, párokra oszlott. Csak Manyákné maradt magára a préháznál, mint valami kotlós, amikor a csibéi elszaladnak mellőle. És csodálatos, hogy Klárika és György összekerültek az egyik fánál, Katinka és Pál pedig jó távolabb a másik fánál. A lányok adogatták fel a kézi kosarat – s amikor az megtelt, – elvették és Manyáknéhoz szállították. Juci néni pedig boldogan járt körül a maga nagy birodalmában, a sok fa között és nézegette, hogy melyikre kerüljön a leszedés sora.

Az almaszedés nem olyan barbár munka, mint a dióverés. Sőt, hogy nagyon érdekes és hogy el is lehet mellette beszélgetni: azt Éva ősanyánk esetéből is tudjuk. Fel is használták a beszélgetés ezen kedvező alkalmát a fiatalok.

György és Pál elmondották ki-kí a maga párjának, hogy hogyan jutottak atyafiságos tegeződésbe a Juci nénivel, – a leányok meg elmondották a holnapi programot, hogy holnap, vasárnap a két kuruc Cillyékhez lesz meghíva ebédre, – délután pedig náluk lesz az ozsonna és utána a búcsú-vacsora.

És mintha csak a Juci néni példája felbízta volna őket, hogyan, hogyan nem, egyszerre csak elmaradt a kisasszonyozás és az egyik fánál ilyen bizalmas hangnemben folyt a beszélgetés: – Maga Klárika, kedves Klárika, – maga György, ugyan maga Gyuri. A másik fánál pedig, persze csak akkor, amikor Juci néni nem volt a közelben, ezt lehetett hallani lefelé a fáról: Maga Katinka, kedves Katka. Fölfelé pedig csak így: Maga Pál, ugyan maga Pali.

A munka eközben serényen folyt. Manyákné nagy kosarai egymásután teltek. Manyákné fajok szerint, pelyva közé, vigyázva elrakta a sok szép gyümölcsöt, hogy meg ne ütődjék és elállós legyen.

Amikor estére hajlott az idő, – előállott a nagy szekér. Erre felrakták a kosarakat és Manyákné, meg a többi cselédek vele mentek a szekérrel. Juci néni és a fiatalok gyalog sétáltak vissza az esti szürkületben.

Boldog szép napjuk volt ez a fiataloknak, – olyan, mint egy tündéralom!

Másnap, vasárnap, mind a két család, Barkóék és Cillyék elmentek a templomba. Nyitrai János, az öreg plébános mondotta a szentmisét és utána a prédikációt. A szeretetről és a hűségről beszélt, mint az isteni kegyelmek forrásáról. S arra oktatta híveit, hogy ezt a két erényt ápolják a szíveikben, mert akinek a szívét ez a kettő betölti: az a balsors legsúlyosabb csapásait is el bírja viselni és a legszomorúbb napjaiban sem lehet teljesen boldogtalan.

Áhítatos hangulatban oszlottak szét a hívek és a templom előtt Cillyné meghívta a két fiatalembert hozzájuk ebédre. Juci néni pedig meghívta őket és Cillyéket a délutáni ozsonnára és vacsorára.

Azután megindult a menet hazafelé. Elöl ment a két Cilly gyerek, Lacika és Pisti, – utánuk a szülők Juci nénivel. Útközben Cillyné kifejezte azt a véleményét, hogy ez az Ozoróvszky és Beretzky nagyon derék két fiatalember. Juci néni is ezen a véleményen volt, Cilly Ambrus pedig hosszasan meg is indokolta ezt a véleményét.

György Klárikával, Pál Katicával páronként menve, kissé hátrább maradtak. Nagyon fontos beszélgetésbe voltak merülve, mert ezen az úton, a templomtól az

otthonig nyílt meg egymás előtt a szívük és hangzott el ajkaikról a vallomás. Ekkor ígérkeztek el egymásnak az egész életre.

Szentek az ilyen vallomások percei s azok szavak, amelyekkel a két ifjú lélek elmondja egymásnak a legszentebb titkát. Nem valók másnak, még a legjobb barát-nak a fülébe sem. Profán dolog lett volna meglesnem és kihallgatnom őket.

Klárika bevezette Györgyöt a maga kis virágos kertjébe, leszakított egy szép piros rózsát és betűzte György munkás kabátjának a gomblyukába.

György megcsókolta Klárikának a kezét és ez az első kézcsók és utána kéz-szorítás volt egész életükre szóló ígéretüknek megpecsételése.

A másik kis kertben ugyanez a jelent folyt le Katica és Pál között.

Cillyéknél kedélyesen folyt le az ebéd és délután öt órakor valamennyien ösz-szejöttek Barkóéknál.

Bizalmas, kedves mulatozás volt ez. Ozsonna után a két leány hozzáült a cim-balomhoz s egymásután játszották a szebbnél-szebb dalokat. Azután énekelt a két nővér és Klárikának meleg alt hangja gyönyörűen összecsengett Katica szop-ránjával. Majd meg mindnyájan együtt énekelték azokat a bús kurucdalokat, amelyekben benne volt a magyarnak a bánata és a reménykedése.

Majd zálogosdit játszottak. Ez már akkor is divatban volt. S amikor már sok zálog gyűlt össze, megkezdődött ezeknek a kiváltása.

Juci néni volt a zálogok kezelője és Cilly Ambrus a bíró.

– Mit csináljon az, akinek a záloga a kezemben van? – tette föl a kérdést Juci néni.

Cilly Ambrus értett a tréfához. Meglátta, hogy a zálog nem más, mint a Juci néni legyezője, így ítélte:

– Játsszon el egy dalt a gitáron.

Úgy megijedt erre Juci néni, hogy majdnem elejtette a kis kosarkát a zálogok-kal és elkezdett mentegetőzni:

– Én már nem tudok. Amit tudtam, azt is elfelejtettem. A gitár se jó és azt se tudom, hogy hol van.

Csakhow Katika tudta, hogy hol van és már hozta is. György látta, hogy Juci néni zavarban van, ajánlkozott, hogy kisegíti.

– Engedje meg Juci néni, hogy én játsszam maga helyett, – mondotta György. Kezébe vette és nézegette a gitárt. Szép antik darab volt. Felhangolta és egymás-után játszotta el Juci néni, Liza néni, Klárika és Katika nótáit.

Azután Liza néni zálogja került elő. Őt Juci néni, mint bíró arra ítélte, hogy csókolja meg azt, akit legjobban szeret. És olyan helyes volt, amikor Liza néni keblére ölelte a két rajkóját.

Pál arra lett elítélve, hogy énekeljen el egy kuruc éneket. És Pál szép bariton hangján elkezdett énekelni: „Rákóczi, Bercsényi, magyarok vezéri...”

Utána megint csak Pál zálogja került kézbe. Most arra ítélték el, hogy táncolja el a kuruc toborzót.

Ezt pedig úgy táncolják, hogy a legények átkarolják egymás nyakát és énekel-nek hozzá. György és Pál kiállottak a szoba közepére, Klárika rázendítette a cim-balmon „Csínom Palkó, csínom Jankó...”

A két legény gyönyörűen táncolt és hozzáénekelte a dalt:

*„Nosza rajta jó katonák
Igyunk egészséggel,
Menjen táncra ki-ki köztünk
Az ő jegyesével...”*

Mutatós szép jelenet volt ez a magyar tánc. Közkivánatra még két verssorral meg kellett toldaniok.

Azután György zálogja került elő. Klárika, mint bíró, arra ítélte Györgyöt, hogy mondjon valamit a tengerről. És György a következőket mondta:

*Partodon óh tenger, hatalmas nagy tenger,
Megijed a lelkem, szárnyra kelni nem mer.
...Mi zúg?... Mi morajlik?... Mennydörgés? Vagy ének?
Mintha óriások hymnust zengenének!
Hallgatom, követném, lelkem szárnya gyenge,
Nem tud vele szállni a nagy végtelenbe.*

A rövid verssel mindenki meg volt elégedve és György magkapta a zálogát.

Juci néni új zálogot vett a kezébe. Most Katica volt a bíró és ő ítélte, hogy akié a zálog, az mondjon egy szerelmes verset. A zálog ismét Györgyé volt, az ő egyetlen apai öröksége, egy címeres pecsétgyűrű. György meghajolt az ítélet előtt és elszavalta a következő szerelmes verset:

*Istenem, de szép ez a nyár!
Szívem, mint a dalos madár
Egyre dalol, neki dalol,
S ő hallgatja ablakából.*

*Ott lakik a szomszéd telken,
Nála lakik az én lelkem,
Költézetem, hódolatom
Dalaival cirógatom.*

*Nem tudom mi van mivélünk!
Szerelemről nem beszélünk,
Mégis tudja, hogy szeretem,
Hogy az övé az életem.*

*Én is tudom, hogy engemet
Egy kicsinykét ő is szeret,
No de rövid idő múlva:
Majd jobban is megtanulja!*

*Hiszen egyszer, gondolatba
Kis kezét már ideadta...
Első közös kis jószágunk,
Erre aztán jól vigyázzunk!*

*Istenem, de szép ez a nyár,
Szívem, mint a dalos madár*

*Egyre dalol, neki dalol,
S ő hallgatja ablakából.*

Mindenki tapsolt ennek a kis versnek, csak Klárika nem. A szíve reszketett az örömtől, érezte, hogy ennek a versnek minden egyes szava csakugyan az ő lelkét cirógatja.

Mikor a zálogok már lefogytak, – a két Cilly csemetéből kitört az elégedetlenség. Azt kívánták, hogy olyat játsszanak, amit ők is tudnak. Játsszuk azt: hogy nyúl-búl szép név, farkas-barkas szép név, róka-bóka...

– Jól van, hát kezd el Lacika! – mondogtta Juci néni.

Lacika belekezdett volna, de jelentették, hogy bent van a vacsora. Erre az egész társaság fölkelt és az ebédlőbe vonult.

Manyákné olyan nagyszerű búcsúvacsorát komponált össze, hogy ahhoz bízást meghívhatták volna a vicispánt is.

A vacsora végén György felállott és ezeket mondotta:

– Nem emelek poharat és nem mondok felköszöntőt, csak mélységes hálánkat fejezem ki Pál barátom nevében is úri családjaiknak azon jóságukért, amellyel minket, üldözötteket és idegeneket befogadtak, úri házukban nekünk menhelyet adtak és sebeinkből minket kigyógyítottak. Kegyetek jósága nélkül mi nyomorultul elpusztultunk volna. Áldja meg ezért a Mindenható. A nemzetes nagyasszonynak pedig – és ekkor Cillynéhez fordult, – én minden reggel, amikor felébred és minden este, amikor nyugovóra tér: a távolból is hálával csókolom a kezeit, amelyekkel engem meggyógyított.

Ezzel kezét csókolt Cillynének, Juci néninek és a két szép leánynak is, akik ezt a kézcsókot a nyilvánosság előtt kissé pironkodva, de mégis elfogadták, – Cilly Ambrussal pedig férfiasan kezét szorította. Pál pedig mindenben követte barátja példáját.

Liza néni nagyon meg volt hatva. Örömet fejezte ki, hogy a két fiatalember szerencsésen meggyógyult. És arra kérte őket, hogy szólítsák őt egyszerűen Liza néninek. Ezt a két kuruc nagy örömmel teljesítette.

– Én pedig búcsúpoharat emelek és felköszöntőt mondok, – szólalt föl Cilly Ambrus. – Először is hálálkodástokat elhárítom, mert amit tettünk, azt veletek szemben minden magyar családnak kötelessége lett volna megtennie. Felköszöntőt pedig arra mondok, hogy segítsétek diadalra Rákóczi zászlaját és egészségesen térjete vissza a csatából!

Nem volt ez valami fringias felköszöntő, de mindenki meg volt hatva és mindenki sietett koccintani. Csak Klárika és Katica nem akartak koccintani. És mikor faggatták őket, hogy miért nem: Katica kibökte, mert neki gyorsabban járt a nyelve, hogy a vitéz urak ne menjenek még holnap, hanem csak kedden.

– Miért ne menjenek holnap? – kérdezték a többiek és a két kuruc.

– Mert holnap a mi születésünk napja van, – felelte Katica.

– Az ám, – mondotta Juci néni, – a sok sürgős munkában erről meg is felejtkeztünk.

György és Pál odanyilatkoztak, hogy sajnálják, de nem maradhatnak tovább.

Juci néni és Liza néni pedig azon a nézetten voltak, hogy miután már nekikészültek és Imre is várja őket: hát Isten nevében csak menjenek.

Erre a két leány nekiesett a gyámjának, Ambrus bácsinak, hogy határozzon ő. Tudták, hogy az mindig az ő pártjukat fogja. Ambrus bácsi pedig így nyilatkozott:

– Születéstek napja, – elárulom, hogy tizennyolcadik, mindnyájunknak kedves nap, de nem elég ok arra, hogy a fiatal barátaink itt maradjanak. Az pedig, hogy Imre holnap kilenc órára várja őket: nem elég ok arra, hogy már holnap menjenek. Végtére is Imre várhat még egy napig és a török se ül a hátatokon, hogy holnap rohanjatok. Egészen máson fordul ez a kérdés és ez az, hogy ti fiatal barátaim nem vagytok kikészülve ahhoz, hogy holnap elmehessetek. A ruhákat én ugyan lehozattam a padlásról, ahol el volt dugva, – de nem tudom, hogy nem rágták-e ki az egerek? De ez nem volna nagy baj. Nagyobb baj az, hogy a te csizmád Pál öcsém, még most is azon mód szét van fejtve, ahogy szétfejtette Gábor barát, amikor a lábadat kihámozta belőle. A legnagyobb baj pedig az, hogy a lovatok lábán el vannak kopva és lötyögnek a patkók és az útnak a feléig sem tartanak ki.

– Úgy áll tehát a dolog, – érvelt tovább Ambrus bácsi, – hogy holnap semmi szín alatt sem mehettek. Holnap egész nap is eltart az, hogy elkészülhessetek. Tudtam én ezt már napokkal előbb is, de nem szólhattam nektek, mert azt gondoltátok volna, hogy én tóllak kifelé benneteket. Holnap tehát itt kell még maradnotok. És én azt tanácsolom, hogy holnapután is ne hajnalban induljatok, hanem csak délben, mert akkor bátorságosabb az út. S így miután holnap este még itt lesztek, ennél fogva meghívjuk Lizámmal együtt az egész társaságot a végleges búcsúvacsorára.

Cilly Ambrus érvelése csakugyan döntő volt, abba mindnyájuknak bele kellett nyugodniok, a két kurucnak is.

Másnap reggel Manyákné becsempészte Katicához a díványpárnát. Ez mohón bontotta ki és gyönyörködve olvasta le róla a felírást: „Katka jer”. S milyen bohó az ilyen kislány! Egyenkint végigcsókolta a betűket. Azután Klárikával együtt gyönyörködtek a szép párnában.

Később megint beállított Manyákné és most Klárikának hozott egy csomagot Györgytől. Klárika felnyitotta. Az ő „Poezie” könyve volt benne. A címlapján ez volt írva:

„Klárika könyve. Neki ajánlja Ozoróvszky György 1708. szeptember 14.”

Klárika rányit az első lapra és olvassa:

KLÁRIKA!

*„Ime könyvem, dalaimból
Van néhány itt összeszedve...”*

Ekkor Katica odadugta kíváncsi orrát és a két gyönyörű leányfej, az egyik holófekete, a másik sötétszőke fürtökkel így egymás mellett olyan volt, mint egy gyönyörű Rafael-kép. Klárika megölelte nővérét, és így kérlelte:

– Katinkám! édes iker vérem! hagyj most egy kicsit magamra a könyvemmel.

Katinka szó nélkül kiment. Klárka ráfordította a kulcsot az ajtóra és elkezdte olvasni a könyvét. És olvasta... olvasta, amíg csak az utolsó sorát is ki nem olvasta. És a szíve, ez az érintetlen leányszív, megtelt a boldogságnak az üdvével.

Hiszen szavakkal el sem mondható, földöntúli üdv az, ha az, akit szeretünk, ezt mondja nekünk: „Óh, mi édes, boldogító üdv lenne az élet veled.” És egész nap akármit tett, akárhol járt, ezek a szavak visszhangzottak a szívében.

– Hát rendben vagytok mindennel? – ezekkel a szavakkal fogadta Cilly Ambrus a két fiatalembert, amikor azok a vacsorához megjelentek.

– Köszönjük Ambrus bátyám, hogy figyelmeztetett. A lovakat csakugyan meg kellett patkoltatni. A csizmámat pedig magam varrtam össze, mert a varga bement Nyitrára, – felelte Pál.

– És megfogadjuk azt a tanácsát, hogy holnap nem hajnalban, hanem csak délből indulunk innét, – egészítette ki György a feleletet.

Azután leültek a vacsorához. A két születésnapos leányt ünnepelték.

Juci néni elmondotta, hogy milyen kicsinyek voltak, amikor árván maradtak, hogy milyen pajkosak voltak, hogyan el tudtak játszani Imrével és milyen nagyon szeretik a bátyjukat.

Ezen tárgy körül mozgott a társalgás. Majd Pál állott elő mókáival. De ezek nem sikerültek úgy, mint máskor. A kisfiúkkal való tréfái se tudtak eleven hangulatot kelteni. A társaságnak minden egyes tagja mellé mintha csak a mélabú telepedett volna le. A közeli elszakadás fájó gondolata folyton ott keringett közöttük és letompította a jó kedvüket.

Katica átcsempészte és odaadta Györgynek a gitárt, de se gitározásra, se énekre se társasjátékra nem került sor. Az idő elmúlt és már tizenegy óra felé járt, amikor a társaság feloszlott. Barkóék jóéjszakát kívánva hazamentek. A két fiatalembert hazakisérte őket, azután ők is elváltak s mindegyikük elvonult a maga tanyájára.

A szeptemberi holdas és csillagos éjszaka félhomálya és csendje ráborult a falura. A mennyboltozat azurkékje kékebb volt, mint nyáron szokott lenni. És tele volt szórva a csillagok milliói. A hold is megjelent a láthatár peremén és lassú léptekkel sétált fölfelé a mennyboltozaton, körülnézett a csillagok között, mintha csak vigyázott volna rájuk. Nem hallatszott semmi nesz. Még az éjszaka tolvajai, a baglyok se beszélgettek. Csak néhány perccel később süvített a csöndbe az éjjeli őr sípja, amint a tizenegy órát sípolta. Majd ennek a visszhangja is elmúlt. És mind a két kúrián bizonyára már valamennyien lenyugodtak.

A Barkó házban csak a Juci néni csetlett-botlott még. Mindig ő volt a legelső a fölkelésben és legutolsó a lefekvésben. Most is körüljárt. Megnézte, hogy elaludt-e a tűz a tűzhelyen? És az ajtók, ablakok rendesen be vannak-e csukva? Nini! amott az egyik folyosóablakot nyitva hagyták. Még Manyáknéra sem hagyhatja rá magát az ember, – gondolta magában és az ablakhoz ment, hogy azt becsukja.

Ekkor a Cillyék háza felől furulyaszó ütötte meg a fülét.

A furulya a hangszerek között a legegyszerűbbek, a legutolsóak közül való, olyan, mint az éneklő madarak között a pipíske. Fátyolozott, gyöngé hangja a nappali zajban hatástalan és csaknem teljesen elvész. De az éjszaka csendjében

tele van melegséggel és színes árnyalatokkal. Olyan, mint két szerelmesnek sütő, meghitt beszélgetése. Mintha csak kedves, bizalmas szavakat mondana oda-átról, mintha ezt mondaná:

*Későn este furulyázok sokáig,
Elhallatszik a rózsám ablakáig...*

A furulya megfogta Juci néni figyelmét. Nem csukta be az ablakot, hanem akaratlanul hallgatta a furulyaszót, amíg az elhallgatott. De mielőtt az ablakot becsukhatta volna, megcsendül a gitár mélabús hangja.

Hogy került oda a gitár? Hiszen az övé itthon van és tudtával a faluban nincs is máshol gitár, csak Jánokyéknál. Így tűnődött Juci néni és egész figyelemmel odahallgatott.

És a gitár húrjain egymásután elhangzott az ő kedvenc dala, azután Lizáé, meg a két hugáé. Juci néni elbájolva hallgatta a dalokat. Hiszen az éj csendjében a gitár olyan kedves, olyan romantikus volt, mintha csak a messze lovagkorból hangzanék.

Alighogy elhallgatott a gitár, – egy másik oldalról, a magtár felől megcsendült egy szép, bariton férfihang. Ezt már ismerte, ez a Pál hangja. És a dal minden egyes szavát meg lehetett érteni, amint Pál énekelt:

*Ha az Isten megfogadna bojtárnak,
Hogy millió csillagjára vigyázzak:
Valamennyit beterelném Tehozzád,
Nálad volna a csillagos mennyország!*

*Hej angyalok! szép mennybéli cselédek!
Veletek most hivatalt nem cserélek!
Dalommal a mindenséget bejárom...
Nyitra megye legszebb lánya a párom.*

Majd rövid szünet egy másik dal hangzott:

*Kuruc vagyok, kevély kuruc vagyok!
Én reám most két szép csillag ragyog!
Ha rám pillant bogár szemed párja:
Lelkem mintha tündérkertben járma.*

*Hogyha szeretsz, szeress igaz szívvel!
Igaz szíved minden vércsöppjével!
Ez az igaz boldogságnak titka,
Ezt tanuld meg aranyos Katinka.*

Dehogy tudott most már Juci néni az ablaktól elmozdulni. Várta a folytatást. Nem is kellett soká várni, mert csakhamar beleszólt az éj csendjébe a György hangja, amint szavalta:

*Óh nyílj meg ablak!
Óh jer ki lányka!
Hisz minden alszik,
Csak Isten látja.*

*A hold is elbújt,
Szellő se lebben,
Szívem dobog csak
Szerelmesebben.*

*A csalogányt is
Hallgatja párja,
Jer ki szívemnek
Hívó szavára!*

*Csak Isten látja
És megbocsájítja,
Hisz ő teremtett
Szívet... szerelmet.*

Juci néni lélekzetét visszatartva figyelt minden egyes szóra. A lángoló szavak az ő szívét is szinte perzselték.

Ezután újra a gitár szólalt meg és húrjain az a dal csendült meg, amit ma ezzel a szöveggel ismerünk:

„Csak egy kislány van a világon...”

Ekkor Juci néninek eszébe jutott, hogy mit csinálnak az ő galambjai? Lefeküdtek-e már? vagy ők is hallgatják ezt a romantikus szerenádot?

Óvatosan becsukta az ablakot, lábujjhegyen bement a szobájába, amelyből egy tapétaajtó nyílt a hugai szobájába. Ez az ajtó történetesen félig nyitva volt.

Juci néni odalopózkodott és benézett a hugai szobájába. Láta, hogy a szoba ablaka nyitva van és a két huga a szoba közepén éjjeli pongyolában egymás keblére borulva némán állott és figyelt átszellemült arccal, földöntúli boldogságban.

Szentségtörés lett volna ezeket boldogságuk éber álmában megzavarnia. Nem is zavarta meg őket. Lábujjhegyen, nesztelenül vonult vissza az ágyához. Szó nem jött ajkaira, de a lelkében felhangzott ez a kiáltás:

– Szentséges Isten! – Az én kedves galambjaim szerelmesek! – Szentséges Isten!
– szerelmesek! – szerelmesek!

X. FEJEZET

Barkó Imre rendet csinál

Juci néninek nagyon nyugtalan éjszakája volt. Nem tett szemrehányást önmagának azért, hogy a dolgok idefejlődtek, mert hogy a hugai és a két kuruc megszerették egymást: azt előre nem láthatta, se meg nem akadályozhatta. De hugainak a jövő boldogsága aggasztotta őt. Mert ez a két fiatalember a csaták tűzébe megy s ott el is eshetik. És ki tudja, hogyan végződik a háború? Mi lesz azután? Tudta azt, hogy a két fiatalember vagyontalan, – hogyan fognak ezek családot alapítani? A fiatal emberek eljárása ellen nem hozhatott fel semmit, hiszen azok nagyon korrektül viselkedtek és mind a két fiatalember nagyon kedvére való volt. De hát hogyan fognak majd az életben elhelyezkedni? Reménytelennek tűnt föl előtte hugainak szerelme és aggodalmas arccal járt-kelt, amint a reggeli dolgait végezte.

A két huga pedig tele volt gondtalan örömmel és arcaikról csak úgy sugárzott a boldogság. S amikor reggel a virágos kertjüket gondozták: olyan éneklést vittek véghez, mint már hetek óta nem tettek. A reggelinél is tele voltak vidámsággal. Nyájaskodva ölelgették Juci nénit, anélkül, hogy erre különös okuk lett volna. De Juci néni tudta, hogy a boldogságuknak túláradása ez és egy szóval sem árulta el, hogy ő az egész szerenádnak tanuja volt.

Reggeli után Klárka és Katica rendbe tették az ebédlőt, úgy ahogy rendszeren tenni szokták, azután kimentek és Juci néni azt gondolta, hogy a szobájukba mentek.

Imre kanyargós mellékutakon közeledett Pográny felé. Gondolatai most már elszakadtak Kamocsától és Boriskától, most már folyton a hugaira és a két barátjára gondolt. Azon töprengett, hogy miért nem jöttek meg ezek? Még csak nem is írtak! Elgondolt mindenféle lehetőséget és arra a következtetésre jutott, hogy Pogrányban nagy baj történhetett és egyre komorabb lett a kedélyhangulata.

Reggel kilenc óra felé járhatott már az idő, amikor bejárt a házuk udvarára, amelynek kapuja félig tárva volt, mint munkanapon többnyire lenni szokott. Csak a Mátyást látta az udvaron. Leugrott a lováról s a kantárt odadobta Mátyásnak. Megparancsolta neki, hogy a lovat folyton jártassa és ne adjon neki se abrakot, se vizet, amíg ő nem parancsolja. Azután befordult a házba.

Az ebédlőben Juci nénit egyedült találta. Ez meghökkent, amint meglátta Imrét. Imre sietve üdvözölte őt kézcsókkal és öleléssel, azután körülnézett és aggodó hangon kérdezte:

– Hol van a Klári?
– Most ment ki, – felelte Juci néni.
– Hol van a Katica?
– Most volt itt, – hangzott a válasz.
– Az egyik most ment ki, a másik most volt itt, de hát hol vannak? – kérdezte gyanakodva Imre.

– Talán a szobájukban vannak. Vagy talán a kertben. Mit tudom én, hiszen minden pillanatban nem lehetek a sarkukban.

Imre benyitott hugainak a szobájába, de a szoba üres volt. Azután körülnézett az udvaron, ott se látta őket. Neki indult a kertnek s ennek elejéről látta, hogy Katica egy körtefa alatt áll és kötényébe fogja fel a körtét, amit a fáról ledobál valaki, akit a távolból a faágak miatt nem ismerhetett föl.

Egyenesen a huga felé tartott, aki háttal volt feléje fordulva. Lépteinek nesztét fölfogta a pázsit és így egészen közelükbe jutott anélkül, hogy észre vették volna. És akaratlanul is fültanuja lett a következő párbeszédnek:

– Katka moja! – hangzott a fáról.

– Már megint sóhajtozik Pál úr! Még majd verset is mond, – szólt Katica, tréfásan megurazva Pált.

– Mondok is! – válaszolta Pál és nyomban le is adta a verset: – Adj egy csókot Katica, cirógasson a cica.

Katica pedig ötletesen visszavágott:

– Ilyen-olyan legénye, hát ugyan még mi kéne?

Imre megdöbbenve hallotta ezt a párbeszédet s azt gondolta magában, hogy ezek már ennyire jutottak? – Ingerülten szólt rájuk:

– Mit csináltak?

Imre váratlan megjelenésére s erre a nem egészen barátságos hangú kérdésre Katica úgy megijedt, hogy a körte menten kihullott a kötényéből. Pál pedig egy-kettőre leugrott a fáról és így szólt:

– Szervusz Imre, hát se jó reggelt, se adj' Isten, se semmi? – És várta, hogy Imre feléje jöjjön. De az a helyén maradt és a két jó barát között ezúttal elmaradt a kézfogás. Pál folytatta:

– Látod, hogy körtét szedünk.

– Látom, – felelte ingerülten Imre. – Azt meg hallom, hogy rossz verseket is csináltak hozzá.

– Ha hallottad, annál jobb, – felelte Pál.

– Hogy jobb-e, az majd elvállik! De most arra felelj, miért nem tartottátok be a szavakat? Mit ácsorogtatok itt ennyi ideig? Persze mulatságosabb a lányoknak udvarolni, mint szolgálatot tenni.

– Nem ácsorogtunk, – válaszolta önérzetes hangon Pál. – Eddig nem mehetünk, de már ki vagyunk készülve és ma délben indulunk.

– Úgy! hát végre-valahára mégis csak rágondoltatok arra is, hogy elmenjete! Igazán szép tőletek. De most arra felelj nekem: megígérted, hogy nem fogsz szemet vetni a hugomra és mégis elcsavartad a fejét. Hogy merted ezt tenni?

– Lehetetlent ígértem, – felelte Pál – és lehetetlenre senki sem kötelezhető.

A fejecsavarás pedig nem illik reánk, mert mi, Katica és én becsületes lélekkel megszerettük egymást és eligérkeztünk egymásnak.

– A hugom eligérkezett neked? – kérdezte megdöbbenve és haraggal Imre.

– Igen, eligérkezett. És mi kifogásod van ellene?

– Csak az, – felelte Imre, – hogy én futó kurucnak nem neveltem és nem adom a hugomat.

– Most futó kuruc vagyok az igaz, – felelte Pál. – de ha az Isten megsegít, lesznek még több is. Te pedig ne felejtsd el, hogy ebben a dologban nem parancsolsz se nekem, se hugodnak.

– De igenis parancsolok, – mondotta haraggal Imre. – Neked azt mondom, hogy verd ki a fejedből ezt az egész bolondságot, a hugomnak meg majd visszacsavarom én a fejét és kiverem a fejéből ezt a hóbortos eligérkezést.

– Mi ütött hozzád Imre? – kérdezte Pál ingerülten. – Csak nem képzeled, hogy te parancsolhatsz a szívünknek és közénk állhatsz? Ehhez nincs jogod! És annyit mondok, hogy a hugodat ne merd bántani egy goromba szóval se, mert el találnám felejtetni, hogy a bátyja vagy!

– Még te mersz engem fenyegetni! – mondotta Imre egész dühhel. – Takarodj a portámról!

– A portádról elúzhatsz és a barátságodból is kizárhatsz, de nem zárhatsz ki Katinka szívéből. Nekem több jussom van hozzá, mint neked. Te csak a bátyja vagy, én pedig a jegyese vagyok és az ura leszek. És egy tapodtat sem megyek innen, amíg meg nem ígérted, hogy őt egy rossz szóval sem fogod megbántani.

– Több jussod van hozzá, mint nekem? És egy tapodtat se mész? – kiáltotta Imre kikelve magából, kirántotta a kardját és nekirohant Pálnak.

Pál kiegyenesedett és haragosan odaszólt Imrének:

– Csak nem fogsz engem, fegyvertelent megvágni?

Ez a szó egy pillanatra visszahökkentette Imrét, de a düh teljesen megvakította őt. Azt kiáltotta Pál felé:

– Hát hol a kardod?

– Itt van a bokorban, – felelte haragosan Pál és odament a mogyorófa bokorhoz s előhúzta onnan a kardját. Mert a két kuruc, amióta szabadon járt, mindig a keze ügyében tartotta a kardját, hogy védekezni tudjon, ha véletlenül megtámadják.

Mialatt néhány lépéssel a kardjáért ment: az ötlött az eszébe, hogy kettejük között vérnek folynia nem szabad, mert akkor Katicát örökre elveszítené. Azért föltette magában, hogy csak védekezni fog és nem hagyja magát sem megvágni. Majd csak belefárad Imre a viaskodásba és lecsillapul. Ezekkel a gondolatokkal fogta a hüvelyében a kardját és lassú lépésekkel, kelletlenül ment Imre felé. De ez rákiáltott:

– Ne kuncsorogj!

És amikor Pál erre se húzta ki a kardját, – nagy haraggal rákiáltott:

– Kard! Ki kard!

Erre a két kard összeesapott. Imre dühösen támadt rá Pálra.

Katica megdermedve állott és hallotta azokat a kemény szavakat, amelyekkel

bátyja és jegyese egymást illették. Ilyen kemény beszédet ő soha életében sem hallott meg. Egy szó se jött az ajkaira, mintha megnémult volna. És egy lépést se tudott tenni, mintha a lábai gyökeret vertek volna a földbe. De amikor a két kard összecsapott: éles fájdalom nyilalt a szívébe s felrázta kábultságából. Eszébe jutatta, hogy mit csinált Juci néni, amikor a kakasok viaskodtak.

Hirtelen elhatározással a kút felé rohant, telemert egy csöbröt hideg kútvízzel és szaladt vissza vele a viaskodókhoz azzal az elhatározással, hogy leönti az egyiket, – de nem Pált.

Már csaknem a közelükbe ért, amikor Ozoróvszky György, mint egy haragos hős, a viaskodók közé ugrott egy nagy bottal a kezében és egy ütéssel az egyiknek, másik ütéssel a másiknak a kezéből kicsapta a kardot.

– Meg vagytok ti veszve, hogy egymás vérért akarjátok ontani? – kiáltott rájuk dörgő hangon. – Mi bajotok egymással? Min vesztetek össze? Miért akarjátok szétvagdalni azt a barátságot, amit két hét előtt fogadtunk egymásnak?

De azok csak hallgattak. Mintha a szavuk elállott volna. Azért György újra rájuk kiáltott:

– Beszéljetek, mi történt?

– Imre kezdette, felelte Pál.

– Miért kezdted? Mi bajod van Pállal? – kérdezte György Imrétől.

– Mert elcsavarta a hugomnak a fejét, – válaszolt az a dühtől lihegve.

– Elcsavarta a fejét? Én úgy tudom, hogy tisztességes szándékkal szereti a hugodat.

– Nem kérek a tisztességes szándékából! Nem futó kurucnak neveltem a hugomat.

– Ezt mondtad Pálnak?

– Ezt mondtam és újra mondom.

– Nos hát, én is futó kuruc vagyok. Tudd meg, hogy én Klárika hugodat szeretem és ha te százszor is a bátyja vagy és ha a fejed tetejére állsz és ha hozzá tüzet okádsz is: mégis Klárika lesz a feleségem.

– Te is? – mondotta Imre elképedve, – te is olyan vagy...

– Milyen vagyok én? – kérdezte György és arcát a harag pírja borította el.

Imre éppen válaszolni akart, de mielőtt egy szót is szólhatott volna: Katica a nyakába ugrott és úgy szájon csókolta, hogy azon egy szó se jöhetett ki. És szorította, ölelte bátyját és ezeket mondotta:

– Imre! bátyám! térj magadhoz! Hiszen te úgy szeretsz engem, hogy az életedet is odaadnád érettem! És mégis el tudnád gáncsolni a boldogságomat?... El tudnád gáncsolni?

Imre igyekezett kiszabadulni Katica ölelő karjaiból, de ez nem sikerült neki. Közbe ezeket dörögte:

– Eredj te hízelkedő macska.

De Katica nem hagyta magát lerázni. És hamarjában nagyon erős segítséget kapott. Klárika figyelmes lett a zajra, odaszaladt a kertbe és a csoportban meglátta Imrét, amint a nővére átölelve tartotta. Azt gondolta, hogy ezt csupa szeretetből teszi. Nekiesett ő is és ölelte, csókolta.

– Imre, kedves bátyám! Milyen kedves meglepetés, hogy te itt vagy. Nem is vártunk! De Imre nem viszonzta a kedveskedését.

– Nini Imre, hiszen te haragos vagy. Mi bajod van, ki bántott? És itt ezek a kardok, az Istenért, mi történt itt?

György világosította fel őt ezekkel a szavakkal:

– Imre össze akarta vagdalni a Pált, mert a Katicát szereti.

– Igaz Imre? – kérdezte Klárika tágranyílt szemekkel. – Ezt akartad? Hiszen akkor Gyurit is össze kellene vagdálnod, mert ő meg engem szeret. Én is szeretem őt és a mátkája vagyok.

– Te is Klári? – kérdezte szomorú hangon Imre és lehullottak a karjai.

– No ne haragudj bátyám! – kérlelte Klárika és megcirógatta az arcát. – Várj csak! majd ha te is megszeretsz valakit, akkor megtudod majd te is, hogy a szívnek nem lehet parancsolni!

Katicának ezek a szavai, hogy „te el akarod gáncsolni a boldogságomat?” és Klárikának ezek a szavai, hogy a „szívnek nem lehet parancsolni”, – lefegyverezték Imrének a haragját. Eszébe jutott Boriskája és az, hogy milyen hirtelen támadt és nőtt meg szívükben a szerelem. És ezen gondolat fényénél látta, hogy az ő eljárása nagyon helytelen volt. Bánta, restelte, hogy haragjában elragadtatta magát. Szelíden lefejtette magáról hugainak a karjait s ezt mondotta nekik, komoly, de már nem haragos hangon:

– Menjete a szobátokba és ott várjátok, amíg hívni foglak benneteket.

A két leány aggódó arccal távozott s amikor már kiértek a kertből, Imre odafordult barátaihoz:

– Pál! György! – bocsássatok meg nekem! Megbántottalak benneteket! Nagyon bánom, nagyon restellem. Ne legyen harag közöttünk, de ne maradjon neheztelés sem. Töröljük ki ezeket az izgalmas percekét és felejtsetek el azokat a bántó szavakat, amikkel haragomban illettek. Magamon kívül voltam, nem tudtam elviselni, hogy hugaim, akikkel együtt nőttem fel és akiket véghetetlenül szeretek, valaha bárkit is jobban fognak szeretni, mint engem. Belátom, hogy helytelenül cselekedtem és igazuk van a hugaimnak, hogy én nem gáncsolhatom el a boldogságukat és hogy a szívnek nem lehet parancsolni. Belátom, hogy ti magatok sem tehettek arról és hugaim se, hogy megszerettétek egymást. Kérlek mind a kettőtöket, bocsássatok meg.

György és Pál érezték, hogy Imre szavaiban az igazi megbánás nyilatkozott meg és megindultan kezét szorítottak vele. És ezzel a barátság, amely annyira fenyegetve volt, újra helyreállott közöttük.

– Belátjátok kedves barátaim, hogy ebben a helyzetben, amely oly váratlanul reánk szakadt, – rendet kell csinálnunk és tisztába kell jönnünk egymással. Én belenyugszom, hogy a hugaimmal szeretitek egymást. Beleegyezem abba is, hogy mátkáitoknak tekintsétek őket, de kettőt kívánok tőletek, amit mint jó és becsületes emberek, kell, hogy elfogadjatok.

– Én Klárikáról soha le nem mondok, – vetette közbe György. – Azért csak olyasmit kívánj, ami ezzel összeegyeztethető.

– Én is ugyanezt mondom, – tette hozzá Pál.

– Az egyik kívánságom az, hogy fogadjátok meg becsületszóval, hogy Rákóczi zászlaját se a mátkátokért, se semmiért a világon el nem hagyjátok, amíg csak ez a zászló vagy nem diadalmaskodik, vagy porba nem hull.

– Ezt megfogadjuk! – felelte egyszerre György is, Pál is és mind a ketten kezet fogtak Imrével és csak ezt a szót mondták:

– Becsületszó!

– A másik kívánságom az, hogy ennek a portának és háznak küszöbét át nem léptek és hugaimmal találkozni máshol sem fogtok, nekik levelet írni nem fogtok és üzenetet váltani velük csak én általam fogtok, mindaddig, amíg nekik hajlékot és kenyeret adni nem tudtok.

Erre a kívánságra nagyot nézett György is, Pál is és hamarjában nem tudta, hogy mit feleljen rá. De mielőtt válaszolhattak volna, Imre folytatta:

– Ennek a kívánságomnak oka és értelme a hugaim boldogsága iránt érzett aggodalmam. Mint bátyjuknak az a kötelességem, hogy a sorsukat és boldogságukat biztosítsam, amennyire tudom. Ha ez a szerelem, ami most a sziveiteket kölcsönösen eltölti, valóban mély érzelem: akkor ti nem fogtok elpártolni hugaimtól és ők is várni fognak reátok, amíg eljöttök érettük, – ha nem látjátok is egymást és nem beszéltek is egymással talán évekig. Ha pedig ez a szerelem csupán hirtelen fellobbanás és fiatal sziveiteknek csak muló játéka: akkor jobb is, ha nem találkoztok és nem látjátok egymást. Könnyebb lesz mindegyiteknek a netáni elszakadás fájdalmának elviselése. Ezen okokból szabom ezt a feltételt és kérlek, hogy azt fogadjátok el. Ami üzenetet fogtok küldeni a hugaimhoz, azt én elmondom nekik és amit ők küldenek, azt elhozom nektek.

– Nagyon nehéz ez a második kívánságod, – mondotta György. – Ezzel te nagy akadályt állítasz elénk és nagy felelősséget vállalsz magadra. Mert a szerelem és a hűség olyan, mint a virág, azt folyton ápolni kell. Nem igen tehetnők ezt magunk sem, mert háborúba megyünk, ki tudja, milyen messze. A találkozás közöttünk és jegyeseink között amúgy is alig lehetséges. Azért én ezt a nehéz kikötésedet csak úgy fogadom el, ha te határozottan kijelented és becsületszóval megfogadod, hogy Klárka szívében az irántam való szerelmet és hűséget helyettem ápolni fogod.

– Ugyanezt kívánom én is, – tette hozzá Pál. – De még azt is ígérd meg, hogy üzeneteinket híven fogod átadni és ha Katinka szívében valami változást vennél észre: azt nekem őszintén meg fogod monani.

– Amit ti tőlem kívántok, – felelte Imre, – azt én igaz baráti szívvel teljesíteni fogom és ezt nektek megfogadom. Viszont ti fogadjátok meg, amit kívánok. Arra is kérlek még, hogy erről ne szóljatok hugaimnak. Én se fogom nekik elmondani, hogy az elválás ne fájjon nekik még jobban. Majd Juci néni fogja nekik később megmondani.

És a három jóbarát ismét kezet szorított ezzel az egy szóval: – Becsületszó!

– Most pedig – folytatta Imre, – még a nénémnél és hugaimnál kell rendet csinálnom. Ti pedig menjetek, készüljétek fel az útra és búcsúzzatok el Cillyéktől. Egy óra múlva, vagyis pont fél tizenegyre legyetek itt lovaitokkal. Azután hamar eszünk valamit és tizenegy órakor indulunk. Közben elbúcsúzhattok a mát-

káitoktól, de azt megmondom, hogy – és ezt már nem valami szigorú hangon mondotta, – se ölelés, se csók!

Juci nénit Imre az úri szobában egyedül találta. Ez aggódó léptekkel járt fölé jó ideje, mert hugainak első dolguk volt, hogy mindent elmondjanak neki, ami a gyümölcsös kertben történt, hogy hogyan lepte meg Katicát és Pált az Imre, hogyan veszték össze Imre és Pál és kardra mentek egymással és hogy ott termett hirtelen György. Hiszen most már szerelmük úgylát kitudódott, nem csináltak belőle többé titkot a Juci néni előtt sem.

Mi lesz most? – töprengett Juci néni. – Mit beszélt és mit végzett egymással a három fiatalember? Az ő lelkiismerete nyugodt. Ő valóban nem tudott semmiről. Fogalma sem volt arról egész a szerenádig, hogy a hugai beleszerettek a két fiatalemberbe.

Imre még mindig izgatott állapotban volt és ezekkel a szavakkal lépett Juci néni elé:

– Juci néni az Istenért, mi történt itten? Talán a maga tudtával történt, hogy Klári Györggyel, Katica meg Pállal titokban eljegyezték egymást?

– Eljegyezték egymást? Szent Isten ezt csak most hallom! Azt pedig, hogy szerelmesek, csak tegnap tudtam meg.

– De hát hogyan történt az egész? Hiszen itt voltak a szemei előtt. Magának tudnia kell!

– Én csak annyit tudok, hogy éppen ma egy hete, hogy kint járt a két fiatalember. Addig el voltak bűjtatva. És csak azt tudom, hogy szerdán találkoztak először a hugaimmal a szőlőben a dióverésnél. És mondhatom neked, hogy ahányszor én őket együtt láttam, mindig a legkorrektebbül viselkedtek.

Szegény Juci néni, mit is tudnál te! Hiszen te még most se tudsz semmit se a díványpárnáról, se a „Poezie” könyvről. És neked Imre nem a Juci nénit, hanem a titkok tudóját, az üzenetek vivőjét és hozóját, a Manyáknét kellene megkérdezned. Az tudná megmondani, hogy hogyan fakadozott, hogyan nőtt meg bimbóba és hogyan bontotta ki első szirmai ez a szerelem. A jó Juci néni, a hírhedt sárkány ebben az esetben csakúgy járt, mint a molnár, akiről azt jegyezte föl Shakespeare, hogy: „Sok víz folyik el a zsilip mellett és nem tudja a molnár.”

– Én nem vagyok oka semminek, – mentegetődzött Juci néni. – Te hoztad ide a barátaidat és előzőleg Gábor barát töviről hegyire úgy elmondotta hőstetteiket, hogy nem csoda, hogy a hugaim már akkor is érdeklődtek irántuk, amikor még nem is látták őket. És azután te magad is ugyanazt beszélted róluk, amit Gábor barát. Fiatal leányok érdeklődését az ilyenekkel könnyű volt fölkelteni. Gondolhattad volna, hogy ez bekövetkezik, minek hoztad őket ide?

– Ebben meg én vagyok teljesen ártatlan, – felelte Imre, – mert máshova csakugyan nem lehetett őket elhelyezni. És én teljesen megfeledeztem arról, hogy a hugaim három esztendő alatt nagylányok lettek. Arra pedig nem is gondoltam, hogy ilyen szép leányokká fognak fejlődni, mint aminők. Amint megláttam a hugaimat, egészen el voltam bámulva. Alig ismertem reájuk, olyan nagyok és szépek lettek. S mindjárt akkor este nekem is eszembe jutott, hogy talán nem is volt jó, hogy ezt a két fiút idehoztuk. Mert ezek is helyes gyerekek ám! Még figyelmeztet-

tem is akkor őket, hogy a hugaimmal nehogy kikezdjenek. És ők azt meg is ígérték. Igaz, hogy akkor nagyon le voltak törve.

– Látod Imre, – mondotta Juci néni, – ezt sem jól tetted. Ezzel magad hívtad föl a figyelmüket a galambjaimra. Elfelejtetted, hogy a példaszó is azt mondja: ami tilos, kíváncsú. De hát mond csak, olyan borzasztó nagy baj az, hogy megszerették egymást?

– Bizony nagy baj, mert a fiúk most háborúba mennek, ott el is eshetnek, vagy megbénulhatnak. És a háború, tudja Isten meddig tarthat még el. Azután mind a ketten csak futó kurucok ezek, olyanok, akik elszakadtak a családjuktól és nincs se házuk, se földjük. A lovukon és kardjukon kívül nincs semmijük. Hogyan fognak ezek családot alapítani?

– Mindez még nem baj, – okoskodott Juci néni, – csak nagy gond. És a gond csak nyomja az embert. Azzal erős akarattal meg lehet birkózni. De a baj már földhöz üti az embert néha úgy, hogy nem is tud fölkelni. Az volna a baj, ha a családjukban valami szégyenfolt volna, vagy az ő jellemükben volna valami kivetni való. Te ismered őket, hiszen a jó barátaid! És mi csak azért fogadtuk be őket.

– Igen, én ismerem őket, – felelte Imre. – Mind a kettő nemes ember. Györgynek az apja kisbirtokos volt Trencsén megyében, Pálé erdőész Mármarosban. Jellemükben pedig én nem tudok kivetni valót. Három esztendőt töltöttem el velük jóban, rosszban. Nekem ők igaz barátaim. És aki igaz a barátságban, az másban sem lehet álnok.

– Vagyis jólelkű és igaz embereknek tartod őket? – kérdezte Juci néni.

– Azoknak ismerem, – felelte Imre. – És mellette józanok, tiszták és szorgalmasak. Mindenki becsüli őket. Az ütközetekben is mindig összetartottunk. Egyszer engem az ellenség majdnem elfogott, de ők kimentettek. Másszor meg úgy közrekapnak és megszorítottak a császáriak, hogy azt hittem, menten levágnak. De az utolsó pillanatban odavágtatott a két barátom. Három katonát lekasabol-tak, a többinek pedig elment a kedve, hogy velünk tovább hadakozzon. Akkor láttam rajtuk, hogy inkább összevágatták volna magukat, hogysem engem cserben hagyjanak.

– Most pedig én mondom neked valamit, – mondotta Juci néni. – A galambjaim szépségének híre van megyszerte és én büszke is vagyok rájuk. Sokan látogatnak minket, amióta felnőttek. Különösen az utolsó esztendőben, – olyanok is, akiket kérőknek el lehetett volna fogadni, de a galambjaimnak egy se tetszett. Én magam is megvallom, hogy egy se volt közöttük olyan kedvemre való, mint ez a két fiú. A másik megfigyelésem pedig az, hogy ennek a két barátodnak a kezében csak úgy ég a munka. Kétféle munkában láttam őket: a dióverésnél és a kukoricatörésnél. Legalább kétszer annyit végeztek, mint más ember. – Nagyon életrevaló emberek ezek. Megélnék ezek a jég hátán is. És ha jólelkű, igaz emberek, amint te mondtad: akkor nem baj, hogy a hugaid megszerették őket. Talán az Isten rendelése volt, hogy idejőjjenek. Talán őket szánta hugaidnak. Azért ne rontsuk a boldogságukat. Úgy is nagyon fiatalok még, évekig is várhatnak. És a jövőt bízzuk a jó Istenre.

– Ha maga így fogja föl a helyzetet, kedves néném: akkor csakugyan nincsen

baj. Szavai nehéz követ emeltek le a szivemről. És most már én is nyugodtabb vagyok és örülni is tudok a hugaim boldogságának. De most ezeket meg kell vigasztalnom, mert meg vannak rémülve szegények. Majd behívom őket, de még valamit kell magának elmondanom.

És Imre elmondotta, hogy a két barátja becsületszó alatt milyen fogadást tett neki és ezt a megegyezést Juci néni is jónak találta. Megbeszélték azt is, hogy ezt a fogadást Juci néni fogja megmondani a hugainak, de majd később. Most hagy legyenek egészen boldogok és ne fájjon nekik nagyon az elválás.

Imre kiment, hogy behívja hugait. Éppen akkor jött ki ezeknek a szobájából a Manyákné. Aggodalmas arccal és ijedten üdvözölte Imrét.

– Hát neked mi bajod van Manyus, hogy olyan siralmas arcot vágasz? – kérdezte Imre vidám hangon.

Manyákné pedig azért vágott olyan siralmas arcot, mert a lelkei, a kisasszonykák elmondották neki, hogy milyen nagy viszálykodás történt a kertben és hogy tudja Isten, mi fog még történni.

– Jaj, Imre úrfi, – felelte Manyákné, nagyon félek valamitől, de nem tudom, hogy mitől.

– No ne féljen semmitől, nincs semmi baj. Mondja meg a hugaimnak, hogy kéretem őket, jöjjenek be.

Klári és Katica félénken jöttek be, az arcuk halvány volt és szemeikben ott volt a könnyek nyoma is.

– Klári! Katóka! kedves kis hugaim! – szólt hozzájuk Imre. – Hát meg sem öleltek?

De azok szótlanul és tartózkodva állottak meg előtte. Imre hozzájuk ment és gyöngéden megcirógatta mind a kettőnek arcát és szeretettel szólt hozzájuk:

– Megijesztettek benneteket kedveseim, amikor haragba jöttem és összetűztem a Pállal. De ez csak azért volt, mert nem tudtam elviselni, hogy ti valaha az életben jobban szeressetek más embert, mint engem. Belátom, hogy hibáztam, de most már rendbe jött minden. Teljesen kibékültünk. Barátaim megmondották nekem, hogy eljegyeztétek egymást. Ejnye, de hirtelen és titokban csináltátok! De most már én is örülök neki és szívemből kívánom, hogy boldogok legyetek! Ejnye de megnőttetek és helyesek lettetek! Nem csodálom, hogy ez a két kemény kuruc belétek szerelmesedett. De azok is derék fiúk ám! Megérdemlik, hogy szeressétek őket.

Ezekre a szavakra már nyakában csüngött mind a két huga. Ölelték, csókolták, a fülét meg a haját húzogatták és elhalmozták testvéri szeretetük édes szavaival és kedveskedéseivel.

Juci néni boldogságtól sugárzó arccal nézte ezt a kedves jelenetet s ismét az a gondolata támadt, hogy valóban érdemes munka volt ezeket felnevelnie.

– Most pedig kedves néném és hugaim, elmondom nektek az én titkomat.

És elmondotta nekik elejétől végig, hogy mi történt vele tegnap Kamocsán, hogy ott ő is megtalálta a boldogságát és ő is boldog vőlegény.

Te vőlegény? Az nem lehet Imre, hiszen te még gyerek vagy. Hiszen a bajuszod is alig sarjadzik még! – incselkedtek vele hugai és csipkedték apró bajuszát.

Ekkor a verandáról és a folyosóról sarkantyúpengés és kemény katonalépések üteme hangzott. Az ajtó megnyílt és belépett a szobába György és Pál szép kuruc ruhában.

Hej de fölugrott a két leány és tágranyílt szemekkel, sugárzó arccal nézte, bámulta, csodálta, ki-ki a maga vőlegényét. Hej de egészen mások is voltak ők szép kuruc ruhájukban! Juci néni is alighogy le tudta venni a szemét róluk. Neki is, mátkáiknak is kezet csókoltak, Imre meg odament mindegyikhez és baráti szeretettel megölelte őket. Oly sok minden volt ebben az ölelésben, gratuláció, de különösen az igazi barátságnaak a melegsége.

– Hamar kedves galambjaim, szóljatok Manyáknénak, hogy hamar hozzon valami ennivalót. Mert ennek a három kurucnak sietős az útja, – szólt Juci néni a két hugához.

És az asztal egy-két perc alatt megterült és megtelt mindenféle jó enni- és innivalóval.

Nem, is nagy vice hirtelen jó ebédet összecsapni ott, ahol minden van a háznál és az éléskamra tele van minden jóval. És nem is volt váratlan a parancs Manyáknénak, mert látta megjönni az Imre úrfit és a két vendégkurucnak is délben már indulnia kellett, – tehát jókor hozzáfogott a főzéshez.

Az asztalon ott volt egy-kettőre a jó tüdőtáska leves, utána jó fogolypecsenye (nem tudom, ki kedveskedett Barkóéknak ezzel a vaddal) azután jó túrós rétes és mit tudom én, hogy még mi. Csak idő lett volna ezt a sok jót megenni.

Imrét kötötte a becsületszava, hogy amint a dolgát elvégzi, attól kezdve egy óra mulva visszaindul Érsekujvárba. Azért sürgette az evést. – Ő sietett a legjobban, talán ezért is, mert ő volt a legéhesebb. Közben folyton nézegette az óráját s egy-szerre be sem várva az ebéd végét, fölkelte ezekkel a szavakkal:

– Tíz perc mulva indulunk. Legyetek készen, én még átszaladok Cillyékhez.

Amint kitette a lábát az ebédlőből, Juci néninek is valami dolga akadt kint és a két mátkapár egyedül maradt.

A két szerelmes szép ara, mint párjához a kis madár, úgy repült oda a vőlegényéhez és ráborult a keblére. Ajkuk összeforrott az első csókban és annak boldogító üdve eltöltötte egész lelküket.

A görög mythologia tele van költői szépségekkel. Az istenek és istennők az Olympusról lejártak a földre az emberek közé. Részt vettek a halandók életében, sőt szerelmeskedtek is velük. Ilyen szerelmeskedés révén atyafiságba is jöttek egyes halandókkal. Ilyen halandó volt egy heros, akit az istenek különösen kitüntettek a kegyeikkel. Híres költő, dicsőséges hadvezér és hatalmas uralkodó volt. Egyszer azzal tüntették őt ki, hogy meghívták az Olympusra isteni lakomára. Itt a szépséges istennők Pallas, Venus, Diána, Júno és a többiek körülvették őt, hogy mondja meg, melyik volt életének legszebb és legboldogabb pillanata. És a héros azt mondotta, hogy a költői hírnévnél, a harci dicsőségnél, az uralkodás hatalmánál, a szerelem mámoránál és mindennél, még ennek az isteni lakomának a gyönyörénél is szebb és boldogítóbb volt a perc, amikor a szerelmes mátkája a keblére borult és ajkuk az első csókban összeforrt. S amikor az istennők tovább faggatták őt, hogy mondja hát el az első csók üdvösségét: még ő sem tud-

ta elmondani. Hogyan tudnám elmondani én, aki sohasem voltam az istenek kegyeltje.

Nem hangzott szó a két szerelmes pár ajkairól. Csak a legédesebb beszéddel, a csókjaikkal beszélgettek és nem vették észre a percek múlását.

Földöntúli édességű álmukból sarkantyúpengés riasztotta fel őket, – Imre jött vissza. Cillyéknél megköszönte, hogy a barátját befogadták és olyan igaz, magyar vendégszeretettel viselték a gondját. Cilly Ambrust megkérte, hogy a munkás ruháikat, mind a négyükét vitesse vissza Kaszáshoz a meszes tanyára. Kaszás meg tegye el és őrizze meg azokat a tanyán. És megkérte arra is, hogy ameddig a háború tart s amíg ő visszajöhet: azalatt szeretettel viselje gondját az ő hugainak és elbúcsúzott.

– Hamar mondjátok el, ami mondanivalótok még van, – szólott Imre a húgaihoz, – mert már indulunk.

György a Klárikának, – Pál a Katicának egy aranyat adott át, hogy adja oda Manyáknak, mert ő tőlük nem fogadná el.

Ekkor bejött Juci néni és gratulált az eljegyzéshez a két fiatal párnak. A két kuruc hálálkodva fejezte ki köszönetét és elbúcsúzott. Juci néni megölelte és atyafiságosan megcsókolta őket. Klári és Katica pedig neki estek bátyjuknak és szeretettel összecsókolták őt.

– Csak meg ne főjtsatok! No ugye nem vagyok én nektek rossz bátyátok! Ugye, hogy rendet csináltam köztetek?

És ő is igazi testvéri szeretettel csókolta össze a hugait. Ezek nem tudták akkor, hogy milyen hosszú időre – vesznek búcsút a bátyjuktól és a vőlegényeiktől.

Amikor már kifelé indultak: Manyákné jött velük szemben és a könnyei potyogtak. Nem krokodil könnyek, hanem hűséges, fájdalmas könnyek, – az ő hűségének és szeretetének néma szavai.

– Manyák nene, kedves Manyák nene, – szólította meg Pál. Ha én most gazdag földes úr volnék, egy egész telket és szép portát ajándékoznék magának és hozzá két szép Riska tehenet is. De én csak futó kuruc vagyok, csak szavakkal köszönhetem meg a jóságát. Engedje, hogy megszorítsam a kezét, amellyel a lábamat olyan hűségesen gyógyította. Meg fogja áldani az Isten. Áldja is meg.

György is köszönő szavakkal szorította meg Manyákné kezét és az egész társaság indult kifelé.

A verandán azonban még egy rövid stációt tartottak és a két pár még egyszer megcsókolta egymást a többiek szeme láttára. És nini Imre, a szigorú Imre nem szólt semmit, – úgy tett, mintha nem látta volna.

Azután a három daliás kuruc az udvaron felpattant a lovára és elindultak. Amint átlépték a kapu küszöbét, Pál belekezdett kedvenc dalába:

*Hej angyalok, szép mennybéli cselédek,
Veletek most hivatalt nem cserélek ...*

Az ének hangjai csakhamar elhaltak, amint a három kuruc befordult az utcá-sarkon. Egy darabig még láthatták őket a verandáról, – de később már csak a por-felleg látszott, amit a lovaik patái felvertek, amint Bodok irányában vágattak.

Bodokot elhagyva, György azt indítványozta, hogy Lapásgyarmat és Cétény között a dülő utakon vágjanak neki Nagykérnek. Így is tettek. Délutáni egy óra volt, amikor a nagykéri plébánia udvarára bejártak.

Nagy volt Bokor László plébánosnak az elámulása, amikor ez a három kuruc az udvarára berontott. És nyomban nagy lett az öröme, amint ezek egyikében felismerte Györgyöt. Ez bemutatta neki a két barátját, akiket a plébános neveikről és vitézségük híréből már ismert.

Rögtön nagy áldomás esett a viszontlátás örömeire. A plébános felhordatott minden jó ételt és italt, amivel vendégeinek hamarjában kedveskedni tudott. Imre rágondolt a becsületszárára, amit Berthótnak adott, – de ő csak azt fogadta meg, hogy amint elvégzi a dolgát, attól a perctől fogva egy óra múlva indul Érsekújvár felé, azt pedig nem fogadta meg, hogy útközben meg nem, áll.

El is időztek kurucaink a nagykéri plébános vendégszerető asztalánál több, mint két óra hosszáig, mert éppen délutáni öt óra lett, amikor a bécsi kapun át bejutottak az ujbárába és megállottak a kaszárnya előtt.

Az első ismerős, akibe beleütdtek, nem volt más, mint az ő negyedik kedves barátjuk, a Gábor barát. – Nagy volt ennek az öröme, amikor Györgyöt és Pált meglátta. Örült, hogy már meggyógyultak és megmenekültek.

Imre jelentkezett az őrségnél és kérte, hogy jelentsék be őt Berthóty várparancsnok úrnál.

A várparancsnok azonnal maga elé rendelte őt és ami nála ritkaság volt, jó kedvvel fogadta.

– Barkó csakugyan te vagy? Ilyen hamar megjöttél? Látom, hogy szavatartó ember vagy.

– Igenis jelentem alásan, egy óra múlva azonnal elindultam, amint megcsináltam a rendet.

– És miféle rendet csináltál?

– Jelentem alásan, azt nem mondhatom meg, nem hadi dolog.

– Hátha nem mondhatod meg, akkor tartsd meg magadnak; de azt talán megmondhatod, hogy az elment eszedet megtaláltad-e és visszahoztad-e?

– Igenis megtaláltam és visszahoztam! És jelentem alásan elhoztam a két pajtásomat Ozoróvszkyt és Beretzkyt, akik súlyosan megsebesültek, amikor a pereszlényi táborból kitörtünk. El voltak bújva és már kigyógyultak a sebeikből, most ide menekültek. Kérem, kegyeskedjen nekik megengedni, hogy itt maradhassanak a várban, amíg erőre kapnak, azután majd tovább mennek.

– Ozoróvszkyt és Beretzkyt hoztad el? Azokat, akik Brenndorf kapitányt és Geörch hadnagyot elfogták? Hozd be, meg akarom ismerni őket. Estére pedig mind a hárman jelenjete meg a tiszt asztalnál.

– Parancsára méltóságos altábornagy úr, de ha szabad még szólanom, akkor kérésem volna.

– Hát csak szólj, mit akarsz?

– Arra kérem méltóságos parancsnok urat, hogy ne ma estére, hanem holnap estére kegyeskedjen minket a vacsorához parancsolni. Mert a barátaimmal még én sem beszélhettem ki magam és most el is vannak csigázva. A másik kérésem

pedig az, hogy kegyeskedjen megengedni, hogy a szabadságom még holnap a kapuzárásig tartson és hogy holnap barátaimmal kimehessek Kamocsára.

– Igaz, – mondotta Berthóty, – hogy öt napot adtam neked és még csak másfél nap telt el. Hát legyen úgy, ahogy kívánod. Mert úgy látom, hogy szótartó ember vagy.

– Igenis méltóságos altábornagy úr, nálam a szó nem szellő.

– De hát mi keresnivalód van neked Kamocsán? – kérdezte Berthóty. Ez a kérdés egy kicsit zavarba hozta Imrét, aki kertelve ekkép felelt:

– Megnézem a bírót, meg a felcsert és a kovácsot, akik tegnap segítettek nekem.

– Nono, hát olyan kíváncsi vagy rájuk? Nem tudom, hogy nincs-e asszony a dologban? De hát ez a te dolgod. És most látni akarom a két barátodat, hívd be őket.

Imre kiment a két barátjáért. Ezeket a kaszárnya előtt nagy beszédben találta Gábor baráttal. És az őrség közül is többen körülvették őket. Láta, hogy a két barátjának az arcán szinte rajta ül az izgalom. Most tudták meg Gábortól és az őrségtől Imre tegnapi hőstettét, amelyről tegnap is, ma is az egész vár beszél. Odafordultak Imréhez:

– Te Imre, hiszen te nekünk erről egy szót sem szóltál!

– Nem szóltam, mert nem volt rá időm. Most sincs rá időm. Gyertek a parancsnok úrhoz.

Berthóty kíváncsian fogadta és erősen megmustrálta őket.

– Melyitek az Ozoróvszky? – Melyitek a Beretzky? szólította meg és ők jelentkeztek.

– Szívesen fogadlak és adok nektek helyet a várban. Nagyon jókor jöttetek. Hallottam már a híreket, derék katonák vagytok. Most csak megismerni akaralak benneteket és azt parancsolom, menjetek azonnal a doktorhoz, hogy vizsgáljon meg benneteket. Hamar erősödjete meg, mert nemsokára kemény napjaink lesznek. Holnap estére pedig jelenjete meg a tiszti asztalhoz.

Hej de büszkén és boldogan hagyták el kurucaink a várparancsnok szobáját!

Imre most már egészen nyugodt és boldog volt. Nagy kő esett le a szívéről, hogy rendet csinált Pogrányban és a barátai már itt vannak. Még nagyobb boldogsággal töltötte őt el az a tudat, hogy holnap viszontláthatja Boriskáját és rendet csinálhat a maga ügyében is.

Kemény gyerek volt ez a Barkó és nagyon komolyan vette a rendcsinálást.

XI. FEJEZET

Nagy esemény Kamocsán

Este, amikor kurucaink már elhelyezkedtek és a lovaikat is ellátták, – beállítottak Gábor szobájába. Gábornak ugyanis Érsekújvározt a tiszttartói házban, amelynek helyén most a Nemzeti kávéház áll, saját külön szobája volt.

Terített asztal várta őket telerakva mindenféle jó ennivalóval. Az asztal közepén glédában állottak a palackok tele jó, savanykás cétényi borral. Farkasétvágygal láttak neki az evésnek és a palackok egymásután ürültek, mert a jó falatokra nagyon csúszott a jó cétényi. A vacsora közben is és utána is sokáig vidám hangulatban elbeszélgettek mindenről, ami a pereszlényi táborból való menekülésük óta velük történt.

Sok kérdésük volt egymáshoz és sok mondanivalójuk volt egymásnak. Most azonban a legfontosabb az volt, amit el kellett dönteniök, hogy holnap mikor menjenek Kamocsára?

Ha délután mennek: akkor alig időzhetnek ott egy-két órát, mert az érsekújvári várkaput este hat órakor már bezárják. Ebédre pedig nem állíthatnak be négyen váratlanul, mert a háziasszony és a szakácsné is haragszik, ha váratlanul, az utolsó órában toppan be a vendég. A hiúsága szenved, hogy hirtelen nem adhat olyan jó ebédet, amilyent szeretne. Boriskát tehát okvetlenül értesíteniök kell, hogy holnap ebédre mennek hozzájuk. És a levelet jókor kell kiküldeniök.

Kitől küldjék a levelet? A levélhordó cigánytól? Vagy más embert fogadjanak? De hát találnak-e olyat, akiben megbízhatnak?

– Nesze itt a papiros és a kalamus, – mondotta Gábor Imrének. – Írd meg a levelet, most mindjárt. Majd elviszem én. És addig körülnézek Kamocsán, amíg ti megjöttök.

Imre szót fogadott és azonnal megírta a következő levelet:

„Kedves Boriskám! Nagy örömben vagyok. Rendet csináltam Pogrányban a családommal. A holnapot úgy óhajtom megünnepelni, hogy meglátogatlak téged, édes szerelmem. Este hat órára már itt kell lennünk a várban, azért azt gondoltam, hogy jobb lesz, ha délelőtt megyünk. Négyen megyünk. Ozoróvszky György és Beretzky Pál katonabajtársaim és Gábor barát, aki ezt a levelet viszi. A legjobb barátaim mind a hárman, azért bátorsággal viszem őket vendégnek hozzátok. Tudom, édesapánk örülni fog, hogy megismerheti őket. Ezzel az ebéddel legyen meg-

ünnepeelve az eljegyzésünk, mert ki tudja, hogy máskor mikor lenne rá alkalmunk. Azért küldöm ezt a levelet korán reggel, hogy váratlanul meg ne rohanjunk és azért is, hogy addig is, amíg karjaimba zárhatlak, megmondhassam neked, hogy végtelenül szeretlek és csókollak ezerszer és ezerszer a te szerető: Imréd.“

Ezt a levelet vitte másnap reggel Gábor barát Kamocsára. De nem a barát ruhájában ment. Mit menjen ő a kálamisták közé barátságában és mit rontsa a jó hangulatot és összhangot a csuhájával. Szép katonaruhájába öltözött és olyan helyes kuruc lovaskatona volt benne, hogy maga Rákóczi fejedelem is megnézhet-e volna.

Jókor reggel nekivágott a kamocsai útnak, jobbkéz felől elhagyva a hármashegy, – amely más vidéken dombnak se igen felelne meg. Akkor ott a várnak egyik külső védősánca volt. Baloldalt a Nyitra folyó kanyarodik, véges-végig beszegve füzesekkel, a túlsó partján pedig a Berek erdővel. Egy nagy füzes szélén egy kisebb domb terül el. Valószínűleg ez zárja magába az elpusztult Gúg falu maradványait.

Vígan ügetett Gábor és reggeli nyolc óra előtt már közel volt Kamocsához. Itt utólért egy szekeret, amelynek gazdája nagyon szorgalmas ember lehetett, – mert a szekér kora reggel trágyát vitt ki a határba és már visszamenőben volt.

– Jó reggelt öcsém. Meg tudnád nekem mutatni, hol lakik Egyed nemzetes úr? – szólította meg Gábor a legényt, aki a lovakat hajtotta.

– Adjon Isten, vitéz úr. Már hogyan tudnám! Tessen csak a szekerem mellett tartani, nemsokára ott leszünk a nemzetes úr háza előtt, – felelte a legény.

– Hát öcsém, tudsz-e valamit arról az esetről, ami tegnapelőtt itt történt? – kérdezte Gábor.

– Hogy tudok-e? – hogyan tudnék, mikor magam is benne voltam! – felelte a legény.

– Hogyan voltál benne?

– Hát csak úgy vitéz úr, hogy én voltam a forspontos kocsis, mert én vagyok a Kázmér, a bíró úr szolgálégénye.

– Nos hát Kázmér, ha magad is benne voltál az esetben, mondd el, hogyan történt.

– Azt, hogy hogyan vagdalta le az a Barkó vitéz úr a német katonákat, mert a várban megtudtam, hogy Barkó úrnak hívják, – azt nem láttam, mert nem voltam ott. Csak azt tudom, hogy ha kétszer annyi is lett volna a német, mind agyonvágta volna.

Gábor látta, hogy ez a legény messziről se olyan buta, mint amilyennek látszik. – Azért nem is kérdezte tovább, – hagyta őt beszélni. És Kázmér büszkén arra, hogy ő is benne volt az esetben, így beszélt tovább:

– Úgy történt, hogy tegnap korán reggel, még annyi idő sem volt, mint most, a nemzetes kisasszony, a Boriska kisasszony, tetszik őt ismerni...?

– Nem ismerem, – felelte Gábor.

– Nagyon sajnálhatja, hogy nem ismeri, mert olyan szép tubarózsa nincsen több egész Komárom vármegyében.

Nini! – gondolta Gábor, hiszen ez a Kázmér egy csöppet se buta és kíváncsian várta, hogy mit fog tőle megtudni.

– Hát a Boriska kisasszony odaszaladt hozzánk és rámparancsolt, hogy fogjak be a szekérbe a jobbik lovakkal. A bíró uramra meg rászólt, hogy ugorjon egyet és segítsen nekem befogni. És a bíró uram befogta a lovakat, én pedig azalatt magamra vettem az ünneplő ruhámat. Nagyon hamar ott termettünk bíró urammal és a szekérrel a kovács előtt.

– Láttam, hogy ott nagy csata történt, – folytatta Kázmér. – Akkor már ott volt a Boldizsár úr és kötözte az egyik németet, akinek a karja és a lába eltört. Ezt fölraktuk a szekérre és elindultunk.

– De mielőtt elindultunk volna, olyan szépet láttam, aminőt életemben még sohase láttam. Boriska kisasszony ráborult a Barkó vitéz úr keblére és az egész falu szemeláttára, mert akkor már sokan odakíváncsiskodtak, megölelték egymást és összecsókolóztak.

– Azután vágattam a szekérrel és Barkó vitéz úr utánam vágatott és folyton kiabált, hogy vágassak, ahogy csak bírnak a lovak. A beteg német meg folyton ordított, krucifikszot emlegetett és a bal kezével fenyegetett. Jó is volt, hogy elvették tőle a pisztolyokat, mert szent, hogy belém lövöldözött volna. Mikor már közel a várhoz, a bécsi kapu felé kanyarodtunk: láttam, hogy a kamocsai út fölött véges-végig egy porfelhő áll, hogy egy csapat katona üldöz minket. Dejszen gyűhetsz mán német sógor! – gondoltam magamban és lépésre fogtam a lovakat, mert már bekanyarodtunk a várkapuhoz.

– A várban nagyon megbámultak minket. Barkó vitéz úr bement a parancsnok úrhoz. Hogy ott mit végeztek, azt nem tudom, de később kijött egy tiszt és egy aranyat hozott nekem a parancsnok úrtól. Most is itt van a zsebemben. Azután a németet leraktuk az ispotályban. Mikor haza, jöttem, az egész falu engem várt. Azt se tudtam, hogy kinek a kérdésére és mit feleljek.

– Ni már itt is vagyunk. Ez itt az Egyed nemzetes úr háza, – fejezte be az elbeszélést Kázmér.

– Állj meg, ugorj le a szekérről és ezt a levelet add oda Boriska kisasszonynak, – mondotta Gábor és átadta neki a levelet. – De a tulajdon kezibe add és mond meg a kisasszonynak, hogy ezt a levelet a Gábor barát hozta és hogy egy óra múlva ő maga is itt lesz. Felelet nem kell. Megértetted Kázmér?

– Már hogyan értettem volna? – felelte, futott is már, kisvártatva vissza is jött és jelentette, hogy a levelet és az üzenetet átadta magának Boriska kisasszonynak.

– Most pedig mutasd meg nekem, hogy hol lakik itt a felcser, aki bekötözte a németet.

– A Boldizsár úr? – Az amott lakik ni, ott, ahol az a nagy kőrisfa van a ház előtt.

Gábor megköszönte a legény szívességét és, elköszöntek egymástól.

A megmutatott ház előtt Gábor leugrott a lováról és bevezette a lovát az udvarra, ahol egy középkorban levő ember aprófát hasogatott.

– Adjon Isten jó reggelt! Maga a Boldizsár úr? – szólította őt meg Gábor.

– Adjon Isten! Igen, én vagyok a kirurgus, – felelte az udvariasan. Mivel lehetek vitéz úr szolgálatára?

– Ha borotválni is szokott, akkor arra kérném, hogy borotváljon meg. És egy kicsit a hajamat is hozza rendbe.

– Nagyon szívesen. Tessen csak besétálni az officínába.

Gábor odakötötte a lovát a szederfához és bementek az officínába. Föltette magában, hogy ő nem kérdez semmit, hogy mondja el Boldizsár magától, amit tud. És Boldizsár rögtön elkezdett beszélni.

– Tetszett hallani, hogy mi történt itt tegnapelőtt? Hogy egy kuruc vitéz úr hogyan vagdalta össze a németeket? – És a feleletet be sem várva, folytatta:

– Amikor engem tegnapelőtt korán reggel a Boriska kisasszony étlen-szomjan és mosdatlan a kovácsműhelyhez szalajtott, mert úgy szaladt kérem, hogy alig birtam a nyomába lépni, – a csatának akkor már vége volt. A kuruc vitéz úr úgy elnyisszentette az egyik németnek a nyakát, hogy azon már én se segíthettem, mert már meg volt halva. A másik német katona lovának a lábát úgy megvágta, hogy azt később a németek agyonlőtték. A másik németnek pedig a keze, lába törött el és ájulva feküdt a földön. De bezzeg magához jött, amint a lábát a zsindelethez kötöttem! Úgy kiabált, hogy majd a nyavalya törte ki. Ezt azután fölraktuk a sze-kérre és a szekér, meg a kuruc vitéz úr is elvágattak. Mink pedig a bíró úrral a halottat a községházára vitettük, szépen kiterítettük, – még két viaszgyertyát is gyújtottunk neki.

– Alighogy ezzel elvégeződünk és én rendesebb ruhát vettem magamra: ott termett a német katonaság. Hogy vallattak azok a németek engem meg a bíró uramat! Fenygegettek, hogy keresztül szúrnak, ha meg nem mondjuk az igazat és nekünk szegeztek a kardot. És talán belénk is szúrtak volna, de az volt a szerencsénk, hogy én tudok németül és elmondottam nekik mindent, amit tudtam.

És Gábornak is elmondott mindent, amit tudott, csak egyet hagyott ki, azt, hogy Boriska és a kuruc vitéz az egész falu szeme láttára megölelték és megcsókolták egymást. Pedig jól látta ő is.

Talán olyan prózai lélek volt ez a felcser, hogy az egész esetnek ez a legszebb részlete kikerülte a figyelmét? Avagy csupa gavallér gyöngédségből hallgatta el, azt gondolva, hogy elég, ha már az egész Kamocsa tudja, minek tudják más idegenek is? Nem hatolhattam be Karmos Boldizsár lelkületébe annyira, hogy ezt a kérdést eldönteni tudnám. De nem is esik nagy csorba a történetünkön, ha ez a kérdés eldöntetlen marad.

Mire Boldizsár úr mindent elmondott, akkorra már el is készült a borotválással és a fésüléssel is. És amikor Gábor letette az asztalra a járandó polturákat, – ezekkel a szavakkal fejezte be mondókáját:

– Egy esztendő adnék az életemből, ha ezt a kuruc vitéz urat még egyszer láthatnám és a kezét megszoríthatnám.

– Azt pedig megteheti anélkül, hogy az életét egy esztendővel megrövidítse, – felelte Gábor, – mert Barkó vitéz úr ma délelőtt itt lesz Egyed nemzeti úrénál.

Nem gondolta meg Gábor, hogy ezzel milyen tüzes taplót tett Boldizsár úr

fülébe és hogy mik lesznek ennek a következményei. Mert Karmos Boldizsár, dicséretére legyen mondva, lelkes híve volt Rákóczinak és nagy tisztelője a kuruc vitézeknek. Hozzá meg temperamentumos ember és valóságos rendező talentum. Amint megtudta, hogy Barkó vitéz úr még ma délelőtt megjelenik Kamocsán: rögtön megszületett az eszében a haditerv. De egy szóval sem árulta el.

– Most pedig, – folytatta Gábor, megengedi ugye, hogy a lovam itt maradjon? És lesz szíves nekem megmutatni, hogy hol lakik a kovács? és hol lakik a bíró? Ezekkel is szeretnék megismerkedni.

Azután Gábor beszólt a kovácshoz. Ettől is megtudta, amit tőle megtudni akart s onnan elment a bíróhoz. Amint odaért, – a bíró éppen akkor kísért ki Boldizsár urat és Gábor látta, hogy a két magyar nagyon fontoskodó arccal beszélt meg valamit.

Gyöpös Csapó Kelemen falusi bíró hatvan évkörüli, jóképű, töről metszett, szittya-magyar volt, – közép termettel, széles vállakkal, acél kemény tekintetű fekete szemekkel s olyan testi és lelki tulajdonságokkal, amelyekkel a magyar faj túlélte a tatárjárást, nem pusztult ki a törökkel kétszáz éven át folytatott vérengző háborúkban és kibirta további évszázadokon keresztül a németek sanyargatását és fojtogatását s amely tulajdonságokkal ezer éven át, ha a balsors százszor a földhöz sújtotta, – mindannyiszor talpra tudott állani.

Húsz év óta ült már a bírói székben és nagy rendben tartotta a falut. Mert a szavában meggondolt, a cselekedeteiben határozott és minden eljárásában igazságos ember volt. Olyan volt ez az ember, mint egy erős kéz, amely símogatni is tud, dolgozni is tud és ha oka van rá, ökölbe szorul és nagyot ütni is tud. Szerették is őt sokan, féltek is tőle azok, akiknek okuk volt rá és szót fogadott neki mindenki. Ilyen ember való a bírói székbe. Hej, de jó is volna, ha minden magyar faluban ilyen ember akadna a bíróságra!

A bíró nyájasan fogadta Gábort, mert a kuruc katonaruha elegendő ajánlás volt neki, hogy őt bizalommal fogadja. Gábor pedig fiatal kora dacára világlátott és tapasztalt ember volt és rövid beszélgetés után felismerte a bíró uramban az értékes embert. Nem akarta a bírót tévedésben hagyni a maga mivolta felől s megmondta neki, hogy ő nem kuruc katona, hanem csak barát fráter és az esztergomi érsek futárja és csak néha szokta fölvenni a kuruc ruháját.

Erre az őszinte vallomásra a bíró azt gondolta magában, hogy annál szebb tőle, ha barát létére veletart a kurucokkal. És se a kor-, se a valláskülönbség, se az élet-hivatásukban való éles ellentét nem rontotta le az önkénytelenül támadt, kölcsönös bizalmukat és nem tudott éket verni közéjük. Ismerték nemzetüknek szorongatott, szomorú helyzetét, érezték, hogy mindkettőjüknek a lelke ott van azokkal, akik Rákóczi zászlaja alatt harcolnak s elfelejtették, hogy egyikük öreg és kálvinista, a másikuk fiatal és barátfráter. Csak azt érezték, hogy egy közös törzsnek a hajtásai ők, hogy ugyanaz a reményük és aggodalmuk. És minél tovább beszélgettek egymással, annál közelebb jutottak a lelkeikben egymáshoz.

A bíró apróra elmondotta a Barkó kuruc vitéz tegnapi esti esetét.

Gábor pedig elmondotta a bírónak, hogy ő jó barátja annak a Barkó kuruc vitéznek és hogy annak nem is az első vitézi tette ez. És újságolta, hogy Barkó Imre

két kuruc jóbarátjával most délelőtt ide jön és hogy ő is azért jött, hogy ünne-
pélyesen megtartsák Boriska kisasszonynak a kézfogóját.

Erre a bíró nem tett semmi megjegyzést, de nagyon megörült neki. Mert a fa-
luban mindenfelé tárgyalták Boriska kisasszony esetét és akadtak olyanok is, akik
úgy fogták föl, hogy mégis csak különös dolog volt a kisasszonytól, hogy mindjárt
a nyakába borult annak az idegen vitéznek, – ha még olyan hős volt is. Milyen
helyesen is van az, hogy most nyomban megtartják a nyilvános kézfogót. Leg-
alább senki sem köszörüli a nyelvét a Boriska kisasszony makulátlan jó hírnevén.

Azután a bíró kikísérte Gábort egész az utcára, és itt kifejezték azt az öröme-
ket, hogy egymást megismerték és kézszorítással búcsúztak el. Gábor elindult
a lováért, mert már tíz óra is elmúlt, most már beállíthat Egyedékhez.

Itt pedig az Egyed nemzetes úr házában nagy volt a fölfordulás. Boriska amint
megkapta és elolvasta Imre levelét, rögtön szaladt be vele az édesapjához és úgy
nyakon ölelte, hogy majdnem kiütötte az első reggeli pipát a szájából.

– No mi ütött hozzád te kis jószágom te? Máskor te nem szoktál ilyen szele-
burdi lenni! Majdhogynem kicsaptad a pipámat.

– Apám, édes jó apám! Nagy nap van ma, nagyon nagy nap! Ma van a kézfo-
góm! Nézze csak, itt van az Imre levele.

Egyed kezébe vette és lassan végigolvasta a levelet. Boriska feszülten leste,
hogy az apja mit fog mondani.

– Ejnye de örülök ennek! – mondotta az öreg. – Ejnye de jól csinálja ezt az
Imre gyerek! Ez csakugyan kurucosan van kigondolva. Most már csak eridj kis
menyasszony. Lármázd föl a konyhát, hogy az öreg szakácsnének kitegyen magáért,
mert sok vendég lesz ma nálunk!

És Boriska szaladt, föllármázta a konyhát. Az öreg szakácsné dörmögött egy
kicsit, de mindjárt megbékült, amint Boriska megparancsolta, hogy hívja ide
a keresztlányát, aki a lakodalmakban szokott kifőzni. Azután meg rendelje ide
a mosónét, meg két béresasszonyt, segítsenek koppasztani. És le kell vágni a két
hizlalt pulykát, két kappant, a hat hízott libát. A kemencébe meg azonnal be kell
gyújtani, hogy jó tüzes legyen, mire sülniök kell a pecsenyéknek. Azután a sza-
kácsné jőjön be, hogy apróra megbeszéljük az ebédet.

Boriska mindent apróra megtárgyalt a szakácsnéval. Mert hát nagy dolog ám
az ilyen nagy ebéd. Bizony nagy tudás és nagy gyakorlat kell egy jó ebéd előállí-
tásához! Hogy mi minden kell hozzá: azt csak olyan híres szakácsnők, mint Ka-
zánné, a Lacáné és a Manyákné tudnák megmondani.

Meg is indult nyomban a munka és Boriska éppen csakhogy rendesen felöltöz-
ködött, – mert hát az a barát fráter minden percben jöhet, – maga is lótot, futott,
tett-vett, parancsolt, hogy csak szaporán menjen minden. Kipirult arcával olyan
volt, mint egy szép hadsegéd, csakhogy kard és tarsoly helyett szép hófehér kö-
tény volt a ruhája fölé kötve. S amint úgy tíz óra után a konyha felé tartott: egy
daliás kuruc katona járt be az udvarra és ugrott le a lováról.

– Ki lehet ez? – Mit akarhat ez? – Nem ismerem ezt a kurucot. És az a külö-
nös, hogy a bajusza le van borotválva! – elmélkedett magában Boriska és kíván-
csian állott meg a tornác ajtajában.

– Jó reggelt Boriska kisasszony! Csókolom a kezeit. Ugye most megijedt egy kicsit. Persze, hogy nem ismer és mégis engem várt, én vagyok a Gábor barát.

– Maga a Gábor barát? – kérdi elámulva Boriska. – Hát hogyan bújta maga a kuruc ruhába?

– A kedves vőlegénye, az Imre meg a két kuruc barátja bújtattak bele. Hogy hogyan és mikor: azt majd elmondja az Imre, hogyha erre ráérő idejük lesz. Most én tudom, hogy kegyednek nagyon sok dolga van, nem is akarom lefoglalni, csak néhány percre. Kegyed volt a tegnapi történetnek egyik főszereplője és közvetlen tanuja. Azért kegyedtől szeretném hallani, hogy hogyan történt.

Boriska bevezette Gábort a maga szobájába és mintha már régóta ismerné őt, meghitt bizalommal mondott el neki mindent. Nem hallgatta el az ölelést és a csókot sem és a koszorúba foglalt patkót is megmutatta.

Különös is a leány, amikor szerelmes, hol titkolódzó, hol meg bizalmas. Eleinte szívébe zárja és elrejtí szerelmét, mint a kagyló az igaz gyöngyöt. A kíváncsiszkodók előtt pedig meg is tagadja. De attól a perctől fogva, amikor a mátkájává lett a szerelmesének: nem titkolja többé, sőt dicsekszik vele.

Boriska elbeszéléséből bontakozott ki Gábor előtt a tegnapelőtti történet egész teljességében. És Gábor csodálta a hőslélkű leányt és érdeklődéssel nézte meg a patkót. Azután kezet csókolt és gratulált Boriskának és hozzátette, hogy vőlegénye méltó őhozzá és megkérte, hogy vezesse őt az édesapjához.

Egyed János ugyanolyan kemény vágású magyar volt, aminőnek Gyöpös Csapó Kelemen bírót megismertük. A különbség csak az volt, hogy Egyed István iskolákat járt, tág látkörű és nemes ember volt: Gyöpös Csapó Kelemen pedig csak a maga természetes eszével tudott sokat és parasztsorban állott. A maga helyén, mint ember és magyar egyformán értékes volt mindkettő.

Az öreg Egyednek pedig elég ajánlás volt az, hogy Gábor jó barátja Imrének. Úgy is fogadta és a bizalom azonnal otthon érezte magát közöttük.

Gábor beszélt Imrének a szüleiről. Elmondotta, hogy hogyan jutott árvaságra még gyerek korában a hugaival, hogy az apátlan és anyátlan árvákat hogyan nevelte a nagynénjük, egy öreg kisasszony. Hogyan állott be Imre kurucnak és milyen hősieen viselte magát.

Azután az Ocskay árulását beszélte el s azt, hogy hogyan vágták keresztül magukat a császári táboron és hogy két barátja megsebesült és menekült a mészégető tányára és ott hogyan fogadtak egymásnak négyen barátságot. Azután Barkóékhoz menekültek Pogrányba. A két sebesült két hétig ott volt elbújva és ott gyógyult meg. Tegnap menekültek és szerencsésen bejutottak az érsekújvári várba.

Bizalmasan, mint titkot elmondotta azt is, hogy a két kuruc, Ozoróvszky és Beretzky Pogrányban megszerették Imre hugait és titkon eligérkeztek egymásnak.

Eközben az idő telt. Már tizenegy óra lett és Gábor már maga is sokallotta, hogy barátai olyan soká jönnek. Pedig azok hamarabb is jöttek volna, ha jöhettek volna.

Imre korán reggel, amint világosodni kezdett, odament az aranyműves házához és elkezdett dörömbölni az ajtaján. A dörömbölésre kinyílt az ajtó és egy rémült arcú ember éjjeli pongyolában kiszólt az utcára:

– Um Gottes Willen waz is?

– Nincs semmi baj! Csak nyissa ki az ajtót. Nekem egypár jeggyűrűre van szükségem azonnal.

A német az ajtónyíláson meglátta a kurucot és rájött, hogy nem betörővel van dolga. Egy kissé nekibátorodott és azt mondotta, hogy jöjjön az úr majd nyolc órakor.

De Imre nem az az ember volt, akit el lehetett volna küldeni. Bement bizony ő az aranyműveshez és ráparancsolt, hogy azonnal öltözzön föl. És nem is ment el a nyakáról addig, amíg a gyűrűket ki nem választották és az aranyműves meg nem ígérte, hogy legkésőbb fél tízre készen lesz a két karikagyűrű. Megegyeztek az árban. Imre ezt rögtön lefizette, hogy az aranyműves nagyobb kedvvel dolgozzon. És csak akkor távozott el tőle, amikor látta, hogy az aranyműves belefogott a munkába.

Az érsekújvári vár 1685 augusztus 10-én szabadult föl a török rabiga alól s akkor és azután sok német iparos telepedett le a várban. Annyian voltak, hogy a Ferenczrendiek templomában külön miséjük és prédikációjuk is volt. S később ezek a német iparosok alapították az érsekújvári szent Anna kápolnát is.

Ez a magyarázata annak, hogy az érsekújvári anyakönnvekben a tizennyolcadik század első felében sok német név fordul elő s hogy a város bírái között német nevű emberek is voltak, mint Akerle János Lénárd, Frumer Mihály, Durchenwald József, Aller Ferencz, Sorgenfraj Miklós.

Bizonyosan akkor telepedett meg itt az a német aranyműves is, aki azokat a jércetojás nagyságú ezüst gombokat gyártotta, aminőket az érsekújvári magyar gazdák két évszázadon keresztül viseltek, – bizton azokat a csipkézett, finom munkájú kisebb ezüst gombokat is, aminőket a férfiak mellényükön s az érsekújvári asszonyok és leányok a pruszlikjaikon ma is viselnek.

Ezek a nagy ezüst gombok, mint régi családi ereklyék sok érsekújvári magyar családnál most is megvannak. Kár azokat a láda fenekén rejtegetni. Szép divat volt az. Kár volt azt abbahagyni. Milyen szép volna, ha az érsekújvári magyar gazda fia ilyen ezüst gombos ruhában vezetné az oltárhoz szíve választottját.

Tíz óra előtt a három kuruc lovas megállott az aranyműves boltja előtt, de még jó ideig kellett várniok, amíg a gyűrűk elkészültek.

Ezalatt Egyed János és Gábor barát folyton beszélgettek.

Egyed elmondotta, hogy idősebbik fia a János Lipcsében tanult a német egyetemen, azután bekóborolta Európát s annyira nekilódult, hogy kiment Amerikába. Csak néha, évenként ha kétszer kap tőle levelet. A fiatalabbik fia az István pedig beállott katonának, Rákóczi testőr csapatában szolgál.

Gábor pedig elmondotta, hogy milyen híres szép leányok az Imre hugai és hogy megyeszerte csak úgy hívják őket, hogy a pogrányi galambok. A nagynénjüket a Juci nénit meg sárkánynak hívják és hogy hogyan jutott hozzá ehhez a névhez.

Amint így beszélgettek, egyszerre csak hatalmas éljenzés hangzott föl az udvaron. Rögtön kimentek a tornácra és Boriska is ott termett. Éppen akkor fordult be a három daliás kuruc lovas a nyitott kapun az udvarra. Az udvar pedig tele volt néppel. Legelől állott a bíró, mellette az egyik oldalról az esküdtek, – a másik

oldalról a tiszteletes, a rektor és Karmos Boldizsár, – előttük hat fehérruhás leány virágcsokrokkal a kezükben, mögöttük a falu fele, férfiak és asszonyok vegyest.

A házbeliek elámulva nézték, hogy hogyan verődött össze itt hirtelen annyi nép! Nem tudták elgondolni, hogy mit akarhatnak ezek. De nem sokáig kellett ezen tündönniök, mert a bíró előlépett és a következő rövid beszéddel köszöntötte Barkó Imrét:

„Kamocsa magyar népe nevében, mint a falu bírása nagy tisztelettel köszöntöm Barkó Imre vitéz urat, aki a tegnapelőtti hőstettével nagy dicsőséget szerzett önmagának és a kuruc névnek. Azért sereglettünk itt össze, hogy Barkó Imre vitéz urat nagy tisztelettel üdvözljük és ezen üdvözlésünkkel megmondjuk azt is, hogy mi, kamocsai magyarok nagyságos fejedelmünkhöz, Rákóczihoz igaz, magyar szívvel és hűséggel ragaszkodunk. Kívánjuk, hogy az ő zászlaját a Mindenható Isten diadalra vezesse! Kívánjuk, hogy sok olyan vitéz katonája legyen, mint Barkó Imre vitéz úr és szívünkben kívánjuk, hogy Barkó Imre vitéz urat az Isten sokáig éltesse.“

Hatalmas éljenzés zúgott fel a bíró lelkes szavaira. A három kuruc leugrott a lováról, Imre meghatva köszönte meg a váratlan üdvözlést. A tiszteletes a keblére ölelte és úgy szorongatta Imrét. Barátjai pedig alig győzték a sok meleg kézszorítást viszonzni. Karmos Boldizsárnak is beteljesedett az a vágya, hogy kezet szoríthatott Imrével. Csakhogy az volt a baj, hogy Boldizsár úr úgy kiöltözködött, hogy Imre nem ismerte meg, csak akkor, amikor megmondotta, hogy ő a kirurgus. De akkor Imre annál szívesebben viszonzta a kézszorítást.

Ezalatt a fehérruhás leányok úgy fölbokrétázták a kurucokat és a lovakat is, hogy bizony érdemes lett volna lefesteni őket.

A sok nép között Imre alig tudott hozzáférközni Boriskához. De azután annál édesebb volt a találkozásuk és a beszélgetésük, amit megszagattak a legszebb paúzák, az édes, szerelmes csókok.

Egyed János sorba meghívta a bírót, esküdteket, a tiszteletest és rektort családjukkal, Karmos Boldizsárt és más érdekesebbeket délutáni egy órára, kézfogói ebédre.

Azután eloszlott a sokaság. Mindenki megelégedetten tért haza. A bíró meg volt elégedve, hogy ő és a faluja ilyen szépen kitett magáért. A tiszteletes és a rektor örültek, hogy ők is ott voltak. De legbüszkébb volt mindannyi között Karmos Boldizsár, mert az ünnepélyes üdvözlés eszméje az ő agyában szülemlett meg és ő rendezte és hozta össze hirtelen az egészet. Gratuláltak is neki sokan, hogy ez valóban jó gondolat volt.

Az udvar csakhamar kiürült és az ünneplők közül csak a hat fehérruhás leány maradt ott. Ezek Boriskának gyermekkori iskolatársai voltak. Ott fogta őket, hogy az ebédnél felszolgáljanak és segítsenek, amiben tudnak.

Egyed János nagy szeretettel fogadta Imrét és barátait. Elbeszélgetett velük az ország állapotáról, a szerencsétlen trencsényi ütközetről, Ocskaynak és Bezerédynak árulásáról, az érsekújvári várőrségnek fellángolásáról és eskütételéről, ami új lelket öntött a csüggedő kuruc táborokba.

Beszélgetés közben megkínálta őket jó étvágycsináló szilvapálinkával. Hamar

telt az idő. Az ebédlőben ezalatt összerakták és megterítették a hosszú asztalt. A meghívott vendégek is csakhamar megjelentek.

A házigazda üdvözölte a vendégeit. Örömet fejezte ki, hogy asztalánál láthatja őket, mert ma nagy ünnep van a házában. Az ő egyetlen leányának, Boriskának van kézfogója. Azután régi szokás szerint a mátkapárhoz fordult, elővette a két jegygyűrűt és a kisebbiket odaadta Imrének ezekkel a szavakkal:

– Imre fiam fogd ezt a gyűrűt, húzd fel a Boriska leányom ujjára és jegyezd el vele őt mátkádnak.

– Boriskám, kedves leányom fogd ezt a gyűrűt, húzd fel az Imre ujjára és fogadd el őt vőlegényednek.

A fiatalok meghatva vették át a gyűrűt, felhúzták egymás ujjára, kezet csókoltak apjuknak, aki az Isten áldását kívánta reájuk.

És ezzel a rövid szertartásos formával, megtörtént az elgyűrűzés.

A vendégek lelkesen üdvözölték és ünnepelték a fiatal mátkapárt.

Eközben kinyílt az ajtó és a fehér ruhás leányok hozták a párolgó, jó levest. A vendégek elhelyezkedtek az asztal körül és hozzáláttak az ebédhez.

Ebéd közben régi magyar szokás szerint megindult a felköszöntők árja. Az elsőt a tiszteletes mondotta a mátkapárra. Szép szavú, híres szónok volt és remek felköszöntőt mondott. Utolsó szavaira lelkes éljenzés hangzott fel és összecsendültek a poharak. Az ebédlő ablakai alatt pedig megszólalt a cigánybanda és ez adta hozzá a tust.

Hogyan került oda a cigánybanda? Megszimatolta-e, hogy itt most jó alkalom van a muzsikálásra? Vagy talán ebben is Boldizsár úr keze működött és ő bocsájtott kulcsot a dadéknak, hogy upre more elő a hegedűvel!

A tus után szép, bús hallgató kuruc nótába kezdett bele a cigány. De alighogy belekezdett, – parancsoló hangon ez a szó repült ki a nyitott ablakon:

– Ácsi ...!

A muzsika rögtön elhallgatott. Az Ácsi szóval ezt parancsolta a rektor, aki felállott és körüljártatta bátor tekintetét a vendégeken. Tekintete mintha azt mondotta volna: idefigyeljete, most én beszélek!

A rektor uramat mindenkor szívesen hallgatták, mert az ő felköszöntőinek és lakodalmas verseinek nagy hírük volt. Most Barkó Imrének vitézi tettét foglalta hőskölteménybe és szavalta el. A versben benne volt a patkótól és Boriskától kezdve minden és mindenki, a kovács, a bíró uram is, a forspont is, sőt Kázmér a szolgalegény is. Nagy figyelemmel hallgatták és a végén meg is éljeneztek a rektor szavalását és ezt meg is érdemelte.

Alighogy abbahagyta a rektor, rögtön a bíró uram emelkedett föl és a házigazdára emelt poharat. Utána az egyik esküdt, talán bele is betegedett volna, ha ki nem találja, ami a begyében van. Szépen, magyarosan a kuruc vitézeket köszöntötte föl.

Erre a támadásra nekik is kellett felelniök és az ő nevükben Gábor barát lépett a sorompóba és először a tiszteletest köszöntötte föl, azután a bíró uramat vette célba és olyan formásan nyakon köszöntötte, hogy az egész társaság fölemelkedett és sietett koccintani a bíróval.

Ezalatt az ebéd már a végére járt, ki-ki tetszése szerint válogatott a sok jó gyümölcsből és maga Boriska is alig várta, hogy asztalt bonthasson. Mert odakint az udvaron nemcsak a zene szólt, hanem javában folyt a tánc is.

A falu fiatalsága, mint a darazsak a mézre, úgy odasereglett a muzsikaszóra. Leányok és legények, néhány fiatal menyecske is úgy járták a táncot, mintha csak búcsú lett volna. És az akkori szokás szerint a nótát, amit a cigány húzott, énekeltek is.

A vendégek kimentek az udvarra és nézték a fiatalok mulatozását. Imre is nézte egy percig, de a másik percben átkarolta Boriskát és diadalmas boldogsággal vitte a táncba. Mert nagy boldogság is az a legénynek, amikor először viheti táncba a babáját. Nagy boldogság is az a leánynak, amikor először táncol a szerelmesével és reáborulhat a vállára. Látványnak is gyönyörű volt a szép mátkapár tánc. Meg is ihlette a rektort, mert az nyomban összeütötte a hősköltemény folytatását, Boriska kézfogóját. Szavalni is kezdette, de nem talált figyelmes hallgatóságra. Ezért mégsem veszett kárba a munkája, mert a fonóban egy nemzedéken át a legszebb mesemondás volt Kamocsán Barkó Imre kuruc vitéz és Egyed Boriska története, ahogy azt a rektor rímes versekbe összefoglalta.

György és Pál rögtön követték Imre példáját és magyarosan megforgatták a kamocsai leányokat. És amikor Pál rázendítette, hogy „Kuruc vagyok, kevély kuruc vagyok” – az amúgy is hangos jókedv úgy nekiszilajodott: hogy magával sodorta Karmos Boldizsárt is és elkapta volna a rektort is, ha a felesége meg nem regulázza.

Gábor barátot is nagyon csiklandozta a fiatal vére, de megfegyelmelte önmagát. Ott maradt az öregek között.

Neki kellett gondolnia a hazamenetelre, mert azok ott bizony reggelig is el-táncolnának. Nézegette is az óráját és amikor az idő már annyira előre haladott: odament a táncoló barátaihoz és mindegyiknek a fülébe súgta:

– Mennünk kell, mert becsukják előttünk a várkaput.

Kurucaink nyomban abbahagyták a táncot, elbúcsúztak, felkaptak a lovaikra és nagy boldogsággal a szívükben elnyargaltak.

A falu végén váratlanul különös akadályra bukkantak.

A hat fehér ruhás leány páronként egy-egy láncot tartott kifeszítve keresztben az úton. A lánc lombos galyakból volt összekötözve és őszirózsa virágokkal teletűzdelve. A három lánc egymástól 20–30 lépésnyi távolságra volt kifeszítve. Ezen a három láncon kellett a kurucoknak átugratniok. Át is ugratták úgy, hogy egyik láncba sem esett hiba. Azután vidáman integettek a leányoknak. Ezek is visszaintettek, de öröm nem látszott az arcukon.

Leghátul, mint sereghajtó ügetett Gábor barát. Amint meglátta a leányokat és a három láncot: rögtön tisztában volt a dologgal. Ő kvéstáns korában sokat érintkezett a néppel. Megismerte ennek apró, ártatlan babonáit is. Tudta, hogy ezekhez a virágos láncokhoz az a babona fűződik, hogy amelyik két leánynak a láncát elszakítja a lovas: azok közül az egyik egy év alatt, a másik két esztendő alatt biztosan férjhez megy.

– Édes kis babonás, bolond leánykáim! Csinálok én nektek nagy örömet mind-

járt! – gondolta magában és nekiugratott az első láncnak. A ló nagyot ugrott, de a hátulsó patája beleakaszkodott a láncba és kettészakította azt. És a lánc akkorát rántott a két leányon, hogy ezek kicsi híja, hogy a földre nem vágódtak. Szakasztott ugyanígy csinálta a második és a harmadik láncsal is.

A hat leány összeszaladt. Ugráltak, nevettek, azt sem tudták, hogy mit csináljanak örömeikben. És amikor Gábor leszállt a lováról: hozzáfutottak és se szó, se beszéd úgy felbokrétázták őt és a lovát, hogy úgy nézett ki, mint egy pünkösdi király.

– Ne haragudjatok és bocsássatok meg kedves hugaim, hogy elszagattam a láncotokat, szólította meg őket Gábor.

– Dehogyan is haragszunk. Inkább nagyon örülünk vitéz úr, – csacsogta egyszerre mind a hat leány.

No ha nem haragusztok, akkor ígérjétek meg, hogy meghívtok a lakodalmatokra.

– Meghívjuk! Bizony szívesen meghívjuk.

– Hogy akkor tudjam, hogy melyitek hív meg, – ismernem kell a neveiteket. Legjobban szeretném, ha a mai nap emlékére magatok írnatok be a neveiteket. És elővette kis jegyzőkönyvét és folytatta, – azt is írjátok be a neveitek mellé, hogy otthon hogy becéz a születek. Így majd jobban fogok visszaemlékezni reátok.

– Adja ide a kis könyvet, – mondotta a legbátrabbik és beleírta: Pethes Mariska – kis pösze. És azután sorba következtek a nevek és aláírások: Pintér Böske – kis szöszi. Szölke Annus – Dundi. Telekes Lencsi – Csibüske. Vargha Erzszi – Babus. Szentes Milka.

Ez a Milka nem akarta beírni a becéző nevét, de a többiek rávallották, hogy őt a szülei úgy hívja, hogy torkos cica. Ezt azután Gábor odaírta.

Mit akart Gábor ezekkel a nevekkal? Talán arra volt kíváncsi, hogy szerencsét hozott-e a leányoknak és hogy ezek két esztendő alatt csakugyan férjhez mennek-e? Vagy hogy megtartják-e az ígéretüket és meghívják-e őt a lakodalmaikra? Talán maga sem tudta, még kevésbbé gondolhatta azt, hogy ez a névsor évek múlva kedves emlék lesz és kedves üzenetet fog neki mondani.

– Az én nevem pedig Csölle Gábor. Megtalálhattak az ujbárai várban, Kapronczay Péter primási tiszttartó úrnál, – mondotta és felírta a nevét és a tiszttartóét egy lapra s ezt kitépte a kis könyvéből. Mind a hatan utána kaptak, de a kis pösze volt a legügyesebb, ő kapta el.

– Most pedig kedves hugaim nekem sietnem kell, mert nagyon elhagynak a pajtásaim. Isten áldjon meg benneteket, mondotta Gábor és hozzátette: – váljunk el magyar testvéri szeretettel. Engedjétek meg, hogy megöleljelek benneteket, mintha a testvérbátyátok volnátok. – És a kis pösze nyomban odasimult Gábor keblére olyan önkéntelen, gyermekes bizalommal, – mintha neki ott volna a helye. Utána a többi öt szép, magyar leány is vonakodás nélkül hagyta magát megölelni és viszonzta Gábor ölelését.

Nem volt ebben az ölelésben semmi pajkosság, semmi erotikus érzés, vagy gondolat. Csak a magyar fajszeretethez kedves megnyilatkozása volt ez.

Mégis Manyákné, ha tanuja lett volna ennek a jelenetnek, bizonyosan azt gondolta volna magában, hogy nagy kalafaktor ez a Gábor barát!

Gábor pedig a hercegprímásnak híven referált mindenről, de ezt a saját kis epizódját elhallgatta.

Miért hallgatta el? Talán a hat lány közül az egyikén megakadt a szeme? Talán egy kicsi kis tüske, talán csak olyan kicsiny, mint a csukott rózsabimbónak a boholytüskéje a szívében maradt? Nagyon mélyenjáró tudomány a pszichológia, de az emberi szív minden rejtekébe ez sem tud behatolni.

Gábor barát azután elnyargalt és csakhamar utolérte a pajtásait.

Boriska a kis kerti lugasban felállott egy székre és onnan nézett – a távolba a vőlegénye után, aki egyre távolodott, – úgy hogy már a kendőlobogtatást sem vehette ki. Később már csak a porfelhőt látta a kamocsai út fölött.

Mikor a kurucok elvágattak: a bíró be akarta szüntetni a fiatalok mulatságát. De a házigazda azt mondotta, hogy csak mulassanak még ezek, úgyis ritkán jutnak hozzá. És behívta a bírót, a tiszteletest, az esküdtet és Karmos Boldizsárt, akik még ott voltak. Újra az asztalhoz ültek és komoly beszélgetés közben elborozgattak, amíg alkonyodni kezdett. Akkor ezek is elköszöntek.

A bíró odaszólt a fiataloknak, hogy most már csakugyan hagyják abba a táncot és menjenek haza, mert már sötétedni is kezd, meg a cigányok is éhesek és szomjasak. A fiatalság azonnal szót fogadott és egy szemrevaló legény szép tisztességtudással megállott Egyed nemzetes úr és Boriska kisasszony előtt s a fiatalság nevében megköszönte nekik ezt a szép mulatságot és boldogságot kívánt Boriska kisasszonynak és vitéz vőlegényének.

Azután a muzsikaszó elhallgatott. Az apa egyedül maradt a leányával. Boriska ekkor a nyakába borult az édesapjának, de csak annyit tudott mondani:

– Apám! édes jó Apuskám! olyan nagyon boldog vagyok!

Barkó Imre pedig olyan büszkén lovagolt be társaival az érsekujvári várba, mintha csak egy diadalmas nagy csatát nyert volna meg. Büszkeséggel és boldogsággal töltötte el a lelkét az a tudat, hogy tegnap olyan szépen rendet csinált Pogrányban, ma pedig a saját szíve ügyét hozta rendbe Kamocsán.

Így ment végbe Kamocsán Egyed Boriska kézfogója.

XII. FEJEZET

Berthóty és a tisztikar megbecsülik kurucainkat

A háborúban a katonatisztek viszonya a legénységhez teljesen más, mint a béke idején.

Békében a katonatiszt előtt a közember, a csapat csak anyag, amelyet kiképeznie, vasszigorral fegyelmeznie, regulában tartania és sokszor büntetnie kell. Iszonyú távolság van közöttük. A tiszt a rideg katonai tekintély magaslatán áll, – a közember messze alatt tőle, a subordináció legmélyebb lépcsőfokán. Emberi vonásaikról alig is ismerik egymást és idegenek maradnak egymáshoz, ha akár éveken keresztül együtt gyakorlatoznak és masíroznak is. Nincsen közöttük semmi érdekből származó kapocs. Nem is fejlődhetik ki közöttük valamilyen melegebb, bensőbb érzelmi vagy lelki kötelék.

Bezzeg egészen másképp van ez a háborúban. Ott is kemény, talán még sokkal keményebb a katonai regula. De a tenorja és az ütemei egészen mások. A tiszt együtt éhezik és fagyoskodik a közemberrel, közös a szenvedésük, a halálveszedelmük, együtt rohannak a halál torkába, a csatába s a diadalmas ütközet után vad, önkívületi állapotban együtt üvöltenek: hurrá! hurrá! győztünk! És akaratlanul, öntudatlanul egymás nyakába esnek. Akkor már nincsen távolság közöttük, már ismerik és megértik egymást és a sziveik összelelegesznek. Megosztják egymással a sovány falat ételüket és az utolsó pipadohányukat. És már el is tudnak beszélgetni egymással az otthon sírdogáló mátkáról vagy édesanyjáról. A hős tisztet bálványozzák a katonái és a közembert, aki hőssé lett a csatatűzben, nagyon megbecsülik a tisztjei. És a rideg katonai tekintély helyébe egy másik sokkal értékesebb, mert emberibb érintkezési mód és erkölcsi szabály lép: a megértő bajtársi viszony.

Ez a bajtársi viszony honosodott meg Rákóczi kuruc seregeiben. Ez volt a lelki rúgója azoknak a bámulatos hőstetteknek, amelyekkel az a szabadságharc tele van. És ez volt az éltetője és ébrentartója annak a nagy lelki erőnek, amellyel a kuruc harcosok a sanyarú nélkülözéseket és szenvedéseket nyolc hosszú esztendőn keresztül elviselni tudták.

Ez a tiszték és a legénység közötti bajtársi, meleg viszony uralkodott Berthóty parancsnoksága alatt az érsekujvári várban. Ezért tudott az érsekujvári várórség

oly lelkesülten együtt érezni s ezért tudta Heister és Pálffy egyesült nagyhadseregének félelmes ostromát hetekig visszaverni és a várat megvédeni.

Ebből magyarázható és megérthető, hogy amikor Ozoróvszky és Beretzky bemenekültek a várba: Berthótnak az volt az első gondolata, hogy ezt a két vitéz katonát azzal becsüli meg, hogy beparancsolja őket a tisztí vacsorára és bemutatja a tisztjeinek.

Kedvükért meginvitálta a Gábor barátot is. Ismerte őt, mint a hercegprímás futárját, tudta róla, hogy jó barátságban van ezzel a két kuruccal és Barkóval – és az ő engedelmeivel volt az is, hogy Gábor a várban olykor-olykor katonaruhába csapta magát.

Kurucaink ismerték a regulát. Kicsípték magukat és akkor léptek be a tisztí ebédlőbe, amikor a tisztek már mind együtt voltak. Megállottak Berthóty előtt és várták a parancsot. A parancsnok tekintete végigfutott rajtuk, szikár arcának ritkán látható derüje azt mondotta, hogy meg van velük elégedve, egy-két nyájas szóval fogadta őket s azután Ozoróvszkyt és Beretzkyt bemutatta a tisztjeinek.

Ezek roppant kíváncsiak voltak a két fenegyerekre. Megmustrálták a két daliás legényt, majd hirtelen körülfogták s őszinte bajtársi, meleg szavakkal fogadták és üdvözölték őket.

– Te vagy az a híres Ozoróvszky? Te vagy az a fránya Beretzky? Isten hozott fiúk! Ejnye a Ponciusát, de schneidig volt tőletek, ahogy Pereszlényben kiugrottatok. Hogyan is történt ez?

És annyi kérdéssel ostromolták, faggatták őket, hogy alig győztek válaszolni. Szerénykedtek is és a tisztek sokat nem tudtak volna meg, ha a Gábor barát ott nem lett volna. Ő tudott mindent és felelt a kérdésekre s elmondotta, amire a tisztek kíváncsiak voltak.

Azzal ért véget ez az élénk diskurzus, hogy Berthóty helyet mutatott kurucainknak magához közel, egy kisebb asztalnál és a vacsora megkezdődött.

Berthóty, ami ritkaság volt nála, jó hangulatban volt az egész vacsora alatt. Többször odaszólt, hol az Ozoróvszkyhoz, hol meg a Beretzkyhez. Egyszerre csak Barkó Imréhez fordult:

– Hát te Barkó! Mond meg csak: láttad a kamocsai bírót, meg a felcsert, meg a kovácsot?

– Igenis láttam méltóságos parancsnok úr!

– Mi a manót tudtál csinálni ezekkel az emberekkel egész nap? – kíváncsiskodott Berthóty.

Erre a kérdésre Imre zavarba jött, nem tudta, hogy mit feleljen. Látta ezt a Gábor barát, ugyancsak kinyitotta a száját és megfelelt Barkó helyett:

– Méltóságos parancsnok úr! – látom, hogy Barkó Imre nem tud felelni, mert dicsekednie kellene, – azért én mondom meg helyette, hogy neki ma még diadalmasabb napja volt, mint tegnapelőtt.

– Még diadalmasabb? Csak nem fogott el valami német generálist?

– Azt nem, de annál is sokkal előkelőbbet, mert foglyul ejtette Komárom vármege legszebb leányát.

– Ne cifrázd a dolgot te műkedvelő kuruc, – szólt oda tréfásan Berthóty. – Mond meg magyarul, hogy mit csináltatok Kamocsán?

– Jelentem alásan vitéz altábornagy úrnak, – felelte katonásan Gábor, – kézfogót tartottunk, Barkó Imre kézfogóját.

– Kézfogóját? – kérdezte álmélkodva Berthóty. – És ki az a szerencsétlen, aki kezét fogott ezzel a gyerekkel?

– Nem szerencsétlen biz az, – felelte Gábor, mert az nagyon boldog menyasszony. És az a menyasszony nem más, mint újra mondom, Komárom vármegye legszebb leánya, Egyed Boriska kisasszony.

Ha gránátbomba csapott volna az ebédlőbe: a tisztek között az se csinálhatott volna nagyobb ribilliót, mint Gábornak ezek a szavai. A fiatal tisztek fölugráltak, csodálkozva kérdezték: Egyed Boriskát eljegyezte Barkó? Hiszen ez lehetetlen! Lehetetlen! Mert a fiatal tisztek mindnyájan ismerték Egyed Boriskát és többnek titkos vágya volt az, hogy Boriska szívét és kezét elnyerhesse. És ime most egy közvitéz megelőzte és lenyargalta őket.

– Pedig ez nemcsak lehetséges, hanem már meg is történt, – felelte Gábor. – Ha szavaimnak nem hisznek, nézzék meg, ott van a jegygyűrű a Barkó ujján.

Nagy volt az álmélkodás s egyszerre hatan is kérdezték Gábort, hogy hogyan történt ez a dolog ilyen hirtelen.

És Gábor elmondotta Barkónak és Boriskának találkozását és hogy Boriska milyen hősieen viselte magát és milyen nagy segítségére volt Barkó Imrének és hogy az ő segítése nélkül Barkó talán meg sem menekülhetett volna. Azután a kézfogót mondotta el, hogy azt milyen fényesen ünnepelték meg.

A tisztek meglepve hallgatták Gábor elbeszélését, lelkesen ünnepelték Egyed Boriskát és gratuláltak Barkó Imrének, ha nem is minden írigység nélkül.

A vacsora végén Berthóty magához intette Gábort, tudakolta tőle, hogy mit mond ehhez a hirtelen dologhoz Egyed János, akit ő személyesen ismert.

Gábor megfelelt a kérdésekre és felhasználva az alkalmat, arra kérte Berthótyt, – engedné meg, hogy Barkó és a két kuruc barátja együtt tölthessék vele a holnap délutánt, mert ő holnapután már visszamegy Pozsonyba és ki tudja, mikor lehetnek így együtt. Azt is kérte, hogy kimehessenek a várból látogatást tenni. A várparancsnok szívesen megadta az engedélyt.

Hamar elmúlt az idő, – a várőrségen tíz órát kürtöltek. Berthóty felkelt s ez parancs volt a szétozlásra. Kurucaink rövid szavakkal megköszönték a ritka szép kitüntetést, tisztelegtek és boldogan távoztak az étteremből.

Beretzky csak azt bánta, hogy most nyomban rá nem zendítheti: Kuruc vagyok, kevély kuruc vagyok.

Barkó Imre dűnnyögött. Az bántotta, hogy Gábor az eljegyzését így a nagy-dobra ütötte, – pedig csakhamar tapasztalhatta, hogy az neki nagy előnyére vált.

Másnap délután a megbeszélt időre beállított Gáborhoz a három barátja.

– Azért kérettelek benneteket, – fogadta őket Gábor, – hogy most elmegyünk az édesapámhoz. Egyszerű parasztember ő, de értelmes és becsületes. Nem tudjuk, hogy hogy hoz a jövő, jó lesz, ha megismerkedtek vele.

Csölle Máté gazda szívesen fogadta fiának a jó barátait. Hírükből már úgyis

ismerte és örült, hogy őt meglátogatták. Megmutogatta nekik a portáját, a nagy kertjét, a szép lovait és teheneit. Nem állhatta meg, hogy el ne szólja magát, amikor Gábor nem volt a közelben, – hogy mindez a Gáboré lehetett volna, ha nem ment volna barátnak. Azután bevezette őket az első házba és a maga egyszerű módja szerint megvendégelte őket.

Borozgatás közben egészen összebarátkoztak az öreggel és amikor Gábor kérte az apját, hogy ha a barátai valamiben hozzáfordulnának, teljesítse kérésüket úgy, mintha ő maga kérné: Csölle Máté ezt nagyon szívesen megígérte és arra kérte a három kurucot, hogy látogassák meg őt néha-néha, ha az idejük megengedi.

Az ozsonnánál, mint egy kis veréb, folyton ott ügyeskedett, csetlett-botlott Gábornak a kis huga, a Juliska, egy fejletlen, 14 év körüli, de különben helyes, kis parasztleányka. Rápillantani sem igen mert a kurucokra és viszont ezek sem igen foglalkoztak vele.

Elbeszélgettek Máté gazdával egész a kapuzárásig.

Este pedig Kapronczay tisztartó búcsúvacsorát adott Gábor tiszteletére s meghívta erre Gábornak három jó barátját is.

Vacsora után a négy jó barát összeült Gábor szobájában. Eltanakodtak a jövőről, nagyon komoly dolgokról.

Tudták, hogy most elválnak az utaik és megegyeztek abban, hogy amint csak lehetséges lesz, ismét összeverődjenek. Mert csak úgy tudnak egymásnak segítségére lenni, ha együtt vannak.

Gábor különösen figyelmeztette őket arra, hogy ha Rákóczi szabadságharca szerencsétlenül végződne, amitől sok okuk volt tartani: akkor ők ne adják meg magukat és ne jelentkezzenek a hatóság felhívására, mert ők aligha kapnának kegyelmet. Legkedvezőbb esetben besorozzák őket és elhurcolják katonának idegen országba. Rejtőzzenek el, amíg a veszedelem elmúlik és a békésebb viszonyok helyreállanak.

Megállapodtak abban is, hogy Imre továbbra is itt maradjon az érsekújvári várban, – amibe Imre nagyon szívesen beleegyezett. Dehogy is ment volna ő meszsire Boriskájától a maga jószántából. György és Pál pedig úgy határoztak, hogy ők Bottyán seregéhez csatlakoznak, mert alatta, a legvitézebb kuruc generális alatt akarnak szolgálni.

– Holnap én visszamegyek Pozsonyba, – mondotta Gábor. – A jó Isten tudja, hogy mikor találkozunk újra és lehetünk együtt mind a négyen. Tudjátok, hogy engem hol kell keresnetek. Ha bajba kerültök és szükségetek lesz reám: barátságunk jogán keressetek föl, vagy hívjatok engem. Én igaz barátsággal mellettek fogok állani. És kedves barátaim bízzunk Istenben és önmagunkban! Isten veletek!

Késő éjszaka volt, éjfél is elmúlt, amikor a három kuruc búcsút vett és eltávozott.

XIII. FEJEZET

Gábor barát Pogrányban és a hercegprímás előtt

Másnap reggel Gábor az ő egyszerű barát ruhájában csakugyan el is indult, de nem Pozsonynak vette útját, hanem nagy kerülőt tett és már késő délután volt, amikor Pogrányba ért és betoppant Barkóékhoz.

Itt nagyon szomorú hangulatot talált. Juci néni éppen aznap mondotta el a hugainak azt a szigorú fogadást, amit Imre kívánságára a vőlegényeik becsületszó alatt megfogadtak.

Ettől a két menyasszony nagyon elszontyolodott és búnak eresztette a fejét. Még az erős lelkű Juci néni is komor képpel fogadta Gábor barátot.

Bizony nagyon szükséges volt, hogy Gábor barát idejőjjön és ezt a nagyon kellemetlen vendéget, a bánatot és a csüggedést kizavarja a házból. Hozzá is fogott azonnal.

– Kedves hugaim! Hova lett az öröm a kedves arcotokról? Hiszen úgy néztek rám, mintha csak a csibe megette volna a kenyereteket. Pedig hát nem ette meg. A bánkódásra és a szomorúságra nektek semmi okotok nincsen. A mátkáitok szerencsésen eljutottak az ujbári várba. És láttátok volna csak, hogy milyen megbecsüléssel fogadták őket! Tegnapelőtt pedig Kamocsán megünnepeltük az Imre kézfogóját. György és Pál is ott voltak. Gyönyörű szép ünnepség volt az. Mindezekben csak örülnötök kell, nemhogy búslakodtok.

– Vagy azon aggódtok, hogy csatába mennek? Azt előre tudtátok. Okos leányok vagytok és kurucoknak vagytok a mátkái. Legyen erős a lelketek. Attól féltek talán, hogy a csatában bajuk eshetik? Erre ne is gondoljatok. Ötödik éve járják ők már a csatákat és semmi bajuk sem esett. Kivágják ezek magukat minden veszedelemből! És most még erősebbek lesznek, mert velük vannak a ti lelkeitek is.

– Vagy azt fájdtjátok, hogy levelet se írhattok nekik? Hát még ez is baj? Hiszen írhattok Imrének, amennyit csak akartok. És Imrében lesz annyi testvéri szeretet, hogy megmondja Györgynek és Pálnak, hogy mit írtatok. Mire való a Mátyás? Vasárnap kora reggel kapjon fel a Hattyúra és kocogjon be Ujbárba. Vigye a leveleket. Estére itt is lehet a válasszal. Azután, ha magatokba lesztek és kerülgetne a bánat, dúdoljátok ezt a nótát:

*A gólya madárnak de hosszú a lába!
Kuruc az én babám, elment a csatába!
De a jó Isten majd megkönyörül rajtunk!
Visszajön a babám, lakodalmat tartunk!*

*A napok, a hetek, évek is eljárnak,
Egyszer csak vége lesz a hosszú csatának,
Megveri a babám az egész világot!
Visszajön a babám, hoz az boldogságot!*

És Gábor el is énekelte nekik ezt a nótát. És az ő bátorító szavaira Klárka és Katica úgy felvidultak, hogy talán meg is ölelték volna Gábort, hogyha barátcsuha nem lett volna rajta.

Nagy lélekűbűvár volt ez a Gábor. Milyen gyorsan ki tudta zavarni a bánatot a szerelmes leányok szívéből! És milyen gyorsan tudta helyébe elszállásolni a bátorságot és a bizakodó reményt.

Ezek a leányok most napokig fogják írni a levelet a bátyjuknak és közbe-közbe énekelni fogják ezt a nótát. És mindig a fülükbe fog csengeni, hogy „Visszajön a babám...”

Juci néni csak bámult azon, hogy Gábor hogyan tudta felvidítani a hugait. Gábornak pedig örült a lelke, amikor a két szép leány kiment és a verandán már énekelte is a nótát: „A gólya madárnak de hosszú a lába, kuruc az én babám elment a csatába...”

Az is kedvére volt Gábornak, hogy egyedül maradt Juci nénivel, mert ő hozzá nagyon komoly szavai voltak.

– Judit kisasszony, a barátaim nem tudják, hogy én idejöttem, nem is akarom, hogy ezt megtudják. Legyen szíves ezt a hugainak is megmondani. Csak azért jöttem ide, hogy a hugait megvigasztaljam, mert gondoltam, hogy búslakodnak, de azért is jöttem, hogy a dolgok állásáról és a teendőkről tájékoztassam kegyedet. Ez a háború még évekig is eltarthat és ahogy a dolgok most állanak, – attól lehet tartanunk, hogy Rákóczi ügye el fog bukni és a sors újra a földhöz sújtja a magyar nemzetet. De azért a világ nem fog összeomlani és idők multával a magyar nemzet újra talpra állhat. Mert csak az a nemzet hal meg, amelyik kétségbe esik, elcsügged és tovább élni nem akar.

– A kegyed hugai még fiatalok és tapasztalatlanok. Őket könnyen letörheti a bánat és karmaiba kerítheti a csüggedés. De kegyed már keresztül ment a szenvedések iskoláján és erős lélekkel járta meg azt. Kegyednek törhetlen, erős hittel kell abban hinnie, hogy a zivataros idők elmúlnak és azután a hugai boldogok lesznek. Ezt az erős hitet kell a hugai szívében is ápolnia és fenntartania.

– És ha azt látná, hogy a bánattal önmaguk nem tudnak megküzdenni, – és ha az elcsüggedés fojtogatja őket: akkor a saját erős hitével és lelki erejével emelje föl és erősítse meg a lelküket. Olyan szép feladat ez kegyednek, mint aminő szép volt az, hogy a kis tehetetlen árvákat felnevelte. Erős hit és erős akarat is kell hozzá és hiszem, hogy ez mind a kettő meg van kegyed lelkében.

– És azután csak hagyja a hugait, hogy írják a leveleket Imréhez, amennyit csak akarnak. Ez el fogja foglalni őket. De különösen munkával kell foglalkoz-

tatnia őket. Két menyasszony van a háznál, annak kiházásításához sok minden fog kelleni. Ezt a sok mindent teremtsék elő a várakozás éve alatt. Sok dunna és vankos fog kelleni és sok fehérnemű és asztalnemű. Ezeket mind szépen elkészíthetik. Neveljen sok ludat, hogy elegendő toll legyen. Vessen több kendert és lent, hogy elegendő vásznat lehessen előállítani. És neveljen sok háziállatot, hogy ha majd a két kedves galambja kirepül, nekik is jusson és itt is maradjon.

– Ezeket nekem, mint családjuk jóbarátjának, jogom és kötelességem is volt kegyednek elmondanom.

Juci néni nagy figyelemmel hallgatta Gábor tanácsait. Eddig is sokat tartott Gáborról, – de egész teljességében csak most ismerte fel a Gábor barátságának nagy értékét. Meghatva válaszolt:

– Szívesen fogadom és nagyon köszönöm a jó tanácsait. Tudom, hogy a hugaim lelkileg még gyöngék, azért nekem kell erősnek lennem és igyekezni fogok az lenni. Okos szavai megszilárdították bennem az akaratot. Bizony nagyon jól tette, hogy eljött hozzánk. Gábor kezét csókolt Juci néninek és így felelt:

– Most már megyek, csak Mátyásnak akarom megmondani, hogy hogyan járjon a levelekkel és ne mondja el, hogy én itt voltam. Azután átmegek Cilly úrékhoz és szállást kérek náluk éjszakára. Arra is megkérem őket, hogy hívják meg kegyeteket vacsorára. Kegyetek pedig jöjjenek át. A vacsoránál fogom majd Imrének kamocsai esetét és az eljegyzését elmondani.

Mátyás kéznél volt, Gábor kioktatta őt, hogyha Ujvárba megy, a lovát ne kösse be a Kaparás korcsmába, hanem egyenesen a Kiszél-sorra a 6. számú házba menjen Csölle Mátéhoz. Ott hagyja a lovát és kérje meg Csölle Máté gazda urat, az majd elkaulozolja a várban és elvezeti az Imre úrhoz.

Amint Klárika és Katica meglátták, hogy Gábor barát a Mátyással beszélget: odaszaladtak hozzá és egy virágcsokorral kedveskedtek neki. És mind a két leány olyan vidám volt, mint a mezei pacsirta.

Cillyék nagyon szívesen fogadták Gábor barátot, ez pedig a vacsoránál töviről hegyire elmondotta Imre és Boriska történetét. Mindent elmondott, még azt is, hogy a kamocsai leányok virágos láncokkal zárták el előlük az utat. Csak azt az egyet hallgatta el, hogy ő sorjában megölelte a hat szép leányt.

Másnap elindult Pozsonyba. Odaérkezve, mindjárt kihallgatásra jelentkezett. A hercegprímás délutánra rendelte őt magához.

Gábor jelentette, hogy mit végzett Verebélyen a nemesi széknél, azután Érsekújvárott az úri szék előtt elintézett fontosabb ügyeket sorolta fel. Jelentette, hogy két község között határvillongás van, ott határjárásra lesz szükség, egy másik község egy darab uradalmi rétét foglalt el, ott repózió történik, a harmadik község meg nagyobb fajzasi jogot követel. A dézsma rendesen folyik és a többi.

A hercegprímás megszákítás nélkül hallgatta ezt a hivatalos jelentést és amikor Gábor a végére ért: azt kérdezte tőle, hogy micsoda nevezetesebb dolgok történtek?

Erre Gábor elmondott egy csomó olyan ujságot, amiről gondolta, hogy a hercegprímást érdekli. Csak a barátairól nem szólt egy szót sem.

Várta, hogy ugyan a hercegprímás emlékszik-e még rájuk és érdeklődik-e irántuk? Nem kellett sokáig várnia, mert a hercegprímás csakhamar ezt kérdezte:

– És mi történt azzal a két kuruccal, akik Pereszlénynél megsebesültek? Hogy is hívják őket? Ahá már tudom, az egyiknek a neve Ozoróvszky, a másiké Beretzky. Ugye jól emlékezem?

– Kegyelmes uram. Azóta sok érdekes dolog történt velük. Nagyon hosszadalmas dolog volna mind elmondanom.

– Csak mond el. Most meghallgathatlak.

És Gábor barát érdekesen, kellemes előadással egymásután elmondotta Barkó Imre kamocsai hőstettét, találkozását és szerelmét Egyed Boriskával, nem hagyva ki a patkót. Utána azt, hogy Ozoróvszky és Beretzky hogyan töltötték el két hetet Pogrányban, – hogy hogyan ismerkedtek meg és szerették meg egymást a két Barkó kisasszonnyal, Klárral és Katinkával. Utána Barkó Imre izgalmas rendcsinálását és a kamocsai kézfogót beszélt el. Nem hagyott ki semmit a Manyákné szereplését sem, a szerenádját sem, a nótákat sem s a kamocsai fehér ruhás leányokat sem. Csak azt hallgatta el, hogy a hat kamocsai szép leányt bizony ő egymásután, sorba megölelte.

A hercegprímás nagy érdeklődéssel hallgatta végig Gábor érdekes elbeszélését, amely mindvégig lekötötte a figyelmét. Láta, hogy egy regény bontakozik ki előtte, amely nincsen kigondolva és megírva, hanem a valóságban történik s azt a legnagyobb regényíró, maga az élet komponálja. Hiszen a regény egyik főszereplője maga ez a barát, aki elbeszéli neki. És hogy az egész elbeszélés mennyire megragadta az érdeklődését: az kitűnt rövid közbeszólásaiból s kérdéseiből.

– Ugyan miféle emberek ezek a te barátaid? És milyenek azok a leányok, akikbe beleszerettek?

És Gábor elmondotta a három barátja származását, nevelkedését, kalandos élettörténetét, alakját és jellemét.

A három leányt Klárit, Katinkát és Boriskát pedig olyan élethíven és vonzóan rajzolta meg, hogy a hercegprímás el volt ragadtatva tőlük.

Befejezésül minden kérdés és biztatás nélkül elmondotta, hogy három jó barátja most el fog szakadni egymástól s hogy miben állapodtak meg és hogy ő most egyenesen Pogrányból jött. Oda pedig azért ment, hogy a két búslakodó menyasszonyt megvigasztalja. Még azt a vigasztaló nótát is elmondotta, amire azért tanította meg őket, hogy folyton a fülükbe csengjenek ezek a szavak: „Visszajön a babám...” Utoljára pedig azt beszélt el, hogy milyen tanácsokkal látta el Judit kisasszonyt.

– Látod te barát, – mondotta Ő Eminentiája, – azt okosan tetted, hogy a szomorkodó menyasszonyokat megvigasztaltad és azt is jól tetted, hogy Judit kisasszonyt megokosítottad. Ugye ez az a Juci néni? ez az a sárkány?

Ebből a kérdésből is látta Gábor, hogy a hercegprímás mennyire megjegyezte magának, amit neki az előző audiencián elbeszített.

Még inkább látta az érdeklődését abból, hogy Ő Eminentiája megparancsolta neki, hogyha valami érdekeset megtud barátairól: jelentse neki, mert most már még inkább érdekli őt a három kuruc további sorsa és kíváncsi arra is, hogy a három szerelmes pár összekerül-e?

Boldog érzéssel távozott Gábor. Érezte, hogy ő és a barátai újból tért hódítottak a hercegprímás érdeklődésében és jóindulatában.

XIV. FEJEZET

Jönnek a levelek, Barkó Imre csávéban

Csölle Máté vasárnap reggel éppen indulóban volt az öreg templomba a nagymisére, amikor egy cselédformájú, ismeretlen ember, himpókos, öreg, mustra lovon megállott a háza előtt s illedelmesen köszöntötte őt és azt mondotta, hogy levelet hozott a fiától, a tisztelendő úrtól és átadta a levelet.

Mátyás volt ez, a Barkóék szolgalegénye. A levélben Gábor arra kérte az apját, hogy adjon helyet a lónak, Mátyást pedig kalauzolja el a várba a barátjához, Barkó Imre kuruc közkatonához, akit már jól ismer.

Csölle Máté szívesen fogadta Mátyást. A lovat bekötötték az istállóba, Mátyásnak pedig hamarosan adott egy pohárka törköly pálinkát és egy darab kenyeret. Azután elindultak a várba. Ott hamarosan megtalálták Barkó Imrét.

Imre nagyot nézett, amikor meglátta Mátyást. Mit akarhat ez? Csak nem történt náluk valami baj, – gondolta magában, de nem volt ideje ezen tépelődni, mert Mátyás tisztelettudóan köszöntötte őt és így szólt:

– Tiszteltetik a kisasszonyok az Imre úrfit és ezt a két levelet küldik. Nekem pedig megparancsolták, hogy felelet nélkül ne merjek hazamenni. És átadta a két levelet.

Imre először Klárika levelét bontotta föl. Hosszú, nyolc oldalas levél volt ez. Tele kedves, leányos gondolatokkal. És folyton ismétlődött benne ez: mond meg a Gyurinak ... azt is mond meg a Gyurinak ... Imre végigolvasta és nevetett magában, mert látta, hogy a levél ő hozzá van írva, de bizony a Györgynek szól.

Szakasztott ilyen hosszú és ilyen tartalmú volt Katica levele is. Csupa ilyen bekezdésekkel: Mond meg Palinak, azt is mond meg Palinak...

– Mit csináljak ezekkel a levelekkel? Hogyan adjam le pajtásaimnak ezt a kilencvenkilenc üzenetet? Eh legjobb lesz, ha odaadom mindegyiknek a levelet. Olvassák el és mondják meg, hogy ők mit üzennek vissza. Azt azután én röviden megírom és odaadom Mátyásnak. Mert a legény ott áll a kaszánya előtt, mint a silbak és várja a feleletet.

Így elmélkedett Imre és rögtön el is ment barátaihoz, akik nem messze a kisebb kaszányában voltak bekvártélyozva.

Hej de megörült György Klárika levelének, mert azt olvasta ki belőle, hogy Klárikának minden gondolata az övé.

Pál pedig, amint elolvasta Katica levelét, nagyot ugrott örömében és rákezde a maga duhaj nótáját: „Kuruc vagyok, kevés kuruc vagyok ...“

– Ne duhajkodj Pali, inkább mondjátok meg, hogy mit üzentek mátkáitoknak, hogy írjam meg, mert Mátyás vár a feleletre.

Ezzel Imre elővett egy levélpapírost és elkezdte írni a levelet:

„Kedves Klárikám! Megkaptam a kedves leveledet. Köszönöm, hogy szeretettel rám gondoltál. Át is adtam minden üzenetedet a leveleddel együtt Györgynek. Ő pedig ezeket üzeni neked...

– Nos hát mit üzensz? – És György elkezdte diktálni üzeneteit.

– Először is üzenem, – írd szépen szóról-szóra, amit mondok: Nincsen annyi tenger csillag az égen, mint ahányszor eszembe vagy te nékem!

És azután ebben a hangnemben következtek a további üzenetek. Amikor Imre a levélpapírnak a harmadik oldalára ért, sokallani kezdte az üzeneteket és azt mondotta:

– Hát mit gondolsz György, hogy én fogok helyetted szerelmes levelet írni a te mátkádnak?

– Te akartad így! Te tiltottad meg, hogy én írhaszak neki. Csak írd tovább! – felelte György és őrületlenül diktálta tovább az üzeneteit.

Imre belátta, hogy Györgynek igaza van és szép, apró, sűrű betűivel tovább folytatta az írást. De amikor már a negyedik oldalnak a közepére ért, akkor már elfogyott a türelme és kifakadt.

– Te György, ha még egyet üzensz, én úgy vágom a földhöz ezt a kalamust, hogy a fene se ír vele többet!

– Ne dühösködj Imre! Te kötötted ki, hogy mástól még csak üzenetet se küldhetek a mátkámnak, mint tőled. Hát még azt is sajnálod, a hugodtól? Azután nézd. Ő nyolc oldalas levelet írt neked, megérdemli, hogy legalább négy oldalasat kapjon vissza. Csak írd!

Györgynek megint igaza volt s Imre kénytelen, kellenlen folytatta az írást és György a lap végén utolsó üzenetül ezt diktálta:

*Egymásnak élve lelkeinkben
Félig már boldogok vagyunk,
Bízzunk Istenben s önmagunkban!
Feljön majd a mi csillagunk!*

Ezzel a négy oldal meg is telt és Imre befejezte és ügyesen összehajtogatta a levelet. Azután hozzáfogott, hogy megírja a Katicához szóló levelet. S amikor a bekezdésen már túl volt, odafordult Pálhoz:

Hát te mit üzensz a mátkádnak:

– Ezt üzenem: Szeretlek véghetetlenül én aranyos Katkám és annyiszor csókolom a kis kezedet, ahány betűt leírtál a kedves leveledben. – És azután odanézett a levélre és látta, hogy Imre folyton ritkábbra veti a sorokat.

– Te Imre ne ravaszkodj, hanem rendesen írd, úgy ahogy György üzeneteit írtad. Mert az én üzenetem egy vesszővonallal sem lehet kevesebb, mint a Györgyé.

Imre látta, hogy Pál rajtakapta őt a turpisságon. Dörmögött magában, hogy

„de ennyit üzeni!“ és „nem vagyok én íródeák“. Ilyen megjegyzésekkel könnyített magán, de látta, hogy a verembe, amit másnak ásott, maga esett bele. Megadta magát a sorsának, keservesen folytatta az írást, hogy az üstöke szinte megizzadt bele.

Eközben eszébe jutott a saját helyzete. Ráeszmélt, hogy bizony nagy hivatal a mátkaság! S eszébe jutott az is, hogy milyen nagyon fognak ezeknek a leveleknek örülni az ő kedves hugai. S ezzel a gondolattal kiengesztelődött és türelmesen, rendes, sűrű sorokkal írta tovább az üzeneteket, amint azokat Pál diktálta. Végre mégis csak elért a negyedik oldal aljára és befejezte a levelet. Most már maga is örült, hogy megírta és szinte diadallal vitte a két levelet és adta oda Mátyásnak, aki mellett, a kaszárnya előtt, már az öreg Csölle Máté is ott silbakolt.

És a pogrányi galambok még aznap este megkapták, elolvasták, újra- meg újra olvasták mátkáik szerelmes üzeneteit és nagy örömben voltak. De jó is volt, hogy Gábor barát megokosította őket.

György és Pál pedig, mintha csak nem is kemény kurucok, hanem ábrándos és szerelmes íródeákok volnának: összecsókták a mátkájuk levelét és mint egy bűvös talizmánt rejtették el a szívük fölé.

XV. FEJEZET

Kurucaink Érsekujvárt védik

György és Pál a mátkáikra gondolva boldogok voltak, de önmagukkal és helyzetükkel mégis elégedetlenek. A talpuk alatt szinte égett a föld. Erejüket már teljesen visszanyerték s érezték, hogy most, mikor köröskörül Nyitrában, Barsban csak úgy viharzik a háború: nekik nem lehet itt tétlenül vesztegelniök, az ő helyük most ott van a csaták forgatagában.

Látták, hogy az érsekujvári vár maga is olyan, mint egy feldúlt hangyaboly. A várparancsnok felszedette az összes kövezetet, hogy a bombák kárt ne tegyenek. A vár környékén lebontatta és fölégette az összes házakat, hogy az ostromló ellenség a várat meg ne közelíthesse és fedezéket ne találjon. Mindezekből látták, hogy a várat közeli ostrom fenyegeti. Tudták, hogy annak hősi lelkű parancsnoka és vitéz őrsége elszántan várja az ostromot. Hiszen megesküdtött, hogy a várat az utolsó csepp vérig védelmezni fogja.

Másnap György és Pál jelentkeztek Berthóty várparancsnoknál. Arra kérték, hogy bocsássa el őket és adja ki igazolványukat. Ők felkeresik Bottyán generális seregét és ott lépnek szolgálatba.

– Nem engedlek el. A vár közeli ostrom előtt áll. Most szükségem van olyan katonákra, aminők ti vagytok. Itt maradtok, amíg az ostrom tart. Azután elbocsájtlok.

Ezt felelte nekik Berthóty. Felvette őket a várőrségbe és beosztotta abba a huszárcsapatba, amelyben Barkó Imre szolgált. Megeskette őket és lelkükre kötötte, hogy vitézségükkel példát adjanak a társaiknak. És megbíztatta őket, hogy az ostrom alatt, különösen a kirohanásoknál elég alkalmuk lesz használni a kardjukat és megmutatni a vitézségüket.

Így lettek Ozoróvszky és Beretzky a várőrség tagjaivá. Nem is mehettek volna már ki a várból, mert Heister nagy sereggel körülfogta a várat és szeptember 22-én megkezdte az ostromát.

A gőgös és elbizakodott Heister fenhéjazva kürtölte, hogy két hét alatt „elfűjja Ujvár hatalmát“. Iszonyú erővel kezdte és szakadatlanul folytatta az ostromot, – de a két hét elmúlt és a vár rendületlenül állott. A rettenetes bombázás nem tett valami nagy kárt a vár falaiban és az őrségben. Az ostromló sereg dühös rohamait pedig a csekély számú, 3000 főnyi várőrség egymásután vitézül vissza-

verte. Két hét múlva Pálffy tábornagy is segítségére jött Heisternek. És Pálffy seregével odajött az áruló Ocskay is, de ennek alig maradt háromszáz embere, a többi mind elszökdösött. A megmaradottakat a kurucok pribékeknek hívták és nem volt kegyelem annak, akit közülök elfogtak. Magát az egykor olyan híres Ocskayt, Rákóczi villámát Heister tisztjei lenézték és gúnyosan tréfálkoztak fölötte.

Pálffy segítségével sem tudott boldogulni Heister. Nem ő fújta el Ujvár hatalmát, hanem ez a vár törte meg az ő szertelen gőgjét. Október 12-én a két híres hadvezér abbahagyta a vár ostromát s megfogyott és elcsigázott seregével és szégyenletes kudarccal elvonult a vár bástyái alól. Ezen kudarc fölötti dühében és az fölött való bosszúságában, hogy a kurucok Lévát, ahol seregével téli szállásra akart elhelyezkedni, az orra előtt felégették: Heister felprédálta és elpusztította az útjába eső falvakat, közöttük a hercegprímás bars megyei birtokait is. Pedig a hercegprímás feltétlen híve volt a császárnak.

Milyen szép és tanulságos volna összeszedni és leírni Érsekújvár hősie védekezésének egyes részleteit, – a kuruc huszárok halált megvető diadalmas kirohanásait, amikor mint a zivatar, lecsaptak az ostromló seregére. De Riviere hőstettét, amikor a túlerő ellen megvédelmezte a malomsáncot, ahol Berthóty szavai szerint „úgy folyott az embervér, mintha marhát vágtak volna!“ Mindezek az érdekes mozzanatok a történelem lapjaira taroznak s a bennük fellángoló hősieesség hőskölteménybe való. Én csak a történetírónak, Thaly Kálmánnak a sorait idézem itt Érsekújvárnak ezen ostromáról. Ezt írja Thaly:

„Érsekújvárnak a Rákóczi-kor történetében igen előkelő szerep jutott; és ezen előkelő szereplésének fényszaka az 1708-iki hősieleg kiállott ostrom, mely alatt a fontos várnak vitéz őrsége a római császár magyarországi főerejét visszaverte s két, nagy híru tábornagy (Heister és Pálffy) dühös erőlködéseivel, ezer és ezer bombának tüzevel, válogatott hadoszlopainak rohamaival győzedelmesen küzdött meg. E vitézi védelem egyike a kuruc világ legdicseőbb mozzanatainak, érdekes egy külön monográfiára.“

És ebben a legdicseőbb mozzanatban mindvégig ott szerepelt a mi három vitézünknek hősieessége és kardja. S ebből a nagy dicseőségből, amelyet Érsekújvár történetéből kitörölni sohasem lehet, egy csekély rész a névtelen hősieket s így a mi három kurucunkat is megilleti.

Berthóty figyelme az egész ostrom alatt mindenre kiterjedt. Megfigyelte azt is, hogy ez a három idemenekült kuruc minden kirohanásra önként jelentkezett. Értesült arról is, hogy ezek a hárman az ő vakmerőségükkal és lelkesedésükkal mindig példát adtak és magukkal ragadták az egész csapatot. S amikor a csapat egy-egy ilyen kirohanás után diadalmasan visszaszánguldott a várba s a három kuruc rázendítette, hogy:

Rajta! rajta Bercsényi huszárok!

s az egész csapat győzelemittasan úgy énekelte, hogy az egész vár szinte harsogott bele: ilyenkor nagy öröm töltötte el Berthóty hősie lelkét, mert érezte, hogy amíg ez a lelkesedés lobog és ez a lélek honol a várőrségben, addig nincs az a hatalom, amely bevegye a várat. Nem is tudta bevenni.

Az ostromló sereg eltakarodása után felhangzott a „Te Deum“ a vár mindkét templomában és ezer ajakról szállott fel a szívből fakadó hálaének a magasba, az Egek Urához.

A hálaadás után Berthóty felsorakoztatta a vár főterén az egész várőrséget. Lelkes szavakkal magasztalta és köszönte meg vitéz katonáinak hősiességét és kitartását. Felhívta és lelkesítette őket, hogy azzal a lélekkel, amellyel most a várat megvédelmezték, – harcoljanak tovább is és álljanak Rákóczi fejedelem szent ügye mellett. A katonák hatalmas éljenzéssel feleltek parancsnokuk szavaira és ünnepelték hős parancsnokukat és vitéz tisztjeiket.

A diadal örömeire mind a hat várbástyán megdördültek az ágyúk. Dörgésüket a már Nagysurány közelében járó ellenség is meghallhatta.

A város bírása, a városi tanács és sokan a vár lakosai közül nagy deputációval járultak a várparancsnok elé. A városbíró kifejezte háláját a vár hősiek megvédelmezéséért, örömet a kivívott diadal fölött és a diadal megünneplésére a város tanácsa megvendégelte az egész várőrséget.

A vár utcáin az emberek, polgárok és katonák, munkások, urak és parasztok egymás kezét szorongatták, egymás nyakába borultak, sírtak, nevettek és kurjongattak örömükben.

Az egyik utcában, a Bottyán háza előtt egy varga, aki életében sohasem szónokolt, az örömtől nekihevülve tüzes szavakkal dicsőítette a várparancsnoknak és a várőrségnek vitézségét és lángoló szavaira a hallgatóságban csak úgy lobogott a lelkesedés.

Muzsikaszó hangzott mindenütt az utcán. A lányok és asszonyok fölbokré-tázták a katonákat s ezek csapatokba összeállva diadalmassal járták be a vár utcáit. Énekükre a várbástyáknak visszhangja felelt, mintha azok is örvendeztek volna.

Mámor fogta el az embereket, a győzelemnek, a diadálnak lelkesítő mámor. A sokat szenvedett lelkek fellélegzése és szilaj örömujjongása volt ez.

Ilyen örömmámorban telt el az első nap az ellenség elvonulása után. Másnap a várparancsnok a kitüntetések osztottát ki a várőrség katonái között.

Ozoróvszkyt, Beretzkyt és Barkót Berthóty külön rendelte magához és meleg, elismerő szavakkal külön is megdicsérte őket.

– Fiaim! Az egész ostrom alatt méltóan viselkedtetek régi jó híretekhez. Derék katonák vagytok. Méltók vagytok arra, hogy tisztetek legyetek. Bármennyire szeretném is, én nem nevezhetlek ki alhadnagyokká, mert ez a fővezér úr hatáskörébe tartozik. De ezennel kinevezlek mind a hármatokat strázsamesterekké.

Itt Ozoróvszky mentegetőzni akart volna, de Berthóty parancsoló hangon rászólt:

– Nem tűrhetem, hogy továbbra is közemborsorban szolgáljatok. A hadsereg érdeke követeli, hogy ezt az altiszti rangot elfogadjátok és viseljétek. Rendelkezem is már, hogy szép, új ruhát és felszerelést kapjátok strázsamesteri jelvényekkel. És a zsoldot is mint strázsamesterek kapjátok meg az ostrom kezdete óta. Holnap kikapjátok igazolóleveleteket. Hol akartok szolgálni?

– Méltóságos parancsnok úr, én itt szeretnék szolgálni a várőrségnél, – mondotta Barkó.

– Kedvemre van Barkó, hogy itt maradsz. Holnap megkapod a beosztásodat, – mondotta a parancsnok.

Ozoróvszky és Beretzky pedig azt mondták, hogy ők Bottyán generális alatt akarnak szolgálni és odakérik az igazolólevelüket.

– Jól van, megkapjátok, de két levelemet is kell, hogy elvigyétek, egyet a fejedelem ő nagyságához, egyet pedig gróf Bercsényi fővezér úrhoz. Holnap ezeket is átveszitek.

A három kuruc megköszönte a parancsnoknak hozzájuk való jóságát és a raportnak vége volt. Még aznap megkapták szép, új ruhájukat, felszerelésüket és a zsoldjukat.

Másnap átvették a leveleket, elköszöntek Barkó Imrétől és a várbeli bajtársaiktól és búcsút mondtak az érsekújvári várnak. Martos irányában vágtak neki a hosszú útnak. Átgázoltak a Zsitván s elhagyva Martost Marcellháza felé s onnan Köbölkútnak kanyarodtak. Nagy kerülővel igyekeztek Fülekre, Bercsényi táborába, ahova minden baj nélkül el is jutottak.

Ozoróvszky jelentkezett a fővezérnél és átadta neki Berthóty levelét. Megtudta, hogy hol találja Bottyán generális seregét és odaindult.

A fejedelemhez szóló levelet Beretzky vitte. Hosszú út állott előtte, mert a fejedelem Egerben tartózkodott.

A két kemény kuruc nem is volt meghiúsítva, amikor kezet szorítottak és egymástól elszakadtak.

XVI. FEJEZET

Ozoróvszky Bottyán generálisnál

Bottyánnak ekkor legsürgősebb dolga az volt, hogy az ő kedves várát, Érseku-jvárt, amely a hosszú ostrom alatt sokat szenvedett, restaurálja s élelemmel és minden hadi szerrel felszerelje. Ozoróvszkynek tehát nem kellett messze mennie és csakhamar megtalálta Bottyán generálisnak folyton jövő-menő seregét.

Az első ismerős, akivel ott összetalálkozott, – ebedi és tatárkövi Geörch Orbán főhadnagy volt. Ez nagy szemeket meresztett Györgyre és amikor megbizonyosodott arról, hogy csakugyan ez az a fránya gyerek, aki őt elfogta: a nyakába esett és úgy össze-vissza ölelte őt, mintha csak nem is György tömte volna a szájába azt a bizonyos pipát és mintha csak gyerekkoruk óta puszipajtások lettek volna.

– Hogy kerülsz te ide? – kérdezte nagy hangon Györgyöt. És amikor azt felelte, hogy idejött szolgálatot vállalni, – ennek nagyon megörült.

– Ejnye de nagyon örülök, hogy találkozom veled! Akkor ugyan azt fogadtam magamban, hogy összetöröm a csontodat, ha összekerülünk, de csak azután tudtam meg, hogy te akkor milyen nagyon jót tettél velem! Mert addig én egy hencegő és komisz fráter voltam, azóta pedig emberré lettem és kevély kuruc vagyok. És ezt neked köszönhetem pajtás. – És újra átnyalábolta Györgyöt.

Ozoróvszky nagyot nézett Geörch főhadnagy ezen fölbuzdulásán, de azt gondolta magában, hogy csakugyan megváltozott ez a Geörch, mert már főhadnagy lett belőle. Pedig a rangot a kurucoknál se könnyen, se ingyen nem osztogatták.

– Gyere! viszlek a generálisunkhoz, – mondotta Geörch. – Ezt a dicsőséget másnak át nem engedem. – És vitte Györgyöt Bottyán tábornokhoz s ezekkel a szavakkal mutatta be:

– Méltóságos generális uram, bemutatom Ozoróvszky György strázsamestert. Ez az a fránya gyerek, aki engem Deákiban elfogott.

Ozoróvszky hódolattal állott meg a legvitézebb kuruc generális előtt. Átadta igazolványát, Berthóty ezredes üdvözlétét és kérte a tábornokot, hogy fogadja őt szolgálatába.

Vak Bottyán nagyon kemény ember volt és az egy szemével végig mustrálta Ozoróvszkyt. A neve és az esetei nem voltak ismeretlenek előtte, de készületlenül találta az, hogy ez a katona nála jelentkezik szolgálatra.

– Hát miért szakadtál el az ezrededtől? Miért nem maradtál ott? – kérdezte kemény hangon.

– Jelentem alásan tábornok úr én nem dezertáltam, az ezredem dezertált. Ocskay László ezredében szolgáltam és amikor Ocskay eladta magát és ezredét és ezt a császári sereg körülfogta: keresztül vágtam magam a pajtásaimmal a császári seregben. Akkor megsebesültem s amint meggyógyultam: az érsekújvári várba menekültem, ott jelentkeztem és az ostrom alatt ott szolgáltam. A várszolgálat nem nekem való. Méltóságod alatt kívánok szolgálni. Mindez benne van az igazoló levelemben. Méltóztassék azt elolvasni.

Bottyán tábornok figyelemmel olvasta el az igazoló levelet, amelyben ki volt emelve az is, hogy a vár ostroma alatt Ozoróvszky igen vitézül viselte magát. Azután kikérdezte, hogy hogyan követte el Ocskay az árulást? hogyan kerítették be az ezredét? s hogyan történt az, hogy ő keresztül vágta magát? Ozoróvszky mindent elmondotta s látta, hogy az elbeszélése nagyon érdekli a tábornokot.

– Felveszlek a seregembe, délután öt órakor jelentkezéssel, akkor megtudod a beosztásodat, mondotta a tábornok és elbocsájtotta Ozoróvszky strázsamestert.

A tábornok lakása előtt egy csomó tiszt állott, akiknek Geörch főhadnagy élénk gesztusokkal beszélt valamit. Bizonyosan Ozoróvszkyról beszélt, mert amint az kijött a tábornoktól: Geörch rögtön elkapta őt és bemutatta a tisztársainak. Ezek ismerték már Ozoróvszky bravúrait, – hiszen Geörch olyan reklámot csinált neki, mintha csak megfogadták volna. És a tisztok azt is tudták Ozoróvszkyról, hogy nemes ember és szívesen ismerkedtek meg vele.

Mikor délután Ozoróvszky jelentkezett a tábornoknál, – az egyik tiszttel beszélgetett. Geletneky Lehel főhadnagy volt ez a tiszt, Bottyánnak egyik legvitézebb tisztje, akit a tábornok igen sokra becsült. Megmondotta neki, hogy Ozoróvszky idejött és szolgálatra jelentkezett és hogy az ő századába osztja be. Geletneky is hallott már Ozoróvszkyról és szívesen fogadta a tábornoknak ezt a parancsát. Ozoróvszky szótlanul állott és várta a további parancsot.

– Ez a főhadnagy úr itt a századparancsnokod. Remélem, hogy meg lesz veled elégedve, – mondotta a tábornok.

Kurucunk csak annyit felelt, hogy iparkodni fog, hogy a megelégedését kiérdemelje. Azután tisztelgett és távozni akart, de a tábornok nem engedte őt el.

– Várj csak, mond el, hogy hogyan is fogtad el Geörch hadnagyot? Azután mi is volt azzal az osztrák pappal? – És György kénytelen volt a tábornoknak felelni. Ez nagy érdeklődéssel hallgatta és a Geörch eseténél különösen a ruhacsere és a pipa tetszett neki. Az osztrák pap eseténél pedig az, hogy úgy eresztette le a kötélén, mint egy liszteszákot.

– Azt mond még el, hogy hogyan volt az, hogy Ocskay kezéből kiütötted a kardot? – vallatta tovább Bottyán.

– Az csak véletlenül történt, nagy izgatottságomban tettem. És nem is mondhatom el, mert megfogadtam, hogy nem fogom elmondani, – felelte Ozoróvszky.

– Csak mond el bátran, – bízatta őt a tábornok. – A szavad már nem köt az árulóval szemben. Különben is ez az eset már kitudódott.

És Ozoróvszky kénytelen volt ezt az esetét is elmondani. Amint a végére ért,
– Bottyán ezekkel a szavakkal fordult Geletnekéhez:

– Tudom, hogy a te kardodat nem ütné ki. Majd egyszer megmérkőztök.

Azért mondotta ezt a tábornok, mert Geletneké híres volt arról, hogy ő mindenkiné a kezéből ki tudja ütni a kardot, de az övéből még nem ütötte ki senki.

Bottyán nagyon szerette a vitézi mérkőzéseket. Fiatalabb korában maga is részt vett bennük, mutatja Ocskayval vívott híres párbaja is. Idősebb korában pedig nagyon pártolta, hogy a nemes versengést a katonáiban folyton ébrentartsa. Ilyenkor szép ajándékokat is adott a győzteseknek. Mert adakozó ember volt és módja is volt hozzá. Hat faluja volt. Esztergomban övé volt a legnagyobb és legszebb házak egyike, a még most is meglévő impozáns városháza. Érsekujvárott is, nagy háza volt. Annak helyén most az Érsekujvári Népbank áll. Ez a ház nemcsak arról nevezetes, hogy a híres tábornok ott lakott, hanem arról is, hogy a nővérét ennek a háznak az udvarán ölte meg egy golyó. Jellemző Bottyánra, hogy amikor egyszer a hadi pénztár üres volt: a maga vagyonából fizette a hadsereg zsoldját s elzálogosította az összes vagyonát, az érsekujvári házat is. Pártolta és szerette a népet és a magyar nép hálából „Jóltevő Jánosnak“ nevezte el őt.

Történetírója Thaly Kálmán mondja el róla ezeket, – és én csak azért ismétlem itt, hogy ebben a formában rójam le a legvitézesebb kuruc generális emléke iránt azt a kegyeletet és nagy tiszteletet, amellyel az ő emlékének minden magyar, különösen pedig minden érsekujvári magyar tartozik.

Nem is feledkezett meg a tábornok erről a mérkőzésről és a legközelebbi alkalommal felszólította Geletnekyt és Ozoróvszkyt, hogy mérkőzzenek meg. Elővett egy szép és értékes török gyűrűt, – azt mondotta, hogy az még a zentai zsákmányból való és hogy azt emlékül adja annak, aki kettőjük közül kiüti a másiknak a kardját.

Geletneké szívesen állott ki. Biztosra vette, hogy eggyel több lesz a diadalainak a száma és az övé lesz a szép török gyűrű is. Ozoróvszky kedvetlenül fogadta a parancsot, de nem térhetett ki előle.

A két kuruc összecsapott és rettentő hadakozást vittek végbe. A nézők feszülten figyeltek és azt lesték, hogy mikor repül a levegőbe az Ozoróvszky kardja, mert ezt biztosra vették. De az csak nem repült. Amikor a tábornok látta, hogy mindketten kifáradtak, szünetet rendelt.

Szünet után újra folytatták a viaskodást a kifáradásig, – ismét eredmény nélkül. A tábornok újból szünetet parancsolt azzal, hogy a harmadik összecsapás az utolsó próba lesz.

A harmadik összecsapásnál Geletneké összeszedte minden ügyességét és erejét és valósággal brillírozott. A küzdelem nagyon heves volt, – de a kitűzött negyedóra is elmúlt anélkül, hogy valamelyikük kardja a levegőbe repült volna.

– Mára elég volt! – zárta le a küzdelmet Bottyán. – Méltó ellenfelek vagytok. Mérkőzéstek ma eldöntetlen maradt, – majd egy más alkalommal fogjátok eldönteni. Ezt a gyűrűt pedig már nem viszem vissza. Ozoróvszky neked adom jutalmul és emlékül azért, hogy Ocskay kezéből kiütötted a kardot. Add majd oda a mátkádnak, ha lesz. És odaadta a gyűrűt Ozoróvszkynek.

Ez nagyon megörült a szép ajándéknak s azt gondolta magában: Hej de boldog volna Klárka, ha az ujjára húzhatnám!

Mikor a két küzdő magára maradt, a főhadnagy így szólt Györgyhöz:

– Te Ozoróvszky, te nekem lazsíroztál.

– Nem lazsíroztam neked főhadnagy uram.

– Abban nem lazíroztál, hogy a magad kardját nem engedted kiütni, de lazíroztál abban, hogy az enyémet ki nem ütötted. Ne is tagadd. Nem volna illő hozzád. Ismerd be és mond meg, miért tetted?

– Beismerem főhadnagy uram, hiszen téged ebben megteveszteni nem lehet. Azért tettem, mert nekem elég nagy dicsőség az, hogy te nem tudtad kiütni az én kardomat. Az pedig tőlem, aki most tettem be a lábamat ebbe az ezredbe, pökhendiség és csúnya arrogancia lett volna, ha csorbát ejtettem volna egyik legvitézesebb tisztnek, a parancsnokomnak méltó hírnevén.

Geletnekyt, aki nem volt elbizakodott ember, de tudatában volt a saját értékének, nagyon meglepte a strázsamesternek ez a nobiles gondolkozása. Mélyebben akart belelátni a lelkébe és azt kérdezte tőle:

– Azt hiszed, hogy én csakugyan nem tudom kiütni a kardodat?

– Igen azt hiszem, – felelte határozottan György.

– És azt is hiszed, hogy te ki tudnád ütni az enyémet?

– Igen ki tudnám, de sohasem fogom megtenni.

– Tudod mit? – Tegyük még egy próbát, de nem a nyilvánosság előtt, hanem olyan helyen, ahol csak ketten leszünk. Én nem tudok megnyugodni abban, hogy nem tudtalak legyőzni.

– Amint parancsolod főhadnagy uram, – felelte György. – Belemegyek ebbe az újabb mérkőzésbe, de csak alkalmat akarok neked adni, hogy te üsd ki az enyémet, ha bírod.

Nemsokára megjött ez az alkalom és megfelelő helyet is találtak egy pajtában a mérkőzésre. Összecaptak és megszakításokkal, több, mint fél óra hosszáig folytatták a küzdelmet, – eredmény nélkül. Ekkor Geletnekyc letette a kardját, odament Ozoróvszkyhoz, kezét szorított vele s azt mondotta:

– Kemény legény vagy György öcsém. Ilyennel még nem volt dolgom, mint te vagy. Megadom magam. Elismerem, hogy nem tudtalak legyőzni. De mond csak miből vetted olyan, biztosra, hogy nem tudlak legyőzni?

– Nézd főhadnagy uram, – válaszolta György, – te ebben a fogásban azért voltál mindig a győztes, mert ehhez az ügyességen kívül főleg nagy erő szükséges. És te igen erős ember vagy. De engedd meg, én még erősebb vagyok.

– Te erősebb volnál, mint én? – mondotta kételkedve Geletnekyc, aki valóságos Herkules volt. Ezt nem tudom elhinni és szeretném, ha valami erőpróbával erről megbizonyosodnánk.

– Azt megtehetjük azonnal, – mondotta György és fölemelt egy ócska lópatkót, amely más ócskavassal a fal tövében hevert. Odanyújtotta Geletnekycnek. – Nézd főhadnagy uram, ezt én el tudom törni, de tudom, hogy te is eltöröd. Kérlek törd el.

Geletnekyc megfogta a patkót és elég könnyen kettétörte. Ekkor Ozoróvszky

felvett egy másik ócska patkót, amelynek az egyik feléből egy darab le volt törve és azt mondotta a főhadnagynak, hogy törje ezt is ketté. Geletneky megfogta, próbálta háromszor is, erőlködött vele, de nem tudta kettétörni.

– Látod főhadnagy uram, – fogta a kezébe György, – én ezt is eltöröm. És nyomban kettétörte és hozzátette, – de ezt a rövidebb darabot, a félpatkót már én se bírom.

Geletneky bámulva nézett Ozoróvszkyra és csak ennyit mondott:

– Igazad van, te erősebb vagy, mint én. Nem hittem, de most belátom. Tudod mit! – Legyünk jó barátok és erről a mérközésről és erőpróbáról ne szóljunk senkinek. Csak azt az egyet mond meg nekem, hogy mitől lettél ilyen erős és hol tanultál vívni?

– Molnárlegény voltam, ott szereztem az erőt, – felelte György. – Vívni pedig Bécsben tanultam meg a gárdistáknál. Ott a legkiválóbb mesterek tanítottak és minden nap két órát vívtunk. Minden fél évben vizsga volt s akkor a gyöngébbeket visszaküldötték az ezredükhöz. Egy császári főherceg, maga is kitűnő vívó, gyakran ott volt a vívó órákon. Minden héten egyszer produkálnunk kellett magunkat előtte, mint a római gladiátoroknak. Érmeket is osztogattak közöttünk. Ott csakugyan elég alkalmam volt megtanulni a vívást.

– Így most már értem, hogy miért nem tudtalak legyőzni, – mondotta Geletneky és újból kezét nyújtott Ozoróvszkynek.

A két kemény kuruc, mint két jó barát távozott a pajtából. – Ozoróvszkynek nagyon kellemes lett a szolgálata és valósággal jobbkeze volt vitéz parancsnokának.

Az ütközetek hevében ez a két hatalmas, vitéz katona, mint két vezérsas, repült, száguldott egymás mellett és úgy harcolt, mint a mondai ősök, a döntő magyarok. Az ellenség vagy megfutott előlük, vagy úgy hullott kardjuk vágásai alatt, mintha réten rendet kaszáltak volna. Vakmerőségüknek és vitézségüknek nagy híre volt a kuruc táborokban.

XVII. FEJEZET

Beretzky a fejedelemnél

Bercsényi táborából Beretzky Egernek vette útját és minden nagyobb kaland és baj nélkül odaért. A fejedelem ott tartózkodott.

Nem kísérem meg leírni a nagy Rákóczi ritkaság, délceg, fejedelmi alakját és lelkének századról századra egyre növekvő, gigantikus nagyságát. Hiszen ő ott áll és ott tündöklök a magyarok történelmének lapjain és legendás nymbustól körülglóriázva él a magyarok szívében.

Október közepe után, egy borús napon a fejedelem haditanácsot tartott néhány főtisztjével s amikor ezek eltávoztak: jelentették neki, hogy egy staféta érkezett az érsekújvári várból és kihallgatást kér.

Azonnal fogadta a stafétát, a mi kurucunkat, Beretzkyt s ez átadta neki Berthóty várparancsnok lepecsételt levelét.

A fejedelem felbontotta és átfutotta a jelentést, amely nagyon kedvére való volt. Mert Berthóty azt jelentette, hogy a várórség vitézül kiállotta és visszaverte a szeptember 22-étől október 12-ig tartott nagyon heves ostromot és hogy Heister gögijében megalázva és szégyenletes kudarccal vonult el a vár falai alól Pálffy tábornaggal együtt s hogy a várórség törhetetlen hűséggel áll a fejedelem mellett és kész a várat az utolsó csepp véréig védelmezni.

Azután átvette a staféta igazolványát és azt figyelmesen elolvasta.

– Beretzky Pál! – Ugyan hol is hallottam a nevedet? – Csak nem te vagy az, aki a labancokat lóvá tetted? és Brenndorf kapitányt elfogtad? – kérdezte kíváncsian a fejedelem és jobban szemügyre vette az előtte álló strázsamestert.

– Igenis nagyságos fejedelem! én vagyok az, – felelte Pál.

– És hogyan kerültél te az érsekújvári várba?

Erre Pál elmondotta, hogy Ocskay ezredében szolgált. Ott volt Pereszlénynél s amikor az eladta magát és ezredét: többedmagával keresztültörte magát a császári seregen. Eközben meg is sebesült s amikor meggyógyult: az érsekújvári várba menekült és ott szolgált az ostrom alatt. Most nem tartozik semmi ezredhez és Bottyán tábornok úr ezredébe akar belépni.

– Sietős oda az utad? – kérdezte a fejedelem.

S amikor Pál azt felelte, hogy nem sietős: azt parancsolta neki, hogy egy ideig maradjon Egerben és elbocsájtotta. A szolgálatot tevő tisztnek pedig megparan-

csolta, hogy az ujbári stafétát szállásolják el és hogy a tisztí étkezőben kapjon el-
látást.

Mikor Beretzky belépett a tisztí étkezőbe, már tudták róla, hogy az érsekujvári
várból jött és hogy ő az a fenegyerek, aki lóvá tette a labanc csapatot és elfogta
Brenndorf kapitányt.

A kurucok között bajtársi szellem uralkodott és az ismerkedés könnyen ment,
különösen neki, akinek híre volt és aki kitüntette magát. Ebéd közben sok kér-
dést intéztek Beretzkyhez a tiszték Ocskay árulásáról, az érsekujvári várról és az
ő eseteiről. Ő mindezekre felelt és elmondotta, amit itt még nem tudtak, hogy
egy barátja, Barkó Imre, hogyan fogta el a császári póstát Kamocsán egy héttel
a vár ostroma előtt.

Kamocsa említésére fölfigyelt egy még alig pelyhedző bajsú fiatal alhadnagy
s közbeszólt, hogy ez nagyon érdekli őt, mert ő Kamocsáról való és megmondotta
a nevét, hogy ő Egyed István.

– Egyed István? – szólt meglepetve Beretzky és folytatta, – alhadnagy uram
neked sok érdekeset tudnék mondani.

Egyed István, aki Rákóczi nemes testőrcsapatánál szolgált, alig várta az ebéd
végét, magával vitte Beretzkyt a lakására és roppant kíváncsi volt, hogy Beretzky
mit fog neki újságotlani.

És Beretzky csakugyan nagy és nagyon érdekes újságokat mondott neki. Bar-
kó Imre hőstettét, Boriska hősies segítségét, szerelmük hirtelen fellobbanását és
kézfogójukat.

Elgondolhatjuk, hogy az alhadnagyot mindez rendkívül meglepte és érdekelt,
hiszen e történet az ő hugáról szólt. Mindezekről sokáig elbeszélgettek és a vég-
gén egészen összebarátkoztak.

Beretzky megkérdezte, hogy mi van a fejedelem lovával, amelyről az ebédnél
sokat beszéltek. És az alhadnagy elmondotta, hogy Telekessy István egri püspök
egy szép ménlovat ajándékozott a fejedelemnek, de nem tudnak mit csinálni ezzel
a szép állattal, mert nincs ember, aki belovagolja. Már hat ember is próbálkozott
vele, mindannyian jó lovasok és egyik se tudta megtörni. Pedig a fejedelem már
tíz aranyat is ígért annak, aki belovagolja.

Másnap délután a fejedelem magához rendelte Beretzkyt és így szólt hozzá:

– Azért mondtam, hogy maradj itt egy ideig, mert ki akarlak kérdezni, hogy
hogyan fogtad el azokat a labancokat és Brenndorf kapitányt? – de erről majd
máskor. Most az jutott eszembe, hogy azt is hallottam, hogy te megsántítottad az
Ocskay lovát. Értesz te a lovakhoz?

– Igenis nagyságos fejedelem! Három esztendeig egy nagy cirkusznál voltam
és lovakat is idomítottam.

– No nézd, én egy szép lovat kaptam ajándékba az egri püspök úrtól és senki
sem tudja nekem belovagolni. Vissza nem adhatom, se el nem ajándékozhatom,
mert megbántanám a püspök urat. Tíz aranyat adok neked, ha megtöröd és belo-
vagolod. Akarsz rá vállalkozni?

– Parancsára nagyságos fejedelem uram, – felelte Pál. – Hat nap múlva felül-
het rá és használhatja.

– Olyan biztosra veszed? – kérdezte a fejedelem.
– Igenis nagyságos fejedelem uram. Minden lónak megvan a maga természet-e, vagy egyénisége. Ezt kell kiismerni s akkor azután lehet vele boldogulni.
– És miért kell neked ehhez hat egész nap? – kérdezte a fejedelem.
– Mert a lóval már többen próbálkoztak. Az már meg van rémülve és ki van forgatva a rendes természetéből. Méltóztasson csak rám hagyni és megparancsolni, hogy olyan helyet adjanak a lónak és nekem, amilyenre szükségem van.

Azután beszállásolta magát a lóval egy nagy pajtába, amelynek széles és olyan magas kapuja volt, hogy nagy szénás szekerekkel lehetett bejárni rajta.

Minden nap megjáratatta és hosszú pányván órahosszakig körbefuttatta a lovat. A többi idő legnagyobb részét pedig együtt töltötte a lóval a pajtában. Ez alatt a ló megszokta a hangját és tűrte, hogy kezelje őt.

A pajta előtt nagy térség volt, ahol a katonák gyakorlatozni szoktak. S ezen a térségen keresztül vezetett az országút Kerecsend felé.

A tisztek és a katonák kíváncsian lesték, hogy ugyan mire megy Beretzky ezzel a lóval. Különösen azt nem értették, hogy miért szállásolta el magát a pajtába? És amikor már három nap is elmúlt és semmi eredmény nem mutatkozott: többen, különösen azok, akik már próbálkoztak a lóval, nem minden káröröm nélkül mondogatták, hogy a híres Beretzky sem megy semmire azzal a lóval.

A negyedik napon a térségen egy kisebb lovascsapat gyakorlatozott. Ezek a katonák látták, hogy Beretzky kinyitja a pajtának mindkét kapuszárnát. Mindjárt gondolták, hogy most valami történni fog s odafigyeltek.

Egyszerre csak a fekete ló, mint valami sárkány, megvadulva kiugrott a pajtából, hátán a nyeregben Beretzkyvel. És mint a szélvész rohant el az országúton Kerecsend felé.

Beretzky szabadjára hagyta, arra ügyelt csak, hogy valami kőrákásnak, vagy szembe jövő szekérnek neki ne rohanjon. És a ló vágatott keresztül a falun és tovább, egész a szomszéd faluig. Pál hagyta vágatni, de ügyelt arra is, hogy a ló ki ne fulladjon.

Egy órai vágatás után szorosabbra fogta a gyeplőt, kormányozni kezdte a lovat, észrevétlenül lassította a vágatást s egy kanyarodónál nagy körben visszafordította s ugyanazon az úton vágatott vissza Eger felé.

A ló a vágató lépésből észrevétlenül a gyors ügetőbe ment át és mire a magtár előtti térségre ért; gyönyörű ügető lépésben futott kényesen, könnyedén, mint egy sólyom madár. A fehér hab csak úgy szakadt róla, a sörénye, a nyaka, a szügye és mind a két oldala tele volt tajtékkal.

A térségen akkor már sokan verődtek össze. Roppant kíváncsian várták, hogy mi történt a lóval és Beretzkyvel?

Beretzky pedig nem állott meg a téren, hanem beügetett a városba az elé a palota elé, amelyben a fejedelem lakott. Ott sétáltatta a lovat, amíg a fejedelmet figyelmessé tették s amíg a fejedelem odament az ablakhoz. Ekkor Beretzky megdöntölte a lovat, katonásan köszönt, visszafordult és belovagolt a pajtába.

Lenyergelte és azután sokáig jártatta a lovat, amíg az teljesen lecsillapult. Az-

után pedig gondosan lecsutakolta, megkefélte és szinte becézte a lovat. S közbe-közbe beszélt is hozzá.

– Te bolond sárkány te! Muszáj megtanulnod a regulát! Neked az a kötelességed, hogy kezes, úri paripa légy. És hordozhatnál-e méltóbb lovast, mint nagy Rákóczi fejedelem ő nagyságát! Te bolond sárkány te!

A ló ugyan nem értette meg, hogy mit beszélnek hozzá, de azt megérezte, hogy ez az ember hatalmasabb, mint ő és türelmesen hagyta magát tisztogatni. S amikor már olyan tiszta, fényes volt, mint a tükör: ekkor Beretzky rövid kantárszáron újra kivezette és megjártatta a térségen. És a szép állat olyan kevélyen és kényesen lépkedett és tekintgetett körül, mintha csak azt mondotta volna: nézzetek meg engem, én ilyen vagyok!

A tisztai étkezőben nagy éljenzéssel fogadták Beretzkyt és gratuláltak neki. És kíváncsiskodtak, hogy hogyan, mivel babonázta meg azt a vad lovat? De ő nem igen magyarázhatta meg, mert a napos tiszt hozzálépett és közölte vele a parancsot, hogy rögtön jelentkezzék a fejedelem ő nagyságánál.

A fejedelem nagyon megdicsérte Beretzkyt, átadatta neki a tíz darab aranyat és azt parancsolta neki, hogy a lovat kösse be az istállójába, hogy holnap ő lovagolni akar rajta.

– Holnap még nem lehet, – mondotta Beretzky. – Mert ez a ló most azt hiszi, hogy csak én bírok vele, hogy csak nekem köteles engedelmeskedni. Ezt még ki kell verni a fejéből, hogy egészen kezes paripa legyen. Méltóztasson megparancsolni, hogy az a hat katonája, akik próbálkoztak vele, mind ülje meg és lovagoljon rajta. Majd én megmondom nekik, hogy hogyan kelt vele bánni. És méltóztasson megjegyezni, hogy a paripa neve Sárkány, ezt a nevet már tudja.

Három nap múlva a fejedelem csapatszemlét tartott. Akkor használta először ezt a lovat. És a szép, fekete mén olyan büszkén hordozta a fejedelmet, mintha csak megértette volna, amit Beretzky mondott neki, hogy méltóbb lovast úgy sem hordhatna.

Kedvenc paripája is lett ez a ló a fejedelemnek és Lengyelországba is magával vitte.

Beretzkyt a fiatalabb tisztek nagyon megkedvelték. Sokat mulattatta őket mókáival és sok ügyes fogást mutatott nekik. Egyed István alhadnaggal pedig annyira összebarátkozott, hogy mindkettőjüknek nehezére esett, amikor el kellett válniuk. A fejedelemnek pedig annyira megtetszett az ügyes Beretzky, hogy azt kívánta, hogy maradjon nála és legyen az ő lovászlegénye. De Beretzky visszaemlékezett a fogadalmára és Gábor barát tanácsára, megköszönte a fejedelem kegyességét s arra kérte, hogy bocsássa el őt.

A fejedelem nem akarta őt erőszakolni. Emléül egy szép smaragdköves gyűrűt adott neki azzal, hogy ha majd mátkája lesz, adja oda annak és kegyesen elbocsájtotta őt.

Pál nagyon megörült a szép gyűrűnek és odarejtette a Katkája levele mellé. Másnap megkapta az igazolványát. Elbúcsúzott s elindult felkeresni Bottyán generális seregét és Ozoróvszkyt.

XVIII. FEJEZET

Barkó Imre a várban szolgál

Barkó Imre nehéz szívvel búcsúzott el barátaitól, mert tudta, hogy azok küzdelmes és bizonytalan sorsnak mennek neki és mert az ő sorsukkal most már az ő szeretett véreinek, hugainak a jövő sorsa és boldogsága is teljesen össze van kapcsolva. A saját jövőjén nem igen aggódott. Azt gondolta, hogy akárhogyan végződik is ez a háború: ő majd szépen hazamegy Pogrányba, odaviszi Boriskáját és gazdálkodni fog az apai kis birtokon. Hugainak a jövőjén bizony sok oka lett volna aggódni, de a szolgálatában olyan nehéz napok következtek, hogy a búslakodásra nem jutott ideje.

Mert másnap az ostromló sereg elvonulása után már korán reggel minden ember talpon volt a várban. És még nagyobb volt és heteken át tartott a zaj és a lármája, – de ennek más volt a hangja és a karaktere. Mert ez a lázas és siető munkának zakatoló, dübörgő, chaotikus lármája volt.

Száz meg száz munkás hordotta a téglát, követ és cölöpöket a várfalakra. A bástyákon száz ember sietett befalazni a szakadékokat és sulykolta a cölöpöket.

Egész munkásrajok lepték el és zsindelyezték a háztetőket. Az utcákon pedig tíz helyen is csákányoztak és rakták vissza az ostrom előtt felszedett köveket.

Ugyanakkor, mint szép nyári napon a rajzó méhkas lékjén a méhek száza, – a vár két kapuján nap-nap után egyik a másik nyomában tolongtak és vonultak be a megrakott szekerek téglával, zsindellyel, építési anyagokkal és takarmánnyal.

Egy-egy szekércsapat erős fegyveres kísérettel érkezett és hozta a sok jó élelmet, a lisztet, sót, zsírt, búzát és más szemes jószágot.

Majd meg szintén erős fegyveres kísérettel tíz-húsz szekér kanyarodott be megrakodva lőporral, munícióval és mindeféle hadi felszereléssel.

Közbe-közbe egy-egy falka sertést, egy csorda vágómarhát tereltek be nagy lármával a várba.

Mindezeket messze vidékekről, ahol érte, Bottyán generális hajszolta föl és dirigálta a maga kedves várába, – olyan szorgalmasan, mint ahogy a güzü gyűjti az eleségét télire az odujába.

Ezzel a szorgos munkával a vár bástyái, a palisádok, a külső erődítmények, a házak, a hevenyészett téli szállások s az utcák egymásután rendbe jöttek. A vermek, magtárak, csűrök, pajták, istállók egymásután megteltek gabonával, eleség-

gel, takarmánnyal, állatokkal. A hadi szertár, a raktárak és a bástyák alatti nagy tárnák pedig lőporral, munícióval és mindennemű hadi felszereléssel.

Hetekig tartott ez a lázas munka és a föld fagya még be sem állott és le sem esett az első hó: és a vár annyira felkészült, hogy bátran szembe nézhetett egy újabb ostrommal és a küszöbön álló tél zordságával.

Ebből a munkából bőven kijutott Barkó Imrének is. És bizony örült, amikor eljött a vasárnap és rövid pihenőt hozott neki.

A parancs meghallgatása után arra gondolt, hogy mivel töltse el néhány szabad óráját? Eszébe jutott Boriskája és a hugai. Már ötödik vasárnapja, hogy semmi hírt sem kapott róluk. Igaz, hogy nem is küldhettek volna levelet. Hogyan vannak ezek a kedvesei? Nincsen-e valami bajuk? Legjobb volna, ha ő most írna nekik és megnyugtatóná őket magáról és barátairól. De kitől küldje el a leveleket? Csak ne legyen valami nagyobb baj Kamocsán és Pogrányban! Csak már jönne hír innen is, onnan is!

Amint így elaggodalmaskodott magában, – a kaszárnya nagy, legénységi szobájában egyszerre csak hallja, hogy a nevét kiáltotta a napos káplár. Azt mondotta neki, hogy valami falusi ember tudakolja őt és várja a kaszárnya előtt. Mert a kaszárnyába idegennek nem volt szabad belépnie.

Imre kiment a kaszárnya elé s ott egy fülig sáros, ismeretlen ember jó reggelt köszöntött rá.

Adj Isten. Kicsoda kend? – fogadta a köszöntést és végig mustrálta ezt az embert s azon gondolkozott, hogy ugyan ki lehet ez?

– Nem tetszik megismerni? Én vagyok a Kázmér Kamocsáról. A forspontos kocsis. Levelet hoztam vitéz úrnak Boriska kisasszonytól. Itt van la. És átadta a levelet.

– Kázmér te vagy? – kiáltotta Imre és elkapta a levelet. Örömeiben átnyalábolta volna Kázmért, ha nem lett volna olyan förtelmesen sáros.

Fölszakította és mohón olvasta a mátkája levelét. Az első levél volt az, amit Boriskától kapott. A betűi szép gömbölyűek és egyformák voltak. Olyanok, mint a kaláris gyöngyszemek. A sorai meg olyan szépen símultak egymás mellé, mint a selyem cérnára fűzött gyöngysorok.

És a levél tele volt Boriska szívének szerelmes aggodalmával és aggodalmas, édes szerelmével.

– Élsz-e még én édes szerelmem? Nem lőttek-e meg? Nem vágta-e meg? Nem vagy-e megsebesülve? Nem vagy-e beteg? Nem éheztél-e? Nem fáztál-e? Oh ha láthatnálak! Bárcsak egy percre láthatnálak! Óh ha karjaimba zárhatnálak! Óh ha megcsókolhatnám azt az okos, szép homlokodat! Óh ha cserágot tűzhetnék a süvegedre! És csak a gyűrűdet csókolhatom! És csak a patkót foglalthatom cserkoszorúba! Ha szárnyaim volnának, odarepülnek hozzád, a karjaidba! Gyere siess! Gyere hozzám én leendő uram!

Háromszor egymásután olvasta el Imre a levelet. Mintha fel akarta volna szívni a lelkébe. Perzselő szavaitól csak úgy lángolt az arca s a szeme csak úgy sugárzott a nagy örömtől. A szíve meg olyan vadul dobogott, hogy majd kiugrott a melléből. Gondosan összehajtotta s eltette a tárcájába a levelet és csak most vette

jobban szemügyre Kázmért. Nem állhatta meg, hogy ne nevéssen rajta, mert csakugyan nevetni való figura volt.

– No most beszélj! – szólt hozzá Imre. – Hogyan kerültél ide? És miért vagy olyan, mint egy ártány, amelyik meghempergett a pocsolyában?

– Csakugyan olyan vagyok, mint egy disznó. Csakhogy az mulatságból hempereg meg a sárban, – én pedig a kedvem ellenére pottyantam bele. De hát az elején kezdem a dolgot. Tetszik tudni vitéz úr, Kamocsán csak a mult szerdán tudódott ki, hogy a várat nem tudta megvenni az ellenség – és hogy elkotródott, mint az orron vert kutya. És Boriska kisasszony mingyár csütörtökön küldötte a levelet, de a szekerük elakadt a legelső dülőben és visszafordult. Szerencse, hogy ott nem rekedt.

– Szombaton a Boriska kisasszony eljött a bíró uramhoz. Könyörgött és rimánkodott neki, hogy küldje el a levelét Ujvárba. Ő mint bíró csak megteheti! Olyan szépen kérte, még meg is cirógatta a bíró uramat. Nem is tudta a bíró uram a kérését megtagadni, csak azt mondotta, hogy az utat nagyon fölvtágták, amikor a nehéz ostromágyúkat Gútáról erre vontatták és a sok esőzés nagyon eláztatta az utat. Azon most se szekérrel, se lóháton járni nem lehet. Majd csak szánkón lehet járni rajta, ha befagy és vastagon, legalább egy lábnyira ráterül a hó. Legfeljebb – így mondta – egy gyalog ember vihetné, ha akadna olyan bátor.

– Vigye el Kázmér, – vágott a szavába Boriska kisasszony. – Kázmér ismeri a Barkó vitéz urat és járatos is a várban. S nyomban kiszaladt az udvarra és rámkialtott. Azt mondotta, hogy ha van bennem böcsület, ezt a levelit elviszem holnap Ujvárba a Barkó vitéz úrnak. Szívesen ad nekem három tallért és már nyomkodta is a kezembe. De én azt mondtam, hogy pénzért nem viszem el a szomszédba sem, böcsületből pedig elviszem akár Bécsbe is. És nem fogadtam el a tallérokat.

– Azután másnap korán reggel nekivágtam az útnak. Szerencse, hogy a dolgos ruhámba öltöztem. Az út bizony gyalázatosan komisz. A peremén lépkedtem, ahol lehetett, majd meg mint a szöcske, vagy az ugróbéka ugrottam át a kátyukon. Többször megtörtént, hogy a lábam belejutott a kátyuba, akkor azután cupp! a vizes sár fölfreccsent a pofámra. Egyszer meg megcsuszott a lábam és végigvágódtam s akkor hemperegtem meg. No de se baj, csakhogy el tudtam hozni a levelet. Sokért nem adom, hogy ezt a szolgálatot Boriska kisasszonynak és a vitéz úrnak megtehettem.

– Derék gyerek vagy Kázmér, nem fogom ezt neked elfelejteni. Ha hadnagy úr volnék, megfogadnálak legényemnek. Nesze itt van a három tallérod. Eridj a korcsmába, tisztálkodjál meg, egyél és igyál valamit, azután gyere vissza a válszáért.

Kázmér nem akarta elfogadni a pénzt és erősködött, hogy ő ezt csak becsületből tette.

– Elfogadd, ha mondom, – szólt rá keményen Imre. – Nekem ne makrancoskodj, mert úgy megregulázlak, hogy soká megemlegeted, hogy énvelem kötöttél.

– Hát ha muszáj, – mondotta Kázmér, – akkor mán csak inkább elfogadom.

De tisztálkodni nem fogok, mert az hiába való dolog volna. Ha megmutatom az ezüst tallért és megmondom, hogy Kamocsáról jöttem: majd csak beeresztenek a korcsmába. Ott megeszek egy lúdfertályt, megiszok rá három glázli törkölyt, azután itt leszek a válaszlevélért.

Imre megírta a választ, szépen összehajtogatta és vitte, hogy odaadja a Kázmérnak. Ez már ott őgylgett a kaszánya előtt. Odaadta neki a levelet és a lel-kére kötötte, hogy kérje meg a bíró urat, hogy engedje meg neki, hogy minden vasárnap hozhasson levelet.

Amint Kázmérral elvégződött és vissza akart menni a kaszányába, hát elfogta őt ki más, mint a Gábor barát. Ezt is alig ismerte meg, mert Gábor a díszes futár-ruhájába volt kiöltözve. A hercegprímás megengedte neki, hogy ezt a ruháját is-mét viselhesse.

A két jóbarát nagyon megörült egymásnak. Különösen Gábor, mert látta, hogy Imre egészséges és nini! – strázsamester is – a ragyogóját! Amint ezek ketten így örültek egymásnak, szerencsés jó napot kíván nekik egy ünneplőbe öltözött pa-rasztleány, akiben nyomban felismerték Mátyást.

– Mátyás te vagy? – szólította meg őt Imre – Pogrányból jössz? Levelet hoztál? Add ide!

– Igenis hoztam, – felelte Mátyás. – Ezt az ötöt, a kék szalagosat Klárka kis-asszonytól, ezt a másik ötöt, a piros szalagosat Katica kisasszonytól. Azért kö-tötték át az egyiket kék, a másikat piros pántlikával, hogy össze ne keveredjenek meg hogy útközben egyet-kettőt el ne pottyantsak belőlük.

– És miért hoztál egyszerre ötöt mindegyiktől?

– Ez onnan van instálom Imre úrfi, mert minden áldott vasárnap hoztam egyet, de a nagykéri plébános úr a mai napig mindig visszaparancsolt. Azt mondotta, hogy nem az én himpókos Hattyú lovam, de még a dali darumadár sem tud most Ujvárba berepülni. Ez pedig most az ötödik vasárnap, azért vannak a levelek öten.

– És – folytatta Mátyás, – most is csak úgy tudtam idekerülni, hogy tegnap egy erős kuruc porta borokat rakatott föl szekerekre Nagyker faluban. Hat szekér ra-kodott meg boros hordókkal. Ezeket kísérte be a kuruc csapat ide a várba, hogy útközben ellenséges porták el ne kapják. Ezekkel a fuvarosokkal jöttem én. Ezek most lerakják a hordókat, megetetnek és a kurucok visszakisérik őket. Azért csak tesszen sietve megírni a válaszleveleket, hogy engem itt ne hagyjanak.

– Te Imre? – szólt közbe Gábor. – Ezt az ügyet és ezt a rengeteg póstát nem intézheted el itt az utcán, gyertek be hozzám.

És mindhárman betértek az átellenben levő tisztartói házba, Gábor szobá-jába.

Útközben azt gondolta Imre, hogy ő bizony ezt a tíz hosszú levelet nem ol-vassa végig, úgy se neki szólnak. Elteszi őket s amint lehetséges lesz: odaadja Györgynek és Pálnak. Azt pedig, hogy hogyan vannak Pogrányban, Mátyástól ki-kérdezi.

És Mátyás a kérdésekre rendesen felelt, hogy otthon mindnyájan egészségesek és Cilly úrék is. Nem is történt semmi különösebb, ha csak az nem, hogy a mult héten beállított hozzájuk hat császári katona. A nyitrai várból valók voltak és

zabot, meg más szemes jószágot akartak harácsolni. De Judit kisasszony kiperelt velük és nem hagyta. Fel akarták törni a magtárt, de akkor azzal fenyegette meg őket, hogy azonnal megy Nyitrára, neki atyafia a Tapody főhadnagy úr, annál majd bepanaszolja őket. Majd ad az nekik, hogy itt erőszakoskodtak! Ettől a fenyegetéstől a katonák megszeppentek és morogva elsompolyogtak. Egyéb baj nem történt.

– És a hugaim búslakodnak-e? – vetette föl a kérdést Imre.

– Bizony sokat búslakodtak, – felelte Mátyás, mert az ágyúk dörgése egészen odahallatszott és én is azzal a hírrel mentem haza minden vasárnap, hogy a várat erősen szorongatja az ellenség. Ilyenkor Judit kisasszony pírongatta is és bátorította őket. De amikor megjött hozzánk az a hír, hogy az ellenség nem tudta bevenni a várat és abbahagyta az ostromot, akkor egyszeribe megjött a jó kedvük. Azóta mindig dalolnak és azt éneklik, hogy: Megveri a babám az egész világot! Visszajön a babám ...

– Hanem Imre úrfi, tesszen már megírni a leveleket, mert a nagykéri szekerek elmennek és engem itt hagynak.

És Imre sietett megírni a levelet. Most csak egyet írt a két hugának s ezt is nagyon rövidre fogta. Csak azt írta, hogy ő egészséges, hogy György is és Pál is szintén egészségesek, hogy ezek már el is mentek a táborba, ő pedig továbbra is a várban fog szolgálni. Azért csak írjanak minden vasárnap.

– Engedd meg Imre, hogy utóiratot írjak a leveledhez, hogy a hugaid jobban megnyugodjanak, – mondotta Gábor és a következőket írta:

„Kedves Klárka és Katinka kisasszony! Nehogy kételkedjenek Imre szavaiban, azért én is megírom, hogy ő és vőlegényeik teljesen egészségesek. Ezt nemcsak az Imrétől tudom, hanem magától Berthótytól és tőle tudom azt is, hogy az egész ostrom alatt mind a hárman nagyon vitézül verekedtek s egyiknek sem esett komolyabb baja. György Bottyán seregéhez indult, Pál is oda fog menni, de előbb levelet visz Egerbe a nagyságos fejedelemhez. Büszkék lehetnek a mátkáikra! Ne is búslakodjanak, hanem bízzanak a jó Istenben és erős hittel higgyék azt, amit én is erősen hiszek, hogy maguk nemsokára nagyon boldogok lesznek. Nagy tisztelettel csókoltatom nagynénjük kezeit, magukat pedig igaz barátsággal üdvözölöm, mindenkor lévén hűséges hívük: Fráter Gábor...”

– Jó, hogy ezeket megírtad, – mondotta Imre. – A te utóiratodnak a hugaim csakugyan fognak örülni. Ezzel összehajtogatta a levelet, – odaadta Mátyásnak és a lelkére kötötte, hogy minden vasárnap jelentkezzen nála a levéllel.

Mátyás elkészönt és Gábor így szólt Imréhez:

– Most beszélj, hogy hogyan voltatok és mit éltetek át az ostrom alatt?

– Nem könnyű azt elbeszélni, – felelte Imre. – A mezei ütközet csak kismiska a várostromhoz. Mikor az ágyúk bömböltek s a golyók százával hullottak és szétrobbantak: az is cudar dolog volt. De amikor a bástyákon ember ember ellen állott, úgy hogy az egyiknek, meg kellett halnia: az valami rettenetes volt. Mi lovasok is sokszor verekedtünk gyalogsorban a bástyákon. Sokszor meg kisebb csapatokban kirohantunk, hogy az ellenséget megzavarjuk és a kuruc csapatokkal az érintkezést fenntartsuk. Ezek is veszedelmes játékok voltak. Meg is sebe-

sültünk mind a hármán. Én és Pál kétszer, de csak olyan könnyen, hogy föl se vettük.

– Egyszer a Bátorkeszin álló kuruc ezrednek adtunk le értesítést Perbetén. Visszajövet a léki dűlőben egy ellenséges lovascsapat ránklesett. Összecsaptunk. Az ellenséges csapat vezetője, egy fiatal tiszt szerencsétlenségére a Györggyel akadt össze. Ez az ő nagy erejével a tisztnek a sisakja alatt olyant vágott a nyaka tövéhez, hogy az egy jajszó nélkül hullott le a lováról. Erre a német csapat zavarba jött, mi keresztül vágtuk magunkat és bemenekültünk a várba. Ekkor György is kapott vágást a karjára, de annak a vágásnak már nem volt ereje. György meg is sajnálta azt a fiatal tisztet, akit levágott. Hátha mátkája volt neki! Hogyan fog az zokogni!

– Nagyon szoros volt egy másik esetünk a bánkeszi határban és a nyárhidi dűlőben. Egy kuruc csapat jelezte magát Bánkeszi alatt. Azzal kellett találkozunk. Egy hadnagyból, két altisztből és harminckét közemberből állott a csapatunk. Korán reggel lopódtunk ki a várból, amikor még egészen sötét volt. Nem messze Bánkeszi falutól rá is akadtunk a kuruc csapatra. Akkor már elég világos volt. A Nyitra folyó volt közöttünk. A hadnagyunk átkiáltott, hogy az ő hívásukra jöttünk és hogy mit kívánnak? Erre odaátról egy hadnagy átúsztatott a Nyitrán, bemutatta és igazolta magát, hogy ő Bercsényi fővezér küldöttje s az a parancsa, hogy menjen be Ujvárba és személyesen adja át Berthóty parancsnoknak a fővezér üzenetét és parancsát.

– Erre azután nem is barátkoztunk sokáig a kuruc társainkkal, hanem fordultunk és nagy kanyarodóval kijutottunk a bánkeszi útra és Ujvár felé tartottunk. Talán tíz percig se haladtunk a bánkeszi úton, amikor velünk szemben lovaskatonaság bukkant föl s felénk tartott. Pál felállott a nyergére, egy percig kémlelt a messzelátón, azután jelentette, hogy császári nehéz lovasok, dragonyosok közelednek nyolcas sorokban, összesen 160 ember és már azok is észre vettek minket.

– Mitévők legyünk? – tanakodott egymással a két hadnagy. Azután a két altiszt és minket hármunkat is bevontak a tanácskozásba.

– Több terv merült föl. Az egyik az volt, hogy nem lehetne-e oldalt elkerülni az ellenséget? Ez lehetetlen volt, azért, mert az ellenség eléinkbe kerülne és mert nagyon messze voltunk a vártól, a várágóuk lőtávolatától. Legjobb esetben is a csapatunknak csak kis része juthatna el a várba, – a többi vagy elmenekülne, vagy leölnék, vagy elfognák.

– A másik terv az volt, hogy vágjuk keresztül magunkat, de ez majdnem a lehetetlenséggel határos, mert az ellenséges csapat nagy és sűrű sorokban áll és mert a vasasok is kemény legények. És ha sikerülne is, – a csapatunknak egy részét, talán egyharmadát, vagy a felét is fel kellene áldoznunk.

– A harmadik terv az volt, – menjünk vissza és hívjuk segítségül a kuruc csapatot. Ezt, mint lehetetlent, Bercsényi küldöttje elutasította, – mert annak a csapatnak más parancsa van és talán már el is távozott.

– A negyedik vélemény pedig az volt, hogy a csapatunk forduljon vissza Bánkeszinek, keljen át a Nyitrán s a tormási dűlőnek fordulva, várja be az éjszakát s akkor iparkodjék beosonni a várba. Ezt a tervet is elutasította Bercsényi hadna-

gya, mert hogy neki az a parancsa, hogy ma délben, ha törik, ha szakad, ott legyen a várparancsnoknál.

– Hadnagy urak, – szólalt meg ekkor Pál, – ez a feladat csakugyan olyan, amelyet azon közmondás szerint kell és lehet csak megoldanunk, hogy „Többet észszel, mint erővel“. Leverni nem bírjuk ezeket a németeket, tehát ki kell fognunk rajtuk. Nekem az a tervem, hogy a túlerős ellenséges csapatot szakítsuk ketté, hogy utat nyisson nekünk és a két fele között rohanjunk a vár felé.

– A két hadnagy nagyot nézett Pálra, mintha csak azt gondolták volna, hogy megbolondult ez? Én sem tudtam, hogy Pál hogyan gondolja ezt, de ő megmagyarázta vakmerő tervét. Nagyon vakmerőnek találtuk, de megértettük.

– Itt jó darabra előttünk, – magyarázta Pál, – hegyes szögben elágazik egy dülőút Nagysurány felé. Nekünk hamarabb kell ott lennünk, mint az ellenségnek. S ott is lehetünk, mert mi közelebb vagyunk hozzá. Azután dühös rohammal megcsapjuk az ellenséget és hirtelen úgy teszünk, mintha megijedtünk volna s visszafordulunk és menekülünk. Az ellenség utánunk rohan. A mi csapatunk az elágazásnál ketté szakad, az egyik fele Bánkeszi felé menekül, a másik fele Nagysurány felé szökik. És mi hagyjuk magunkat üldözni úgy, hogy az ellenség minden percben azt hihesse, hogy no most kap el bennünket. És amikor így kettészakítottuk és már jó messzire magunk után csaltuk a németeket: akkor lecsapunk az útról a háromszög közepe felé, csatlakozunk egymással s rohanunk az út elágazása felé. Ez megzavarja a német csapatot. Hirtelen nem fogja tudni, hogy utánunk rohanjon-e? vagy az úton forduljon-e vissza? Előttünk pedig nyitva lesz az út. Mi hamarabb érjük el a bánkeszi út elágazását és tovább rohanunk a vár felé. Ügyesség és gyorsaság dolga az egész. És ebben az előzködésben nekünk az az előnyünk a németek fölött, hogy mi könnyű lovasok vagyunk és kevesen vagyunk.

– És ha az ellenség nem szakad ketté? – vetette ellen Bercsényi hadnagya.

– Ha üldözni fog bennünket, akkor bizonyos, hogy akaratlanul kettészakad, – válaszolta Pál.

– És ha nem sikerül ez a terv? – vetette föl a mi hadnagyunk.

– Csak akkor nem sikerülhet, mondotta Pál, ha az ellenség észbe kap és nem üldöz bennünket, de ez nem tehető fel, mert a küzdelem heve elragadja és mert azért jött utánunk, hogy üldözzön és elfogjon minket. És ha csakugyan nem fog üldözni: akkor mi se szakadunk ketté és gondolkodhatunk más menekvésről.

– Én nagyon vakmerőnek, de kivihetőnek tartom ezt a tervet, – mondotta Bercsényi hadnagya, – mert az ilyesmire az ellenség nem is gondol.

– Nagyon vakmerő, az igaz, – mondotta a mi hadnagyunk, – de jobbat nem tudunk, azért én is hozzájárulok.

– Ha hozzájárulsz hadnagy uram, – mondotta Pál, – akkor a felelősséget magamra vállalom, de csak azzal a feltétellel, hogy a csapat feletti parancsnokságot átruházod reám és Ozoróvszkyra addig, amíg egészen biztonságban leszünk. Nagyra becsülöm én a te vitézségedet és tudásodat hadnagy uram, de az ilyen vakmerő fogásokban mi tábori lovasok gyakorlottabbak vagyunk, mint ti várbeliek.

– A fővezér hadnagya azonnal megértette ezt a feltételt s azt mondotta a mi hadnagyunknak, hogy csak hagyja rá Pálra. Ez pedig szívesen ráhagyta, mert Pálnak és Györgynek hírnevét jól ismerte és ha a terv nem sikerülne: nem az övé a kudarca.

– Pál azután elosztotta a csapatunkat kétfelé, kioktatta a legényeket, összebeszélte Györggyel s elrendelte, hogy György a két hadnaggal, velem és a csapat felével a bánkeszi úton meneküljön, ő pedig az egyik altiszttel és a csapat másik felével a nagysurányi dülőúton fog menekülni. És azután Pál és György vezetése alatt megindultunk.

– A nagysurányi dülőút elágazását mi értük el jóval előbb, mint az ellenség. Azután a színleges támadás, a hátrálás, az ellenséges csapat kettészakadása, a további üldöztetésünk és a mi letérésünk a két útról és elkanyarodásunk, vagyis minden azon mód szerint történt, ahogy ezt Pál elgondolta.

– Csak az áttörés végén, a két út elágazásánál történt nagyon komoly baj.

– Amikor Pál a levegőben meglóbált egy kis zászlót és az irányt mutatva lecsapott vele: erre a jelre György hatalmas hangon kiáltott: „Csapat balra utánam, rohanva vágtsass“. És mi a legelőn és a tarlón utána vágattunk s el is értük a két út elágazását anélkül, hogy az ellenség utólért volna. De Pál és csapata nem tudni, miért, talán az elkanyarodásnál elszámította-e magát? vagy nehezebb volt-e a talaja? – valami száz lépéssel mögöttünk maradt. György folyton hátra tekintgért, látta, hogy Pál elmaradt és azt is látta, hogy a bánkeszi úton ugyanolyan távolságban egy harminc lovasra tehető vasas német száguld utánunk. Felismerte a veszélyt, tudta, hogy ezek és Pál csapata a két út szögében össze fognak csapni. Rögtön kiadta a parancsot, hogy a két hadnagy és négy ember csak vágtsassanak előre, ő meg velem és a csapat többi emberével visszafordult. És a legvadabb rohanással rontottunk neki szemközt a német vasasoknak. Sohase láttam Györgyöt, ilyen felbőszültnek és hatalmasnak. „Hajrá, kuruc utánam! Üsd nem apád! Vadul neki! Csak a fejét!“ – dörögte félelmes hangon és mi összecsaptunk a németekkel. Ugyanekkor Pál és csapata szintén egész dühvel oldalba kapta a dragonyosokat. Meg is csaptuk és szétugrasztottuk ezeket úgy, hogy örült, aki ép bőrrel elnyargalhatott.

– Így lett szabad előttünk az út Ujvár felé.

– De a németek nagyon dühösek lehettek, hogy így becsaptuk őket és kicsúszunk a markukból, amikor azt hitték, hogy már megfogtak. Mert elég hamar összeszedődtek és örült vágatással száguldottak utánunk. Csakhogy mi akkor már valami ötszáz lépéssel előnyben voltunk és mi se kiméltük a lovainkat. A távolság azonban mégis egyre fogyott közöttünk. Szerencsénkre már elértük a nyárhídi dűlőt s ekkor egy gránátgolyó süvített el fölöttünk és a köztünk levő távolság közepe táján oldalt csapott le. Ennek mi nagyon megörültünk, mert ez a gránát azt mondotta nekünk: „Ne féljétek, megvédelmezzük.“ Az üldözőinknek pedig azt jelentette: „Csak gyertek közelebb, majd közétek pörkölünk!“

– El is maradtak ezen lövés után a vasas németek. Hátrafordultak, mi megszűröl láttuk, hogy elkanyarodtak Csike dülőnek és nagy kanyarodóval, üres kézzel mentek vissza a táborukba.

– Mi azután nyugodtabban közeledtünk a várhoz és amikor a malomsánc védővonalát elértük: akkor Pál megállította a csapatot és jelentette a hadnagynak, hogy már veszélyen kívül vagyunk. Két emberünk, az egyik altiszt és egy közember erősebben megsebesült, de ezeket is behoztuk. Azután letette a komandót.

– A két hadnagy nem tudott kifogni a köszönő és dicsérő szavakból és bezzeg szorongatta a kezét a két barátunknak. Az pedig, hogy a várban, amikor bevonultunk, nagy volt a gaudium: magad is elképzelheted.

– Egy harmadik esetnél alólam kilőtték a lovat. Ez a lévaistrázsa dülőben történt. György nyomban ott temett mellettem és elkiáltotta magát:

– Beretzky! hozz hamar egy lovat Barkónak!

– Mindjárt hozom!

– És rövid néhány perc múlva hozta is. Fejbe kólintott egy vasas németet és lelökte a lováról. Azután hamarosan összeszedtük magunkat s úgy megcsaptuk a vasasokat, hogy elfutottak. Kettőt el is csíptünk belőlük.

– Nagy Csike pusztánál Tardoskedd irányában pedig úgy jártunk, – de ezt most már nem mondhatom, el, mert hallom, hogy abrakolásra kürtölnek.

– Jöjj el és mond el délután, – invitálta Gábor.

– Nem jöhetek, – felelte Imre, – mert csak délig tartott a pihenés. Délután már szolgálatban vagyok. Majd más alkalommal elmondom.

Ez a más alkalom pedig nagyon soká jött meg, mert Gábornak magának is nagyon sok lett a dolga. A várban össze kellett írnia és meg kellett becsülnie a károkat, amik az uraság házán és a többi uradalmi épületeken estek. Alighogy ezzel elkészültek, híre jött, hogy Heister azon való dühében, hogy Érsekujvárt bevenni nem tudta és hogy a kurucok fölégették Lévát, ahol téli szállásra elhelyezkedni akart: nagy pusztításokat vitt végbe és az esztergomi érseknek bars megyei birtokait sem kimélte meg. Tanácskoztak ez fölött Kapronczay tisztartóval és Bodonyi Miklós uradalmi ügyésszel s megegyeztek abban, hogy itt sürgősen cselekedni kell.

Azonnal útra is kelt Gábor az ügyésszel. Magukhoz vették a törvényes bizonyosságot (Testimonium legale), a szolgabíró és az esküdtet. Faluról-falura, majorról, majorra mentek az érsekség kárát pontosan megbecsülték.

Ezeket a kárbecsléseket Gábor magával vitte, bemutatta a hercegprímásnak. Ez mód fölött bosszankodott azon, hogy a császári hadsereg az ő jószágait se kimélte meg, holott a kurucok nem bántották. Meghatalmazást adott Gábornak, hogy ezt a kárát téríttesse meg. És Gábor egyenesen Bécsbe ment s nagyon erőlyesen lépett föl. Követelt és fenyegetődzött és addig járt a Hof-KriegsRath nyakára, amíg a hercegprímás kárát kétharmad részben megfizették, egyharmad részben pedig a subsidiumba, vagyis a hadiadóba betudták. Ezért az eljárásáért Ő Eminentíája nagyon megdicsérte és meg is jutalmazta Gábort.

Imre pedig minden vasárnap megkapta a levelet Boriskájától és a hugaitól. És szorgalmasan felelt is rájuk. Persze ezeknél a feleleteknél a hugai húzták a rövidebbet.

S amikor beállott a tél és a kamocsai út járhatóvá lett: egy vasárnap jelentkezett Berthótnál és négy órai szabadságot és engedélyt kért, hogy kimehessen

Kamocsára. Nagy volt az öröme, amikor ezt Berthóty megengedte. És nagy volt az öröm Kamocsán, amikor Imre váratlanul meglepte Boriskáját. Ott azután megbeszélték, hogy Boriska és az édesapja vasárnaponként, amikor nem lesz rossz idő és járható lesz az út, – bejönnek Érsekújvárba a nagy misére és akkor egyikét órára mindig találkozni fognak.

Így is történt. És Berthótynak is eszébe jutott néha-néha megkérdezni Imrét, hogy nem volna-e kedve Kamocsára kiugorni, mert becsülte és sokra tartotta ezt a katonáját. És különös, hogy az Imrének mindig kedve volt.

Így azután Boriska és Imre elég gyakran találkoztak és nagyon boldogan telt mátkáságuknak ez az időszaka.

– Érsekújvár pedig az ostrom hősies visszaverése után Rákóczi korabeli hatalmának és dicsőségének a tetőpontján állott. A történelem lapjai és a kuruc világ költészete tele vannak Ujvárnak és a várórságének a dicsőítésével. A történetíró magasztaló szavait már hallottuk. A kuruc énekek egyikéből, hogy az érsekújvári magyarok büszkeségtől dagadó kebellet olvashassák, ide foglalom ezt a két versszakot:

**) „Vitézlő fiaknak
Végújváriaknak
Kiterjedt szép híre,
Mezőben járások,
Jeles portyázások
Vág vizén túl messzire,
Száguldván ki s széjjel
Németeknek vesztire.*

*Vég-Ujvár fővára
Magyarok bátyája,
Kurucok dicsősége!
Bár álgú zendüljön:
Falad ne rendüljön –
Igyünknek erőssége!
Jeles vitézidnek
– Miként egrieknek
Terjedjen híressége.“*

Ilyen dicsőség övezte a kurucokat és az érsekújvári várat! Persze, hogy ez a hatalmas vár nagyon útvárában állott a császári hadseregnek, mert folyton fenyegette és csapkodta azt. Gyakran száguldottak ki bástyái közül portyázó csapatok „tele csutorával, rakott tarisznyával” és elkalandoztak a Vág, Duna és Garam mellékén s a „császár sűrű népén szép próbákat tettek“, vagyis jól megcsapkodták és elverték őket, ahol érték és sokszor foglyokkal és zsákmánnyal robogtak vissza a várba.

Ezekben a portyázásokban Barkó Imre strázsamester is mindig részt vett és vitézség dolgában egyik katonatársának sem maradt mögötte.

*) „Magyar Remekírók“ „Kuruc költészet“, IV. kötet, 227. lap.

Berthóty annyira megbecsülte Barkó Imrét, hogy egy-egy nagyobb sikerű portyázás után őt is kikérdezte, hogy merre jártak? és hogyan verekedtek? És ilyenkor, mintegy jutalmul, adta meg neki a néhány órai szabadságot, hogy Kamocsára kiruccanjon.

De ezt a kegyét Imre nem sokáig élvezhette, mert Berthótyt, akit Heister és Pálffy összefogva se tudtak legyőzni, letörte a halál. 1709 október 15-én lehelte ki hős lelkét.

Ugyanazon ősszel halt meg a hős Bottyán tábornok is. Kettejüknek elhunytával Rákóczi fejedelem seregeinek és hatalmának két erős oszlopa dőlt ki.

Tanuja volt később Barkó Imre annak, amikor egykori félelmes, hős vezérét, az árulóvá lett Ocskay Lászlót 1710 január 1-én lóra kötözve, tátongó sebbel az arcán, nyomorult állapotban Ujvárra behozták és szemtanuja volt borzalmas lefejeztetésének.

Négy fiatal kuruc tiszt, Beleznay, Bornemissza, Jávorka és Rác Miska megesküdött Ocskay vesztére. Jávorka Ádám hadnagy fogta el és hozta be Ujvárra. Csajághy János várparancsnok, Berthóty utóda, rögtön haditörvényszék elé állította. Másnap elítélték, harmadnap 1710 január 3-án a vár piacán lefejezték és fejét feltűzték egy árbócfára a Nyitra felé néző bástya fokára.

Árulását, elfogatását és borzalmas halálát leírja a történetíró, Thaly Kálmán „Ocskay László” című vaskos kötetében. És megénekli egy ismeretlen regős az „Ujvárrban” 1710-ben „szörzött” népballadában.

Ez a népballada egész tartalmával belekiváncozik és bele is illenék ezen történetünk keretébe. Terjedelmes volna miatt nem fér ide, azért csak a következő néhány sorát idézem:

**) Kurucok, kurucok, haj szegény kurucok!
Beh megsötétedett ti fényes napotok!*

*.
Labanc már Ocskay: sok vitéz hadnagy
Átkozva siratják az ő labancságát:*

Vérje meg az Isten állhatatlanságát!

*.
Viszik már, viszik már kötve paripára
Nyargalton – nyargalvást – viszik már Ujvárra.*

*.
Feltűzték a fejét a bástyafokára,
Amely néz Nyitrára, – egy nagy árbocfára.*

*Nagy, fekete hollók sűrűn szálldosának –
S ott körül-kerengvén ekkép károgának:*

*) „Magyar Remekírók” „Kuruc költészet”, IV. kötet, 229. lap

*Kár, kár, kár, kár vala Ocskay Lászlónak
Ilyen nagy vitéznek – lenni árulónak!*

*De nem kár hazáját, vérit eladónak
Szemeit kivájni, fekete hollónak!“*

.....
*Ezt szörzék Ujvárbán, ezerhétszázttízben
Szegény magyarokat segítse az Isten!*

Ocskay László kivégeztetését Heister kegyetlenül megtorolta. De nem sokáig folytathatta vérszomjas dühöngését, mert a betegség elnyomorította őt és a fővezéri pálca csakhamar kihullott a kezéből.

Gróf Pálffy János lett Heister után a császári, hadsereg fővezére. Neki legsürgebb dolga volt, hogy a magyarok bátyáját, a kurucok dicsőségét, – Ujvárt ostrom alá vegye.

A várórség méltóan régi hírnevéhez, vitézül védte a várat. És a császári sereg csak gaz árulás útján jutott a vár birtokába 1710 szeptember 24-én.

Nem a várórség soraiból és nem a vár lakosságából került ki az áruló. A várba szorult idegenek árulták el és szolgáltatták a várat az ostromló császári hadsereg kezére.

A várórségnek egy kis része, közöttük Barkó Imre, kimenekült a várból, amelyet megmenteni már nem tudott.

És Barkó Imrét a Rákóczi fejedelemhez való törhetetlen hűsége és lelkesedése, mint a fészkeből kivert sast a két hatalmas szárnya, vitte, ragadta oda, ahol még diadalmasan lobogott a Szűz Máriás lobogó ezzel a jelmonddal:

P R O P A T R I A E T L I B E R T A T E !

II. KÖNYV

I. FEJEZET

Temetés nagymajtényi síkon. A kegyelem. A bujdosás

A magyar nemzet történetében az 1711. esztendő tele van gyásszal, keserű és mérhetetlen fájdalommal, mert ebben az esztendőben lehullott a nagy Rákóczi tündöklő csillaga és elborult a kurucok dicsősége.

Nyolcadik éve tartott már a háború. Nyolcadik éve viaskodott már hazájáért és szabadságáért a maroknyi, alig két és fél milliónyi magyar nép Európa akkori legnagyobb hatalmasságával, a német császárral. És a császár jobban bírta a hosszú háborút katonáival is, pénzzel is.

A kuruc táborokban egyre fogyott a harcosok száma. A nép elszegényedett, nem bírta tovább a nagy áldozatokat. Az országban, amerre Heister seregei és a rácz hadak elvonultak és mindent elpusztítottak, – nagy területek heverték parlagon. Nem volt elegendő munkáskéz, hogy a földet megművelje.

Bezerédy, Ocskay és mások árulása nagy dűlást vitt végbe a magyar nép lelkében s megingatta a magában való hitét. A bizalmatlanság és gyanakodás, ez a lelki epidémia annyira elterjedt: hogy a szabadságharc egyik legnagyobb és legönzetlenebb hősére, Vak Bottyánra is rávetette undok árnyékát.

Egyidőben ezzel a lelki epidémiával 1710-ben megjelent az országban egy irozatos rém, – a pestis, a fekete halál. És ez is segítette a császárt és pusztította a magyart.

A fejedelem szívében is megrendült a hit, hogy a magyar nemzet egymaga képes lesz kiküzdeni a szabadságát. Idegen segítséget keresett és az orosz cár ígéretében bizakodva kivonult Lengyelországba. Abban reménykedett, hogy rövid idő múlva nagy sereggel fog visszatérni.

Február végén indult el Rákóczi fejedelem erre a végzetes útjára néhány ezer emberből álló, kis sereggel. A Kárpátok peremén, az ország határán megállott a sereg és imával búcsúzott a haza földjétől. Mikor az imának vége volt, – a tábori kürtös belefújta a kürtjébe és tévedésből azt fújta, hogy: „Visszafordulj! “

Mintha a kürt szavából egy sikoltás, egy jajszó, egy utolsó figyelmeztetés csendült volna ki. Nagy zavar támadt a seregben. Sok arcon kigyúlt az öröm, hogy mégsem hagyják el a hazát.

A fejedelem megdöbbenve és ingerülten fordult a kürtös felé s eközben papírja megbotlott.

De a zavar csak pillanatokig tartott, mert újra felharsant a kürtszó, a végzetes parancs:

– „Előre!”

A fejedelem átlépte a határt és soha többé nem látta viszont a hazáját.

Távozása előtt a fejedelem a szabadságharcnak további sorsát egyik legjelesebb tábornokának, Károlyi Sándornak kezébe tette le és ráruházta a hatalmat az összes kuruc táborok fölött.

Az éles eszű Károlyi, aki legjobban tudta seregét összetartani, tisztán látta a helyzetet és nem sokat remélt, vagy talán semmit sem remélt az orosz cár bízgatásaitól. Tisztán látta, hogy a háborút folytatni nem lehet s hogy a további harc végső romlásba döntené a magyar nemzetet. Azért a legelső tette az volt, hogy a császári seregek főparancsnokával, Pálffy János tábornaggal rövid fegyverszünetet kötött.

A fegyverszünet alatt megindultak a békealkudozások. Hosszasan tartottak, úgy hogy a rövid fegyverszünet le is járt és meg kellett azt hosszabbítani.

Két magyar főúr kezében volt akkor a magyar nemzet sorsa. Bárány Károlyi Sándor és gróf Pálffy János kezében. A békepontokat Károlyi formulázta és a két magyar főúr ezek fölött viaskodott.

A császári udvar a messze Bécsből gyanakodva nézte Pálffynak alkudozását s ennek bizony nehéz munkája volt a császári udvarral és a Hof-Kriegs-Rathtal.

Az ország rendjei április végén jöttek össze a szatmári református templomban. Erre az országos gyűlésre Károlyi meghívta a fejedelmet és Bercsényit is és közölte velük a békepontokat. De ezek nem jöttek el, sőt levélben tiltakoztak a béke megkötése ellen.

Csak hogy a béke utáni vágy ekkor már oly erős volt, hogy a fejedelem tiltakozása nyomtalanul hangozott el. A gyűlés egyhangúlag elfogadta Károlyi békepontjait s felhatalmazta és utasította őt, hogy azok szerint kösse meg a békét.

És létrejött a híres szatmári béke. Véget vetett a hosszú háborúnak, kegyelmet biztosított a fejedelemnek és mindenkinek, aki leteszi a fegyvert és hűséget esküszik a császárnak.

Ebben a békekötésben Károlyi Sándor volt a magyar nemzet vívóbajnoka. És éles eszével, gyakorlati tudásával és energiájával megmentette a magyar nemzetnek azt, ami akkor még megmenthető volt. Gróf Pálffy János pedig ráeszmélt arra, hogy ő is magyar és expialta, jóvátette egy kis részét annak, amivel a saját nemzete ellen vétkezett.

Károlyi szereplése fölött sokat vitatkoztak a kortársai és később a történetírók, de az események igazolták a szatmári békét, mert alig telt el egy fél század: a magyar nemzet lélekszámában és vagyonában annyira megerősödött, hogy képes volt Mária Teréziának ingadozó trónját fél Európa ellen megmenteni.

1711 május 1-én, szép tavaszi napon történt meg a nagy májtényi síkon a békekötés nyilvános megpecsételése. A kurucok serege, mintegy tizenkétezer ember, felsorakozott a síkon. A Szűz Máriás lobogókat begöngyölték és a rúdjaikat a földbe szúrták. Kürtök harsogásával, dobok pergésével és ágyúk dörgésével kezdődött

a szabadságharc ezen utolsó nagy jelenete. A kurucok letették a fegyvert és hűséget esküdtek a császárnak.

Nagy pompa keretében folyt le ez a történelmi jelenet, de mégis végtelenül komor és szomorú volt. Tönkre ment remények, lehullott nemzeti ideálok és a letört szabadság temetése.

Mikor az eskütétel megkezdődött, a ragyogó, májusi ég hirtelen beborult és megeredt a lassú, permeteg eső. Mintha csak a magyar nemzet géniusának könnyei peregtek volna alá az égi magasokból.

Az ünnepség után a zászlókat összeszedték, szekerekre rakták és vitték fel Bécsbe, az arzenálba.

Minden kuruc, tiszt és közember egyaránt certifikátot kapott, amelyben ékes német nyelven meg volt írva a neve, a rangja, a hovávalósága és igazolva volt az, hogy a hűségeskü letette és kegyelmet kapott. Valami hat iroda gyártotta ezeket a certifikátokat. Aki megkapta a magáét: mehetett Isten nevében, ahova akart. Csakhamar szét is oszlott a kuruc tábor. Mindenki sietett szülőfalujába, haza, az eke szarvához, vagy a mesterségéhez, – akinek volt otthona, földje vagy mestersége.

Tábori staféták száguldottak szanaszét az országba az összes kuruc táborokhoz és a várakba. Parancsot vittek Károlyitól, hogy a béke meg van kötve, a fegyvert le kell tenni, hogy kegyelmet kap, aki a császárnak hűséget esküszik, – és hogy a táborok oszoljanak szét.

A mi három kurucunkat az első fegyverszünet megkötésének a híre egy Zemplén megyei, már nagyon lepadt táborban találta. Erre a hírre még inkább lefogyott a tábor, mert a közeli vidékre való katonák elszéledtek és hazamentek.

A mi kurucainknak nem volt hová menniök. Csak Pogrányba mehettek volna, de erre gondolniok sem lehetett, mert Zemplén megye nagyon messze esik Nyitrától. Tanakodtak, hogy mitévők legyenek s megegyeztek abban, hogy tétlenül nem őgyleghetnek, mert megöli őket az unalom. Utoljára is Ozoróvszky döntötte el a kérdést a következőkép:

– Fiúk! – most javában folyik a tavaszi munka. Szükség van munkászekerekre. Menjünk napszámba, mezei munkára a szomszéd uradalomba. A lovunkat is magunkkal vihetjük, azzal is kereshetünk. Az időnk is gyorsabban telik és egy kis pénzmagot is szerezhetünk. Jó lesz a rosszabb időkre.

Úgy is tettek. Mezei munkába állottak. Szívesen felfogadták őket. A paripájukat eke elé fogták. Maguk is, lovuk is el volt látva és csakugyan pénzmagot is kerestek. Ki is tartottak ebben a munkában egész a béke megkötéséig.

Május elején egy vasárnapi napon össze volt verődve a tábor. Tétlenül támolyogtak a katonák. Csüggedten várták a híreket Szatmár felől, semmi jót nem remélve és minden rossztól félve. Kémlelték az országutat és azon a késő délutáni órákban csakugyan feltűnt egy lovas, aki a tábor felé tartott. Lassan, fáradtan kocogott a lova, mintha nehezen hordaná a gazdáját. A lovas hanyagul ült a nyeregben, semmi kedve sem volt ahhoz, hogy nógassa a lovát és hogy délcegen kihúzza magát.

Mikor beért a táborba, mogorván rászólt az első katonára, akivel találkozott, hogy vezesse őt a szolgálattelvő tiszthez. Csakhamar szembe került ezzel a tiszttel. Ennek is fukar szóval csak annyit mondott, hogy jelentse őt be az ezredesnek.

– Kit jelentsek be főhadnagy uram?

– Jelentsd, hogy Szatmárról jövök. Parancsot hozok. Pár nap előtt még kevély kuruc voltam, most a balvégzet stafétája és nyomorult földönfutó vagyok.

A staféta bement az ezredeshez és jó félóráig időzött a sátorban. Bizonyosan a nagymajtényi, parádés temetést mondotta el az ezredesnek. A sátor körül sűrű sorokban összeverődött a legénység és várta, hogy mi hírt hozott a futár. S amikor ez kilépett a sátorból: tizen is, huszan is kérdezték, faggatták:

– Mi van? – mi történt? – mi lesz velünk?

– Majd megtudjátok csakhamar, hogy mi van. Majd elmegy tőle a kedvetek, ha ugyan van ebből a materiából még valamitek, – felelt kelletlenül a futár és körülnézett, mintha keresne valakit. S amikor a tekintete nem találta meg azt, akit keresett, – harsány hangon kiáltotta, hogy távolabb is hallható legyen:

– Ozoróvszky György, itt vagy-e?

– Itt vagyok! – Te vagy az Orbán bátyám? – kiáltotta jó messziről Ozoróvszky és futott és csakhamar odafurakodott a stafétához.

Felismerte a hangjáról. Mert a staféta nem volt más, mint a mi régi ismerősünk ebeki és tatárkövi Geörch Orbán, az ötödik Orbán a familiában.

Szó nélkül és örömtelenül karolt egymásba a két kemény kuruc, akiknek éveken keresztül sok közös bajuk és örömük volt.

Elindultak, hogy a tömegből kikerüljenek és Geörch szava csakhamar megjött, amint megpillantotta Ozoróvszkynek két barátját.

– Nini! itt van Beretzky is, meg a Barkó gyerek is! Szervusztok fiúk! Ej de jó, hogy rátok akadtam. Már két helyen szölongattalak. De jó, hogy megtaláltalak. Mert ott, a nagy leégéskor is gondoltam reátok. Hoztam nektek onnan olyasmit, – aminek meg fogtok örülni. Egy balzsamcsöppöt hoztam nagy keserűségetekre. Majd elmondom mindjárt, de itt nem lehet. Menjünk oda messzebb, az akácfa alá, ott magunkban leszünk és ott mindent elmondok.

Azután elakadt a szava és némán mentek tovább az akácfa alá. Ott megállottak. Ozoróvszky megragadta és megrázta Geörchnek a vállát és izgalomtól remegő hangon szólt rá:

– Ember beszélj hát, mi van?

– Mi van? Hát béke van! – hogy enné meg a fészkes fene. Hogy csapna bele a mennydörgős ménkü minden nap hétszer. A kevély kurucok a császár szolgálai lettek. Szolgai járom szakadt a nyakukba és a hűségesküvel úgy összekötözték a kezüket, lábukat, hogy mozdulni sem tudnak. Az idegen katonaság még jobban fog garázdálkodni, mint a szabadságharc előtt. Agyongyötri a magyarok lelkét és kiszipolyozza vérük utolsó csöppjeit is. Ilyen lesz a béke. Vége a kuruc dicsőségnek. A majtényi síkon eltemették a magyarok szabadságát! Mehetsz kuruc pajtás oda, ahol a part szakadt! Mehetsz krumplit kapálni. Paripádat eladhatod a kupecnek és a kardodat a kéményben a füstre akaszthatod. Vége a kuruc dicsőségnek! A nagy majtényi síkon eltemették a magyarok szabadságát! Irgalmas

Isten, miért aláztad meg a magyart? – Miért fordítottad el irgalmas arcodat tőlünk, elnyomott magyaroktól?

Mint a láva a tűzhányó kráteréből – úgy ömlött a keserűség Geörch szívéből. A pajtásai rémüldözve hallgatták s ereikben szinte megdermedt a vér. Szóhoz jutni nem tudtak, mert Geörch rövid lélekzetvétel után tovább folytatta:

– És van más is, nemcsak béke. Van kegyelem is olyan bőven, hogy torkig jólakhattok vele és meg is fulladhattok tőle. Kegyelem mindenkinek, aki kifordítja a lelkét, megtagadja a magyar hitét és beszegődik császári lakájnak. Bőven kijut a kegyelemből fejedelmünknek is. Persze ennek a kegyelemnek nagy az ára. Csak annyi, hogy a fejedelem és az ő személyében az egész, megkínzott magyar nemzet zárándokoljon el Bécsbe és leboruljon a trón zsámolyához. Borzasztó ezt elgondolni is! Gonosztevőkkel szemben a kegyelem a hatalomnak nagylelkűsége, vagy véletlen szeszélye vagy politikája. Mi nem voltunk se gonosztevők, se lázadók. Mi nyílt csatákban küzdöttünk és ontottuk vérünket hazánkért és ősi szabadságunkért. Engem úgy vág ez a kegyelem, mint egy korbácsütés. Nekem nem kell se ez a képmutató béke, se ez a megbélyegző kegyelem. Megyek Tatárköre. Istenhozzádot mondok az öregemnek, az édesapámnak s azután megyek Rákóczi után.

A lesújtott kuruc lélek lázongása tört ki Geörch Orbán elkeseredett szavaiból. Úgy hatottak ezek a hallgatóra, mintha ökölcsapásokkal ütötte volna a szívüket. Nem várt feleletet, nem is hallgatott sokáig. Elővett a tarsolyából három darab írást és így folytatta:

– Nesztek! – itt van a ti kegyelmetek. Onnan hoztam a nagy temetésről. Nesze György ez a tied. Nesze Beretzky ez a tied, ez a harmadik meg a tied Barkó. – És mindegyiknek átadott egy certifikátot.

Ozoróvszky kezébe veszi az írást és elolvassa, hogy ő Georg Ozoróvszky letette a hűségesküt, hogy kegyelmet kapott. Amint ezt elolvasta, haragosan ráívelt Geörch Orbánra, hogy ez, ami ebben az írásban van, cudar hazugság. És szét akarta tépni a certifikátot. Beretzky észrevette ezt a mozdulatát és hirtelen kikapta az írást Ozoróvszky kezéből.

Barkó pedig dühösen lecsapta az írást a földre és rá akart taposni. De Beretzky villámgyors mozdulattal felkapta, mielőtt Barkó rátaposott volna.

– Csak semmi izgalom! Csak lassan és okosan fiúk! – szólt közbe Beretzky. – Ezt a certifikátot, ki-ki a magáét gondosan meg fogja őrizni. Nem lehet tudni, hogy mire lesz ez jó nekünk. És Orbán bátyám, én neked mind a hármunk nevében megköszönöm, hogy azokban a keserves órákban is ránk gondoltál. És csak azt szeretném tudni, hogy hogyan szerezted ezeket a hamisítványokat.

– Pardon! – vágott vissza Geörch Orbán. – Semmi hamisítvány! Ezeknek a certifikátoknak minden betűje, pecsétje, aláírása igaz és valódi. Én csak egy pontot sem tettem reájuk. Szerezni pedig úgy szereztem, hogy az egyik irodában a három legényem kivette a maga certifikátját, azután betanítottam őket, hogy te most Ozoróvszky György vagy, te pedig Beretzky Pál, te a harmadik meg Barkó Imre. És egy másik irodában kiállították nekik ezt a három certifikátot. Ez csak nem hamisítvány. Legfeljebb egy kis furfang. Még a főprotokollumban is benne

van a nevetek, hogy letettétek az esküt és megkaptátok ezt az írást. Csak tartsátok meg. Igaza van Beretzkynek, hogy nem lehessen tudni, hogy mire jó. De azért sokat ne bizakodjatok benne és ne nagyon mutogassátok magatokat a becirkelőknek és a zsandároknak és mindig eszetekben tartsátok, hogy ne higj kuruc a németnek, akárhogy is hitegetnek.

– És most ha van borotok, ide vele! Igyunk egyet búfelejtőnek. És siessünk, mert hallok, hogy parancsra kürtölnek.

A parancs kihirdetése után és az éjszaka leple alatt a kuruc tábor úgy szétszaladt, hogy reggelre csak a hült helye maradt ott.

A mi három kurucunk korán reggel visszament folytatni a munkát. Mert náluk becsület dolga volt a félbehagyott munkát elvégezni. Három nap leforgása alatt be is fejezték. Megkapták a bérüket s a paripájukat megvette az uradalom. Pénzük tehát szerény igényeikhez mértén hónapokra bőven volt. És bizony nem utolsó dolog és nem kellemetlen tudat az, ha az embernek pénze van.

Más kincseik is volt. Fiatalok és egészségesek voltak. És szívük tele volt a szerelem hatalmával, a boldogság édes reményével és erős hitével. Nem is tudnám megmondani, hogy milyen nagyon nagy kincsek ezek. A szabadságharc szomorú vége megrendítette őket, de kincseik birtokában lelki erejük nem törött meg, a csüggedés nem tudott úrrá lenni a lelkükön.

A messze eső Nyitra megyébe, ennek egy kis falujába, Pogrányba vonzotta őket a szívük vágya. Búcsút mondván az ispánnak, el is indultak oda.

Észak felé, a hegyek közé vették útjukat. A hegyes vidék jobb talaj a bujdosónak, mint a messze áttekinthető rónaság. És ők ezt a vidéket jól ismerték még azon évekből, amikor Ocskay alatt erre kalandoztak. Nappal az erdők sűrűjében húzták meg magukat, éjjel a szép májusi csillagos éjszakákon szorgalmasan gyalogoltak s folytatták hosszú útjokat.

Már hetek óta gyalogoltak így, amikor Trencsén alá értek. Ezt elkerülték és Bán felé kanyarodtak.

Ott Ozoróvszkyt egy különös, édes érzés fogta el, – a szülőföld szeretete. Az erdő szélén hagyta a két barátját és ő maga korán reggel bement a közeli faluba. Az a vágy vitte őt, hogy újra lássa azt a falut, újra lássa azt a házat, átölelje annak a háznak a kapufáját, amelyben a bölcsője ringott s amelyben régen játékos, boldog gyermekéveit élte le.

Bement a faluba s a gyermekkori emlékek körülzsongták a lelkét, mint a méhek a virágzó cseresznyefát. Körülnézett és a falu más volt, mint azelőtt. Mintha lerongyolódott és megöregedett volna. Odament a szülői házhoz és alig ismert rá. Olyan kopott és elhanyagolt volt az, mintha nem is volna gazdája. Egy kuvasz előugrott az ól mellől és elvakkantotta magát. Erre egy öreg cseléd bújt elő az istállóból és bambán nézett rá, azt gondolva magában, hogy mit keres itt ez az idegen ember.

– Adjon Isten jó reggelt, – szólította meg az öreget. – Itt lakik Ozoróvszky János és itthon van-e?

– Itt lakott valamikor, de már régen kint nyugszik a temetőben.

– És a felesége és a gyerekei merre vannak?

– Azok is vagy meghaltak, vagy elszéledtek, – hangzott a válasz.

Többet nem is kérdezett György. Bánat borult a szívére, szomorú tekintetet vetett a szülői házra és tovább ment a temetőbe.

Szülei sírját kereste a nagy kereszt tövében, de nem találta. A fejfák elkorhadtak, a sírdombokat elegyengette az idő és benőtte a fű. Csak a csipkebokor volt meg, amelyet ő ültetett a bátyjával a szülei sírjához. A bokor mellé odatűzte a fenyőgallyat, amit magával hozott. Áldó szavakkal és elmélyedéssel emlékezett meg szüleiről, elmondott egy rövid imádságot a poraik fölött és tovább ment.

Ekkor egy régi, kedves, ismerős hang ütötte meg a fülét: a templom harangjának a hangja, amely a reggeli misére szólította a híveket. Néhány férfi és aszszony, többnyire öregek, igyekeztek a templomba és néhány gyerek, fiú és leányka. Jött a pap is és a harangozó is. És György senkit sem ismert meg közülök és őt se ismerte senki. Idegen lett a szülőfalujában.

Csak a kis templom volt a régi. Bement és jóleső érzés töltötte el a szívét, amint tekintetével körüljárta a templom belsejét. Az oltár, mely előtt annyiszor minisztált, a keresztkút, a szószék, a szent János szobor, mind a régiek voltak. Az oltárkép is, amelyen szent György a sátánnal viaskodik, szintén ugyanaz volt, amelyet annyiszor látott s amely megmaradt gyermekkori emlékei között.

Megkezdődött a csendes kis mise. György letérdelt és buzgó áhítattal imádkozott. És amint az ég felé emelte tekintetét: a ragyogó májusi napsugár rezgése mintha odavarázsolta volna Klárika bájos arcát, mintha Klárika reámosolygott volna: „Bízzunk Istenben s önmagunkban!” Mintha a hangját is hallotta volna. Káprázat volt ez? Vagy érzékeinek és gondolatainak hallucinációja? Vagy valóságos jelenés a lelki világ titokzatosságából? Hiszen ez a rengeteg világ tele van rejtélyekkel, amelyeket csak sejtünk, de nem ismerünk.

György meghatva távozott a templomból és megtörtént vele az, ami már régen nem, hogy vígan füttyüreszni kezdett. Csak úgy sugárzott az arca, amikor barátaihoz ért. Ezek meglepődve néztek rá és faggatni kezdték:

– Mi történt veled György? – Olyan vagy, mintha kicseréltek volna. Beszéltél a bátyáddal?

– Nem beszéltem. Meghalt.

– Találkoztál ismerősökkel?

– Találkoztam és beszéltem kettővel.

– Kikkel beszéltél?

– Az Istennel és a Klárikámmal.

Ezen a feleleten Beretzky és Barkó még inkább meglepődtek. Azt gondolták magukban, hogy ez a György csakugyan ábrándozó poéta. És nem faggatták tovább. De a Györgynek vidámsága reájuk is átragadt. Fölkerekedtek és jókedvvel folytatták tovább az útjukat.

Pöstyénnél átkeltek a Vágon és Radosnánál keresztül hágtak a hegygerincen és leereszkedtek a Nyitra völgyébe. Sietve mentek. Pereszlénynél átkeltek a Nyitrán és rákanyarodtak a Darázsiba vezető, emlékezetes útra s esteledni kezdett már, amikor Szalakúzbá értek és ott a korcsmában pihenőt tartottak. Itt rövid falatozás és borozgatás közben Barkó Imre vette át a szót:

– Barátaim! – mondotta Barkó – komoly szavam van hozzátok. Eddig meg se beszéltük, hogy hova megyünk. Pogrányba ti ketten nem mehettek, mert ezt nekem becsületszóval megfogadtátok. De nem mehettek oda én sem, mert nem tudjuk, mi történik a világban, milyen idők járnak a kurucokra. Nem tehetem ki veszélynek se az enyéimet, se magamat. Azért én azt gondolom, hogy menjünk Kaszásához a meszes tanyára. Ott meghúzhatjuk magunkat, tájékozódhatunk s ott megbeszélhetjük azután, hogy hová menjünk és mitévők legyünk.

Barkó indítványát helyeselte a két barátja s rövid pihenés után fölkerekedtek és késő este beállítottak a tanyára.

Kaszás István felismerte és szívesen fogadta őket. Annál szívesebben, mert a kurucok kijelentették, hogy se a szállást, se a kenyeret nem kívánják ingyen.

Legelső szavuk az volt és mind a hárman egyszerre kérdezték Kaszástól:

– Hogyan vannak Pogrányban?

Kaszás megnyugtatta őket, hogy mindnyájan egészségesek, hogy a pestis ezt a vidéket elkerülte, hogy semmi különös bajuk nincsen, csak a kisasszonykák bús-lakodnak.

Ebben a feleletben azután teljesen megnyugodtak. És nagyon a lelkére kötötték Kaszásnak, hogy egy teremtet léleknek sem szabad tudnia, hogy ők itt vannak.

Másnap Kaszás bement Nyitrára hírek után szimatolni, hogy milyen idők járnak a kurucokra. A mi kurucaink pedig előszedték a munkásruhájukat és hogy ne tétlenkedjenek és idejük is jobban múljon: nekifogtak követ fejteni és követ törni. És három nap alatt olyan nagy halom követ törtek, hogy Kaszás gazda a tél beálltaig se tudja kiégetni. Közben egyre gondolkodtak és tanakodtak, hogy mitévők legyenek? – hova menjenek?

A negyedik napon csak ott termett Gábor barát ujjvárias paraszt ruhában, bajusz nélkül ugyan, de jó borostás pofával, úgy hogy teljesen beillett paraszt munkásnak. És abban, hogy így hirtelen ott termett, nem is csoda, se véletlen. Mert Kaszás gazda még azon éjszaka Pozsonyba szalajtott Istókot, amikor kurucaink a tanyára betoppantak.

Nagy örömmel fogadták Gábort. Mintha érezték volna, hogy ő fogja őket kihúzni a nagy csávából. Elmondották neki, hogy honnan jöttek és megmutatták neki a certifikátjukat is.

– Ejnye de jó, hogy ez a marhaleveletek is megvan, – ujjongott Gábor. Mert egy bécsi vicclap így nevezte el a certifikátot. – Nem sokat ér ugyan, olyan, mint a rossz bankó, amelyre semmit sem adnak, de azért mégis jó, hogy megvan. Hát-ha megjön az értéke!

– Jól tettétek, hogy ide bújtatok, – folytatta Gábor. – Rossz idők járnak a kurucokra. Rákóczi nem fogadta el a kegyelmet. Nem tette le az esküt. A bécsi udvarban attól tartanak, hogy egyszerre csak megint kiüt a háború. Azért minden gyanus embert összefognak és a certifikátnak se hisznek, mert ebből ezer meg ezer hamisítvány forog közkézen. Valami csaló banda jól pénzelt belőle.

– Nektek ugyan nem használ ez az írás, még ha valódi is. Nektek nem volna kegyelem. Nektek el kell rejtőznötök. Hogy meddig, azt nem tudom. De egyszer

majd csak visszazökken a rendes kerékvágásba ez a felfordult világ. Akkor azután előjöhetek a napfényre.

– No de ne féljete! Elbújtatlak én úgy, hogy nincs a császárnak az a zsandárja, aki rátok akadjon. Meg is van már a tervem mind a hármotokra. Soká törtem rajta a fejemet, elég időm volt hozzá. Nos ide hallgassatok.

– Te Ozoróvszky, – mondotta Györgynek, – ettől az órától fogva Kohút Gyuro vagy. Tótul beszélsz, a magyart csak töröd. Itt vannak az írásaid. Elviszlek molnárlegénynek a szímői malomba. Ott úgyis ismerős vagy, a mesterséget is érted. Ott a malomban megbújhatsz és kedvedre társaloghatsz a Vág tündérével és a magyar menyecskékkal. Ezek meg is cirógnak, ha szép lánglisztet és jó patyolatlisztet őrölsz nekik. Egyszóval pompás dolgod lesz. Csak azt kötöm ki, hogy elő ne bújj a malomból, amíg érted nem megyek. Elfogadod-e?

– Hát mit csináljak? – felelte György. – Jobbat kitalálni magam sem tudok.

– Veled hát rendben vagyunk!

– Imre, te meg mostantól Birkus Imre vagy, nesze fogd az írásodat. Bojtár vagy a Csörgőpusztán, a primási számadó juhász mellett. Ott tilinkózhatsz és faricsgálhatsz kedvedre, vagy ha nem tudsz, hát megtanulsz. Az Isten háta mögött van bizony ez a Csörgő pusztá, de csak egy jó órányira fekszik Kamocsától. Kikötöm, hogy ott maradsz békén és nem mutatod magad, amíg éretted megyek. Kezet rá, ha elfogadod.

Barkó Imre nagyot csapott a Gábor markába. Így fejezte ki azon való örömét, hogy közelébe jut Boriskájának és csendes, csillagtalán szombat estén rá is zörgethet az ablakára.

– Neked pedig Pál, – szólt Beretzkyhez fordulva, – igazán pompás, jó helyet találtam. Téged teszlek komornyíknak a pozsonyi nagypréposthoz.

– Engem komornyíknak? – pattant fel mérgesen Pál. – Nem megyek! Nem én! A szentséges római pápához se megyek komornyíknak!

– Ejnye no, hogy nem tetszik! Pedig nagyszerű hely, amit komendálok. Kényelmes, úri életed volna ott. Jobb helyet igazán nem tudok számodra kitalálni.

– Ne is törd rajta a fejedet, mert még olyant találsz kisütni, hogy menjek valami kukta mellé edénymosónak. Nem kérek a tervedből pajtás, majd segíték én magamon.

– Megyek is már. Isten veletek. Látjuk egymást, ha tiszta lesz a levegő. – Ezzel megölelte a barátait, utolsónak Gábort, ezekkel a szavakkal:

– Ne haragudj Gábor, hogy úgy felfortyantam és leszóltam a tervedet. De az annyira nem passzol nekem, akár csak a Juci néni kicsiny selyemtopánkája az én nagy darab lábamra. Isten veletek!

Nyakába vetette az iszákját, amelyben csekély holmija volt és már ment is. Hasztalan kérlelték, marasztották, – Pál bizony ott hagyta őket. Csak még egy-két meleg szóval a Kaszáséktól köszönt el.

– Roppant önfejj ez a Pál. Attól félek, hogy vesztébe rohan és hogy miránk is bajt hoz, – jegyezte meg Gábor.

– Nem féltém én Beretzkyt. Túljár az a németnek az eszén és kivágja magát az akasztófa alól is, – jegyezte meg Ozoróvszky.

Azután ők hárman is készülődni kezdettek. Semmi célja sem volt annak, hogy tovább maradjanak Kaszásék tanyáján. Nyugodtan megebédeltek, Kaszáséknak megköszönték a szívesseget, kiegyenlítették a tartozásukat és nyakukba akasztva tarisznyájukat ásóval a vállukon, mint kubikus munkások, útnak indultak.

Késő este volt már, amikor Szímőre értek és benyitottak Borka gazda malmába, amely vígan zakatolt. A molnárgazda mindjárt megismerte Györgyöt, mert ilyen szép szál legénye se azelőtt, se azóta nem volt. Szíves-örömet felfogadta és rögtön tisztán látta a helyzetet. És csak annyit mondott, hogy nagyon biztos és jó helye lesz neki itt a malomban.

Gábor és Imre is a malomban töltötték az éjszakát, de nagyon korán fölkekedtek és früstök idején már ott voltak Csörgő pusztán, Birkus Ádám juhász-gazdánál.

– Adjon Isten pálinkás jó reggelt Ádám gazda! – köszöntött be Gábor. – Ihol ni, megjött az Imre fia, csak azután jó keményen tartsa, hogy baja ne legyen a zsandárokkal.

Ádám gazdának se kellett a dolgot bővebben magyarázni. Mert az előrelátó Gábor Ádám gazdának a fiát már régen eldirigálta Lándor pusztára és Barkó Imre az ő fiának a helyét foglalta el. Be is töltötte olyan jól, hogy jobban se kellett.

Gábor nem sokáig időzött Csörgőn. Mindössze jól bereggelizett, egy jó órát pihent s ezalatt az öreg juhász gazdával elbeszélgetett, azután elindult Érsekujvárba.

Az volt a terve, hogy Érsekujvárott elvégzi a teendőit, azután elkerül Pogrányba, hogy Juci nénit és a két pogrányi galambot megnyugtassa, mert azok bizonyosan búslakodnak. De most nem juthatott el Pogrányba, mert Érsekujvárott a tisztartónál várta őt a hercegprímás sürgős parancsa, hogy azonnal menjen Pozsonyba és jelentkezzen.

II. FEJEZET

A zsandár

Az ország-igazgatási alakzatok között a legtüreletlenebb és a legszarnokibb a katonai uralom. A szabadságharc előtt főleg az idegen katonaság garázdálkodásai szították az elégedetlenséget és lobbantották lángra a harc kitörését.

A béke megkötése után az idegen katonaság nagy tömegben lepte el az országot. Meghódított ország volt bizony ez és a katonai kerületek úgy ráfeküdtek, mintha nehéz bilincsek lettek volna. A katonai uralom még elviselhetetlenebbé vált és szinte fojtogatta a magyar nép lélekzétvételét.

A kuruc nóták éneklését szigorú büntetések terhe alatt eltiltották. Még a templomi énekeket is cenzura alá vették és megnyirbálták! A gyülekezési szabadságjogot teljesen elkobozták. Mindenütt összeesküvést szimatoltak és ha három magyar az utcán összejött és beszélgetett: szétkergették őket. A zsandárok még a lakodalmakra, temetésekre és a keresztelőkre is odaütötték az orrukat.

A fegyvereket elkobozták és jaj volt annak, akinél a pelyvásban elásva, vagy a nádtetőbe bedugva egy rozsdás flintát, vagy kardot találtak. Még a vasvillákat és a kaszákat is nyilvántartották. A tárokat pedig, mint veszedelmes lázító eszközt, összeszedték, széthasogatták és elégették.

A katonai járási főnök, a Becirker hatalmasabb és félelmetesebb volt, mint a szolgabíró. Pedig rendes, békés időkben a járásban a szolgabíró volt a legnagyobb hatalmasság, a legnagyobb úr, – maga az Atya-Úristen.

A zsandárok, vagyis a katonai rendőrök hármas, ötös, vagy országos vásárok és búcsúk alkalmával nagyobb számú csapatokban is folyton szanaszét cirkáltak, összeesküvés után szimatoltak, bujdokló kurucokat kerestek és aki gyanusnak mutatkozott előttük: azt lefűlelték, bekisérték, vallatták s a hevenyészett börtönök állandóan tele voltak ilyen elfogott, gyanus alakokkal. A kóbor cigányok ekkor sokat raboskodtak.

A kuruc táborok a béke megkötése után mind feloszlottak s a kurucok kezén volt várak az egy Munkácsot kivéve, mind behódoltak a császári katonaság előtt.

– De a kuruc katonák nem nagyon tolakodtak, nem nagyon törték a lábukat, hogy a hűségüket letegyék. A császári hatalom félt, hogy parázs van a hamu alatt és minden szabad mozgást teljesen elnyomott.

Ez az elnyomás volt a feladata az idegen katonaságnak s első sorban a zsan-

dárok. A zsandár szó akkor talán még nem volt használatban, – de ez fejezi ki legtalálóbban a katonai szervezetű rendőrségnek a Bach-korszak idejében annyira meggyűlölt fogalmát, – ezért ezt az elnevezést használok, még ha ezzel egy kis megbocsájtható anachronizmusba botlom is bele.

Nyitrán a Piarista utcában egy kaszárnyszerű nagyobb házban helyezkedett el a Becirker hivatala a börtönökkel és a zsandár csapatokkal.

A zsandárok között feltűnt egy stajer tájszólással beszélő, hosszú szál legény, akinek borotvált volt az arca, kurtára volt nyírva a haja és a balszemére bandzsított. Azzal tűnt föl, hogy lármásan beszélt, tele szájjal és folyton szidta a kurucot és a magyart, úgy hogy a nyála is frecegett bele. Azzal is feltűnt, hogy valahányszor az őrzőtről visszaérkezett, mindannyiszor hozott egy elfogott kurucot. Csakhamar egy hármass csapatnak a vezetője lett. Úgy hívták, hogy Hacker Fritz. Senki se tudta, még maga a Becirker sem, hogy honnan és hogyan került oda.

Egy esettel tette magát híressé, amely akkoriban szenzációt és megdöbbenést keltett Nyitrán.

Egy szép júniusi napon fényes délben egy megvasalt embert kísért be Molnos felől három zsandár, ezeknek élén Hacker Fritz, a dühös zsandár, ahogy őt a köznép elnevezte.

Az elfogott, akinek a két keze volt megvasalva, hatalmas termetű, mokány magyar volt, hegyesre kipödört bajusszal és vasvilla szemekkel. Nemcsak az arca és kemény tartása, hanem a ruházata is egészen magyar volt. A borjúszerű inge fölött pitykegombos, piros mellény virított, fején pörge kalap, árvalányhaj bokrétaival, a vállán szűr félvállra vetve. Ráncos rövid gatyájának a rojtja a csizmája szárát verte, az ünneplő, kordovánbőr csizmáján pedig tarajos rézsarkantyú pengett. A fokosát, mint bűnjelet, a dühös zsandár vitte. No ez csakugyan nem lehet más, mint egy veszedelmes, vad kuruc.

Az utcákon megállottak az emberek és bámméskodva nézték, mint amikor a megkötözött bikát a mészáros legények a vágóhídra viszik.

Amikor a menet befordult a Piarista utca sarkán, egy suhanc elkiáltotta magát:

– Böge bácsi, Böge bácsi! Hova viszik?

– Hová? – hát az akasztófára kölyök! – oda is ember kell! – felelte dacosan a megvasalt magyar.

Nem telt bele egy félóra és futótűzként terjedt el a hír az egész városban, hogy a nyitrai székeskáptalan molnosi juhászát megvasalva vitték a zsandárok és holnap hajnalban fölakasztják.

Nemsokára egy szemrevaló falusi parasztasszony rohant végig az utcán. Magából kikelve ordította:

– Jaj az uram! Jaj felakasztják az uramat!

Egyenesen berohant a prépost rezidenciájába, egyenesen be az ebédlőbe s oda-borult a meghökkent nagyprépost lábaihoz és zokogva nyögte ki:

– Jaj méltóságos uram, elfogták az uramat! Jaj fölakasztják az uramat! Mi lesz velem és gyermekeimmel! Az Istenért segítsen méltóságos uram!

Böge Andrást pedig bevitték a Bezirks-komiszár elé s amint az végignézett

a magyaron, rögtön a fejébe vette, hogy itt súlyos eset forog fönn. Becsöngette az őröket, hogy felvegye a Befundprotokolt.

A kihallgatás nagyon kínosan ment, mert a komiszár nem tudott magyarul és az őrök is csak keveset tudott. Először is a nacionáléját vették föl a vádlottnak.

– Mi a neve? – volt az első kérdés.

– Böge András, – vágta ki keményen a vádlott.

– Schreiben Sie, – diktálta a komiszár: Gebe Kandrás.

– Gebe az öreganyád, Kandrás meg az öregapád cudar németje! – dohogta a fogai közt a vádlott.

– Was sagt er? – kérdezte a komiszár az őröktől.

– Azt mondja, hogy nem Gebe, hanem Beke és hogy Andreas.

– Gebe, oder Beke, es ist alles einz. Vagyis a komiszárnak teljesen mindegy volt, akár Gebe, akár Beke.

Ilyen kínosan ment ez a többi kérdésekkel is. A komiszár nem tudta megérteni és csak nagynehezen kapiskálta, hogy mi az a juhász.

A tényállásra a vádlott azt adta elő, hogy keresztelőre ment a komájához, azért öltözött ünnepelőbe s az erdő szélén ment, amikor ezek hárman itt ni, elfogták.

A dühös zsandár pedig úgy adta elő a dolgot, hogy amikor az erdő szélén meglátta őket ez az ember: hirtelen befordult az erdőbe és el akart szaladni. Utolérték, nem engedelmeskedett, sőt a fokosával az egyik zsandárnak rá is vágott a körmére.

Ezzel a kihallgatás véget ért és az akta külsejére ráírták, hogy: titkos gyűlekezés, hatóság elleni erőszak, tárgyalás holnapután, június 14, délelőtt 9 óra.

A cifra szűrt, az árvalányhaját elszedték a magyartól. A rézsarkantyút lecsavarták a csizmájáról s mindezeket elkobozták és Böge Andrást a börtönben lakat alá tették.

A prépostot mód felett bántotta a juhász esete. Mert ez kifogástalan magavi-seletű ember volt és nem is volt már gyerekember, mert már az ötven felé járt. Nem tudta elgondolni, hogy ez az ember valami bolondságba keveredett volna. Nyomban szalasztotta az inasát a káptalani ügyészhez, hogy segítsen a juhászon. De az ügyész nem volt otthon. Kint volt a zabori szőlőjében, messze fent az Aranyhegyen. És bizony órák teltek bele, amire az ügyész a prépostnál megjelent és megtudta, hogy mi a baj.

Azonnal elment a járási hivatalba, de a hivatal már zárva volt, csak a börtönőrtől tudta meg, hogy a juhász el van zárva. Megtudta azt is, hogy vele hat cigány is ott ül a börtönben. Mindössze csak annyit tehetett a juhász érdekében, hogy en-nivalót küldetett neki.

Másnap reggel, amint a hivatalos óra megkezdődött, a káptalani ügyész már ott volt a járási hivatalban, de a komiszáriust nem találta ott, mert az korán reggel nagyon fontos ügyben elutazott Egerszegre. Onnan csak késő este jön haza, de megtudta azt is, hogy a juhász ügyének tárgyalása másnap reggel kilenc órára van kitűzve. Nagyon bántotta az, hogy teljesen eredménytelenül járt s egyenesen a vármegyházára ment az alispánhoz s elmondotta neki ezt a főbenjáró esetet.

Az alispán kijelentette, hogy az ő hatósága a komiszár eljárására nem terjed ugyan ki, de az eset olyan súlyos, hogy a vármegye azt figyelemmel fogja kísélni. És megbízta a vármegyei ügyészt, hogy a holnapi tárgyaláson jelenjen meg.

Másnap reggel a tárgyaláshoz megjelent a káptalani ügyész és a vármegyei ügyész is. Sőt megjelent a szolgabíró is, az esküdtjével. Érdeklődött, hogy miféle összeesküvés pattant ki a járása területén. Ez nagyon imponált a komiszáriusnak, elő is vette azonnal Bögre András ügyét. Ennek ártatlansága nagyon hamar kiderült. Csak azért lett megbüntetve, mert az egyik zsandárt a fokosával megütötte. Egy napi fogházat kapott ezért és a vizsgálati fogsággal ez ki is volt töltve. Az elszedett holmiját visszakapta, csak a fokosát, mint veszedelmes fegyvert, kobozták el véglegesen.

Ezzel az elintézésel valamennyien meg voltak elégedve.

A két ügyész azért, mert úgy fogta fel, hogy a komiszárius a vármegye és a káptalan előtt beadta a derekát. És azért is, mert rövidesen megszabadultak ettől az ügytől. Mind a kettő kimerítő jelentést írt a molnosi juhász, Böge András esetében kifejtett erélyes és eredményes eljárásáról, – egyik a káptalannak, a másik pedig a vármegyének. És Böge András esete belekerült a vármegye aktáiba is.

Nagyon meg volt elégedve maga a juhász, mert érezte és látta, hogy egyszeriben híres ember lett. Majd szétvetette a mellét a büszkeség, hogy az urasága és maga a nemes vármegye is erélyesen sorompóba állottak érette.

Első dolga az volt, hogy a kapu alatt felcsavarta a csizmájára a rézsarkantyúját. Alighogy ezzel elkészült, nagy sivalkodással a nyakába vetette magát az élete párja s örömében úgy átnyalábolta, hogy a nagy darab ember alig tudott szuszogni. A sivalkodásra kifutottak a zsandárok, közöttük a dühös zsandár is. Ennek a lármájától a menyecske megszeppent s el is röstelkedett egy kicsit és lefejtette gömbölyű karjait embere nyakáról. Ez pedig eltolta magától az asszonyát, megigazította az árvalányhajas pörge kalapját, megvetően végignézett a zsandárokön, köszönés nélkül hagyta ott őket s kevélyen, délcegen, hangos sarkantyúpengéssel lépdelt végig Nyitra utcáin. Sokan megbámulták s ez nagyon a kedvére volt. Különösen annak örült, hogy az asszonya, aki a háta mögött lépkedett, az is látta ezt a dicsőséget.

De legjobban volt megelégedve és örült a komiszárius. Hiszen a hatalmas vármegye és az előkelő, gazdag káptalan, akik eddig tudomást se vettek róla, elébe járultak és ő megmutatta nekik a hatalmát. Maga az eset pedig nagy zajt ütött és elérte a célját, a megfélemlítést. Írt is róla jelentést a felsőbbségének, hogy összeütközésbe jutott a vármegyével és a káptalannal és hogy a konfliktusból ő került ki győztesen.

Hacker Fritzet pedig az egész csapat előtt nagyon megdicsérte. S a dühös zsandár ki is használta a főnökének a vele való megelégedését.

Két nap mulva névtelen levelet kapott a főnök, hogy Pogrányban veszedelmes kurucok rejtőzködnék. Rögtön hívatta Hackert s megparancsolta neki, hogy azonnal kutassa át Pogrányt s a kurucokat fogja el és hozza be.

Még délfelé sem járt az idő, amikor a dühös zsandár harmadmagával beállí-

tott a pogrányi korcsmába. És szidalmazva a kurucokat, betyárokat és magyarokat, nagy lármával támadt rá a korcsmárosra:

– Hogy hínak kend?

– Mosolygó Simon, – felelte a megrémült korcsmáros.

Gömbölyű volt az egész ember. Nagy, piros arca pedig olyan volt, mint a kerek holdvilág s majd kicsattant és folyton mosolygott a kövérségtől.

– Mosolígó! – Nem nevetni kend! – Kurucokat ide adni kend! – Mert én megvasalni kend!

– Nincsen nálam egy fia kuruc sem, – szabadkozott ijedten a korcsmáros.

Átkutatták az egész korcsmát, szobákat, istállót, padlást és a pincét is. Fegyver után is szaglászta. Találtak is egy rozsdás szuronyt. De amikor megnézték, erről is kiderült, hogy az csak egy piszkavas.

Percek alatt, mint a futótűz, terjedt el az egész faluban a rémhír, hogy itt vannak, kutatnak a zsandárok, közöttük a dühös zsandár.

A korcsmából egyenesen a falu házára mentek. Itt a dühös zsandár nagy lármával kezdte:

– Hol fan bíró? – melik bíró?

Erre a kérdésre nyugodtan előlépett egy szikár, izmos ember, Horga Péter, a bíró.

– Edj komisz kuruc keresni, Emerich Pargó a neved neki. Hol fan a komisz?

A bíró kereken tagadta, hogy ő Emerich Pargó nevű kurucot nem ismer. De amikor a zsandár tovább faggatta és a bal szemével mérgesen rábandzsított kiszaladt a száján, hogy volt itt egy Barkó Imre nevű kuruc, de azt már öt esztendő óta nem látták. És hogy nincs annak se apja, se anyja, csak egy nagynénje, Barkó Judit kisasszony.

– Ide hoszni Pargó kisaszon! – parancsolta a zsandár.

S amikor erre a bíró azt mondotta, hogy az nem jön ide: a zsandár menten elővett egy idézést és szalajtotta vele a kisbíró a kisaszonyhoz.

A kisbíró rohant és vissza is jött nagyon hamar az idéző cédulával együtt. A zsandár ráförmedt?

– Hol fan Pargó kisaszon?

A kisbíró nem volt ijedős ember és nyugodtan mondotta el, hogy mi történt. Hogy a kisasszony visszaadta neki az írást és azt mondotta, hogy nix tajcs és azt is mondotta, hogy ötet csak a nemesek bírāja, a szolgabíró, vagy a vicispán citálhatja.

A zsandár majd megpukkadt a mérgében. Szidta a szolgabíró, a vicispánt, a kurucot és a betyár magyart. S amikor így kitombolta magát, mérgesen ráripakodott a bíróra:

– Bíró kend szalagy! Most öt minútában elhoszni Pargó kisaszon, mert ha nem elhoszni: én megvasalok kend és viszlek Nyitrába, mert látok, hogy maga kend magát összecimborálja kurucokkal vele. Megmondani kisaszon, hogy nem lesz neki megbántás, csak muszáj írni vele protokol.

A bíró bosszankodva vakarta a füle tövét. Nagyon bántotta őt, hogy ez a gyűttment német zsandár lekendezi őt és úgy parancsolgat vele, akár csak a kondás

a sisakjával. De mégsem mert ellenkezni. Kelletlenül elindult, de nem öt perc, hanem jó félóra is eltelt, amire Judit kisasszonnyal a falu háza elé ért. Ott akkor már összeverődött és ácsorgott néhány tanácsbeli és más elegy-belegy, bábász népség.

Judit kisasszony fekete selyem ruhába volt kiöltözve és fekete volt a pártája is és a kesztyűje is. Mintha csak gyászolt volna valakit. Talán a meghalt magyar szabadságot? Az arca tele volt ráncokkal s az orra olyan hegyes volt, mint a szarkának a csőre s a tekintetében félelmes harag volt, amint végigmérte vele a zsandárt.

A zsandár kilódította a szobából az ott őgyelgő két embert, a két zsandárt az ajtó elé állította, Judit kisasszonyt durva hangon betuszkolta, azután elzárta az ajtót. Maga előre ment a tanácskozó szobába, odaparancsolta Judit kisasszonyt s amikor meggyőződött, hogy magukban vannak és senki sem hallhatja őket, – bárátságos hangon kérdezte:

– Juci néni nem ismer engem?

Judit kisasszonynak ismerős volt a hang, de az arc és az egész ember idegen. S haragosan felelt:

– Nem ismerem, – zsandárokkal nem tartok ismeretséget.

Erre a zsandár helyére ugratta a bandzsa szemét, egyre rántott az arcán s újra nyájas hangon szól:

– Juci néni még most sem ismer reám? – Én vagyok a Pál. – Beretzky Pál.

Judit kisasszony megtántorodott, mintha vérhullám csapott volna az arcán keresztül, de ez csak pillanatokig tartott. Mert nyomban olyan erővel, mint a vihar haragja, tört ki belőle az indulat:

– Óh te akasztófára való, cudar, himpellér! Te Lucifer undok fajzatja! Hát ennyire süllyedtél? Eladtad magad? Szabadsághősből császári pribékké züllöttél? Vitéz kurucból kurucok hóhérja lettél? Te gyalázatos, te undok! Óh miért nincs itt a cirokseprőm, hogy végig súrolnám vele az undok pofádat! Te piszok! Te magyarok szemetje! Te ...

– De kedves Juci néni, – próbált közbeszólni a zsandár.

– Ne szólíts úgy, nyomorult! A te nénéd az ördögök öreganyja! Óh én botor! Milyen sokra tartottam ezt a hitvány embert! Hogy aggódtam érte, hogy rejtegettem, hogy pártoltam, milyen jól tartottam, csak hogy meggyógyuljon és erőre kapjon! Óh te buta Manyákné! Miért nem kevertél valami gebulát az ételébe, hogy halt volna meg, legalább mint hőst és becsületes magyart megsirattuk volna és nem ért volna ez a gyalázat ...

– De kedves Juci néni, – szólt közbe a zsandár s egy lépést tett Judit kisasszony felé, mintha meg akarta volna csókolni a kezét.

– Ne érintsd a kezemet, te undok viperafajzat. Te Júdása te! Óh én boldogtalan!

– Óh én szerencsétlen kis hugom! Mennyi bánkódás epesztette éveken át! Mennyi könnye hullott a párnájára álmatlan éjszakákon! Mennyi sóhaj és imádság szállott el a szívéből és ajkairól ezért a nyomorultért! Szegény hugom! Ha megtudod, milyen aljas fráter az, akit a szivedbe fogadtál, ha megtudod ezt

a gyalázatos árulást: megreped belé a szíved. Óh én galambom, óh és szerencsétlen kis hugom!

És a szitok és átkozódás csak úgy ömlött belőle, mint a megáradt hegyi patak iszapos hulláma.

– Elég drága Juci néni Engedje, hogy most én beszéljek!

– Fölösleges! Beszél ön helyett az undok ruhája és az eltorzított pofája. Nem is beszél, hanem kiabálja, hogy ön eladta magát a császárnak, hogy ön hóhérja lett a magyaroknak! Ön alja, szemetje a magyaroknak! Utállak ...! Megvetlek ...! Te átkozott ...! Te pimasz ...! Te rongy ...! Te ...

– Most már csakugyan elég! – mondotta a zsandár erélyes hangon. – Kegyed okos nő, kell, hogy fékezze az indulatát, különben azt kellene hinnem, hogy csakugyan maga a sárkány!

Ezek a szavak, mint valami hideg zuhany hatottak Judit kisasszonyra. Az indulatroham kimerítette őt, leroskadt egy székre, ráborult az asztalra és heves zokogásba fúttak a szavai.

– Juci néni, drága néném! – térjen magához és hallgasson meg engem! – kezdte a zsandár izgatottságtól remegő hangon.

– Ne higgye, hogy én áruló bitang vagyok. Ne higgye, hogy én becsülésére és szeretetére méltatlan vagyok, ha ez a ruha rajtam van is és ha a császár pribékje, zsandár vagyok is.

– Kedves Juci néni! Nincs annyi kincse hét császárnak se, hogy én a magyar hitemet eladjam érte! – És nincs az Atya-Úr-Istennek olyan mennyországa, amiért én a mátkámat elhagyjam és a szívét gyalázatos árulással megreposszam!

– Nekem bujdosnom kell, hogy megmentssem az életemet, mert az már nemcsak a magamé, hanem a mátkámé is. Ezért lettem zsandár. Ezért bújtam ebbe a ruhába, mert ebben vagyok legjobban elbújva. Sokkal jobban, mintha a prépost komornyíkjá volnék, vagy más, kénylemesebb foglalkozást választottam volna.

– És azért lettem zsandár és azért szidom és üldözöm a magyart, hogy ezt a katonai rémuralmat még jobban meggyűlöltessem, hogy a magyar ne szokja meg a jármot és a szolgaságot, hanem gyűlölje azt.

– Ezért verettem vasra a jámbor molnosi juhászt is. Lett is belőle akkora felháborodás, hogy az egész vármegye szörnyülködik.

– De azért is lettem zsandár, hogy ahol alkalmam nyílik rá, – megmentssem az üldözött kurucot. Volt ilyen alkalmam is már elég.

– Legesleginkább pedig azért öltöttem ebbe az utálatos ruhába és játszom a zsandár gyűlöletes szerepét, hogy eljöhessek ide és beszélhessek kegyeddel és hírt hozzak magunkról, hogy az aggodalom nehéz súlyát leemeljem a szívükről, hogy az elcsüggedést és a bánatot kikergessem onnan, hogy mátkámnak és Klárikának szemeiről letöröljem a patakozó könnyeket.

– A házukba nem mehettem. Az én mátkámat nem szabad látnom és nem szabad vele beszélnem, mert ezt fogadásom és becsületszavam tiltja. Azért citáltam kegyedet ide ilyen goromba módon. Azért, hogy megmondjam kegyednek, hogy mind a hárman élünk, egészségesek vagyunk, hogy nem fogtak el minket. Imre és György jó helyen vannak elrejtőzve. Itt lappangunk mind a hárman ezen a vi-

déken, a maguk közelében. Se Imre, se György nem jöhetett ide, Gábor barát-nak is nagyon veszedelmes volna idejönni és mástól nem kaphatnak hírt rólunk. Azért jöttem én ide és csak mint zsandár jöhettem.

– Nézze drága néném – s ekkor elővett a titkos belső zsebéből egy kopott bőrtárcát s kinyitotta azt. Nézze, itt van a Katkám levele, itt van a hajfűrtje. Itt ez a gyűrű, a fejedelemtől kaptam és neki, az én mátkámnak őrzöm és rejtegetem. Ezeket a szívemem hordom és ezek hallják a szívemnek minden dobbanását. Óh ha ezek beszélni tudnának: elmondanák kegyednek, hogy én szívem minden vér-cseppjével szeretem a magyar fajomat és a szerelmes, szép mátkámat. Elmonda-nák, hogy én nem vagyok áruló Júdás, hogy nem vagyok vértagadó lator és nem vagyok a magyarok szemetje. Csak egy lesújtott magyar és üldözött kuruc vagyok!

– Drága néném! Nem vagyok én méltatlan a maga becsülésére és a mátkám szerelmére. Ha nem hisz a szavaimnak, pofozzon meg, rugdaljon meg és vágjon a pofámba evvel a panganéttal.

Izgalomtól reszketve dobta a fegyvert az asztalra, lerogyott Judit kisasszony lábaihoz, megragadta és csókolta, hosszan csókolta a kesztyűs kezét.

Judit kisasszony szinte megszégyenülve hallgatta és minél tovább beszélt a zsan-dár: az ő arcát egyre jobban elborította a megszégyenülés pírja. A ráncok eltűne-deztek az arcáról és az orra is visszanyerte a rendes formáját. S amikor Pál lero-gyott a lábaihoz: nem vonta vissza a kezét és hagyta, tűrte s olyan jól esett neki, hogy az százat is csókol rajta. Azután kivonta a kezét, de nem ütötte pofon, ha-nem megsímogatta vele a zsandár rövidre nyírt haját és szűrös, borostás arcát. Majd felemelte őt és csak ennyit tudott neki mondani.

– Pál ... kedves Pál öcsém ... meg tudsz te nekem bocsájtani?

Szavak helyett Pál a karjaiba zárta és szeretettel átölelte Juci nénit s ez biza-lommal borult a zsandár széles mellére. Megeredtek a könnyei s ezek és a néma ölelkezés fejezték ki a két megkínzott léleknek maró fájdalmát, ennek megnyug-vását és egymás megértését.

– Juci néni vigasztalja meg és bátorítsa fel a hugait. Ne búslakodjanak és ne féljenek a jövőtől! Mi se félünk! Erről a találkozásunkról pedig és amit most be-széltünk, ne mondjon nekik, de másnak se egy szót se!

– És most búcsúzzunk el kedves Juci néném. És most elő azokkal a ráncokkal és hegyesítse meg az orrát. És legyen megint az a sárkány. Én meg, nézze csak, nyomban a dühös zsandár leszek. S ebben a pillanatban kancsalra fordította a balszemét és úgy elfintorodott az arca, hogy Juci néni szinte meghökkent tőle.

– Most behívom az embereket, kegyed egy jegyzőkönyvet fog aláírni. Én dur-va leszek kegyedhez, kegyed is gorombáskodjék velem. Azután hazamegy Isten nevében.

Ezzel a dühös zsandár kinyitotta az ajtót, – beszélította a két társát és a bírót, azután fölolvasta a terjedelmes jegyzőkönyvet. Német nyelven volt az írva s a töb-bi között benne volt, hogy az unokaöccse, Barkó Imre öt esztendő előtt állott be kuruckatonának s hogy azóta nem is látta őt, csak azt hallotta, hogy ő és Ozo-róvszky György és Beretzky Pál nevű két barátja kimentek Rákóczi-val Lengyel-országba.

– Aláírsz protokoll kisasszony! – mondotta a dühös zsandár s az asztalra, Judit kisasszony elé lökte a jegyzőkönyvet.

Judit kisasszony mérgesen végignézte a zsandárt, aláírkantotta a jegyzőkönyvet és csak ennyit mondott:

– Gratulálok a császárnak, hogy ilyen finom emberek a zsandárjai.

– Nix peszelni császár, nem gratulálni, mert én megvasalsz a kisasszony!

A jegyzőkönyvet azután aláíratta a két zsandárral, a bíróval és az esküdttel. Ezek a község pecsétjét is ráütötték. Utoljára aláírta maga is, beporzózta, összehajtogatta és eltette. S odafordult Judit kisasszonyhoz:

– Most mars haza méssz kisasszony! – És taszigálta őt kifelé. A két társának megparancsolta, hogy kísérik a háza kapujáig.

Judit kisasszony rá se nézett többet a zsandárra, csak a bíróra szólt rá haragosan:

– Kegyelmednek bíró uram nem nagyon köszönöm, hogy ide fárasztott. Máskor engem ne citáljon. Ezzel haragosan elindult. A két zsandár feltűzött szuronyral ment a nyomában.

Az utcaajtóban ott posztolt Mátyás. A hugai és Manyákné a verandáról lesték és aggódva várták, hogy mikor jön haza.

Amikor Mátyás az ajtót kinyitotta, a kisebbik kutya, a Sipirc, mint a nyíl ki-osont a nyíláson és minden csahintás nélkül belevágta a fogát az egyik zsandár lába ikrájába. Ez dühösen vágott a kutya felé és szakramentírozva ment vissza a pajtásával a falu házára.

Juci néninek elébe szaladt a két huga. Belekaroltak és vitték be a szobába. Jó, hogy két oldalról fogták őt, mert végigvágódott volna a padlón.

Az arca halotthalovány volt és egész testében reszketett. A lábai megcsuklottak, lerogyott egy zsöllyére és keserves, hangos zokogásban tört ki.

A hugai és Manyákné meg voltak rémülve s ijedten kérdezték:

– Mi történt Juci néni? Az Istenért mi baj van?

– Hagyjatok most, hagy sirjam ki magam. Nagyon megszékíroztak a zsandárok. Majd később elmondom. Te meg Manyákné ne bámészkodj olyan ijedt pófával, inkább add ide a ruhámat.

S amikor kisértette magát, – lecsillapult és felvette a szokott házi ruháját: egyszerre mintha kicserélték volna.

– Gyertek hát ide kedves galambjaim. Meg se csókoltatok. Ide a keblemre! És össze-vissza ölelte, csókolta a hugait és elkezdett beszélni.

– Nos hát nincsen semmi baj. Csak nagyon fölizgultam. Mára megint sárkány voltam ez nagyon kimerített. Imrét keresték a zsandárok. Megmondottam nekik, hogy nincs itt és nem is volt itt és hogy ő is, meg a két barátja az Ozoróvszky György és a Beretzky Pál kimentek Rákóczi fejedelemmel Lengyelországba. Azokat ugyan nem foghatják meg a zsandárok! Nos hát miért lógatjátok úgy az orrotokat? Mit búslakodtok? Örüljete, kacagjatek és daloljatek kedves galambjaim. Hogyan is szoktatok? És elkezdte dúdolni, hogy: Visszajön a babám ...

– Az ám! nagyon jó helyen vannak! Kimentek Lengyelországba! Ugye? – Te is így hallottad Manyákné? – és feléje vágott a tekintetével. Ez mindjárt elérte a dolgot.

– Persze hogy hallottam, csak nem akartam szólni. Egy barátnőmnek a barátja inas Nyitrán, az ezredeséknél, az beszélte, hogy ott úgy beszéltek a tiszt urak maguk között, hogy Imre és a barátai kimentek Rákóczi fejedelemmel Lengyelországba. – Így bizonyította egész bátran Manyákné.

Ettől fogva Juci néni jókedvűen jött-ment, siettetten az ebédet, a legjobb borukból hozatott fel és Mátyás megkapta a maga vasárnapi porcióját, mintha ünnepnap lett volna, pedig csak közönséges hétköznapi volt. Közbe meg egyre ölelte, csókolgatta a hugait. Ezek nem értették a Juci néni jó kedvét, de érezték, hogy valami nagy dolog történhetett, hogy néniük valami jó hírt hallhatott. A néniük jó kedve elhessegette az ő bánatukat, ők is felvidultak és a Barkóék házába viszatért a vidámság, a kacagás és a dal, mint tavasszal a vándor fecskemadár.

A dühös zsandár pedig a falu házában bevárta a társait. Dült-fült, szitkozódott, fenyegetődzött és osztotta a parancsokat. Lekendezte még vagy a tízszer bírót és az esküdtet. Azután a cigányokat isztringálta meg. Elkobzott tőlük egy megrepedt tárogatót és egy törött klarinétot. A cigányok szívesen hozták és hoztak volna többet is, ha lett volna, mert húsz-húsz polturát kaptak a darabjáért.

Azután mivel közben a dél is elmúlt, visszament a korcsmába. Rámordult a korcsmárosra, a gömbölyű Moscholígóra, hogy azonnal jó ebédet adjon, mert különben megvasaltatja. Nem is telt bele egy félóra sem és máris ott volt az asztalon egy nagy tál pompás rántott csirke és egy nagy tál töpörtyűs, túrós csusza, amely csak úgy nevetett az emberre. És ott állott egy nagy kupa tele borral a legjavából. S a dühös zsandár a két társával beebédelt, mint egy potentát és diadalal tért vissza Nyitrára.

Itt a főnökének hosszú jelentést tett és beterjesztette a protokolt. Elmondotta, hogy a Pargó kurucot ugyan nem fogta meg, mert az kiszökött Lengyelországba, de elkobozott két tárogatót és jól ráncba szedte és megrémítette a falut.

A Bezirks-Hauptmann jelentéssel nagyon meg volt elégedve. Megveregette a dühös zsandár vállát és azt mondotta neki:

– Schon gut! ... Sie Mordskerl!

III. FEJEZET

Gábor barát Bécsbe megy

Amint Gábor Érsekujvárba érkezett és megkapta a reá várakozó parancsot: a leggyorsabb járatú uradalmi fogaton azonnal útnak indult Pozsonyba s odaérve, nyomban jelentkezett a hercegprímásnál, aki azonnal fogadta őt.

– Hol csavarogsz te barát? Éppen akkor nem vagy kéznél, amikor szükségem van rád. Ezekkel a szavakkal fogadta az egyházfejedelem a belépő és hódolattal hajlongó Gábort.

– Most ne mond el. Most én mondok neked sokkal fontosabbat. Nézd itt van ez a gyűjtőív, a hernalsi katonai intézatra gyűjtenek. Ferdinánd főherceg őfensége áll a dolog élén. Nekem ő jó barátom. Külön levélben, bizalmasan arra kér, hogy én írjam elsőnek alá a gyűjtőívet és hogy ötvenezer tallért írjak alá, akkor a többi urak se mernek keveset adni. Ezt nem lehet megtagadnom és most nincs ötvenezer tallérom, sőt a fele sincs. Már egy hete itt ez a levél. Nem lehet őfenségét tovább várakoztatnom. Azért hivattalak, hogy teremtsd elő ezt a pénzt nekem három nap alatt.

– Kegyelmes uram. A pénztáraiban most annyi pénz sincs, ami a gazdasági munkákra kell. Egy hónap, vagy talán kettő is beletelik, amire a gyapjú ára befolyik. Csak kölcsön útján lehet ezt a pénzt előteremteni.

– Én is azt gondoltam. Nézd te tudod, hogy a katonaság Érsekujvárott és az összes birtokaimon tőlem vásárolja a lisztet, zabot, szénát, fát, bort, vágómarhát és egyebet és utalványokkal fizet. Még a pisétumi járandóságomat is utalványban kapom. A főpénztárnokban már több, mint 160. 000 tallér ilyen összegű utalványom van. A főpénztárnokom eljárt Bécsben, be akarta váltani, de azzal a felelettel jött vissza valami négy nap előtt, hogy a kincstári kamara fizetési nehézségekkel küzd és hogy havonként csak tízezer tallért fizethet a követeléseimre. Vedd át ezeket az utalványokat, menj velük Bécsbe a bankárokhoz, akikkel összeköttetésben vagyok és vagy add el az utalványokat, vagy zálogosítsd el félesztendőre, de ne uzsorakamattal. Végy fel legalább százezer tallért, – abból fizess le Bécsben az intézatra ötvenezret, a többire itthon van szükségem. Számítsd ki, hogy mi a gazdaságosabb: az eladás-e, vagy az elzálogosítás? És az szerint tégy. Más módot a megoldásra nem tudok.

– Kegyelmes uram, kegyeskedjék a gyűjtőívet aláírni és arra hatvanezer tallért

jegyezni. A főherceg őfenségét kellemesen fogja meglepni kegyelmes Eminentiád bőkezősége és meg fogja könnyíteni az én dolgomat. És kegyeskedjék nekem teljes hatalmú meghatalmazást adni, hogy ezt a pénzt én kegyeles Eminentiad részére felvehessem és jogérvényesen nyugtázhassam. És kegyeskedjék privát levélben megírni a főherceg őfenségének, hogy hatvanezer tallért én fogom átszolgáltatni.

Az egyházfedelem rögtön kitöltötte a gyűjtőívet hatvanezer tallér összeggel, lediktálta Gábornak a meghatalmazást és sajátkezűleg aláírta és pecsétjével ellátta, – a főherceg részére pedig a bizalmas levelet sajátkezűleg megírta. Mindezeket átadta Gábornak s megparancsolta neki, hogy az utalványokat a főpénztárnokától elismervény ellenében még ma átvegye és hogy azonnal, még ma induljon, hogy holnap délelőtt tizenegy órára a főherceg őfenségénél kihallgatásra jelentkezzen. És az illendőség kedvéért s nagy összeg pénzről lévén szó, biztonság okáért is vigye magával Bakos huszárt.

Ez a huszár a tatárképű, hosszú, fekete bajuszú, öles termetű szép legény volt s a diszes huszár ruhában, kócsagtollas kalapjával, oldalán karddal és tarsollyal, amelyre a hercegprímás címere volt kihímezve, – nagyszerűen festett.

Másnap reggel tíz óra előtt Gábor már Bécsben volt. A hercegprímás bécsi palotájába hajtattott, teljes díszbe öltözött, a mellét telerakta ordókkal s a hercegprímás közismert hintáján tizenegy órakor behajtattott a főherceg palotájába. Bécs utcáin nagyon megbámulták őt és a bakon ülő, mutatós huszárt. A főhercegi palota őrsége pedig egy magasabb rangú követnek kijáró tisztelgéssel fogadta őt.

A főherceg rögtön fogadta, átvette tőle a gyűjtőívet és a hercegprímás levelét. Nagy meglepéssel látta ezekből, hogy a hercegprímás nagyobb összeget írt alá, mint amennyit ő remélt. S azután utasította Gábort, hogy hol fizesse be a pénzt s hogy ő majd egy levelet fog küldeni Ő Eminentiájának.

– Fenség, – szólalt meg Gábor németül, hódolatteljesen, – a befizetés körül egy kis nehézségem támadt. Kincstári utalványokat hoztam magammal azon hiszemben, hogy a kincstári kamara azokat akadálytalanul beváltja. És most arról értesültem, hogy csak havi tízezer tallér részletekben akarja beváltani. Pedig Ő Eminentiájától az a határozott utasításom van, hogy az egész hatvanezer tallért fizessem be.

A főherceg csodálkozva nézett Gáborra és kérdezte:

– Lejárt és azonnali fizetésre szóló utalványok ezek?

– Igen fenség. A katonai parancsnokságok ezekkel az utalványokkal fizették az Ő Eminentiája uradalmaitól átvett terményeket. Ezek az utalványok tehát azonnal beváltandó természetűek.

– Ej, ej! – válaszolta őfensége. – Ez a báró Flengerth kiváló financkapacitás és annyira körültekintő, hogy néha szinte nehézkes. No majd azonnal segítünk a bajon. S ezzel csöngetett s a belépő szolgálattevő tisztnek megparancsolta, hogy azonnal küldje be az adjutánsát.

Egy perc sem múlt el és belépett egy rendkívül elegáns, fiatal őrnagy. Egészen fiatal még és egészen férfi már. Szép, mint egy Adonis. Egész Bécs ismerte őt, mint a főherceg kedvencét és Bécs főúri asszonyai és leányai szinte bolondultak

utána. Gróf Göller Ernő őrnagy volt ez, a főherceg adjutánsa. Katonásan állott meg a főherceg előtt és várta a parancsot.

– Őrnagy, azonnal átmegy báró Flengerthez a kincstári kamara elnökéhez, hogy kéretem és rendelem, hogy a bíbornok hercegprímás Ő Eminentiajának utalványait meghatalmazottjának, Gábel von Tsele úrnak – és itt Gáborra mutatott, – kezeihez azonnal fizesse ki. Hatvanezer tallér a hernalsi institút pénztárába utalandó át, a többi holnap külön dilizsáncon a hercegprímás Ő Eminentiajának pénztárába, Pozsonyba küldendő el. Ismétlem: hogy r e n d e l e m és a z o n n a l. Őrnagy jelentést tesz nekem eljárásáról. – Meghatalmazott úr – s ekkor Gáborra nézett, – pedig átvész majd egy levelet Ő Eminentiaja részére.

Ezzel a főherceg fölkelt az asztal mellől, ami azt jelentette, hogy a kihallgatásnak vége. Az őrnagy és Gábor pedig mély meghajlás után eltávoztak.

Báró Flengerth, a kincstári kamara elnöke, pápaszemes, kopasz fejű, szikár, öreg úr, az előkelő császári hivatalnoknak igazi typusa. Akták között ült hivatali szobájában és szinte meghökkent, amikor jelentették neki, hogy Ferdinánd főherceg adjutánsa és a bíbornok, hercegprímás meghatalmazottja kíván vele beszélni. Fölkelt íróasztala mellől és udvariasan, egy-két lépéssel elébe ment a bejelentett két úrnak. Az őrnagyot jól ismerte és szívélyesen fogadta, úgyszintén Gábort is, aki bemutatkozott.

Az őrnagy röviden előadta, hogy a főherceg őfensége parancsából jött és szó szerint elmondotta a főherceg üzenetét. Az elnök figyelmesen meghallgatta a rövid üzenetet, mintha annak minden egyes szavát latolgatta volna és nagyon udvariasan csak annyit kérdezett, hogy őfensége precíze milyen szavakat méltóztatott használni.

– Kéretem az elnök urat és rendelem és azonnal, – felelte az őrnagy.

– Hát persze, ez a legmagasabb rendelet erre az egy esetre hatályon kívül helyezi az én rendeletemet. Itt csakugyan nem lehet meditálni, előterjesztéssel élni. Azonnal teljesítem őfensége parancsát, csak arra kérem az őrnagy urat, hogy legyen szíves őfenségének ezt a parancsát az irnoknak lediktálni és aláírni, mert akta nélkül ez a kivételes eset nem intézhető el.

Ezzel az elnök csengetésére bejött egy irnok. Az őrnagy lediktálta a főherceg üzenetét s azután aláírta.

Ezalatt az elnök átvette és figyelmesen átolvasta Gábornak meghatalmazását és még a hercegprímás aláírását és a pecsétjét is átvizsgálta. Átvette az utalványokat is és csak annyit kérdezett Gábortól, hogy az utalványok milyen összeget tesznek ki?

– Százhatvanötezer tallért, – felelte Gábor.

Azután az elnök behívatta a főpénztárnokot és azt kérdezte tőle, hogy akadálytalanul ki tud-e fizetni azonnal százhatvanötezer tallért?

– Igen excellentiád, de akkor ki kell nyitni a nagy kasszát.

– Hát ki kell nyitni s ezt az összeget azonnal ki kell fizetni és pedig úgy, amint ebben a parancsban van. Hatvanezer tallért a hernalsi institútnak átküldeni, – százötezer tallért pedig holnap dilizsáncon Pozsonyba küldeni a bíbornok hercegprímás Ő Eminentiajának pénztárába. Itt van a parancs, itt van a meghatalmazott

úrnak igazoló levele és itt vannak az utalványok. Mindezeket átadta a főpénztárnoknak. Azután az őrnagyhoz fordult ezekkel a szavakkal:

– Kérem őrnagy úr, – jelentse a főherceg őfenségének mély hódolatomat és azt, hogy magas parancsát azonnal teljesítettem.

– Igen excellentiád jelenteni fogom s a magam részéről kifejezem őszinte köszönetemet excellentiádnak ezen készséges eljárásáért.

Az őrnagy és Gábor az akkori etikett szabályai szerint elbúcsúztak az elnök ő excellentiájától. Ennek pedig, amikor magára maradt, vidám mosoly telepedett a szigorú, sovány arcára, amelyről az ember azt hihette, hogy mosolyogni már egyáltalán nem tud. Jókedvűen dörzsölte a kezét és gratulált önmagának ehhez a váratlan esethez.

Többször végig mustrálta tekintetével mellének baloldalát. Azt nézegette, hogy hogyan lesz ott elhelyezhető az új ordó a már meglevő kilenc mellett. Biztosra vette az ordót.

A főpénztárnok először is harminc darab lepecsételt zacskót emelt ki a nagy kasszából. Mindegyikben kétezer tallér volt. Ezeket egy tisztviselő átvette és két szolgálával nyomban vitte a hernálsi intézetbe. Két elismervényt hozott onnan a hatvanezer tallérról. Ennek első példánya ott maradt a pénztárban, a duplikátot pedig Gábor kapta meg. Az őrnagy csak ezt az aktust várta be, azután elkészönt és sietett jelentést tenni a főhercegnek.

– Kedves ember ez a kamarai elnök és nem is olyan nehézkes, mint aminőnek gondoltam, – fejezte ki legmagasabb megelégedését a főherceg. Őrnagy, legyen rá gondja, hogy báró Flengerth ő excellentiájának és a hercegprímás meghatalmazottjának a neve, – nem tudom a nevét, olyan barbár hangzása van, – ne maradjon ki a kitüntetendők legközelebbi névsorából.

Eközben a hivatalos óra lejárt és Gábor abban állapodott meg a főpénztárnokkal, hogy a még járó százötezer tallért holnap reggel fogja átvenni. Mert aznap már nem indulhatott volna útnak Pozsonyba. A prímási palotában már ott várt rá egy ordonánc altiszt a főherceg levelével.

Másnap reggel a százötezer tallért lepecsételt zacskókban leolvasták és Gábor szemei előtt lemászták. Azután berakták a dilizsánc vasládájába és ezt erős lakattal lezárták. Egész caerimóniával és protokollum felvétele mellett ment ez végbe. S amikor a láda már le volt lakatolva: akkor adta át Gábor a nyugtát és vette át az ellennyugtát és a lakat kulcsát és aláírta a protokolt. Így rendelték ezt az akkori kezelési szabályok.

A dilizsánc mellé négy lovas katona volt kirendelve kíséretül. És amint a láda le volt lakatolva: ezek a katonák nyomban közrefogták a kocsit. Mert a ládába rakott összeg akkoriban nagy pénz volt, a közbiztonság pedig nem volt a legpéldásabb.

A póstakocsis egyet suhintott az ostorával a lovak fölött s a kocsi megindult és kidöcögött a kincstári kamara palotájának vaskapuján. A palota előtt ott állott Gábor könnyű fogata. Gábor vígan és fiatalságának egész rugékonyságával belevetette magát. A bakon ott ült délcegen Bakos, a prímási huszár. A fogat nyomába szegődött a dilizsáncnak és ez a különös, még Bécsben sem minennapi

menet, végighaladt a császárváros utcáin s elhagyva a déli vámsorompót, lassú, ügető tempóban tartott Pozsony felé.

Bécsből Pozsonyba jó országút vezetett, amelynek egy részét valami 1600 év előtt a római légiónok építették. Hosszú volt ez az út s utasaink kétszer is megállottak megetetni és kissé pihentetni a lovakat. A délutáni órákban futó, júniusi zápor csapkodta meg őket és ez szinte jólesett nekik. Egyéb bajuk nem is történt. Szerencsésen eljutottak Dévénynél a Morva folyóhoz. Itt a Pálffy grófok kompján, mert a révjog a Pálffy grófok tulajdona volt, szerencsésen átkeltek a folyón. És már egészen estére hajlott az idő, amikor ez a két kocsiból és négy lovas katonából álló különös menet áthaladt a pozsonyi vámon és sok utcán végigkocogva bekanyarodott a Ventúr utcába és ott a hercegprímási „Jurium et bonorum director” háza előtt megállott. Azért ott, mert ebben a házban volt az uradalmi főpénztár is.

A direktor és a főpénztárnok nagyon megörültek a váratlanul jött sok pénznek és nem győztek eleget csodálkozni és gratulálni Gábornak, hogy a ménkű sok utalványt beváltotta.

Gábor elhárította a gratulációkat, visszaadta és megköszönte Kondé direktornak a tőle kölcsönkért rendjeleket és megkérte a direktort, hogy a kincstári altisztnek, a kocsisnak és a katonának adasson bort és ennivalót. Megszolgálták és jól fog esni nekik.

Azután Gábor a vasládát kinyitotta, a lepecsételt zacskókat a főpénztárba behordatta, itt a főpénztárnok a kincstári altiszt és Gábor jelenlétében feltörte az egyik zacskó ólompecsétjét s megolvasta az ezüst tallérokat. Pontosan kétezer darab volt. A többi zacskókat azután csak lemázálta s meggyőződött arról, hogy a pecsétjeik sértetlenek. A kincstári altiszt egy elismervényt prezentált a főpénztárnoknak arról, hogy a pósta a százötezer tallért hiánytalanul beszállította. Ezt a főpénztárnok kitöltötte s aláírásával és pecsétjével ellátta s az altisztnek átadta. Gábornak pedig külön elismervényt állított ki, hogy a százötezer ezüst tallért tőle átvette.

Este tíz óra felé járt már az idő, amikor Gábor a hercegprímási palotába eljutott. Itt megkérte a titkárt, hogy jelentse be őt és kérje meg Ő Eminentíáját, hogy őt ezen szokatlan időben fogadni kegyeskedjék.

IV. FEJEZET

Éjjeli audientia

Esztergomban évről-évre egy latin könyv jelenik meg, a címe: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis. Magyarul ez azt jelenti, hogy az esztergomi főegyházmegye statisztikája. Ebben a könyvben van egy névsor, az esztergomi érsekek névsora, amely a legérdekesebb a maga nemében. És rendkívül tanulságos is ez a névsor. Hiszen mindegyik név egy darab történelmet jelent.

Az első ebben a névsorban Anastázius, aki 1001-től 1030-ig töltötte be az érseki széket. Ő volt az első magyar királynak, szent Istvánnak leghívebb tanácsadója s apostoli munkájában a pogány magyarok megtérítésében segítő társa. A 74-ik a névsorban Csernoch János bíbornok, akit 1927-ben kísért a kriptába és gyászolt meg egész Magyarország.

A 62-ik esztergomi érsek volt Keresztély Ágost szász herceg, aki 1707 – 1721-ig trónolt az érseki széken.

Rendkívüli egyéniség volt és rendkívüli az az életpálya is, amelyet megfutott.

A szász zeitzi protestáns hercegi családból származott. Katonai pályára lépett. Részt vett a törökök elleni háborúban és Buda vár ostrománál is. Azután a katolikus vallásra tért át s egy ideig Németországban működött a papi pályán. Onnan Magyarországra jött és 1695-ben I. Lipót alatt győri püspök lett. 1707-ben elérte Magyarországon a legmagasabb főpapi és közjogi méltóságot, amikor Kollonich után esztergomi érsek és az ország prímása lett. Ő szerezte meg magának és érsek utódainak a hercegi címet. Ő volt az ország első hercegprímása. Csakhamar megkapta a bíbornoki kalapot is. Nagy tekintélye volt Bécsben a császári udvarnál és Rómában a Szentszéknél egyaránt. Neve abban a fényes névsorban is a legjobbak közé tartozik.

Felváltva lakott hol Nagyszombatban, hol meg Pozsonyban. Bécsben is volt palotája. Fejedelmi udvartartást tartott és gyakran látta vendégül a legelőkelőbb főurakat. Ez velejáró magas méltóságával. Hiszen az országnak legelső és leggazdagabb zászlósurája volt.

Kinevezését a magyarok idegenkedve és bizalmatlanul fogadták, mert német származású idegen volt. De kiváló tulajdonságaival csakhamar leszerelte az idegenkedést és eloszlatta a bizalmatlanságot.

Már győri püspök korában megismerte és megszerette a magyarokat. Megta-

nulta és tökéletesen beszélt a magyar nyelvet. Átérezte, hogy magas főpapi és közjogi méltóságában a magyar nemzetnek és a szent koronának tagja lett, érzésében és gondolkodásában hozzárokonult a magyarokhoz és együtt tudott érezni a magyar nemzettel, dacára annak, hogy mindig hű császárpárti és teljesen aulikus maradt. Kiváló lelki tulajdonságai között ott volt az a szép vonás is, hogy ösztönszerűen cselekedte a jót és valósággal örült annak, ha valakit boldoggá tehetett.

Amikor a katonai pályával szakított és a papi pályára lépett: le kellett vetkőznie a világias szellemet és a katonai szokásait.

Hiszen nincs is ellentétesebb két élethivatás, mint a papé és a katonatiszté.

A pap a szeretet nyelvén beszél, békét prédikál, ezt ápolja híveinek szívében, imádkozik és hivatásának igazi színhelyén, a templomban áldást oszt.

A katonatiszt pedig szigorú hangon parancsol, a harcra oktatja a csapatát, közben szokásból, vagy szükségből nagyokat káromkodik is és hivatásának legfőbb színhelyén, – a csatatéren a halált osztogatja. A szigorú és durva hangot s ezzel a káromkodást nem is nélkülözheti a közemberekkel szemben, mert csak így, vasszigorral tudja közöttük fenntartani a fegyelmet. Kisebb, vagy nagyobb mérvben tehát minden katonatiszt káromkodik.

Saját tapasztalatom is van erről. A kiképző tisztem, aki különben fidélis, kedves, bécsi gyerek volt, a legcsekélyebb ok miatt is rettenetes káromkodást vitt véghez. Sokszorosan túltett rajta a kapitányom, ugyanez, akiről egy koszorús költőnk, néhai, kedves jó katonacimborám a „Kukac lovag” című versét írta. Emlékszem, hogy egyszer az ezredparancsot olvasták fel a század előtt, persze német nyelven. A szakaszvezetőnek, egy kecskeméti, mokány, öreg bakának kellett a parancsot magyarul elmondania. Bele is kezdett, hogy: Ő Felsége a császár és király ... Itt belevágott a kapitány: „Kein kiral nur csaszar” és a „kiral” miatt olyan éktelen káromkodásban tört ki, hogy azt hittük, hogy a mennyezetről menten leválik és a nyakunkba potyog a vakolat.

Bizonyoságot tehetne erről a tapasztalatomról P. L. barátom is, akivel együtt szenvedtük végig az egyéves önkéntes esztendő. De az ő dalos ajka már elnémult. Neki már nem szól a kakukmadár, a lankás domboldal cserjéi és bokrai közül. Ő már ott pihen, kint az Isten kertjében, a kis magyar falu temetőjében és nem tudja, hogy én baráti reáemlékezéssel leírtam itt a nevét. Talán a szellemek titkos óráján, a titkos lelki rádión, amelyen a néma érzelmek rezonálnak, eljut hozzá ez a reáemlékezésem.

De hát van-e ilyen túlvilági, titkos, lelki rádió? És amikor a Párkák elmetszik földi életünk fonálát: marad-e a fonálból egy vékonyka szál, amely azontúl is ideköt a földhöz? Vajjon az anyai szeretet a síron túl is él-e? és örködik-e gyermeke fölött? S elköltözött kedveseink ismerik-e földi örömeinket és keserveinket?

Ki tudna ezekre a kérdésekre pozitív választ mondani? A földöntúli, lelki élet titokzatos, ismeretlen világ, amelynek sötétségét csak a hit csillagának fénye derengi át. A spiritizmus, okkultizmus, a teosofia és a bölcselők iskolái felfedező utakat tesznek ezen ismeretlen világban. Titokzatos jelenésekről, látomásokról és rejtelmekről egész könyveket írnak. De mindannyian csak a sötétben tapoga-

tódnak. Meglátásaik, következtetéseik mind csupa feltevések és bizonytalanságok, mert a tudomány fáklyája abban a titokzatos világban még nem ad elegendő világosságot.

Ha léteznék ilyen túlvilági, titkos, lelki rádió: milyen kedves volna ez a tudat, hogy elköltözött kedveseink értesülnek a mi örömünkről s együtt éreznek és örvendeznek velünk!

De viszont rettenetes volna az, ha a titkos lelki rádió hulláma elvinné hozzájuk szenvedéseinknek és keserűségeinknek a hírét is!

Hiszen akkor az elhalt apa, aki abban a tudatban húnyta le a szemét, hogy becsületes, munkás, hasznos embernek nevelte a fiát, – a rádióból megtudná, hogy a fia letért a becsület útjáról, hogy meggyalázta a nevét, hogy útonálló haramia és a börtönök lakója lett! – Megfordulna a sírjában, döngetné a koporsója födelét, hogy a szellemek titkos óráján odarohanjon, hogy csontkezeivel torkon ragadja, megfenyítse, a bűn posványából kiragadja és a becsület útjára visszahurcolja elvetemült gonosztevő fiát.

Isten ments! hogy ilyen földöntúli, titkos, lelki rádió legyen! Mert akkor a gonosztevők feldúlnák a megholtak örök nyugodalmát is.

*

Mikor Keresztély Ágost a papi ruhát magára öltötte: leoldotta a rideg katonai szokásokat s abba hagyta a káromkodást. Csak néha-néha akaratlanul szaladt ki azután a száján a káromkodásnak egyik, nagyon enyhe formulája: Canis mater! Magyarul: ebadta, vagy kutya teremtetten. S amikor püspökké lett: a szent olaj ezt a kis gyarlóságát is letörölte. Akkor már, ha valami nagyon felbosszantotta, vagy ha valamivel nagyon meg volt elégedve, csak ennyit mondott abból a formulából:

– Canis!

És ez már nem volt káromkodás, hanem egyszerűen, egyéni indulatszó.

A napot Ő Eminentiaja ájtatoskodással, egyházkormányzati és országos ügye elintézésével s a kihallgatásra jelentkezők fogadásával töltötte el. Este pedig az volt a szokása, hogy visszavonult a dolgozó szobája melletti kisebb szalonba s ott megjelentek azok a kedvenc kanonokjai, akiket erre feljogosított. Ezek társaságában töltötte az esti órákat azon este is, amikor Gábor Bécsből visszaérkezett.

Amint a titkár bejelentette a futár megérkezését: Ő Eminentiaja azonnal elbocsájtotta kanonokjait, bement a dolgozó szobájába és fogadta Gábort, aki hódolattal közeledett és állott meg előtte.

– De hamar megjöttél! Csak holnapra vártalak, talán valami baj van? – fogadta a hercegeprimás a belépő Gábort.

– Ellenkezőleg kegyelmes Eminentiad! Legtalálóbban úgy fejezhetem ki, hogy: heuréka! heuréka és harmadszor is heuréka!

– Mit akarsz mondani? – Ne beszélj nekem görögül!

– Kegyelmes uram, én úgy jártam most Bécsben, mint Julius Cézár Galliában. Veni! Vidi! Vici! Jöttem, láttam, győztem!

– Csak ne hasonlítgasd magad össze Julius Cézárral. És ne citálj nekem. Magyarul beszélj és röviden.

– Kegyelmes uram, ezek az írások jobban és rövidebben elmondanak mindent, amint ahogyan én tudnám. Kegyeskedjék ezeket átvenni.

És átadta a főherceg levelét. Ő Eminentiája átolvasta s amint a végére ért, az arca egészen felderült.

– Te Gábor, – nagy ritkaság és kegyelem jele volt, ha Gábornak szólította őt, – te úgy látszik megtetszettél őfenségének, mert azt írja, hogy ordót fogsz kapni.

– Ez bizony nagyon jó lesz kegyelmes uram, mert adandó alkalmakkor eggyel kevesebbet kell majd kölcsönkérnem, – felelte Gábor és átadta a második írást.

Ebben a hernálsi intézet elismeri, hogy a hatvanezer tallért, mint a bíbornok hercegprímás kegyes adományát, hiány nélkül átvette.

– Bene et optime! Majd odatesszük a többi akták közé.

– Et nunc venio ad fortissimum. (Most jövök a legnagyobbra.) – Kezdette Gábor, de a hercegprímás a szavába vágott:

– Ne citálj, hanem add ide azt az írást.

Gábor átadta az uradalmi pénztárnoknak elismervényét.

Ő Eminentiája átfutotta az elismervényt, hogy Csölle Gábor prímási futár hiány nélkül átszolgáltattott az uradalmi főpénztárba százötezer ezüst tallért. Nagy meglepetésében egy lépést tett Gábor felé ezekkel a szavakkal:

– Canis, canis! – hogyan csináltad ezt te fiú?

– Kegyelmes uram, van nekem egy titkos, bűvös varázsigém és ha azt kimondom, akkor minden sikerül.

– Ne kertelj nekem holmi varázsigével, hanem mond el, hogyan csináltad ki azt, hogy ezt a százötezer tallért is kifizették?

– Egész egyszerűen kegyelmes uram és minden fortély nélkül. Könnyebben ment, mint ahogy remélte. Hat ordót függesztettem a mellemre és kegyelmes Eminentiád hintáján, Bakos Huszárral a bakon hajtottam őfensége palotájába. Egész Bécs megbámult és megsüvegelt engem, mint valami nagykövetet. A várta is úgy tisztelgett nekem, mint a tábornoknak szokott. Ő fensége nagyon nagyra vette, hogy nem ötvenezeret, hanem hatvanezeret méltóztatott adományozni és azt parancsolta nekem, hogy hol fizessem be a hatvanezeret. Itt én merészen kivágtam, hogy utalványokat hoztam és hogy ezeket a kincstári kamara csak részletekben akarja beváltani. Ő fensége azonnal hívatta adjutánsát, gróf Gröllner őrnagyot s úgy ráparancsolt a kamara elnökére, báró Flengerth excellenciájára, hogy az nyomban beváltotta valamennyi utalványunkat. Külön dilizsáncot is rendelt, amely a pénzt ide is hozta. Kicsi híja volt, hogy meg nem köszönte nekem, hogy a pénzt átvettem.

– Canis! – Ezt nagyon ügyesen csináltad. És hogy a hintómat használtad, azt nem bánom, de hogy a melledre ordókat raktál: az már szédelgés volt. Mire való volt ez? És hol szedted az ordókat?

– Kölcsön kértem és hogy viseltem őket, az azért nem volt szédelgés: mert pénzt egy poltúrával se hoztam többet, mint amennyi engem illet. Olyan nagy úr voltam ezekkel az ordókkal, hogy a kamara portása megexcellentiázott.

– És azért kellett ezek az ordók, – folytatta Gábor, – mert Bécsben az udvari körökben csak az ötödik ordónál kezdődik a valaki és csak ennyi ordóval becsü-

lik meg az embert. Az utcán pedig aki ordó nélkül jár, azt kutya se veszik. De a legnagyobb ütőkártyám mégis csak az volt, hogy kegyelmes Eminentiád tízezerrel többet adott, mint amennyit őfensége várt.

– Hiszen azt is te eszelte ki, te barát. Hol is tanultad ezeket a diplomáciai fogásokat? Azt tudtam rólad, hogy nem kell a szomszédba menned egy kis észet kölcsönkérni, de csak most látom, hogy mennyire furfangos vagy.

– A legnagyobb mester, az élet tanított meg erre, kegyelmes uram. És ez nem is furfang, hanem csak lélektani kombináció. A lelkeken is úgy lehet játszani, mint az orgona klaviatúráján.

– Most ne filozofálj nekem, mert későre jár az idő. Csak azt akarom mondani, hogy nagyon meg vagyok elégedve az eredménnyel is és azzal az ügyes formával, ahogyan eljártál, – mondotta Ő Eminentiája és olyan jó kedve volt, hogy amint a példabeszéd mondja, akár madrat is lehetett volna vele fogatni.

Amikor Gábor a kegyes elismerő szavaira mélyen meghajolt: a bíbornok tréfás jókedvében a kezét rátette a Gábor fejére és nyomott rajta egyet.

A kegynek erre a nagy jelére Gábor a bíbornoknak a lábaihoz borult, megragadta a kezét és hódolattal összecsókolta azt.

A főpap intett a hűséges szolgájának, hogy keljen fel. Kegyes szavakkal szólott hozzá és szavaiban érezhető volt a melegség is, amint így folytatta:

– Te Gábor! Te nekem most jó szolgálatot tettél. Nem is említve azt, hogy kamatokban jelentékeny összeget megtakarítottál. Ezért az utadért külön jutalmat érdemelsz. A törvényes 4 százalékos kamat 2100 tallért tett volna ki, – számította ki hirtelen Ő Eminentiája, mert kitűnően tudott fejből számolni, – erről az összegről kapsz holnap egy utalványt. A pénztáram kifizeti majd.

– Nagy hálával köszönöm kegyelmes uram. Pénzre nekem nincs szükségem, – de ha jutalmazni kíván: azzal kegyeskedjék megjutalmazni, hogy meghallgatja, amit elmondani óhajtok.

– Nos nem bánom. Az első álmom már úgyis elmúlt. Csak azt kötöm ki, hogy éjfélig befejezd. Miről akarsz hát beszélni?

– Arról, hogy hol csavarogtam és a kuruc barátaimról.

– Ah a kuruc barátaidról? Emlékezem reájuk. Az egyik az Ozoróvszky, a másik a Beretzky, a harmadik a Barkó. Ugye ez az a trifolium kucenze. A mátkáik nevére is emlékezem. A Barkó lányok, a pogrányi galambok. Látod a Boriskának is adhattál volna valami nevet. Ráillenék ez: a kamocsai, hős amazon. Ugye hogy emlékezem reájuk. Még a sárkányra, a Juci nénire is emlékezem.

Gábor kebele csak úgy dagadt az örömtől a bíbornok tréfás megjegyzéseire s amikor Ő Eminentiája elhallgatott, – ő szólalt meg.

– A további történetüket szeretném elmondani és válaszolni arra a kegyes kérdésre, hogy hol csavarogtam.

– Hát csak mond el. Mi történt velük?

És Gábor elkezdett beszélni ötletesen egész lelkéből s a beszéde mindvégig lekötötte Ő Eminentiája figyelmét s olyan kellemes volt, hogy szinte muzsikált.

Elmondotta, hogy Érsekújvár ostromakor kuruc barátai mily hőiesen vere-

kedtek. És amikor elmondotta a keszi úti izgalmas hajszát és a vakmerő összecsapást, Ő Eminentiája közbeszólt:

– Canis! ez nagyon kemény tusa lehetett.

Barkó Imréről elmondotta, hogy az továbbra is az érsekujvári várban maradt, Boriskája közelében. Beretzky a fejedelemhez ment, ott hamar feltűnt rendkívüli ügyességével és megzabolázta a fejedelem egyik pompás ménlovát, amelyet az egri püspöktől kapott ajándékba. Ozoróvszky pedig Bottyán seregéhez csatlakozott s ott megívott a kurucok egyik legfélelmesebb kardforgatójával, Geletnek főhadnaggyal és diadalmasan került ki a viadalból. És az erőpróbát is elmondotta.

Azután folytatta, hogy a háború zivatarai az ország részéből a másikba vetette őket s közben újra összeverődtek. Hóstetteik száma, mint a szarvas agancsa évenként egy-egy boggal, minden ütközetben szaporodott eggyel; érdemeik jutalmaként mindhárman megkapták az alhadnagyi rangot.

– A béke megkötése után – folytatta Gábor – letették a fegyvert s hosszas bújdosás után eljutottak Zsérére, Kaszás István mészégető tanyájára és ott húzták meg magukat.

– Amikor ezt megtudtam, hozzájuk siettem, hogy segítsék rajtuk. Ott csavarogtam. És most Ozoróvszky egy malomban van elrejtőzve és mint molnárlegény tengeti napjait. Barkót pedig egy félreeső pusztán helyeztem el juhászbojtárnak. Beretzkyt pedig nagyon jó helyre komornyíknak ajánlottam be, de ezt ő megvevéssel utasította vissza. Világga ment s nem tudom, hogy merre bújdosik.

– És most kegyelmes uram, felemelem esdeklő szavaimat Eminentiád áldott jó szívéhez. És ha szolgálataimnak és határtalan hűségemnek csak szemernyi súlya van kegyelmes Eminentiád előtt: alázatosan kérem, könyörgök, kegyeskedjék engem megjutalmazni és boldoggá tenni azzal, hogy ezeket az önhibájukon kívül szerencsétlenségbe jutott vitéz barátaimat felkarolja. Óh mentse meg őket a keserves bújdosástól. Óh mentse meg őket a fenyegető veszedelmektől s a reájuk leselkedő haláltól! Óh árássa reájuk szívének jóságát. Adja vissza őket az életnek. Tegye őket boldogokká én kegyelmes jó uram!

A hercegprímást készületlenül találta és valósággal megrohanta ez a könyörgés. Megdöbbenve nézett hű szolgájára és csak pillanatok múlva tudott szóhoz jutni.

– Kelj föl, – szólt parancsoló hangon. – Hova gondolsz, te barát? Hiszen lehetlent kívánsz tőlem. Én a császáromnak és királyomnak hűséges híve és a trónjának egyik támasza vagyok. Én mentsem meg és én melengessem azokat, akik ellene fegyvert emeltek? Aki ellensége az én felséges uramnak, az nekem is ellenségem!

– És mit bújdosnak, mit rettegnek? Jelentkezzenek a hatóságnál, tegyék le a hűségesküket s szabadon és nyugodtan folytathatják élethivatásukat. Mert a kegyelem mindenkinek, nekik is biztosítva van.

– Nem tehetik meg kegyelmes uram! – válaszolt Gábor. – Mert az a kegyelem csak a papiroson van meg, – a valóságban nincsen. A hatalmasok megkapják, – de

mire leérkezik a kis emberekhez, azoknak már morzsa sem jut belőle. A barátainak megvan a certifikátjuk, hogy a hűségesküt letették, s hogy a kegyelem őket is megilleti, de nem mernek előállni vele, mert a végrehajtó közegek nem veszik figyelembe. Azért a kurucok ezrével bújdosnak, azok is akiknek ilyen kegyelemlevelük van. S az én barátaim ha elfogják őket, nem számíthatnak kegyelemre.

– Ozoróvszky a testőröktől szökött meg, – azt száz certifikát sem mentené meg az akasztófától.

– Beretzky csúnya foltot ejtett gróf Brenndorf fényes katonai karrierjén. Ez sohasem bocsájtja meg neki és ő most tagja a Hof-Kriegs-Rathnak. Csoda volna, ha Beretzky elkerülné az akasztófát.

– Barkónak is nagyon nagy rovása van, ellene is találnának paragrafust, hogy elveszítsék őt.

– És ha egyik-másik elkerülné is a halált: vagy tömlőcbe vetnék, vagy idegen országba hajtánák katonának és sohasem látná viszont hazáját, vagy csak mint nyomorult, béna koldus kerülne vissza.

– Óh kegyelmes uram esedezem, könyörgök, fogadja kegyelmébe ezt a három hős embert! Óh mentse meg őket!

– Mit talán csak nem kívánod azt, hogy szót emeljek érettük? – kérdezte ingerült hangon a bíbornok.

– Nem, kegyelmes uram. Sokkal kisebb emberek ők, hogysem kegyelmes Eminentiád szót emelhetne mellettük. Erre nem is gondoltam és nincs is erre szükség. Elég hatalmas kegyelmes Eminentiád ahhoz, hogy enélkül megmetse őket.

– Nem, ez nem áll hatalmamban, de ha állana is, akkor se tenném, – felelte a bíbornok szigorú hangon.

– Kegyes uram, – esdekelt tovább Gábor. – Eminentiádnak az érsekujvári határban négy gazdátlan, megüresedett jobbágytelke van. Kegyeskedjék ezt a három jó barátomat jobbágyai közé felvenni s egy-egy telket nekik adni. Azok a telkek úgy sem maradhatnak üresen. És ők meg volnának mentve, mert kegyelmes Eminentiád úri hatósága elé jutnának és a hercegprímás jobbágyait senki el nem foghatja, senki nem üldözheti. Ők szabadok lennének, Eminentiádnak hűséges jobbágyai és boldog emberek lennének és örökké áldanak kegyelmes Eminentiád atyai jószágát! Óh kegyelmes uram, hallgassa meg ezt az alázatos könyörgésemet!

– Nem tehetem és nem teszem, – felelte határozott hangon a bíbornok. – Jól tudod, hogy az egyik nemesemet, Lantost megfosztottam a birtokától, mert a kurucokhoz pártolt és most ezeknek adjak földet? Most az akasztófa alól toborozzam a jobbágyaimat? Ezek a notórius lázadók megrontanák a többi jobbágyaimat is, akik anélkül is a kurucokhoz szítanak.

– Legyen szabad alázatosan megjegyeznem, hogy hűségesebb, odaadóbb és értelmesebb jobbágyokat nem találna kegyelmes Eminentiád, ha hét vármegyében keresné is. S esedezem alázatosan, nem lázadók ők, hanem a magyar nemzet szerencsétlen sorsának áldozatai, amint Rákóczi fejedelem is az!

– Rákóczi a legfőbb lázadó! Félre vezette a népet! Lángba borította az egész országot! Törvényes ura és királya ellen harcolt. Le akarta taszítani a trónról

a fölséges uralkodóházat! Vissza akarta állítani az aranybulla eltörölt záradékát, a Jus resistendit, az ellenállás jogát, hogy törvényesítse a lázadást! Valóban túlságosan nagylelkű az a kegyelem, amit neki a békekötés biztosít.

Izgatottan mondotta ezeket a bíbornok, azután elhallgatott, mintha az izgatottság kifárasztotta volna őt és mintha várta volna, hogy mit merészel még mondani neki ez a szolgálja. Gábort megfélemlítette a hercegprímás izgatottsága, de nem tudta magába főjtani szívének érzelmeit. Félénk, szinte remegő hangon kezdett beszélni. De ez csak egy pillanatig tartott, azután egyre bátrabban, önérzetes, érces hangon mondotta el a véleményét:

– Az én alázatos véleményem szerint Rákóczi a magyar nemzet lelkének a megszemélyesítője. A magyar nép el volt nyomva, ősi szabadságától meg volt fosztva. Nem kellett azt félrevezetni és fellázítani, önmagától támadt föl szabadsága és jogai védelmére. Rákóczitól remélte szabadságának s elkobzott jogainak visszaszerzését. Azért tódult a zászlai alá és csókolta a lábának nyomát is. Ha nem lett volna elnyomás és jogfosztás: nem lett volna oka, hogy szabadságának és jogainak védelmére keljen és táborba szálljon. Azért a magyar nemzetnek ez a hősies küzdelme, amelyet megbámult és lélekzetét visszatartva figyelt meg egész Európa, nem volt lázadás, hanem reákényszerített önvédelmi harc. Így ítélték meg azt a külföldi diplomata is. És amikor az agyonsanyargatott nemzet ezen hosszú, hősies tusában lelki, fizikai és vagyoni erejéből kimerült és összeroskadott: akkor nem kegyelmet kellett volna nekik adni, mint a gonosztevőknek, – hanem igazságot. Rosszul kormányozták ezt a népet! Elfelejtették, hogy a magyar nem szokta meg és nem tudja tűrni a jármot. És ez a béke, amely tele van kegyelemmel, sem indult jól. Az ország tele van idegen zsoldos katonákkal, akik zaklatják és zsarolják a népet. Idegenek kormányozzák az országot s az elnyomás még elviselhetlenebb, mint a háború előtt volt... .

Így ömlött a beszéd Gábor ajkairól, akit érzelmeinek heve elragadott anélkül, hogy ezt észrevette volna. És ebben a hangnemben beszélt volna tovább, ha a hercegprímás haragos szava meg nem állította volna őt.

– Elég te vakmerő szolga te! – kiáltott haraggal a hercegprímás. – Nem ismerem reád! Hiszen te Rákóczinak rajongója vagy! – Hiszen te el vagy telve a legveszedelmesebb kuruc szellemmel. Nem, ezt a szellemet nem tűröm!...

– Irgalom, irgalom kegyelmes uram! – én csak egy szenvedő magyar vagyok! – kiáltott fel kétségbeesve Gábor és odaborult a bíbornok lábai elé.

– Menj a szemem elől! – Távozzál a kolostorba!

Ezzel a hercegprímás hátat fordított Gábornak és a szomszéd terembe távozott. Az audienciának vége volt.

Gábor kábultan, megsemmisülve távozott a prímási palotából. A sötét utcán majdnem beleütközött egy alabárdos éjjeli őrbe. Ez meg is szólította őt, de ő nem látta az őrt és nem hallotta a szavát.

Mintha ittas lett volna. Tántorgó léptekkel haladt az utcákon s a városház toronyórája az éjjeli tizenkettőt ütötte, amikor a kolostorhoz ért és becsöngetett.

A sötét folyosókon át betámolgott a cellájába. Tüzet csiholt, hogy meggyújtsa a méceszt s eközben leverte egy könyvet a gyalultatlan lócáról.

Felemelte a könyvet, megismerte, hogy az ő könyve az, a Krisztus Urunk követése. Olvasni kezdett azon a lapon, ahol a könyv leesés közben szétnyílt:

„Nyomorult vagy, akárhol légy és akármerre fordulj, ha csak Istenhez nem térsz. Mit nyugtalankodol, ha kényed-kedved szerint nem megy a sorsod! Kinek van minden kívánsága szerint jó világa? Kinek van legjobb sorsa? Bizonyára annak, aki Istenért tűrni tud.”

Ezek a szavak úgy hatottak reá, mint egy intés, egy üzenet az égből és mintha üstökénél megragadták volna őt, hogy kihúzzák és kimentsék az elcsüggedés és kétségbeesés örvényéből.

Térdre roskadt a feszület előtt s összekulcsolt kezekkel imádkozni kezdett s eközben megeredtek a könnyei és végigszivárogtak az arcán.

Így találta őt a tavaszi hajnal derengése, amely cellájának keskeny ablakán bekopogtatott. S az imádság, ez titkos erejű, lelki balzsam, elcsitította és megnyihította szívének marcangoló fájdalmát.

Csölle Máté gazda és leánya

Szikár, csontos parasztember volt. Magasabb a középtermetűnél, vállas, erőteljes. Tartása és minden mozdulata biztos, nyugodt és határozott volt. S a folyamatos fizikai munkában megedzett izomerő szinte látható volt az egész emberen.

Pedig már nem volt fiatal levente. Bozontos, sűrű, fekete haja már erősen kezdett deresedni. Már az ötvenediket járta s az élet viszontagságai nem múltak el nyomtalanul fölötte. A homlokán ugyan nem volt látható a gondok redője, de a két, kissé beesett orcáján éles tekintetű, fekete szeme szögletéből végigvonult egy-egy ránc, – mintha csak a nyoma és ösvénye lett volna a titokban elsírt könnyűinek. A bánat redője volt ez. Ebből a redőből méla szomorúság terjedt el az egész sötétbarna arcán.

Boldog házaseletet élt a feleségével, Dobcsányi Rozáliával, akit végtelenül szeretett. Öt gyermekük volt. Legidősebb volt a Gábor fia és legfiatalabb a Juliskája. A másik hármát zsenge korukban egymásután elvitték a gyermekbetegségek. A kőtemetőben három kicsike sírdomb és három fejfa símult egymáshoz. De sokat könnyezett felettük az édesanya. Talán itt szerezte a betegséget is.

Máté gazda is megszíratta elhalt gyermekeit, de sokkal nagyobb és élesebb fájdalma volt az, amikor a fia elhagyta a szülői házat és beállott barátanak. Legnagyobb fájdalma pedig az volt, amikor a feleségét elvitte a halál. Amikor a koporsóját leeresztették a sírgödörbe s a hantok rázuhantak a koporsóra: Máté gazda lelkében összerázkódott s megtörve nézte, hogy hogyan temeti magába az anyaföld azt, aki neki a legdrágábbja volt a világon. Megeredtek és soká nem tudtak elállni a patakzó könnyei. Akkor jelent meg a két orcáján a bánat redője.

Felesége halála óta teljesen megváltozott. Társaságkerülő, magába zárkózott, hallgatag ember lett belőle. Az atyafiait sem látogatta s ezek elmaradoztak tőle. Még a komájával, Szenicey Andrással is minden nagy ünnepen, ha találkozott. A gazdatársai elnevezték őt szomorú embernek és nem keresték a társaságát. Vasárnaponként nem a nagymisére, hanem a korai kismisére ment az öreg templomba. Nem akart a gazdatársaival találkozni, akik a nagymise után a vár piacán elbeszélgetni szoktak. Nem tért be a város korcsmájába sem egy meszely borra, mint azelőtt szokta. Nem ivott többé se bort, se pálinkát és a dohányát és a kuruc makra pipáját is elajándékozta.

Teljesen a kis parasztgazdaságnak és a kis leányának élt. Ezé a kettőé volt minden gondja s ebben a kettőben lelte minden örömét.

Egy fél úrbéri telke, a mai méretek szerint 40 magyar hold szántóföldje és rétje volt. Jól trágyázta és művelte földjeit. Egy öreg szolgáljával és egy ostoros suhancsal győzte ezt a munkát, mert a kapálást, szénakaszálást, aratást, nyomtatást és cséplést az aratók végezték, akik mint egy vándormadár-csapat húzódtak le ide Zólyom megyéből. Évről-évre jöttek tavasszal s szegődött munkájukat befejezve bérrel s egész tavaszig elegendő eleséggel megrakodva vonultak vissza erdős, bérces hazájukba.

Nagy passzióval nevelte az állatokat. Mindig szép lovai és tehenei voltak. Büszke volt arra, ha a szép lovait és címeres teheneit megnézték. És könnyű volt akkor ilyen birtokon is több állatot tartani, mert a nagy érsekujvári határnak csaknem egyharmad része kövér legelő volt. Ezen kora tavasztól késő őszig bőséges táplálékot talált a ló és szarvasmarha egyaránt. S a prajmeri, csikei, bukróki, léki és más legelő területeken nagy gulyákban, vígan legelészett és szépen nevelkedett a csikó és a növendékmarha. Be is gombolt évről-évre Máté gazda szép csomó pénzt a nevelt állatjaiért.

Kerülte az asszonyt, amióta megözvegyült és maga vezette a háztartását. A durvább munkákat, a mosást, súrolást, tapasztást, meszelést öreg szolgáljának a felesége, már hatvan felé járó, de egyébként erős, dolgos asszony végezte és segített a takarításnál és a tehénfejésnél is. Más asszonyszemélynek nem is volt állandó bejárása a házához.

Minden háztartásban pedig, akárki mit beszél is, a legfontosabb minisztérium a konyha és ebben a legfontosabb munka a főzés.

Köteteket írtak össze a híres konyhákról és arról, hogy a főzés nem is munka, hanem valóságos művészet. Egy ilyen kötetért választottak be egy francia íróat az Institutba, a halhatatlanok közé. S azt mondják, hogy a nagy Napoleon annyira becsülte a jó konyhát, hogy amikor Párisban tartózkodott: havonként egy szürke, öreg marquishoz, csak azért, mert ennek Párist is beleértve, messze vidéken a leg-híresebb konyhája volt.

De hagyjuk nyílt kérdésnek azt, hogy művészet-e vagy munka-e a főzés? Annyi bizonyos, hogy nem unalmas, sőt nagyon változatos és érdekes foglalkozás.

Kicsiség ugyan mind, de érdekes megfigyelni: hogyan habzik a leves, hogyan pöfög a kása, hogyan rotyog a töltött káposzta, hogyan sistereg a lábasban a rántott csirke, hogyan pirul a roston a pulyka és hogyan dagad meg, hogy szinte a levegőbe repül az illatos fánk. Ha ezeket a poétikus jelenségeket elgondolja az ember: szinte maga is gusztust kap a főzéshez.

Máté gazdát nem a jókedve, hanem a szükség vitte rá, hogy odaálljon a füstölő, nyitott tűzhelyhez és megfőzze az ebédet, meg a vacsorát. Akkor szakadt a nyakába ez a hivatal, amikor a kedves asszonya ágynak esett és olyan komoly beteg lett, hogy meg se gyógyult többé.

A katonai szakács mellett kuktáskodott fiatal korában és most jó hasznát vette ennek az élet-tapasztalatának. Nagyon hamar belegyakorolta magát. És olyan jóízű ételeket főzött, hogy azt bizony a beteg is megehetette.

És annyira hozzászokott ehhez a munkához és a saját főztjéhez: hogy özvegy ember korában mindig maga főzött s nem bízta a főzést a Juliskájára akkor sem, amikor ez már felsepedt. Talán azért, hogy a füst ne bántsa a szemét és ne kormozza be bársonyos orcáját. S a főzés közben sokszor monologizált. Ilyenkor eszébe jutott az a kevés latin tudomány, amit az iskolában a grammatica latinából magába szedett. És nyitott tűzhelyen a fazekakat is latinul dirigálta.

Azt a fazekat, amelyik a három lábon, a treifuszon volt és erősen forrott, – levette onnan s azt mondotta neki:

– Fortáte!

A tűz mellett oldalt álló másik fazekat pedig feltette a három lábra s ezt mondotta neki:

– Formáte!

(Fortáte = forrtál te. Formáte = forrj már te.)

Bizonyos, hogy a fazekak nem értették meg ezt a tudós beszédet, de azért a Máté gazda főztje mindig jóízű volt. Mert értett is hozzá és volt is miből főznie.

Mert a háztartásban bőven volt minden, ami csak kellett. Volt bőven liszt, zsír, tojás, írósvaj, tej, tejföl, illatos túró, csurgatott méz, lekvár és baromfi quantum satis. Szóval minden volt, éppen csak hogy madártej nem volt.

Mindezekből bőven jutott nemcsak a konyhára, hanem eladásra is. És ezeket a kelendő, becses holmikat nem kellett felhordania a várba, a piacra. Elkelt az mind a háznál, ami eladó volt. Nagyon jó híre volt a Csölle Máté gazda portékájának. Még a várparancsnok konyhájára is tőle hordották a tejet, vaját, túró, tojást és a szárnyast. S a polturák s az ezüst tallérok nap-nap után csak úgy gurultak Csölle Máté kisházai portájára.

A világ azt fogta rá, talán azért, mert otthonülő és szófukar ember volt, hogy fősvény és vén zsugori. Hogy élére rakja a garast és háromszor is a fogához veri, mielőtt kiadja. Pedig a világnak nem volt igaza. Mert a házában ajtaja sohasem volt elrekesztve. Benyithatott azon minden szegény és sohasem távozott alamizsna nélkül. És a szegény, vándorló legény mindig kapott nála egy tányér meleg ételt, vagy ha szállást kért, azt is kapott az istálló sarkában.

De viszont szent igaz, hogy Csölle Máté nagyon takarékos ember volt és gyűjtötte is a pénzt és nagyon tudott örülni annak, ha látta, hogy az szaporodik.

Volt neki egy nagy köcsögje, ebbe söpörte bele a polturákat. Azután egy kisebb köcsögje, ebben tartotta az ezüst tallérok. És egy kőkorsója furfangosan csukódó kupakkal, – ebbe potyogtatta bele egyenkint a császári aranyakat. Megolvasta, hogy háromszáz darab fért bele. S amikor a korsó megtelt: úgy elrejtette, hogy azt kívülről senki más meg nem találhatta. S akkor azután elővett egy másik ugyanolyant s abba sülyesztette az aranyakat. Mert a háborús idők viszontagságai megtanították arra, hogy csak az arany marad meg az igazi értéke. Azért amikor csak tehetett, a tallérokát beváltotta aranyra, a polturákat ezüst tallérokra és többnyire a polturákkal fizetett. Gyűjtötte a pénzt, mint a güzü télire az eleséget. Gyűjtötte a szeme fényének, a kis Juliskájának.

Juliska egészen kicsi, nyolc éves gyermek volt, amikor anyátlan árva lett. A halál megjelenése s amint édesanyjának szemeit lezárták, amint a koporsót

leszögezték s amint azt a sírba lebocsájtották és elföldelték, – mindez rejtelmes volt előtte s megzavarta és megfélemlítette őt. Zsenge értelmével veszteségének nagyságát nem tudta még felfogni, – de a kis szíve ösztönszerűen megérezte, hogy az édesapja most az egyedüli támasza neki és minden érzésével hozzátapadt az apjához, mint a repkényhajtás a hatalmas tölgyhöz. Határtalan bizalommal símult az apja kebelére, érezte, hogy az apja szereti őt és nagynak, erősnek látta az apját. Hitte, hogy az minden veszélytől meg fogja oltalmazni.

Az öreg Máté addig is nagyon szerette a leánykáját, a felesége halála után pedig még jobban szerette. Érezte, hogy az édesanyja szeretetét most neki kell pótolnia. Szeretettel gondozta és gyöngéden becézte gyermekét. Símogatta a haját és kis arcocskáját s elmondotta őt kis bogarának, kis csibéjének, kis cselédjének és a szeme fényének. És a szíve melegséggel telt el, amikor a leánykája viszonzásul a két kis karjával átfogta a nyakát. S ilyenkor mintha a szomorúság is eltűnt volna az apa arcáról, hogy a gyermeke ne lássa a szomorúságot. Amikor fésülte, nem tépte a haját, amikor mosdatta és a kis ruhácskáját igazgatta, nem korholta őt. Ebédnél, vacsoránál a legjobb falatokat rakta a tányérjára, éjjel pedig még az álmára is vigyázott és meg-megigazgatta a takaróját.

Ezen apai szeretetnek az volt a hatása, hogy Juliska gyermekszívében hamar megenyhült és emlékké szelídült az édesanyja elvesztése fölötti fájdalom és vídamság telepedett a helyébe.

Ősszel megkezdődött az iskola és Juliska naponként feljárt a várba az iskolába, ami a Kisfél-sortól elég távol esett. Nem járt oda egyedül, mert a soron, a szom-széd házakban a Bencééknél, a Sókyéknál, a Liszyéknél és a Domaniczkyéknál is voltak hasonló korú kis leányok. Ezek reggelenként összeszedelődtek és víg csacsogással, mint egy fürgé kis seregélycsapat, húztak fel a várba. És Juliska az iskolában szorgalmasan megtanult mindent, amit ott tanítottak.

Otthon pedig a szabad idejében, mint hűséges kis kutya, folyton az apjának a nyomában járt. Nézte, hogy hogyan dolgozik és itt-ott belekontárkodott a munkájába. S közbe-közbe folyton csacsogott. Ez nagyon kedvére volt az apjának, de az öreg Máté tudta, hogy az ő társasága nem elegendő a kis leányának s megengedte neki, hogy átmenjen a szomszédba a kis pajtásaihoz, akik szegről-végről atyafiak is voltak. Még inkább örült annak, ha a pajtásnői eljöttek hozzá s a ház előtti libalegelőn, vagy a tágas udvaron és a szérús kertben játszadoztak és hancúroztak. Ilyenkor felkacagott a kedves, játékos gyermekzsivaj, mint a verebek csiripelése.

Máté gazda szeme folyton a kis Juliskáját figyelte. S amikor látta, hogy ez vígan repked, mint egy kis madár: az ő szívében is csak úgy repesett az öröm.

Így haladtak együtt az élet útján az apa és a leánya és Juliska felett gyorsan és boldogan múltak el a gyermekévek. Közben folyton leste, megfigyelte és eltanulta az apjától a munkát, amihez ereje volt; apja pedig mindent mutogatott és magyarázott neki. Meg is ismerte csakhamar Juliska az őt környező egész világot. Az állatokat, a madarakat, a bogarakat, a fákat, a füveket, virágokat és maga sem tudta, hogy az édesapjának milyen ügyes segítőtársa lett.

Gábor, amikor csak dolga volt az érsekújvári várban, mindig meglátogatta az

édesapját. Szerette a kis hugát és sohasem jött üres kézzel. Mindig hozott neki játékokat, amíg kisebb volt, – később pedig mesés- és képeskönyveket, varróeszközt, pántlikát és ruhának való kelmét. Sőt egyszer karácsonykor szép piros csizmával is meglepte őt.

Juliska is szerette a bátyját, de a szeretete nem tudott teljesen felmelegedni. Talán azért, mert nagy volt közöttük a korkülönbség, talán azért, mert kevés időt töltött a bátyjával. Különös is volt a bátyja a reverendában, de még különösebbnek találta őt, amikor futár ruhában kiöltözve állított be. Csak a kuruc ruhájában tetszett neki igazán. Érezte, hogy az édesapja valamiért neheztel Gáborra s ez az érzés tartózkodóvá tette őt bátyjával szemben, mert az ő szívében a legelső helyen állott az édesapja és mindenben együtt érzett az édesapjával, még a Gábor iránti neheztelésben is.

Az érsekújvári várnak 1708 szeptember 22-én bekövetkezett ostroma nagy fölfordulást és változást idézett elő az apa és leánya életében. Közvetlenül az ostrom előtt Berthóty lebontotta és lerombolta a várfalakon kívül a vár közelében épült összes házakat s a lakóikat cselédestől, barmostul betelerelte a várba és a várbástyák alatti kazamatákban helyezte el, ahol azoknak és minden holmijuknak elegendő helyük volt.

A kazamatában való lakás bizony nem volt valami kényelmes és egészségi szempontból nem volt kifogástalan, mert az ott lakók nem voltak nagyon bővében se a világosságnak, se a friss levegőnek. Azért Csölle Máté a kis leányát, aki ekkor már 14 éves volt, egy ismerősénél helyezte el kosztba, a nemrég elhunyt kántor özvegyénél, özv. Rajmános Istvánnénál, akinek a várfal tövében, elég biztos helyen egy takaros, kis háza volt. Ugyanoda helyezte el a kis leányát a komája és odakerültek az ostrom idejére Juliskának kislelőbarátnői is, úgy hogy Rajmánosné az ostrom alatt hét ilyen háborús, kis kosztosa volt.

Úgy éltek ezek ott, mint a madarak a kalitkában. Mikor nagyokat szóltak az ágyúk: akkor nagyon meg voltak szeppeven. Összebújtak és meghúzták magukat a pincegátdorban. De amikor elhallgattak az ágyúk: kidugták a fejeiket, vígan cseveteltek, körülugrálták Rajmánosnét és segítettek is neki sütni, főzni. Szóval egy cseppet sem unatkoztak. S amikor három hét múlva vége lett az ostromnak: majdhogynem csalódást éreztek a szívükben, hogy ennek az idegrázó és mégis rendkívül érdekes életnek ilyen hamar vége lett. De a diadal hírére örömmel repültek ki a kalitkájukból, letéptek minden virágot, ahol csak találtak és fölbokretázták a kuruc katonákat.

Az ostrom elmúltja után Csölle Máté és gazdatársai felkeresték a portájuk helyét és hozzáfogtak a házaik felépítéséhez. Berthóty várparancsnok, aki a házait leromboltatta, anyagokkal és munkaerővel segített nekik, hogy azokat újra felépítsék.

A ház építésénél Juliska is beleadta a vótumát. Azt kívánta, hogy a szobában deszkapadló legyen, mert a Rajmánosnénál is az van, meg hogy az ablakokon zsalu is legyen, mert azon ki lehet kukucskálni és mert Rajmánosnénál is az van.

Gábor ott termett, hogy segítségére legyen az apjának a ház építésénél. Ez meg azt kívánta, hogy ne csak egy nagy szoba legyen, hanem, hogy a Juliskának

külön szobája és egy harmadik szoba is legyen, ahol ő lakhatik, ha egyszer-más-szor hazakerül. És hogy az apja ne sokallja a költséget, – elővett és át akart neki adni húsz darab aranyat.

Csölle Máté dehogy utasította volna el a Juliskája kívánságát. És elfogadta a Gábor tanácsát is, hogy három szoba legyen, – azt gondolta magában, hogy hát-ha mégis hazakerül a fia. De a húsz aranyat nem fogadta el a fiától, – mert a vár-parancsnoktól segítséget kapott az építéshez és neki magának is volt elegendő megtakarított pénze.

– Csak tedd el a pénzed fiam. Van nekem elég. Több, mint neked. Ne gondold, hogy visszautasítom, csak azért nem fogadom el, mert nincs rá szükségem. A szobák pedig legyenek úgy, ahogy te akarod és ahogy Juliska akarja. És az egész építést rendezd el a magad kedve szerint. Legyen minden úgy, ahogy te akarod. Talán akkor mégis csak idekívánczol a portára, ahol születted és amelyik a tied volna, ha ezt a barát csuhát fel nem vetted volna.

Gábort meghatották az édesapja szavai és az a szomorúság, amely azokból kihangzott. De nem mutatta a meghatottságát, – hanem nyomban hozzáfogott az építési terv elkészítéséhez. Nem volt ez nagyon komplikált és hamarosan el is készült vele. Nem volt ez előtte új dolog, mert a primási uradalomban alkalma volt terveket látni és csinálni.

Nem telt bele két nap, a kidolgozott terv szerint már tömték a falakat. Ez volt akkor a parasztházaknál az általános és a leggyorsabb építkezési mód.

És nem telt bele hat hét, – s a pipa formára épült, tornácos ház, három utcai szobával, konyhával, kamrákkal és istállókkal már tető alatt is állott. A széles porta másik oldalán pedig elkészült a cselédlakás és a kocsiszin. Ennek végében helyezték el a nagy tyúk- és libaketrecet. Ennek végében állítottak össze két sertésolat, egyiket a maglóknak, másikat a hízóknak.

Könnyebben ment ez a munka Csölle Máténak, mint a gazdatársainak, mert Kapronczay tisztartó szívesen átengedte Gábornak az uradalmi ácsokat és asztalosokat; ezek pedig szívesen mentek a munkába, mert külön bért kaptak érte.

Az ácsok gyorsan kifaragták és felrakták az ajtóragasztókat, a gerendákat, a szarufákat és a horogfákat. A nádazók pedig jó vastagon megrakták a nádtetőt. Még koszorút és címeres kötést is csináltak a gerincére.

Az asztalosok kiszabták, összeillesztették és felrakták az ajtókat és az ablakokat. Lerakták a padlókat. Még a zsalukat sem felejtették ki.

A kemencéket maga Máté gazda építette és Gábor tanácsára olyan helyes formát adott nekik, hogy amikor kockacserepek alakjára, szürke színre be is festette őket: a falusi ember bízást kályháknak nézhette azokat. Csakhamar füstölgött a kémény s a kemencék átmelegítették a szobákat és szárították a nyers falakat.

Enyhe és száraz volt az őszi időjárás s az építés munkája vígan és szaporán ment s mire eljött az advent és beállott a föld fagya: Máté gazda már be is hurcolkodott a sok holmijával az új házába és az állatjait is bekötötte a két új istállóba. Csak a vakolás, meszelés, ajtók, ablakok festése és a pajta építése maradt a jövő tavaszra.

Ezekhez a munkákhoz is hozzáfogtak, amint a fagy kiengedett és a tavasz nyí-

ladozni kezdett. És amire beköszöntött a nyár: Csölle Máté háza teljesen készen volt és a zsalus ablakokkal a legmutatósabb volt a Kiszélsoron.

Gábor gyakran el-eljött nézni, sürgetni és igazgatni a munkát s ezalatt sokkal többet volt együtt az apjával és a hugával, mint az elmúlt négy esztendő alatt összesen. S a házépítés munkája közelebb hozta egymáshoz az apát és a fiát és a két testvért. Jobban megismerték és jobban megszerették egymást.

Juliska nagyon boldog volt az új házban. Röpködött az egyik szobából a másikba. A konyhából a kamrába. Folyton talált rendezni és tisztogatni valót és folyton énekelt, mint a dalos madár.

Az ő vidámsága és jókedve felvidította az apját is. Ennek is tetszett a tágas, kényelmes lakás és az, hogy nini! milyen tágas és világos a konyha! Nagyon tetszett neki az is, hogy két jókora kamrája van, egyik az élelemnek, a másik a szemes jószágoknak.

De legjobban tetszett neki, hogy a lóistálló és a tehenistálló sokkal tágasabb, mint a régi volt. S legalább négy darab állattal több fér el mindegyikben. Hozzá meg mindegyikben van rendes takarmányketrec és külön kóter a csikónak és a szopósborjúnak. Nagyon kedvére volt ez. Nagyon helyesen eszelte ezt ki Gábor, ha barát is, – gondolta magában és elhatározta, hogy felszaporítja az állatjait.

Az új házban boldogan élt együtt az apa és a leánya s az évek múlásával Juliska egyre szebb, nagyobb lett, mint a kertjükben a dupla virágos, nemes jázminbokor.

Juliska nem volt szobában ülő, elkényeztetett virág. Nem kellett őt félteni se a szélről, se esőtől, se fagyos zuzmarától. Nem félt ő a léghuzamtól. Nem náthásodott meg a ködös hidegtől és nem ájult el a forró, nyári hőségtől. Mert amint nőtt és erősödött: az apja az szerint minden neki való munkára megtanította és rászoktatta. Azt akarta, hogy edzett és erős legyen és minden munkát tudjon, mire a maga asszonya lesz. Még a határba is kivitte őt babot ültetni, kapálni, morkot szedni, sarjút gyűjteni és a rétet gereblyézni. Meg is tanult apránként Juliska mindent és szerette is a munkát. Font, varrt, kenyeret dagasztott, jó, fonatos kalácsot és túrós lepényt sütött. Meg tudta fejni a tehenet is, úgy hogy semmi tej nem maradt a tőgyében. Vajat pedig édes tejszínből olyat tudott köpülni, – hogy bátran elküldhette volna a hercegrímás asztalára is.

Mikor 1711-ben a szabadságharc véget ért, Juliska akkor már 17 éves volt és olyan gyönyörű hajadonná nőtt meg, hogy ha paraszti köntös helyett úri ruhát öltött volna magára: bájos, rózsás arcával, hosszú, fekete szempillákkal árnyalt, szép szemeivel, selymes hajával, szép természetével és végtelenül graciózus mozdulataival akármelyik grófi kastélyba és famíliába beillett volna.

Jó szívéért és kedves modoráért irigykedés nélkül szerették őt a leánytársai. A legények pedig előzködtek utána s ugyancsak pattogtatták az ostort Máté gazda háza előtt, abban reménykedve, hogy hátha Juliska kiáll az utcaajtóba.

Azon az éjszakán, amely a magyar nemzetre olyan végzetes május elsejére virradt, Juliskát szép nagy májusfával lepték meg a legények. Olyan sudaras volt ez a fa, hogy majdnem az esztre tetejéig ért. Pünkösdi közeledtével pedig őt kérte fel az egész fiatalság, hogy ő legyen a pünkösdi királynő.

Nagyon szép szokás volt ez. A legények hatalmas, ötöles fenyőárbocot ástak

le a földbe és fölállították. A csúcsára koszorút és pántlikákat kötöttek és egy üveget is tele finom rozólis pálinkával. Alatta pedig köröskörül nagy sátor volt földbe ásott oszlopokkal, cserfa gallyakkal beborítva.

Ez volt a pünkösdi fa, mely közvetlenül a ház előtt állott az utcán. A sátor alatt táncolt és mulatott a fiatalság, s a szülők és a többiek vagy a mulatságot nézték, vagy bent a házban szórakoztak és vendégeskedtek.

Pünkösöd vasárnapján délután kezdődött a multság s egész a keddi, hajnali harangszóig tartott. A pünkösdi fa pedig ott maradt dísznek a jövő vasárnapig, – akkor azután kiásták és ledöntötték az árbócfát. A koszorút és pántlikákat a pünkösdi királynő kapta meg emlékebe, a rozólist pedig megitták és ez volt az áldomás, vagy a szent János áldása.

Nagy megtiszteltetés volt a pünkösdi királyság a leányra és a házra is és titkos álma volt az minden lánynak és lányos anyának.

Juliska el is fogadta volna azt, hiszen valóban megillette őt. De az apja nem engedte. Mert nem volt asszony a háznál s a vendéglátás nagyon sok vesződéssel jár. És Juliska minden ellenkezés nélkül belenyugodott az apja döntésébe. Szófogadó, jó gyermek volt s az apjának az akarata szent előtte.

Még jobban vigyázott rá az apja, mióta szép, nagy lány lett belőle s a komas és sógorasszonyok egymásután jöttek puhatolódzni és kérőt kommandálni. Pedig Juliska maga is tudott vigyázni magára.

Nem volt se rátarti, se túlszende s a legkevésbé sem volt kacérkodó. Egyenes lelkű, nyílt szívű, beszédes és természetes volt, mint a szabadban nőtt, hímporos, mezei virág. A nótákból és a leánypajtásaitól hallott egyet-mást a szerelemről s ez mint valami édes üdvösségnek a sejtelve jelentkezett a gondolatvilágában, de a szívébe még nem férköztött be. A szíve még illetetlen volt.

Máté gazda pedig, amióta nagy lány lett a Juliskájából: apránként, észrevétlenül s talán akaratlanul is változtatott addigi szokásain. A szíveről a zárkózottság és a hidegség s az arcáról a szomorúság, mintha valamelyest engedett volna. Mert már nem került az emberek társaságát s egyre gyakrabban összejött a komájával és az atyafiakkal. Vasárnaponként pedig felvette ezüstgombos ünneplő ruháját és büszkén ment szép leányával fel a várba, az öreg templomba a nagymisére. Rá-ránézett lopva a Juliskájára s a tekintete mintha csak azt mondta volna: Idenézzetek emberek, ez itt az én leányom!

Egy vasárnapon a tisztartó háza előtt mentek el a templomba menet s illendően köszöntötték Kapronczay tisztartót, aki a háza sarkán állott és Kondé úrral, a primási uradalmak teljhatalmú direktorával tárgyalt valamit.

– Ki ez a keményvágású parasztember s ez a leány? – kérdezte a direktor.

– Ez direktor uram az egyik jobbágyunk, Csölle Máté és a leánya, – felelte a tisztartó és hozzátette:

– Ez egy nagyon becsületes, szorgalmas, takarékos és okos ember. A leánya pedig gyönyörű, értelmes és nagyon jól nevelt, kis jószág.

– Ejnye, ejnye, de kicicséri őket tisztartó uram. Kiváncsi vagyok, hogy miben áll ennek az embernek a becsületessége?

– Abban áll, hogy nem hazudik, nem lop, nem iszákos. El nem mozdítja és

tovább nem teszi a szomszédja határkövét. El nem szántja a földjét. Bele nem kaszál a szomszédja rétjébe. Nem lopkodja a határban a búzakereszteket. Nem dézsmálja meg a más kukoricáját. Nem csalja meg se az uraságot a dézsmánál, se a papot a meckánál, se a kupecot, amikor elad neki valamit. Megelégszik a magáéval és nem kívánja a másét. Rendes magyar ember ez és keresztény katolikushoz illő életet él.

– És mire vitte ezzel a becsületességével és a takarékoságával? – kíváncsiskodott tovább a direktor.

– Nagyon sokra vitte direktor uram. Neki van a legszebb állatállománya a gazdák között, pedig csak fél szessziós jobbágy és mindene van bőven. Pénze is van mindig. Egyszer, amikor a császári generális háromszáz aranyra megbüntette a várost, mert a zabot és a takarmányt kellő időre elő nem teremtette: ez az ember segítette ki a megszorult várost, amely kölcsönért hozzá fordult. Hozott egy furfangos korsót s abból erengette ki egyenként a háromszáz darab aranyat. Gazdátársait is mindig kisegíti kölcsönrel, ha hozzáfordulnak. És a törvényes kamatnál többet soha el nem fogad. Úgy is hívjuk őt magunk között, hogy paraszt bankár.

– Most még csak arra vagyok kíváncsi, tisztartó uram, hogy miben látja ennek az embernek az okos voltát?

– Abban látom, hogy a vagyonát tisztességes, becsületes úton megduplázta, – hogy a házát jól építette és hogy a gyermekét, ezt a szép leányt jól nevelte.

– És elfelejtettem mondani, ami a fő, – ez az ember édesapja a Gábor barát-nak, a kegyelmes urunk kedvenc futárjának.

– Ejnye no! Ejnye, hogy ezt nem tudtam. Meg kellett volna őket szólítanom. Ejtse módját tisztartó uram, hogy mialatt most itt tartózkodom, kezet szorít-hassak ezzel a derék jobbágyunkkal.

Ilyen volt Csölle Máté és ilyen volt a leánya.

VI. FEJEZET

A kutyamosó

Barkó Imre hamar megszokta és megkedvelte a szolgálatát, a juhászbojttárságot. Nem is utolsó foglalkozás a juhászé. Egész, Istenáldotta nap kint tanyázik a vége-láthatatlan pusztán, az Isten szabad ege alatt. Megtanulja a juhok, a bárányok nyelvét. Tereli őket ide-oda s közbe megisztringálja a garázda kosokat, amikor összecsapnak. Elbeszélget az őrző pajtásával, a bundás kutyával s egész nap olvashat, a legszebb s a legváltozatosabb könyvben, a szabad anyatermészetben.

Sokat olvasott Barkó Imre ebből a könyvből. És sok életfilozófiát és hasznos dolgot tanult az öreg számadó juhásztól, Birkus Ádámtól. Mégis leginkább azért kedvelte meg olyan hamar ezt a szolgálatot, mert Csörgő pusztától nem nagyon messzire fekszik Kamocsa és minden szombat este ellóghatott oda Boriskájához. El is lógott.

A harmadik szombaton az ég be volt borulva és már egészen sötét éjszaka volt, amikor eljutott Kamocsára és az Egyedék háza előtt megállott. Boriska már leste őt és az adott jelre ajtó nyitott neki.

Az édes, csókos ölelés után Boriska ijedt hangon ujságolta neki:

– Nagy ujság van nálunk kedves Imrém. Nem tudom, mit szólsz majd hozzá. A Pista bátyám ma délután hazavetődött. Munkásruhába volt öltözve és a külsejét is elmásította. Az a szándéka, hogy itt fog elbújni, amíg a kurucok fogdosása el nem múlik.

– Tyű az árgyelusát! Boriskám ez nem jó ujság. Ez nagy baj. Hol van most a Pista bátyád?

– Bent van az édesapámnál, a belső szobában tanakodnak.

– Gyerünk be hozzájuk.

Barkó Imre és Egyed Pista ekkor találkoztak először. Megható volt a találkozásuk. De érzelmeik kifejezésére nem volt megfelelő ez az alkalom és idő sem volt erre. Mint harcedzett katonák, hamar leküzdötték meghatottságukat és Barkó Imre, aki valamivel idősebb is volt Egyed Pistánál és jobban ismerte a helyzetet, azonnal rátért a dolog velejére.

– Te itt nem maradhatsz Pista. Itt te rossz helyen vagy. Itt hamar felkutatnak és elfognak. A gazdám ma délután jött meg Ujvárból. A tisztartónál járt s azt a hírt hozta, hogy egyre fogdossák különösen a fiatalabb kuruc katonákat, ezeket be-

sorozzák és kiviszik idegen országba. Attól félnek, hogy Rákóczi egyszerre csak itt terem és újra kiüt a háború. Azért fogdossák össze a fiatalabbakat, hogy kisebb legyen a háború veszélye. Neked máshová, biztosabb helyre kell menned. Nem gondolkodtál arról, hogy hova mehetnél?

– Mehetnék Grácba, – felelte Pista, – apámnak régi jó ismerőiséhez, akinél éveken keresztül voltam és csupa passzióból az órásmesterséget is kitanultam.

– Te kitanultad az órásmesterséget?

– Ki én! Négy évig inaskodtam. Föl is lettem szabadítva. Van is erről bizonyítványom a gráci óráskok céhétől.

– Mutasd azt a bizonyítványt, hogy nézzem meg.

Boriska szaladt a bizonyítványért, ő tudta, hogy hol van, mert ő tette el. Hamar hozta is az írást és egy faládát is, aminőt a vándorló legények hordottak.

Imre kikapta Boriska kezéből és hamar átfutotta az írást. Csakugyan a gráci óráskok céhének a bizonyítványa volt ez, a céhmesternek az aláírásával és a céhnek nagy pecsétjével. S a bizonyítványban az volt, hogy Einzinger István, miután az inaséveket Einzinger Ede órásmesternél letöltötte s az órásmesterségben elegendő jártasságot szerzett: legénnyé fel lett szabadítva és hogy óráskok legénynek őt mindenki felfogadhatja.

Persze mindez németül volt megírva, kemény papirosra, kaligrafikus írással, úgy hogy ennek a bizonyítványnak valósággal oklevél formája volt.

Volt mellette egy másik bizonyítvány is, amelyben Einzinger Ede bizonyítja, hogy Einzinger Stefan, mint óráskok legény, nála hat hónapon keresztül teljes megelégedésére dolgozott és őt jó szívvel ajánlhatja minden órásmesternek.

Amikor Imre elolvasta ezt a két bizonyítványt, nagyot füttyentett örömeiben és csak ennyit mondott:

– Meg vagy mentve Pista. Csak nagyon jó volna még, ha óráskok számod is volna.

– Az is van, – felelte Boriska s előadta a kis ládát, amelyben minden óráskokszám ott volt, sőt öreg órákból néhány kerék és rugó s egyéb darab is.

– Nagyszerű! – kiáltott föl Imre. – Csak még valami mesterlegényes ruha kellene, ha volna.

– Az is van, – felelte Boriska. – Meg van a stajer ruhája. Csak hogy kint van a kamrában. Majd előkeresem.

A ruhát Boriska hamarosan előkerítette. Bizony azt már kikezdtek a molyok, sőt itt-ott megrágták az egerek is, de ez elenyésző kicsi hibája volt azon óriási előnye mellett, hogy csakugyan valóságos stajer ruha volt. Fel is vette azt Pista nyomban. És olyan tipikus stajer legény lett belőle, hogy kívánni sem lehetett különbség.

Másnap reggel Stefan Einzinger óráskok legény Újvár felé ballagott s még az út felét sem hagyta el, máris poros volt, mintha legalább is Gútától gyalogolt volna.

Az érsekújvári határdomb közelében egy füzes volt s amint ehhez közeledett: három zsoldár ugrott elő, elébe toppant és közrefogták őt. A vezető zsoldár hamisítatlan stajer tájszólással vallatni kezdte őt, hogy kicsoda? micsoda? honnan jön? és hova megy? Követelte, hogy igazolja magát.

Stefan Einzinger szakasztott olyan stajer tájszólással válaszolt, hogy Stajerországba való, hogy vándorló óráslegény és hogy munkát keres és azért megy Ujvárba.

A zsandárt meglepte a vándorlegény tájszólása, – de ő vén róka volt már, – nem hatotta ez meg őt. Egy pillanatig se hitte, hogy vándorlegény az ő földije. Szigorú hangon követelte az írásait.

A vándorlegény átadta az írásait, a zsandár figyelmesen elolvasta azokat, átkutatta a szerszámládáját és a zsebeit is, azután így szólt:

– Engem ugyan nem csapsz be öcskös, se a stajer idiomáddal, se ezekkel az írásokkal, se a szerszámokkal. Ezeket úgy lophattad is. Majd meglátom én mindjárt, hogy órás vagy-e? Nesze, csináld meg ezt az órát. Ezzel kivett a zsebéből egy félököl nagyságú krumpli órát és odaadta a vándorlegénynek.

Stefan letelepedett a földre, előszedte a szerszámjait, a satut, a csipezt, a kefét, a fogót és egy-kettőre szétszedte az órát. A zsandár csak úgy hüledezett, hogy mi lett az ő órájából.

Az órának pedig csak az a baja volt, hogy nagyon piszkos volt. Stefan alaposan megtisztogatta, azután ügyesen összerakta és visszaadta a zsandárnak. Az óra úgy fénylett, mintha csak ezüsből lett volna és pompásan járt.

– No most már elhiszem bruder, hogy óráslegény vagy. Nesze itt vannak az írásaid és itt van a munkáért két poltura.

Stefan átvette az írásait és a két polturát is, de nem elégedett meg ezzel. Azt kívánta, hogy a zsandár adjon neki írást arról, hogy az óráját megjavította. A zsandár nem is kérte magát, három sorban igazolta, hogy Stefan Einzinger az ő zseb-óráját kijavította. Pontosan aláírta a nevét is, hogy Johan Steinhuber szakaszvezető.

Azután megkérdezte az óráslegénytől, hogy hova való. S megörült, mikor ez azt mondotta, hogy Töbelbádból való. Mert hogy ő is abból a járásból való. Megbízta, hogy csak menjen a várba, kap ott munkát eleget, mert az ottani egyetlen órás régóta betegen fekszik. A várban majd találkozhatnak s elbeszélgetnek a hazájukról. S egész barátságosan elváltak. A zsandárok Kamocsa felé tartottak, Stefan Einzinger pedig folytatta az útját Ujvár felé.

Már közel volt a várhoz, amikor egy hintó közeledett feléje. A hintóban egy úrihölgy ült kis leánnyal s a kocsis mellett a bakon egy libériás inas. Ügyetlen lehetett a kocsis, mert a rudas ló megbotlott, orrabukott és a rúd alá került, a másik ló meg horkolni és ágaskodni kezdett.

Az előkelő hölgy és a kis leánya ijedten szállottak le a hintóból. Az inas segítette le őket s eközben Euer Excellencnek szólította az úrnőt.

A kocsis is leugrott a bakról s az inassal együtt iparkodott talpra állítani a rúd alatt kapálódzó lovat, de semmire se mentek vele. Ekkor jött oda az óráslegény és rövidesen rendet csinált a lovakkal.

Az úrnő egy kegyes bólintással köszönte meg a segítséget és az inasával egy ezüst tallért adatott neki és megkérdezte, hogy mi a mestersége? És nagyon megörült, amikor megtudta, hogy órás.

– Hiszen kend kapóra jön nekünk. Összes óráink vagy állanak, vagy rosszul járnak, – mondotta ő excellentiája és megparancsolta az órásnak, hogy egy óra

mulva jelentkezzen nála. Az úrnő pedig nem volt más, mint a várparancsnoknak, gróf Sch. generálisnak a felesége.

Az inas megmondotta az órásnak, hogy hol kell jelentkeznie. És ezzel Stefan Einzinger szerencséje meg volt alapítva.

A várban a poros vándorlegényt gyanuval fogadták a vártán és erős vizsgálat alá vették. Átnézték az írásait s ezek között Johann Steinhuber zsandár szakaszvezető rövid igazolványát is. Ez nagyon jó szolgálatot tett az óráslegénynek, mert a szakaszvezetőnek az a híre volt, hogy jó szimatú inkvizítor, aki belát az emberek veséjébe.

Arról is vallatták Stefánt, hogy kihez igyekszik a várba. S amikor azt felelte, hogy a grófné ő excellentiájától az a parancsa van, hogy fél óra mulva jelentkezzen nála: menten vége volt a vizsgálatnak. Mosdóvizet adtak neki és keféet is, hogy a port lekefélje a ruhájáról és egy katonát is adtak melléje, aki őt a várparancsnok lakására elkísérje.

A grófné ezalatt átöltözött s elmondotta a férjének az úti kalandját és az óráslegényt. A generális is megörült, hogy egy órás vetődött a várba. Mert az óra abban az időben, mint valami különleges luxuscikk, nagy divatban volt az előkelő házaknál.

Kíváncsian várták az órást. Ez a kitűzött időre pontosan megjelent s az akkori illemszabályok szerint fejezte ki hódolatát. Stajer ruhájával, kellemes külsejével és illemtudásával nagyon jó benyomást tett és egyszerre megnyerte a várparancsnoknak és nejének a tetszését.

Azonnal munkát adtak neki és kíváncsi érdeklődéssel nézték, hogy hogyan szedi szét és rakja össze a komplikált óraszerkezetet, mint valami játékszert. És amikor az órás a díszes állóórájukat is megigazította s az óra megindult és eljártszotta a rég nem hallott generálmarsot: egészen meg voltak a munkájával elégedve.

A várparancsnok adjutánsa Ritter von Grönne von Grönnenfels alezredes valószínű bolondja volt a zenélő óráknak. Ennek az óráit is rendbe hozta és ezzel bejutott ennek a gráciájába is.

A hiányzó rúgókat és más kicserélendő alaktrészeket a beteg Krumpocher órától szerezte be. Ezzel megbeszélte azt is, hogy beáll hozzá segédnek és vezetni fogja az üzletét, ha bevégzi a munkáját a várparancsnokéknál.

Stefan szemes fiú volt s hamar kiismerte, hogy az egész várban az adjutáns rendelkezik és uralja a helyzetet. Azért ennek jelentette be, hogy Krumpocher óráshoz szándékozik segédnek beállni.

Az adjutáns megbeszélte ezt a generálissal s elhatározták, hogy dehogy is bocsájtják el ezt az ügyes fiút. Legyen lovász és ügyeljen az órákra is.

Stefan erre nagyon megijedt. Érezte, hogy ha lóra ül: azonnal felfedezik benne a volt kuruc katonát. Alázatosan kérte a várparancsnokot:

– Kegyelemes generális úr! Ha már alkalmazni kegyeskedik engem, kegyeskedjék valami más foglalkozást adni. A lóhoz én nem értek és félek is a lótól, mert a ló rúg is, harap is. Egyszer egy ilyen bestia majdnem agyonrúgott. Egyszer meg felülni próbáltam egy lóra és az úgy leteremtett, hogy alig tudtam föltápaszkodni. Azóta én nem merek a lóhoz közelíteni.

– Hát az órán kívül mihez értesz még? – kérdezte a generális.

– A kutyákhoz értek egy kicsit.

– Nos hát itt maradsz. Rendben fogod tartani az órákat és gondozni fogod a kutyákat.

Így lett Stefan Einzinger kutyamosó s az lett a hivatala, hogy a várparancsnok kutyáit mosdatta, kefélte és sétáltatta.

Szép új inasruhát kapott s ebben olyan szemrevaló, nyalka gyerek volt: hogy a szakácsné, a két szobalány s a fiatalabbik nevelő kisasszony egészen odavoltak utána. Alig győzte a kedveskedéseiket ügyesen elhárítani, mert megharagítani nem akarta őket.

A grófnénak volt egy kedvenc kutyája, egy hamvasszürke, orosz agár. Ezt kellett naponként megsétáltatnia.

A kutyát zsinóron vezetve haladt június közepe táján délelőtt egy keskeny dülőúton, a pancadombi dülőben, amely a kislelősi kertek és a Berek erdő között terül el.

A keskeny dülőút a kenderföldek között vezetett a Berek felé. Mind a két oldalán már teljes kalászdíszben pompázott a búza-, árpa- és rozsvetés és javában porlott, vagyis a hímporát hintette a virágos kender.

Czuczor Gergely koszorús költőnk, aki iskolás gyerekkorában sokat játszott a Kislelőson és futkosott a pancadombi dülőben, a virágos kender „paszkonca” kendernek nevezi. Bizonyosan a nép ajkáról fogta ezt a szót. Paprikás verseinek egyikében az iskolakerülést ostorozva, így használja ezt:

*„Felnő a sok gyerek, mint paszkonca kender,
Hogy válnék ezekből jóraivaló ember?”*

Az egyik kenderföldről, a magas sűrű kenderből akkor lépett ki a dülőútra egy parasztlány, amikor Stefan az agárkutyával odaért.

Patyolatfehér volt a köténye, a fején piros, babos batiszkendő, a kezében másolatlan, füles vizeskorsó. Hazafelé indult, mert már dél felé járt az idő.

Mind a ketten meghökkentek és akaratlanul megállottak, amint így hirtelen-váratlan szembe kerültek egymással. A legényt mintha valami káprázat fogta volna el. Az az érzése volt, hogy talán valami szépséges tündér toppant elébe parasztruhában. A lány pedig úgy érezte, hogy a szive nagyot dobbant, amikor ez a nagyon csinos legény előtte termelt.

Pillanatnyi zavar után a legény megemelte a sapkáját s illedelmesen köszöntötte a leányt:

– Adjon Isten jó napot kis hugám.

– Fogadj Isten! – viszonzta a lány a köszöntést.

– Jól ment a munkád ebben a nagy melegben?

– Jól hát, mi köze hozzá! – felelte kurtán a lány.

– Engedj meg hugám, nem akarlak megbántani azzal, hogy megszólítottalak. Ha haragszol ezért, akkor tovább megyek.

Tegezte őt, mert a parasztlányt mindig tegezi a legény. Olyan gyökeres szokás ez, hogy a lány zokon is venné, ha a legény magázná őt.

A lánynak kedvére volt az illedelmes beszéd, de nem marasztalhatta a legényt, azért politikusán így szólt:

- Miattam mehet, de én nem haragszom.
- No ha nem haragszol, akkor beszéljünk egy kicsit.
- Nem lehet, mert már megyek, – felelte a leány, de nem mozdult a helyéről.
- Ha már a jó szerencsém összehozott veled, legalább a nevedet szeretném megtudni.

– A nevemet? – hát találja ki.

– Hogyan találjam ki? Ahá tudom már, ugye hogy Juliska? – mondotta a leány, mert meglátta, hogy a kötény sarkába ez a név van hímezve.

– Nini, de milyen gyorsan kitalálta!

– Könnyű volt kitalálnom kis hugám, mert ez a szép név úgy rád illik, mint a harmatgyöngy a rózsabimbóra. De a másik nevedet is szeretném tudni. Azt, hogy édesapád után hogyan hívnak galambom?

– Hát találja ki?

– Hogyan találjam ki! Talán Kis, vagy Nagy?

– Dehogy! Egészen más.

– Talán Sóky? Bence? Mészáros? Kuruc? Dobcsányi? vagy Domanitzky? A lány mindegyik név után nemet intett a fejével.

– Nem, egyik se. Maga semmit se tud kitalálni.

– Hát legalább formázd egy kicsit galambom.

– No jó, hát vigyázzon ide, majd formázom és hegyezem. – És így hegyezte:

– Ölle, Bölle, Csölle, Dödölle! – pötyögött az enniváló kicsi szája s hozzátette:

– No most találja ki!

– Gödölle, vagy Mötölle! vagy Töbölle? – találgatott a leány.

– Ah dehogy! – türelmetlenkedett a leány. – Maga semmit se tud kitalálni.

– No még jobban vigyázzon, én még jobban fogom hegyezni. – Hegyezte pedig így:

– Ölle, Bölle! Alsó-felső-Csölle, alsó, felső nélkül.

– No most már tudom angyalom! Ugye hogy Csölle? – vágta ki a leány.

– Nini hogy kitalálta! Maga mindent kitalál. Ugye hogy csúnya név?

– Dehogy csúnya, lelkem Juliskám! A neved is szép! Te magad pedig, – te vagy az Úr Istennek a leggyönyörűbb, kis Csölléje.

– Nem is vagyok kicsiny. Nézze csak, kicsi híja akkora vagyok, mint maga! És kihúzta magát egyenesre, mintha csak mérkőzni akart volna a legénnyel s a termete, dereka és egész alakja olyan gyönyörű volt, mint egy szép szobor.

– Persze, hogy nem vagy kicsiny szépséges virágszálam, – felelte a leány, – hiszen egészen a szememig érsz. Csak úgy kedveskedésből mondtalak kicsinynek. Most már tudom a nevedet. Csak azt az egyet mond még meg, lelkem Juliskám, hogy hol laktok?

– Nagyon közel ide, – felelte a leány.

– A Kisfélsonon? – kérdezte a leány, mert az esett hozzájuk a legközelebb.

– Nini hogy kitalálta! Maga mindent kitalál!

– Csakhogy a Kisfélsonon talán kilenc ház is van, melyikben laktok közülük?

– Jól vigyázzon ide, majd hegyezem. És így hegyezte:

– Szérű, verebű, közepibe.... . no találja ki, micsoda?

– Muskátli? rozmaring? orgonafa? galambduc?

A lány mindegyik után nemet intett a fejével, azután ezt mondotta:

– Dehogy, egyik se! Maga semmit se tud kitalálni!

– Ha agyonütsz, se tudom, hogy mi van a közepibe.

– No ide hallgasson, még egyszer elmondom:

– Szérű, verebű, közepibe zsalu....

– Ahá most már tudom gyémántos csillagom, ugye a házatokon zsalus ablak van?

– Nini hogy kitalálta! Maga mindent ki tud találni. De nem gondolja, hogy nagyon furcsa dolog az, hogy maga engem itt össze-vissza kérdez, faggat és én azt se tudom, hogy hogyan tiszteljem, nem tudom, hogy kicsoda és miféle ember?

– Vagyis most te akarsz engem kérdezni és faggatni, – felelte a legény és folytatta:

– Meg is mondom őszintén. A nevem Stefan Einzinger, a mesterségem órás és inas vagyok a várban a generális úrnál.

Juliskára úgy hatottak ezek a szavak, mintha hideg zuhannyal öntötték volna le.

– Német is, órás is, inas is, – mondotta fájdalmas hangon és a csalódottság szinte lerítt az arcáról.

– Megvallom, hogy a beszéde után magyarnak hittem. – Ezekkel a szavakkal kissé távolabb húzódott a legénytől és menni készült.

– Ne menj még angyalom, lelkem Juliskám. És ne vess meg. Nem vagyok én se német, se órás, se inas, de nem mondhatom meg az igazat, mert abból nagy baj keletkezne.

– Nekem csak elmondhatja, – bízta őt a leány.

– Neked se mondhatom el, pedig tudom, hogy te el nem árulnál.

– Én, dehogy árulnám el! Dehogy árulnám! Még a szemit is kikaparnám annak, aki elárulná.

– Hátha véletlenül eljárna a szád és kikottyantanád?

– Dehogy kottyantanám, inkább a nyelvemet harapnám le. Csak mondja meg az igazat.

– Nem mondhatom drágám, minek terhelje az én titkom a te szivedet.

– Rám bízhatja a titkát, meg tudom azt őrizni és ha már ennyit mondott, mondja meg az igazat.

– Eddig senkinek sem mondtam meg, de hát megmondom neked, legyen a te kezében az én szabadságom és a jövő sorsom.

Ezek után a szavak után kissé a leányhoz hajolt és halk hangon ezeket mondotta:

– Én magyar vagyok, bujdosó kuruc vagyok. Kuruc tiszt voltam és most ebben az inasgúnyában vagyok elbújva. A nevem Egyed Pista.

– Irgalmas Isten, miket mond maga! Ez nem igaz! Szívja hamar vissza, amit mondott, szívja vissza! Szent Isten, hátha valaki meghallotta! Ne is beszéljen

magyarul, inkább beszéljen németül, ha nem értem is. Szent Isten! hátha elfogják, hátha felakasztják!

– Ne légy megrémülve drága Juliskám! Ha elfognának is, – nem akasztanának fel, de bizonyos, hogy besoroznának és elküldenének Taliánországba.

– Irgalmas Isten, csak el ne fogják, csak el ne vigyék!

– Hát megsajnálnál és egy kicsit megsiratnál engem, ha elfognának, tömlöcbe zárnának, vagy elküldenének Taliánországba? Megsiratnál engem én gyönyörű kis mindenségem?

– Furcsa ember maga, hogy ilyen kérdésekkel kínoz. És az is nagyon furcsa magától, hogy már elmondott angyalának, gyémántos csillagjának, drágájának, mindenségének, pedig én senkije sem vagyok. Jobb, ha már megyek, mert ha tovább beszélgetünk, nem tudom még mije leszek magának.

– Leszsz te még az én édes mátkám! Leszsz te még az én aranyos kis feleségem.

– Jézus...Mária! – sikoltott egyet a leány. A korsó kiesett a kezéből és mint a megriasztott madár repült, rohant a Kisfélsor felé.

– Juliska! . . . Juliska! . . . drága Juliskám! . . . a korsó . . . a korsó, itt a korsó! – kiáltotta utána Pista.

Erre a leány meglassította a futását s egy búzaföld végén megállott, a legény pedig a kutyával és a korsóval utána ment s amikor hozzáért, kérlelő szavakkal szólt hozzá:

– Juliskám, drágám, miért futottál el? Mivel bántottalak meg? Hiszen én nem akartalak megbántani. Mond, hogy nem haragszol.

De Juliska csak hallgatott és nem fordult feléje.

– Juliskám! drágám! – folytatta a legény. – Mond, hogy nem haragszol, mert ha azt tudnám, hogy haragszol, inkább menten földelném magam, hogy tegyenek velem, amit akarnak. Szólj már. Óh mond, hogy nem haragszol!

Juliska még ekkor sem fordult meg és mintha a zokogás szaggatta volna meg a szavait, ezeket mondotta:

– Tudja azokat a . . . bókös szavakat . . . nekem még senki sem . . . mondotta . . . amiket maga mondott . . . Azok még nem bántottak . . . De a mátkaság . . . az szentség . . . azzal nem lehet tréfálni. – És itt elakadt a szava.

– Igen, az szentség! Hiszen te magad is gyönyörű élő szentség vagy! Nem tréfából és nem enyelgésből mondtam én azt. Abban a pillanatban, amikor rám néztél, szivembe ugrott a szépséges arcod. Nem is engedem onnan ki soha. Most én egy bújdosó, a senkinél is kevesebb vagyok, de egyszer majd leszek valaki és akkor eljövök éretted és megkérdezlek majd, akarsz-e a mátkám lenni? – Most én erre nem is kérlek drága Juliskám, ne fordítsd el tőlem a szivedet, ne haragudjál rám. Most csak azt az egyet mond meg, hogy nem haragszol.

Itt elhallgatott a legény. Egy pillanatig csönd volt, azután Juliska halkán, majdnem suttogva csak ennyit mondott:

– Hiszen én nem haragszom magára.

– Ha nem haragszol, akkor hát fordítsd felém a szépséges arcodat, nézz reám azokkal a gyönyörű szemekkel! És add ide a kezembe a te dolgos kis kezedet.

És Juliska szépen, engedelmesen megfordult, ránézett a legényre és a tekintetében a boldogságnak leírhatatlan üdve volt és a kezét félve beletette a legény kezébe.

Így állottak némán néhány pillanatig. Az agárkutya hódolata jeléül leheveredett a Juliska lábaihoz. Nem messze a mesgye melletti barázdában két lábra állott egy tapsifüles és reájuk kíváncsiskodott. A pipacsok, a búzavirágok, a margaréták, a vadrezedák, a kakukdémutkák és a többi mezei virágok hódolattal bólintgattak feléjük virágkelyheikkel és illatukkal körülömjénezték őket. Egy pacsirta felrebbent a búza közül s fent magasban, a fejük felett csattogta a szerelem himnuszát. Egy nyári felhőnek a hófehér pereme mögül serafok kukucskáltak le reájuk. És mintha onnan a magasból a sférák zenéje hangzott volna, dicsérve a Teremtőt, hogy ilyenek alkotta az embert és szerelmet oltott a szívébe.

A tündöklő napfényben, a forró napsugárban s az egész szabad természetben, amely körülfogta őket, mintha ott rezgett volna a tiszta szerelem apotheozisa.

Ezen pillanat üdvét nem riasztotta el s a tiszta szerelem glóriás hangulatát nem zavarta meg a legény szava, amikor így szólt:

– Drága Juliskám, még csak ezt a két szót mond ki: te Pista.

Juliska habozott egy pillanatig, de azután visszatért a természetes vidámsága s pajkos örömmel így felelt:

– Maga Pista . . . Pista . . . Pista! – És kirántotta a kezét a legény kezéből.

– Most már szaladok haza! Isten áldja meg . . . Pista!

– Ne menj még anygalkám, hiszen még meg se beszéltük, hogy mikor láto-gathatlak meg.

– Hozzánk nem jöhet, mert az édesapám letöri a derekát. A múltkor is ott járt nálunk egy ilyenfajta, németruhas legény, mint maga, venni akart vajat, túró, csirkét, de a szemével mindig engem nézett. Észrevette ezt az édesapám és egy bodzafa vízipuskával, amit nekem csinált, úgy belelőtt a németbe, hogy az ész nélkül elszaladt.

– De hát az nem lehet, hogy én téged ne lássalak. Valahol csak kell találkoz-nunk.

– Tudja mit, édesapám főzi az ebédet és tizenegy órától délig nem mozdul ki a konyhából. Akkor maga jöjjön a kertünk végébe és én beeresztem a hátulsó, kis ajtón.

Ebben megegyeztek és egy kézszerítással elváltak. Pista az agárral a Berek felé tartott, Juliska hazafelé sietett. Közbe-közbe többször visszafordultak s integtek egymásnak, amíg csak az út kanyarodása el nem szakította őket.

Juliskát pirongatta az apja, hogy hova maradt olyan sokáig. De Juliska nyakába ugrott az apjának, össze-vissza csókolta, hízelkedett neki, tele volt örömmel, még a fazekakkal is pajkoskodott, hogy . . . fortáta . . . formáta.

Az apja nem tudta, hogy mi lelte a leányát. Mi történhetett vele? – Valami rossz dolog nem történhetett, mert hiszen Juliska nem tud hova lenni az örömtől.

Pedig Juliskával nagy dolog történt. Nagyon nagy dolog. Megnyílt a szíve és bevonult oda a szerelem.

VII. FEJEZET

A megzavart idill

Gábor barát erős lelkű ember volt, a kegyvesztés mégis valósággal földhöz sújtotta őt és felforgatta lelkének egyensúlyát. Keserves is a kegyvesztettek sorsa. Lebukni a magasból a mélységbe, a napfényből a homályba! Elveszteni a hatalmat és a hatáskört és lemondani mindenről: bizony keserves mindez hatalmas és kis embernek egyaránt.

A vallásban s a szerzetesi élet ájtatosságában igyekezett vigasztalást keresni, de nem találta meg. Nem is tudott ezekben elmélyedni úgy mint azelőtt. Nem tudta érzéseit és gondolatait úgy fegyelmezni, mint azelőtt. Érezte, hogy a szerzetesi élet már nem elégíti ki a lelkét s hogy a gondolkodás elvilágiasodott, amióta a három kuruccal barátságot kötött.

Ezeknek a sorsa mintha hozzá nőtt volna a lelkéhez. Nagyon ölte őt a bánat s az a tudat, hogy barátainak a sorsán nem tudott segíteni és urának a kegyét is elvesztette. Fizikailag is szenvedett és a vasegészsége is mintha megrendült volna.

Az éjjeli audiencia után néhány nappal a gvardián 2100 tallért hozott neki azzal, hogy Ő Eminentíája küldi a bécsi útjáért. Ezt előre látta, mert ismerte a hercegprímás gondolkozását. Tudta, hogy az megadja amit ígér, de nem örült meg a pénznek, mert nem volt ez a kegynek jele, csak beváltása az ígéretnek és annak, hogy a hercegprímás nem akart adósa maradni. Hálás köszönettel fogadta el a pénzt, de nyomban át is adta a gvárdiánnak azzal, hogy az nem az övé, hanem a zárdáé. A gvárdián pedig Gábor tudta nélkül visszavitte a hercegprímásnak.

Abban reménykedett Gábor, hogy a hercegprímás haragja majd csak elmulik, majd hivatni fogja őt. De hetek múltak el és bizony nem hívatta.

A gvárdián látta, hogy Gábor fráter egészsége meg van támadva s hogy olyan, mintha lélek nélkül járna a társai között. Megszánta őt s azt ajánlotta neki, hogy szedje össze magát, menjen el a hegyek közé Koritnyicára. Ott a rendnek van egy üdülő háza, ott majd magához fog jönni.

– Tisztelendő atyám, felelte Gábor, – köszönöm a hozzám való jóságát. Tudom, hogy Koritnyicán halálra unnám magam és még rosszabbul lennék. Azért, ha jót akar velem és ha rendünk szabályai megengedik: kegyeskedjék megengedni, hogy két hónapra, vagy hosszabb időre is elmehessek Ersekujvárbá, az édesapámhoz. Ott bizonyosan magamhoz jövök.

A gárdián teljesítette Gábor fráternek ezt a kívánságát és Gábor Péter-Pál ünnepe előtt egy napon a délelőtti órákban egész váratlanul beállított az édesapjához azzal, hogy hosszabb időt nála akar eltölteni.

Csölle Máté szeretettel fogadta a fiát és nagyon megörült annak, hogy hosszabb időre jött haza. Arra is gondolt, hogy az aratásnál és cséplésnél nagy segítségére lehet neki. Bevezette őt a szobájába, amelyet Juliska nagyon szépen berendezett a számára. Röviden elbeszélgettek, Gábor átöltözködött s azt kérdezte az apjától, hogy hol van a Juliska?

– Nem tudom mi lelte ezt a leányt, – felelt az öreg. Ebben az időtájban a legnagyobb hőségben is folyton a kertben babrál. Eredj, biztosan ott találsz.

Gábor benyitott a kertbe és megütközve látta, hogy a kert túlsó végén a barackfa mellett, amelyről messziről sárgított a gyümölcs, ott áll a huga s tőle néhány lépésre egy urasági inas és hogy élénken beszélgetnek. A barackfához pedig egy nagy kutya volt odakötve.

Annyira el voltak merülve a beszélgetésbe, hogy Gábort csak akkor vették észre, amikor a közelükbe ért és a kutya elvakkantotta magát.

Juliska összerezte, amint megpillantotta Gábort és elpirult egészen a haja tövéig. Majd hirtelen hozzászaladt, átkarolva a nyakát és így szólt:

– Gábor, kedves bátyám! – milyen váratlan és milyen kedves, hogy itt vagy!

Gábor homlokon csókolta a hugát és gyöngéden megsimította a haját és így szólt hozzá:

– Ugye megleptelek kis hugom? És az arcodról, látom, hogy meg is zavartalak. No ne is tagadd. Inkább mond meg őszintén, hogy ki ez a német, és hogyan kerül ez ide?

– Jaj bátyám ez nem német, – ez csak a . . . a Pista.

– Miféle Pista?

– Jaj bátyám azt nem mondhatom meg. Az nagy titok. Azt neked sem szabad megtudnod.

– Nagy titok? – Talán az édesapánk se tudja, hogy te itt egy idegen legénnyel találkozol?

– Jaj dehogy tudja? Neki sem szabad megtudnia.

– No ha te nem akarsz megmondani, majd tőle kérdezem meg, hogy kicsoda. Mert végtére is édesapának is, nekem is tudnom kell, hogy kivel kötöttél ismeretséget, – mondotta Gábor s az a kellemetlen előérzete támadt, hogy huga valami véletlen folytán talán nem hozzá illő ismeretségbe keveredett.

– Kedves bátyám ne bánts meg a Pistát! mert akkor . . . mert akkor én meghalok!

– Dehogy halsz meg kis bohó! Csak menj kissé távolabb, hagyj magunkra, amíg én beszélek ezzel a bizonyos Pistával.

Pista zavartan ott maradt, ahol állott. Kitűnő hallása volt, szóról szóra hallotta ezt a párbeszédet. Látta, hogy milyen kínos helyzetbe sodorta Juliskát és milyen kínos helyzetbe került ő maga is. Gábort Juliska elbeszéléséből már ismerte, mert Juliska elmondott neki mindent, amit a bátyjáról tudott, a kurucokkal való barátkozását is. Érezte, hogy Gábor nem fogja őt leleplezni és belátta azt is, hogy

Juliska miatt is meg kell mondania az igazat, hogy ő kicsoda. Azért amikor Gábor feléje indult: elébe ment, illedelmesen köszöntötte őt és bemutatkozott: – Egyed István vagyok. Azelőtt alhadnagy voltam Rákóczi fejedelem testőrcsapatában, most ebben az inasruhában és szerepben vagyok elbújva. Mostani nevem Stefan Einzinger. Órás és kutyamosó vagyok a várparancsnok úrnál.

– A kamocsai Egyed János földbirtokos úrnak a fia? – kérdezte Gábor.

– Igen! – annak az ifjabbik fia vagyok.

– És bátyja az Egyed Boriska kisasszonynak?

– Igen! Boriska a tesvérhugom.

– És hogyan ismerkedett meg Juliskával? – És mi a célja ezeknek a találkozásoknak?

– Véletlenül találkoztunk s az első látásra megszerettem őt. Azóta naponként találkoztunk itt a kertben. Ne rosszalja ezt és ne tegyen érte szemrehányást Juliskának. Nem pusztá szórakozás és nem léha időtöltés ez, mert ha Juliska is úgy akarja, pedig tudom, hogy ő is akarja: akkor csak az ásó és a kapa választ el minket egymástól.

Nagy felindulással mondotta ezt Egyed Pista s szavaiban úgy hangzott az erős elhatározás, mint a kalapácsütés. Izgatottan várta, hogy mit felel Gábor. Olyan izgatottan, mint a vádlott az ítéletet.

Gábor nagyon megütközött azon, hogy az ő kedves, ártatlan hugát találkan lepte meg. Hugának különös és zavart viselkedése felizgatta, aggodalommal töltötte el. Egyed Istvánnak önleplezése és szenvedélytől lángoló szavai pedig valóssággal megrémítették őt. Hamarosan nem tudott szóhoz jutni. Az a gondolat cikázott át az agyán, hogy milyen különös is az emberi szív! És milyen titokzatosak és különösek a Gondviselés végzései!

Ime véletlenül találkozik két fiatal lélek, akik egymás létezéséről mit sem tudtak, lánggra lobban a szívük és együtt akarnak tovább haladni véges végig az egész életen. Ime az ő huga beleszeret egy idegen fiatalemberbe, aki bujdosó kuruc és aki nem is hozzávaló, mert nagy választófal áll közöttük – az, hogy az ő huga egyszerű parasztlány, az ifjú pedig birtokos nemes. Láta a közékük torlódó akadályokat, láta, hogy az élet egy új bonyodalmat, egy új földadatot vetett elébe, amely elöl nem lehet kitérni. Mintha ezeken tűnődött volna el egy percig, azután közelebb lépett Egyed Istvánhoz s így szólt hozzá:

– Kedves öcsém! Ismerem az édesapádat és a Boriska hugodat. Hiszem, hogy jó ember vagy te is. Mert a nemes gyümölcsfának csak nemes lehet a gyümölcse. Azért szeretettel üdvözöllek. Azt gondolom, hogy magatok sem tehettek arról, hogy találkoztatok és megszerettétek egymást. Nem fájlalom én ezt, de nem is tudok neki szivemből örülni, mert ezer akadályt látok az utatokban. Erősnek kell lennie a szerelmeteknek és nagyoknak kell lennie a lelki erőknek, hogy az akadályokat leküzdjétek. Ebben a küzdelemben én egész szívvel mellettetek fogok állani.

Ezzel kezét nyújtott Pistának, aki azt nagy örömmel ragadta meg és meghatva mondotta:

– Köszönöm ezeket a szavaidat kedves Gábor bátyám! Te vagy a legelső, aki

szerelmünk titkát megtudta. Nagyon jó jel, hogy te, a legelső azt pártfogásodba veszed. Ne aggasszon a Juliska sorsa. Fogok, tudok érette küzdeni és nem leszek méltatlan se az ő szerelmére, se a te barátságodra.

Juliska, mikor látta, hogy ezek ketten egymás kezét szorongatják: néhány őzike-ugrással mellettük termett és a Gábor nyakába csimpaszkodott.

– Ugye nem bántod? – Ugye nem küldöd el a Pistát? – sugdosta a bátyja fülébe.

– Hát olyan nagyon szereted?

– Nagyon! De ne mond meg neki és ne parancsold ki innen.

– Tudod Pista, hogy mit sugdoz nekem ez a bolondos kis hugom?

– Jaj bátyám ne mond meg neki! – esengett Juliska.

– No nem mondom meg neki. De ereszd el már a nyakamat. Hiszen majd megfójtasz. És lefejtette a huga karjait s a Pistához fordult:

– Bízom a becsületességében Pista és nem is fogom máskor megzavarni a pásztorórákat.

Delet kürtöltek a várban, Pista elköszönt s boldogságtól sugárzó arccal és vígan füttyörészve ment fel a várba.

Gábor és Juliska még jó sokáig fel és alá jártak a ketben.

Gábor kikérdezte a hugát, hogy mikor és hol találkoztak, hogyan ismerkedtek meg? És Juliska eleinte kissé szégyenkezve, később a bátyja szeretetétől nekibátorodva hiven elmondott mindent. Azt is, hogy hogyan találgatta Pista az ő nevét, meg azt, hogy hol laknak. Azt is, hogy hogyan vallotta meg Pista, hogy ő kicsoda. Mindent elmondott a bátyjának gyermeki bizalommal, a korsót is és a szentséget is. Szóról szóra tudta elmondani ahogyan történt, mert nagyon jó emlékező tehetsége volt, olyan mint a mezei pacsírtáé, amely sohasem téveszti el az énekét.

Olyan kedves volt Juliskának bizalmas elbeszélése, mint a hegyi patak halk csobogása. Gábor nagy figyelemmel hallgatta huga szerelmes szívének ezt a megnyilatkozását, mintha csak bele akarta volna szóról szóra stenografálni kitűnő emlékezőtehetségének egyik lapjára.

– Hol vagytok már Gábor! Juliska! . . . Gyertek már! Megkozmásodik a bableves és minden ételem odaég! . . . Gyertek már no! – kiáltotta a kertajtóból az apjuk.

– Megyünk már édesapám! – kiáltotta vissza Gábor, – Juliskának pedig halkan odaszólt:

– Édesapánknak most még semmit sem szabad megtudnia az egészből.

– Siess már te bóbítás csibém! Fogj hamar egy pár kirántani való csirkét, nehogy a bátyád azt gondolja, hogy csak bablevessel várjuk és nem látjuk szívesen. És Juliska azonnal ugrott és egy-kettőre hozta a csirkéket, nem is kettőt, hanem hármat.

Hogy milyen boldog volt ennek az egyszerű családnak az ebédje, – azt nehéz volna leírni. Hiszen mind a hárman olyan boldogok voltak. Juliskáról nem is kell ezt mondani. Gábort pedig megfogta és boldoggá tette a szülői háznak s az apai és testvéri szeretetnek, ez a rég nem érzett, édes melegsége. Legboldogabb volt mégis az öreg Máté gazda. Nyoma sem volt arcán és beszédében a szomorúságnak, Örült a két gyermekének, amint így egymás mellett látta őket. S mintha az a régi redő, a bánat redője is elvonult volna az arcáról.

Másnap korán reggel az öreg befogta a két szép, pej lovát a könnyű kocsijába. Fölkeltette és magával vitte a fiát. Bekocsikázták az egész határt. Mégnézték a vetéseket s azt, hogy melyik földön és mikor lehet megkezdeni az aratást. Egy darab füstölt szalonna és egy karaj buzakenyér volt a reggelijük és jó friss vizet ittak hegyibe a csikei kútnál. Vissza is jöttek, mire a Máté gazdának hozzá kellett látnia a főzéshez.

Délután Gábor meglátogatta Kapronczay tisztartót. Arra kérte őt, hogy adjon neki egy kocsit, mert Kamocsára szeretne kimenni.

A tisztartó hallotta, hogy Gábor barát kiesett a hercegprímás kegyéből, mert hiszen az ilyen dolognak hamar híre megy, – de nem tudta, hogy mi történt közöttük. Gábort derék, okos embernek ismerte és sokat tartott róla. Szívesen is fogadta és teljesítette a kívánságát.

Másnap Péter-Pál napja volt. Egyed János kint ült a tornácon, a béresgazdával tanakodott a közelgő aratásról, amikor délelőtt tizenegy óra tájban egy könnyű urasági fogat fordult be a portájára. Nagy meglepetéssel látta, hogy kedves ismerőse – a Gábor barát szállott le a kocsiról.

– Hozott Isten Gábor öcsém! – mondotta Egyed János elébe menve és kezet nyújtva neki. Ez aztán kedves meglepetés. Csak egyszer voltál nálunk, akkor nagy örömet hoztál a házamba. Remélem, hogy most is jó hírekkel jössz.

– Nem tudom kedves uram-bátyám, mert a jó hírek most nagyon ritkák. Azért jöttem, mert nagyon komoly és fontos megbeszélni valóm van uram-bátyámmal.

– No csak ne ijesz meg az embert. Ami komoly és fontos az még nem mindig rossz is. Gyerünk be és mond el.

Karonfogta Gábort és bevezette a lakásba. Közbe odakiáltott a kocsisnak, hogy fogjon ki és kösse be a lovakat az istállóba, – ott majd talál szénát és abrakot. Amikor a szobában elhelyezkedtek, Gábor így kezdte:

– Nem szeretném, ha akárki, de különösen ha a Boriska kisasszony megtudná, amiről beszélni fogunk, mert elsősorban ő róla és Barkó Imréről lesz szó közöttünk.

– Nincs itt senki, bátran beszélhetsz öcsém. Boriska a kántorékhoz ment. – mondotta Egyed János.

Pedig Boriska már haza jött a kántoréktól és a szomszéd szobában ült és valami levelet olvasott. Megismerte Gábor hangját s amikor ez azt mondotta, hogy öróla és Barkó Imréről akar beszélni: bármennyire visszatetsző volt neki a hallgatódzás, – csendesen ülve maradt. Mintha egy belső hang parancsolta volna neki, hogy maradjon és hallgassa meg, hogy mit fognak beszélni.

– Barkó Imre nagyon jól el van rejtőzve a Csörgő pusztán, – kezdett beszélni Gábor. Az írásai is rendben vannak, nem hiszem, hogy nyomába jőjjenek a zsan-dárok és elfogják. De mégis folytonos rettegés az élete. El van szakítva az övéitől és a mátkájától és nem teheti azt amit más szabad ember. Nyomorúságos tengődés ez és nem élet.

– És nem lehet bizakodnunk abban, hogy ez az elnyomás egy-két év múlva megszűnik. Károlyi Sándor ugyan erélyesen tiltakozik a visszaélések és erőszakoskodások ellen és követeli, hogy a békepaktumot szigorúan betartsák és a kegyelem ne legyen pusztán írott malaszt: de az ő tekintélye és hatalmas szava és a

király jóakarata sem tud változtatni azon a megcsontosodott rendszeren, amelynek célja elnyomni és leigázni a magyart s amely ellen Rákóczi vezérlete alatt az egész nemzet harcba szállott. Most a szabadságharc letörése után ez a rendszer, a katonai uralom még súlyosabb és irgalmatlanabb. S ez előreláthatólag évtizedekig is így fog tartani. Mert a hatalom fél attól, hogy a nemzet újra fegyvert fog a szabadságért. Barkó Imrének és ezer meg ezer kuruc társának a közeli megszabadulásra alig van reménye, sőt állandó veszedelem fenyegeti őket.

– Sokat törtem a fejemet azon, hogy hogyan szabadíthatnám meg őt, hogy elvehesse Boriskát és boldogok legyenek.

– Ozoróvszkyt és Beretzkyt is meg akartam szabadítani Barkó Imrével együtt. Mert Ozoróvszky is el van rejtőzve, Beretzky pedig elszakadt tőlem, a maga feje után indult s azt se tudom, hol bújta meg s hogy nem-e fogták el?

– Egy tervem volt, hogy megszabadítsam őket. Megpróbáltam, – előszörre nem sikerült. De azért még nem ment füstbe egészen.

– Ezt a tervemet akarom elmondani és uram-bátyám véleményét megtudni. Elmondom mindjárt, de előbb legyen szives uram-bátyám néhány kérdésemre egyenes feleletet adni.

– Hagy halljam azokat a kérdéseket, – szólt közbe Egyed János.

– Ha Barkó Imre csak olyan módon tudna megszabadulni, hogy jobbággyá s a földes urától függő parasztemberré lenne, – a nemességét elveszítené, de olyan telkes gazda volna, hogy el tudná tartani a feleségét és a családját: oda adná e ne-ki a leányát?

– Habozás nélkül oda adnám. Mert Imrének az egyéni értéke nem csökkenne előttem, ha parasztsorba kerülne is. Így is boldoggá tudná tenni a leányomat s ez a legfőbb előttem.

– S azt gondolja uram-bátyám, hogy Boriska hozzá menne, akkor is, ha egyszerű parasztemberré lenne?

– Úgy ismerem a leányomnak a vőlegénye iránti érzelmeit, hogy vele menne a szegény paraszt kunyhóba és vele menne a világ végére is. És nincs az a hatalom, amely elszakítsa őt vőlegényétől.

– Köszönöm uram-bátyám. Meg vagyok elégedve a válaszával. De még más kérdésem is van.

– Úgy tudom, hogy a fiatalabbik fia, az István szintén bujdosásban van. Tegyük föl, hogy ez a fia szabad ember volna s ide jönne uram-bátyámhoz és azt mondaná: édesapám megszerettem egy egyszerű parasztlányt. Engedje meg, hogy feleségül vehessem. Megengedné neki?

– Nem örülnék neki, de ha az a lány jó erkölcsű, tisztességes hajadon volna: tiltó szóval nem állnék közjük. Nem is olyan ritka eset az, hogy nemes ember nem nemes nőt vesz feleségül. Azután a Pista fiam olyan kemény akaratú ember, hogy amit a fejébe vesz, azt keresztül is viszi. Grácba két esztendőre küldöttem, hogy ott iskolába járjon és németül tanuljon. Megtetszett neki az órák mesterség és négy és fél évig ott maradt csak azért, hogy ezt a mesterséget tökéletesen kitanulja. Sehogy sem tudtam rávenni, hogy hamarabb haza jöjjön. Dehogy tudnám megakadályozni abban, hogy feleségül vegye azt, akit megszeretett.

– És még egy kérdésem van. Ha a fia, aki most bujdosásban van, csak úgy szabadulhatna meg, hogy beállna jobbágnak és parasztemberré lenne: mit szólna ehhez uram-bátyám?

– Azt mondanám, hogy inkább legyen jobbágy és egyszerű parasztember, aki nek saját hajléka, kis földcskéje és nyugodt élete van, – mint rettegésben élő, hontalan bujdosó, vagy idegen országban a császár zsoldos katonája. Ha erre kerülne a sor: családom nemességét fenntartaná a János fiam, akitől a napokban kaptam levelet Amerikából, amelyben azt írja, hogy ez év végén, vagy a jövő év tavaszán okvetlenül és végleg hazajön.

– Most már elmondhatom a tervemet, – folytatta Gábor. – A hercegprímásnak az érsekujvári határban négy megüresedett jobbágy telke van. Azt akartam, hogy a hercegprímás a három barátomat, Ozoróvszkyt, Beretzkyt és Barkót vegye föl a jobbágyság közé és egy-egy úrbéri telket adjon nekik. Velük ezt a tervemet nem beszéltem meg, de azt gondoltam, hogy ők elfogadnák és el is fogadhatnák.

– Mert a hercegprímás érsekujvári jobbágyságának szabadalmaik vannak. Nem járnak robotba és ha megadják az uraságuknak a dézsmát és megfizetik az államnak az adóikat: nyugodtan élhetnek és művelhetik a földjeiket. Lehet belőlük pap, prókátor, inzellér, doktor és más egyéb. Csak éppen, hogy votumuk nincs a vármegyén és nem lehet belőlük se szolgabíró, se vicispán.

– És az érsekujvári föld jó föld. Egy úrbéri telken egyszerű igényekkel szépen meg lehet élni. Mert ez a telek nem kevesebb, mint hatvan nagy hold és egy hold belsőség. Azon lehet szépen gazdálkodni, gabonát és takarmányt termelni és állatokat nevelni. S egy egész – helyes érsekujvári telkes gazda nem is cserélne egykönnyen pipát sok gyenge téns úrral.

– És ha a hercegprímás felvonná őket a jobbágyság közé: akkor az ő úri hatósága alá kerülnének, nem kellene bújkálniok, szabadok lennének, mert a hercegprímás jobbágyságait senki nem üldözheti és el nem foghatja.

– Helyesli-e uram-bátyám ezt a tervemet?

– Nagyon helyeslem Gábor öcsém, bárcsak keresztül lehetne vinni, akkor azután családot alapíthatnának és boldogok lehetnének. De hát keresztül vihető-e?

– Egyszer megpróbáltam és nagyon könyörögtem Ő Eminentiájának a három barátomért, de akkor nem sikerült. Ő Eminentiája kijelentette, hogy lázadókat nem vesz fel a jobbágyság közé. Megtagadta a kérésemet és amikor én Rákóczi fejedelmet erősen védelmeztem, talán erősebben mint kellett volna: megharagudott reám és formálisan elkergetett. De azért és még mindig remélem, hogy meg fogja változtatni az elhatározását. A gondolatot már megadtam s Ő Eminentiája azt nem fogja elfelejteni. Mert elbeszéléseimből jól ismeri a három barátomat, vitézi tetteiket, szerelmük regényét, a mátkáikat is és a neveiket is.

– Minduntalan az eszébe fog botlani és vele fog járni az a gondolat, hogy az a három vitéz kuruc milyen rettegésben él s mennyire szerencsétlen. És hogy a három szép ara mennyire boldogtalan s titokban hullatja könnyeit. És a saját nemes szíve folyton fogja őt ostromolni azzal, hogy egyedül ő segíthet rajtuk és teheti őket boldoggá. Az ő nagy lelkétől és nemes szívéből remélem én azt, hogy nem hagyja elpusztulni ezeket a boldogtalanokat.

– Én nem mehetek a hercegprímáshoz, ha csak nem hivat. De ha alkalmam volna rá: most már a negyedik gazdátlan telket is elkérném a Pista részére. Mert hallgasson csak meg tovább uram-bátyám, milyen különös történet ez.

– A Pista s az én Juliska hugom véletlenül találkoztak a határban egy dülőúton. Soha sem látták egymást, soha nem hallottak egymásról s az első találkozásra úgy megszerették egymást, hogy csak az ásó és a kapa választhatja el őket egymástól. Így mondotta a Pista.

– Ezért kérdeztem én, hogy mit szólna ahhoz, ha a fia parasztlányt venne el. Az én hugom az a parasztlány. Derék, dolgos, értelmes, kis jószág, – szégyenkezés nélkül fogadhatja el a menyének. A kertünkben leptem meg őket tegnapelőtt, amint beszélgettek. Akkor ismertem meg Pistát és tudtam meg, hogy hogyan szerették meg egymást. Nagyon összeillenek, nagyon helyes egy emberpár, akárcsak a Boriska és az Imre.

– A Pista órás és kutyamosó a várparancsnoknál. Jól van elrejtőzve és jó dolga van. De életnek ez az állapota nem élet. Azért kell nekem most már a negyedik telekért is harcolnom.

– Adja Isten, hogy kiharcold Gábor öcsém. De mond csak mi sarkall és mi kerget téged, hogy a mások ügyét-baját ennyire a lelkedre veszed?

– Barátságot fogadtam nekik és nagyon szeretem őket.

– Kérlek Gábor öcsém, fogadd be negyediknek a barátságodba az én Pista fiamat is.

– Már úgy is befogadtam kedves uram-bátyám. De most már megbeszéltünk mindent. Most én be akarok szólni egy-két szóra Gyöpös Csapó bíró úrhoz és Karmos Boldizsár úrhoz. Azalatt majd befog a kocsisom s aztán elbúcsúozom. Csak arra kérem, hogy se Boriskának, se senkinek egy szót se szóljon arról, amit megbeszéltünk.

– Csak egy feltétel alatt engedelek el, hogy egy óra múlva visszajősz és, mint kedves vendégünk, velünk ebédelsz. Hiszen soha meg nem bocsájtanám magamnak és Boriskától se volna maradásom, ha ebéd nélkül távoznál a házamból.

– És engedd meg öcsém, hogy a fontos megbeszélésünket egy megjegyzéssel fejezzem be, amelyet nem tudok elhallgatni. Te egyszerű parasztházban születél, de a lelked és a gondolkodásod olyan: hogy főnemes is lehetnél vele. – A viszontlátásra! Ezzel kezet nyújtott neki.

– Köszönöm kedves uram-bátyám. A megjegyzésével érdemen felül megjutalmazott. – A viszontlátásra! Ezzel Gábor eltávozott.

Az öregúr kikísérte Gábort és körülnézett az udvaron. A leányát kereste. Boriska a kertben volt és onnan jött elő, amikor látta, hogy Gábor barát eltávozott.

– Hol csatangolsz te figyelmetlen, kis háziasszony? – szólította meg őt az apja. Vendég van a háznál. Itt van Gábor barát és te nem is tudsz róla! Hamar szaporítsd meg az ebédet valami jóval és a legjobb borunk kerüljön az asztalra.

Boriska tetette magát, mintha semmit sem tudna arról, hogy a Gábor itt van. És hogy ne kelljen füllenenie, hamar beosont a konyhába. Gábor barát fekete, papi civilben volt öltözve. És mintha egy kis hiúság fogta volna el őt, – Boldizsár úrnál megborotválkozott, a haját is megigazította s úgy állított be az ebédre.

Csak hárman ültek az asztalnál. Pompás jó volt minden étel és bizalmas, meghitt volt a hangulat. Elbeszélgettek a kézfogóról, az azóta történt eseményekről, felelgettek az ismerősöket, a hat fehér ruhás leányt is. Ezekről elmondotta, Boriska, hogy öten közülök már férjhez mentek, csak az egyik, a Pethes Mariska nem. Gábor előtt ez nem volt újság, mert mind az öten megtartották ígéretüket és meghívták őt a lakodalmukra. Csak a hatodiktól, a kis pöszétől nem jött meghívó.

– Ugyan hát ez miért nem ment férjhez? Talán nem akadt kérője? – kérdezte Gábor.

– Volt annak kérője több is s mind olyanok, hogy hozzájuk mehetett volna, – felelte Boriska. Mert a Mariska nagyon derék lány, de egymás után kosarazta ki a kérőket. Senki se tudja ennek okát és senki se tudja, hogy kire vár.

Gábornak tetszett ez a magyarázat, de nem folytatta ezt a témát, másról kellett beszélni.

Ebéd után, amint ezt vasárnap és ünnepnapokon már megszokták, odajöttek a tiszteletes, a bíró és a kántor. Megörültek annak, hogy Gáborral találkoztak. Elkvaterkáztak és elpolitizáltak a késő délutánig. És már estére járt az idő, amikor Gábor az apja háza előtt leszállott a kocsiról.

Nagyon vidám hangulatban volt. Teljesen meg volt elégedve a kamocsai kirándulásával.

Másnap délelőtt a szobájában valami írásokat nézegetett, amikor a huga benyitott hozzá.

– Bátyám! A Pista itt van a kertben, kéret, hogy jöjj hozzá, valamit akar neked mondani.

– Ugyan mit akarhat? – kérdezte Gábor – és rögtön ment. Pista ott állott a barackfa mellett és várta őt.

– Gábor bátyám egy üzenetet hoztam neked. Nagyon érdekeset és fontosat. Azért kérettelek ide.

– Üzenetet? Fontosat? Ugyan kitől?

– Mindjárt megtudod. Elmondom úgy, ahogy történt.

– Tegnap délután, folytatta Pista, – amint a kaszárnya előtt állottam, arra jött Steinhuber zsandár csapatvezető, akinek az óráját megigazítottam és akivel itt már többször találkoztam. Egy másik magas termetű és gonosz kinézésű zsandárral jött, akinek két csillag volt a gallérján. Megállottak mellettem, megismerkedtem a másik zsandárral. Felszólítottak, hogy menjek velük a Birkaláb korcsmába, egy pohár borra, hogy ott jó bort mérnek. El is mentünk és a kis kertben telepedtünk le egy sarokban álló asztalhoz. Kevés ember volt ott. Hamar hozták a bort és koccintottunk. A két csillagos zsandár tele szájjal gyalázta a kurucot és a magyart, persze németül. A szakaszvezető kontrázott neki.

– Második koccintás után a szakaszvezetőt hívatta a hadnagy és én magam maradtam a gonosz képű zsandárral, aki erősen bandzsított a balszemére. Mikor a szakaszvezető már kint volt a kertből, – a zsandár utána nézett és halkán megszólalt magyarul:

– Ne ijedj meg Egyed Pista, rögtön megismertelek.

– Én ijedtemben majd lefordultam a székről.

– Vigyázz! ne rémüldözz! Jó barátod vagyok. Nem ismeresz rám?

– Ezzel egyet rántott az arcán, a balszeme a helyére ugrott és én még jobban megrémültem. Majdnem elkiáltottam magam. Szerencsére torkomon akadt a hang és csak akadozva szaladt ki a számon:

– Beretzky . . .

– Maul halten, – mondotta halkan. De azután németül hangosan szidta a kurucot és a betyár magyart, a balszeme pedig abban a pillanatban kancsalra fordult.

– Ne bámulj! koccintsunk. Németül beszéljünk, halkan. Hangosan meg te is szidd a magyart.

– Mindezt már németül mondotta. Ráripakodott a korcsmárosra, hogy hozzon még egy itce bort. Nekem pedig ezt mondotta:

– Ide figyelj! Tudom, hogy Gábor barát itt van. A Kisfélsoron lakik az apjánál, Csölle Máténál. Találkoznod kell vele, mond meg neki szóról szóra, hogy ezt üzenem neki:

– Én zsandár vagyok, ebben a komisz ruhában vagyok elbújva, a nyitrai csapatnál vagyok, a nevem Hacker Fritz. Az emberek pedig úgy hívnak, – a dühös zsandár. – Mond meg neki, hogy engem ne féltsen. Jól vagyok én elrejtőzve és ne keressen se itt, se Nyitrán, se sehol. És ne kételkedjen bennem akkor se, ha nagyon komisz híremet hallja. Györgyre és Imrére pedig nagyon vigyázzon, ha tud. De a világért se látogassa meg őket és levelet se írjon nekik.

– Pogrányba se menjen semmi szín alatt és levelet se írjon oda. Mond meg neki, hogy a pogrányiakat én már értesítettem és megnyugtattam. Úgy rendeztem a dolgokat, hogy engem kiküldöttek Pogrányba, azzal a paranccsal, hogy a hirhedt Barkó Imre kurucot fogjam el. A Barkó házba nem mehettem be, mert ezt a fogadalmam tiltja. Hát azt tettem, hogy a bíróval és két zsandárral a falu házára citáltam magam elé a Juci nénit. Gábor el fogja képzelni, hogy mennyire dühöngött. Azután négyszem között lelepleztem neki magam. Becstelen árulónak és minden gonosznak elmondott, olyan volt, mint egy sárkány és majd a szememet kaparta ki. Nagynehezen tudtam csak elhíttetni vele, hogy nem vagyok áruló. Akkor aztán a keblemre hullott, mint egy sebzett galamb s alig tudott szóhoz jutni a zokogástól. Megnyugtattam, hogy mind a hárman élünk, hogy nincs bajunk, csak egy kicsit bújdosunk. Megbízattam, hogy ő ne búsuljon és tartsa a lelket a hugaiban.

– Protokollumot vettem föl vele s ebbe bele írtam, hogy Barkó és a két pajtása, Ozoróvszky és Beretzky kimentek Rákóczi fejedelemmel Lengyelországba. Mond meg Gábornak, hogy jó lesz ezt terjeszteni.

– Ezeket mond meg, de azután te se igen találkozzál a Gáborral.

– Látom az ijedt arcodon, hogy nem tudod, higgy-e nekem, vagy ne higgy? No nézz hát meg még egyszer egy pillanatra.

– Ezzel egyet rándított az arcán és helyre ugrott a kancsal szeme. Csakugyan a Beretzky volt. Még egyet, – így folytatta:

– Ha Gábor barát talán mégis kételkedne, hogy én üzentem neki, ezeket: mond meg neki, hogy megmutattam neked a jobbkezem kis újján a bütykömet. Ehol van

ni, nézd meg. És azt is mond meg neki, hogy a meszes tanyán ez volt a jelszó: Kvá, kvá, kvá,! és csarara, csara!

– S amint beszélt, folyton körüljárt a szeme, majd hirtelen így szólt:

– Vigyázat! Jön a szakaszvezető. Most koccintsunk. Te pedig szidd a kutya magyart, a korcsmárost, hogy rossz bort adott.

– Úgy tettünk mind a ketten, mintha nem vettük volna észre, hogy jön a szakaszvezető. Én pedig éktelenül szidtam a korcsmárost, a betyár magyart és a zsi-vány kurucot.

– Famoser Kerl dieser Einzinger! ned? – mondotta a szakaszvezető.

– A dühös zsandár lenézett engem és csak annyit mondott, persze németül:

– Eh mit famoser! Hiszen csak kutyamosó és órás! Ha legalább lovász volna és fegyverkovács!

– Azután még jó darabig iddógáltunk és beszélgettünk. És én nem győztem eleget bámulni, hogy Beretzky milyen nagyszerűen adja a dühös zsandár szerepét. Ha találkozna vele, – te sem ismernél rá.

Pál üzenete és mind az, amit róla megtudott annyira meglepte Gábort, hogy alig tudott szóhoz jutni, amikor Pista elhallgatott.

– Talán rossz híreket hoztam Gábor bátyám? Talán bánt az üzenet?

– Dehogyan bánt, – ellenkezőleg! – Nagyon jó, hogy ezeket megtudtam. Most már nem kell aggódnom Beretzkyért, tudom, hogy hol van. – Róla csakugyan el lehet mondani, hogy famoser Kerl. És jó hogy tudom, hogy a pogrányiakat értesítette és kissé megnyugtatta. Mert abban a szándékban voltam, hogy a napokban felkeresem Györgyöt, azután Imrét és azután elmegyek Pogrányba. Most már nem megyek sehová. Igaza van Beretzkynek, hogy ne menjek oda és abban is igaza van hogy mi se igen találkozzunk. Nagyon vigyázz magadra. Isten oltalmazzon, csak maradj itt, küldöm a Juliskát. Kezet szorítottak, Gábor elköszönt és indult a ház felé.

Juliska a kert másik végén nyugtalanul járt-kelt fel-alá s amikor jönni látta a bátyját: elébe szaladt, bele karolt és aggódva kérdezte:

– Mit beszéltetek olyan sokáig? Mit mondott a Pista? Csak nem valami rossz-szat?

– Ne csípd a karomat, te kotnyeles, te kíváncsi, kis csóka te. Hess, hess csóka! Kis varjúcska! – No eredj a Pistához. Gyöngéden megveregette az arcát és eltolta magától.

– Megyek édes bátyám, de előbb mond meg, hogy mit beszélt a Pista?

– Tanuld meg kis hugám, – hogy soha se akard megtudni azt, amit nem akarnak neked megmondani.

– Egészen megrémítesz! – Attól félek, hogy valami nagyon rossz híreket hozott neked a Pista.

– No ne félj kis bohó. Nem mondhatok el neked mindent. Nyugodj meg ha azt mondom, hogy semmi okod nincs arra, hogy félj. És elégedjél meg azzal, hogy nagyon jó volt, hogy én most hazajöttem és hogy a múltkor megzavartam a pásztorórátokat. Most eredj csak a Pistához.

VIII. FEJEZET

Boriska akcióba lép. Klárika remekel

Péter-Pál ünnepe után megkezdődött a földművesek legérdekesebb és legfáradtságosabb munkája, az Isten áldásának a betakarítása, az aratás. S az Úr Isten ebben a szomorú esztendőben mintha jobban megáldotta volna a termőföld méhét. Mintha meg akarta volna vigasztalni és segíteni a kiéhezett, elnyomorodott és lesújtott magyar népet. Bő termést hozott a vetés. A búzakereszt jól fizetett, csak úgy ontotta a magot. A mag pedig súlyos és acélos volt. Öröm volt vele dolgozni. Meg is teltek eleséggel a csűrök, a pajták és a búzavermek.

Gábor belevetette magát a paraszti munkába. Az volt a gondolata, hogy így hasznosan és gyorsabban múlnak majd felette a napok és hogy kevesebb rése és ideje marad a töprengésnek arra, hogy mardossa őt.

Csakhamar megfogta őt a munka és nem eresztette. Mintha a saját második énje a háta mögül ösztökélte volna, – mintha beszélt volna hozzá: ha már bele kezdettél, nossza rajta! folytasd és végezd is be becsülettel! Csak nem hagyod abba? Csak nem engeded, hogy kifogjon rajtad? Bele fogni valami jóra való munkába és abbahagyni azt: kudarcs és szégyen. Kitartani illendően befejezni: siker és becsület. Csak tovább előre! ha már belekezdettél! És Gábort annyira fogta a munka: hogy versenyt dolgozott a többiekkel és nem tette le hamarabb a villát, vagy más eszközt, ami a keze ügyében volt, mint a többiek.

S ezalatt jobban megismerte és megtanulta megbecsülni a kézi munkát. És elgondolkozott magában, hogy az izmoknak és az agynak energiája, a kézi és a szellemi munka mennyire elválaszthatatlanok és mennyire egymásra vannak utalva. S hogy mennyire nélkülözhetetlen az egyik is és a másik is. Hogyan kormányozza, vezeti és viszi diadalra a szellemi munka a kézi munkát. Ez pedig hogyan valósítja meg a szellemi munka merész elgondolásait.

És elfilozofált magában, hogy milyen más a munkaszerető ember, mint a renyhe, lomha, munkakerülő mihaszna. Elgondolta, hogy a műveltség és a tudatlanság, az erkölcs és a bűn, a szabadság és a szolgaság, a jólét és a nyomor, amelyek az emberi méltóság fokmérőjén felemelik, illetve lenyomják az emberi társadalmat: mind a legszorosabb okozati kapcsolatban vannak a munka szeretetével. Ott a kiáltó példa a római nép. Ez a nép a világ történetében a leghatalmasabb

társadalom volt, világrészeket hódított meg és kultúrárt vitt mindenüvé, ahová légiói eljutottak. S amikor elpuhult és elfordult a munkától s ahelyett, hogy dolgozott volna, henyélt, dőzsölt s azt üvöltötte, hogy: „Panem et circenses,” kenyeret és cirkuszi játékokat: elvesztette erkölcsi erejét, felbomlott és elpusztult.

Ilyen gondolatok jártak az eszében s eközben elnézte a zólyomi arató munkást. Láta, hogy ez kora reggeltől késő estig vágja a rendet, szorítja a munkát, csak azért, hogy télire élelmet és jó kenyeret adhasson az asszonyának és gyerkeinek. Megérezte, hogy ez az ember az ő kaszájával és szorgalmával nemzetfenntartó munkát végez. S amikor az arató este letette a kaszát és fáradtan lehevert a földre az egyszerű vacsorához: odament hozzá és megbecsüléssel szorította meg a kéréses tenyerét.

És hovatovább egyre jobban megkedvelte Gábor a szántó-vető ember munkáját. Apjának szép lovain egész passzióval szekerezte be a jószágot. Jól megrakta a szekeret s a nyomórúddal lekötötte. Asztagot rakott, majd meg a szalmakazal végébe olyan formásan rakta egymás hegyibe a szarvakat, – mintha csak gyerekkorától fogva mindig azt csinálta volna. A szelelésnél is az iparkodásával ő adta a jó példát a többieknek. S örült amint teltek, szaporodtak a zsákok tele tiszta búzával, rozssal, vagy árpával. S a munka közben feszültek az izmai és a forró nyári napon a fekete haja csakúgy csapzott a verejtéktől.

A huga folyton ott csetlett-botlott mellette, s olyan munkában, ami neki való volt, szinte előzködött vele. Az apjuk gyönyörködve nézte őket, amint így együtt dolgoztak. Sokszor eszébe ötlött, hogy milyen ügyes földműves ember vált volna a fiából, ha nem állott volna be barátnak. S ez a gondolat, hogy a fia elszakadt tőle és nem fogja örökölni a gazdaságot, – mindig lehangolta az örömét.

Kamocsán Egyed Boriska, mintha csak összebeszélt volna Gáborral, – éppen úgy teljesen nekiadta magát a gazdasági munkának. Amint megkezdődött az aratás: nap nap után, reggeltől estig folyton vele volt az édesapjával a munkások mellett. Mindenben segített neki, mintha csak beszegődött volna. Minden munkát megfigyelt s alaposan meg akart ismerni, hogy értsen hozzá, mintha csak gazdaszszonynak készült volna. Közbe-közbe bele állott a neki való munkába. Markot szedett, gereblyézett, majd meg a petrencét rakta. A sarló, a villa, a gereblye és minden úgy illett az ügyes kezébe! A munkások is elnézték, hogy milyen ügyesen megy neki a munka, de legjobban az édesapja gyönyörködött benne.

Különös gondja volt Boriskának arra, hogy az aratók étele mindig jó legyen és hogy kellő időben kapják meg az ebédet és a vacsorát. Megfigyelte, hogy az apja hogyan adja ki a részt az aratóknak és hogyan számol el velük. Nagyon érdekelte, hogy hogyan csépelik, szelelik, zsákolják és raktározzák el a szemes gabonát, mintha csak meg akarta volna tanulni. Minden apróságra kiterjedt a figyelve, még arra is, hogy mikor kell lekaszálni a lencsét, hogy a magja ki ne peregjen. És hogyan kell a magot eltartani, hogy meg ne zsizsikessedjen.

Az apja nem tudta elgondolni, hogy mi lelta a leányát. Eddig is dolgozó és szorgalmas volt, de a külső gazdasági munka és a házi állatok iránt nem érdeklődött annyira, mint most. Nem értette s eleinte fékezni akarta a szokatlan buzgalmit, –

de amikor látta, hogy Boriska nagy örömet talál a munkában és ez mellett egészséges, mint a makk, üde mint a hajnalkor a mezei virág és vidám, mint a dalos madár: hagyta őt, hogy csak hagy töltse a kedvét.

És Boriska kedvének ez a lendülete nem hagyott alább, amíg csak tartott a munkában. És csöppet sem ártott neki, hogy folyton kint járt a hőségben, szélben, esőben és hogy néha meg is ázott. Csak az arca lett egy árnyalattal hamvasabb, a karjai barnultak meg a napsütéstől és a kezei lettek kissé vörösek és érdekesek a dologtól. Érezte, hiszen ezt mindig megérzi a nő, hogy a színezés és a satírozás, amint a nyári napsugár és a szabad levegő végzett az arcán, – nem ártott a szépségének, sőt csak fokozta azt. És érezte s ezt is mindig megérzi a nő, aki bíráló szemmel bele szokott nézni a saját lelkébe, hogy ismeretekben és belső értékben gyarapodott.

Nagyboldogasszony napjáig elvégezték a munka nagyját. Ekkor már másra is lehetett gondolni. Boriska bekíváncozott Érsekújvárba. Azt mondotta az édesapjának, hogy a Rajmánosnéval szeretne valamit megbeszélni és hogy azt hallotta, hogy az egyik érsekújvári gazdánál különös, új fajta récét lehet kapni. Azt is szeretné megnézni.

Egyed Jánosnak magának is volt tennivalója a várban, ezért szívesen teljesítette leányának a kívánságát. Egy délután bekocsikáztak Érsekújvárba. A kocsit ott hagyták a Kaparás korcsmában, amely a váron kívül, a bécsi kapu közelében állott és gyalogszerrel mentek be a várba. Az apa Bogyó János városbíróhoz ment, Boriska pedig a Rajmánosnéhoz.

– Lelkem Boriskám, – fogadta őt szívesen Rajmánosné. Micsoda nagy újság, hogy eszébe jutottam? Hiszen már több mint egy esztendeje nem láttam magát!

– Kedves Rajmános-néni nagy dologban jövök. Mindjárt ki is rukkolok vele. Csak előbb mondja meg nekem, meg-e tenne nekem egy nagy szivességet, hogy ha szépen megkérném?

– Ej ej kis Boriskám! – tudna maga tőlem olyasmit kérni, amit én magának meg nem tennék?

– Csak ne ígérje meg vaktába, mert nem kicsiség, amire nagyon szépen kérem.

– Nagyon szépen? Ugyan mutassa meg hogyan?

– Így ni! – Ezzel Boriska átkapta Rajmánosné nyakát és csókot cuppantott az arcára.

– Maga hizelkedő cica! De nini mit csinált maga? Hagy nézzem csak? Nini, hogy megszépült maga? És milyen formásabb lett! Mi a csudát csinált magával?

– Semmi csudát, csak dolgoztam. Rájöttem, hogy a napsugár és a szabad levegő a legkitünőbb szépítőszerek. De ne erről beszéljünk, hanem arról, hogy eljönne-e velem vidékre? Pogrányba a Barkóékhoz két-három napra?

– Én menjek magával? – Hiszen ott az édesapja.

– Az édesapám nem jöhet és nem is akarom, hogy ő jöjjön. Magam nem mehetek, pedig muszáj oda mennem. Csak maga kísérhet el kedves néni. És hogy nyomatékot adjon a szavának, ismét átkarolta a nyakát.

– Hiszen én a Barkóékat nem is ismerem. Csak ennyit tudok róluk, hogy maga a mennyasszonya Barkó Imrének, – szabadkozott a Rajmánosné.

– Nem baj, hiszen én sem ismerem őket. De most már muszáj, hogy megismerkedjünk.

– Hát, ha nagyon muszáj, akkor elkisérem, de csak ebben a hónapban, mert szeptemberben már nem mehetek.

– Én is úgy akarom, hogy minél előbb menjünk. Ma szerda van. Menjünk vasárnap. Addig is küldönc útján értesíteni fogom Barkóékat, hogy várjanak.

– Tudja mit kedves Boriskám, én azt tanácsolom, hogy ne menjünk vasárnap és ne értesítse őket. Rontsunk be hozzájuk hétfőn és váratlanul.

– Nem értem egészen, hogy miért látja így jobbnak kedves néni?

– Azért fiam, mert a vasárnap hangulata egészen más, mint a köznapoké s az ünnepi hangulatban az emberek is egy kissé mások, mint közönségesen. Ha előre bejelentjük magunkat: akkor készülődni és várni fognak. S a készülődés és a várás szintén kizökkenti az embereket a közönséges, rendes hangulatból. Magát pedig ugye az érdekli, hogy milyenek a leendő sógornői rendesen, vagyis minden különleges hangulat nélkül?

– Igaza van kedves néni. Hát akkor nem irok. És hétfőn reggel indulunk. Kézet rá! Hétfőn reggel.

– Most pedig folytatta Boriska, vegye föl a kimenő ruháját, tegye fel a főkötőjét és jöjjön velem a Kisfélsorra.

– Mit keressünk a Kisfélsoron? – Én ott egy teremtetett lelket sem ismerek.

– Dehogya is nem ismer! – A Csölle Máté gazdát és a leányát tudom hogy ismeri.

– Az ám, róluk meg is feledkeztem. Hogyne ismerném őket! A házukat is tudom, hogy melyik.

– Nézze kedves néni, azzal a nessel megyünk oda, hogy fajrécét veszek náluk. Magának megmondom, hogy ez csak ürügy, hogy a lányt szeretném megismerni. Maga ismeri, mondja csak, – milyennek tartja őt?

– Csölle Juliska? – Az egy fogalom. – Az egy unikum. Olyan forma, mint az Egyed Boriska. Hogy egyébként minő, azt nem mondom meg. – Ismerje meg és maga alkosson róla véleményt.

– Így is jó, csak gyerünk már. Csak arra kérem kedves néni: ne mondja ott a nevemet és úgy csinálja, hogy magam lehessek azzal a Juliskával.

Csölle Máté és a fia kint voltak a határban. Juliska egyedül volt és éppen vajat köpült a konyhában, amikor kinyilott ennek az ajtaja és belépett rajta Rajmánosné és vele egy kisasszony, akit Juliska nem ismert.

Juliska meglepetésében majd feldöntötte a köpülőt. De zavara csak egy pillanatig tartott, mert a másik pillanatban már kedvesen fogadta és üdvözölte a váratlan látogatókat.

– Isten hozta kedves Rajmános néni! Isten hozta kisasszony! Ilyen meglepetés! És se az apám, se a bátyám nincs itthon! Én meg ilyen munkába és rendetlenségben vagyok. Várjanak csak egy kicsit. A vajam már összeállott, nem hagyhatom rajta az írón, mert megsavanyodik. Bocsássanak meg, rögtön kiszedem. Csak egy percre, üljenek ide a lócára.

Eközben már kanalazta is egy hosszúnyelű, nagy fakanállal az illatos írósvaját és rakta bele a vizes sajtárba. S a pici szája folyton petyegett:

– Bocsássanak meg, rögtön meglesz.

És amint így csacsogott s a munka közben ide oda hajladozott, kedves volt a hangja, csókolni való volt a mosolygása, rythmikus volt minden mozdulata és végtelenül bájos teremtés volt az egész egyszerű parasztlány. Úgy tűnt föl Boriskának, mintha csak az egyik grácia szökött volna ide a Csölléék konyhájába vaját köpülni. És valami bűvös varázs bájolta el őt, mint nemrégiben a bátyját a kenderföld végében, a pancadombi dülőúton.

– Meg is van már. Tessék besétálni az első házba, – mondotta kedves meghajlással és kinyitotta a szoba ajtaját.

– Dehogyan megyünk be Juliskám! Nem jöttünk mi ide valami nagy vizitába. Itt a kedves vidéki ismerősöm, – mondotta Rajmánosné a Boriskára mutatva, azt hallotta, hogy valami híres récéitek vannak, azokból szeretne néhányat venni.

– Nem is olyan híresek, – de nagyok és húsosak. Az édesapám hozta ezt a fajtát Martosról. Nem is nagyon érdemes megnézni őket.

– No csak mutasd meg. Én addig itt maradok, hogy a macska be ne nyaljon a vajba, vagy az íróba, – mondotta Rajmánosné.

– Ha parancsolja kisasszony, tessék utánam jönni.

Boriska hagyta előre menni Juliskát s utána menve gyönyörködött a szép alakjában és kecses könnyed járásában.

– Itt vannak a récék. Ezek a bodrostollú fehérek, – mutatott Juliska a récékre, amelyek a gémes kút mögött, a vizes gödörben lubickoltak és vígan lefetyeltek.

Boriska nem nézett a récékre, hanem a Juliska szemébe és így szólt hozzá:

– Nem kell nekem a réce. Csak azért jöttem, hogy téged lássalak kedves Juliskám és megismerjelek. Én Egyed Boriska vagyok, a Pistának a huga.

– Szent Isten! A Pistának a huga! – mondotta megijedve és a levegő után kapkodva.

– Igen a huga vagyok és tudom a . . . tudom . . . a Pistát.

– Szent Isten! – tudja a Pistát! – Honnan tudhatja? Kérdezte Juliska még jobban megijedve.

– A bátyádtól, a Gábortól tudom, ő mondta el az édesapámnak és én véletlenül kihallgattam őket.

– Szent Isten! én azt hittem, hogy a bátyámon és az Istenen kívül senki sem tudja! – Jaj a föld alá szeretnék bújni a szégyenletemben! – mondotta Juliska és az arca vörös volt, mint a rák.

– No csak ne szégyenkezz és ne akarj te sehova elbújni édes Juliskám. Most már ismerlek és szeretlek is. Ide gyere, ide a keblemre hajtsd piruló orcádat.

Boriska kitérte karjait és Juliska szinte öntudatlanul és határtalan bizalommal odaborult a keblére. És a szívéből kitört örömeinek a túlárádása, a zokogása. Átölelték egymást, össze csókolódtak és örömeikben sírtak is, nevettek is.

– Akarsz te is szeretni engem, kedves Juliskám?

– Akarom . . . akarom! Boriska kisasszony.

– Ne mondj engem kisasszonynak és ne magázz engem, hanem csak úgy szólíts, hogy te Boriska.

– Te . . . te . . . te. Te édes! te aranyos Boriska! Te a világnak legkedvesebb

Boriskája! – ujjongott Juliska és csókolta a Boriskának az arcát, szemét, haját, ahol érte.

– No várj csak és nagyon vigyázz ide. Most fogok neked mondani igazán kedveset, nagyon kedveset. Ennek fogsz még jobban örülni.

Juliska erősen szorította Boriska kezét és majd a szíve ugrott ki, olyan feszülten várta, hogy mit fog még Boriska mondani.

– Az édesapám nem bánja, hogy te parasztlány vagy. Elfogad téged a menyének és nem ellenzi, hogy a Pista téged elvegyen.

Juliska mintha egy pillanatra meghökkent volna, azután egyet ugrott és úgy nyakon karolta a Boriskát, hogy ennek a pártája is a földre esett.

– Ne szoríts agyon, te szeles jószág te! És ne lépj rá a pártámra! – Add ide és most még jobban vigyázz.

– Senkinek, se az apádnak, se a bátyádnak, de még a Pistának se szabad megtudnia azt, hogy én itt voltam és ezeket neked elmondottam. Fogadd meg, hogy nem mondom meg senkinek, amíg én meg nem engedem. Fogadd meg becsületszavadra.

– Fogadom, becsületszavamra fogadom édes, aranyos Boriskám.

Ezalatt Rajmánosné meguntta magát, kiállott a konyha ajtajába és onnan kiállt a két lányra:

– Ejnye de soká alkudoztok azokra a récékre!

– Megyünk már kedves néni! – kiáltott vissza Boriska.

Azután bementek az elsőházba, megnézték a Juliska és a Gábor szobáját is. És Boriskát nagyon kellemesen lepte meg az a rend és tisztaság, amely az egész házban és a konyhában uralkodott.

Juliska egykettőre asztalt terített. A frissen köpült, jó írósvajból jóízűen beozsonnáztak s azután elbúcsúztak.

A két lány belekarolt egymásba és úgy mentek az utcaajtóig. Ott pedig úgy összeölelkeztek és csókolództak, mintha édes testvérek lettek volna. Rajmánosné nem értette ezt a hirtelen támadt nagy szeretetet. Érezte, hogy itt valami titok lappang. De tapasztalt asszony volt, látta, hogy Boriska nem akarja elárulni, – azért nem is firtatta, csak annyit kérdezett útközben:

– Hát Boriska lelkem, most már megismerte a Juliskát. Kíváncsi vagyok, hogy ugyan minőnek találta?

– Igaza van kedves néni. Juliska egy fogalom, egy unikum. De én most már többet is tudok, – azt is tudom róla, hogy valóságos igazgyöngy.

Másnap reggel esett az eső. Egyed János a reggeli után elbeszélgetett a leányával a tegnapi kirándulásukról. Boriska ezzel nagyon meg volt elégedve. Majd hirtelen, minden bevezetés nélkül így szólt az apjához:

– Édes jó apám. Nemsokára három esztendeje lesz, hogy a mátkája vagyok az Imrének és még most se ismerem se a nagynénjét, se a hugait. Most már nincs háború. Illendő volna őket meglátogatnunk.

– Bizony illendő volna, de most még nagy munkaidő van, és most nem mehetek veled. Majd a jövő hónap közepén meglátogatjuk őket.

– Tudom édesapám, hogy most nem jöhet. De engem úgy elfogott utánuk a vágyódás. Most szeretnék menni. A Rajmánosné elkísérne.

– No ha elkísér és olyan nagyon akarsz most menni: hát Isten nevében menj, amikor jónak látod. Nekem nagyon fogsz hiányozni kicsi lányom, de az egypár ló nélkül majd csak eleszünk.

– Köszönöm kedves jó apám. A jövő hétfőn szeretnék menni. Mondotta Boriska és szeretettel megölelte az apját.

Hétfőn reggel hat órakor Boriska könnyű fedeles hintóval megállott a Rajmánosné háza előtt. Ez már útra készen várta. Nagy örömmel ment erre az útra, mert már évek óta nem volt ilyen mulatsága.

Kellemes nyári idő volt, a lovak nyugodtan ügettek. Komját és Nagykér között fél órai pihenőre megállottak az Ittmulass csárda udvarán. A kocsis egy fél porció zabot adott a lovaknak. Boriska elővette az elemózsiás kosarat, – jóízűen falatoztak. Rajmánosnének nagyon ízlett a pompás, hideg fogolypecsenye. Azután vidám, jó kedvvel folytatták az útjukat és délelőtt féltizenegy tájban már bent is voltak Pográny faluban. A kocsijuk megállott a Barkóék házának kapuja előtt, amelyet egy kapás ember megmutatott. Mátyás éppen keresztül ment az udvaron, egy nyaláb kendert vitt tilólni. És a kender majd kihullott a karjából, amikor a rácsos kapu előtt meglátta a hintót és egy női hang erőlyesen rákiáltott:

– Mátyás! nyissa ki a kaput!

Boriska kiáltott rá, mert az Imrének a leírásából őt is és Manyáknét is már ismerte.

Amint a hintó megállott az udvaron a veranda előtt s az utasok leszállani készülődtek: Manyákné nagy robajjal rohant elő a konyhából.

– Jó reggelt Manyákné! Jókor jön a váratlan vendég? – szólította meg őt Boriska.

– Hogyne jönne jókor! – felelte politikusán Manyákné. Csak azt nem tudom, hogy kit tiszteljek.

– Egyed Boriska vagyok Kamocsáról.

– Boriska kisasszony? Az Imre úrnak a mátkája? – Isten hozta! Isten hozta!

– Jaj de kedves vendég! – Nem hiába csörgött annyit a szarka! – Nem hiába állott meg kétszer is a padlóban a kés! – Tudtam, hogy vendég jön! – Magda! Magda, hol vagy? – Hamar hozd a nagyasszony és a kisasszony úti ládáját!

Manyákné lesegítette Rajmánosnét és Boriskát a kocsiról és be akarta őket vezetni a házba.

– Itthon van-e Judit kisasszony és a fiatal kisasszonyok?

– A Judit kisasszony kint van a szőlőben, a kisasszonykák itthon vannak, de a pajtában vannak. Tessék csak besétálni, majd behívom őket.

– Ne hívja őket, oda megyünk hozzájuk a pajtába. Merre van az a pajta? – kérdezte Boriska.

– Az nem lehet, próbált ellenkezni Manyákné. A kisasszonykák nagy munkában vannak és csak dolgos ruha van rajtuk.

– Nem baj az Manyákné, csak vezessen oda, de ne mondja meg, hogy ki vagyok én!

A pajta széles kapuja tárva volt. Klári és Katica a pajta egyik végében dolgoztak, kendert gerebeneztek. Onnan nem láthattak ki az udvarra és nem tudták,

hogy vendégek jönnek. Azt se vették észre a munka közben, hogy két vendég és Manyákné a pajta kapujában megállottak.

Csak akkor ijedtek föl, amikor Boriska így szólt hozzájuk: – Adjon Isten jó reggelt kedves pogrányi galambok! Találjátok el, hogy ki vagyok én!

Azok fölugrottak, oda rohantak s egy pillanatig nézték Boriskát és talán a szüvik, vagy talán a telepáthia mondotta meg nekik, mert a másik pillanatban mind a ketten elkiáltották magukat:

– Boriska, Boriska, kedves Boriska!

És hozzáugrottak és majd szétszedték őt. Akkora ölelkezés, csókolódzás és örömujjongás esett meg ottan: hogy ekkorára az öreg pajta sem tudott visszaemlékezni.

Rajmánosné úgy állott és bámult ott tanácstalanul, mint a tó partján a kotlós, amelyik kacsatojásokat költött ki és látja, hogy az aprói bele szaladnak a tóba. Majd őt is közregfogták és belerántották az örvendezésbe.

Manyáknét pedig csak úgy ráncigálta az öröm. Tapogott ide-oda és vihogott is közbe. Mégis az általános örvendezés hullámvázából ő ocsúdott föl leghamarább.

– Mit ácsorogsz te itt, mit tátod a szád? – pörkölt rá a Mátyásra. Hamar szaladj, vesd el magad a szőlőbe! Szaladj úgy, hogy az egyik lábad itt legyen. Mond meg a kisasszonynak, hogy tüstént siessen haza. Kedves vendégek jöttek, nagyon kedves vendégek! – De ne járjon el a szád, hogy kik. Értetted? No lódulj már!

A két pogrányi lányon dolgos kötény volt. Ez is és a ruhájuk is tele volt pozdorja szilánkkal és kócszálakkal. A fejük menyecskesen be volt kötve piros kendővel, hogy megvédje a hajukat. Egyszerű, rövidűjjas, mosó háziruha volt rajtuk. A gömbölyű karjukat megsütötte a nap és a kezük érdes volt a dologtól.

– Ugyancsak megleptél minket Boriskám! Legalább írtál volna, vagy megüzented volna, hogy jössz. Resteltem, hogy ilyen rendetlenségben találtál minket, – mondotta Klári.

– Ne rösteld Klárikám! Hasznos dolog sohasem rendetlenség. Higgyétek el, ezerszer jobban örülök, hogy gereben mellett taláلتalak benneteket, mintha a parádés szobában lustálkodva, kifrizírozva, kiparfúmírozva és gitározva taláلتalak volna.

– Azt csak úgy mondod Boriska, hogy ne rontsd a kedvünket, – vetette ellen Katica.

– Dehogyan mondom csak Katinkám, mert úgy is érzem. Nézzétek az én kezem is olyan kidolgozott, az én karom is olyan barna, mint a tiétek, – felelte Boriska és megmutatta nekik a kezét és karjait és hozzátette:

– Az egész aratást és cséplést végigcsináltam, akár csak egy parasztmenyecske.

– Annál jobban szeretünk kedvesem! – Mert mi bizony nem kényeskedünk s nem szégyeneljük a munkát és nem félünk a dologtól, – ugye ikervérem? Mondotta Klárka s az egyik karjával átkarolta a nővére nyakát a másikkal a Boriskáét.

Hogy így egy csoportban milyen szép volt ez a három lány: azt csak a festőművész ecsetje tudná híven elmondani.

Az ismerkedés ezen jelenetének lezajlása után Klárka és Katinka diadallal vezették vendégeiket a házba. Ezek levetették az úti ruhát és látogató ruhájukba öltöztek át.

Így várták és fogadták Juci nénit, aki a sietéstől kimelegedve csakhamar be-
toppant.

– Kedves Judit néném én vagyok az Imre mátkája. Azért jöttem, hogy bemu-
tassam magam, hogy kezet csókoljak kegyednek és megismerjem magukat. Ezzel
Boriska kezet csókolt Juci néninek, az pedig átölelte és szeretettel össze-
csókolta és kedves menyének nevezte őt.

Közben lopva meg-megnézte s egyre jobban felmelegedett a szive és csakha-
mar arra a véleményre jutott, hogy ugyancsak szerencséje volt az Imre gyereknek!
hogy ugyancsak helyes menyecskét hoz a házhoz!

Valamennyien letelepedtek a társalgó szobába, a két nővér a kis kanapén köz-
refogta Boriskát. Nézegették egymást és száz meg száz kérdést intéztek egymás-
hoz. Ki sem fogtak még a sok kérdésből, amikor Manyákné betálalta az ebédet.
Mondani sem kell, hogy a hétköznapi dacára pompás, jó ebédrel rukkolt ki.

Juci néni és Rajmánosné nagyon hamar összebarátkoztak. Ebéd után kettes-
ben összeültek, beszélgettek és közben bóbiskoltak-szundítottak is egyet. Hiszen
Rajmánosnét a hosszú út, Juci nénit pedig a munka és a hazasietés meglehetősen
kifárasztotta.

A három mátká pedig összebújt a leányszobában. Összedugták a fejüket és
bezzeg nem szundikáltak. Nagyon komolyan tanakodtak és a főszót Boriska vitte.

– Kedveseim nemcsak azért jöttem, hogy megismerjük egymást, hanem hogy
megbeszéljük a közös sorsunkat és segítsünk rajta, ha tudunk. Fogjunk össze és
ne várjuk tétlenül, hogy mit hoz a jövő.

– Olyan komolyan kezded, – vetette közbe Klárka, – mintha csak valami ösz-
szeesküvésről volna szó.

– Ne szakítsatok félbe és hallgassatok csak ide. Nem összeesküvésről, hanem
ennél is nagyobb dologról, a jövőnkéről és a boldogságunkról van a szó.

– Szinte megijesztesz kedves Boriska, – szólt közbe Katinka.

– Hallgassatok hát! – Valami hat hét előtt nálunk volt a Gábor barát. Soká-
ig beszélgetett az édesapámmal, én véletlenül kihallgattam őket. Azt mondta,
hogy a vőlegényeink jól el vannak rejtőzve, hogy aligha fogják el őket, de állan-
dóan veszedelemben vannak. És hogy ez a bujdosásuk eltarthat tíz esztendeig is
és addig nem vehetnek el bennünket. És hogy csak úgy szabadulnának meg, ha
a hercegprímás felfogadná őket a jobbágysai közé és paraszttelket adna nekik.
Persze akkor elvesztenék a nemességüket és paraszttelkévé lennének. De nem sze-
gény zsellérek, hanem jó módú, telkes gazdák. És azt is mondta, hogy ő már
kérte is a hercegprímást, hogy így szabadítsa meg őket: de a hercegprímás meg-
tagadta a kérését, megharagudott rá és elkergette őt.

– Így áll hát a dolog a mátkáinkkal és mivelünk. És most feleljünk egymás-
nak arra a kérdésre, hogy mit tennénk, ha a hercegprímás megszabadítaná a vőle-
gényeinket és ezek jobbágyokká és telkes gazdákká lennének? – Mit tennétek?
– Feleljen mindegyikünk a szive szerint!

– Én vele megyek a Györggyel mindenüvé. És ami ő lesz, az leszek én is.
– Én jóban, rosszban a Pállal tartok, az ő sorsa az én sorsom.
– Én Imrét soha el nem hagyom, mint hű élettársa végig kísérem az egész életen.

Mind a háromnak a feleletéből az örök nő szava hangzott. Mintha csak a bibliából mondtak volna idézeteket. Mintha visszhangozták volna a római lánynak elmúlt évezredek messzeségéből hallatszó szavát, amikor fogadja: Ubi tu Gajus – ibi ego Gaja!

Ezekben a feleletekben összekapcsolódtak a lelkeik.

– Most már mehetünk tovább, – vitte a szót Boriska. Most beszéljük meg, hogy mit tegyünk, hogy a hercegprímás szívét magunk felé és mátkáink felé hajlítsuk.

– Az a kérdés, hogy van-e valami hatalmas pártfogónk, aki szót emelne mellettünk?

Sokáig találgatták, hogy kihez fordulnának. S utoljára is rájöttek, hogy nekik csak egy pártfogójuk van: az Isten. Óh ha az meghallgatná a könyörgésüket!

– Igaz! De a vallásunk azt tanítja, hogy segíts magadon ember – s az Isten is megsegít. Magunknak kell a hercegprímáshoz fordulnunk. Ez volt mind a háromnak a véleménye.

Tanakodtak, hogy mit tegyenek? – Elmenjenek e Pozsonyba és leboruljanak a hercegprímás lábaihoz? Hátha elébe sem bocsájtanák őket? – Hátha rosszkor találnának menni? – Hátha tolakodásnak venné a személyes megjelenésüket? – Hátha inkább rontanának a dolgukon, semhogy előbbre vinnék?

Így töprengtek s utoljára is abban állapodtak meg, hogy egy folyamodványban írják meg alázatos könyörgésüket s ezt elküldik a hercegprímáshoz.

Igen ám, de hogyan írják meg, mikor azt megcímezni se tudják! Ezt kell legelőször is megtudniok! – Hogyan tudják meg?

– Várjatok csak, nekem most el kell mennem egy fél órára, – szólalt meg Klárrika.

Pártját feltette a fejére, – átszaladt az öreg plébánoshoz s fél óra sem telt bele, már vissza is jött. Hozta a hercegprímás pontos címét és tudta a folyamodvány formáját is.

– Gyerekek most hagyjuk abba ezt a nehéz munkát. Majd holnap folytatjuk, – indítványozta Klárrika.

Abba is hagyták. Felkeresték a nénjüket és a Rajmánosnét. Megozsonnáztak, befutották az udvart, szérűt és a kertet és olyan vidámak voltak, mintha nem is lett volna olyan nehéz gondjuk. Az este is nagyon kellemesen telt el. Boriskát bemutatták a Cillyéknél, akik őt szeretettel fogadták.

Másnap korán reggel befogattak és bekocsikáztak Nyitrára. Rajmánosnét is magukkal vitték, hogy lássa meg a szép, bérces Nyitrát. A könyves boltban vettek egy csomó finom papírost, író eszközt és ebéd idejére már otthon is voltak.

Ebéd után a három menyasszony összeült a leányszobában és belefogtak a nehéz munkába: a folyamodvány megszerkesztésébe. Megcsinálták először, nem volt jó. Csináltak egy másikat, az se elégítette ki őket. Vitakoztak, hogy ezt is bele kell venni, meg azt se lehet kihagyni. Egyik ezt kívánta, a másik ellenezte.

Kicsi híja volt, hogy össze nem veszték. Utoljára is Boriska erélyesen kifejezte a véleményét:

– Nem kell mindent beleírni. A hercegprímás a Gábor barát elbeszéléséből már úgy is ismeri a helyzetünket. A kérvénynek rövidnek kell lennie, ki kell férnie egy lapra.

– Igazad van Boriskám. Hagyta helyben Klárika. De ha hárman csináljuk, három napig se leszünk vele készen. Hagyjatok magamra, megpróbálom én, talán sikerül majd úgy, hogy nektek is fog tetszeni.

Boriska és Katica szót fogadtak és kimentek. Klárika pedig elgondolkodott egy ideig. Györgyre gondolt, mintha tőle kérne és várna ihletet, azután elkezdett írni és leírta a következőket:

Főmagasságú Bíbornok, Magyarország hercegprímása és esztergomi érsek úr!
Kegyelmes urunk! Kegyelmes jó Atyánk!

Három boldogtalan menyasszony könnybelábadt szemekkel borulunk kegyelmes Hercegséged lábaihoz s alázatos hódolattal és gyermeki bizalommal emeljük fel könyörgő szavunkat irgalmas szívéhez.

A vőlegényeink keserves bújdosásban sínylődnek. És minden órán és minden lépten veszedelem fenyegeti őket!

Mi boldogtalan menyasszonyok örökös rettegésben élünk. Éjjel-nappal hullanak a könnyeink. És ezen rettegés és bánat között múlnak fölöttünk fiatalágunk legszebb évei.

Óh, kegyelmes jó Atyánk, könyörüljön meg rajtunk, szerencsétleneken!

Óh kegyelmes jó urunk! szabadítsa meg vőlegényeinket! Vegye fel őket érsekujvári jobbágysai közé! Óh adja vissza nekünk lelkünk békességét és szívünk nyugalalmát.

És mi boldogok leszünk és holtunk napjáig végtelenül hálás, hűséges, odaadó jobbágysai leszünk kegyelmes Eminentiádnak.

Nekünk nincsenek hatalmas pártfogóink, akik szót emelnének mellettünk!

Nekünk csak egy pártfogónk van, a szegények gyámola és a szerencsétlenek vigasztalója: a jóságos Isten. És mi erős hittel hiszünk az ő pártfogásában.

Hiszen a jóságos Isten választotta ki kegyelmes Eminentiádat, hogy szent akarátának teljesítője és áldásainak osztogatója legyen!

Könyörüljön meg rajtunk szerencsétleneken, kegyelmes jó Atyánk!

Határtalan mély tisztelettel, gyermeki bizalommal és hódolattal csókoljuk felszentelt kezeit és bíborpalástját és holtunk napjáig maradunk – kegyelmes Eminentiádnak.

Kelt Pogrányban, 1711. esztendőnek Nagyboldogasszony havában.

alázatos, hűséges gyermekei:
három boldogtalan menyasszony.
Klára,
Katalin,
Borbála.

Klárka beleírta az egész szívét ebbe a kérvénybe s amikor elkészült vele: elfogta őt a csüggedés. Lehorgasztotta a fejét és könnyei hullottak az írásra. Így találták őt Katica és Boriska.

Elolvasták a fogalmazványt és náluk is eltörött a mécses. Egymást átölelve keservesen sírtak, mintha csak most ismerték volna fel egész nagyságában szomorú helyzetüknek vigasztalanságát.

Ezen fájdalmas hangulatból Manyákné szava hívta őket vissza a mindennapi, prózai életbe.

– Ugyan lelkeim kisasszonykák, mit pityeregnek? Mit siránkoznak? Mire jó az? – Inkább jójjenek ozsonnázni. A nemzeti kisasszony küldött magukért.

És ők letörölték a könnyeiket s fájdalmas mosollyal ajkaikon mentek ozsonnázni.

Boriska nem várta be az ozsonna végét. Neki volt a legszebb írása. Kiszökött és gyönyörű gömbölyű betűkkel letisztázta a fogalmazványt. Kétszer is elrontotta, de harmadszorra nagyon szépen sikerült.

Elolvasták és mindhárman aláírták. A nevük mellé egy-egy könnycseppjük hullott. Olyan volt ez ott a nevük mellett, mint egy hiteles pecsét, – a keserű bánat pecsétje.

Este, amint lefekvés előtt beszélgettek, rájöttek, hogy még egy nehézség van előttük, amire nem is gondoltak.

Hogyan küldjék el a folyamodványt? Ki vigye el? – A plébános? Vagy az ujjvári tisztartó? Vagy Gábor barát? – Isten őrizz, hogy ezek megtudják. Tanakodtak és nem tudtak rájönni, hogy hogyan jutna el kérvényük legbiztosabban a hercegprímás kezeihez. Utoljára is abban állapodtak meg, hogy Juci nénitől kérnek tanácsot. De az egészből csak annyit mondanak meg neki, hogy a hercegprímást kérik, hogy szabadítsa meg a vőlegényeiket.

Másnap reggel, amint Juci néni egyedül volt, mind a hárman körülfogták őt.

– Kedves Judit néném. Vitte a szót Boriska. Beavatjuk egy titkunkba, de nem szabad senkinek elmondania. Egy folyamodványt írtunk a hercegprímáshoz, hogy mentse meg vőlegényeinket. Már készen is van, csak azt nem tudjuk, hogy hogyan küldjük el, hogy biztosan megkapja. Adjon nekünk tanácsot.

– Adok kedves galambjaim. Egyszerű dolog az egész. Tegnap tudtam meg az Ambrus bátyánktól, hogy a jövő héten Pozsonyba viszi a fiait iskolába. Majd elviszi ő.

– Nagyszerű! Igazán pompás! Átmegyünk hozzá és megkérjük őt, hogy vigye el.

Megbeszélték, hogy Cilly Ambrusnak is csak annyit mondanak, amennyit a Juci néninek mondtak és hogy megőrizze a titkukat.

A kertjében találták Ambrus bátyjukat. Hozzá siettek és körülfogták őt. Ez nem tudta elgondolni, hogy mit akarnak tőle ilyen kora délelőtti órában?

– Kedves Ambrus bátyánk, – itt Klári vitte a szót, – beavatjuk egy titkunkba.

– No csak nem, kis hugóm? Csak nem valami összeesküvés? – vagy valami más komplot?

– Nem, dehogy! Csak a mi titkunk. Mondjuk, hogy a három boldogtalan menyasszony titka.

– Ez nagyon érdekes. Hát csak avassatok bele kedveseim!

– Beavatjuk, de nem szabad senkinek elmondania. Nagy dologba vágtuk bele a fejszénket! Folyamodványt írtunk a hercegprímáshoz, hogy szabadítsa meg a vőlegényeinket. És arra kérjük kedves bátyánkat, hogy vinné el Pozsonyba a hercegprímáshoz.

– No ha csak ennyi az egész, szívesen megteszem. A hercegprímás oldalkanonokja biztosan odaadja a tulajdon kezeibe. Jövő héten megyek Pozsonyba. Jókora lesz?

– Hiszen ez egészen mesés, kedves Ambrus bátyám! Itt is van a folyamodványunk.

Szépen össze volt hajtogatva – a kérvény, három pecsétgyűrűs pecséttel lepecsételve és gyönyörű kaligrafikus írással volt a hercegprímásra megcímezve. Még az is rajta volt, hogy „Saját kezeihez.” És hogy hiba ne essék benne, fehér selem papírosba is be volt burkolva.

Cilly Ambrus átvette az írást, megfogadta, hogy megőrzi a titkot és kedvesen eltréfált a három boldogtalan menyasszonnyal.

Boriska és Rajmánosné azután még két napot töltöttek Barkóéknál és nagyon hosszú, könnyes és csókos volt a búcsúzásuk, amikor az ötödik napon reggel a kocsiúra ültek és haza indultak.

Rajmánosné nem tudott kifogni a hálálkodásból, amikor őt Boriska a háza előtt letette és a lakásába bekísérte. Soha olyan jól nem mulatott és soha nem fogja elfelejteni.

Boriskát pedig az édesapja gyengéd pirongatással fogadta.

– No csak hogy itt vagy kis szökevény! De sokáig oda voltál kedves gyermekem. Úgy látszik hogy könnyen el tudnál válni, a te öreg apádtól.

– Dehogy kedves jó apám, – mondotta Boriska és szeretettel átkarolta és öszszecsókolta az édes apját. Nem jöhöttem vissza hamarább. Hiszen egy kicsit meg kellett ismernem a leendő nagynénémet és a sógornőimet. Mind a hárman igen, igen kedvesek. A nagynéni, – Juci néni, okos, kedves, áldott, jó teremtés, dacára annak, hogy az a híre, hogy sárkány. Imre hugai pedig végtelenül kedves jószágok és valóságos szépség mind a kettő. És meg akartam ismerni azt a kisbirtokot is, amelyiken majd együtt fogunk gazdálkodni Imrével.

Aligha fogtok ti ott gazdálkodni, – gondolta magában az apa, de nem fejezte ki ezt a gondolatát, nehogy megszorítsa a leányát.

Boriska egyenesen a szobájába ment. Letérdelt az imázsámolyára, amely fölött virágkoszorúban ott volt a patkó. Fölfohászzkodott, hálát adott az Istennek, hogy azt a gondolatot adta neki, hogy elmenjen Pogrányba. Imrére gondolt és az a jóleső tudat töltötte el, hogy valamiképp, ha nem is sokat, ő is tett a boldogságukért.

IX. FEJEZET

„Gábor barát azonnal jöjjön”

Gróf Sch. generális az érsekújvári vár parancsnoka igen előkelő és igen gazdag osztrák főnemes volt. A régészeti tudományok és a művészetek iránti előszeretével s békés, szelíd, jó lelkületével inkább lett volna való más pályára, – de katonává lett, mert az akkori idők felfogása szerint, mint főnemes, más pályára nem is mehetett és mert a császárhű, osztrák főnemességnél kötelesség-számba ment a katonai, vagy a diplomáciai szolgálat. Nem tartozott ugyan a hadverő generálisok közé, de nagyon megállotta a helyét s ezért és más kiváló tulajdonságaiért nagyon megbecsülték őt. Már régebben vissza akart vonulni a katonai szolgálattól, de nem engedték, mert ősrégi neve fényt adott a császári, tábornoki kar névsorának. Az érsekújvári várparancsnoki állás nagyon díszes katonai stallum volt. Midőn ezt fölkínálták neki: csak azzal a kikötéssel fogadta el, hogy ő csak reprezentáljon, az adminisztratív munkát és a felelősséget a helyettese viselje.

A hadi tanács szívesen fogadta ezt a kikötését és helyettesévé Ritter von Grönne von Grönnenfels ezredest szemelte és nevezte ki. Ez azután vérbeli katona volt. Irgalmatlan lelkű, zord katona és megcsontosodott agglegény. Typikus képviselője annak a katonai szellemnek és elnyomó rendszernek, amely akkor a letiport magyar nép fölött zsarnokoskodott.

Szerinte a lakósság két csoportra oszlott. Az egyik volt a katonaság, a másik a civil népség. A katonaság arra való, hogy parancsoljon, rendet tartson s a lázadó népet megzabolázza; – a civil népség pedig arra való, hogy fogja be a száját, tűrjön és engedelmeskedjék, robotoljon és eltartsa a katonaságot.

Ez a helyettes, – nevezzük őt egyszerűen Ritter vonnak, valóságos katonai adminisztratív zseni volt. A várfalakat kijavíttatta és a várat minden hadi szerrel bőségesen felszerelte. A várőrséget szigorúan fegyelmezte, de jól élelmezte és szép ruhában járatta. Ami nem tetszett neki, azt kimustrálta. A vár lovasságának olyan szép lovai voltak, hogy ennek híre volt.

A környék lakóssága folyton robotolt a várra és jaj volt annak a falunak, amelyik a parancsát nem sietett teljesíteni. Olyan hadisarcot kapott a nyakába, hogy csak úgy prüszkölt tőle.

A szükségletek beszerzésénél nem sokat teketóriázott. A lovat, a vágómarhát, a zabot, a takarmányt, lisztet, bort, fát attól vette, akinél találta. És az árát önma-

ga szabta meg. Nem törődött azzal, hogy a tulajdonos el akarja-e adni, vagy sem. Nem tűrt ellenkezést. Ami kellett neki, vagy ami megtetszett neki, azt megvette. S abban a meggyőződésben volt, hogy ehhez neki joga van. A katonai érdekek szemben minden más érdek eltörpült előtte.

Egy esetben mégis kénytelen volt meghátrálni. Az érsekujvári határban, a léki dűlőben találkozott egy szekérrel, amely csalamádéval megrakva haladt a vár felé. A szekér elé egy pár nagyon szép ló volt befogva. Megállította a szekeret és rászólt a kocsisra:

– Tiéd ez a ló?

– Nem, a gazdámé, – mondotta a kocsis és lekapta a kalapját, mert megismerte az ezredest.

– Mond meg a gazdának, hogy hozza el a lovakat a parancsnokságra, megveszem. Egy óra múlva ott legyen. Hogy hívják a gazdát?

– Csölle Máté – jelentem alásan!

Egy óra múlva Csölle Máté megjelent a várparancsnokság előtt a két öreg lovával. Az egyik erősen himpókos a két első lábára, a másik pedig vak volt az egyik szemére.

Az ezredes azonnal kijött a kaszárnya elé, amint jelentették neki, hogy a gazda van itten két lóval. Ránéz a két lóra és ráförmed a gazdára:

– Kend marha! – Micsoda gebéket hoz ide kend! A másik két lovat, ami a szekérbe volt befogva. Azt veszem meg. Azokat hozza ide rögtön.

– Azokat nem adom el méltóságos ezredes úr.

– Mit – nem adja el? – Hogyan mer ellenkezni kend? – Rögtön hozza el, mert különben lecsukatom.

– Azt nem lehet méltóságos ezredes úr. Én a nagyméltóságú esztergomi érsek úrnak vagyok a jobbágya. Nekem az az uram, nekem csak az parancsol. Se nem raboltam, se nem gyilkoltam, engem nem lehet lecsukatni.

Nagyon rosszul fordulhatott volna a helyzet Csölle Mátéra, ha szerencséire nem jött volna oda Akerle János Lénárd, az akkori városbíró, aki elejétől hallotta ezt a szóvitát. Németül szólt az ezredesnek s néhány lépéssel tovább lépett vele. Megmagyarázta neki, hogy nem jó lesz ezt a gazdát lecsukatni, mert abból nagy baj lehetne. Mert az ujvári gazdák mérges emberek, összeülnek a városházán, panaszt tesznek a hercegprímásnál, a vármegyénél, sőt még a kancelláriánál is.

– Bánom is én, panaszkodjanak és menjenek, ahová akarnak, – mondotta dühösen az ezredes.

– Igen ám, méltóságos ezredes uram, de ezek a gazdák olyan makacsok, hogy elmennek ezek a fölséges császárhoz is!

Erre az ezredes egy pár percig nem szólt semmit és ezalatt gondolt egyet. Azután Csölle Máté felé fordult és ráripakodott:

– Menjen kend fenébe a gebéivel.

Ettől az esettől kezdve az ezredes, mintha egy kissé respektálta volna az érsekujvári gazdákat.

Rövid hivataloskodása után kitapasztalta az ezredes, hogy a vár környékén köröskörül vannak a hercegprímás birtokai, pusztái és majorságai s arra gondo-

latra jött, hogy innen nagyobb mennyiségben és könnyebben szerezheti be, amire szüksége van, mintha másutt keresgéli és harácsolja.

Átírt a hercegrímási tiszttartóhoz, hogy küldessen neki kétszáz mérő zabot és harminc zsák kenyérlisztet. Mindjárt csatolta is a kincstári utalványt egy bizonyos összegről, amellyel ezeknek az árát kifizeti.

A tiszttartó különösnek találta ezt a megrendelést és a kifizetett ár is alacsonyabb volt, mint amennyit elérni lehetett volna, de kiszolgáltatta a kívánt zabot és lisztet. Azonban rögtön jelentést tett az igazgatónak erről az eladásról és kérte annak az utólagos jóváhagyását.

A jószágigazgató jelentést tett róla a hercegrímásnak. Ő Eminentiája nem tulajdonított ennek semmi nagyobb fontosságot s azt a parancsot adta a direktornak, hogy a katonasággal ilyen árkülömbözet miatt nem jöhet ellentétbe és hogy az uradalmi előzékenyek legyenek a katonaság iránt. Ennek azután az lett a következménye, hogy az ilyen megrendelések egyre sűrűbben jöttek és az ezredes vérszemet kapva, egymás után rendelte az uradalomtól a zabot, a lisztet, a takarmányt, a tüzi fát, a bort, a vágómarhát, mindent, amire csak szüksége volt. Kényelmesebb volt ez neki és leszállított áron és jobb minőségben kapott mindent, mintha másutt kerestette volna és szerezte volna be.

A tiszttartó jelentést tett az igazgatónak, hogy ez így nem mehet, mert ez az eladás az uradalomra jelentékeny árveszteséggel jár és a magtárak egymás után kiürülnek, a pincék borállománya csökken és maholnap alig marad a terményekből több, mint amennyire az uradalomnak magának szüksége van.

A jószágigazgató a hercegrímás elé vitte ezt a jelentést és Ő Eminentiáját nagyon bosszantotta ez a dolog. Nem csak az bántotta, hogy jelentékenyen károsodik, hanem még inkább az, hogy az ő tulajdona fölött más rendelkezik. Megtudta, hogy ezek a rendelkezések a helyettes parancsnoktól Ritter von Grönne ez-redestől származnak és megjegyezte magának ennek az ezredesnek a nevét. De bármennyire bosszankodott is, belátta, hogy ezt a visszaélést hirtelen megszüntetni nem lehet, mert végtére is ő nem állhat azok közé, akik a katonai visszaélések ellen panaszkodnak. Csak azt tette, hogy megparancsolta, hogy minden további ilyen megrendelésről neki jelentést tegyenek és megparancsolta azt is, hogy számítsák ki azt az árkülömbözetet, amennyivel az eddigi eladásoknál károsodott.

Mikor a jószágigazgató a következő héten kihallgatást kért, hogy a rendes heti jelentést tegye: Ő Eminentiája azzal fogadta őt:

– No megint vásárolt valamit tőlem az a Ritter von? Csak így címezte – ezen túl az ezredest.

– Nem sokat kegyelmes uram. Csak hat hízott sertést, az anyalai gazdaságból.

– Tehát még ezt is? – bosszankodott a hercegrímás, – de még inkább bosszankodott, amikor a jószágigazgató jelentette neki, hogy az árkülömbözet pontosan kiszámítva ennyi meg ennyi tallérra rúg.

Elgondolható, hogy a hercegrímás ezt a Ritter vont nem kedvelte és ingerült lett mindíg, valahányszor hallott róla.

Betetézte az ezredes ezen önkényes vásárlásainak lajstromát a következő nagyon kínos eset:

A farkasdi pusztán az érseki uradalomnak nagy ménese volt. Itt évről évre kiválasztották a négy legszebb ötödfüves csikót és a négyesbe betanították. Ezeket azután a hercegprímás, vagy a maga használatára tartotta meg, vagy az udvarnak, vagy valamely főherceg barátjának kedveskedett velők. Egy ilyen már eléggé betanított négyessel találkozott az ezerekes a bajcsi úton. Megállította a kocsit s azt parancsolta a kocsisnak, hogy délután négy órára vezesse fel a lovakat a várba, a parancsnokság elé, ő megveszi azokat. A kocsis szabadkozott, hogy ezek a lovak nem eladók, de majd jelentést fog tenni erről a parancsról az ispán úrnak.

Az ispán ész nélkül szaladt Ujvárra a tiszttartóhoz és jelentette neki, hogy az ezredes szemet vetett a négy lóra.

A tiszttartó délután négy órakor jelentkezett az ezredesnél, előadta, hogy ezek a lovak nem eladók, azokra az uradalomnak magának van szüksége.

Ez a váratlan ellenkezés nagyon felingerelte az ezredest és a lovak is nagyon tetszettek neki. Egész kategorikusan magparancsolta a tiszttartónak, hogy az a négy ló holnap reggel nyolc órakor itt legyen, ő azokat megveszi.

S amikor a tiszttartó kijelentette, hogy ezt a parancsát nem teljesítheti, csak annyit mondott neki:

– Elvárom, hogy az a négy ló holnap reggel itt legyen. És, mint valami kényúr, – hátat fordított s ezzel jelezte, hogy tovább tárgyalni nem kíván.

Másnap reggel nyolc órakor a lovak nem állottak elő. Ellenben a farkasdi pusztára délelőtt beállított egy tizenhat főből álló, katonai, lovas csapat és bekvártélyozkodott. Az altiszt ebédet rendelt a legénység számára és szénát, zabot a lovaknak.

Az ispán küldönc útján rögtön jelentést tett a tiszttartónak, hogy nyakán vannak a katonák. A tiszttartó azt üzenete vissza, hogy hagy legyenek, majd kibőjtölik őket.

A katonák ettek, ittak, garázdálkodtak és a fehér néppel is kikezdettek, úgy hogy a harmadik napon az egyik fiatal béres összekapott az egyik katonával. – Kicsibe múlt, hogy emberhalál nem történt.

Az ispán lóra ült és bevágatott a tiszttartóhoz.

– Tiszttartó uram, ezt nem lehet tovább kitartani. Ezek a katonák engem mindemből kiesznek. A cselédség föl van zúdulva. Itt ember halál is lesz, ha ezek is ott maradnak. Mit tegyek?

– Hozza be azt a négy lovat a várparancsnokság elé. Adja át az ezredes úrnak és az árukról vegyen tőle egy utalványt.

Így kapta meg a lovakat az ezredes és így szabadult meg Farkasd pusztá a bűntető bekvártélyozástól.

A hercegprímás valósággal elszörnyedt amikor ezt az esetet a direktor jeletette neki. Elgondolta, hogy ha vele, az ország legnagyobb méltóságával szemben így mer eljárni a katonaság: hogyan bánhatik ez a kisebbekkel és a védtelen szegény néppel!

Erről bőséges alkalma volt meggyőződni, mert egymás után jöttek hozzá a segítségért könyörgő kérvények és deputációk a jobbágyaitól, hogy védelmezze meg őket a katonaság erőszakoskodásai ellen.

Ezután történt az, hogy a hercegprímásnak Érsekújvárba kellett mennie. Ott már hét esztendő óta nem volt bérmlás a háború miatt és maga akarta a bérmlás szentségét kiszolgáltatni.

Érsekújvárott saját rezidenciája volt. Ott szállott meg egész udvarával. S a bérmlás elvégzése után ott fogadta a küldötségeket és tisztelgőket, a kijelölt sorrendben.

Elsőnek a papságot fogadta s ez a fogadtatás alig tartott tovább negyed óránál. Azután a katonaságnak kellett következnie. A katonaság képviselőjében Ritter von Grönne ezredes, helyettes parancsnok jelent meg, mert a várparancsnok a tiroli birtokain időzött. Az ezredes egészen meghökkent, amikor az ajtónálló helyette Nyitra vármegye alispánját s ezután Akerle János Lénárd városbíró szólította. A városbíró közel fél óráig volt bent Ő Eminenciájánál. Az ezredes nem tudta elgondolni, hogy mit beszélhet vele ilyen sokáig és bosszankodott magában, hogy őt így megvárakoztatja.

Utána az ajtónálló az ezredest szólította és feltárta előtte a szárnyas ajtót.

A hercegprímás teljes bíbornoki díszben állott egy asztal mellett. Az egyházfejedelem nagy méltósága sugárzott le az egész alakjáról. Egy fél fejjel volt magasabb, mint az ezredes, aki teljes katonai díszben lépett be és három lépésnyire magállott az egyházfejedelem előtt.

– Hódolatomat jöttem . . . kezdte az ezredes. De nem folytathatta tovább, mert a hercegprímás bele vágott a szavába:

– Hírből ismerem már önt ezredes! – Hallom, hogy ön kiváló katona és kitűnő adminisztrátor. És hogy nagyon rendben tartja a váramat és a népet. És hogy nagyon szíven viseli a katonai kincstár érdekeit.

Ezzel biccentett egyet a fejével s az audienciának vége volt. Így fizette vissza Ő Eminenciája a sok ezernyi kárt, a lovakat és sok szekatúrát.

Az ezredes alig tudta, hogy hogyan jött ki a fogadó teremből. A díszbédhez ő is meg volt híva, de hirtelen rosszul lett és kimentette magát.

A négy lónak erőszakos megvásárlása az éjjeli audienca után, vagyis Gábornak kegyvesztése után történt. Ezen esetről is és valahányszor jobbágynak panaszt olvaszt, vagy hallgatta, mindig eszébe jutottak Ő Eminenciájának a Gábor barát szavai: „Az ország tele van idegen zsoldos katonákkal, akik zaklatják és zsarolják a népet. S az elnyomás még elviselhetlenebb, mint a háború előtt volt.” Önmagán érezte ezeknek a szavaknak igazságát.

És érezte, hogy nagyon hiányzik neki az ő hűséges szolgálja, az egyszerű barátfráter. Többször volt azon a ponton, hogy hivatja, de mindig letett erről a gondolatról. Minek hívassa, ha úgy sem teljesítheti a kérését.

Eközben egyik hét a másik után múlt el. Az érsekújvári úrbéri telkekre vonatkozó akta csomó egyre vastagabb lett. És mindjobban közeledett az az idő, amikor döntenie kellett az fölött, hogy kinek adja azt a négy jobbágytelket.

A jószágigazgató memorandumban fejtette ki, hogy ezekre a telkekre még az ősz beállta előtt kell jobbágynak telepíteni, hogy bevethessék a földeket. És csomó kérvényt csatolt a memorandumhoz azoktól, akik a telkekért folyamodnak. A hercegprímás átfutotta a memorandumot, de a kérvényeket meg se nézte.

És nap-nap után jöttek újabb kérvények. És többnyire mindegyik mellett egy magas állású pártfogónak az ajánlólevele. Ő Eminentiája átfutotta és az aktacsomóhoz tette. Minden egyes ilyen kérvény eszébe juttatta Gábor barátot és az ő három bűjdöső, kuruc barátját.

Sehogyse tudta magát elhatározni, hogy kiknek adja azt a négy telket. Utoljára is oda adta az egész aktacsomót a jószágigazgatónak, hogy törje az rajta a fejét ő tegyen neki jelentést és javaslatot.

A jószágigazgató két napig elvesződött az aktákon, azután kiválasztott nyolc egyént, hogy azok közül négynek adja a hercegprímás a négy telket. Meg is indokolta, hogy ennek ezért, meg ezért és mert ez, meg ez pártfogolja. A hercegprímás akkor sem tudott határozni és egyre halogatta a döntést.

Szeptember elején az oldalkanonokja bevitte hozzá a póstát. Ő Eminentiája átfutotta és megadta neki az utasítást, hogy mit, hogyan intézzon el. Azután még egy levelet nyújtott át Ő Eminentiájának, olyan kísérő szavakkal, hogy ezt a levelet egy barátja hozta. És ő bátorodik azt átnyújtani, mert a barátja biztosította őt, hogy ez nem közönséges levél, amely terhére lehetne Ő Eminentiájának.

A hercegprímás kezébe vette a lepecsételt levelet. Rögtön felkeltette a figyelmét annak szép, választékos formája s a rajta levő ritka szép, női írás. Felvágta a burkoló papírost, kivette belőle a levelet s a formájáról látta, hogy az egy kérvény. Először is az aláírásokat olvasta: „alázatos hűséges gyermekei, három boldogtalan menyasszony...”

Kíváncsian és figyelemmel olvasta s amint a végére ért: az a fájdalom, ami benne volt a kérvény szavaiban, élesen bele nyilalt a szívébe.

Felkelt az író asztala mellől és gondolatokba mélyedve járt fel-alá.

– Szegény, boldogtalan teremtések! Segítenék én rajtatok, letörölném én a könnyeiteket, de nem lehet, nem tehetem. És hogyan is írják? – hogy az ő egyedüli pártfogójuk a jószágos Isten! És hogy az engem szemelt ki, hogy szent akaratának teljesítője s áldásainak osztogatója legyek! Oh kedves gyermekeim, hogy segítenék én rajtatok, ha megtehetném!

Ezen gondolatok között egészen elérzékenyült. Hirtelen megállott s mintha az a víziója lett volna, hogy a három menyasszony leborul a lábaihoz és a palástja szegélyét csókolja. Majd ismét leült az íróasztalához és harmadszor is elolvasta a kérvényt és nézegette. És mintha így beszélt volna magában:

– Klára és Katalin. Ezek a pogrányi galambok. Borbála ez a kamocsai amazon és itt mindegyiknek a neve, mellett egy egy könnycsepp nyoma. Óh kedves, bánatos gyermekeim, de nagyon sajnállak titeket. Csak segíthetnék rajtatok!

Azután összehajtotta a kérvényt, de nem tette az aktacsomóba, hanem a magán iratai közé, egy külön fiókba zárta és más munkába fogott bele. De akármit csinált, – a kérvény gyönyörű betűi folyton a szemei előtt táncoltak és folyton a fülébe csengtek a kérvény szavai: „A mi egyedüli pártfogónk a jószágos Isten . . .”

Így ment ez nap-nap után. Ő Eminentiája nem tudott a három menyasszony kérvényének hatása alól szabadulni és nem tudott a telkek fölött dönteni.

Egyik napon az uradalmi ügyész memoranduma érkezett hozzá. Ez azt jelentette, hogy a kancellária rendeletet adott ki, hogy a földesurak a megüresedett

jobbágytelkeket maguk ne használják, hanem azokra még az év őszén jobbágyokat telepítsenek, törvényes következmények terhe alatt. Amint ezt elolvasta, az a kellemetlen érzése volt, hogy mit szorongatják őt folyton minden oldalról ezek miatt a telkek miatt! S önkénytelenül eszébe jutott Gábor barát kérelme és a három üldözött boldogtalan menyasszony könyörgő szavai.

Már szeptember közepe is elmúlt és a kérdés még mindig nem volt elintézve. Ekkor egy napon, amint az oldalkanonok bevitte az érkezett leveleket, ezek között egy szokatlan formájú hivatalos irat került Ő Eminentijáa kezébe. Német volt a felírása s ebből kiolvastható volt, hogy az érsekujvári várparancsnokságról jön. A várparancsnokság sohasem szokott egyenesen Ő Eminentijának írni, hanem a jószágigazgatóságához fordult a megkereséseivel.

Ő Eminentijája felvágta a levelet, ránéz az aláírásra s olvassa, hogy Ritter von Grönne. És boszankodva kérdi önmagában, hogy ugyan mit akarhat tőle ez a Ritter von?

A levél katonásan rövid volt. Az ezredes arra kéri Ő Eminentiját, hogy a négy telket adja oda az ő embereinek. Egyet Stefan Einzingernek, a másikat Johann Müllernek, a harmadikat Jozef Odlernek, a negyediket Franc Strassburgernek. A kérelem olyan kategorikus volt, mintha csak megkeresés lett volna. Mintha csak magától értetődne, hogy a hercegrímás azt teljesíteni fogja.

A hercegrímást ez a levél teljesen kihozta a sodrából. Magán kívül volt és kitört belőle a felháborodás:

– Hallatlan! Még ezt is akarja! Hallatlan!

Lecsapta az írást az asztalra és haragja szinte tombolt a szavaiban:

– Az a Ritter von elrekvirálja a búzámat, a zabomat, a takarmányomat, a fát, a hízóimat, a lovaimat és mindenemet, ami csak megtetszik neki. Rendelkezik az én tulajdonommal, jár-kél a jószágaimon. Parancsolgat a tisztjeimnek. Sanyargatja a jobbágyaimat, basáskodik és zsarnokoskodik. És most még a jobbágytelkeimre is rávetette a szemét. Nem Ritter von ezeket a telkeket már nem kapja meg! Azért se kapja meg! Legalább is nem mind a négyet.

Haragosan járt, kelt fel és alá a dolgozó szobájában és tovább méltatlankodott, közbe közbe indulatosan kifakadt:

– Canis! . . . Canis! . . .

Az oldalkanonok soha nem látta Ő Eminentiját ilyen fölindultnak. De ismer-te a viszonyokat. Tudta, hogy az érsekujvári helyettes parancsnok mennyi bosszúságot okozott már és az érsekujvári telkek kérdése is ismeretes volt előtte. Megértette és indokoltnak találta a hercegrímás felháborodását.

– Ugye domine reverendissime, – mondotta az oldalkanonokjának, – mégis csak nagy visszaélés a hatalommal, amit az a Ritter von megenged magának?

– Valóban nagy merészség tőle ez az eljárás kegyelmes Eminentióddal szemben. Egyébként a baj országos. A vármegyék gyűlésein folytonos a panasz a katonai visszaélések ellen.

– Az országos bajon én nem segíthetek s azt se tehetem, hogy panasszal álljak elő. De arra lesz gondom, hogy ezt a Ritter vont előléptesség valamely más országba. Ugyan reverendissime legyen szives meghúzni a csengetyűsinórt.

A csengetésre egy komornyík lépett be. Ennek Ő Eminentiája megparancsolta, hogy menjen a jószágigazgatóhoz, hogy azonnal jőjjön.

Mikor az oldalkanonok eltávozott: Ő Eminentiája kivette a fiókjából a három menyasszony folyamodványát s újra elolvasta. S mintha azok ott lettek volna előtte s ő hozzájuk beszélt volna:

– Igen kedves gyermekeim, a ti pártfogótok, a jószágos Isten közbeszólt. Most már tudom, hogy mit tegyek. És nemes arcáról az erős és helyes elhatározás tudata sugárzott le s az iménti felindultság teljesen elnyugodott.

– Kedves direktorom, szólt a belépő jószágigazgatójához, most olyan különös dolgom akadt, amit csak a Gábor barát tud elintézni. Küldjön azonnal gyors kocsit Ujvárba és írja meg a tisztartónak, hogy Gábor barát azonnal jőjjön!

X. FEJEZET

Az urbárium

Harmadnapra Gábor barát már Pozsonyban volt. Egész úton azon töprengett, hogy mi történhetett? Hogy miért hivatja őt a hercegprímás? De nem tudta elgondolni. Csak azt érezte, hogy valami nagyon fontos dolog történt s hogy a hercegprímásnak sürgős szüksége van rá.

Pozsonyba érve első dolga volt, hogy megborotválkozott és megnyiratta a haját, amely hónapok óta nem látta az ollót és rendetlenül megnőtt.

A hercegprímás szóltanul fogadta őt s megengedte neki, hogy kezét megcsókolja. Előbb végig mustrálta őt éles tekintetével és feltűnt neki, hogy a barátnak egész alakjáról s különösen az arcáról csakúgy lekiabált a fiatalság ereje és az egészség. Azután megszólította:

– Hol csavarogtál annyi ideje?

– Az édesapámnál voltam a páter gvardián engedelmével – kegyelmes uram.

– Látom, hogy jó kúrán voltál és hogy nem hiányzott neked az én kosztom.

– Kegyes uram, a mezei munka a legjobb kúra a világon.

– Persze annak, akinek semmi baja nincs. No és nem is kérde, hogy miért hivattalak?

– Nekem nem is szabad kérdezni kegyelmes uram. Én csak alázatosan várom a parancsát.

– Hát tudsz-e még latinul? Érted-e, hogy magyarul mit jelent ez: „Accidit in puncto, quod non sperabatur in anno.”

– Érttem kegyelmes uram, – magyarul így lehet ezt vissza adni: Megesik egy pillanat alatt, amiről nem reméltük, hogy egy év alatt megtörténik. De azt nem tudom, hogy mire méltóztatik ezt vonatkoztatni?

– No ne is törd a fejedet! Nesze, – fogd! Itt a három urbárium. Töltsd ki és add oda annak a három lázadónak. A három bújdosó barátodnak.

Gábort mintha leütötték volna. A térdeire zuhant s a csontos térde nagyot kopant a tölgyfapadlón. A hang elakadt a torkában s nagynehezen csak ennyit tudott mondani:

– Én uram! Én kegyelmes jó uram!

A hercegprímást magát is meghatotta ez a jelenet és hogy a meghatottságát

palástolja, – az asztal felé fordult és letette a három oklevelet. S azután Gáborhoz fordult:

– Kelj föl és ne nekem hálálkodjál, hanem az Istennek. Mert nem én határoztam, – az Isten döntött így. Te mondtad egyszer, hogy mindnyájan a Gondviselés eszközei vagyunk. Érzem, hogy én is csak az vagyok. És most ne érzékenykedj és kelj föl.

– Engedje meg kegyelmes uram, hogy csak hagy térdelhessek itt a lábainál. És ha méltónak talált arra, hogy ennyi kegyességgel halmozzon el: kegyeskedjék megengedni, hogy így térdénállva elmondhassam egy alázatos kérésemet.

– Mit? – No mi az? – Hát csak mond, hogy mit akarsz még?

– Kegyelmes uram, most már négy bújdosó barátom van. Most már azért a negyedik urbáriumért is esedezem. Most már az is kell. Nagyon kell.

– Nem, a negyediket nem adhatom! – nem adhatom.

– Kegyelmes uram, ne méltóztassék azt gondolni, hogy én visszaélni tudnék a kegyességével. Az a negyedik urbárium annyira össze van nőve a másik hárommal, hogy nem lehet őket szétszakítani. A Gondviselés rendezte ezt el így. Csodálatos történet ez. Kegyeskedjék azt meghallgatni, mielőtt kérésem fölött határozná.

– Kelj föl hát és mond el!

Gábor felkelt és a bíbornok kegyességétől felbátorítva elmondotta, hogy Egyed István és Juliska, az ő huga hogyan találkoztak a pancadombi dűlőúton a kenderföld végében, hogyan ismerkedtek meg és szerették meg egymást.

Mintha csak a huga iránti szeretet ihlette volna meg őt. Mintha csak a Gondviselés most különös tehetséggel s erővel ruházta fel őt s mintha csak az vezette volna a gondolatait és adta volna ajkára a megfelelő szavakat. Elbeszélése tele volt a közvetlenség lágy melegségével, amely nem téveszti el a szívhez vezető utat. Tele volt költői szépségekkel, amelyek elbájolják a hallgatót. Azzal fejezte be rendkívül érdekes elbeszélését:

– Ezért kérem a negyedik telket Egyed István részére.

A hercegprímás figyelmét Gábor elbeszélése mindvégig lebilincselte. Annyira figyelt Gábor szavaira, mintha csak megjegyezni akarta volna, amit hallott és észre sem vette az idő mulását. És így szólt, amikor Gábor elhallgatott:

– Csakugyan érdekes történet! És csodálatos, hogy ez a két fiatal lélek így összetalálkozott. És ha nekem még egy ötödik gazdátlan urbéri telkem volna, habozás nélkül oda adnám Egyed Istvánnak, hogy elvehesse a hugodat. De bármennyire szeretném is, – a negyedik telket nem adhatom neki.

– Talán már másnak adta, vagy elígérte kegyelmes Eminentiád? – kérdezte nyugtalanul Gábor.

– Se nem adtam, se el nem ígértem és mégse adhatom a hugod vőlegényének. Ezt magad is be fogod látni. Olvasd csak ezt az írást.

És Ő Eminentiája elővette az aktacsomóból a helyettes várparancsnok német nyelven írt levelét.

Gábor sebtében átfutotta a levelet és megértette, hogy a helyettes várparancsnok mind a négy telket a maga embereinek kéri, vagy majdnem követeli. Amint

másodszor figyelmesebben olvasta: egyszerre megállott, majdhogy-nem ugrott egyet, az arcáról csakúgy sugárzott az öröm s elkiáltotta magát:

– Heuréka! Heuréka!

– Mit . . . mit? . . . Mi van abban az írásban megheurékázni való?

– Az kegyelmes uram, hogy meg van a negyedik telek is! Kegyelmes Eminentiád oda adja Stefan Einzingernek, akinek az ezredes úr kéri és megkapja az Egyed István, akinek én kérem.

– Nem értem, hogy hogyan lehetséges ez?

– Nagyon egyszerűen, kegyelmes uram, felelte Gábor. Mert Stefan Einzinger a kutyamosó és Egyed István, a volt kuruc alhadnagy egy és ugyanaz az ember. Stefan Einzinger csak álnév, az inaslibéria csak álruha. Egyed István a volt kuruc rejtőzik alattuk.

És itt Gábor elbeszélte, hogy Egyed István, mint vándor órás legény jutott be az újvári várba, ott megjavította az órákat, s azután kutyamosó lett belőle.

– Nagyszerű volna így a megoldás, – mondotta a hercegprímás, de nekem úgy látszik, hogy egy kis csalás van a dologban.

– Semmi legkisebb csalás sem lesz benne! Sőt inkább azt látom, hogy itt is a Gondviselés szólt közbe és döntött. Hiszen kegyelmes Eminentiád annak adja a telket, akinek az ezredes úr kéri. Az ezredes úr meg lesz elégedve, mert bizonyosan van oka arra, hogy Stefan Einzingert a mostani helyéről eltávolítsa. Boldog leszek én is, hogy az óhajításom teljesül. Boldog lesz kegyelmes Eminentiád is, hogy egy pár szerencsétlen embert boldoggá tehetett. És legboldogabbak lesznek Egyed István és a Juliska hugom, mert egymáséi lehetnek. Ha tehát volna is ebben az elintézésben valami kis csalás: olyan volna az, ami mindenkinek használ és senkinek sem árt. Olyan pia fraud kegyes csalás, amit a kánonjog is megenged.

– Canis! . . . még is csak furfangos ember vagy te Gábor fiam. Mindent kikutyaélsz tőlem. No nesze, vidd a negyedik urbáriumot is. És a negyedik diplomát oda tette a másik háromhoz.

Gábor boldogan hálálkodott. Ő Eminentiája nagyon jó kedvű volt s figyelmeztette Gábort:

– Ügyesen intézd el a dolgot. A három urbáriumot előbből kell datálni, mint ha azokat már vagy két héttel előbb kiadtam volna. És te barát, ismerjük be magunk között, hogy ez a Ritter von egy kicsit mégis be lesz csapva. Egy kicsit ennek is örülsz.

– Úgy kell neki! – Sokkal többre is rászolgált. Azt gondolom, hogy jó volna ezt az ezredes urat valamely más országba előléptetni.

– Látod már én is gondoltam erre. Majd sorát ejtem. De mond csak úgy emlékszem, hogy mintha azt mondtad volna, hogy azok a lázadók, azok a te kuruc barátaid nemes emberek. Nem-e fognak azok ellenkezni, hogy letegyék a nemeséget? hogy jobbágyaimmá legyenek és felvegyék a paraszt dolmányt?

– Kegyelmes uram, én erről még nem beszéltem egyikükkel sem, de meg vagyok győződve arról, hogy kapva kapnak majd az urbáriumon. Mert csak így menekülhetnek a bűjdosásból és nagy veszedelmekből és csak így vehetik el feleségül a mátkáikat. És még azért is, mert egész telkes gazdának lenni Érsekúj-

várt nagyra érdemes pozíció. Ha nem fogadnák el: sült bolondok volnának és én felmondanám nekik a barátságot és levinném róluk a kezemet. Mert én tudom legjobban azt, hogy milyen öröm és boldogság kegyelmes Eminentiádnak szolgálataiban állani.

– No no! te így gondolkodol, de majd meglátjuk, hogy mit mondanak ők? Azután egy másik nehézség is van. Az a kérdés, hogy mátkáik, akikről úgy emlékszem, hogy nemes kisasszonyok, hozzájuk mennek-e, ha ők paraszt emberekké lesznek?

– Ebben egy pillanatig sem kételkedem. Sőt feltétlenül hiszem és tudom, hogy hozzájuk mennek.

– Honnan tudod? – Talán megbeszélted már velük?

– Nem kegyelmes uram, egyikükkel sem beszéltem erről. Csak az öreg Egyed János tud arról, hogy könyörögtem kegyelmes Eminentiádnak, hogy ily módon mentsem meg őket. Mert tőle meg kellett kérdezmem, hogy hozzá adná a leányát Barkó Imréhez, ha ez parasztgazdává lenne? És mit szólna ahhoz, ha a fia parasztlányt akarna feleségül venni?

– Akkor hát honnan tudod olyan nagy bizonyossággal, hogy hozzájuk menének?

– Onnan kegyelelem uram, mert szeretik a vőlegényeiket és mert: Amor omnia vincit! A szerelem mindent legyőz!

– Ejnye, ejnye! barát létedre honnan tudod te ezt?

– Nem az életből uram, hanem a klasszikusokból.

– Nos a jelen esetben igazat mondanak a klasszikusaid. Olvasd csak el ezt az írást – s ezzel elővette a három boldogtalan menyasszony folyamodványát és oda adta Gábornak.

Gábor elolvasta a kérvényt, el-elnézte a formáját és újra és újra elolvasta. Annak szívhez szóló, közvetlen tartalma annyira meghatotta őt, – hogy könny lopódzott a szemébe és két könnycseppje lehullott az írásra.

– Látnod, hogy mégis tudtak a tervedről, mondotta Ő Eminentiája.

– Csak úgy tudhatták meg, hogy a Boriska kihallgatott, amikor az édesapjával beszéltem róla. Az írás a Boriskáé, de hogy melyikük fogalmazta, azt nem tudom.

– Nagyon ügyesen csinálták. Az írás igen szép és a kérvény fogalmazása nagyon jó. Folyton eszembe voltak a kérvény szavai, hogy az ő egyedüli pártfogójuk az Isten és hogy az engem választott ki akaratának teljesítésére. Az is ügyes volt, ahogy a kérvényüket hozzám juttatták. Egy Cilly Ambrus nevű pogrányi ember hozta az irodaigazgatómhoz. Úgy látszik, hogy igen értelmesek ezek a lányok. Milyen iskoláik vannak? – Tudnak-e nyelveket? – érdeklődött Ő Eminentiája.

– Egyed Boriska Pozsonyba járt iskolába és németül is tud. A pogrányiak Nyitrán tanultak, tudnak kicsit németül is és beszélnek tótul is. Csak az én hugom, a Juliska, az olyan pogány, hogy csak magyarul tud.

– Majd ejtsd a módját és add tudtukra, hogy a vőlegényeik megszabadultak. Hogy ne búslakodjanak tovább és ne hulljanak a könnyeik. Úgy megsajnálтам őket – mondotta Ő Eminentiája és folytatta:

– Most már menj Isten nevében. Tudod mit kell csinálnod. Okosan végezd el, azután jőjj és referálj nekem, hogy hogyan végeztél.

Gábor átvette a négy urbáriumot és boldogan távozott.

A hercegprímás pedig olyan vidám és jókedvű volt, hogy a környezete szinte csodálkozott rajta. Az az érzése volt, hogy jót cselekedett, hogy sok embert tett boldoggá és ebből fakadt a jó kedve.

Elmúlt egy hét, elmúlt kilenc nap is és Gábor nem jött.

A hercegprímás már nyugtalankodni kezdett, hogy valami előre nem látott akadály, vagy bonyodalom merült fel. Végre a tizedik napon kihallgatásra jelentkezett és Ő Eminentiája külön kihallgatáson a dolgozó szobában fogadta őt.

– De sokáig késtel te barát! – Csak nincs valami baj?

– Rendben van minden kegyelmes uram. Nem akartam fél munkát végezni, azért jövök csak most, – felelte Gábor.

– Hát hogyan végezted?

– Hogyan parancsolja kegyelmes uram, hogy elmondjam? Egészen röviden, vagy részletesen?

– Csak mondj el mindent, hogyan ment a dolog. Arra is kíváncsi vagyok, hogy hogyan fogadták az urbáriumot azok a kurucok.

– Legelső dolgom az volt kegyelmes uram, kezdett bele Gábor, – hogy a négy urbáriummal elmentem a jószágigazgató úrhoz. Ott kitöltöttük mind a négyet, a jószágigazgató úr aláírta és az esztergomi érsekség pecsétjével ellátta. Azután átmentem a számvevőséghez, ott a négy új urbáriumot bevezették az uradalom törzskönyvébe. Ezalatt, amint megbeszéltük, a jószágigazgató úr megírta a válaszó levelet az érsekújvári helyettes várparancsnok úrhoz, amelyben értesítette őt, hogy kegyelmes Eminentiád a négy úrbéri telek közül hármat már hetekkel előbb másnak adományozott el és így az ő kívánságának csak részben tehetett eleget akkép, hogy a negyedik telket az általa első helyen ajánlott Stefan Einzingernek adományozta. Ezt a levelet és a négy urbáriumot magamhoz vettem, a három urbáriumot szeptember 2-ki, – Stefan Einzingerét pedig szeptember 21-ki dátummal állítottuk ki és vezettük be a törzskönyvbe. Ugyanilyen dátummal lettek később Érsekújvárott is protokollálva.

– Másnap jókor elindultam Ujvárba, mégis már esteledni kezdett, mire odaértem. A hivatalokba már nem mehettem, azért egyenesen az édesapámhoz mentem. Az édesapám is, a hugom is, – az arcukról láttam, örültek is, nem is – hogy ilyen hamarosan visszakerültem.

– Talán csak nem csapott el megint a kegyelmes urunk? – kérdezte aggodalmas hangon az édesapám.

– Dehogyan csapott el, sőt inkább nagyon kegyesen fogadott. Feleltem és hamarjában nem tudtam, hogy hogyan mondjam el nekik, hogy milyen örömet és áldást hozok nekik kegyelmes Eminentiádtól. Hirtelen az jutott az eszembe, hogy legelőször is kipattantom a Juliska titkát. Úgy is tettem.

– Majd elmondom, hogy mit hoztam, de édesapám előbb arról beszéljünk, hogy mi történik idehaza? Édesapám délelőtt beveszi magát a konyhába, neki

gyürkőzik a főzésnek, trécsel a fazekakkal, hogy – fortáte-formáte és nem tudja, hogy ezalatt mi történik a kertben?

– Juliska hugom arca vörös lett mint a pipacs. Megrettenve nézett rám és kiszaladt volna a szobából, ha erővel vissza nem tartom és le nem csitítom.

– Ne rémüljőzz kis hugom. Most már nem lehet takargatnunk a titkodat az édesapánk előtt. Így szóltam a hugomhoz s az édesapám nyugtalanul nézett hol rám, hol a Juliskára. Nem tudta elgondolni, hogy valami titka lehet előtte az ő kis cselédjének.

– Erősen fogtam a hugom kezét, hogy ki ne szaladjon és elmondottam az édesapámnak a Juliska titkát, hogy a paszkonca kender virágzásakor Juliska a kenderföld végében össze találkozott egy kutyamosó inassal és megszerették egymást és azóta naponként összejöttek a kertben. Hogy egyszer megleptem őket és megtudtam a titkukat. Megtudtam azt is, hogy a kutyamosó Egyed Jánosnak, a kamocsai földbirtokosnak a fia s hogy inas ruhában csak el van rejtőzve, mert kuruc alhadnagy volt és most bujdosásban van.

– Ej, ej! – szólt közbe édesapám. Juliska, hogy merted ezt tenni a hátam mögött? – És hogy tudtad ezt előttem eltitkolni? – Előttem, aki jó apád volt mindig! – És tudod, hogy szeretlek!

– Jaj édesapám! mondotta pityeregve Juliska, – olyan hirtelen történt és úgy jött magától, mint az égi harmat. Vagy mint amikor a fényes nap hirtelen előbukkan a felhők mögül. Nem tehetek én arról, hogy a Pistát megszerettem. Ne is szidjon, ne is ellenezze, mert akkor is szeretném, ha agyon ütné is. Azért nem mondhattam meg, mert a Pista bújdosásban van. Ezt nem árulhattam el senkinek, még az édesapámnak sem.

– Megszántam hugomnak kínos vergődését és hirtelen elmondottam, hogy a Pistának már nem kell bújdosnia, hogy kegyelmes Eminetiád megszabadította őt és egy egész telket adott neki.

– Olyan öröm kerekedett erre, mint amikor hirtelen kitör a szélvihar. Juliska a nyakamba ugrott s összecsókolta az arcomat, a kezemet, a fületem huzigálta, a hajamat cibálta, körül ugrándozott, még a kordámat is ráncigálta. Még különösebb volt az édesapám. Annak az egész arca nevetett s mikor a Juliskától hozám férhetett: erősen megmarkolta a vállamat, élesen a szemembe nézett és nagyon megindultan mondotta:

– Gábor fiam, mindig nehezteltem rád ez miatt a reverenda miatt. Most azt is megbocsájtom neked, hogy itt hagytál és barát lettél. Nem az miatt az egy telek miatt, mert a többi vagyon nem teszi az embert boldoggá, hanem azért, mert a Juliskánk egész életére szerencsétlen lett volna és te meghoztad neki a boldogságot. Ezért bocsájtok meg neked. A kegyelmes jó urunkat pedig haló poromban is áldani fogom.

– De ezek nagyon is aprólékos részletek. Talán nem is érdeklik kegyelmes Eminetiádat?

– Csak mond tovább, ha megunom, majd szólok, hogy hagyj abba, – mondotta meghatott hangon a hercegprímás és Gábor tovább mesélt.

– Az estét boldogan töltöttük el. Juliskának megmondottam, hogy holnap,

ha eljön a Pista, beszélni akarok vele. És nagyon a lelkére kötöttem, hogy egy szót se szóljon arról, amit tőlem hallott, mert abból baj lenne. Azt persze nem mondtam meg neki, hogy hátha Pista ragaszkodik a nemességhez és el se fogadja a telket! Aztán, mielőtt elaludtam, elgondoltam magamban a holnapi teendőket.

– Másnap reggel eljártam a tisztartó úrnál és az ügyész úrnál. Ők már tudták, hogy az ezredes úr mind a négy telket a maga embereinek akarja és el voltak készülve arra, hogy azok fogják megkapni. Nagyon megörültek tehát, amikor mondtam nekik, hogy csak az egyiket kapja Stefan Einzinger az ezredes embere, a többi három telek magyar ember kezére kerül. Persze a Stefan Einzinger körül forgó csalafintaságot nem árultam el nekik. És még jobban örültek, hogy a három jobbágy Ozoróvszky, Beretzky és Barkó, akinek vitézségéről mind a ketten hallottak.

– Beiktatták az urbáriumokat dátumuk szerint az uradalom jobbágykönyvébe s a hátlapjukra ezt rávezették és a záradékot aláírásaikkal és az uradalom pecsétjével ellátták.

– Onnan a városházára mentem. Ott is beiktatták a négy új telkesgazdát s az urbáriumok hátlapjára rá írták, hogy a város könyvébe be lettek vezetve. Az egyik mindenütt úgy lett beírva, hogy „Stefan Einzinger alias Egyed.”

– Ekkor már tizenegy óra volt, siettem vissza, hogy Egyed Pistával beszélhessek. Már ott is volt a kertben, mire odaértem. Juliska magunkra hagyott.

– Megmondtam neki, hogy szabad lehet, telket is kap; de le kell mondania a nemességéről és jobbágyá kell lennie. És megkérdeztem, hogy lemond-e?

– Lemondok-e? Le én az apai jussomról is, csak szabad legyek és enyém legyen a Juliska! Ha ő nem jönne el hozzám, akkor nem kell se a szabadság, se a tellek.

– Nesze itt van a szabadságod és a telked. És odaadtam neki az urbáriomot.

– Átolvasta és szótlanul nézte egy percig, azután az égre emelt tekintettel fel-fohászzkodott:

– Hálát adok néked mennybéli jószágos Isten! és imádkozó szóval kérlek: áldd meg! óh áldd meg ezerszer Ő Eminentíáját, az én kegyelmes jó földesuramat!

– Nagyon szeretheti a Juliskáját és jó fiú lehet ez az Egyed, – jegyezte meg a hercegprímás.

– Az kegyelmes uram. Nagyon szerelmes. Hiszen még csak 24 éves.

– Kiváncsi vagyok, hogy a többiek hogyan fogadták a szabadulást és a jobbágy-ságot?

– Elmondom azt is sorjában kegyelmes uram, de még az Egyed Pistánál tartok.

– Hát csak folytasd, ahol elhagytad.

– Az urbáriomot Pista gondosan összehajtogatta és mint valami kincset a keblébe rejtette. Azután megragadta a karomat és szinte parancsoló hangon rám szólt:

– Gyerünk!

– Mit akarsz? Hová menjünk? – kérdeztem s az a gondolatom támadt, hogy ez a fiú örömeiben talán meghibbant egy kicsit.

– Hová? – Hát hová máshová? Az édesapádhoz!

– És nyomban megkérte a hugom kezét és az édesapám szó nélkül, gondolkodás nélkül oda adta. Nagy meghatottságában csak annyit tudott mondani, hogy a legdrágább kincsét adja oda, becsülje is meg.

– Juliska elpirult a haja tövéig s egészen megzavarodva és a szemét lesütve állott. Pista hozzálépett, gyöngéden átkarolta a derekát s így szólt hozzá:

– Ugye drágám, amikor először találkoztunk, már akkor megmondottam neked, hogy leszesz te még az én mátkám is! Te eleven szentség! te édes te!

– Igaz ez Pista? – Nem csak álom az egész?

– Dehogy álom, igaz valóság, – felelte Pista s átkarolta s összecsókolta őt. És Juliska olyan engedelmesen s olyan boldogan viszonzta és ráborult a Pista keblére. Óh kegyelmes uram, ha látta volna ezt a nagy boldogságot: nagy öröm támadt volna a jószágos szívében.

– Bene . . . bene . . . csak folytasd.

– Azután az urbáriumot elcsuktuk az édesapám ládájába. Pistának pedig megmondottam, hogy csak tegye a szolgálatot, mintha semmi sem történt volna, még néhány napig, amíg Bodonyi Miklós uradalmi ügyész úr hivatja.

– Pista elbúcsúzott, mi pedig hamar megebédeltünk. Édesapám nem csoda, hogy megfélemedezett a fazekakról. Oda is éggett és megkozmásodott az étel. Nekünk mégis úgy izlett a nagy boldogságban, mintha ambrózia lett volna.

– Hamarosan befogtunk a kis kocsiba és felültünk az édesapámmal. A két szép sötét pej, amelyeket az ezredes úr el akart rekvirálni, csak úgy röpített minket Kamocsára.

– Egyed János nemzeti uram és Boriska már ebéd után voltak és a tornácon üldögéltek, amikor behajtottunk a házuk udvarára.

– Nini hiszen ez a Gábor barát! – kiáltotta el magát Boriska. Isten hozta magukat! Isten hozta kedves Gábor! Maga mindig örömet hozott, ahányszor csak hozzánk jött. Ugye most is azt hoz?

– Most hozom csak az igazit! A szabadságot és a boldogságot hozom! Itt vannak az urbáriumok. Elővettem és meglobogtattam őket.

– Szent Isten talán a hercegprímás . . .

– Igen a hercegprímás Ő Eminentája meghallgatta a három boldogtalan menyaszonnyal a kérését és letörölte a könnyeiket. Megmentette a vőlegényeiteket, felvette őket a jobbágyság közé és egy telket adott mindegyiknek. Már be is vannak írva a könyvekbe. Itt van róluk az írás.

– Boriska és az édesapja mohón olvasták az urbáriumot és amikor Egyed János elolvasta a Barkó Imrét: szeretettel odaszólt a leányához és megsimogatta az arcát:

– No kicsi lányom, most már csakugyan ujvári parasztmenyecske lesz belőled!

– Az leszek édes jó apám és olyan boldog vagyok, hogy ki sem mondhatom!

– Boriska azután elmondotta nekem, hogy véletlenül a szomszéd szobában volt és akaratlanul kihallgatott minket, amikor az édesapjával beszéltem. Folyton azon törte az esztét, hogy mit tehetne ő ebben a dologban. Rájött, hogy Pogrányba kell mennie. Fölpakolta a Rajmánosnét. Pogrányba kigondolták és megírták

a kérvényt. Klárika fogalmazta, ő pedig letisztázta és a Cilly Ambrus vitte Pozsonyba.

– Én pedig elmondtam neki, hogy a kérvény mennyire meghatotta kegyelmes Eminentiádat.

– A két öreg ezalatt megismerkedett egymással. Megbeszélték és elintézték a Pista és Juliska ügyét – és mint leendő nászok, formálisan összebarátkoztak. Én ott hagytam őket nagy boldogságukkal. Felkaptam a kocsira egymagam és gyorsan hajtottam Csörgő pusztára.

– Barkó Imre messze kint volt a juhokkal. Birkus gazda azonnal utána szalajtott a lányát, hogy azonnal hajtsa haza a nyáját. Míg az Imre haza jött, ami másfélóráig is megtartott, elbeszélgettem az öreg juhász gazdával és körülnéztem a juhásztanyán. Mondhatom, hogy szép rendben tartja az öreg.

– Amint az Imre meglátott engem: hozzám szaladt és átnyalábolt. Elmondtam neki, hogy mi járatban jöttem, hogy kegyelmes Eminentiád felvette őt az érsekujvári jobbágiai közé és hogy egy telket adott neki. És átadtam neki az urbáriumot. Nagyot ugrott örömében, összeverte a bokáját, újra átnyalábolt és összevissza csókolt. Azután elkezdett beszélni.

– Tudod Gábor én a Boriskától mindent tudok, mit csináltál te és mit csináltak a mátkáink. Azóta folyton reménykedtünk és ábrándoztunk és tervezgettünk a Boriskával, hogy milyen jó volna Érsekujvárott gazdálkodni. Mennyivel jobb az érsekujvári kövér róna, mint a lankás, dombos, kavicsos pogrányi föld. Milyen nehéz buza terem a besenyői és a többi dűlőben! Hogyan építenénk majd kis házat magunknak és milyen boldogok volnánk! És azóta még jobban szeretlek téged. Mert látom, hogy te igazán komolyan tartod a barátságot. Köszönöm kedves barátom! Mélységes hálával van a szívem eltelve kegyelmes urunk Ő Eminentiája iránt! Holtomig hűséges jobbágya leszek! A nemességről valóban nem nehéz lemondanom, hiszen olyan sokat kapok érte cserébe! Visszakapom a szabadságomat, kapok egy telket és elvehetem a Boriskát!

– Te Gábor! szólt közbe Ő Eminentiája, – ez a Barkó egy nemzetgazdász. A föld rajongója. És úgylátszik, hogy értelmes fiú. No és mit csináltál azután?

– Barkó Imre összeszedte a cók-mókját, és a certifikátja mellé tette az urbáriumot.

– Azután megköszönte az öreg Birkusnak, hogy olyan jó gazdája volt, – ez meg megdicsérte Imrét, hogy jó bojtárja volt neki. Kocsira ültünk és siettünk Kamocsára. Az Egyedék háza előtt Imre leugrott és bement. Nem tudom, hogy ott hogyan örültek egymásnak, mert én le sem szállottam a kocsiról, hanem Szímőre hajtottam.

– Ott hamar megtudtam, hogy melyik a Borka Gáspár malma és bementem a malomba. Ozoróvszky György a garat mellett állott és a pitliken igazított valamit. Nem hallotta a léptemet, mert a malom zakatolt. Csak akkor vett észre, amikor megállottam mellette.

– Hol veszed itt magad Gábor? – szólt a köszöntésekre örvendezve is és megijedve is.

– Szárnyas lovon járok. Szabadulás hozója és Ámor hírnöke vagyok!

– Ne cifrázd a dolgot és ne beszélj rébuszokban, hanem érthető beszédben mond el, hogy miért jöttél ide utánam? De tudod mit, – itt nem értjük meg egymás szavát és a reverendád is tele lesz liszttel és én is csak azért nem öllek meg, hogy be ne lisztezzek. Tudod mit, gyerünk ki a padkára.

– Kimentünk és leültünk a padka peremére, a szegélygerendára. Ott a malomkerék zakatolása és a Vág habjainak locsogása mellett megmondottam neki, hogy meg van mentve, hogy kegyelmes Eminentiád felvette őt az érsekujvári jobbágysai közé és hogy egy jobbágysai telket adott neki. És átadtam neki az urbáriumot. Úgy megrázta ez a közlésem ezt az erős, nagy embert, hogy talán a Vágba szédült volna, ha meg nem kapom.

– Szentséges Isten! – tört ki belőle a szó. – Hiszen akkor szabad ember vagyok és elvehetem Klárikát! Ember álmász, vagy igazat beszélsz? Hol az írás? – Szétbontotta az urbáriumot és elkezdte olvasni:

– Nos infrascriptus Director plenipotentiarius bonorum et iurium Eminen-tissimi, Serenissimi ac Reverendissimi Domini – Domini Christiani Augusti Cardinalis, Principis-Primatis Regni Hungariae, Ducis Saxoniae, Archi-Episcopi Strigoniensis etc. etc. . . Georgium Ozoróvszky. . .

– Te Gábor ez deákul van. Ezt én nem egészen értem. Magyarázd meg.

– Ez a te jobbágysai diplomád. Ezzel a hercegprímás és esztergomi érsek felvett téged az érsekujvári jobbágysai közé és egy úrbéri telket ad neked. Ez az oklevél az urbárium és ez a tied. Igazat beszélek. Szabad ember vagy és érsekujvári telkes gazda vagy, ha elfogadod.

– Hogy elfogadom-e? Hiszen ez a megváltás! Hiszen ez a boldogság! Hiszen ez csoda! Ezt Klárka imádkozta ki.

– Azután mintha én ott sem lettem volna, elkezdett hangosan beszélni és önkénytelenül a térdeire roskadt.

– Teremtő nagy Isten! De hatalmas vagy, de jóságos vagy! A világokat kormányozod és olyan kis féregre is gondolsz, aminő én vagyok . . . Láttam teremtő, nagy hatalmat a Vág völgyében. Éreztem nagy jóságodat az öldöklő csatákban. Nagykéren, mikor a halál mesgyéjén voltam, a szolgálodat küldötted, hogy megmentsen engem és most az apostolodnak sugalmaztad, hogy felszentelt kezével emeljen ki nyomorúságom örvényéből. Hála legyen neked irgalmas nagy Isten! És annak a nemeslelkű felszentelt apostolodnak, hogyan háláljam én meg, hogy a kegyelmébe fogadott, hogy engem, szökött katonát az akasztófától megmentett és egész életemre boldoggá tett? Áldd meg őt jóságos nagy Isten, áldd meg őt minden áldásoddal, hogy még sokáig legyen itt a földön szent akaratod teljesítője és áldásaid osztogatója! Én holtomiglan hűséges és háladatos jobbágysai leszek!

– Itt egy darabig elhallgatott azután folytatta:

– Igaz, hogy jobbágysai leszek, de az ország legelső zászlósuráé. – És igaz, hogy a nemességem elvész, de hát ezt könnyen kibirom, mert eddig se gyakoroltam nemesi jogaimat. És ha jog szerint nem is leszek többé nemes: a családom gyökere mégis az marad és én lelkemben ezentúl is az leszek, aki eddig voltam. És ha az Isten megáld gyermekekkel: a lelki nemességet beléjük oltom és úgy ne-

velem őket, hogy nemesen gondolkodjanak és cselekedjenek. De mit mond majd mindezekhez Klárika?

– Elmonologizált volna így talán egy óráig is, de én félbeszakítottam. Azután hamar átöltözött a munkás ruhájába, elbúcsúzott a gazdájától és kocsira ültünk.

Az uton kivallatott, hogy hogyan történt ez a csodálatos dolog s amikor elmondtam neki a három menyasszony folyamodványát s azt, hogy ezt Klárika fogalmazta: az öröm és a jókedv csak akkor tört ki belőle viharosan. Átkarolta a nyakamat és nótázni kezdett. Folyton ezt énekelte egész Kamocsáig:

*Gazda leszek, telkes gazda!
Nekem terem a barázda,
Lovam, ökröm lesz énnekem,
S aranyos kis feleségem!*

*Oda viszem a telkemre,
Ide borul a keblemre
Szántok, vetek, vígan élek,
Vicispánnal se cserélek.*

– Te Gábor, szólt közbe Ő Eminentiája, ez az Ozoróvszky nagy idealista és valóságos poéta.

Válaszolni akartam, de Ő Eminentiája elémbe vágott:

– No ne dicsérd. Úgy is már agyondicsérted a kurucaidat. Folytasd mi történt tovább.

– Kamocsán nagy diadallal fogadtak, de nem időzhettünk ott sokáig, mert már esteledni kezdett. Így is sötét este volt már, amikor a Kisfélsoron bekanyarodtunk és bejártunk a portánkra.

– Juliska nagyszerű vacsorával várt s amikor megdicsértük a főztjét: kereken kijelentette az édesapjának, hogy mostantól kezdve ő veszi át a főzést.

– Másnap reggel jelentést tettem az ügyész úrnak, hogy Ozoróvszky és Barkó már itt vannak s hogy még Beretzkyt kell megkeresnem. És megkértem, hogy értesítse az uradalmi inzsellért, hogy ne távozzon el, mert két, vagy három nap múlva azonosítjuk és kimérjük a telkeket.

– Azután Nyitrára mentem megkeresni Beretzkyt. Mert Egyed Pistától megtudtam, hogy az beállott zsandárnak és Nyitrán van.

– Beállott zsandárnak! Canis! De ilyent! – szörnyűlködött Ő Eminentiája.

– Igen kegyelmes uram! Zsandár lett és ott karriért csinált, már káplár, vagy talán szakaszvezető is. Hosszas volna azt elmondani, – csak azt mondom el, hogy hogyan akadtam rá s hogyan szabadította ki magát a zsandár ruhából.

– Bene! Csak folytasd!

– Nyitrán a piaristák közelében lakik a zsandárcsapat. Ott őgyelegtem és a piarista kolostor portásától, akit már régebről ismertem, megkérdeztem, hogy ismeri-e Hacker Fritz zsandárt?

– Nagyon jól ismerem, úgy hívják, hogy a dühös zsandár. Az most nincs otthon. Két nap előtt Galgórcra ment valamit szimatolni. Azt hallottan, hogy csak holnap este felé fog visszatérni, – felelte a portás.

– Ez úgy délután három óra tájban lehetett. Azt gondoltam, hogy mit fogok én Nyitrán ácsorogni és per pedes apostolorum, vagyis gyalogszerrel kimentem Pogrányba. Hiszen a pogrányiakat is értesítenem kellett kegyes döntéséről.

– Hogyan fogadtak, hogyan örültek és hálálkodtak azok: azt hosszas volna elmondanom. A két mátka ezer kérdéssel ostromolt és én elmondottam nekik mindent, az Egyed Pista és a Juliska történetét is, mert azt a Boriska nem árulta el nekik. Az estét együtt töltöttük a Cillyéknél. Ugyanott voltam éjszakai szálláson és másnap visszamentem Nyitrára.

– Este felé ott ácsorogtam a piaristák előtt és a portás megszólított, hogy a dühös zsandár még nem érkezett vissza. Galgóc felől a kajsza-sarluskai úton kellett jönnie. Azt gondoltam, hogy legjobb lesz, ha elébe megyek. Elhagyva a várost csakhamar észrevettem, hogy három zsandár jön az úton. Amikor közeledtünk egymáshoz: láttam, hogy az egyik zsandár nagyon rám nézett én pedig az alakjáról, a járásáról és a kancsal szeméről egész határozottan felismertem, hogy az a Beretzky. Közel érve egymáshoz, jelt adtam neki a kezemmel, hogy beszélni akarok vele és ő nyomban viszonzta a közöttünk ismert jelet. S amikor elmentünk egymás mellett: belém ütődött úgy, hogy majd feltaszított. Eközben felém fordult, úgy hogy két társa nem láthatta az arcát, a kancsal szeme egy pillanatra a helyére ugrott és lassan ezt mondta:

– Este hét órakor várj a szarkahegyi korcsma mellett.

– Azután németül rám förmedt, hogy ügyetlen barátja! mit bámészkodik és neki megy az embernek!

– Este hét órakor ott voltam a kijelölt korcsma mellett. Korom sötét volt. Egyszerre csak megszólalt a kuvik. A kuvik hangot én viszonztam. Néhány pillanat múlva a karomat megragadta egy erős kéz és a szájamat lezárta egy újj. Egy hátulsó ajtón bementünk egy sötét helyiségbe. Annak ajtaját a zsandár bereteszelte. Ott halk suttogó hangon szólt hozzám.

– Gábor! – mit akarsz? Miért jössz utánam?

Megüzentem a Pistától, hogy ne keress. A nyakamat szegheted.

– A szabadulást hozom neked Pál. A hercegprímás felvett téged az érsekújvári jobbágysai közé és egy telket adott neked. Szabad vagy, telkes gazda vagy.

– Az nem lehet, itt tévedés van. Hogyan gondolhatott volna a hercegprímás rám, az üldözött, notórius kurucra.

– Nincs tévedés! György és Imre is jobbágyok lettek, már szabadok. Ott várnak rád Ujvárott, az édesapám házában. Itt van az urbáriumod, magának a hercegprímásnak a kezéből kaptam. Nesze itt van, elfogadod-e?

– Elfogadom-e? – kérdezte nevetve. Kérdezd csak meg a kiéhezett embert, hogy kell-e neki egy tál finom sonka? Persze, hogy elfogadom, hiszen akkor szabad leszek! – Inkább vagyok eleven paraszt, mint megholt nemes. És inkább vagyok szabad, szántó-vető ember, mint egy rettegésben élő üldözött vad. De nekem olyan ez mint egy álom, mint egy csoda, nem is hinném el, hogy való igaz, ha te nem erősítenéd. Nagyon nagy dolog ez Gábor! A hercegprímás úgy tűnik fel nekem, mintha nem is volna halandó ember, hanem az Isten küldöttje. Ez az egy ténye is azt bizonyítja, hogy idegen létére is megérti a magyart és érzésében

összeforrt a magyarral. Jaj úgy szeretném megcsókolni a kezét és megmondani neki, hogy ha mi hárman ott leszünk: próbálja csak akkor valaki bántani az ő jószágát! Hol az az urbárium? Átvette a kezemből és a zsebébe mélyesztette.

– Nem hárman lesztek! – Az Egyed Pista a negyedik jobbágytársatok. De ezt majd máskor mondom el.

– Most az a sürgős teendő, mondtam neki, hogy szabadulj meg ettől a zsandár ruhától azonnal, amint lehet és jelenj meg az apám házábanál.

– No hát ott leszek nemsokára! Tudod mit? Holnap délelőtt kérdezősködj utánam a piaristák portásánál és ha azt mondja neked, hogy elmentem Verebélyre: akkor te szedd össze magad és rögtön menj haza Ujvárra. Várjatok rám, éjjel tizenkét órakor ott leszek köztetek.

– Te Gábor! – szakította félbe Ő Eminentája – ez a Beretzky nagyon ötletes, vakmerő ember és nagy filozofus. Folytasd csak. Egészen érdekes, egészen kalandos az elbeszélésed. Folytasd csak, mi történt tovább?

– Másnap reggel tíz órakor a piaristák portása, amint meglátott, kérdés nélkül azt újságolta nekem, hogy a dühös zsandár tegnap este csakugyan megjött Galgócról, de ma már el is ment Verebélyre.

– Erre én elindultam Ujvárra. Nagykéren megpihentem Bokor László plébánosnál. Ez olyan szíves volt, hogy kocsit adott és este már otthon voltam. Ozo-rovszky és Barkó megijedtek, amikor látták, hogy egyedül jöttem s aggódva kérdezték, hogy hol van Beretzky, mi van vele? Elbeszéltem nekik, hogy hogyan találkoztam vele és hogy éjfélre ígérte, hogy itt lesz. Vacsoráztunk, elbeszélgettünk, s az idő elég gyorsan múlt. Mikor az éjjeli őr elsípolt a tizenkettőt, már nyugtalanok voltunk és türelmetlenül vártuk, hogy mikor nyikordul az ajtó és mikor vakkantja el magát a kutya. Egyiket se hallottuk. Ez helyett egyszerre csak felpattant a konyha ajtó és hangos „Dicsértessék...” köszöntéssel köztünk termett Beretzky Pál, kipödört bajússzal, abban a munkás ruhában, amelyben a mészégető tanyáról elindult.

– Drámai jelenet volt, amint ez a három kuruc átnyalábolta és szölongatta egymást: Te Pál, te György! te Imre. Rájuk szóltam, hogy nem ez kell most a Pálnak, hanem jó vacsora és jó bor. Hozzá is látott Pál derekasan és evés közben elbeszélte, hogy hogyan szabadult meg a zsandároktól.

– Reggel, – kezdte Pál, – egy névtelen levél jött a hivatalunkba, hogy Farkasdon, ebben a hirhedt kuruc fészekben, nagy mozgolódás van, titkos összejövetelek vannak és valami készül! Engem küldöttek ki két legénnyel, hogy vizsgáljam meg és rezzentsek rá a falura. Meg is tettem alaposan, úgy hogy az ottani bíró és esküdt uraimék nagyon meg voltak rémülve. Odamenet útközben és egész nap nagyon el voltam búsulva és panaszkodtam a két társamnak, hogy hűtelen lett hozzám a menyasszonyom, hogy elhagyott és másnak lett a felesége. Édes anyám írta meg és mutattam és el is olvastam nekik az anyám levelét. Jajgattam, hogy ezt én nem élem túl. Csak késő délután mentünk a korcsmába. A két társam éhes is, szomjas is volt. Mohón ettek és ittak és annyit ittak, hogy nagyon hamar lerészegedtek és elaludtak. Én is részegnek tettem magam és este, amikor már sötétedni kezdett, dőlöngve és kurjongatva mentem végig a falun. Mondották

is az emberek, akikkel találkoztam, hogy ugyancsak beállított ez a zsandár. A falu végén lakik egy bizalmas emberem, annál volt eldugva a munkás ruhám. Ott átöltöztem. A zsandár ruhámat egy batyuba gyűrtem és egy füzesben a Vág partján szerte dobáltam. A zsandár kabátom zsebében ott hagytam a katonakönyvemet, az anyám levelét és néhány poltura aprópénzt. Azután bele dobtam, – nem magamat, hanem egy jókora követ a Vágba. Akkorát loccsant, hogy kétszáz lépésnyire is meghallhatták. És most itt vagyok. Ide nézzetek, ilyen volt a zsandár po-fám!

– S ekkor lerántotta a bajúszát, elfintorította az arcát és kancsalra ugratta a balszemét. Olyan ijesztős és csúnya lett az arca, hogy a Juliska hugóm ijedtében elsikította magát.

– Azután beszélgettek, nevetgéltek, tréfálkoztak, közbe daloltak is, hogy

*Gazda leszek telkes gazda,
Nekem terem a barázda!...*

– Másnap reggel jelentettem az uradalmi ügyész úrnak, hogy itt van már Beretzky is. Délelőtt 11 órára rendelt minket magához engem is, meg az édesapámat is azonossági tanuknak. Ezalatt az ügyész úr eljárt az ezredes úrnál, átadta neki az igazgató úr levelét. Később megtudtam tőle, hogy az ezredes úr nagyon elégedetlen volt azzal, hogy csak az egyik embere kapta meg a jobbágyságot, de azután megbékült, amikor megtudta, hogy Stefan Einzinger lett a jobbágy, mert ez annyira megnyerte a várparancsnok úrnak és a családjának a bizalmát, hogy az ezredes úr egészen féltékeny volt rá.

– Tizenegy órakor már ott találtuk az ügyész úrnál Stefan Einzingert, aki stajer ruhájában is nagyon formás legény volt. Beretzky és Barkó nagy örömmel szorongatták a Stefan kezét és Ozoróvszky is megismerkedett és megbarátkozott vele.

– Azután mind a négyen letették és aláírták a jobbágyi fogadalmat. Az ügyész úr ezzel felavatta őket, figyelmeztette a kötelességeikre és a lelkükre kötötte, hogy a földesurukhoz, kegyelmes Eminentiádhoz odaadó hűséggel viseltessenek. Onnan valamennyien visszamentünk az édesapám házához és nagy áldomást csaptunk. Édesapám már előtte való nap leszúrt egy pecsenyének való süldőt és Juliska hugom már ekkor megmutatta, hogy ugyancsak be fog válni gazdasszonynak.

– Másnap bejártuk a határt az ügyész úr és az inzsellér úr, a formondor, vagyis a határbíró és a városi komisszió megmutatták a négy új gazdának a földjeiket és ezzel be lettek helyezve telkük birtokába.

– Még csak az volt hátra, hogy hol kapják ki a belső telket. A vár környéke köröskörül gödrös és mocsaras, csak a bécsi kaputól északra és a malomtól nyugatra, a Pirító partja mellett van egy homokbuckás, hasznavehetetlen terület. Nem nő meg azon más, mint szerbtövis, kutyatej, ördögkereke, bűdösbürok, vadlaboda, útilapu. Nem talál azon legelni valót még az éhes kecske se. A tisztartó úr azt mondotta, hogy házhelynek és szérűskertnek nagyon jó lesz, a termőkert talaját pedig javítsák meg. Mert nincs olyan rossz föld, ha csak nem szikla vagy

kavics, amit a szorgalmas gazda megjavítani nem tudna. Ott hasított ki az inzsel-lér mindegyiknek 1600 négyszög ölet. Sorsot vetettek a telkekre és a vár felőli szélső telek az Ozoróvszkyé, a mellette való a Beretzkyé, a harmadik a Barkóé lett és a negyedik az Einzinger alias Egyedé.

– Mikor már ez is megtörtént, azt mondtam a négy barátomnak, hogy most már lássanak hozzá a munkához és boldoguljanak, ahogy tudnak. És ott hagytam őket az édesapám nyakán.

– Azzal fejezem be ezen alázatos jelentésemet, hogy kegyes döntésének nyomában sok öröm és boldogság fakadt. Négy új jobbágya mélységes hálával és hódolattal fogadta kegyes jószágát s az iránt esedeznek, hogy legyen szabad ezt személyesen is kifejezniök.

– Meg akarom őket ismerni, de majd csak az esküvőjük után, hogy a feleségeiket is megismerhessem. Majd jelentést fogsz tenni arról, hogy hogyan helyezkedtek el és hogyan esett meg a lakodalmuk. Most már én is örülök, hogy a barátaidnak adtam a négy telket. Ezt jól végezted el. A 2100 ezüst tallérod pedig ott van a pénztáramban. Bármikor felveheted.

Ezzel a hercegrímás elbocsájtotta Gábort. Ez hálálkodva és boldogan távozott, mert tapasztalta, hogy ismét benne van urának a kegyében.

Gábor már az ajtóban volt, amikor Ő Eminentiája visszaszólította s egy finom kis bőrtokot vett elő az asztala fiókjából s ezekkel a szavakkal adta át neki:

– Nesze! ez a tied. Itt van a rendjeled. Őrizd meg, szép emléked lesz ez majd neked. És jegyezd meg magadnak, hogy az érdemrend nemcsak díszít, hanem kötelez is. Arra kötelez, hogy becsülettel viseld.

A bőrtokban szép csillag alakú érdemkereszt volt, közepében rubinkővel és ezzel a felírással:

„M e r i t a l a u d a n t .”

XI. FEJEZET

Kopfhammer plébános az aranyakkal és a kánonjoggal. Nagy öröm a Kisfélsonon

A sessiója és a beltelke már megvolt a négy, új, érsekújvári telkes gazdának, de se hajlékuk, se vetőmagjuk, se egy darab igavonójuk és ekéjük nem volt. Pedig az őszi vetés már nagyon sietős volt.

Szerencsére Egyed János és Csölle Máté, mint szorgalmas gazdák, már elvégződtek a maguk vetési munkájával. Siettek vele mert a korai vetés többnyire jobban beválik, mint a kései. Ezek a ketten azután egész gazdasági erejükkel nekiálltak, hogy az új lelkes gazdák földjeinek egy részét bevessék és a többit a tavaszi alá felszántsák. A magot kölcsön adták nekik, a munkával pedig csak úgy tudtak megbirkózni: hogy a jó embereiktől kölcsönkértek négy, kétökrös ekejáratot. A négy, új telkes gazda vidám és boldog volt, amikor először szántotta a maga földjét!

El is készültek ezzel a munkával három hét alatt, úgy hogy a vetésük szépen kikelt és András-napkor már zöldelt is.

A kosztra és szállásra nézve megegyeztek Máté gazdával. A szállás kérdését úgy oldották meg, hogy a félszer feléből csináltak maguknak egy egészen rendes szobát, amelyben télen is ellakhattak, mert kemencét is raktak beléje.

Gábor eközben gyakran megfordult Ujvárott és segített a barátjainak mindenben, amiben csak tudott. Egy vasárnap délelőtt, amint beállított az édesapjához, – ott találta a Boriskát, aki éppen nagy vitában volt a saját vőlegényével, Imrével.

– Neked könnyű, mert te minden héten találkozol velem. De Ozoróvszky és Beretzky már évek óta nem látták a mátkáikat. Kegyetlenség tőled, hogy még most se engeded őket hozzájuk.

– Ne korholj kedves Boriskám, szabadkozott Imre. Megfogadták becsületszavukra, hogy addig át nem lépik a házuk küszöbét és nem jönnek össze a mátkáikkal, amíg nekik hajlékot és kenyeret adni nem tudnak. Szent igaz, hogy még nem tudnak. Nem oldhatom fel őket a becsületszavuk alól.

– Nincs igazad Imre. Amikor azt megfogadták, – akkor teljesen bizonytalan jövő előtt állottak. Most pedig érsekújvári gazdák, most már el tudják tartani a feleségüket. És a hugaid nagy nyugtalanságban vannak. Nekem a hercegprímás meghagyta, hogy a döntéséről ők is értesüljenek. És azt sem tudjuk, hogy

mit szólnak a hugaid ahhoz, hogy György és Pál paraszt gazdák lettek? és hogy hozzájuk mennek-e? – Vetette ellene Gábor és a cél érdekében elhallgatta, hogy ő már volt Pogrányban és értesítette az ottaniakat.

– No hát majd én elmegyek Pogrányba és elmondom nekik és megkérdezem őket én. Így makacskodott tovább az Imre.

– Én nem akarok a mátkámmal a más szájával beszélni és nem akarom az ő szavát a más fülével hallani. Imre te visszaélsz azzal, hogy a becsületszavunkat vetted. Mondotta kemény hangon Ozoróvszky.

Beretzkynek az arcán látszott, hogy még keményebben akar válaszolni, de ekkor kinyílt az ajtó és egy papformájú, idegen ember lépett be.

Németül köszönt és körülnézett. Senkit sem ismert meg és őt se ismerte senki. Zavarban volt és azt hitte, hogy rossz helyre vetődött. Újra körülnézett és így szólt németül:

– A kerndorfi plébános vagyok, – Ozoróvszky György urat keresem. Ide igazítottak, hogy itt találom.

– Itt vagyok, – szólalt meg György és a plébánoshoz lépett.

Úgy örült egymásnak ez a két ember és úgy szorongatta egymás kezét, mint ha csak régi jó barátok lettek volna. Pedig csak egyszer találkoztak az életben, annak is már hat, vagy hét esztendeje. Igaz, hogy ez a találkozásuk olyan volt, hogy azt nem lehetett elfelejteni.

– Nem jöhettek, amíg a háború tartott, – mondotta németül a plébános. De amint létrejött a béke: azóta folyton keresem önt kedves uram. Írtam húsz helyre is, sehol sem tudtak önről. Utoljára a Hof-Kriegs-Rath-oz fordultam, ahol a kurucokat névszerint nyilvántartják. Onnan azt írták, hogy ön kiment Rákóczi-val Lengyelországba. Oda menjek? – Mit csináljak? Töprengtem magamban és arra az elhatározásra jutottam, hogy magam keresem meg önt. Kerestem Pressburgban, Trencsénben, Nyitrán és másutt, hasztalanul. Ide vetődtem és itt a városházán tudtam meg, hogy ön itt van. Hála Istennek, hogy megtaláltam. Itt hozom az adósságomat és a hat esztendei kamatját.

És elővett egy bőrzacskót és leolvasott belőle az asztalra harminc darab császári aranyat.

– Itt van. Öt arany a váltságdíj. Tizenöt a kölcsöntőke és tíz a kamat.

– Ho-hó plébános uram! Nem vagyok én uzsorás! – szabadkozott Ozoróvszky. Kamat fejében legfőllebb ötöt fogadok el, ezt is csak azért, mert most sok mindenre kell a pénz.

– Fogadja el mind. Ön nem is tudja, hogy akkor milyen jót tett velem. – Sok volna elmondanom, hogy az ön pénzén mennyire rajta volt az Isten áldása.

Egyikük sem akart engedni. Utoljára is abban egyeztek meg, hogy Ozoróvszky az öt darab vitás aranyat csak mint kölcsönt fogadta el,

Azután a plébános megismerkedett a többiekkel. Boriskáról és Juliskáról nem tudta a szemét levenni. Hol az egyiket nézte, hol a másikat és bocsánatot kért, hogy megzavarta őket.

– Valami nagy vitában lehettek, mert észre sem vettek, amikor beléptem.

– Csakugyan nagy vitában voltunk és még be se fejeztük. Mondotta Ozoróv-

szky és hozzátette: kíváncsi vagyok, hogy önnek, mint teljesen idegennek és pártatlannak mi volna a véleménye?

– Hát mondják csak el, hogy miről van a szó? És mi a vita lényege?

– Mond el te Gábor. Te nem vagy érdekelve, – mondotta Ozoróvszky.

És Gábor szép németséggel híven elmondotta a fogadástétel előzményeit, azután, hogy Ozoróvszky és Beretzky becsületszó alatt mit fogadtak meg, és hogy azóta mi minden történt, és hogy Barkó Imre most se akarja megengedni nekik, hogy elmenjenek Pogrányba és találkozzanak a mátkáikkal.

– Arról vitatkoztunk, hogy van-e joga Barkó Imrének ezt megtiltani?

– Tisztán látom az esetet, – mondotta a plébános. Nem tartozik ez a jog keretébe, hanem az etika nagy világába. Ebbe a világba bele tartozik a jog is, de csak egy világrész ebben a nagy világban. A kánonjog olyan, mint a nap. A nap a maga sugaraival bejárja az egész fizikai világot. A kánonjog pedig a maga bölcs intézkedéseivel kiterjed az egész erkölcsi világra. Erre a szóbanforgó esetre is. Mielőtt azonban megmondanám a véleményemet: két kérdésem van önhöz, kedves Pargó úr. Legyen szíves azokra felelni.

– Az első az, hogy igaz-e és ön elismeri-e, hogy az egyik huga az Ozoróvszky úrnak a mátkája, a másik huga pedig a Peretzky úré?

– Elismerem, mert ehhez hozzájárultam, – felelte Imre.

– Jól van, mondotta elégedetten a plébános. És most a második kérdésem ez: a két vőlegény azóta elkövetett-e olyan cselekményt, hogy méltatlanná lett a mátkája szerelmére és embertársai becsülésére?

– Dehogy követtek el! – Dehogy lettek méltatlanok! – tiltakozott erélyesen Barkó Imre.

– Akkor a dolog nagyon egyszerű. A tridenti zsinat statutumainak ezen és ezen szakasza azt rendeli, hogy a jó magaviseletű jegyesek illendő találkozásait a szülők és a gyámok ne ellenezzék. Ön tehát Pargó úr nem gátolhatja a találkozásukat. Önöket Ozoróvszky és Peretzky urak pedig ezennel feloldom az adott becsületszó alól.

Általános örvendezés fogadta a plébános ezen szavait. Barkó Imre is örült magában, ha nem mutatta is, hogy a plébános ilyen pompás aranyhidat épített neki, amelyen merev álláspontjáról visszavonulhat.

– Ha így áll a dolog, – akkor Isten neki! – Menjünk el legközelebb Pogrányba.

– Menjünk! menjünk! – kiáltották valamennyien.

– Vasárnaphoz egy hétre menjünk. Indítványozta Beretzky. Akkor van Katalin napja, a mátkám nevenapja. Akkor menjünk.

– Várjatok csak, még nem fejeztem be, amit mondani akartam. Azt akartam még mondani, hogy azután az esküvőig többször ne menjetek Pogrányba és a hugaim se jöjjenek ide Ujvárbá. Igérjétek meg ezt.

A német plébános nem értette egészen a dolgot és a nagy örvendezést és megmagyaráztatta magának, hogy Barkó Imre milyen ígéretet kíván a barátaitól. Azután így szólt:

– Várjunk csak kedves Parkó úr! Nézzük csak meg, mit mond erre a kánonjog?

Legyen szives nekem előbb ismét két kérdésre válaszolni. Az egyik az, hogy hol laknak most az ön kedves hugai, a tisztelt menyasszonyok?

- Pogrányban laknak! Hát hol laknának?
- És a másik kérdésem az, hogy hol lesz az esküvő?
- Hát hol lenne máshol? – Itt lesz Érsekújvárott.

– No lássa kedves Pargó úr. Ez a kívánsága is bele ütközik a kánonjogba, mert ezen jog szerint a menyasszonynak legalább négy hétig kell ott laknia, ahol meg-
esküszik. A kedves hugainak tehát az esküvő előtt ide kell jönniök és négy hétig
itt kell lakniök.

– Hallja kedves plébános úr. Ön engem mindig letromfol azzal a kánonjoggal. Mondhatom, hogy már elég volt belőle. Mondhatom, hogy már torkig vagyok vele. Azzal a nem tudom miféle joggal. De akár mit beszél is a kánonjog: abból az egyből már csakugyan nem engedek, hogy az esküvő nem lehet meg Nagyboldogasszony napja előtt. Addig elkészül a ház is, és be is öröhlhetek a magatok terméséből. És azért is mert a gazdának a Nagyboldogasszony és a Kisasszony napja között van a nyári vakációja.

– No lássa kedves Pargó úr, ez már lehetséges! Akkor nincs tilalmi idő. Ez nem ellenkezik a kánonjoggal. Béküljön meg tehát szépen és ne nehezteljen arra a kánonjogra, – mondotta a plébános.

Ezalatt Ozoróvszky és Beretzky előkerítették a Juliskától a száz esztendő, komáromi kalendáriumot. Kikeresték belőle, hogy Nagyboldogasszony napja péntekre esik. Legjobb lesz tehát az esküvőt utána való szombaton megtartaniök. Egy nappal se később. Ehhez Barkó Imre is hozzájárult. Így lett vége a nagy vitának és szent lett a béke.

Ekkor jutott eszébe Ozoróvszkynak, hogy még egy nagy baj van és így szólt:

– Az ám! De hogyan menjünk Pogrányba kézfogóra? Ebben a kopott ruhánkban csak nem állíthatunk be a mátkáinkhoz!

– Ez már szent igaz, – hagyta helyben Máté gazda. De nem nagy a baj. Van itt két híres magyar szabó, ott laknak a várban, az egyik a Törökszalasztó utcában, a másik a Forgách utcában. Az egyik a Pataky, a másik a Haris. Ezek varrnak magyar ruhát az összes ujbáti gazdáknak, de még a szomszéd falvak gazdáinak is. Még az ezüst gombot is ők adják hozzá. És olyan finomra csinálják meg, hogy el lehet azt vinni akár a bécsi kiállításra is, csak pénzetek legyen hozzá.

– A pénzben pedig semmi hiányosság nincsen, szólt közbe hirtelen Gábor és fölemelt egy jókora kendervászon zacskót, annak a tartalmát kidöntötte az asztal közepére és a nagy halom ezüsttallér csakúgy csillogott, amint ráesett a napsugár. Egyik-másik tallér majd legurult az asztról, úgy kellett lefogni, mint valami csikót.

– Ennyi kincs! No de ennyi kincs! Kiáltottak föl mindnyájan nagyon meglepődve és kérdezték Gábort, hogy hol vette ezt a temérdek ezüst monétát?

– Nem loptam. Becsületes úton jutottam hozzá. Elhitetitek, – mondotta Gábor és örült a nagy szenzációnak, amit a tallérjaival keltett.

– Kétezerszáz darab van itt. Ebből száz darabot megtartok magamnak. Az egyik ezer a tied György, a másik pedig a tied Pál. Ebből telik a ruhátokra is és marad másra is. Az Imréről és a Pistáról pedig gondoskodjék az ő leendő apósa, elég

módos ember mind a kettő. No ne tiltakozzatok! Nem ajándékba adom, mert tudom, hogy nem fogadnátok el. Kölcsönbe adom, interes nélkül. Akkor fizetitek vissza, amikor tudjátok.

Ebbe azután György és Pál belenyugodtak és örömmel separték be a váratlan tallérokat.

Amint ezeket megbeszélték, akkorra már dél lett. Ebédhez készülődtek és ebédre ott fogták Kopfhammer plébánost is. Ez nagyon jól érezte magát és a Gáborral nagyon hamar összebarátkozott.

Ebéd után Gábor elbeszélte a plébánosnak a kuruc barátjai kalandos életét és szerelmük történetét. A plébánost ez az elbeszélés annyira megkapta, hogy a végén azt a kívánságát fejezte ki, hogy ő nagyon szeretné megismerni élete megmentőjének, Ozoróvszkynek a mátkáját és ennek a nővérét és Judit kisasszonyt, a sárkányt is. Ezért szeretne a gyűrűváltásra velük menni Pogrányba. Nagyon kérte Gábort, hogy ezt eszközölje ki és hogy ne vegyék ezt a kívánságát tolakodásnak.

– Ez a kívánsága plébános úr könnyen teljesülhet, felelte Gábor. Csak az a baj, hogy mi csak vasárnaphoz egy hétre megyünk Pogrányba. Hol lesz ön addig? – Mit csinál itt addig? – Agyon únja magát.

– Nézze csak amice. Én hat hétre mentem el a falumból. Ebből a harmadik hét most telik le. Az időből tehát kifutja. És nagyon jó helyem van itt. A barátokhoz szállásoltam be magam. Ott szívesen látnak és munkát is találok. Ott kíváranhatom, amíg Pogrányba megyünk.

Talált is munkát és szívesen is látták, mert azok alatt a napok alatt kijavította a templomban a háború alatt eléggé megrongált oltárképeket és néhány szentképet is festett a kolostor bolthajtásos, nagy refektoriumába és a szép, napfényes folyosóira.

Nem értették ugyan a német plébánosnak azt a különös kívánságát, hogy velük akar menni Pogrányba, de szívesen beleegyeztek. Abban is megegyeztek, hogy Pista és Juliska is velük menjenek, hogy a pogrányiak megismerjék őket és ők is összeismerkedjenek leendő sógornóikkal. Az pedig, hogy a Gábor barát is ott legyen, teljesen magától értetődő volt.

Megbeszélték azután a pogrányi útjukat és annak programját. Imre vállalta magára, hogy a jövetelükről a nagynénjét és hugait levélben jóeleve értesíteni fogja.

Másnap megrendelték a ruhát, a ráncos szárú csizmát, az érsekujvári, divatos birkabőr-bundát. Megvették a pörge kalapot és utoljára a jegygyűrűket.

Máté gazda nem ment velük a várba. Otthon várta őket és amikor hazajöttek: bizalmas szóra magához intette a leendő vejét.

– Kedves fiam-uram! – így szólt hozzá, – tudnod kell, hogy a leányom az én életemnek a boldogsága. Mindig azon voltam, hogy örömet vigyek a szívébe, a fájdalmat pedig ne engedjem be oda. Tudom, hogy fájna a Juliskának, ha Pogrányban a három mátka újján ott volna a jegygyűrű s egyedül az ő újja volna gyűrűtlen. Ettől a fájdalomtól meg akarom őt kimélni.

– Igaza van kedves apám-uram. Én is gondoltam erre. Meg is rendeltem a gyűrűket azonnal, amikor a Juliska kezét nekem odaadta. Itt vannak a gyűrűk. Én is

akarom és arra kérem, hogy mielőtt Pogrányba megyünk: tartsuk meg az eljegyzésünket.

– Nagyon kedvemre van kedves fiam-uram, hogy te is gondoltál erre. Legjobb lesz, ha előtte való csütörtökön tartjuk meg az eljegyzést és pedig ebéddel összekapcsolva, hogy édesapád és a hugod haza mehessenek, mielőtt lesötétedik. Holnap ugorj át Kamocsára és hívd meg őket nevemben. Lacánénak pedig megahagynom, hogy akkor tegyen ki magáért.

Máté gazda ugyanis, – amikor a szállásra és a kosztra a négy új telkes gazdával megegyezett, szakácsnőnek megfogadta a Lacánét. Azért is, mert több volt a főzés s azt ő nem is győzte volna, – de meg azért is, hogy a Juliska jobban beletanuljon a főzésbe.

A mondott csütörtökön délelőtt Egyed János pontosan megjelent a leányával. Már régen várta ezt a meghívást és nagyon kíváncsi volt arra a paraszt fruskára, aki az ő finnyás fiát annyira megbabonázta.

Amint beléptek a szobába, Juliska úgy mutatkozott be, hogy odaugrott az öreg Egyedhez és megcsókolta a kezét, mielőtt az ezt elháríthatta volna.

És az öreg is egészen úgy járt a Juliskával, mint a fia és a leánya. Az első látásra belopta az magát a szívébe.

– Te vagy az a Juliska? Te vagy az én leendő kis menyem? No hagy nézzelek meg egy kicsit! És a tekintete végig futott a piruló Juliskán. – Hiszen te egy aranyos kis jószág vagy! – mondotta az öreg és homlokon csókolta és összecirógatta őt.

Erre a jelenetre lépett be a fia szép, ezüstgombos, újvári gazdaruhában, örömtől sugárzó arccal.

– Nos édesapám tetszik-e a mátkám?

– Tetszik-e? – Még hogy tetszik-e? – Éppen most mondtam neki a szemébe, hogy aranyos kis jószág. És csak azért nem mondom másodszor, mert elbázná magát.

– Dehogy kedves Egyed bácsi! – tiltakozott Juliska.

– Bácsi! – Ejnye, ejnye, te kis csúfi! Nem vagyok én neked bácsi! Kérdezd meg csak a szivedet. Az megmondja neked, hogy én neked a második apád vagyok, te pedig nekem a második kedves leányom.

Felelet helyett Juliska összecsókolta leendő apósa kezét, most már mind a kettőt. Az öreg gyöngéden magához ölelte és újra homlokon csókolta és annyit mondott a fiának.

– Igazad van fiam, ezt a kislányt muszáj szeretni.

Csölle Máté szótlánul állott a szoba sarkában és nagyon büszke volt az ő kedves leányára.

Ekkor Gábor nyitott be a szobába Kopfhammer plébánossal és megkezdődött azzal az ismerkedés és beszélgetés. Majd Ozoróvszky és Beretzký léptek be katonásan, délcegen, daliásan szép, ezüstgombos, új ruhájukban. Csak a Boriska és az Imre nem jöttek még be. Fel-alá jártak az udvaron és beszélgettek. Nagyon sok és fontos mondanivalójuk volt egymásnak.

Már együtt is lettek volna mindnyájan a meghívottak, csak a Rajmánosné hiány-

zott még. Ez, úgy látszik, – valami előkelő dolognak tartotta, hogy ő legyen mindig az utolsó és a többieket megvárakoztassa. De nemsokára megjött ő is ünneplő, fekete selyemruhájába kiöltözködve.

Ebéd előtt minden ceremónia nélkül megtörtént a gyűrű-váltás. A jegyesek kezét csókoltak az öregeknek és megfogadták, hogy jó gyermekeik lesznek.

Azután megkezdődött az ebéd és vidám hangulatban folyt végig. Lacáné egyre-másra hordta be a sok jó ételt, hogy az asztal szinte roskadozott. Beszélgettek, dévajkodtak, s közbe-közbe koccintottak. Csupán Kopfhammer plébános nem bírta ki felszólalás nélkül és német nyelven magas röptű dikciót vágott ki. Nagyon mulattak rajta, akik értették. Legjobban Juliska volt meghatva, pedig egy szót se értett belőle.

Egyszerre csak egy malacbanda termett ott az ablak alatt és elkezdett cincogni. Nem kergették el, sőt ebéd után be is engedték. Imre és Pista nem állhatták meg tánc nélkül. Átkarolták a mátkáikat és derekasan, magyarosan megforgatták.

Így esett meg Csölle Juliska eljegyzése. Egyszerű ünnepség volt az, mégis mindannyian boldogok voltak, akik részt vettek benne. Egyed János pedig nagyon meglegedetten utazott vissza Kamocsára és folyton érezte a két kezén Juliska csókjának melegségét.

XII. FEJEZET

A szerelem diadala

Alig pittymallott még, amikor vasárnap, szent Katalin napján, Csölla Máté portájáról elindult egy könnyű hintó és egy nagy batár és elhaladt a vár bécsi kapuja előtt, amely még zárva volt és rákanyarodott a nyirai útra.

A könnyű hintóban Rajmánosné, Boriska és Juliska ültek bundákba és kendőkbe bepólyázva. A batárban pedig a német plébános, Gábor barát és a négy vőlegény szorongtak.

Boriska rendezte így a dolgot, hogy bizalmasan beszélgethessenek, hogy a négy férfiember ne lábatlankodjék és ne eklendezzen nekik ott a kocsiban. Mert vannak dolgok, amiket nem szükséges a férfiak orrára kötni. És vannak olyan katuska emberek, akik mindenbe bele ütik az orrukat.

Ezeket az aforizmákat a szende Rajmánosné röppentette fel. Boriska és Juliska kontráztak neki, mintha csak ők is értenének hozzá. Szóval nemcsak kizárták a maguk kocsijából, de egy kicsit meg is szapulták a férfiakat.

A kizárást pedig Boriska csak azért rendezte, mert most az úton avatta be Rajmánosnét és Juliskát a pogrányi program titkaiba. És amint ezekről beszélgettek: nem is vették észre, hogy milyen gyorsan fogy az út.

Az emberek pedig a batárban egészen jól érezték magukat. Vígán voltak, bűjdosásuk érdekes kalandjait beszélték, tréfálkoztak és anekdotáztak. A német plébános kitűnő utitársnak és vidám cimborának bizonyult. Alig múlt el reggeli nyolc óra, – amikor odaértek a Nagykér előtti „Ittmulass” csárdához. Bejártak a nagy félszer alá és ott megállottak falatozni, pihenni és etetni.

A batár elé Csölle Máténak két erős, szép pejlova volt befogva. Ozoróvszky kifogta és leszerszámozta a rudast, rávetette magát a hátára és benyargalt Nagykérre, egyenesen a plébániára.

Bokor László plébános – éppen indulóban volt, hogy a vasárnapi istentisztelet elvégezze, – amikor a tornác ajtaja előtt Ozoróvszky leugrott a lóról és előtte termett.

– György öcsém te vagy? – Vagy a hasonmásod? – kérdezte meglepetten a plébános.

– Én vagyok főtisztelendő plébános uram! Szabad vagyok! Érsekújvári telkes gazda vagyok! Kézfogóra megyek a mátkámhoz Pogrányba! Most nem tartózta-

tom. Most csak azért ugrottam be, hogy megkérjem: adjon nekem és három barátomnak ma estére szerény, hideg vacsorát és éjszakára szállást.

– Hozzon Isten kedves György öcsém! – szívesen látlak barátaiddal együtt. Ezzel a plébános barátilag átölelte Ozoróvszkyt, ez pedig lóra pattant és visszanyargalt a csárdába.

Itt azzal fogadták, hogy már mindent megettek és megittak. Boriska kezelte az elemózsias kosarat. Meg volt az rakva mindenféle jó ennivalóval, de a nagy kosár csakugyan kiürült, mire Ozoróvszky visszajött.

– Megettétek és megittátok mind? váljék egészségetekre! – felelte vidáman Ozoróvszky. Én majd csak kibirom Pogrányig, de a ló kapja meg a porcióját.

Ezzel a lovat gondosan ellátta, úgy amint katona korában szokta.

– Jőjjön csak ide György! Kiáltott rá Boriska. Ez az éhes sáskahad bizony felfalt volna mindent maga elől, de én a sógorság iránti tekintetből gondoltam magára. Nézze itt van. Nem utolsó falat ez a libacomb és egy tányéron átadta Györgynek.

– Én is gondoltam magára, szólt a plébános és egy darab borjúsültet tett a tányérjára. És a többiek egymás után jöttek azzal, hogy ők is rágondoltak és mindegyik egy-egy darab sültet vett elő, úgy hogy már nem is fért a tányérra, és másik tányért kellett elővenni. Juliska szólalt föl utoljára. Én meg ezt tettem el magának, szólalt meg és egy darab fonyott kalácsot tett elébe.

– Csak ne tömjetek agyon! – méltatlankodott tréfálva Ozoróvszky. Csak a Boriskának köszönte meg illendően, kézcsókkal azt a kedves figyelmét, hogy rá gondolt. Erre azonban Imre pattant föl:

– Héj György! ne settenkedj a mátkám körül! Ő az én mátkám, nem a tied.

– Ne berzenkedj te dühös Othello! Csak tudom, hogy mi illik, ha parasztgazda lettem is.

– Ezt azonban nem veti meg kedves uram! – szólt Kopfhammer plébános és előhalászott a bundája zsebéből egy nagy cylinder vörösbort. Ez, – amint a nap-sugár ráesett, – úgy csillogott, mintha cseppfolyós rubín lett volna a palackban.

Ozoróvszky kezébe vette a palackot és hirtelen olyan talpraesett, német dikciót kanyarintott kedves utitársuknak, Kopfhammer plébánosnak a nyakába, hogy az szinte szédült bele. Bámulta, hogy ilyesmi is kitelik a volt vad kuructól és a mostani telkes gazdától. Ozoróvszky nagyot ivott a plébános egészségére és a mai nagy nap örömére.

Kopfhammer plébános nem volt az az ember, akit az ilyen hirtelen dikció zavarba hoz és készületlenül talál. Belenyúlt a bundája másik zsebébe, elővett onnan egy ugyanolyan palackot, tele jó ménesi borral, amely úgy szikrázott, mint a szín-arany. Magasra emelte az üveget és belekezdett hogy:

– Meine Damen und meine Herren! – De nem juthatott tovább, mert Gábor közbeavatkozott:

– Majd Pogrányban folytassa tovább kedves plébános úr! Most már menjünk, be van fogva.

– Menjünk! menjünk! Visszhangozták a többiek.

Persze, hogy erre a plébános elállott a szótól. Hamarosan felkaptak a kocsikra.

A hölgyeket Imre és Pista pólyázták be bundáikba és a nagykendőkbe. Kétségtelen, hogy ez a jog őket illette meg. Azután elindultak és folytatták az útjukat.

Dél előtt tíz óra múlt, amikor a könnyű hintó bejárt a Barkóék udvarára és megállott a veranda előtt. A batár jó messzire elmaradt.

A verandán teljes díszben felöltözve fogadta Juci néni a vendégeket.

– Kedves Rajmánosné, Isten hozta! Számítottam magára. Kedves Boriskám, kedves galambom, de aranyos vagy! Hozott Isten! Te meg a kis Juliska vagy ügye? – szólt a Juliskához fordulva, aki hirtelen kezét csókolt neki. Téged is szeretettel fogadlak. És ezen üdvözlő szavak közben egymás után megölelte és összecsókolta a három vendégét.

– Manyákné! Magda! Hamar ide! Hozzátok be a bundákat és a kosarakat – rendelkezett Juci néni és bekísérte vendégeit a kellemes meleg vendégszobába.

Boriska és Juliska hamar kiosontak innen és besurrantak a leányok szobájába. Itt nagy zsvajkodás támadt.

Hogy a pogrányi galambok hogyan fogadták őket és hogyan ismerkedtek meg Juliskával: azt nem lehetett megtudni, mert az ajtót bereteszelték és nagyobb biztonság okáért a kulcsot is ráfordították.

Juci néni magára hagyta a Rajmánosnét, mert ezalatt a batár is bejárt az udvarra és neki a többi vendégeit is fogadnia kellett.

– Imre, kedves Imrém! Hála Isten, hogy itt vagy! Hála Isten, hogy szabad vagy! Nini, hogy megnőttél, hogy megemberesedtél. Három esztendeje, hogy nem láttalak! És milyen pompás ruhád van, igazi telkes gazdának való. Csakhogy itt vagy!

Megható volt a szeretetnek ez az ömledézése, amint ezek a ketten annyi bánat és aggodalom után most találkoztak s ölelték és csókolták egymást. Juci néni mint ha nem is látta volna a többieket, akik körülöttük állottak. De azután, amikor az öröme így kiujjongta magát: szeretettel üdvözölte és fogadta a többieket is.

– Imre te vagy itt a házigazda. Gondoskodjál a vendégeidről. Vezesd be őket az ebédlőbe és kínáld meg. Van ott egy kis papramorgó és harapni való is. Én utánanézek a többi vendégeinknek.

Magda a verandán egymás után lekefélté valamennyinek a ruháját. Legtöbb baja volt a német plébánossal, nem azért, mert nem értette a szavát, hanem azért, mert annak a kölcsönkért bundája szőrt eresztett.

Azután bementek az ebédlőbe és ott körülállották az asztalt. Jól esett ez, mert eleget ültek a hosszú úton. Imre jól adta a házigazdát. Szorgalmasan kínálta a papramorgót és a friss, töpörtyűs pogácsát, amely könnyű volt mint a hab. Volt is keletje.

Elmúlt így egy fél óra is és minél tovább teltek így a percek, – Ozoróvszky és Beretzky annál nyugtalanabbak lettek. Mind a kettőnek azon járt a gondolatja, hogy:

– Mi ez? – Mit jelentsen ez? – A mátkám elbujik előttem? Késlekedik, ahelyett, hogy elémbé röpült volna és tárt karokkal fogadott volna!

Nagysokára beléptek az ebédlőbe a Juci néni és a Rajmánosné. Leültek és beszédbe elegyedtek velük. Juci néni azonban csakhamar ott hagyta őket s néhány perc múlva a szomszéd társalgó szoba ajtaján lépett be ezekkel a szavakkal:

– Kérem a négy vőlegényt, csak őket, – menjenek be ide a társalgóba.

György és Pál beléptek oda és megdöbbenve megállottak, mintha gyökeret vert volna a lábuk. Egy káprázatos tűnemény, valami varázslat döbbsentette és állította meg őket.

A szoba közepén egymásba karolva szép, érsekujvári viseletben négy gyönyörű parasztlány állott. Ezek éppen úgy megdöbbsentek a négy daliás parasztleány láttára.

Ez a kölcsönös megdöbbenés csak egy pillanatig tartott. A másik pillanatban a négy ajakról egy-egy név hangzott el ujjongva, diadalmasan, mint ahogy húsvét szombatján diadalmasan felharsan a Glória.

– Klárika! Katinka! Boriska! Juliska! Gyuri! Pali! Imre! Pista!

És a két pogrányi galamb kitárt karokkal repült és odaborult ki-ki a párja keblére. A szerelemnek diadala, a nagy örömmel és boldogságnak dicshymnusza volt ez a néma ölelkezés. És egy pillanat alatt kitörölte szívéből a hosszú évek bánatát, szenvedését.

– Klárikám én édes szerelmem! – suttogta György a keblére boruló mátkájának és cirógatta a bársonyos arcát és a farkocsba font selymes haját olyan gyöngéden, mintha csak liliomszirmot simogatott volna.

– Klárikám! Angyalom! – Azt akartam kérdezni tőled, hogy hozzám jössz-e most, hogy jobbágy sorba jutottam? – De az öltözeted már megfelelt erre.

– Gyuri! Kedves Gyurim! Az vagyok, ami te vagy! és oda megyek, ahová vezetsz! És ne gondold, hogy egy pillanatig is haboztam, amikor megtudtam, hogy csak így szabadulhatsz meg. Nem a rangodat és a kurucnemes voltodat szerettem! Téged szerettelek meg és szeretlek szívéből. És egymást szeretve mint egyszerű földművesek a nádfedelese kunyhóban is boldogok leszünk!

– Most így gondolkodol drágám, – de nem fogod-e később megbánni?

– Soha! A földműves ember munkája olyan szép! A legszebb kézimunka. Szánt, vet, arat a legszebb templomban, az Isten égboltja alatt és társalog az Istennel. Hozzá fohászkodik, tőle kér áldást a munkájára és neki köszöni meg az áldást. És ha este a szerelmes hitvese letörli a homlokáról a munka verejtékét: nyugodtabban alszik kemény nyoszolyáján, mint a nagyon sok mágnás a selyempárnákon.

– Honnan veszed ezeket a gondolatokat édes gyönyörűségem?

– A szívemből veszem. És most mindjárt azt is meg akarom mondani, hogy te se fájlald a nemességedet. A jobbágy sorban is nagyon hasznos életet élhetünk. Én az én egyszerű leányszemmel úgy fogom föl, hogy valamennyien egy nagy családnak, a nemzetnek gyermekei vagyunk. Ennek a törzse a kezemunkájával dolgozó nép. Ha erős ez a törzs: erős a nemzet is. Ebben a törzsben mi ketten csak egy ismeretlen, kicsike sejt leszünk, de önmagunkban meg lesz az a tudatunk, hogy egy parányi rezgéssel a törzs erejéhez mi is hozzájárulunk. És a magunk egyszerű kis világában boldogok leszünk. Óh György! óh én kedves uram! – Így jobbágysorban is boldogító üdv lesz nekem az élet veled!

– Igen! – az lesz nekem is veled drágám! Te rajongó idealista! – Te okos, aranyos kis filozofus. Neked szentelem egész életemet és lelki erőm legjavát, hogy méltó lehessen a szerelmedre! – de nézd csak angyalom egy szép török gyűrűt

hoztam neked. A volt generálisom Vak Bottyán küldi neked. Azt mondotta, hogy egy szultána viselte. Add ide csak a balkezedet, hogy tegyem rá az ujjadra.

– Jaj de remek! De gyönyörű! Ezért, egy külön csókot kapsz, nesze még egy, – te kuruchősöm! Megőrzöm, ez lesz az Ozoróvszky nemzetség egyik legszebb erekléje.

A szoba másik sarkában Katinka és Beretzky örültek egymásnak és ölelgették egymást.

– Katinkám! kedves mátkám! de nagyon szeretlek! – Szeretsz-e te is? És kellem-e neked ebben a paraszt ruhában?

– Óh te kishitű ember te! – te édes, nagy Palkóm te! Hányszor mondtam neked, hogy szeretlek! És nem látod, hogy a ruhám is azt mondja, hogy nagyon szeretlek. Hogy az leszek ami te vagy! Hogyan mondjam hát meg, hogy kellesz!

– Úgy drágám, hogy még egy csókot adsz.

– Adok, adok! – Tízet is adok, te telkes gazda te! És adta is és alighanem több volt a tíznél.

– De mond csak aranyos Katinkám, nem fáj a szived egy kicsit, amikor a kisasszony-ruhát levetetted?

– Nem fáj! Egy csöppet se fáj. Mert én mindig azt tartottam, hogy egy jó módú parasztasszonynak, aki szereti az urát és akit az ura szeret, – a legjobb sora van a világon. Nem kell feszes vizitekbe járnia. Nem kell senki előtt alázkodnia és komédiáznia. Nem bántja a nagyravágás, nem szekírozzák az úgynevezett társadalmi kötelezettségek. Olyan úrinő a maga portáján, hogy a királyné sem különb a maga országában. Előre is örülök annak, hogy ha majd menyecske leszek. Bekötöm a fejem piros, babos selyemkendővel, végig járok és parancsolgatok a portánkon. Körülnézek és azt mondom: – Köszönjétek ludak! én már asszony vagyok!

– Jaj aranyos Katinkám! – Hiszen ebben a ruhában még aranyosabb, még enivalóbb vagy! Jaj de szeretnélek most az ölembe kapni és vinni, – vinni meszsziire. Ujvárbá a portánkra, – édes Katinkám!

Ekkor Katinka hirtelen kirántotta magát a vőlegénye karjaiból, hátra lépett és nagyon komoly tekintettel így szólt Pálhoz:

– Hallja kend! – Mától kezdve más a rend!

– Kend? – És más a rend? – hüledezett Pál és ijedten kérdezte:

– Csak nem bántottalak meg drága Katinkám?

– Igenis megbántott és jegyezze meg, hogy mától kezdve én nem vagyok kendnek a Katinkája!

– Kendnek! És nem az én Katinkám? – Hát akkor kicsoda és micsoda?

– Kata vagyok! És néha, amikor maga, nagy buksi, nagyon jól viseli magát, – leszek... Katka.

– No hát ha ez a rend: akkor azt mondom, hogy... gyere Kata! és át akarta karolni a derekát.

– Mi kő ember? – megyek már no! – és a nyakába ugrott Pálnak.

– Katkám! kedves drága Katkám! Úgy megijesztettél. Ezért most megbüntethetnélek, de hogy lásd, hogy milyen jó urad leszek én, – megjutalmazlak,

ahelyett, hogy – büntetnélek. Nézd csak drágica! – valami nagyon szépet hoztam neked. Ezt a gyűrűt hoztam neked. Rákóczi fejedelem saját kezéből kaptam. Neked küldi.

– Jaj de nagyon szép! Jaj de nagyon szeretném a fejedelmet megcsókolni. Téged csókollak meg helyette, te kedves, ujbári telkesgazdám! – Jaj de szúr a bajuszod. Te Pál ezentúl úgy viseld magad, hogy te leszesz az ujbári Beretzkyek őse! Én leszek az ősanjuk és ez a gyűrű lesz nemzetségünk ereklyéje.

– Ne izgass Kata, mert engem ugyse, – az ölembe kaplak.

– Ember legyen esze! – Most még nem szabad!

Imrét is elkábította hugainak és Boriskának parasztlányos ruhája, de csak egy pillanatra, mert a másokban már a karjaiba zárta, ölelte és csókolta a Boriskáját. Pista pedig a Juliskáját karolta át s ez egy kicsit szégyenlősen, de mégis engedelmesen és boldogan borult a keblére.

A szerelemnek a diadala volt ez. Örvendeztek, ölelkeztek, incselkedtek, enyelegtek, ki-ki a maga párjával.

Ez az enyelgés eltartott volna délig is, ha Juci néni rájuk nem nyitotta volna az ajtót.

Nini! Mintha ő is megfiatalodott volna és megszépült volna az örömtől. Egy picurka ránc sem volt az arcán és semmit, de semmit sem emlékeztetett a félelmes sárkányra.

– Kedves galambjaim! Megzavarlak. Most már örültetek egymásnak. Most egy kicsit hagyjátok abba a turbékolást. Most menjünk mindnyájan a templomba hálát adni az Istennek a múltakért és áldást kérni a jövőre.

Nagyon rangos és mutatós volt a menet, amint a templom felé tartottak.

Elől ment a négy mátkapár, sorba egymás után. A négy daliás parasztleány ezüstgombos dolmányban. Olyan büszkén léptek ki, mintha most is kevély kurucok volnának. A négy parasztlány pedig olyan káprázatos tünemény volt, hogy az öreg Zobor és az ormóttan koloni hegy, a Zsibrica elbámulták magukat, amint rájuk esett a tekintetük. Rajmánosné negédesen lépkedett utánuk és élénken beszélgetett kísérlőjével, a kerndorfi plébánossal. Bezárta a menetet Juci néni sötétlila, nehéz, brokátselyem ünneplő ruhában. Nagyon komoly beszélgetést folytatott a Gáborral, aki ezen ünnepélyes alkalomra díszes futár ruhájában húzta ki magát. Most tűzte fel először az érdemrendjét és büszkélkedett vele.

Faluszerte megbámulták őket a népek. Egyik-másik öregasszonynak tátva maradt a szája és az olvasóval átkötött imakönyve kiesett a kezéből.

– Nini komámasszony! Hiszen ezek a Barkó kisasszonyok! Ugye hogy azok? – Alig merek hinni a szememnek. Mi a csoda lelte őket, hogy paraszt ruhába öltöztek és így mutogatják magukat? Nem jót jelent ez, most amikor más szegény leányok tunikát aggatnak magukra, akiket az meg sem illet. Mi minden történik most? – Már nem állhat sokáig a világ. – Így csodálkoztak és sopánkodtak.

Az istentisztelet után a templom előtti térségen összeverődött és rövid beszélgetésre megállott a falubeli urinépek. Ezek nem értették a dolgot és merő pajkoságnak és túlhajtott tréfának gondolták azt, hogy a Barkó lányok parasztöltözet-

ben jelentek meg a templomban és hogy parasztleányekkel veszik körül magukat, ők a híres pogrányi galambok, akik annyi uri kérészt kikoszorúztak.

Nagyon megnézték őket és a barátnőik kissé tartózkodva váltottak szót velük. Juci néni nyájasan köszöntötte az ismerőseit, mintha csak minden dolga rendben volna és nem tartotta szükségesnek, hogy magyarázatot adjon. Teljesen szabad tere volt tehát a találgatásnak, a gyanakodó kritikának és az ezekkel velejáró diszkriminációnak.

A mi társaságunk mindezekkel nem törődött és vidám hangulatban tartott hazafelé. György és Klárka elváltak tőlük. Beszéltek Cillyékhez. György kezét csókolni ment hűséges ápolónőjének, Liza néninek.

Cillyék már előbb hazatértek a templomból, teljesen díszben voltak felöltözve és a mátkapárral együtt mentek át Barkóékhoz.

Itt már gyülekezni kezdettek és csakhamar együtt voltak a meghívott vendégek.

Az ebédlőben meg volt terítve a hosszú asztal és tele volt virágdíszel. Minden vendég terítéke mellett repkény levélből, örökzöld, rozsmaringból és egy szál szegfűből kötött csokor volt. Az asztal közepén régi vázákban négy remek csokor pompázott és a széles asztalon két, keskeny fűzér futott végig a szép, nehéz, damaszk terítőn, repkény és örökzöld levelekből. Ez a sok szépvirág a késő őszi napon szinte oda varázsolta a virágos tavaszt.

Juci néni betessékelte a vendégeket az ebédlőbe és maga nyitotta meg a sort Cilly Ambrus karján. Ők ketten foglaltak helyett az asztalfőn. Ez a jog kétségtelenül őket illette meg.

A többiek is csakhamar körülülték az asztalt. Ekkor Cilly Ambrus fölkel, körüljártatta a tekintetét, – ezzel akarta figyelemre felszólítani a társaságot. Az arcának ünnepélyessége elárulta, hogy komoly szándékai vannak.

Nem volt erős oldala neki a szónoklás, kevés alkalmat is volt hozzá. Mégis talpraesett volt a beszéde, valahányszor felszólalt. Az a fogása volt, hogy lehetőleg rövidre szabta a mondókáját és ez a fífikája mindig bevált.

„Tisztelt vendégkoszorú!” Ekkép kezdett bele és egyet köszörült a torkán. Erre valamennyien felállottak és feszülten figyeltek. „Nagy ünnep van ma itt a tisztelt Barkó család uri házában. A család két szép virágszálának, az én kedves két gyámleányomnak, Klárikának és Katicának gyűrűváltását ünnepeljük.”

„Kedves gyámleányaim! – Ha most az elhalt édes szülőitek megjelenének közöttünk és reátok, a ti sugárzó arcotokra tekintenének: de nagy volna az ő öröme és de nagy hálával vennék körül Judit nénéteket, hogy titeket, zsenge gyermekkorban árván maradtakat a keblére ölelt, igaz anyai szeretettel fölnevelt és minden jóra megtanított. Ők nem jöhetnek ide, de az ő hálájuk itt van, itt a ti szívetekben és én tudom, hogy nem is fog onnan kimúlni soha!”

„Nemsokára el fogjátok hagyni ezt a családi házat és jó nagynénéteket és követni fogjátok azt a férfiút, akit az Isten élettársatokul rendelt. Erre tesztek most ünnepélyes ígéretet a jegygyűrűvel. Mert a jegygyűrű záloga a szerelemnek, az egész életre szóló szeretetnek és a sűrű tartó hitvesi hűségnek. Ezzel a tudattal fogadjátok és viseljétek a jegygyűrűt.”

„Ti pedig ifjú barátaim, kedves György és Pál öcsém! soha el ne felejtsetek, amit most nektek mondok. Hiszem, hogy ez a jegygyűrű, amit a mátkátok most az ujjatokra húz, tiszta arany. De tudom, hogy sokkal tisztább, sokkal igazibb arany a mátkátok szive, amelyet elnyerni szerencsések voltatok. Így becsüljétek meg!”

„És most Isten nevében váltsatok gyűrűt és az Isten áldása legyen kötésteken.”

Cilly Ambrus nemesen egyszerű szavainak olyan hatása volt, mintha villamos áram járta volna át hallgatóinak szívét. Az asszonyok és lányok szemeiből könnyek peregtek, a férfiak kitörő lelkesedéssel éltették a két jegyespárt. Liza néni büszke örömmel tekintett fel a férjére, Rajmánosné pedig, az érzékenyszívű Rajmánosné, kicsi híja, hogy el nem ájult a meghatottságtól.

A két mátkapár egymás keblére borult és becéző, suttogó, édes szavakkal húzta fel a jegygyűrűt ki-ki a maga párjának ujjára.

Azután Klárika és Katinka egy adott jele, szívük intő szavára, oda borultak nagynénjük lábaihoz, átölelték a térdait, csókolták a kezét és szívből jövő szavakkal köszönték jószágát. És mindhármuk szeméből megindult a könnyek patakzása.

Juci néni szive mélyéig meg volt hatva. Összecsókolta két hugát és az egyik kezét az egyiknek a másikat a másiknak a fejére téve csak ennyit tudott mondani:

– Kedves galambjaim! – szeretlek és mindig szerettelek és szeretni foglak titeket! – Most átadom nektek a szülőitek áldását és az enyémet is.

Cilly Ambrus észre sem vette, hogy a következő pillanatban a két menyasszony elkapta és összecsókolta a kezét mielőtt visszahúzhatta volna. Azzal viszonzta ezt, hogy homlokon csókolta őket.

Ezután nagy kavarodás támadt. Valamennyien közrefogták őket és egymás után szerencsét kívántak nekik.

Ekkor már a Manyákné az ebédlőajtóban settenkedett és onnan nézte ezt a jelenetet. Már tükön állott. Attól félt, hogy megromlik az ebéd. Folyton kereste a Juci néni tekintetét s amikor végre találkozott a tekintetük: Juci néni intett neki, hogy hozhatja a levest. Erre Manyákné nagy illendőséggel megszólalt:

– Kezüket csókolom. Tessenek helyet foglalni, már jön a jó tyúkleves.

A tyúkhúsleves a falusi konyha büszkesége. Olyan a levesek között, mint a versenylovak között a már sokszor nyertes favorit. Ha jól van megfőzve le is konkurálja a Zuppét, bouillont, ragút, az előkelő ráklevest és a levesek minden féle fajtáját. És a Manyákné tyúklevese pompásan volt megfőzve. Kitűnő volt az ize. El volt találva a szózása és éppen megfelelő volt a forrósága. Amint behozták a tálakat: a jó leves párolgása olyan kellemes volt, mint valami zamatos illat.

Hozzá is láttak és megkezdődött az ünnepi ebéd.

Mikor a dión hizlalt, fölséges pulykapecsenyét a feldíszített tálakon behozták: megindult az elmaradhatatlan felköszöntők áradata:

Az öreg pogrányi plébános kezdette meg a sort. Azzal kezdette, hogy őt is benső kötelék fűzi a Barkó családhoz: a lelkipásztor és a hivei közötti kapocs. Együtt örült kedves hiveivel ezen az örömnapon, meleg szavakkal mondotta el,

hogyan nőtt meg naggyá a szemei előtt a két szép menyasszony és azzal fejezte be, hogy az Isten áldását kérte le rájuk és az egész Barkó családra.

A szebbnél szebb felköszöntők közül nagyon kedves volt Beretzkynak rövid felszólalása: Beleszótta Rákóczi fejedelem gyűrűjét és a saját menyasszonyát köszöntötte fel nevenapja alkalmából. Valamennyien kíváncsiak lettek és nézegették a szép smaragd gyűrűt és Klárikának töröktürkízes gyémántgyűrűjét.

Legérdekesebb volt a kerndorfi plébános felköszöntője. Nemcsak azért, mert németül beszélt, hanem azért is, mert beszéde tele volt könnyekig megható részletekkel és kacagtató ötletekkel. Úgy játszott az érzelmeken, mint az ügyes kántor az orgonán. Figyelemmel hallgatták és hol sírtak, hol meg nevettek a mondotakon. Persze Juliska is velük sírt és nevetett a többiekkel. Csakhogy ő egy szót sem értett a beszédből s azért gyakran elhibázta a tempót. Akkor nevetett, amikor sírnia kellett volna.

Késő délután volt már, amikor az ebéd véget ért és Juci néni asztalt bontott. Ekkor szép régi szokás szerint felállottak és utána mondták a pogrányi plébánosnak a rövid imádságot:

– „Aki ételt, italt adott, annak neve legyen áldott! Dicsértessék a Jézus Krisztus.”

Juci néni karonfogta Cillynét és Rajmánosnét és a maga szobájába vezette be őket bizalmas beszélgetésre és rövid szundításra.

Az urak bevonultak a társalgó szobába és ott pipára gyújtott, már akinek szokása volt.

A négy mátkapár a vendégszobába vette be magát és ott elhatározták, hogy az esküvőjüket és a lakodalmat a jövő év augusztus 16-án együtt és egyszerre fogják megtartani Érsekújvárott az Ozoróvszky házában.

Ez alatt a cselédség a Manyákné vezénylete alatt az ebédlőben leszedte az asztalt és újra felterítette ozsonnához és vacsorához.

Nemsokára megint együtt volt a társaság az ebédlőben. Ott csoportokra oszolva állottak, vagy járkáltak és beszélgettek. Még korán lett volna leülni az asztalhoz.

Nem tudni, hogy Cillynének magának jutott-e eszébe, avagy az asszonyok maguk között előre megbeszélték-e? – elég az hozzá, hogy Cillyné karján a Rajmánosnéval odaállott a négy mátkapár csoportjához, beszélgetni kezdtek velük, majd hirtelen így szólt:

– György öcsém! Pál öcsém! Kuruc korotokban olyan nótás legények voltak. Azt gondolom, hogy tudtok ti valami vőlegényes nótát. Ha tudtok, énekeljétek el közkívánatra.

– Ha csak nóta kell kedves Liza néni, az most is kitelik tőlünk, ha már nem vagyunk is kurucok.

Ezt mondvá György, átkarolta a Pál nyakát, az Imre pedig az Egyed Pistáét és elénekelték a vőlegények nótáját. Olyan jó kedvvel énekeltek, hogy bokáztak is hozzá. A négy menyasszony szemközt állott velük és az egész társaság körülállotta ezt a festői csoportot. A nóta dallamát nem kottázhattam le, de a szövege megmaradt az eszemben és így szól:

*Itt a gyűrű! Ujjamon a jegygyűrű!
Az én lelkem, azért olyan jókedvű!
Szabad már a mátkámat megölelnem,
Meg is teszem, ringatom az ölemben.*

*Add csak ide a gyűrűs kis kezedet!
Hagy csókoljak rajta százat, ezeret!
Add csak ide azt az édes kis szádat!
Hagy csókoljak azon is vagy hatszázat!*

*Ha ennyi csók talán nem is kellene:
Panaszkodjál, zúgolódjál ellene!
A bajon majd úgy segítünk angyalom:
Kicsi szádról a panaszt lecsókolom.*

– Vivát! kiáltották valamennyien és lelkesen tapsoltak.

– Nagyon szép volt, mondotta Liza néni. De nagyon szép volt az is, amit egyszer éjjel énekeltetek. Az van benne, hogy az angyalok cselédek a mennyországban. Énekeljétek el azt is.

– Ezt már hallották, – próbált szabadkozni Beretzky, de Cilly Ambrus pártját fogta az ő kedves Lizájának.

– Igaz! – de nem hallottuk mindnyájan! – És már a rómaiak is azt tartották, hogy: bis repetita placent! Csak énekeljétek el:

– Kérjük, halljuk, volt az általános felkiáltás.

– Ez a Beretzky nótája. – Ezt szokta énekelni, ha a Katkájára gondolt. Kezd csak rá Beretzky! Mondotta György és nyomban hangzott a szép nóta:

*Ha az Isten megfogadna bojtárnak,
Hogy millió csillagjára vigyázzak:
Valamennyit beterelném tehozád!
Nálad volna a csillagos mennyország!*

*Hej angyalok! szép mennybéli cselédek!
Veletek most hivatalt nem cserélek!
Dalommal a mindenséget bejárom...
Nyitra megye legszebb lánya a párom.*

De föllelkesítette ez a szép dal a társaságot! Cilly Ambrusnak is olyan jó kedve kerekedett, hogy ha cigány lett volna ott: bizonyosan táncba vitte volna a kedves Lizáját és ugyancsak megforgatta volna a Juci nénit, meg a Rajmánosnét is. Így, cigány nélkül, csak a taktust ütögette és hozzákapkodott a fejéhez, mint valamikor legénykorában szokta. Gáborban is annyira tüzelt a jókedv, hogy legjobban szeretett volna a nótázók mellé odaállani ötödiknek.

– Fiúk! Nagyon szép volt – szolt Cilly Ambrus. – Tudom, hogy akad nálatok több nóta is. Most telkes gazdák lettetek. Illik, hogy gazdanótákat is tudjatok. Lássuk és halljuk, hogy tudtok-e?

– Még hogy tudunk-e kedves bátyám! – De tudunk ám! Érsekujvár kedves nótatermő vidék. Úgy terem ott a nóta, mint a papréten a virág. Annyit fogtunk már el a magyar nép szájáról, hogy ha bele kezdünk: nem is tudjuk abba hagyni. Még

meg is unják. Hogy ez meg ne történhessen, kikötjük hogy most csak hármat dalolunk el. Mondotta György és rákezde:

*Gazda leszek telkes gazda,
Nekem terem a barázda,
Lovam, ökröm lesz énnékem
S aranyos kis feleségem.*

*Oda viszem a telkemre,
Ide borul a keblemre,
Szántok, vetek, vigan élek!
Vicsipánnal sem cserélek.*

*

*Az ujjvári bástya alatt
Fut a labanc, futva szalad.
Elgázolta a vetésem,
Gazda pajtás legyünk résen!*

*Ledűlt vetés majd föllendül,
Erőt kap a termő földből.
Ne szomorkodj gazda pajtás!
Lehet még majd jó aratás!*

*

*Nem keverek lendekeket a kölesbe! – kölesbe!
Nem dolgozom senki földjét felesbe! – felesbe!
Szántok, vetek, aratok a magamén! – magamén!
Legjobb búza, legszebb asszony az enyém! – az enyém!
Hogyha künn a gúgi réten kaszálók – kaszálók:
Széna rendek ringanak, mint az álmok – az álmok.
Feleségem kihozza az ebédet – ebédet!
Gúgi réten hej de szép is az élet – az élet!*

Óriási hatásuk volt ezeknek a daloknak. A menyasszonyok odaugrottak a vőlegényeikhez és csipkefodros, rövidujjas karjaikkal átfonták a nyakukat. Az egész társaság tapsolt és ujjongott. Mindannyian zajosan követelték:

– Még egy nótát! még egy gazdanótát!

A legények a sok kérlelésre nem tudták, hogy mit csináljanak? daloljanak-e még? De mielőtt az új nótába belefogtak volna: beosont a Manyákné, az ünneprontó Manyákné s odasúgta a Juci néninek, hogy már fertály hatra van, már hozni kell az ozsonnát. És Juci néni ismerve a programot, azzal vetett véget a további nótázásnak, hogy belekarolt az erősen ujjázó Cilly Ambrusba s hangosan mondotta:

– Nagyon szép volt, de most már ozsonnázzunk! – És elfoglalta a helyét az asztalfőn.

Bizalmas körökben az ozsonna hangulata még kedvesebb szokott lenni, mint az ebédé. És hogy ebben, a jókedv igen magas fokára felhangolt társaságban valóban kedves volt: azt mindenki bátran elhiheti anélkül, hogy én esküt tegyek rá.

A jókedvű vendégsereg nem törődött azzal, hogy már rég lesötétedett, hogy

mulik az idő. És ha valaki rágondolt volna is arra, hogy ugyan úr Isten – hány óra is lehet már? – nem kapott volna választ erre a gondolatára, mert az ebédlőben nem volt óra.

Úgy vagyunk az órával, hogy az rendszerint nagyon kedves jószág. Majdnem olyan, mint egy eleven háziállat. Folyton ketyeg és dorombol az ember fülébe, hogy kety-kety, kety-kety és tik-tak, tik-tak. Megméri az időt és majdhogynem társalog az emberrel. Negyed óránként szorgalmasan megmondja, hogy most mennyi az idő. Olyan is van, amelyik kukorékol, vagy kakukol, sőt olyan is, amelyik lágy muzsikával kedveskedik az embernek. De ez a kedves jószág néha nagyon alkalmatlan és kellemetlen is tud lenni. Figyelmezteti, idegesíti, fellármázza és elriasztja a vendéget. A korcsmában mulatozó férjem-uramnak pedig bele süvít a fülébe, tizenkettőt üt, mintha kalapáccsal ütné a fejét és rákiabál:

– Ember már éjfél van! takarodj haza, mert megszid az asszony!

Azokban a boldogabb időkben, amikor a vendéglátás még nem ment esemény-számba, hanem mindennapi, kedves dolog volt s amikor a kedves vendég kocsi-jából, – akár tetszett, akár nem, – kiszédtek a kerekeket: gondoskodtak arról is, hogy az óra vendégség idején ne kellemetlenkedjék és ne riogassa a vendégeket.

Barkóéknál most az ebédlőből, társalgóból s a vendégszobákból egyszerűen kilakoltatták az órákat és felaggatták a konyhába, a kamrába, hogy üssenek, kakukoljanak, muzsikáljanak, bomoljanak és kiabáljanak ott egymásra, ahogy kedvük tartja. A vendégek tehát az idő előrehaladásának szempontjából teljesen tájékozatlanok voltak.

Boriska szemben ült az ebédlő ajtajával és minduntalan nyugtalanul tekintgette oda. Az ozsonna még javában folyt, amikor nesztelenül felnyílt az ebédlő ajtaja és titkolódzva megjelent ott a Manyákné, megint az ünnepontó Manyákné és ujjaival hetet mutatott a Boriska felé. Azután épp oly nesztelenül eltűnt és betette az ajtót.

Boriska azonnal fölkelte és észrevétlenül kiment az előtornácre. Egy percre ráutána ment az Imre és a három menyasszony és vőlegényeik feltűnés nélkül kiszállingóztak. Ott az előtornácban a vőlegények öleléssel és édes csókokkal elbúcsúztak a menyasszonyaiktól.

Ezek pedig csakhamar egyenként visszasurrantak az ebédlőbe a társalgó szobán keresztül. Senkinek sem tűnt fel a dolog. Azt sem vették észre a halvány gyertyafénynél, hogy a menyasszonyok szemei egy kicsit ki voltak sírva. Csak a Juci néni és a Liza néni tudták, hogy kikisérték a vőlegényeiket, mert ezek mint jól nevelt fiúk, tőlük már az ozsonna előtt elbúcsúztak.

Az udvaron pedig a veranda előtt indulásra készen állott a batár. Szép, holdvilágos este borult a tájra s az utasoknak nem kellett attól félniök, hogy eltévesztik az utat.

A batár előtt a négy legénynek Manyákné állotta el az útját.

– Kedves Pál úr! Kedves György úr! Imre úrfi és Pista úrfi, ha megengedi, hogy így tiszteljem, engedjék meg, hogy én is meggratuláljam magukat. Isten éltesse és adjon boldogságot maguknak és a mátkáiknak. De Pál úr és György

úr, maguk hogy megváltoztak! Milyen derék magyar emberek lettek magukból! Ki hitte volna!

– Ugye Manyák nene nagy latrok és lókötők voltunk azelőtt? – Ne is tagadja, ugye ezt akarta mondani? – incselkedett Pál a Manyáknéval.

– Dehogy azt! Dehogy azt kedves Pál úr! Csak ne csavarja el a szavamat. Csak azt akartam mondani, hogy ez a szép ujbári ruha nagyon szépen ruházza magukat. Olyan módosak és magyaremberesek benne. De a lelkeimnek a kisasszonykáknak is szörnyen illik az ujbári magyar ruha. Már hetek óta abban járnak. Mert, tetszik tudni, a Gábor tisztelendő barát már több mint egy hónapja itt járt, az hozta meg a hírt, hogy a primási herceg fölfogadta magukat telkes gazdáknak. Akkor aztán nyomban Ujbárba szalajtották a Mátyást a Rajmánosné nagyszasszonykához és Mátyás titkokban elhozott két rend ujbári lányos ruhát. Egy ünneplőt és egy dolgosat. Arról nézték le és varrták meg a kisasszonykák a maguk ruháját. Jaj de aranyosak benne. De aranyosak! És hogy dolgoznak! Sütnek, főznek, mosogatnak, úgy, hogy én sokszor mondtam is: akkor minek vagyok én itt? – Reggeltől estig dolgoznak és minden munkába bele állanak. Kenyeret dagasztanak, teheneket fejnek, vaját köpülnek, ruhát mosnak, még szapulnak is. És a munka közben folyton nevetnek, ugrándoznak és hol engem, hol a Judit kisasszonyt kérdik, hogy jól csinálták-e a munkát? És egész nap nem áll be a szájuk és nem fárad ki a torkuk. Egyre nótáznak. Nem is tudom, hogy honnan veszik azt a sok nótát.

– Ejnye Manyák nene, mondja csak, hogyan nótáznak? Mit énekelnek? Faggatták Manyáknét egyszerre Pál és György.

– Megmondhatom, mert egy hónap óta minden nap hallom, nem csoda, hogy az eszembe ragadt. Ezeket dalolják:

*– Ujbári menyecske leszek én,
Az uram kedvében járok én,
Ő vele megyek a munkába,
Nem eszem kenyerét hiába.*

*Ha kimegy az uram a határba:
Én viszem az ebédet utána,
Leülünk a széna rakásra,
Mintha ott kincs volna elásva.*

*Patyolat kendőmet leterítem
Uramnak jól ízlik a főztem.
Megölel, megcsókol s ez alatt
Messziről ránk szól a pity-palatty.*

*És amint ránézünk egymásra
Az a kincs nincs is már elásva!
Itt van a szemünkbe, szívünkbe:
Szerelem, boldogság a neve.*

*Ha otthon dolgozom a portámon,
Megölel az uram nem bánom.
Portámon nagy az én hatalmam,
Dologért csók az én jutalmam.*

– Ejnye Manyák nene! Kedves Manyák nene, de nagy örömet szerzett, hogy ezeket elmondotta. Hagyja csak a kisasszonykákat hagy daloljanak és dolgozzanak. Csak arra vigyázzon, hogy meg ne ártson nekik a sok munka. Még soká lesz a lakodalmunk. Csak a jövő nyáron. Arra majd magát is meghívjuk.

– Nem is volna szép, ha kihagynának. Nem is tanácsolnám, mert akkor...

– Ugyan mit tenne akkor Manyák neve? Talán megrontana?

– Isten ments! Én soha sem tudnék rosszat tenni, vagy rosszat kívánni maguknak. Csak azt látnám, hogy nem becsülnek és abbahagynám a barátságot.

– Dehogy nem becsüljük! Szó sem lehet arról, hogy a barátságot abbahagyjuk! Itt a kezem, hogy ott lesz a lakodalmunkon.

Mind a négyen kezét szorították a derék Manyáknéval. Azután beültek a báltárba, elhajtattak és csak a nagykéri plébánia udvarán állottak meg.

A nagykéri plébános magyaros szíveséggel fogadta őket és pompás vacsorával és saját termésű, jó, nagykéri borral megtraktálta és jó szállást készített nekik.

A többiek pedig sokáig együtt maradtak az ebédlőben. Gábor igyekezett az elszontyolodott, négy menyasszonyt mulattatni és felvidítani, de ez az iparkodása most nem igen sikerült.

A német plébános teljesen boldog volt, mert érezte, hogy szívesen látják és nagyon megbecsülik. Szeretetreméltóságával és kedves modorával ezt meg is érdemelte. Sokat foglalkozott a Juci nénivel és folyton rajta volt a szeme a négy szép menyasszonyon, mintha csak az arcvonásaikat le akarta volna rajzolni emlékezetének lapjaira. Néha néha elővett a zsebéből egy úti naplót és jegyezgetett bele valamit, de csak olyan hanyagul, mintha a ceruzájával játszadozott volna. Egy szó-val sem árulta el senkinek, hogy miért is kívánczozott olyan nagyon a gyűrűváltásra. Cillyékkal is teljesen összebarátkozott s azok szívesen adtak éjjeli szállást neki is és Gábornak is.

Másnap reggel Klárka hamarabb kelt föl, mint a nővére. Papirost vett elő és nagyon elgondolkozva írt valamit. S amikor elkészült az írásával: odaszólt a nővérének, hogy hívja be a szomszéd szobából a Boriskát és Juliskát. Ezek azonnal bejöttek. Klárka figyelmeztette őket, hogy egy nagy tartozásuk van. Ezt le kell róniok, még pedig haladéktalanul. Meg kell köszönniök a hercegprímásnak, hogy meghallgatta az ő alázatos könyörgésüket.

– Én már meg is fogalmaztam a hálaánk feliratát. Ide figyeljete felolvasom. És bíráljátok meg, hogy tetszik-e és elküldhetjük-e?

És Klárka felolvasta s amikor a végére ért, mind a három társa átölelte és össze-vissza csókolta őt. Mind a hárman egyszerre beszéltek:

– Jaj de szép! Nagyon szép! Ilyen szépen csak te tudtad megírni. Mégis csak te vagy a legokosabb közöttünk. Neked jutott az eszedbe ez a hálafelirat és ezt csakugyan most a legelső napon kell kifejeznünk. Később, hetek múlva már nem is volna értéke.

Pedig Klárikának a boldogság ezen óráiban a hálafeliratot nem is volt nehéz szépen megfogalmaznia, mert csak azt vetette a papírra, ami a szívében volt, hogy „soha el nem múló hálánk, nagy örömünk és boldogságunk Alleluját zengenek a szíünkben...”

Boriska letisztázta a hálafeliratot, amely ezekkel a szavakkal végződött: kegyelmes és áldott, jó földesurunknak örökre háladatos gyermekei és hűséges jobbjai, a négy boldog menyasszony Klára, Katinka, Boriska és Juliska.

Most csak az a kérdés, hogy hogyan küldjék el? – hogy a hercegprímás mielőbb megkapja.

Amint arról tanakodtak: rövid búcsúlatogatásra beszélottak a német plébános és Gábor barát.

A négy menyasszony nagy örömmel fogta közre Gábort, hogy ez nem tudta elgondolni, hogy mi lelte őket.

Úgy megörültek neki, hogy majdnem összecírógatták és egyszerre beszéltek hozzá:

– Kedves Gábor barátunk! – Jaj de kapóra jön! – De jó hogy még el nem ment. Nézze csak köszönő levelet írtunk a hercegprímásnak. Vigye el! – Vigye el! Ugye elviszi?

– Szívesen elviszem kedves hugaim. Legalább az is leszek, ami még nem voltam: kedves galamboknak és szerelmeset mátkáknak stafétája.

Gábor nagyon okos dolognak tartotta, hogy a menyasszonyok most azon melegeben hálafeliratot küldenek és nagyon kapóra jött neki ez a levél. Ennek átadásakor kitűnő alkalmat lesz arra, hogy elujságolja Ő Eminentiájának a kezdő telkesgazdák vergődését, a kerndorfi plébánost és ennek aranyait és kánonjogi fejtegetéseit. Juliska kézfogóját és a pogrányi gyűrűváltást. Előre örült ennek és biztosra vette, hogy mindez nagyon fogja Ő Eminentiáját érdekelni.

A német plébános ezalatt Juci nénivel és Rajmánosnéval beszélgetett, hogy búcsúzni jött tőlük és már búcsúzott is. A menyasszonyoktól pedig azzal köszönt el, hogy el fog jönni a lakodalmukra, mire ezek őt szívesen invitálták. Azután mind a ketten eltávoztak, Gábor a hálafelirattal a zsebében.

A menyasszonyok magukra maradtak és kedves napokat töltöttek el meghitt, bizalmas együttlétben. Mert Juliskát mindjárt az első napon megszerették, szívébe fogadták és mindenbe beavatták.

Folyton súgtak-búgtak, hiszen közös volt a nagy örömük, a boldogságuk, a jövőendő sorsuk. Ezekről beszélgettek, nem csoda, hogy tömérdek mondanivalójuk volt.

A negyedik napon reggel Rajmánosné, Boriska és Juliska haza utaztak. Hogy a hosszú búcsúzkodás alatt mennyi kedveskedő szó, mennyi csók és ölelés fogyott el és hogy az érzékenyszívű Rajmánosné mennyi könnyet potyogtatott el: azt csakugyan nehéz volna megszámolni. Még a kemény szívű Manyákné is meg volt hatva, mert Boriskát és Juliskát is nagyon megszerette. Rajmánosnét azonban ki nem állhatta. Féltékeny volt rá. Attól félt, hogy a Judit kisasszonynak és lelkeinek a kisasszonykáknak szeretetéből elkaparint előle egy darabot.

A gyűrűváltás híre pedig gyorsan elterjedt s nagy feltűnést és csodálkozást kel-

tett megveszte. Nagyon csodálkoztak az emberek azon, hogy a híres, szép Barkó lányok, a pogrányi galambok parasztruhába öltöztek és parasztlegényekkel gyűrűzték el magukat. A történet részletei azonban lassankint kiszivárogtak és amikor kitudódott az is, hogy a két vőlegény, a két érsekújvári telkes gazda nem más, mint Rákóczi villámának, egykoron Nyitra vármegye büszkeségének Ocskay brigadérosnak két legvitézebb volt katonája, – a híres Ozoróvszky és Beretzky: a csodálkozás teljesen elnémult s elfogadhatónak és természetesnek találta mindenki a Barkó lányok választását.

Mert azokban a daliás időkben a személyes bátorságnak, vitézségnek és a kuruc dicsőségnek még nagy értéke volt.

XIII. FEJEZET

Épül a hajlék

A házépítés nagy feladat, nagy gond. Nem csak pénz kell hozzá, hanem sok minden egyéb is, hogy jól üssön ki.

Simor János egykori, nagynevű hercegrímásnak sok jellegzetes, jó mondása volt. Ezek egyikében a házépítés is előfordul. Azt szokta volt mondani: „Az okos ember jól építi meg a házát, jól nőül és jól neveli a gyermekét.”

Szerinte tehát az okosságnak is van köze a házépítéshez. És van a dologban valami, mert nem egészen egyszerű és nem mindennapi dolog kikalkulálni, hogy a ház az építkező viszonyainak, élethivatásának, izlésének, kényelmi szükségleteinek és egyéb kívánalmaknak nemcsak most, hanem a jövőben is megfeleljen.

Abban az időben a telkes gazdák házai egészen egyszerűek voltak. Azok felépítéséhez nem volt szükséges mérnöki tudomány. A legtöbb gazdaember a maga természetes eszével s egy kis segítséggel maga építette el a házát, mint ahogy a fecskepár maga rakja meg a fészket.

A házépítés tehát a négy fiatal telkes gazdának nem okozott valami túl nagy fejtörést. Nagy segítségükre volt ebben is a jó barátjuk, a Gábor.

Mialatt ők szántottak-vetettek: azalatt Gábor megcsinálta a terveket. Nem is volt az neki nagyon nehéz, mert mintának vette az édesapja házát. Ennek tervét is annak idején ő csinálta. Csak az istállókat és félszert és pajtát vette nagyobbra és juhaklot is tervezett hozzá. Mert egy egész telkes gazdának több az állatja, több a járóműve és a terménye, mint a féltelkesnek. És a nagy portán mindez bőségesen elfért.

Esténként megvitatták ezeket a terveket s el is fogadták és megegyeztek abban, hogy egészen egyformára építik fel a házukat.

Mikor a tervekkel tisztába jöttek, Gábor barát sokat tanakodott az uradalmi kőműves pallérral. Egy szép októberi napon kiment vele a helyszínére, a kihasított és a kikarózott portákra és nyomban kimérték a házak alapjait.

A kőműves pallér megvizsgálta a talajt és azt találta, hogy ott majdnem másfél lábnyi a homokréteg, csak azután kezdődik a szilárd agyagtalaj. Kereken kijelentette, hogy erre a homoktalajra falat tömni nem lehet, hogy a falak alá téglalapot kell rakni és hogy minden ház alapjához legalább hatezer darab téglalap kell.

Ezen azután megakadtak, mert az új gazdáknak nem volt téglájuk. Gábor meghagyta a kőmives pallérnak, hogy az alapokat mind a négy háznál csak ássa ki és ássák ki a négy pince gödrét és a négy kútát is. Mire ezzel elkészülnek, – addigra ő visszajön.

Gábor Pozsonyba sietett. Ő Eminentiája érdeklődéssel hallgatta végig a jelentését s az utóbb történeteket és amikor Gábor látta, hogy az egyházfejedelem jó hangulatban van: előhozta azt, amiért tulajdonképpen Pozsonyba sietett.

– Az új jobbágysai kegyelmes uram nagy bajban vannak, nagyon rossz helyen kapták ki a beltelküket. Az a talaj ott csupa homok, csak úgy építhetik ott föl a házukat: ha téglából alapot raknak a falak alá. Ezen a bajukon csak kegyelmes Eminentiád segíthet, mert a város téglavetője a háború kezdete óta szünetel. Kegyelemes Eminentiád téglavetőjében pedig nagyon sok kiselejtezett és törött téglát van, amit értékesíteni úgy sem lehet és ami ott csak útból van. A fundamentum pedig egészen megfelelne. Mindegyik házhoz valami tízezer ilyen másodosztályú töredezett téglát kellene. És abban is csak kegyelemes Eminentiád segíthetne rajtuk, hogy a házat náddal befödhessek. Kegyelemes Eminentiádnak a Csörgőben, Ógútán és Lándoron annyi nádja van, hogy a fele többnyire ott rohad. Ott ők feléből vághatnának maguknak amennyire szükségük van. És azt az uradalmi ökrösszekerek a tél folyamán be is hordhatnák. Ez jó volna az ökröknek is, mert a sok állástól télen sokszor megfájdul a körmük. Kegyeskedjék megengedni, hogy a jószágigazgató úrtól a téglára és a nádra rendelést kérhessek.

Erre a bíbornok nem szólt semmit. Azt se mondotta, hogy megengedi, – azt se, hogy nem engedi. Egyszerűen hallgatott.

A hallgatásra a római jognak kétféle értelmezése van. Egyszer azt mondja, hogy *tacere non est consensus* – a hallgatás nem beleegyezés; másodszor pedig azt mondja, hogy *qui tacet, consentire videtur*, – aki hallgat, beleegyezni látszik.

Gábor barát a második értelmezéshez tartotta magát és a jószágigazgatónál kiállítatott egy utalványt a négy új telkesgazda részére egyenként tízezer másodosztályú és cirka ötezer törött téglára és egy másik utalványt annyi feles nádra, amennyire szükségük van.

A sok téglát a közelfekvő uradalmi téglavetőből nagy sietséggel beszekerették a portákra és nyomban hozzá láttak az alapok és a pincék építéséhez. A tél beállta előtt készen is voltak ezzel a munkával. Azután az alapfalakat és a pincéket vastagon behányták muruggyával, hogy a tél fagya ne tegyen kárt bennük. Legutoljára rakták ki a kutákat. Ezeket nem kellett betakarni, mert a kút kirakásához vakolat nem szükséges.

Az építési munka tehát egész lendülettel megindult. Esténként vacsora közben és után megbeszélték, hogy mennyire haladtak? – Mit csinálnak majd holnap? – Mert a gazda ember élete olyan, hogy csak a vacsorát eheti meg kissé nyugodtabban és csak akkor jut ideje arra, hogy a dolgairól elbeszélgessen.

Máté gazda úgy tekintette fiatal gazdatársait, nemcsak a leendő vejét, hanem a többiekét is, amióta nála kosztoltak, mintha a családjának tagjai lettek volna. Esténként elbeszélgetett velük a gazdálkodásról, elmondotta nekik a tapasztalatait és ellátta őket tanácsokkal. Kétségtelen, hogy sokat tanultak tőle. Tetszett

önmagának abban a szerepben, hogy ezeket az ujoncokat most ő avatja be a földmívelés és gazdálkodás mesterségébe. Az volt a mottója és ezt folyton hangoztatta: Minden munkát jól és a maga idején. Egy este így szólt hozzájuk:

– A téglá behordásával már elvégződtek, a falak töméséhez szükséges agyagos földet ott találjátok a közel eső agyagbányában és a nád is már mintha megvolna, de az épületfából még egy szál gerendátok sincsen. Ezt most kell beszereznetek, hogy a tél folyamán ki lehessen faragni. Tudom, hogy pénzetek nincsen rá, de hát kell hogy legyen. Pistának, a leendő vőmnek a részét én fizetem, a te részedet Imre öcsém, fizesse a leendő apósod. Nektek pedig György és Pál öcsém kölcsön adok mindegyiteknek ötven aranyat a törvényesnél egy százalékkal kisebb kamatra, becsületszó mellett, hogy öt esztendő alatt kamatostól megfizetitek. Tanácsolom pedig, hogy mielőbb menjetek Vágvecsére épületfát venni. Elég, ha ketten mentek, akik jobban tudtok a fához.

Másnap mind a négyen elmentek az uradalmi ácsmesterhez a tervekkel. Ez pontosan kiszámította nekik, hogy mennyi és milyen fenyőre, mennyi horogfára és mennyi deszkára s egyéb mindenféle fára van szükségük.

Harmadnap Ozoróvszky és Beretzky a Máté gazda könnyű kocsiján és öreg lovain útnak indultak. Kamocsára mentek. Ott Egyed Jánostól elkérték az Imrére eső rész árát és megbeszélték, hogy hogyan szállítják be a fát Ujvárbá.

Azután Szímőre mentek. Itt maguk mellé vették Pelikán asztalos és ács mestert és ennek fiát. Mert Pelikán nagyon értett a fához és Vecséről maga szokta Szímőre leszállítani a Vágon.

Már abban az időben is Vágvecse volt a fakereskedésnek nagy vidékre kiterjeszkedő központja. Találtak is itt mindenféle fát, amire csak szükségük volt.

A kiválasztott öt-hat öles vörös és fehér fenyő szálabból a kereskedő munkásai összeróttak nyolc talpat s ezekből két tutajt ácsoltak össze. A talpakra rakták el a sok horogfát, deszkát, lécet, a vályúknak való keményfa tönköket a kapubálványnak való nagy tölgyfa hasábokat, a félszerhez, juhakolhoz, jászolokhoz, ólakhoz szükséges keményfa oszlopokat és deszkákat, úgy hogy két-két talpon rajta volt az egy-egy házhoz szükséges faanyag.

Sokat vásároltak és készpénzzel fizettek, – azért a kereskedő nagyon előzőkeny volt velük szemben és két tapasztalt tutajost is adott melléjük. A két tutajt azután leúsztatták a Vágon s ennek Kamocsához legközelebb fekvő alkalmas partján szerencsésen kikötöttek.

Egyed János sok fuvarost fogadott, majdnem a fél falut. Ezek azután a témérdek fát szekerekre rakták és Csölle Máté nagy kertjében azon mód lerakták négy nagy rakásra, amint a tutajokon felhalmozva volt.

Este, amikor a sok fa már mind ott volt a kertben: maguk között rövid, vidám áldomást tartottak. Csölle Máté megdicsérte Ozoróvszkyt és Beretzkyt, hogy ezt a vásárlást és szállítást okosan és ügyesen csinálták. Így legalább a vásárolt fát se ki nem cserélték, se meg nem lopták.

Most azután a sok agyagos földet kellett odateremteniök a portákra, amiből majd tavasszal a falakat megtömik. Most kellett ezt elvégezniök, hogy a tél fagya megporhanyítsa a földet, hogy jobban tömődjék és tartósabb legyen a fal. A föld-

bánya közel volt, egész erejükkel nekiláttak s reggeltől estig szorgalmasan szekeresték a földet. Együtt is volt nagy kupacokban a szükséges földmennyiség a fagy beállta előtt.

Mikor pedig a tél fagyja beállott, – kemény, durva munka várt rájuk: a nád-vágás. Megélesítették a szekercéiket és a kaszakésüket, négy munkást is vettek maguk mellé és tele tarisznyákkal vonultak ki Csölle Máté szekeren a nehéz munkába, Csörgő pusztára.

Birkus juhászgazda tudta már, hogy mi járatban vannak és ki is szemelte már a nagy nádas, amelyikben legszálasabb volt a nád. Barkó Imre jól ismerte azt a nádas. Birkus gazdának tehát nem is kellett kifáradnia, hogy megmutassa. A juhászgazda megmondotta nekik, hogy hol találhatnak gúzsra jó cigelka fűzfavesszőt, megkínálta őket jó rozspálínkával és az egész időre, amíg munkájuk tart, meginvitálta őket meleg vacsorára és éjjeli szállásra.

Hétfőn reggel fogtak bele a munkába s a rövid, téli napokon kora reggeltől, – egész a lesötétedésig szorgalmasan dolgoztak, mégis eltelt az egész hét, amíg annyi nádkévet tudtak összekötni és gúlákba rakni, hogy annak a fele a házaik befödésére elég legyen.

Munkájuk közben, mindjárt az első napon észre vették, hogy a nádasokban sok róka tanyázik. Érthető is volt ez, mert ott annyi volt a vízi szárnyas, hogy a róka könnyen és bőven hozzá jutott finom vadréce, vagy vizityúk pecsenyéhez. Beretzkynek jutott az eszébe, hogy jó volna rókát fogni. Föl is állítottak töröket több helyen és az egész hét folyamán nem kevesebb, mint öt rókakomát fogtak.

Ozoróvszkynek egy kellemetlen kalandja is volt, amely balul is üthetett volna ki, ha kevésbé ügyes és erős emberrel történik. Amint vágta a nádat: annak sűrűjéből hirtelen egy ordas pár ugrott elébe. A nagyobbik, a kan kitátott pofával vakmerően nekiugrott Ozoróvszkynek. Szerencsére az kellő pillanatban észrevette a veszélyt s nem a kaszakés, hanem a balta volt a keze ügyében s mielőtt a farkas megmarhatta volna őt: a balta fokával akkorát ütött annak a homlokcsontjára, hogy a feje szét loccsant s a nagy állat elterült a földön, anélkül, hogy egyet is nyekkent volna.

Szombaton sötét este volt már, amikor hazaérkeztek. Alig fértek el a nagy szekérre, mert ennek oldala tele volt zsákmánnyal, mindenféle vaddal. Ott volt az otromba nagy farkas, az öt róka, nem tudom hány nyúl, vadrécék, vizityúkok, csókák, kalangya és kálamista varjak és egy vadliba is, amiket a héten összefogdostak.

Egy eleven állat is mozgott a szekéren. Az Imre kezes báránya, amely a tavasz óta nagyot nőtt és toklyó lett belőle. Ez hónapok után is megismerte egykori gazdáját.

Juliska borzongva ijedezett a farkas és a róka fenevadaktól, pedig azok csontá voltak fagyva. De rögtön megbátorodott, amint a Pista átölelte őt és megmagyarázta neki, hogy mi ez, – mi az. Nagyon tetszettek neki a szép tollú vadréce gunárok, de legjobban a bársonypuha tollú vadlúd. Simogatta és meg is sajnálta és beszélt hozzá:

– Szegény vad liba te! – Látod minek voltál torkos! Minek kívántad meg a kukoricát! – Ugyan megadtad az árát!

Jól esett a legényeknek, hogy leülhettek a terített asztalhoz. Fáradtak is voltak, mert a hosszú, fagyos, göröngyös úton a szekér majd a lelküket rázta ki. Fáztak is és éhesek is voltak. A meleg szoba és a jó vacsora, Lacáné mesés, paprikás gulyása és túrós csuszája hamar elmulasztották ezeket a bajait és nagyon jó kedvre lendítették a hangulatukat. Olyan volt ez a vacsora, mintha ismét egy kisméretű családias tort ültek volna. Hiszen volt is mire.

A négy argonauta, – vagy mit is beszéllek, – a négy nádarató elbeszélte az öreg Máténak és Gábornak legújabb élményeit. A nádvágási, komisz munkát, az öreg Birkust, a juhász tanyát, a vadvizes, füzes, rekettyés, nádas, rengeteg pusztát, a rókákat, a farkasokat s egyebeket, amiket láttak és tapasztaltak. Mennyi mindent beszélt nekik az öreg Birkus a juhokról, a kosokról és a birkatartás hasznos voltáról. És hogy egyébről is sokat hallottak és tanultak tőle. Az a tudatuk volt, hogy nem csak a nádat szerezték meg a házaik ereszére: hanem életismeretekkel is gazdagodtak, és hogy nagyon hasznos dolog volt ezt a nádvágást is kitapasztalniuk.

A hazahozott vadból három napon át lakmároztak. A farkas és a róka bőrét egy ügyes szűcs mesterrel szépen kidolgoztatták. Az ordas bőrével Ozoróvszky a Cillyéknek kedveskedett, a négy rókabőrt a négy menyasszony, az ötödiket a Juci néni kapta.

Hamarosan itt volt a szép fehér karácsony. Nagy hó fődte a határt és a mindig rossz kamocsai úton is csakúgy repült a szán. A négy telkesgazda karácsony ünnepén kirándult Kamocsára, de hárman, közöttük Pista is estére visszajöttek. Csak az Imre maradt ott és a kezes bárány, amelynek Boriska nagyon megörült. Mert különös, de hiába mégis csak úgy van, hogy ha az ember megházasodik és szereti a feleségét; azontúl mintha jobban beletartoznék a felesége családjába, mint a magáéba.

Az ünnepek után a négy telkesgazda sokáig tanácskozott, számolt és egyezkedett az uradalmi ácsmesterrel és asztalosmesterrel. Gábor kijárta nekik a tisztartónál, hogy hozzájuk fordulhassanak és hogy azok elvállalhassák a munkát. Maguk a gazdák az ács és asztalos munkát nem végezhatték el, mert ahhoz se szakértelmük, se szerszámuk nem volt elegendő. Az uradalomnál pedig ezeknek a mesterembereknek tél idején alig volt munkájuk.

Pontosan kiszámították, hogy mennyi és milyen az elvégezendő ács- és asztalosmunka és mennyi munkás kell hozzá, hogy két hónap alatt, legkésőbb március 15-ig teljesen elkészüljenek vele. A munkások közé önmagukat is beleszámították és az újév utáni első napon hozzá fogtak a munkához.

A hosszú fenyőket a szérűn fűrészelték el és ácsolták gerendákká. A nagy pajtát kiüresítették, műhelynek berendezték és ott végezték az asztalos munkát.

Most tűnt ki csak, hogy milyen okos dolog volt az a megegyezésük, hogy egészen egyformára építsék fel a házaikat. Sokkal egyszerűbb volt és sokkal gyorsabban ment a munka, mert a sok mestergerendát, alapgerendát, a szelemene-

ket, szarufákat, horogfákat, vánkorfákat, oszlopokat, ajtóragasztókat, kapu, ajtó és ablakszárnyakat s egyebeket mind a négy házhoz egyszerre lehetett kiszabni és munkába venni.

Ment is a munka, gyorsan, mint a karikacsapás és a kedvük szerint, ahogy kívánták, mert maguk is részt vettek benne.

Ozoróvszky ott volt a kimérésnél és elfűrészelésnél. Ő válogatta meg, hogy melyik darab mire legyen felhasználva és ügyelt, hogy semmi fa kárba ne menjen.

Beretzky mintázta meg a cifrákat és díszítéseket a kapu bálványokra, az oszlopokra, a ház homlokzatára, a mestergerendákra s egyebekre olyan ügyesen, hogy az asztalos mester csak úgy bámult rajta.

Barkó Imre pedig már gyerek kora óta szeretett faricsgálni és bojtár korában egészen belegyakorolta magát a faragásba. A munka ezen részében ő vitte a prímet.

Egyed Pista pedig volt a számvevő és könyvelő. Nyilvántartotta a faanyagot és a munkát. Ő adta ki darabonként a fenyőt, a deszkát, a lécet és ami kellett és pontosan feljegyzett mindent. A munkáról pedig pontos naplót vezetett és hetenkint elszámolt róla, hogy mit végeztek. És minden hét végén megtudta mondani, hogy mennyi van elvégezve és mennyi van még hátra.

Ebben a munkában telt el a hosszú tél. Erősen hajtották és a kitűzött időre készen is voltak vele. A szerűn négy nagy halomban volt a tetőgerendázat, a pajtában négy nagy rakáson a többi alkatrész, csak el kellett azt szállítani és a helyére felrakni.

Ezen közben a tavasz nyiladozásakor az új gazdáknak el kellett végezniök a tavaszi vetést is. El is végezték azon módon, mint az őszit. Kapás növényt csak éppen a nevéért, hogy vetettek, ezen a tavaszon és nyáron nem volt ráérő idejük azt megkapálni. Pedig a kertet sem hagyhatták parlagon. El kellett ültetniök a sok nemes gyümölcsfa csemetét, amit az uradalomtól kaptak és meg kellett rigolírozniök a kertnek azt a darabját, amelyet szőlőnek szántak.

Sietniök is kellett a vetéssel és a kerti munkával, mert a téli fagy már teljesen kiengedett, a föld megszikkadt. Itt volt az ideje, hogy a falak töméséhez és a házak felépítéséhez hozzá fogjanak.

Ennél is úgy jártak el, mint a faragásnál. Előre kiszámították az elvégezendő munkák mennyiségét, meghatározták az időt és ezekhez mértén számították ki a szükséges munkaerőt.

Hozzá is fogtak teljes erővel és ment is a munka minden fennakadás nélkül, úgy hogy május 15-én a négy új ház már teljesen készen állott. A szép új kapu már be volt csukva és az utcaajtó kulcsa ott volt a gazda zsebében.

Egészen egyforma volt mind a négy ház, csak azok díszes homlokzatán erős, vastag tölgyfadeszkába bevéssett és pirosra festett betűkből álló felírás volt eltérő.

A vár felőli szélső ház felírása ez volt: Nemes Ozoróvszky György háza. Épült 1712. esztendőben.

A másiké: Nemes Beretzky Pál háza. Épült 1712. esztendőben.

A harmadiké: Nemes Barkó Imre háza. Épült 1712. esztendőben.

A negyediké: Nemes Egyed István háza. Épült 1712. esztendőben.

Másnap vasárnap volt. A nagymise után a négy gazda Csölle Mátéval és Gáborral kiment megnézni és megmutogatni az új házát és gyönyörködni benne. Az a jóleső tudat dagasztotta a keblüket, hogy a nagy fáradsággal, temérdek munkával és költséggel épített ház már készen van és az a ház az övék!

Juliska is nagyon kíváncsi volt a leendő otthonára. Nagyon szeretett volna velük menni, de nem mehetett. A közfelfogásnak az a tiltó parancsa állotta el az útját, hogy a menyasszony az esküvő előtt nem lépheti át leendő urának háza küszöbét.

Este kedélyes vacsorával ünnepelték meg a nagy munka befejezését. Nagyon köszönték Csölle Máténak hozzájuk való sok szivességét és el is búcsúzkodtak tőle azzal, hogy holnap kora hajnalban már eltávoznak tőle, ki-ki a maga házára. Mert már most ott van az ő helyük, a házuk nem állhat gazdátlanul. És kérték az öreg Máté gazdát, hogy számítsa ki mivel tartoznak neki.

Máté gazda a kiszámítást későbbre halasztotta, mert most sok egyébre kell nekik a pénz. Helyeselte, hogy már holnap a maguk házába költöznek és meghívta őket minden vasárnapra ebédre és vacsorára, amíg legényemberek lesznek. Ezzel jóéjszakát kívánva eltávoztak.

Másnap alig kezdett pirkadni, amikor hétköznapi ruhájukban, tarisznyával a nyakukban és azzal a bottal a kezükben, amelyet a mészégető tanyáról hoztak magukkal, kiléptek az udvarra, hogy elinduljanak a saját portájukra. Mást nem vittek magukkal. A többi holmijukat majd utánuk küldik, vagy maguk elhozzák.

A tarisznyájuk szokatlanul duzzadt volt, mert Juliska szólt a Lacánénak, hogy mialatt ők a vacsoránál ülnek, mindegyiküknek tarisznyájába lopjon bele egy darab kenyeret és szalonnát, egy pár füstölt kalbászt, főtt lapockát és más ennivalót.

Megállottak az udvaron, körülnéztek, mintha búcsúzkodtak volna a portától, amelyen olyan kedves időket és eseményeket éltek át. Még mindenki aludt és minden ajtó csukva volt a portán.

Amint már az utcaajtó felé tartottak: halk nyikorgással nyílt a konyha ajtaja. Juliska osont ki rajta és a Pistának, aki leghátul lépkedett, titokban, úgy hogy a többiek észre sem vették, egy csókot adott útravalóul, vagy talán kettőt is.

Máté gazda koránkelő ember volt. Korán jött ki az udvarra, benézett a legény-tanyára, de az már üres volt.

Furcsa érzése volt az öregnek. Úgy tűnt föl neki, hogy milyen üres az egész porta! Mert azokat a fiúkat nagyon megszerette. De mégis hamar felülkerekedett az a gondolata, hogy jobban van ez így, jobb hogy már elmentek. Hiszen őt teljesen kizavarták előbbi megszokott, nyugodt életéből. Hiszen nem is volt ő egészen úr a maga portáján. – Elgondolta, hogy most, ha a Gábor is elmegy: milyen jó lesz neki egyedül a Juliskával. A Lacánét meg fogja tartani, hogy főzzön az. A Juliska tanulhat is tőle és ennek most sok, más dolga is van.

Ilyen gondolatokkal bolygott a portáján. Benézett egyik istállóból a másikba, noszogatta a cselédjeit, hogy siessenek az otthoni reggeli munkával, azután fogjanak be és menjenek ki a tökföldek alá bekapálni a babot és a krumplit.

Amint így rendelkezett s a szekeret is kitölték már a félszer alól, előjött Gábor és jó reggelt köszöntve így szólt az apjához:

– Édesapám, ne küldje ki most a határba a cselédeket, most el kellene küldeni az új gazdáknak a ládáikat és egyéb holmijukat. A Pistának pedig küldeni kellene valami ennivalót is, mert ki gondoljon rá, ha mink nem. És el lehetne küldeni a Juliska tehenét is. Már van istállója, ahova bekösse. A Lackóék kamasz fia otthon lebzsel az özvegy édes anyja nyakán, – az elvezethetné a tehenet és be is szegődhetne ostorosnak.

– Ejnye Gábor, de okosat mondasz. Látod nekem öreg létemre ez nem jutott az eszembe. Pedig ezt meg kell tennünk. Még is csak okos ember vagy te Gábor! Nem hiába, hogy az én fiam vagy!

Hamarosan oda jöttek a Juliska és a Lacóné is. Szekérre rakták a ládákat, melléje egy fél zsák főzőlisztet és kenyérlisztet, egy kisebb zsíros döbönt, két nagy kenyeret, babot, lencsét, borsót, füstölt húsokat és egyéb ennivalókat. A saraglyába sarjút dobtak, amennyi csak fölfért. A Lackó gyerek is előkerült. Kiválasztották a legszebb tehenet, Juliskának a kedvencét, a Kajlát. Juliska nem sajnálta, hogy elviszik a kedvencét, még piros pántlikát is kötött a szarvára.

Ez volt az első szekér, amely bejárt Egyed István gazda portájára. És a Kajla tehen volt az első eleven állat, amelyet bekötött az istállójába.

Alighogy elhordották a ládákat és a holmikat, ki-ki a magáét: már is egy másik szekér közelgett. Ez meg a Barkó Imre portjára fordult be. Kamocsáról jött, szintén jól megrakodva. Egy golyhó, kamocsai gyerek jött a szekér után és egy tehenet vezetett.

A délutáni órákban pedig két ugyancsak jól megrakott szekér jött Pogrányból. Mindegyik szekér után egy szép tehen és egy málé pofájú siheder gyerkőc. Az egyik az Ozoróvszky portájára járt be, a másik a Beretzyére.

Elképzelhető, hogy nagy diadallal fogadták ezeket a szekereket és jó kedvvel szedték le és csukták el a kamrába a sok ennivaló kincset. A gyerkőcöket pedig beszélgettek. Segítettek egymásnak és olyan vígak voltak, hogy közbe nótáztak is, hogy:

*„Eb fél, kutya fél
Míg az ipam, napam él!”*

Az első napjuk az új házukban tehát nagyon jól kezdődött. Tele voltak jó kedvvel és nagy hurrával fogadták Gábort, amikor az a soruk felé tartott és oda ért hozzájuk. Mind a négyen neki estek:

– Te Gábor! mégis csak nagy kópé vagy te! Valld meg őszintén, hogy ezeket az ennivalókat, a teheneket és a gyerkőcöket te eszelted ki és intézted így el!

– Mit faggattok! – Furcsa emberek vagytok ti. Mindenféle csalfaságot ráfogtok az emberre! – Szabadkozott Gábor tréfás boszankodást szimulálva.

Pedig igazuk is volt a barátainak, mert a szekerek, tehenek és ostoros gyerekek ezen felvonulását csakugyan ő eszelte ki és rendezte így.

Gábor pedig csak azért jött, hogy meggyőződjék, hogy az elemózsia és a tehenek megjöttek-e? Sorba megnézték a teheneket. Szép, címeres állat volt mind a négy darab. Megelégedéssel gondolta el magában Gábor, hogy ezeknek most

már van kenyerük is, tejük is és azzal mondott nekik Istenhozzádót, hogy holnap visszamegy Pozsonyba és hogy az esküvő idejéig aligha látják egymást.

Másnap délelőtt a Birkus gazda szamaras kordéjával állított be egy bojtárgyereket a Barkó Imre udvarára.

A kordé hosszában négy zsák volt hozzákötve, kettő az oldalához, kettő meg a sarglyához. Valami eleven micsoda volt a zsákokban, mert mind a négy nagyon mozgott.

Barkó Imre megismerte a bojtárgyereket, de nem tudta elgondolni, hogy mi lehet a zsákokban? Süldő malac-e? vagy bárány? – Ugyan mit küldhet neki a volt gazdája? – A bojtárgyereket ezt nem árulta el, csak annyit mondott, hogy a gazdája küldi annak a négy gazduramnak, akik a télen ott nádat vágta.

Barkó Imre kíváncsian leveszi, kioldja és kifordítja az egyik zsákot, – hát egy nagy, komondor kölyökkutya ugrott ki belőle. A másik zsákból, a harmadik és a negyedikből is ugyanolyan ugrott ki. Prüszköltek, ugrándoztak és nagy csaholást csaptak ezek annak örömére, hogy a zsákbörtönből kiszabadultak. Egyforma nagyok voltak, hosszú szőrű, komondor fajta, kettő tiszta fehér, a másik kettő feketefoltos.

Imre gazda szalajtott a istókját a szomszédaihoz, hogy azonnal jöjjenek át hozzá, de hogy ne mondja meg, hogy mi történt. Ezek csakhamar ott termettek, megörültek a kutyaúrnak, sorsot vetettek, hogy melyik kié legyen. És vitte haza ki-k a magáét. Tehát már házőrző kutyaúrnak is volt.

A harmadik napon délelőtt Máté gazda állított be a leendő vejéhez azzal, hogy hívja ide a barátjait, mert szót akar velük váltani.

Az ostaros gyerek szaladt érettük s azok csakhamar ott termettek.

– Ej ha! Ugyancsak szép egész telkesgazdák vagytok ti! Még csak egy sánta lovatok sincsen! Ezzel a mókával szolt rá Máté gazda a fiatalokra.

– Igaz még most egy sánta sincs, de majd veszünk a termés után egy pár olyat, hogy nem lesz sánta, – felelte Ozoróvszky.

– Az nem lehet, hogy a termés után vegyetek, – tromfolt rá Máté gazda. Az aratóitok is lenéznének, ha gyalogszerrel járnátok utánuk, mint valami zsellérek.

– Tudjátok mit, folytatta Máté gazda, holnap vásár van Nagysallóban, oda megyünk lovat venni. A vőm uramét megveszem én, a tiedet Imre öcsém megveszi az apósod, a pénzt előlegezem én. Neked pedig György és Pál öcsém kölcsön adok egynek-egynek ötven aranyat becsületszóra, úgy mint az előbbi. Azon ehettek egy pár jó lovat és még mást is. Holnap reggel négy órakor itt leszek a kocsimon. Hozom a pénzt. Várjatok rám, hogy azonnal indulhassunk és jókor ott legyünk.

Persze, – Máté gazdának ezt az indítványát mind a négyen nagy köszönettel fogadták.

Nagysalló vásárjai abban az időben messze vidéken híresek voltak. Lehetett ott venni nemcsak jó lovat, hanem szerszámot és minden gazdasági eszközt is. Mindig nagy sokadalom volt ezeken a vásárokon. Mert a gazdaember szeret eljárni a vásárra. Van olyan is, aki a hetedik faluba is elmegy a vásár kedvéért anélkül, hogy venni, vagy eladni akarna valamit. Mert a vásáron sok régi ismerőssel

találkozik, megtudja az állatok és a gazdasági holmik árát. Megtudja, hogy hogyan megy a világ sora és mulat is hozzá egyet.

Másnap hajnalban fél négykor Máté gazda az öreg szolgájával a könnyű kocsián megállott a soron, a leendő veje háza előtt. A négy fiatal gazda már ott várta őt. Sallangos szerszám volt a két szép lován, maga csak a rendes hétköznapi ruhájában volt, de az egyszerű kabátja alatt erős szíjon nyakába akasztott bőrtáskában kétszáz darab jó, bécsi veretű császári arany csücsült. A fiatal gazdák is hétköznapi ruhájukban voltak s amint a kocsi megállott: fölkaptak rá, elindultak és fél nyolcra már Nagysallóban voltak.

Beretzky összepárosította a kiszemelt lovakat. Befogta, kifogta, futtatta, jártatta, hogy indítanak? Hogyan húznak? A fogukat, a lábukat, a szemüket, a szügyüket nézegette. És az volt különös, hogy amint hozzányult a lóhoz: az vagy csökönysödni kezdett, vagy rúgott, vagy harapott. Azt mondta, hogy megvenné ezzel a hibával is, de akkor a sógor engedjen valamicskét az árából.

Máté gazda pedig úgy tudott alkudni, mintha egész életében kupeckedett volna.

Össze is válogatták, meg is vették a négy pár lovat, kinek-kinek a kedvére valót. Azután jó erős hámszerszámot vettek rájuk. Megvették a szekeret, vettek ekét, boronát, gereblyéket, villákat, kaszákat, kapákat, ásókat s egyéb szerszámot és felrakták ki-ki a magáét a maga szekerére. A lacikonyhában jó, sustorgó cigánypecsenyéből beebédeltek, ittak hegyibe jó, karcos sillerbort, befogták a lovakat és elindultak haza felé, – ki-ki a maga szekerén.

Csölle Máté szép egypár lovának a vásárban sok volt a nézője és sok lett volna a vevője, de olyan magas árat kért érettük, hogy abból látnivaló volt, hogy ezek a lovak nem eladók.

Szemerén a falu korcsmájában pihenőt tartottak. Onnan Udvardnak mentek, estére kelve haza érkeztek és ki-ki a saját lovain és a saját szekerén bejárt a portájára. Bekötötte lovait az istállóba és gyönyörködött bennük.

Gábor eközben már több mint két hete időzött Pozsonyban és végezte a beosztott munkakörét anélkül, hogy a hercegprímás színe elé eljutott volna. Csak a harmadik hét végén hívatta őt Ő Eminentiaja.

Fontos megbízással küldte őt Bécsbe, – közölte vele a parancsát, iratokat adott át neki s azután csak úgy odavetve kérdezte tőle, hogy mit csinálnak hát azok az ujbátori kurucok?

– Már felépítették a házukat és már benne is laknak kegyelmes uram! – felelte Gábor.

– No jobb is hogy már felépítették. Mert amióta a Ritter von elment, azóta te rekvirálsz nálam. Viszed a vetőmagomat, téglámat, nádamat, gyümölcsfáimat, szőlővesszőmet, fuvaroztatod a szekereimet, dolgoztatod az embereimet és mindazt azoknak a kurucoknak. És hallom, hogy a téglából sokkal többet vitettél és kirakó téglát is rekviráltál. Csakugyan már elég volt!

– Kegyes bocsánataért esedezem! Utólag akartam kérni kegyes jóváhagyását. A konyha, a kút és a pince csak később jutottak eszembe. A konyhájukat csak nem rakhatták ki durva, építő téglával. A kút is kellett a házhoz. És pince

nélkül sem lehet el egy egészszelkes gazda. A kis borát nem teheti a kamrába, az asszonya meg hova tenné a tejet, a tejfölt, hogy idő előtt meg ne savanyodjék?

– Jó, jó! Már megtörtént. De gondold meg, hogy ha a 25–30 ezer jobbágyobnak csak a századrészét adnám annak, amit ezek a négyen kaptak: mi maradna nekem?

– Kegyelmes uram! Ezek a négyen egészen kezdők. Hova folyamodjanak, ha nem a saját földesurukhoz? És meg is érdemlik, mert a sok ezer jobbágya között nincsen másik olyan négy, aminők ezek.

– No majd elválik. Most tehát megtelepedtek. Most tehát már vége legyen minden további rekvírálásnak.

– Őh kegyelmes uram! – pedig nekem még egy alázatos kérelmem lett volna. Most már nem is merek vele előállani.

– Még egy kérelmed? – Kíváncsi vagyok, hogy ugyan még mi jószágomra vetted a szemedet?

– Nem nagy dologról van szó kegyelmes uram. Hanem inkább el sem mondom, hogysem magamra vonjam neheztelését és szerénytelennek tűnjek fel.

– No szerénynek ugyan nem vagy valami nagyon szerény, ha a kuruc barátaid érdekéről van szó. De ha már belekezdettél, most már mond el, hogy mit akartál tőlem még kikunyorálni?

– Kegyelmes uram az újvári gazdák között az a rossz szokás, hogy a menyecske, ha még oly jómódú is az apja, csak egy tehenet visz az urához. Aki kettőt adna a lányával: azt megszólnák, hogy híresedni akar és rontja a szokást. Ezért csak egy tehenük van a nagy istállóban s az az egy szomorúan bőg a pajtásai után. Az óljaik meg egészen üresek.

– Mit akarsz ezzel? – Csak nem azt akarod, hogy én lássam el őket házi állatokkal is?

– Nem kegyelmes uram, ezt nem mertem volna kérni. Csak az iránt akartam volna esedezni, hogy kölcsön-használatba kegyeskedjék adatni mindegyiknek két tehenet és egy malacos kocát, hogy állatokat nevelhessenek maguknak s egy pár év múlva visszaadják.

Az egyházfejedelem olyan különösnek találta a barát kérelmét, hogy nem tudta: nevéssen-e rajta, avagy bosszankodjék? – Esze ágában sem volt, hogy a kérelmet teljesítse s határozottan, de harag nélkül elutasította ezekkel a szavakkal:

– Furfangos fickó vagy te barát! – Még hogy kölcsön-használatba adjak teheneket és malacos kocákat! Nem adok! Elég volt a rekvírálásból. Jegyezd meg magadnak, hogy a jobbágyaimmal nem állok kölcsön-viszonyba.

Fejének egy intésével jelezte, hogy a kihallgatásnak vége van és Gábor hódolattal hajlongva eltávozott.

Ő Eminentiája egy darabig fel- alá járt a szobájában, a barát különös kérelmére gondolt és arra, hogy milyen ügyes és ravasz formában adta azt elő. Azután eszébe jutott, hogy már előzőleg meg akart keresni egy írást s leült az íróasztalához, kinyitotta a fiókot, hogy megkeresse.

Ekkor mintha csak valami pajkos tündérnek a mesterkedése lett volna, – legelsőnek kezébe került a menyasszonyok könyörgő folyamodványa és hálafel-

irata. És mintha valami titokzatos erő kényszerítette volna, hogy olvassa el. Elolvasta és elgondolkodott magában.

– Ezek a menyasszonyok most boldogok. Ezek is az én jobbágyaim lesznek. Ezeknek még nem adtam semmit. Igaz, hogy nem is kértek. Az is igaz, hogy a kéretlen, nem remélt ajándék kedvesebb, mint a várt és kérelmezett. Hogy örülnének ezek a teheneknek és a kocáknak! Eh ki sugdozza a fülembe, hogy adjam nekik? Nem! – Nem adom. Miért is adnám! Azért sem adom!

Nem telt bele két hét és az történt, hogy nyolc darab tehén, mindegyik a borjával, erős, csontos, magyar fajta tehenek, – megállott az új sor előtt. Messziről, a bálványszakállosi pusztáról hajtatták ide a teheneket egy urasági hajdú vezénylete alatt. A hajdú mindegyik gazdának át adott két darab tehenet borjastól és egy cédulát. Erre az volt írva, hogy az állatokat az uraság küldi az Ozoróvszky György, a Beretzky Pál, – a Barkó Imre, az Egyed István ujbári gazda menyasszonyának. Ugyanaz nap délután behajtották Anyaláról és átadták a négy malacos kocát is.

És a kajla tehén már nem búsult és nem bőgött egymagában, sőt borjúbőgés is hangzott a portákon. Rövid néhány napra rá megmalacozott a koca és hét apró malac visített az ólban és gyomrozta, döfölte az anyakocát.

Így épült fel a hajlék és így kezdett megtelni lakókkal gazdasághoz való eszközökkel és lábas jószággal.

XIV. FEJEZET

Négy menyasszony egy portán

Május végén egy vasárnapi napon, amint a négy fiatal gazda szépen kiöltözve együtt ment a templomba, Barkó Imre így szólt a társaihoz:

- A templom után bemegyünk a plébános úrhoz.
- Minek mennénk? – Még elég időnk van. Egy hónap múlva is jókor lesz az esküvőt bejelenteni – ellenkeztek a többiek.
- Csak menjünk, majd megtudjátok, hogy minek.
- Hát akkor menjünk, ha olyan nagyon akarod. Hagyták rá a többiek, mert tudták, hogy az Imre nem enged, ha egyszer a fejébe vett valamit.

Barkó Imre nem felejtette el, amit a német plébános a kánonjogból ráolvasott. Folyton fúrta az a fejét s azért látta szükségesnek, hogy megkérdezzék a plébános urat.

Kudlik Sándor volt Érsekújvárott a plébános. Ugyanaz, aki azzal örököltette meg a nevét, hogy egy szegényházat építtetett és alapítványt is adott hozzá. A várfalakon kívül, a bécsi kapu mellett épült fel a róla elnevezett szegényház azon a tájon, ahol most Sporzon Ernő ügyvéd és földbirtokos, volt országgyűlési képviselőnek s az egykori Nyitra vármegye törvényhatósági bizottsága egyik előkelő tagjának egyemeletes háza áll.

Kudlik plébános már ismerte a négy fiatal gazdát. Mint új hívei a múlt ősszel mutatkoztak volt be nála. Barátságosan fogadta őket és megkérdezte, hogy mit kívánnak? Barkó Imre adta elő a kívánságukat.

– Augusztus 16-án fogjuk megtartani itt Ujvárott az esküvőnket. Hármunk menyasszonya nem idevaló és nem lakik itt. Egy ismerősünk azt mondotta, hogy menyasszonyainknak az esküvő előtt négy hétig itt kell lakniok. Az a kérésünk, méltóztasson minket felvilágosítani, hogy igaz-e ez?

– Jól mondotta az ismerősük. Így rendeli egyházunk törvénye és ez olyan szigorú, hogy fölmentés sincs alóla. Válaszolta a plébános és belenézve a kalendáriumba hozzá tette, hogy július 16-án kell jelentkezniök a menyasszonyaikkal s ezeknek attól kezdve itt kell lakniok.

A fiatal gazdák megköszönték a felvilágosítást és eltávoztak.

– Lássátok! – mondotta Imre, amikor kiértek az utcára, hogy szükséges volt eljöttünk. Most már tudjuk magunkat mihez tartani. Holnap én Pogrányba me-

gyek rendet csinálni. Mához egy hétre pedig veled, Pista sógor, kimegyek hoz-
zátok Kamocsára és ott is rendet csinálunk.

Útközben eltanakodtak azon, hogy hol lakjanak a mátkáik az alatt a néhány hét alatt az esküvőig. Az egyszerű városi korcsma nem nekik való hely. Rajmánosnénál nincs elegendő hely a számukra. Más olyan ismerősük nincs itt, akinél ellakhatnának. Rájöttek arra, hogy csak Csölle Máténál helyezkedhetnek el. És még ma délben megkérik Máté gazdát, hogy arra a néhány hétre fogadja be a mátkáikat. Juliskát előre beavatják, hogy támogassa kérésüket.

Úgy is tettek. Az ebédnél Barkó Imre adta elő a dolgot, hogy Boriskának és a két pogrányi menyasszonynak négy hétig az esküvő előtt itt kell lakniok Ujvárott. Nagyon kérte az öreg Mátét, hogy fogadja be őket a házába. Ozoróvszky és Beretzky csatlakoztak Imre kéréséhez.

Máté gazda csodálkozó, nagy szemeket meresztve nézett hol az egyikre, hol a másikra. Mintha nehezen értette volna meg, hogy mit kívánnak tőle. És mint-ha nem tudta volna, hogy mit feleljen hamarjában.

– Ide fogadjam a mátkáitokat? Három menyasszonyt? Négy hétre? – kérdezte. Az nem lehet! Veletek, emberekkel csak megvoltam és több mint félesztendeig kibírtam. De ezek a lányok három nap alatt egészen kizavarnak az eszemből. Azokkal én nem bírom ki. Hiszen a saját édes lányom se olyan, amióta menyasszony lett, mint volt. Nem! Ezt a gondot nem veszem a nyakamba. Én nem strázsálom őket.

– Nem is kell kedves Máté bátyám! – akasztott a szavába Imre. Magának semmi dolga sem lesz velük. És semmi gondja nem volna rájuk, mert a Judit nagyném is velük jönne. Az majd vigyázna rájuk.

– Judit nagynénéd is? – Az a Sárkány? – Szent Kleofás és szent Leokádia! Ennyi asszony néppel én nem bírom ki! – Nekem végem volna. Miért is nincs itt most a Gábor? Ő is azt mondaná, hogy ez nem lehet és kitalálna valami más okosabbat. Ekkor Juliska odalépett az édes apjához, az egyik karjával átfonta a nyakát, a másikkal cirógatta az őszülő haját és kedveskedve szólt hozzá:

– Apám, édes jó apám, ezt nem tagadhatja meg! A Boriska a Pistának a huga. A pogrányiak a Klárka és a Katica a Boriska leendő urának, az Imrének a hugai. Csupa közeli rokonság és sógorság. Hol keressenek ezek és hol kapnak ezek helyet, ha nem minálunk? – Meg is szólnának az emberek, ha be nem fogadnók őket. És idegen házból, vagy korcsmából menjenek az esküvőjükre?

– És nézze csak édes jó apám, – az egész dolog olyan egyszerű, hogy a Gábor esze se kell ide. Klárka és Katica itt fognak lakni ebben a szobában. A Boriska velem fog lakni az én szobámban, a Gábor szobáját berendezzük a Juci néninek. A legénytanya pedig üres is és jó nagy is, az lesz az ebédlő. A nagyobbik kamrát kiüritjük, ott most nyár idején jó alvóhelye lesz édesapámnak és Gábornak is, ha eljön. Lacánéval én ezt olyan szépen elrendezem, hogy segítség se kell hozzá.

– És ne gondolja édesapám, hogy alkalmatlanok lesznek, vagy az útjában lesznek. Maga úgyis egész nap kint lesz az aratóknál, vagy a nyomtatással és csépléssel lesz elfoglalva. Nem is fogja tudni, hogy itt vannak. Éppen csak az ebédnél és vacsoránál találkozik majd velük.

– Édes jó apám! Maga mindig nagyon szeretett engem és minden kívánságomat megtette. Tegye meg ezt az egyet is! Fogadja be őket!

Máté gazda nem tudott szóhoz jutni. Nem is tudta volna megcáfolni Juliska érveit. Csak akkor szólalt meg és fejtette le a nyakáról a Juliska karját, amikor az elhallgatott.

– Ne dorombolj már annyit a fülembé és ne szorítsd úgy a nyakamat. Furcsa, nagyon furcsa lesz ennyi asszonynép a házamban! De ha azt hiszitek, hogy más-kép nem lehet: akkor hát Isten neki, – elfogadom őket. Hívjátok meg őket a nevemben. Csak annyit mondok, hogy ha valami baj talál lenni abból, hogy ennyi menyasszony szalad össze itt egy rakásra: annak nem én leszek az oka.

Látnivaló, hogy az öreg a Juliskája szavára olyan puha lett, mint a viasz és beadta a derekát.

Másnap kora hajnalban Imre felkapott az egyik lovára és elnyargalt Pogrányba. Ott elmondotta, hogy mi járatba jött, hogy milyen furcsaságot rendel a kánonjog és mi a teendő. Atkérték Cilly Ambrust, megbeszéltek mindent és elrendezték mindent. Cilly Ambrus átveszi a gazdaság vezetését, ő arattat, csépeletet és dolgoztat a Barkóéknak. Manyákné viszi a belső gazdaságot és felügyel a házra. Juci néni és a két menyasszony július 15-én Ujvárba jönnek. Addig is összeszednek és előkészítenek mindent, amit az uraik házába visznek. Manyákné ezt azután szekerekre rakatja és elfuvaroztatja Ujvárba. Egyik felét az Ozoróvszky portájára, másik felét a Beretzkyére.

Ekkép megcsinálva a rendet: Barkó Imre haza sietett, mert tavasz és nyár idején a gazdaember nem igen maradozhat el a gazdaságtól.

Vasárnap pedig Barkó Imre és Egyed Pista ki-ki a maga lován átnyargaltak Kamocsára. Olyan jó is volt lovagolni egyet a gúgi réteken keresztül a kamocsai úton. Eszükbe jutott a katonai életük és vigan ügettek a már kalászuakat hányó szép vetések között Kamocsa felé.

A kamocsaiakat nagy örömben találták. Éppen tegnap jött haza János, az idősebbik fiú világjáró útvjáról, tapasztalatokkal meggazdagodva és jó amerikai pénzzel megrakodva. Erőtéljes jókedvű ember volt. Szakasztott olyan mint az édesapja, fiatalabb kiadásban.

A két testvér nagyon örült egymásnak. János már tudta az öccsének regényes történetét, gratulált neki a menyasszonyához és az érsekujvári telkéhez. Imrét is szeretettel fogadta s megígérte neki, hogy legközelebb átlovagol megnézni a házuk tájékát és megismerkedik majd a két híres barátjával, akikre nagyon kíváncsi.

Imre itt is elmondotta a kánonjogi törvényt és Egyed János kijelentette, hogy ha így áll a dolog: július 15-én beviszi Boriskát Ujvárba és a Juci néni gondjaira bízza.

Július 15-én, a kitűzött napon Juci néni pontosan megjött a két hugával. Nyitott könnyű kocsin jöttek, amelynek nyomában bejárt a portára egy nagy szekér is, tele rakva ládákkal és hosszabb időre szóló, mindenféle étellemmel.

Már várják őket és szeretettel fogadták. Csakugyan szószaporítás volna leírni, hogy a két jegyespár mennyire örült a viszontlátásnak.

Máté gazdának nagyon tetszett a két pogrányi menyasszony, de Juci nénit elfogultan, a félelem egy nemével üdvözölte. Ez a zavart hangulat hamar elmúlt a Juci néni barátságos szavaira:

– Kedves Máté bácsi örülök, hogy megismerhetem, kedves leányát a Juliskát hamar megszerettem. Én vagyok az a sárkány, de azért ne ijedezzen tőlem. Rosszabb a hírem, mint aminő vagyok. Ide jöttünk a nyakára, hosszú vendégségre és ki se dobhat minket. Legyünk meg egymással jó barátságban.

– Hiszen instálom nemzetes kisasszony... kezdett bele Máté gazda.

– Semmi kisasszony! – Vágott a szavába Juci néni. Elvárom, hogy csak úgy szóljon: Judit hugom.

– Hát kedves Judit hugom, így már meg lesz közöttünk a barátság.

Klárika és Katica, amint elszabadulhattak a vőlegényeiktől, körülcsiripelték az öreget.

– Máté bácsi! Kedves Máté bácsi nem dob ki? – Nem dob ki?

– Dehogynem! – Isten hozott kedves... no még nem tudom a neveteket.

– Én vagyok a jobbik, a Klári, – ez a szöszi ez kiütött a fajtából, ez a rosszabbik, a Katica.

– No lássa Máté bácsi, még az ikervérem is a rossz híremet költi, pedig egy csöppet sem vagyok rossz, majd meglátja Máté bácsi!

Máté bácsi nem tudta, hogy mit is mondjon és melyikre nézzen. Olyan helyes és kedvére való volt mind a kettő. Olyan kellemes érzése volt. A kezüket szorongatta és szeretne volna őket átkarolni és hátba veregetni, amint a Juliskáját szokta.

Juliska pedig tele volt örömmel. Mindhármukat üdvözölte kedves szavakkal, öleléssel és csókokkal. Röpködött, ugrált, mint egy kis madár, egyiktől a másikhoz és körülvette őket minden figyelmességével és szeretetével.

Alig hogy ezek elhelyezkedtek s a szekérről lerakták a ládákat és a sok egyéb holmit: bejárt a kamocsai könnyű futó kocsis utána egy jól megrakott szekér.

A Boriska jött meg, de nemcsak az apja, hanem a János bátyja is elkísérte. Ő is nagyon kíváncsi volt a pogrányiakra és Juliskára.

A találkozás és megismerkedés rokonias és igen szívélyes volt. Rövid egy-két órai együttlét után pedig kölcsönös lett közöttük a rokonszenv. A világlátott, ifjú Egyed János egészen el volt ragadtatva a leendő sógornőjétől. Az ezüstgombos, szép ruhájukban kiöltözött daliás fiatal gazdák valósággal imponáltak neki. Szívesörömmel fogadta a velük való atyafiasságot. Az öreg Egyed pedig azonnal felismerte Juci néni az értékes egyéniséget és nyugodtan bízta gondjaira az ő kedves Boriskáját.

Így történt meg a Kisfélson az a nagy esemény, hogy négy menyasszony került össze egy portán és együtt várta a leányálmok beteljesülését, az esküvője napját. Az emberi társadalom életének forgandóságában olyan feljegyezni való, tüneményes, ritka esemény ez, mint a csillagzatok világában két üstökös planétának találkozása.

Másnap reggel a négy mátkapár bement a várba a plébánoshoz. Az öreg Csölle Máté és Egyed János is velük mentek, mint szülők és mint azonossági tanúk.

Bemutatták a három vidéki menyasszonyt, bejelentették, hogy tegnap óta itt laknak és bemondották az összes szükséges adatokat és az esküvő napját is. Egyben meghívták a plébános urat a lakodalomra.

Mire hazajöttek, Juci néni tízóraival várta őket az egészen helyesen berendezett ebédlőben. Siettek az evéssel, mert július közepén a gazda embernek sok a munkája és kevés az ideje.

A két Egyed János hamarosan el is köszönt, felültek a kocsijukra és siettek haza. A többiek is készülődtek, de mielőtt szétmentek volna, Juci néni felszólalt, hogy szívleljék meg, amiket mond s azokhoz tartsák magukat. Beszélni kezdett és úgy beszélt, mint Katalin orosz cárnő, amikor kiadta az ukázát.

– Kedves rokonok! – Hogy itt az esküvő napjáig rend és békesség legyen, fölfordulás és babyloni zavar pedig be ne álljon: szükséges, hogy házi rendet tartunk. Ezt pedig öt pontban ekképpen állapítom meg:

1. Mától kezdve a portán a belső dolgokban a kórmányzást én veszem a kezembe. A külső dolgokban a külső cselédek és munkások fölött Máté bácsi rendelkezik.

2. A vőlegények csak szombaton este vacsora után, akkor is csak másfél órára jöhetnek ide meglátogatni a mátkáikat. Vasárnap reggel pedig ide jönnek éretük, velük mennek a templomba, onnan hazakisérik őket és itt maradnak ebédre és vacsorára. Máskor az én engedelmem nélkül a portára lépniök tilos.

3. A menyasszonyok közül Juliska lesz az én titkárom és helyettesem, mert ő ismeri a házi körülményeket és az itteni szokásokat. A másik három pedig felváltva lesz, egyik napon gazdasszony, a másik napon a Lacáné mellett szakácsnő, a harmadik napon szobalány, illetve szolgáló, mert gazda helyen szobalányt nem tartanak. A Panna szolgáló, akit Boriska felfogadott és magával hozott, mindenkiben segít majd nekik. Délutánonként dolgozhatnak a külső munkákban is, de csak az én felügyeletem, vagy Máté bácsi felügyelete alatt. Ki a határba nem mehetnek. Ezt a portát az én engedelmem nélkül elhagyniök tilos.

4. Reggeli bent 7 órakor, a tízórai féltízkor, ozsonna 4 órakor, vacsora 8 órakor. Kint a munkásoknál pedig a körülményekhez képest, ahogy Máté bácsi parancsolja.

5. Felkelés bent reggeli 5 órakor, lefekvés esti 9 órakor, – kint pedig ahogy a munka és Máté bácsi parancsolja.

– Ez a házirendünk öt parancsolatja. Aki be nem tartja annak velem gyűlik meg a baja. Nem tanácsolom senkinek.

– Ezt ugyan magyarul megmondotta kedves Judit hugom! Jegyezte meg Máté gazda és egy kis keserűség csengett a szavában. Érezte, hogy a gyeplőt kivették a kezéből és hogy már nem ő az úr a saját házában.

És Juci néni azonnal rendelkezett is.

– Boriska, ma te vagy a gazdasszony, Klári te vagy a szakácsnő, te Katica pedig vagy a szolgáló. És mindegyiknek apróra elmagyarázta, hogy mi a dolguk. Juliskának pedig meghagyta, hogy legyen a sarkukban, hogy mindegyik jól végezze a dolgát.

És az így rövid időre egy portára összeverődött társaságnak életrendje, mint a patak fölé ragasztott felülcsapó malom, amelynek zsilipjét megnyitja a molnár

és a pataknak az éjszakán át összegyülemlett vizét ráereszti a nagy hajtókerék lapátjaira, – vigan zakatolva megindult, zökkenénsék nélkül mendegélt és napról napra megszokottabbá és kellemesebbé vált.

Juci néni erősen fogta a gyeplőt, hogy a házirend föl ne boruljon, de nem volt türelmetlen és nem zsarnokoskodott. Mikor a menyasszonyok a belső munkát elvégezték és a konyhaedényt is fényes-tisztán elrakták a polcra: akkor szabad-jára engedte őket. Menjenek a szérűbe, vagy a kertbe, kapaszkodjanak a munkába, amilyenbe akarnak, vagy szórakozzanak a kedvük szerint. Mulassanak, úgys már csak rövid ideig tart a leányságuk.

Nem is igen ért rá felügynelni reájuk. Mert délutánonként csakhamar napról napra jött egy-egy szekér vagy Pogrányból, vagy Kamocsáról. És a szolgálégény egyszer az egyik gazdáé, másszor a másiké, szaladt Judit kisasszonyért, hogy hamar jöjjön, mert egy szekér jött a gazdája portájára bútorral, dunnákkal és sok mindenféle holmival.

Mindezeket átvenni elrakni és elrendezni a Juci néni feladata volt.

Nagy feladat és nagy munka volt a négy új házat elrendezni. És ebben a menyasszonyok nem is segíthettek neki, mert leány fejfel nem léphették át a leendő uruk küszöbét.

Szerencsére itt volt a Rajmánosné és együtt mentek a munkába.

Manyákné ügyesen rendezte az elszállítást. Mindig csak egy szekeret küldött ezt is felváltva. Egyet a Klárika, a másikat a Katica részére. És hogy keveredés ne történhessen: a Klárika holmiját mindig fehér papírosra iratta fel, a Katicáét pedig rózsaszínűre.

Nagyon sok dolga volt tehát Juci néninek, mert a Juliska leendő lakását is neki kellett elrendeznie. Igaz ugyan, hogy a Juliska holmiját maga Máté gazda szállította oda, de már az elrendezéshez férfi ember nem ért úgy, mint az asszony.

Szívesen is csinálta Juci néni ezt a munkát, Rajmánosné pedig egészen elemében volt. Esténként Juci néni fáradtan tért vissza a Kisfélsorra. Vacsoránál el-újságolta, hogy mi minden érkezett és hogyan rakta el és hogy mit csinálnak a gazda uraimék. Éjszaka pedig olyan nagyszerűen aludt, hogy Pogrányban a saját ágyában sem különben. Tehát egészen jól érezte magát ezen hatáskörében és a folytonos munka közben csak úgy repültek a napok.

Máté gazda eleinte nyugtalan és ideges volt. Attól félt, hogy ebből a menyasszonyjárásból előbb-utóbb valami kavarodás és baj keletkezik. És azt hitte, hogy van is oka rá.

Mert a négy menyasszony, mint aféle fiatalok, szelesen, visongva csapott le a szérűre, mint egy fogoly csapat a búza tarlóra. És Máté gazdához szaladtak akármilyen munkában volt, körülugrálták őt és száz kérdéssel ostromolták.

– Máté bácsi mi ez? – Máté bácsi mi az? – Máté bácsi hát ez mirevaló? – Máté bácsi hát ezt hogyan kell csinálni? – Máté bácsi mit dolgozzunk?

Máté bácsi alig győzött a sok kérdésre felelni s alig tudta őket elhessegetni.

Azután mindenféle munkának nekiestek. Kezükbe kaptak mindenféle számot, villát, lapátot, gereblyét, cséphadarót, nagy seprőt. Meg mint a mókusok felszaladtak a létrán a szalma kazalra és ott elkezdtek ugrándozni és nótázni.

Máté bácsinak a haja szála meredezett, hogy ezek valami kárt tesznek magukban, vagy egymásban, vagy leesnek és a kezüket, lábukat törik el.

Este felé meg, amint a tehenek haza jöttek a mezőről: rohantak a sajtárokért és ketten is oda kuporodtak egy tehén alá s előzködtek, hogy melyik feji meg. Máté bácsinak mintha a fogát húzták volna. Megmagyarázta nekik, hogy csak az fejheti a tehenet, akinek a kezéhez hozzá van szokva, ha más feji, vagy rángatja: mindjárt rosszul fejlődik s némelyiknek a teje el is apad. Erre azután szót fogadtak és békét hagytak a teheneknek, csak abban előzködtek, hogy melyikük vigye be a teli sajtárt és szűrje le a tejet.

Máté gazda idegessége és nyugtalansága mégis napról-napra csökkent. Csakhamar rájött, hogy ezek a lányok pompás, ügyes gyerekek, hogy nem kell azokat féltetni. Azt is kitapasztalta, hogy szófogadók és munkaszeretők. S hogy nemcsak pajkosságból piszkálnak bele mindenféle munkába, hanem ki is tartanak benne. És rájött, hogy az ugrándozásuk és nótázásuk nem csintalan pajkosság, hanem fiatalságuk üde kedvének kedves csapongása. És hamar megszerette őket. Már az első hét végén nem voltak neki alkalmatlanok. Sőt már hiányoztak neki, ha mással voltak elfoglalva és nem látta őket. És ha soká nem jöttek, – ő ment utánuk és rájuk szólt:

– Hol vagytok? – merre röpködtek kedves, dalos madárkáim? Már feléje se néztek az öreg embernek?

Ilyenkor azután hozzászaladtak, meg is címögatták és körülcsiripelték.

– Hát hiányozunk magának kedves Máté bácsi? Mindig nem lóghatunk a nyakán! – Látja, hogy most vajat köpülünk.

Az ebédeknél és a vacsoráknál is csakhamar bizalmas és kedélyes lett a hangulat. Juci néni és Máté gazda jól el tudtak egymással beszélgetni a gazdaságról, az ujbáti és a pogrányi földekről, a termésről, a gyerekekről és mindenféléről. Sokszor tréfálkoztak is egymással és Máté gazda néha bókfélét is megeresztett.

– Kedves Judit hugom, maga olyan kedves fehérszemély! Pedig azt mondták magáról, hogy maga sárkány. Megvallom, hogy kicsit félttem is magától.

– Nekem pedig azt mondták, vágott vissza Juci néni, hogy maga dörmögő, vén medve, hogy a padlásra jár nevetni és hogy fösvény, zsugori, hogy kőkorsóba rakja és elássa az arany kincseket. És hogy magával nehéz lesz egy portán meglenni. És lássa én mégse félttem magától.

– Persze nem félt, mert a sárkány mindig erősebb, mint a medve.

Az ilyen tréfákon aztán jóízűen nevettek. Sokszor meg a menyasszonyok csipkedték az öreget.

– Máté bácsi, már olyan hosszú a bajusza, mondotta a Boriska. Nézze itt az olló, hogy vágjam le a végeit, mindjárt helyesebb lesz.

– Csak te ne bántsd a bajúszomat! te kamocsai gyökér, mert mindjárt rád olvasom, hogy milyen a kamocsai menyecske. Felelte tréfásan Máté gazda.

– Olvassa rá kedves Máté bácsi, olvassa rá! – zajongtak a többiek.

– Nos hát elmondom. Aki nem olyan, ne vegye magára. Így kerített feneket a dolognak az öreg és így adta elő a kamocsai menyecskére vonatkozó adomát.

– A kamocsai menyecskének Pannának, meghalt az ura. Éppen búcsú napján

temették. Panna nagyon siratta. A temetőből visszajövet a korcsma előtt vitt el az útja. Ott javában szólt a muzsika. A leánykori szeretője a kapuban állott és megszólította:

– Panna gyere be.

– Nem megyek! Nem megyek! – szólt vissza Panna és minden szó után egyet lépett a kapu felé. A régi szeretője egyre hívta, ő pedig addig ismételte, hogy „nem megyek, nem megyek”, amíg egyszerre csak bent volt a korcsma udvarán. Ott a legény elkapta a derekát és táncba vitte. Panna menyecske akkor is csak az urára gondolt, mert tánc közben ezt énekelte: „Isten nyugosztalja János uramat.”

Egy más alkalommal meg Katinka kötött bele az öregbe.

– Máté bácsi holnap én fogok főzni. Nekem a fazekak nem akarnak szót fogadni. Jőjjön segítsen nekem. Szóljon rá keményen a fazekakra: „Fortáte! formáte!”

– Ejnye adta-fadta pogrányi galambja! Hiszen ez csipkedni is tud, – vágott vissza az öreg.

Nem unatkozott, nem gubbasztott és nem dűnnyögött az alatt a négy hét alatt a portán senki. Mintha csak a vidámság és a jókedv napja süttött volna oda; a menyasszonyok pedig, a három vidéki is, olyan szorgalmasak voltak, hogy nem volt az a munka, amibe bele nem kaptak.

Mikor a szérún ágyazták a búzát a nyomtatáshoz: egyikük, mint az evet, felszaladt a létrán az asztagra és hányt le a kévét. A többiek pedig kapkodták és hordották, mintha csak napszámba lettek volna felfogadva. Azután abban előzködtek, hogy melyikük hajtsa a nyomtató lovakat. Máté gazda alig győzött igazságot tenni közöttük. Rázták ki a szalmát, hordták a kazalra, szóval egész helyesen és ügyesen dolgoztak.

Máskor meg a baromfiakat isztringálták. Tojás után kutattak és találtak a padláson és a kazlak tövében is. Azután a kotlókat kergették, megfogták, megöltették és minduntalan nézegették, hogy hímes-e a tojás? Máté gazda rájuk szólt, – hogy ne zavarják annyit az ülő tyúkokat, mert megzápul a tojás.

Kenyérsütéskor meg a három vidéki menyasszony eltaszigálta a teknő mellől a Lacánét, a kukackát, ahogy apró termete miatt elnevezték és nekiállott kenyeret dagasztani. Máté gazda rájuk szólt, hogy hagyják a Lacánéra, mert kófic lesz abból nem kenyér. Ők pedig másnap diadallal mutogatták a szép kenyeret az öregnek, hogy nézze meg, hogy nem kófic az és nem is szalonnás.

Máté gazda, mintha csak megbabonázták volna, mindent megtett a kedvükre.

Egyszer az jutott az eszükbe, hogy nagy mosást rendeznek és Máté gazda nagy dolog idején megengedte, hogy az ostoros gyerek az öreg lovakon a Nyitráról vizet hordjon nekik a szapulóba. Akkora locsolást és a csapófákkal olyan paskolást vittek véghez, hogy az utcán menők bekukucskáltak a deszkapalánk hasadékjain, hogy mi a csuda történik itten?

Máskor meg esős időben átkutatták a padlást, lehozták a rokkákat, guzsalypokát és orsókat és neki készülődtek, hogy a fonást is kipróbálják. De nem mentek sokra, mert éppen azt nem találták, ami a legszükségesebb hozzá: a kendert és a kócot, mert a tavalyi már föl volt dolgozva, az idei pedig még kint volt a határban, a földeken.

A gyümölcszedés is kedvenc munkájuk volt. S amikor a kajszín barack be-
érett: olyan kitűnő lekvárt főztek belőle, hogy a lakodalmukon sorba dicsérték
a vendégek.

Nagyon kedves mindennapi munkájuk volt esténként az öntözés. A kútból ren-
desen a Panna szolgáló húzta a vizet, de sokszor utánuk jött Máté gazda és az is
segített húzni és tréfálkozott velük. Ők négyen meg ruhájukat feltűrve hordották
a kannákat és öntözték a salátát, uborkát, kalerábit és más kerti veteményeket és
a virágokat. S ilyenkor mindig vígan énekeltek, úgy hogy az éneküktől csakúgy
visszhangoztak a Kiszélsori kertek. Azt énekelték, hogy:

*Ujvári menyecske leszek én,
Az uralom kedvében járok én.
Ő vele megyek a munkába
Nem eszem kenyerét hiába.*

Majd meg azt dalolták, hogy:

*Nagy-Csike, Ragonya messze van egymástól!
Hej messzebb voltam én egykor a babámtól!
De visszajött végre, a csatának vége!
Ujvári kurucnak leszek felesége!*

Az öreg Máté gazdát a nóta mindig odahúzta. Ott tett-vett, ott settenkedett
körültűtött és elhallgatta volna a dalolásukat tudja Isten meddig. A bánat redője
és borúja eltűnt az arcáról, vidám derű telepedett a helyébe, amelynek néha-né-
ha, nem is nagyon ritkán, mosolya is volt. A fiataloknak kacagása, nótás, üde ked-
ve az ő szívét is felüdítette. Gyönyörködött a Juliskája boldogságában, de nagyon
megszerette a másik három menyasszonyt is. Nem tudta volna megmondani,
hogy melyikük tetszik neki legjobban. Csak azt gondolta magában mindig, vala-
hányszor gyönyörködött bennük, hogy de helyes, aranyos, ujvári menyecskék
lesznek ezekből.

Ezeknek pedig mégis a szombat esték és a vasárnapjaik voltak a legszebbek,
amikor a vőlegényeik meglátogatták őket. Felejthetetlen kedves órák voltak
azok, amikor párosan fel-alá jártak a portán, vagy a kertben, vagy felmentek a
várba, a templomba és meghitten, boldogan beszélgettek a legszebb témáról, szí-
vük szerelméről.

Abból tehát, hogy Csölle Máté portáján egyszerre négy menyasszony jött ösz-
sze és várakozott az esküvőjére, és abból, hogy Juci néni kiragadta a gyeplőt
a Máté gazda kezéből, semmi bosszúság, semmi zene-bona és galiba nem kelet-
kezett. Éppen az ellenkezője történt. Üde vidámság és valami édes, dallamos
harmónia terült el a porta fölött. És Csölle Máté portája ezalatt a négy hét alatt
az örömmel és a boldogságnak otthona és tanyája volt.

A négy menyasszony lelkében pedig egész életükre felejthetetlen maradt az
ott együtt eltöltött idő. Hiszen az tele volt az édes várakozásnak s a boldog sze-
relemnek üdvével és költészetével.

XV. FEJEZET

A lakodalom

A lakodalom elrendezése úgy, hogy az zökkenések nélkül szépen, simán menjen, nem olyan egyszerű dolog, mint ahogy az ember gondolná. Hát még amikor négy mátkapár egyszerre és együtt tartja a lakodalmát! Hiszen ez olyan rendkívüli ritkaság, mint az üstökösjárás.

Gábor érezte, hogy a rendezést neki kell a kezébe vennie. Meg is tervezte úgy önmagában. Hosszabb szabadságot kért és egy héttel az esküvő előtt beállított az édesapjához.

A menyasszonyok nagy örömmel fogadták őt, de talán még jobban örült neki a Juci néni. Mert minél jobban közeledett az esküvő napja, – annál jobban érezte, hogy legelső sorban őt terheli a felelősség, hogy az esküvő és a lakodalom illendően sikerüljön.

Amint Gábor leverte ruhájáról az úti port és kibeszélte magát az apjával és a menyasszonyokkal: Juci néni rögtön a szobájába hívatta őt. Ott azután töviről-hegyire megbeszélték az esküvőnek és a lakodalomnak egész programját és azt is, hogy kik legyenek meghíva.

164-re jött ki a meghívandó vendégek száma s amikor Juci néni ezt sokallotta, Gábor megjegyezte, hogy meg kell hívniok az összes uradalmi tiszteket, a városi előljárókat, a 12 szenátort, a tekintélyes gazdákat, a rokonokat és hogy nem lehet fukarkodni a meghívásokkal, mert ez az első és az egyedüli alkalom arra, hogy a fiatal gazdák és feleségeik össze barátkozzanak a az érsekujvári közön-séggel, amelynek tagjaivá lesznek.

Azután sorra vették és megbeszélték, hogy kik legyenek a násznagyok, a koszorús lányok és a vőfélyek.

A nyolc násznagy legyen: Kapronczay tiszttartó, Bodonyi Miklós uradalmi ügyész, Cilly Ambrus, Akerle János Lénárd városbíró, Bogyó Ferencz volt városbíró, Gyöpös Csapó Benedek kamocsai bíró, Szenicey Ádám, Juliska keresztapja és Szilavecky Elek szenátor. A kérő násznagy legyen Bodonyi Miklós, mert ő nagyon szép beszédű ember, – a kiadó násznagy pedig legyen Cilly Ambrus.

A nyolc koszorús lány közül pedig legyen az első Kapronczay Eszti, a tiszttartó leánya, azután Pethes Mariska Kamocsáról, a többi hat pedig érsekujvári gazdalány a rokonság, sógorság és komaság köréből.

A nyolc vőfély közül az első legyen ifj. Egyed János. Szép pár lesz Kapronczay Esztikével. Ő rendezi majd a kocsikat és a menetet a temploma és onnan a lakodalmas házhoz. A második legyen a fiatal Kapronczay, a tisztartónak a fia, a többi hat pedig érsekujvári gazdalegény legyen a rokonság köréből.

Legalább hatvan kocsirol kell gondoskodni. A kocsikon a násznép innen a portáról induljon az esküvőre, a templomból pedig Ozoróvszky házához és ott legyen meg a menyegzői lakoma.

A lakomát pedig nem 164 személyre, hanem sokkal többre kell számítani, mert a meghívottak családtagjai is eljöhetnek.

A lakoma rendezését, az ételeket, italokat, terítést, diszítést és egyebeket Juci néni majd megbeszéli a Kazánnéval, aki nagyon ügyes az ilyenek rendezésében és a Lacáné és Manyákné segítségével jól fog mindent előállítani.

A borban nem lesz hiány, mert a hercegprímás ő Eminentiája is gondolt erre a lakodalomra. A cétényi jó borból négy akó fog megérkezni kellő időben és a pogrányi pincében is tartogatnak jó borocskát erre a lakodalomra.

– Ezzel már megvolnánk, a menyasszonyok menyegzői ruhája is készen van, csak a koszorúik nincsenek még meg és a vőfélyek szalagjai, – mondotta Juci néni.

– Azok is meg vannak, felelte Gábor. Ezekre gondoltam én és elhoztam Pozsonyból, ott jobban lehetett választani és megvenni. Rögtön hozom. Tudom, hogy tetszeni fognak.

Ezzel Gábor kiment a kamrába és csakhamar visszajött egy nagy skatulyával. Ebből előszedett négy menyasszonyi koszorút és nyolc széles, brokátselyem, csokorra kötött és a végein arany rojttal beszegett szalagot a vőfélyek részére a menyasszonyok kedvenc színeiben. Klárika szalagja hófehér, Katinkáé rózsaszín, Boriskáé tengerzöld, Juliskáé égszínkéék színű volt. Juci néni el volt ragadtatva.

Mindent kirakták az asztalra és behívták a menyasszonyokat. Ezek összecsapták a kezüket, örültek, nevettek, csakúgy göcögtek és nem győztek eleget hálálkodni a Gábornak a szép ajándékért. Gábor pedig csak úgy hízott a boldogságtól.

Együtt beszéltek meg azután, hogy ki legyen a nyolc koszorús lány és a nyolc vőfély. Juliska vállalkozott, hogy majd ő kéri fel őket. A vőfélyeket holnapra behívják, a szalagokat átadják és kioktatják őket, hogy hogyan végezzék a meghívásokat.

A lakodalomra való készülődés közben nagyon hamar elmúlt az utolsó hét is.

Közvetlenül a lakodalom előtt való estén fráter Eligius sekrestyés azzal állított be, hogy a páter gvardián kéreti Gábor frátert, hogy azonnal menjen el hozzá.

Nagy volt Gábor meglepetése, amikor a házfőnöknél Kopfhammert, a kerndorfi plébánost találta.

– Nos domine frater, lieber Freund! Meg van lepetve, hogy engem itt lát? – Hiszen megígértem, hogy eljövök az esküvőre! Én kérttem ide, mert csak maga intézheti el az én dolgomat. Jöjjön csak ide a szobámba, mutatok valamit. Így beszélt, persze németül és vitte magával Gábort.

A szobában pedig öt nagy olajfestmény, öt gyönyörű kép volt, sorban egymás mellé állítva, díszes, tenyérszerű széles aranyrámában. Az egyikről a Klárika, a má-

sikről a Katinka, a harmadikról a Boriska, a negyedikről a Juliska kedves arca tekintett le. Úgy volt ábrázolva mindegyik, ahogy a szentképeken a szent patronákat festik. Mind a négy kép majdhogynem megszólalt. Az ötödik a Juci nénit ábrázolta abban a selyemruhában, amelyet az eljegyzéskor viselt.

Öt gyertya volt meggyújtva a szobában, ezeknek fénye csak fokozta a képek hatását. Gábor csodálkozva és meghatva szemlélte a képeket, egyiket a másik után. Meglepte őt a képeken látható művészi munka, még inkább meglepte és meghatotta a szeretetnek az a nagysága, amellyel a plébános ezt az ajándékot ki-gondolta, megalkotta és messze idegen országból idehozta.

A plébános mintha Gábor arcáról leolvasta volna azt a gondolatát, mert elkezdett beszélni és megfelelt rá.

– Ne keresse ezekben a képekben a tökéletes hasonlatosságot és a művészi értéket. Hiszen csak futólag láttam az arcaikat s inkább emlékezetből rajzoltam meg. Ön előtt, aki tudja, hogy Ozoróvszky megmentette az életemet, maguknál képeknél értékesebbek lehetnek azok a motívumok, amelyek arra készítették, hogy megfessek őket.

– Abban az órában, amikor Ozoróvszky, az ellenséges katona, a saját életét kockáztatva engem brutálisan kiragadott a halál torkából, megmentett a meggyalázó bántalmazástól, átnyalábolt, magával cipelt és letett egy nyugalmas helyre, ahol lehajthattam a fejemet, azután nekem, a teljesen idegennek ide adta az egész vagyonát: én nagy, lelki megrázkódtatáson mentem keresztül. Azóta én egészen más emberré lettem. Türelmesebb, buzgóbb és szorgalmasabb vagyok. Nagyobb gonddal vezetem a lelkiismeretemmel és az Istennel való számadáso-mat. Többnek és jobbnak érzem magamat. Elégedettebb vagyok a lelkivilágom képével és légkörével és sokkal boldogabb vagyok, mint azelőtt voltam. Az életemen kívül ezt a lelki jólétet is Ozoróvszkynek köszönhetem. Azért mindazok, akiket ő szeret, kedvesek nekem is.

– Mikor ön kedves barátom, engedje meg, így szólítsam és kérem, hogy legyen az, – mikor ön a nővére eljegyzésekor elmondotta nekem barátjainak, ezeknek a talpig embereknek a történetét és szerelmük regényét. Elkapott a vágy, hogy esküvőjükre kedveskedjem nekik valami csekélységgel. Boriskának és Juliskának bájos gyermekarca megragadta a figyelmemet és megadta azt a gondolatot, hogy lefessek a mátkáikat. És most itt vannak a képek. Mindegyikben van belőlem és szeretetemből egy parány. Csekély ajándék, de olyan, amit a boltban nem lehet megvenni. Talán szívesen fogják fogadni.

Gábor feszült figyelemmel hallgatta a plébánost s ennek az alakja egyre nőtt és magasabb lett, minél tovább beszélt.

– Most már tudja, hogy miért tolakodtam Pogrányba. Jó, hogy ezeket elmon-dottam önnek, de nem ezért kértem, hanem azért, hogy holnap, mialatt az esküvő tart, – lopja be ezeket a képeket, mindegyiket az élő eredetijének a lakószobájába, hogy amikor oda a férjük karján először belépnek, – ott találják őket.

– Ez nagyon egyszerű dolog, s én azt magamra vállalom. Plébános úrnak ne legyen rá semmi gondja, felelte Gábor. És így folytatta: barátaim és mátkáik végtelenül fognak örülni ennek a valóban kedves és becses ajándéknak és meg is

fogják azt becsülni, mert ez csakugyan a szeretetnek az alkotása. Az ő nevükben elfogadom és nagyon köszönöm ezt a gyönyörű ajándékot.

– No ha örülni fognak neki és ha ezekből a képekből Ozoróvszky is kiolvassa azt, amit ön kiolvasott: akkor én nagyon meg leszek jutalmazva. De itt van Judit kisasszony képe is. Őt azért festettem le, mert ő is közel áll Ozoróvszky szívéhez és mert olyan jellegzetes és kiválóan értékes női egyéniség, amilyennel kevésszer találkoztam az életben. Kérje meg Judit kisasszonyt, hogy fogadja el ezt a képet a pogrányi gyűrűváltás emlékéül. És addig is, amíg a kép fölött ő rendelkezni fog: helyezze el Ozoróvszky lakásán.

– És még azt az egyet is megmondom önnek, hogy Ozoróvszkyt is lestettem emlékezetből nemsokára azután, amikor megmentett engem. Abban a kuruc ruhájában, amit akkor viselt. A dolgozó szobámban van a kép, halálom után az övé lesz.

Gábor azután felhívatta Elígius sekrestyést, megmutatta neki a képeket, kioktatta őt, hogy holnap fél tizenegykor ő maga vigye el azokat az új sorra és a lakodalmas házból hívassa ki Manyáknét, ez majd tudni fogja, hogy melyiket hova kell elhelyezniök.

Azután búcsút vett a plébánostól és Ozoróvszky házába sietett. Ott meggyőződött arról, hogy a holnapi nagy napra való készülődés egészen rendben megy. Félre hívta a Manyáknét, aki már két nap előtt megérkezett. Beavatta a képek titkába és kitanította őt, hogy hova helyezze el egyenkint azokat. Hazaérve, a vacsoránál csak annyit árult el, hogy a kerndorfi plébános hívatta őt, hogy megérkezett az esküvőre és hogy vele beszélgetett el.

A meghívott lakodalmas vendégek az esküvő napján él tizenegykor már együtt voltak Csölle Máté portáján Utolsónak Bokor László nagykeri plébános érkezett. A szobákban nem fértek el, – azért az udvaron maradtak és csoportokban állva beszélgettek. Csak a menyasszonyok és a koszorús lányok nem voltak láthatók.

Az udvar fel volt hintve fövennyel s a közepén egy nagy sátor volt felállítva, zöld galyakkal feldíszítve és köröskörül lefüggönyözve.

A megállapított órában sebes hajtással érkezett egy hintó és utána négy könnyű kocsis és megállottak a kapu előtt.

A hintóról szép, díszmagyar ruhában daliás férfi szállott le. Bodonyi Miklós a kérő násznagy volt ez, bokrétás násznagyi bottal a kezében. A kocsikról leugrott a négy vőlegény, csatlakozott a kérő násznagyhoz s a nyitott kapun együtt léptek be a porta udvarára.

Ott a sátor előtt nagy félkörben állott fel a vendégek nagy serege. Közepén állott Cilly Ambrus, a kiadó násznagy, szintén díszmagyarban és bokrétás násznagyi bottal.

A kérő násznagy a négy vőlegénnyel a kiadó násznagy előtt állott meg és a következő párbeszéd és alkudozás folyt le közöttük:

Kérő násznagy: Adjon Isten áldást és békességet ennek a háznak és lakóinak! Ki itt a gazda! Vele szeretnénk szót váltani.

Kiadó násznagy: Fogadj Isten magyar testvérek! Én vagyok a gazda. Mi járatban vagytok? Miben lehetek kegyelmetek szolgálatjára?

Kérő násznap: Ezek a leventék messze földről jöttek és nagy panasszal vannak. Elrepültek a kedves galambjaik. Keresték már a Dunán innen, – Dunán túl, Tiszán innen, – Tiszán túl. Bejárták már Tolnát, – Barányát, Ungot, – Berget. Sehol sem találták a galambjaikat. Most idevetődtek. Itt keresik őket. Itt a Kisfél-sorról messziről hallatszik kedves galamboknak szapora bűgása. Azért kegyelmedet barátsággal kérjük, hogyha itt volnának, hogy adná ki őket.

Kiadó násznap: Tudomásom szerint nincsenek itt nálam. Mégis barátságból megengedem nektek, magyar leventéknek, keressétek őket.

A vőlegények erre körüljárták a portát és hamarosan visszatértek.

Vőlegények: Itt vannak, itt búgnak, megismertük őket. Barátsággal kérjük, hogy adja ki őket!

Kiadó násznap: Etettem, itattam, gondosan tartottam. Vércsétől, karvalytól, menyétől megóvtam. Nem adhatom csakúgy az Isten nevében. Mondjátok leventék, mit adnátok értök?

Ozoróvszky: Nagy tündérországból, királyné kertjéből aranyrózsát hoztam. Odaadom érte.

Kiadó násznap: Nem adom aranyért, sem aranyrózsáért. Nem adom az egész nagy tündérorszáért.

Beretzky: Nagy meseországból, gyémántkoronáról, gyémántforgót hozam. Odaadom érte.

Kiadó násznap: Nem adom forgóért, gyémántkoronáért. Nem adom az egész nagy meseorszáért!

Barkó: Tenger fenekéről, annak legmélyéről drága gyöngyöt hoztam. Odaadom érte.

Kiadó násznap: Nem adom a gyöngyért. Nem adom a tenger egész gyöngyincséért.

Egyed Pista: Magas menyországból, göncöl-szekeréről egy csillagot hoztam. Odaadom érte.

Kiadó násznap: Nem adom csillagért, nem adom az egész göncöl-szekeréért.

Vőlegények: Mondja hát kegyelmed, hogy mit kíván értük?

Kiadó násznap: Aranynál, gyémántnál, a tenger gyöngyénél, az ég csillagjánál drágább kincsek vannak. Menjetek leventék, azokból hozzatok.

A kérő násznap és a vőlegények elmentek a drágább kincsekért. Kimentek az utcára, ott egyet fordultak és nagyon hamar visszatértek.

Kiadó násznap: Magyarok! leventék! de nagyon siettek! Úgy látom a dolog nagyon sürgős nektek. De sok kincsel lehet tele a tarisznjátok, hogy a keresést oly hamar megjártátok. Hagy látom mit hoztatok? Mit hoztál te első?

Ozoróvszky: Igaz, magyar szívet, tele erős hittel!

Kiadó násznap: Odaadom levente, galambodat vidd el!

Beretzky: Igaz, magyar szívet, tele reménységgel!

Kiadó násznap: Odaadom levente, galambodat vidd el!

Barkó: Igaz! magyar szívet, tele szeretettel!

Kiadó násznap: Odaadom levente, galambodat vidd el!

Egyed Pista: Igaz, magyar szívet, tele akarattal!

Kiadó násznagy: Levente galambod elvihedd magaddal!

Ezeket mondva, a kiadó násznagy magasra emelte és a levegőben meglóbálta a bokrétás botját és harsány hangon hívta a menyasszonyokat:

– Galambjaim gyertek! Itt van a gazdátok! Hozzája mehettek, áldásom reátok!

Ekkor a sátor függőnye szétlebbent és a négy menyasszony koszorúval a fején, a nyolc koszorús leánytól körülveve kilépett a sátorból és odarepült, ki-ki a párjához.

A szokás igazsága szerint ekkor el kellett volna sütni a mozsarat és a pisztolyokat. De azokban az időkben ez a szokás el volt tiltva. Ez helyett az ostoros gyerekek pattogtatták az ostoraikat a szérűn. Némelyiknek az ostora hangosabbat durrantott, mint a pisztolyövés.

Így történt meg a menyasszonyok kikérése és kiadása.

A kérő és a kiadós násznagy barátságosan paroláztak s a vendégek csoportokra oszolva ismerkedtek, üdvözölték egymást és beszélgettek. A koszorús lányok rozólist és más étvágycsináló italt és harapnivalót hordottak körül.

Ifjabb Egyed János és vőfélytársai pedig ez alatt sorba állították a kocsikat s azután egyenként nevükön szólították és a kocsikra ültették az egész násznépet.

Az első kocsiban a szépséges Kapronczay Eszti keült Ozoróvszkyval, az utolsóban ifj. Egyed János Barkó Klárikával.

Gábor írta össze a párokat és a Juci néni mellé Bodonyi Miklóst szerette volna ültetni, mert nagyon összeillő pár lett volna. De Juci néninek az öreg Egyed Jánossal kellett egy kocsiban mennie. Gábor maga a két plébánossal, Bokorral és Kopfhammerrel ült fel egy kocsira.

Amikor már valamennyien kocsikon ültek: az első vőfély parancsára egy ügyes fiú, a Szilaveczynek a fia, felsallangozott, köpcös, mokány lovon kis, fehér zászlóval a kezében a kocsisor élére nyargalt és mint lovas futár megindította és vezette a menetet.

A hosszú kocsisor pedig a várárok mentén haladva a Nyitra folyó felé tartott, majd balra kanyarodva az esztergomi várkapun bejárt a várba, az öreg templom elé. Ott a násznép leszállott és bevonult a templomba.

A vár utcái, amelyeken a lakodalmas kocsisor végig haladt és az öreg templom tele volt nézőkkel. Hiszen ez a ritka szép, négyes esküvő valóságos esemény volt.

Az esketést Kudlik Sándor plébános végezte és a szertartás után szép beszédet mondott és oktatást adott a fiatal házasoknak.

Az esküvő megtörténte után a násznép a négy ifjú házaspárral az élén kivonult a templomból, elhelyezkedett a kocsikon és a hosszú kocsisor a kaszárnya és a Vak Bottyán háza előtt elhaladva a bécsi várkapun kihajtatott a várból s jobbra kanyarodva az új soron, Ozoróvszky György háza előtt állott meg.

Itt fenyőárbocokból összeácsolt, virágfüzerekkel befont s apró zászlókkal feldíszített diadalkapu fogadta az érkezőket. Az udvaron és a szérűn keresztül fővénnyel behintett és két oldalról alacsony, virágbokrétás karókkal szegélyezett széles út vezetett a nagy pajtáig. Ennek a kapujában egy második, kisebb méretű diadalkapu állott; magának a pajtának belseje pedig nagy ebédlő teremmé volt berendezve. Falai és mennyezete hosszú cserfa, tölgyfa, szilfa és juharfa galyak-

kal voltak telerakva és virágokkal pazarul teleszórva, úgy hogy a pajta belseje olyan volt, mint egy nagy, virágos lombosátor. A két végén egy-egy patkóalakú, nagy asztal volt díszesen fölterítve, maguk az asztalok pedig földbe ásott cölöpökre rászegezett deszkákból voltak ügyesen összeállítva.

A terem közepén még mindig akkora, üres hely maradt, hogy ott akár táncolni is lehetett volna. De a tánchoz egy nagy nyitott lombosátor volt felállítva az udvaron. Ennek csak a teteje volt zöld galyakkal telerakva, a nyitott oldalain pedig ritkásan lombos cserfa ágak voltak leásva. Három oldalról pedig ezt a nagy lugast padok szegték be. Sok deszka- és fenyődarab még a házépítésből maradt ki. Ezeknek most ugyan jó hasznát vették.

A nagy számú násznépnek az asztaloknál való elhelyezése nem kis munka volt, – de a Gábor útmutatása mellett ifj. Egyed János és vőfélytársai ezt is ügyesen elintézték.

Az egyik asztalnál az asztalfőn ült a négy ifjú házaspár, azután az örömszülők, a násznagyok és az idősebb és tekintélyesebb vendégek úgy csoportosítva, hogy olyanok kerüljenek össze, akik el tudnak beszélgetni egymással. A többiek és a fiatalság pedig a másik asztalnál helyezkedtek el.

Mielőtt a levest behozták volna, Ozoróvszky fölállott, csendet kért és röviden a következőket mondotta:

– „Mélyen tisztelt vendégeink! Azért szólalok föl, hogy a legelső ünnepélyes szó, amely ezeken az új portákon elhangzik, a hódolat és a hála legyen a főmagaságú, fejedelmi herceg, Keresztély Ágost bíbornok, Magyarország hercegprímása és esztergomi érsek úr Ő Eminentíája, a mi kegyelmes, jó földesurunk iránt.”

A vendégek hódolatuk jeléül valamennyien fölállottak és feszülten figyeltek Ozoróvszky szavaira, aki így folytatta:

„A barátaim és a hitveseink nevében is szólok. Azt a nagy boldogságot, amely most szíveinket eltölti Isten után Ő Eminentíájának, kegyelmes, jó urunknak köszönhetjük. Ez a boldogságunk most házasságunk megkötésével lett teljessé. Azért ezen legelső ünnepélyes órában gyermeki alázatossággal járulunk a kegyelmes urunk Ő Eminentíája trónjának zsámolyához s kifejezzük és felajánljuk fiúi hódolatunkat, mélységes hálánkat az örökös jobbágyi hűségünket.”

„Az egek urához pedig felszárnyal a hálaimánk és az az esdeklésünk, hogy a bíbornok hercegprímás ő Eminentíáját övezze körül kegyelmének bőségével és áldja meg minden áldásával.”

Itt a vendégcsereg hangos óvációban tört ki és lelkesen ünnepelte a hercegprímást. Ezután Ozoróvszky ezekkel a szavakkal fejezte be felszólalását:

„Most pedig magyar vendégszeretettel üdvözljük kedves vendégeinket. Isten hozta mindnyájukat.”

Alighogy ki-kí visszaült a helyére az egyik vőfély, egy jóképű, nyurga legény ijedt arccal rohant be és elkiáltotta magát:

„Vigyázzunk! vigyázzunk! Ő már jön! Már jön! mindjárt itt lesz!”

A vendégek mind odanéztek, sokan felugráltak a helyeikről és egyszerre huzsan is kérdezték:

– Ki jön? – Ki az az ő, aki jön? – Ki lehet?

Mikor a kíváncsiság ennyire fel volt csigázva, – a vőfély komoly képpel felelt:

– A pompás, jó leves!

S amint ezt a tréfát ügyesen elsütötte, – azonnal kirohant és a másik pillanatban, minthacsak valami boszorkánysággal csinálta volna, – újra ott termett a nagy, leveses tállal a kezében. Tizenöt társa jött utána ugyanakkora leveses tálakkal. Mert a nyolc vőfély, nyolc ügyes pajtást hívott segítségül maga mellé.

A mókás vőfély rövid mondókával felmagasztalta és beajánlotta a levest, amit rögtön körül kínáltak.

Ezzel megkezdődött a lakodalmas ebéd. Egymás után hordották a sok jobbnál jobb ételt és a vőfélyek mindegyikhez többé vagy kevésbé talpraesett mondókát szavaltak.

Mikor a pulykapecsenyét körül kínálták, – felállott Akerle János Lénárd városbíró. Szikár, csontos, erőteljes ember volt. Csak a neve volt német, a szíve és a szava teljesen magyar.

Beszédében elmondotta, hogy Széchényi György esztergomi érsek a vár tulajdonosa és földesura, hogyan rendezte Érsekújvár belső területét és később a határát, milyen szabadalmakat adott érsekújvári jobbágyainak, mely familiáké volt és a háború és fekete halál következtében hogyan vált gazdátlanná az a négy telek, amelyeket Ő Eminenciája a mai nap hőseinek adományozott. Azután a fiatal házasságok felé fordult és így fejezte be beszédjét:

„Fiatal barátaim! Titeket már bevezettek az uradalmi urbáriumba, a városi földkönyvbe, az adófizetők könyvébe, a vármegyei, népösszeírási könyvbe, legutoljára pedig mátkáitokkal együtt az anyakönyvbe. Én pedig most, mint ennek a városnak bírója befogadlak és bevezetlek titeket a város közönségének és különösen a gazda társaitoknak szívébe. Éljenek az ifjú házasságok!”

Nagy éljenzés hangzott el a városbíró szép beszéde után, mindnyájan koccintottak az ifjú házasságok egészségére.

Az éljenzés lecsillapulta után Bodonyi Miklós uradalmi ügyész állott el. Híres volt arról, hogy nagyon szép beszédeket szokot mondani, s ezt a hírét ezen felszólalásával is igazolta.

Azzal kezdte a beszédét, hogy milyen boldog az a gyerek, akinek a szülője él és milyen szerencsés az az árva, akinek elhalt édesanyja helyébe a Gondviselés jó nevelő anyát rendelt. Elmondotta aztán, hogy Barkó Judit kisasszony hogyan karolta el az elárvult apró Barkó gyerekeket, milyen gondosan nevelte őket és később úgy őrizte őket, mint a sárkány. És kedves, meleg szavakkal rajzolta meg Barkó Judit kisasszony értékes egyéniségét, azt a szép hivatást, amelyet oly magasztosan töltött be. Azután az öreg Egyed Jánosra tért át és meleg szavakkal méltatta őt és hasznos életét. Végül vonzóan megrajzolta Csölle Máténak, mint jobbágyinak és a földműves, gazdaosztály tipikus alakjának egyéniségét és az örömszülőkre emelte poharát.

Nagyon hálás volt a témája, nagyon szépen foglalta azt szavainak bokkrétájába s azért a felköszöntőjének nagy hatása volt.

A három plébános, a gvárdián és Gábor fráter csoportban ültek az első asztalnál. Az érsekujvári és a nagykéri két magyar plébános között ült a német plébános, ennek a kedvéért állandóan német nyelven folyt közöttük a társalgás.

A német plébános nagy kíváncsisággal szemlélte a társaságot. Minden érdekelte őt. Hiszen ennyi magyar között még soha sem volt életében. Mindenre figyelt. Mintha tipusokat keresett volna a jelenlevők között, mintha a magyarok mulatozásának a hang lejtését, a magyar lélek megnyilatkozásának vonalait figyelte volna.

Bodonyi Miklós beszéde után szünet állott be, mintha senki sem bátorkodott volna közvetlenül utána felszólalni. Ezt a szünetet felhasználva felállott Kopfhammer plébános s ezekkel a szavakkal vonta magára a figyelmet:

– Meine Herrn! Meine Damen!

Ez a német megszólítás nagy feltűnést keltett. Mindenki, még a paptársai is úgy vélekedtek, hogy kár felszólalni, hogy a német beszéd nem való ide, mert a jelenlevők egytized része se érti meg. Csak rontja a hangulatot. S a nemtetszés szinte látható volt a vendégsereg arculatán és mozgolódásán.

De a német plébánost ez a kedvezőtlen fogadtatás nem hozta zavarba, mert alig egy perc múlva még csengőbb hangon megismételte a megszólítást, csak hogy most már ekkép:

– Hölgyeim! és Uraim!

Roppant hatása volt a német plébános ajkáról ennek a két magyar szónak, mert eddig magyar szót senki sem hallott tőle.

Nyomban síri csend támadt. Mindenki feszülten oda figyelt. És a német plébános idegen kiejtéssel ugyan, de érthető magyar szavakkal és akadozás nélkül mondotta el ezt a rövid beszédet:

„Én önök között idegen vagyok. Német ember vagyok. Idegen országból, Ausztriából jöttem, hogy ezen lakodalmon részt vegyek és hogy egy vallomással könnyítsek a lelkemen.

Én gyűlöltem a magyart. Durva lelkűnek, barbárnak és gonosz indulatúnak tartottam a magyar népet, mert nem ismertem.

Ez az elfogult gyűlöletem hét esztendő előtt halálos veszedelembe sodort. Eből a gyűlölt magyar népnek egy fia, egy közkatona mentett ki. S ez a közkatona, aki beleavatkozott az életembe, olyan csodálatos, lelki méretekben jelent meg előttem, hogy szinte megdöbbsentem tőle.

Gondolkodóba estem s egyre erősebb lett bennem az az érzés, hogy nem lehet vad és silány az a fa, amelynek ilyen nemes hajtása van, mint ez a közkatona.

Belemélyedtem a magyar nemzet történelmébe. Kritikával olvastam és összehasonlítottam a történetírók megállapításait és a történelem fáklyájának fényétől, mint nyári napsugártól a köd, – eloszlott az elfogultságom és a gyűlöletem.

Ma már tudom, hogy a vitéz magyar nemzet a hazáját védve testével és vérével évszázadokon keresztül az egész nyugat Európát oltalmazta és megbecsülhetetlen szolgálatokat tett a kereszténységnek és a civilizációnak. Századokon keresztül vérezett, fogyott és a török rabságban görnyedt, de hősi vitézségével megbénította és hazája rögéhez kötötte a török hódító hatalmat s a nyugati népek békében élhettek, erősödhettek és művelhették a kultúrájukat.

Most már ismerem a magyar nép hőseit, ismerem tengernyi szenvedését, ismerem és megértem azokat a küzdelmeit is, amelyeket fájának életéért és ősi alkotmányáért a német elnyomás ellen folytatott. Ismerem a magyar nép lelkét és jellemét és tudom, hogy az a legértékesebbek közül való.

És most már tisztellem, becsülöm és szeretem a magyar népet.

Csak azért jöttem messze idegen országból, hogy ezt a vallomást itt megtegyem és elkiáltsam magamat: Éljen Ozoróvszky György!... Éljen a magyar!”

Leírhatatlan volt a német plébános szavainak a hatása. A vendégek felugráltak s zajosan éljeneztek. A férfiak hozzá siettek, ölelték és a kezét szorongatták. A nyolc vőfély pedig összeintett a szemével és amint hozzáférkőzhettek: ősi, magyar szokás szerint felkapták a vállaikra és körül hordozták a teremben.

Ez az ünneplés nagyon jól esett a plébánosnak, örömmel tekintett körül az őt ünneplő sokaságon s ezt mondogatta magában:

– Igen! Ilyenek vagytok ti magyarok! Gyűlölettel nem lehet letörni titeket. Szeretettel pedig egy csapásra meg lehet titeket hódítani.

Megkapó volt, amint a plébános és Ozoróvszky összeölelkeztek.

– Plébános úr de nagyon örülök a szavainak, hogy megszeretett minket magyarokat!

– Ha örül kedves fiatal barátom, akkor azt is érzi, hogy érdemes volt engem megmentenie és én nagyon meg vagyok jutalmazva.

Percekig tartott a német plébános ünneplése és még jó időbe telt, amíg a vendégek újból elhelyezkedtek és folytatták a félbeszakított ebédet.

A beállott csendben a figyelmes szemlélő, ha körültekintett volna a vendégseregben, érdekes megfigyeléseket tehetett volna.

Az öreg Kapronczay helyet cserélt Kudlik plébánossal és nagy beszédbe elegyedett Kopfhammerrel.

Bodonyi Miklós a Juci néni szomszédságában ült, az egész ebéd alatt udvarolt neki és nem volt az a diskrét, úri figyelmesség, amit elmulasztott volna.

Ifj. Egyed János és Kapronczay Eszti egymás mellett ültek és folyton egymással foglalkoztak. Nem először találkoztak most, mert János nemsokára rá, amint visszajött világjáró útjáról, látogatást tett Kapronczayéknál és Esztike őt, mint Boriska bátyját s érdekes világlátott embert, nagyon szívesen látta társaságában. Most is olyan bizalmasan beszélgettek, mintha csak magukban lettek volna. Nem törődtek a többiekkel és valami furcsa, idegen nyelven beszéltek, János sokszor ismételte: Je vous aime! De tout mon coeur! Vous mon ange! Majd ezt mondotta: I love you! Sweetheart! I love you! You are one beautiful young lady! You little one! Esztike nagyon odafigyelt és az arcáról le lehetett olvasni, hogy kedves neki az, amit János mond. Felelt is ugyanilyen török vagy japán nyelven hogy: oui! oui! yes! yes!

Az öreg Egyed a Kapronczayné és a Cillyné mulattatta és gyakran ráesett a tekintete az idősebbik fiára és a szép Esztikére. Nagyon kedvére volt, hogy ezek olyan bizalmasan elbeszélgetnek és az a gondolat járt az eszében, hogy bárcsak meghódítaná az Esztike ezt az ő csavargó fiát. Akkor ugyan nem kíváncznék többet ki a nagyvilágba.

Az ifjú házasokról pedig, el lehet gondolni, hogy azok egymással sugdostak és egymás szeméből olvastak édes, szerelmes titkokat.

Az ebéd pedig ez alatt tovább folyt s a felköszöntők félbe szakadt sora újból megindult.

Kudlik plébános üdvözölte új hiveit. A kamocsai bíró ügyesen felemlítette, hogy Kamocsán leesett a Barkó Imre lovának a patkója s azzal fejezte be, hogy Kamocsa fölött sötétebb lett az ég, mert Kamocsa legszebb csillaga ide költözött Érsekújvárhoz.

Fél-ötre járt az idő, amikor a hosszú, jó ebéd rövid Isten-áldásával véget ért. A vendégek a rögtönzött, pompás, hűvös ebédlőből kivonultak s a tágas udvaron, szérűn, vagy a nagy kertben fel-alá járkáltak és levegőztek.

Ekkor a konyhában és a felszerben kezdődött meg a trakta. A konyhában Maniákné vitte a fő szót. Elbeszélte, hogy a lelkeit, a kisasszonykákat a Klárikát és a Katicát ő dajkálta és hogy milyen jók és aranyosak voltak ezek és hogy Pál úr és György úr milyen súlyosan voltak megsebesülve, amikor éjszakának idején bújdosva Pogrányba jöttek. És beszélt, beszélt, kicsi híja, hogy a díványpárna és az emlékkönyv titkát ki nem tálalta.

A felszerben a kocsisok és a muzsikás cigányok lakmároztak. Itt a kamocsai bíró szolgalegénye volt a fő tekintély. Mindnyájan őt hallgatták, amint elbeszélte a patkót, Barkó vitéz úrnak a csatáját a három német katonával és a lóhalálban való menekülést az ujbárai várba. És hogy neki még most is megvan az az egy aranya, amit Berthóty várparancsnok úrtól kapott és mutogatta is az aranyat.

Hat óra felé már enyhült a hőség és a pajta előtti nagy szellő sátor alatt megkezdődött a táncmulatság.

Kezdődött pedig a fiatalok táncával. A vőlegények átkarolták és táncba vitték a mátkáikat, a vőfélyek pedig a koszorúslány párjaikat. A magyar lassúval kezdődött a tánc és a fiatal párok ezt a szép táncot olyan méltósággal és daliásan járták, hogy öröm volt nézni őket.

Mikor a cigány átsapott a frissbe, a csárdásba: akkor nekiszilajodott a kedv és szabadjára kelt a magyar temperamentum. Kopfhammer plébános majd a szemét nézte ki. Oda állott a táncolók mellé és megkérdezte ifj. Egyed Jánostól, aki Esztikével szaporázta, hogy miféle tánc ez, amelynek csak egyféle az üteme és mégis száz a figurája? Ilyent ő még sehol sem látott. Egyed János azt válaszolta neki, hogy nincs is több ilyen az egész világon, – ez a magyar csárdás.

Az idősebbek körül állottak, vagy a padokon ültek és gyönyörködtek a fiatalok táncában. Ennek pedig sehogy sem akart vége szakadni. A cigány már háromszor is abba hagyta a muzsikát, de mindannyiszor megujrázták. Végére is csak úgy maradt abba, hogy Bodonyi Miklós rájuk szólt a fiatalokra, hogy hagyjanak egy kis muzsikát az öregeknek is.

Nagyon kedves volt az öregek tánca. Nem tartott az olyan sokáig, mint a fiataloké, nem is lobogott benne annyi szilaj tűz, – de méltóság annál több volt benne.

Bodonyi Miklós a Juci nénit vitte táncba, az öreg Egyed János a Kapronczay tisztartónét, Kapronczay pedig Cilly Ambrusnét, Cilly Ambrus pedig a városbíró feleségét. A szenátorok és a gazdák pedig ki-ki vagy a maga feleségével, vagy

a komaasszonyával, vagy a sógorasszonyával járta. Itt kitett magáért Kamocsai ismerősünk Karmos Boldizsár, aki a Rajmánosnét, a kamocsai kántornét és az újvári gazdasszonyokat ugyancsak megforgatta.

Az öregek tánca után a fiatalok és az öregek vegyest táncoltak szünni nem akaró jó kedvvel egész a vacsoráig. Vacsora után pedig még fokozottabb kedvvel folytatták egész éjfélig. Közbe-közbe a szünetek alatt szép dalokat énekeltek.

Mikor a várból elhangzott a kürtszó, amely az éjfélt jelezte: akkor nagy mozgolódás támadt s abbamaradt a tánc.

Egy esemény következett most, egy kedves költői epizód, vagy lakodalmasszokás: a menyasszony, jelen esetben a menyasszonyok búcsúztatása.

A lakodalmasszokás közönség felállott a nagy sátor hátulsó részében, a közép felállott a négy menyasszony és a sátor nyitott oldalát egymás kezét fogva elzárta a nyolc koszorúslány:

Egy pillanatig ünnepélyes csend támadt, azután, mint kedves, üde madárzsi-vaj hangzott fel a nyolc koszorúslány ajkáról a búcsúzó dal:

*Túl az árkon gólya lépdél a haraszton,
Tegnap lány volt, tegnap lány volt, máma asszony.*

*Gyertek lányok, koszorúsok álljunk sorba!
Hogy menyasszony az árkot át ne ugorja!*

*Hogy menyasszony a gólyát el ne riassa,
Mert ha elszáll, hátha nem jön többé vissza!*

*A menyasszony a sorunkat elsodorta,
És az árkot, keskeny árkot átugorta.*

*És a gólya ott repül már messze, messze!
Hova száll le, melyik házra, mely ereszre?*

*Túl az árkon járt a gólya a haraszton,
Tegnap lány volt, tegnap lány volt, máma asszony.*

A dal utolsó akkordja utána koszorúslányok láncja elszakadt és a menyasszonyok, mint a madarak a kalitkából, melynek kinyílt az ajtaja, kirepültek, ki-ki az urához s ennek karján mentek a fészkükbe, a saját otthonukba, az asszonyi életbe, a boldogságba.

A vendégek még együtt mulattak egész a hajnali harangszóig. Ekkor az idősebbek közül többen eltávoztak, de a nagyobb része és a fiatalság együtt maradt és tovább mulatott egész reggelig, amíg a barátoknál a hat órai misére elsőt harangoztak.

Így folyt le az a híres lakodalom, amelyről Érsekújvárott és a környékén sokat beszéltek s amelyet évtizedek múlva is emlegettek.

A kamocsai kántor szép verses krónikát is írt róla. Örökös kár, hogy ez nem maradt fenn az utókorra.

XVI. FEJEZET

A Nemes-sor

Csölle Máté a lakodalom után nem találta a helyét a saját házában. Járt ki és be egyik szobából a másikba, a kamarából a félszerbe, innen az istállóba. Körüljárta a tyúkólat, a szérűt, a kertet. Közben meg-megállott, mintha hallgatódzott volna.

Majd elröstelte magát, bement a szobába és leült. Alig ült ott néhány percig, – fölugrott, mintha kergették volna és elülről kezdte és folytatta a céltalan, szinte öntudatlan járkálást.

– Keres valamit gazduram? – szólította meg egy párszor a Lacáné.

– Már mit keresnék! – felelte mogorván és tovább ment.

Pedig keresett. A Juliskáját kereste és annak a kedves hangja után neszelt folyton és mindenütt.

Nagyon furcsa is az, hogy az ember fölneveli, becézi, félti a leánygyermekét s amikor az már nagyra nőtt, hogy már segíthet is a munkában és már olyan értelmessé lett, hogy emberszámba megy és az ember elmondhatná neki apró örömeit, bajait, gondjait és elbeszélgetne vele: akkor jön egy idegen ember, akit se ő, se a lánya nem is ismert, megbabonázza a lányt és elviszi magával. És a lány vele megy, hiába marasztalja őt. Vele megy az idegen emberrel sokszor a hetedik faluba, néha messze idegen országba is.

Még szerencse, ha az idegen jólelkű és becsületes ember. Akkor a szülő megnyugszik abban, hogy ez a világ rendje és még öröme is telik a lánya boldogságában. Előfordul azonban az is, hogy az idegen ember hitvány fráternek bizonyul. Akkor a lánynak kinszenvedés az élete a méltatlan férj mellett, – tűr és szenved és siratja elhibázott életét. A szülőt pedig otthon emésztí a bánat lányának szerencsétlen sorsa miatt és nem tud segíteni azon, hogy az idegen ember komiszul bánik az ő szeretett gyermekével.

Csölle Máténak semmi oka nem volt arra, hogy féltse a leánya boldogságát. Az fájt neki, hogy a Juliskája már nem az övé, hogy nem láthatja folyton maga mellett a kedves arcát és nem hallja a szavának muzsikáját.

Előre látta Gábor, hogy az apja nehéz, lelki válságon fog keresztül menni. Ezért kért hosszabb szabadságot és a lakodalom után még jó ideig ott maradt az édesapjánál.

Vigasztalta az öreget, hogy hiszen a Juliska itt lakik alig tíz percnnyire. Meglá-

togathatja, amikor akarja és a Juliska is minduntalan ide szalad majd hozzá. Figyelmeztette erre, meg arra a munkára és együtt dolgozott vele és így segítette át az öreget a legnehezebb napokon. És rávette arra is, hogy a Lacánét továbbra is tartsa meg, hogy ne legyen egészen egyedül. A Juliskának és Pistának pedig a lelkére kötötte, hogy gyakran látogassanak el az öreghez. S amikor a dolgokat ekkép elrendezte és a szabadsága letelőben volt, – visszament Pozsonyba.

Itt az a parancs várta, hogy amint megérkezik, – jelentkezzék audienciára.

– Hol csavarogtál ennyi ideig? – szólította meg Ő Eminentiája a belépő Gábort, – pedig jól tudta, hogy az hol járt, csak nem akarta a kíváncsiságát elárulni.

– Érsekujvárott voltam az édesapámnál kegyelmes uram. A Juliska hugom férjhez ment, annak a lakodalmán voltam.

– Ugye az az Einzinger, vagy Egyed vette el? És mi van a többi három kuruc barátoddal? Azok még nem vezették oltárhoz a mátkáikat?

– De igen kegyelmes uram! Azok esküvője is megvolt egyszerre a hugoméval. Négyes esküvő és lakodalom volt egyszerre. Az egész Érsekujvár talpon volt, mert olyan lakodalom volt az, hogy háromszáz esztendőben is aligha esik meg ilyen. Emlegetni fogják azt száz esztendeig is.

– Míró! fogják emlegetni? – Talán csak nem történt ott valami országos skandalum?

– Nem kegyelmes uram! Sőt nagyon szépen és fényesen sikerült, de egészen más volt, mint amilyen a lakodalom közönségesen lenni szokott.

– Ugyan mivel volt külömb a többinél?

– Először is kegyelmes uram, négy menyasszony került össze egy portán és egyszerre indult az esküvőre. Mert a két pogrányi galambnak és a kamocsai amazonnak négy héttel az esküvőjük előtt be kellett jönniök Ujvárbá és ott kellett lakniok.

– Nem tudtak hova menni, folytatta Gábor. Az édesapámhoz kéredzkedtek. Az apám a világért sem akarta befogadni őket, különösen amikor megtudta, hogy a Juci néni, a sárkány is velük jön. Azt mondotta, hogy annyi asszony nép között ő megbolondul. De a hugom könyörgésére mégis befogadta őket. Eleinte sok baja volt velük, de azután annyira megszerette őket, hogy úgy járt utánuk, mint a kótlóstyúk a csibéi után.

Elmondotta azután Gábor, hogy a menyasszonyok mivel foglalatoskodtak, hogyan ugrabugráltak, hogyan nótáztak és hogyan incselkedtek az öregével.

Látta, hogy az elbeszélés mennyire érdekli Ő Eminentiáját, azért tovább folytatta és ugyancsak részletesen elmondotta az esküvőt és a lakodalmat. A felvonulást, a diadalkapukat, az elhangzott beszédeket, magát az ebédet s annak epizódjait és a menyasszonyok elbúcsúztatását.

Különösen feltűnt Ő Eminentiájának Ozoróvszky hódolata és hála nyilatkozata s ennek az a tapintatos formája, hogy az ebéd előtt és nem felköszöntő alakjában mondotta el. Nagyon érdekelte a kérő és a kiadó násznagyok és a vőfélyek szóváltása és alkudozása, de leginkább a német pap magyar beszéde. Meg is jegyezte, hogy ez a német plébános derék ember lehet s hogy szeretné őt megismerni.

S a Gábor elbeszélése közben több megjegyzést és kérdést is tett és amikor Gábor befejezte az elbeszélést, így szólt:

– Csakugyan érdekes volt, a négy menyasszony összetorlódása és a lakodalom is. Most már ugyancsak megelégedettek és boldogok lehetnek azok a te kuruc barátaid?

– Igazán boldogok lehetnének, de náluk is úgy van, hogy nincsen derű ború nélkül. Úgy vannak azok, mint az egyszeri ember, akinek nagyon jó dolga volt és csak az volt a baja, hogy nem volt semmi baja. Hát szándékosan keresett magának. Megfeledezett arról az életszabályról, hogy bolondnak és részegnek térjen ki az ember. Az az egyszeri ember nem tért ki, hanem incselkedni kezdett a részeggel. Ez meg úgy orron vágta, hogy az orra akkorára dagadt, mint egy uborka. Mikor megnézte magát a tükörben és meglátta a feldagadt orrát, csak annyit mondott: no most már legalább nem mondhatom, hogy nincsen semmi bajom.

– Nos csak nem tűztek össze most ezek, amikor jól megy a dolguk? – kérdezte Ő Eminentíája.

– Majdnem úgy van – kegyelmes uram. Amikor most elbúcsúztam tőlük: azt láttam, hogy a menyecskék duzzognak egymásra, az emberek pedig orrolnak valamit. Kérdőre vontam őket, hogy mi ütött hozzájuk és ki bora verte meg őket? Egyik sem akart előrukkolni, csak amikor keményen rájuk szóltam, hogy micsoda dolog ez a duzzogás és orrolás és kijelentettem, hogy addig én tőlük el nem megyek, amíg nekem tiszta bort nem öntenek a pohárba és nem mondják meg, hogy mi a bajuk, csak akkor vallottak.

– Kiszedtem belőlük, hogy azon civakodnak és nem tudnak megegyezni, hogy mi legyen a neve az ő házsoruknak. Mindegyik azt akarja, hogy az ő feleségéről nevezzék – Klára sornak, Borbála sornak, Julia sornak. És egyikük se engedett. Az se kellett nekik, hogy legyen hát pogrányi sor, – mert éppen olyan joggal lehetne kamocsai sor is. Olyan semmitmondó nevet, hogy Ujsor, Szárazsor, Túlsó-sor, vagy Rövidsor egyhangúlag elvetettek. Amit pedig valamennyien elfogadtak volna, hogy Kuruc sor, Rákóczi sor, vagy Berthóty sor, – azt a hatóság nem engedi meg.

– Fölkértek engem, hogy legyek hát én közöttük a bíró és tegyek közöttük igazságot. Próbáltam és találgattam mindenféle nevet, de egy se tetszett valamennyinek. Ennél a nehéz kérdésnél engemet is cserben hagyott a tudományom – és ott hagytam őket anélkül, hogy a bajukat eligazítani és közöttük békességet teremteni tudtam volna.

– Ej ej, de nagyon nagy a bajuk! – jegyezte meg Ő Eminentíája. Úgy vannak ezek a név-kereséssel, mint az egyszeri ember a fával, aki az erdőtől nem látta meg a fát. Hiszen a név ott van az orruk előtt. Rajta van a házukon. Csak le kell olvasni. Különösen, hogy a furfangos eszeddel te se tudtál az igazira ráütni.

– Nagyon kíváncsi vagyok kegyelmes uram, – hogy mi volna az igazi név, aminek mindnyájan örülnének?

– Nemes-sor!

– Canis... canis! – kiáltotta el magát Gábor és örömeiben talán ugrott volna is egyet, ha ez illetlen nem lett volna.

Ő Eminentíája lesújtó tekintettel mérte végig Gábort és félig bosszúsan. Félig tréfásan, ezekkel a szavakkal utasította rendre:

– Te barát, a canis az enyém, – tied csak a heuréka.

– Tudom kegyelmes uram és alázatosan bocsánatot kérek, hogy a canis akaratlanul kiszaladt a számon, de ez a név olyan kitűnő és annyira találó: hogy ennek kevés a heuréka, ennek canis dukál.

– Elnézem most az egyszer, de maradj te csak a heurékánál. Azoknak a kurucoknak pedig mond meg, hogy nem tűröm, hogy a szép barátságukat összetépjék és civakodjanak. És azt rendelem, hogy a soruk neve legyen „Nemes-sor”.

Gábor sietett Ujvárra Ő Eminentiája parancsával. Hamar összeharangozta a négy gazdát és a menyecskéket.

– Nos, emberek és asszonyok! Hozom az igazi nevet, olyant, aminek mindnyájan örülni fogtok. Szólította meg őket Gábor.

– Halljuk, Halljuk! Majd meglátjuk, hogy igazi-e! Mond már no! – Noszogatták Gábort. Mire Gábor elkiáltotta magát:

– Nemes-sor! – Nemes-sor! – Nemes-sor!!!

– Hurrák! – Vivát! – Éljen! – Éljen! – Ez csakugyan az igazi! – Kiáltották valamennyien és ide-oda rángatták Gábort és egyszerre beszéltek hozzá.

– Ez az igazi! Ezt örömmel elfogadjuk! Mégis csak okos ember vagy te Gábor, hogy ezt kitaláltad! Nemes-sor, ez az igazi!

– Nem én találtam ki. Ezt is, mint mindenteket és egész boldogságokat. Ő Eminentiájának köszönhetitek. Azt parancsolja Ő Eminentiája és én azért siettem vissza, hogy ezt a parancsát átadjam nektek, hogy ne civakodjatok és ne szaggassátok magatok között a szeretetet és a barátságokat, hogy békesség legyen közöttetek és házsorotokat nevezétek Nemes-sornak.

– Nagy örömmel fogadták ezt a parancsot és hálával és áldó szóval emlékeztek meg kegyelmes jó urukról.

Másnap reggel ünneplőbe öltözött föl a négy fiatal gazda és mentek föl a várba a városházára és a városbírónak előadták, hogy a hercegrímás Ő Eminentiájának a parancsa és az ő kívánságuk is az, hogy az ő házsoruk neve legyen Nemes-sor.

Éppen együtt volt a városi tanács. Meghallgatta a kérésüket és a Nemes-sor nevet elfogadta és beiktatta a város földkönyvébe és az utcák és a sorok lajstromába.

Estére pedig a Barkó Imréék házában batyubált rögtönöztek. Kamocsára a meghívóval, illetve a Boriska levelével az ostoros gyereket kiszalajtották és a két Egyed János estére pontosan megjelent. Szívesen jött a fiatalabbik János is, mert Boriska megírta, hogy a Kapronczay Eszti is ott lesz. Az öreg Máté gazdán kívül nem is hívtak meg mást erre a családi jellegű batyubálra, csak a Rajmánosnét. Mert az bele is halt volna, ha őt kihagyták volna.

Ezzel a családi összejövetellel ünnepelték meg a házsoruk elnevezését. Kedves, bizalmas családi tor volt ez, amely azzal az újabb eseménnyel végződött, hogy Kapronczay Eszti és ifj. Egyed János megértették egymást és eligérkeztek egymásnak.

A Nemes-soron pedig megszűnt a duzzogás és az orrolás és a négy fiatal család között helyre állott a béke. Ujra teljessé lett közöttük a szeretet és a viszálykodásnak ez az első muló fellege nyomtalanul elvonult boldogságuk egeről.

XVII. FEJEZET

A földesúr és jobbágiai

A rendi alkotmány uralma alatt egész 1848-ig a nemzet, vagyis az ország lakossága két osztályra oszlott.

Az egyik volt az uralkodó osztály, a kiváltságosok osztálya, amelybe beletartoztak a főpapok, a főurak és köznemesek. Ezek adóterheket nem viseltek és csak a királynak szolgáltak.

A másik osztály volt a túlnyomó többség, a misera plebs contribuens, a nyomorult adózó nép, kiváltságok nélkül és nagyon korlátozott jogokkal. Ebbe tartoztak a telkes jobbágyságok, vagy úrbéres gazdák és a zsellérek. Ezek a földesurak hatósága alatt állottak és nyögtek az adóterhek alatt, szolgáltak az országnak, a vármegyének, a falunak és első sorban a földesuruknak.

A főpapok, főurak és a nemesek rendjei és a jobbágyság nagy tömege között állottak a honorátorok, vagyis nemességgel nem bíró, tanult, vagy literatus egyének, tudósok, papok, prókátorok, orvosok és a többiek, – mellettük a városi polgárok, akiknek különös jogaik és privilegiumaik voltak.

Az ország földje is, – eltekintve a királyi várföldektől és egyes kiváltságos területektől, két kategóriára oszlott: a nemesi birtokra és az urbéri birtokra.

Az urbéri birtok tartozéka volt a nemesi birtoknak. Minden urbéri telek, vagy földdarab hozzátartozott valamely nemesi birtokhoz. A jobbágyságot csak örökös használati jog illette meg az urbéri birtokon.

Azért 1848-ig nem úgy beszéltek, hogy pl. megvettem Acsán, vagy Csornokon a Salamon-féle birtokot, hanem azt mondták, hogy megvettem Acsát, Csornokot, ezt vagy azt a falut.

Érdekes és nagyon gyakori alakulat volt, hogy egy faluban több volt a földesúr. Az ilyen falunak a népe annyi felekezetre oszlott, ahány volt a földesúr. Nagysurányban pl. négyféle urbéresek voltak: a gróf Károlyi, a gróf Berchtold, a Motesicky és a gróf Pongrácz familiáké.

A földesúr bíraskodott jobbágyságai fölött és a megszökött jobbágyot joga volt kerestetni és vissza hozatni. Némely földesurat, így az esztergomi érseket is, privilegium alapján megillette a jus gladii, a pallosjog, vagyis a halálbüntetés joga is, mint a vármegyét és a kiváltságos városokat.

Minél több faluja és jobbágysága volt a földesúrnak, annál gazdagabb és hatal-

masabb volt. Hogy hány faluja volt az esztergomi érseknek a Rákóczi-féle szabadságharc idejében: azt csak hosszas kutatás után lehetne megállapítani. Valószínű, hogy száznál is több volt, mert 1622-ben a Pázmány-féle urbárium szerint olyan faluja is, amelyekben nem urbéressek, hanem kizárólag praediális, vagy egyházi nemesek laktak és csak katonai szolgálatot teljesítettek, nem kevesebb volt mint negyvenhét.

Érdekes volna annak a fejtegetése, hogy a földesúr és a jobbágy közötti viszonyt milyen törvények és országos rendeletek szabályozták és mikép védelmezték a jobbágyságot a földesurak túlkapásai ellen.

De nem ezeken fordult meg az, hogy jó dolguk volt-e a jobbágyoknak, vagy keserves volt-e a sorsuk? Ez egészen attól függött: hogy milyen ember volt a földesúr.

A gonosz lelkű, kapzsi és zsarnoki hajlamú földesúr rosszul bánt a jobbágyaival, kiszípolozta őket s azok szegények, elégedetlenek voltak és zúgolódtak: de segíteni magukon nem tudtak. Sokszor úgy tettek, hogy otthagya a zsupfödeles házikót, a kis telket, a falut, – búcsú nélkül odébb állottak, vagyis megszöktek. Nagyon gyakori eset lehetett ez, mert a szökevény jobbágyról – „jobbationes fugitivi” – sok szó esik a Corpus Jurisban.

A jólelkű és humánus földesúr jobbágyai megelégedettek voltak, szorgalmukkal elő tudták teremteni az adókat és szerezni is tudtak egy kis vagyonkát. Ezek földesuruk jószágát hűséggel viszonzták.

Ilyen jó viszony volt az esztergomi érsek és jobbágyai között állandóan, évszázadokon keresztül. Az érseki jobbágyok megelégedettek voltak, ragaszkodással és hűséggel viseltettek földesuruk iránt.

Mert az esztergomi érsekek úgy tekintették a jobbágyaikat, – akiknek lélekszáma a százezret is meghaladta, – mintha ezek az ő nagy, politikai családjuk tagjai volnának. Atyailag bántak velük és gondoskodtak nemcsak lelki szükségleteikről, hanem arról is, hogy nyomort és szükségletet ne szenvedjenek.

A török háborúk alatt az esztergomi érsekségnek több faluja teljesen eltűnt a föld színéről. Sok más falva pedig fel lett dúlva és elnéptelenedett. A török rablás alóli felszabadulás után és a Rákóczi-féle szabadságharc lezajlása után beállott békés időkben az esztergomi érsekek gondoskodása és támogatása mellett a szétdúlt falvak újra felépültek, benépesedtek s a nádfedeleles házakba a nyugodt családi élet és a jólét újból visszatért.

Kimagasló példája és történelmi dokumentuma ezen gondoskodásnak Széchényi György esztergomi érseknek 1691. október 29-ről kelt s a következő évben I. Lipót király által is szentesített szabadalom-levele, amellyel érsekújvári népéről gondoskodott, annak jogait meghatározta és Érsekújvár fejlődésének alapjait lerakta.

Elbeszélésünk hősei ezen szabadalmi-levélben meghatározott jogkörben éltek, de ez a szabadalom-levél egyébként is annyira érdekes, hogy annak tartalmát ide foglalom, úgy amint azt Hamar Pál Komáromban 1864-ben megjelent. „Nyitra megye helyírása” című könyvben közzé tette. Ime Hamar Pál így közli:

„1. Érsekújvár polgárai és lakóai sorába senki más, csak aki a római katolikus vallást követi, volt fölvehető.”

„2. Az áldornagy a vérhatalmi jogot, valamint a polgárok közt a belsőségek iránt felmerülő kérdések megoldását magának és utódainak fenntartva, a zálogos adóssági s egyéb polgári perek tárgyalását a bíróra s tanácsra ruházta, egyúttal megengedte, hogy a várostól a fellebbezés az uri székre történjék.”

„3. Minden polgár, ki háza után 50 szapu alái földet birt, évenként két részben szent György és szent Mihálykor hét rénes forintot fizetni tartozott, aki pedig háza után csak 25 szaput vetett, az csak a fentebbi összeg felével rovatott meg.”

„4. A polgárok és utódaik minden rendes, úgy rendkívüli munkáktól mentesítettek ugyan, mégis arra, hogy az érseket és annak főtisztjeit, valamint az uradalmi bor és egyéb szállítmányokat útközből számosan kísérik, úgy ezek körül ameddig a szükség kívánja szolgálatokat tegyenek, köteleztettek.”

„5. Bor, sör és pálinka-mérés a polgároknak szent Mihálytól Karácsonyig szabadon hagyatott, az év többi részén azonban e jog az uradalomnak tartatott fenn.”

„6. Miután Érsekújvár mezővárosnak tulajdon területe nem volt, azért a polgároknak a Leék, Görög, Gúgh és Nyárhídi érseki határok szabad használata, a külvárosiak telkeik s az uradalmi majorság menten tartásával megengedtetett.”

„7. Az érsekújvári bíró s utódai a helypénz szedésre feljogosítottak, úgy mégis, hogy ez által a helybeli uradalmi vámszedés korlátozást ne szenvedjen.”

„8. A polgároknak minden árucikkkel kereskedés megengedtetett, de a vámfizetésre az ország törvényei szerint köteleztettek.”

Ugyancsak Széchényi György érsek alakította meg később 1694–1695. évben az érsekújvári határt is, a török háborúk alatt elpusztult Lék, Györög, Gúgh és Nyárhíd falvak határaiból. Egyesítette ezt a négy határt és 125 urbéri telekre osztotta be. Ezeken a telkeken éltek nemzedékről nemzedékre, gyarapodtak és sokasodtak az érsekújvári jobbágyok családjai. Ez a telekszám volt az alapja a múlt század hetvenes éveiben hosszas perlekedés után történt határ-rendezésnek vagy tagosításnak.

Keresztély Ágost hercegprímás, mint esztergomi érsek nemcsak földesura, hanem valóságos atyja volt a jobbágyainak. Atyailag törődött ezeknek a sorsával. Tisztjei kötelesek voltak neki félévenként jelentést tenni minden egyes falujáról s arról, hogy békességben vannak-e, megelégedettek-e s nem szenvednek-e szükségletet a jobbágyai? És ha valamely faluja népét árvíz, vagy tűzkár sújtotta: sietett annak segítségére lenni és a nyomort enyhíteni.

Ezen humánus gondolkozásából, de történetünk előzményeiből is érthető az, hogy kíváncsi volt a négy új, érsekújvári jobbágyra, hogy meg akarta őket ismerni és hogy amikor azok a színe elé járultak, – kegyesen fogadta őket.

– Te barát, mondotta egy alkalommal a Gábornak, amikor az jelentést tett, – hogyan fogadták azok az érsekújvári kurucok a Nemes-sor nevet?

– Annyira megörültek neki kegyelmes uram, hogy hangos éljenzésben törtek ki, engem pedig örömben majdnem szétszedtek. És hálával emlegették, hogy

mindenüket, egész boldogságukat, még a házsoruk nevét is kegyelmes Eminentiádnak köszönhetik. És nagyon a lelkemre kötötték, hogy kérjem kegyelmes Eminentiádat kegyeskedjék megengedni, hogy magas színe elé járulhassanak és hálájukat személyesen is kifejezhessék.

– Ide Pozsonyba, vagy Nagyszombatba nem fárasztom őket. Ujvárba pedig nem megyek mostanában. Hanem ennek a hónapnak a végén, szüretkor egypár napra kimegyek a Szent-István pusztámra, akkor majd oda jőjjenek ki.

– Hálásan köszönöm kegyelmes uram az ő nevükben. Nagyon boldogok lesznek, ha fogadni kegyeskedik őket.

– No és már nem duzzognak a menyecskék? És nem orrolnak az emberek?

– Nem kegyelmes uram! Szent közöttük a béke. Örömkben másnap este batyubált rendeztek maguk között. Barkóéknál volt a batyubál és arra Kapronczay tiszttartó urat és családját is meghívták. Mert a tiszttartó úr régi jó ismeretségben van az öreg Egyed Jánossal. Boriska, vagyis most már Barkóné pedig jó barátságban van a Kapronczay Esztike kisasszonnyal.

– Ismerem ezt az Esztikét, bérnálás után bemutatta az apja. Derék lánynak nézem.

– Igen kegyelmes uram, derék és kedves leány. De már nem sokáig lesz leány, mert a batyubálon az ifjú Egyed Jánossal megértették egymást és mint jegyesek mutatkoztak be.

– Ej, ej, ez érdekes. Úgy látszik, hogy az a világiáró Egyed János a te kuruc barátaidtól kapott kedvet a házassághoz.

– Lehet kegyelmes uram, én már a lakodalmon láttam, hogy ezek a ketten valamiben törik a fejüket. De még egy más érdekes megfigyelést is tettem akkor. Talán az is érdekelni fogja kegyelmes Eminentiádat.

– No mi az? – csak nem megint egy további házasság?

– Olyanféle kegyelmes uram, de még most nem az. Megfigyeltem a lakodalmon, hogy Bodonyi Miklós ügyész úr az egész idő alatt folyton a Barkó Judit kisasszonnyal foglalkozott és nem fogyott ki az úri figyelmességből. Nem is csodálkoztam ezen, mert a Juci néni olyan helyes volt, mintha megfiatalodott volna.

– A Juci nénire vetette a szemét? Le kell beszélni a szerencsétlent! Hiszen ugye – a Juci néni az a sárkány?

– Már késő kegyelmes uram, mert már meg is kérte.

– Meg is kérte? a szerencsétlen! No és...

– És kosarat kapott.

– Úgy kell neki! – Vagyis inkább a szerencséje, hogy kosarat kapott. Hm, hm. Én azt hittem, hogy ez a Bodonyi már teljesen berozsdásodott agglegény, hogy csak a paragrafusokat élvezi és a peres aktákban találja minden örömét. És ime egyszerre csak nekilödul, udvarolni kezd, házasságra gondol és deresedő fejjel nekimegy a falnak. Szerencséje, hogy kikosarazták.

– Kegyelmes uram én nem úgy fogtam föl. Elnéztem őket, amint egymással beszélgettek és ismerem mind a kettőt. Testi alkatukra, korukra és, ami a legnagyobb ritkaság, értékes lelki tartalmukra is nagyon egymáshoz illenek.

Látni való, hogy Gábor csak azért, hogy az urának kedveskedjék, előhuzako-

dott egy kis pletykacsemegével is. És különös, hogy ez a pletyka mennyire érdekelte az egyházfejedelmet.

Közeledett a szeptember vége, Ő Eminentíája kitűzte a napot, hogy mikor rándul ki Szent-István pusztára s megmondotta Gábornak, hogy ott-tartózkodása alatt a közbeeső vasárnapon fogja fogadni az érsekújvári új jobbágyait.

Szent-István pusztá Érsékujvárból menet Harasztpuszta és Perbete falu között fekszik. Jó mélyen esik az úttól. A pusztát egyik oldaláról alacsony domb szegélyezi. Akkoriban itt az esztergomi érsekeknek nyaralójuk volt. Ő Eminentíája évenként egyszer, vagy kétszer kirándult oda legszűkebb környezetével, a titkárjával és egy-két kedvenc kanonokjával. Azért szeretett menni erre a félreeső helyre, mert ott nem háborgatták.

A kitűzött vasárnap előtt Gábor Érsékujvárott termett és megvitte a hercegprímás parancsát. Szerencsére Juci néni akkor Érsékujvárott tartózkodott, – csak az öreg Egyed Jánost kellett értesíteni, mert ezek is kifejezték azt az óhajtasukat, hogy ők is szeretnének velük menni, ha a hercegprímás elé járulnak.

Megbeszélték az utazást és úgy határoztak, hogy a négy menyecske menjen az első kocsin, a második kocsin pedig az uraik és Gábor barát, a harmadikon pedig a nászok, vagyis a Juci néni, az öreg Egyed és Csölle Máté.

Vasárnap reggel díszesen kiöltözködve jókor elindultak és délelőtt tizenegy órakor már ott voltak a pusztán.

Gábor ismerte ott a járást és a hercegprímás szolgaszemélyzetét, lekeféltette a saját és a többiek ruháját és bevezette őket a váróterembe. Maga bement a titkárhoz és jelentette, hogy az érsekújvári jobbágyok itt vannak s esedeznek, hogy Ő Eminentíája kegyeskedjék őket fogadni. Azt elhallgatta, hogy a Juci néni, az öreg Egyed és az ő apja is itt vannak és szeretnének audienciára menni.

Mikor Ő Eminentíája belépett a fogadó terembe, a komornyík kitérte a szárnyas ajtót és Gábor bevezette a négy házaspárt. Egy sorba állottak fel, a négy gazda egymás mellett s azután a négy menyecske.

Néhány lépésnyi távolságban állottak meg a bíbornok előtt. Mélyen meghajoltak és Ozoróvszky beszélni kezdett:

– Főmagasságú bíbornok, hercegprímás és esztergomi érsek úr, kegyelmes jó atyánk! Kegyelmes jó urunk! Fiúi hódolatunkat és legmélyebb hálánkat jövőnk kifejezni, kegyelmes Eminentíádnak...

Ő Eminentíáját kellemesen lepte meg Ozoróvszkynek férfias hangja. Néhány pillanatig élvezte annak csengését, de csakhamar közbe szólt:

– Hagyd abba fiam! Tudom, hogy miért jöttetek. Tudom, hogy mit akarsz mondani. Rögtön felelek is rá mindnyájatoknak. Az Úr Isten akarata volt, hogy jobbágyaimmá lettetek. Az Úr Istennek adjatok hálát ezért. Nekem pedig azzal fogjátok meghálálni, ha istenfélők, példás életűek, a munkában szorgalmasok, a kötelességeitek teljesítésében pontosak s a hozzám való hűségben soha meg nem tántorodók lesztek. Ti tanultabbak és értelmesebbek vagytok a többi érsekújvári jobbágyaimnál, azért mindezekben jó példával kell előljárnotok, ezt el is várom tőletek.

Ezeket mondva a bíbornok Ozoróvszkyt szólította meg:

- Te vagy az Ozoróvszky?
- Én vagyok kegyelmes uram!
- Azzal a Geörch hadnaggyal ugyan kegyetlenül elbántál!
- Beismerem kegyelmes uram, de nem tehettem máskép. A háború nem tréfa dolog.
- Az pedig, hogy Ocskay kardját kiütötted, hallatlan vakmerőség volt. Nem gondoltál arra, hogy leszúr?
- Csak arra gondoltam kegyelmes uram, hogy nem tudom felégetni a plébániát meg a falut. A katonai regula szerint le is kellett volna engem lőnie, vagy szúrnia, de az Isten azt nem engedte.
- Az is roppant nagy vakmerőség volt, ahogy azt a német plébánost megmentetted.
- Az volt a legnagyobb vakmerőségem kegyelmes uram, mert ha csak egy fél percet késtem volna: mind a ketten ott pusztultunk volna el az égő toronyban.
- Látod az szép cselekedet volt, hogy megmentetted Nagykért a tűztől és hogy megmentetted az Isten szolgáját a haláltól és a bántalmazástól. Ez a két cselekedeted nagy befolyással volt az elhatározásomra. Remélem, hogy olyan derék jobbágyom válik belőled, mint amilyen vitéz katona voltál.
- Fogadom, hogy az leszek kegyelmes uram!
- Ekkor a bíbornok a Beretzkyre fordította a tekintetét, akit Gábor bemutatott.
- Te vagy az a Mordskerl? – Ugyancsak goromba tréfát csináltál azzal a császári kapitánnyal. Az már most generális. Tudom, hogy nem szeretnél vele találkozni?
- Most már semmit sem félek tőle, amióta kegyelmes Eminentiádnak jobbágykatonája vagyok.
- És mond csak mikor az országúton fölugrottál a leszúrt katona lovára és szemközt fordulva nekivágtál a csapatnak: mire számítottál, hogy össze nem kasszabolnak?
- Arra kegyelmes uram, hogy minél nagyobb a vakmerőség: annál biztosabban sikerül, ha ügyesen csinálja az ember.
- Ügyes, de nagyon merész stratégia volt az is, ahogy a bánkeszi úton keresztülvágtatok magatokat.
- Az csak olyan kisebb fajta fortély volt kegyelmes uram. Az ütközet hevében ott kellett csak igazán összeszednie az eszét az embernek.
- Hallom, hogy te nagy lócsiszár is vagy, hogy a lovat megtudod babonázni. Majd ha bajom lesz a lovaimmal hozzád fordulok.
- Kegyes uram, ami kis tudásom és ügyességem van: éjjel-nappal kegyelmes Eminentiádnak rendelkezésére áll.
- Azt is hallom, hogy zsandár is voltál, hogy olyan rémséges volt az arcod, hogy az asszonyok megszaladtak előled. Nagyon rút lehettél!
- Ilyen voltam kegyelmes uram, – felelte Beretzky s abban a pillanatban kancsalra ugratta a balszemét és egy villámgyors kézmozdulattal felborzolta a bajuszát és a haját. Csakugyan rémséges volt, úgy hogy Ő Eminentiája szinte megdöb-bent. De Beretzky hirtelen rendbehozta az arcát.

– Ne ijesztgesd az embert! – itt nincs zsandárra szükség. Látom, hogy te meg vagy kenve mindenféle hájjal. Majd meglátom, hogy milyen jobbágy válik belőled.

– Háládatos és örökös hűségű jobbágya leszek kegyelmes uram. Az én elvem az: sohase dicsekedni és mindig megfelelni.

Ekkor a bíbornok tekintete Barkó Imrére szegeződött. Gábor tüstént bemutatta őt.

– Te vagy az a kamocsai, patkós vitéz? Ugyancsak elbántál azokkal a császári katonákkal. Hogyan találtad föl magad olyan hirtelen?

– Úgy kegyelmes uram, hogy mindjárt láttam, hogy valamelyikünknek meg kell halnia s azt gondoltam magamban, hogy inkább a német haljon meg, mintsem én.

– Hát azt nagyon ügyesen csináltad. Azt is hallottam rólad, hogy nagyon szetsz rendet csinálni. Miért támadtál olyan dühösen Beretzkyre?

– Azért jöttem haragba kegyelmes uram, mert Beretzky és Ozoróvszky is a szavukat adták, hogy nem fognak a hugaimnak udvarolni. És nem tartották meg a szavukat, pedig én azt tartom, hogy az adott szó szent legyen.

– Igazad van fiam. Csak tarts erősen rendet a saját portádon is.

– Nem lesz panasza ellenem kegyelmes jó uram.

Ezután az Egyed Pistára került a sor. S amikor őt Gábor bemutatta, – Ő Eminentiaja így szólította meg:

– Egyed? Hiszen te voltaképpen Stefan Einzinger vagy! Már most melyik neved az igazi? – Te egy kis suskussal jutottál az urbáriumhoz, de szerencsédre az ezredes, az a Ritter von már elment és bátran használhatod a régi nevedet. Mi is voltál te a kurucoknál?

– Alhadnagy voltam kegyelmes uram a fejedelem testőrcsapatánál.

– És alhadnagyból lettél kutyamosó? – Ugyan szépen avanszíroztál!

– Akkor nagyon lecsúsztam, de azután nagyon előre ugrottam, amikor Bíbornok hercegséged kegyességéből érsekujvári telkesgazda lettem.

– És mi van az órástudományoddal? – Azt paragon heverteted?

– Nem kegyelmes uram. A Nemes-soron én vagyok az órák inspektora.

– Majd meglátom, hogy jobbágnak és gazdának is beválsz-e úgy, ahogy beváltál órásnak és kutyamosónak!

– Azon leszek kegyelmes uram, hogy magas megelégedését és kegyes jóindulatát mindig megérdemljem.

Most Ő Eminentiaja a menyecskék felé fordult és Gábor egyszerre mutatta be Klárikát és Katinkát, akiket így szólított meg az egyházfejedelem:

– Ti vagytok azok a híres pogrányi galambok? Én is hallottam a híreket! Ez a barát itt mindent elmondott rólatok. Még azt is, hogy hogyan pajkoskodtok a Kisélsoron. Nos megszoktatok-e már Ujvárott? Nem kívánczotok-e vissza Pogrányba?

– Nem kegyelmes, jó urunk. Nagyon boldogok vagyunk a Nemes-soron. Mély hálával köszönjük boldogságunkat kegyelmes Eminentiadnak.

– Az Istennek köszönjétek kedves gyermekeim! Örülök, hogy boldogok vagytok. Te vagy a Klára?

- Igen kegyelmes uram, én vagyok az Ozoróvszky György felesége.
- Hallom, hogy te fogalmaztad a könyörgő és köszönő levelet, amit hozzám írtatok. Hogy jutottak eszedbe azok a gondolatok?
- Nem az eszemből, hanem a szívemből vettem azokat kegyelmes uram.
- Jól van megírva mind a két levél. De mond csak lányom, az urad még mindig ír verseket?
- Nem kegyelmes uram. Amióta gazda lett, azóta a lant helyett az eke szarvát fogja.
- Nem baj! – Hiszen a hasznos munka, amit örömmel végez az ember, táplálja a lelket is és egészen közel áll a költészethez. Hallom, hogy az urad valami szép gyűrűt hozott neked a háborúból, mutasd csak?
- Ez az kegyelmes uram, mondotta Klárika, – hirtelen lehúzta az újjáról és oda nyújtotta Ő Eminentíájának.
- Szép török gyűrű. Szép ajándék! – mondotta a hercegprímás és visszaadva a gyűrűt Katinkát szólította meg:
- Te vagy az a Kata? Hallom, hogy te vagy a rosszabbik.
- Nem is vagyok rossz kegyelmes uram. Csak rám fogják. Talán azért, mert élénkebb és beszédesebb vagyok, mint az ikertestvérem.
- Hiszen csak tréfából fogják rád. Az urad úgyse hiszi el. És hogyan vagy az uraddal? – Mert annak az a híre, hogy gézengúz és izgága ember.
- Lehet kegyelmes uram, hogy kuruckatona és zsandár-korában olyan volt, de most olyan kedves, jó ember. Olyan, mint a kezes bárány.
- Szóval még nem vert meg?
- Próbálná csak, tudom, hogy megbánná!
- Pedig hát azt mondják, hogy az asszony verve jó.
- Én veretlenül is jó vagyok kegyelmes uram.
- Ni hogy dicséri magát, ez az ujdonsült menyecske! Hallom, hogy te is valami szép gyűrűt kaptál az uradtól? – mutasd meg csak, hagy lássam!
- Katinka hirtelen lehúzta a gyűrűt s ezekkel a szavakkal nyújtotta át a hercegprímásnak:
- Az uram hozta a háborúból. A fejedelem ajándéka.
- Szép ajándék, érdemes megőrizni, – mondotta Ő Eminentíája és visszaadva a gyűrűt a Boriskára tekintett, akit Gábor bemutatott. Így szólította meg:
- Te vagy az a bátorlelkű kamocsai lány? – Ugye nagyon megrémültél, amikor a császári katonák oda vágattak a kovácsműhely elé?
- Jaj kegyelmes uram, talán a szívem verése is elállott.
- És ugye a nagy rémülettől borultál a vitéz kuruc keblére?
- Jaj kegyelmes uram! azt nem is tudom, hogyan történt. Eleget szégyenlettem magamat utána.
- És a kamocsai bíró ugrott-e amikor rászóltál? És a patkó ott van-e még koszorúba foglalva az imazsámolyod fölött?
- Úgy látom kegyelmes uram, hogy a mi jó barátunk a Gábor barát egészen beárult és mindent elpletykázott.
- Csak te ne bántsod a Gábor barátot. Ő nagyon komolyan fogja föl a barátság-

got és a boldogságtok kiépítésében nagy része van neki. És annak a folyamodványnak is, amit te olyan szép gyöngybetűkkel leírtál.

– Kegyelmes uram mélységes hálával köszönöm kegyes jóindulatát.

Juliska került most sorra, Gábor úgy mutatta be, hogy az ő huga.

Juliska arcát pír öntötte el, – úgy állott ott a hercegprímás előtt, mint egy megijedt csibe. Pedig az ijedtségre semmi oka nem volt, mert a hercegprímás jóságos arcáról szinte sugárzott a jóindulat, amint megszólította:

– Te vagy az a pogány, aki csak magyarul tudsz?

Ez a kérdés még inkább zavarba hozta őt. Nem tudott rá válaszolni és még jobban elpirult.

– Hát mond el, hogy hogyan történt az első találkozástok a Pancadomb-dűlőben, a kenderföld végén?

Erre a második kérdésre is csak annyit tudott suttogva kihozni:

– Jaj kegyelmes jó uram!

– Nos hát majd segíték neked. Hát hogyan is hívnak?... Ölle... Bölle... Dödölle...?

– És hol is laktok?... Szérű... verebű... közepibe... zsalusablak...

De már ennyi kegyességet a Juliska szíve nem birt el. Egy szökkenéssel ott termett a bíbornok mellett, leborult a lábaihoz, elkapta a balkezét és csókolta, csókolta, gyermeki bizalommal és szeretettel. Bizonyos, hogy egy-két meghatott könnycseppet is hullajtott a bíbornok kezére.

A bíbornokot a szíve mélyéig meghatotta ez a váratlan mozdulat. Valami szokatlan, kedves melegség járta át a szívét, – a szeretet melegsége. Jobb kezét akaratlanul az előtte térdelőnek a fejére tette és meghatott hangon szólt hozzá:

– Megértettem a néma válaszatod kedves gyermekem. Jól van! Csak légy te olyan jó és istenfélő asszonykorodban is, amilyen eddig voltál.

Juliska meghatva és könnyezve állott fel és vonult visszafelé.

– Gyere csak vissza te Juliska, szólt rá a hercegprímás. És Boriska te is jöjj ide.

Zavartan és kíváncsian állottak meg ezek a ketten a hercegprímás előtt és várták, hogy mit fog nekik mondani.

– Kedves gyermekeim, – a sógornőitek mindegyikének van egy egy szép gyűrűje. Azt akarom, hogy ne fájjon a szívetek és nektek is legyen szép emléketek és családi ereklyétek. Azért esküvőtök alkalmából én adok nektek egy-egy gyűrűt. Nesze Boriska ez a tied, ez meg a tied te pogány. Húzzátok föl az ujjatokra.

Gyönyörű briliánskövű gyűrűk voltak. A két menyecske hálálkodva köszönte és kezét csókolt Ő Eminentijának.

Az audienciának ezzel vége is szakadt volna, de ekkor Gábor hirtelen jelentette Ő Eminentijának, hogy Barkó Judit kisasszony, Egyed János úr és az ő apja is kihallgatásért esedeznek és megakarják köszönni Ő Eminentijának gyermekeik iránt tanusított kegyességét.

A hercegprímásnak még jobban felderült az arca és intett Gábornak, hogy bocsássa be őket.

Erre mind a hárman beléptek és mélyen meg-meghajoltak. Ő Eminentijája először a Juci nénit szólította meg:

- Kegyed a Barkó Judit?
- Igen kegyelmes uram! Hódolatomat és hálámat jöttem kifejezni...
- Tudom, tudom, – vágott a szavába a hercegprímás és jóságos tekintettel nézett a Juci néniire, aki szép selyemruhájában az akkori divat szerint kiöltözve igen helyes, úri dáma volt.
- Egészen másnak képzeltem. Mert hallottam kegyedről, hogy hegyes orrú, ráncos képű és hogy valóságos sárkány. Pedig egyáltalán nem néz ki sárkánynak.
- Nem is vagyok az kegyelmes uram. Csak azt a híremet terjesztették, különösen azután, amikor egy esetben nagyon kihoztak a sodromból.
- Hallottam arról az esetről, hogy akkor ugyancsak méregbe jött és olyan volt, mint egy sárkány. De akkor teljesen igaza volt.
- Bizony kegyelmes uram elég gondom és bajom volt azokkal az árván maradt gyerekekkel.
- El tudom képzelni. Nagyon szép és nagyon nehéz feladatot ruházott kegyedre a Gondviselés, hogy a három árvának az édesanyjukat pótolja. És kegyed a Gondviselés ezen rendelését élethivatásául elfogadta és méltóan töltötte be. Testileg, lelkileg nevelte, gondozta, a rossztól megóvta s a jóban megerősítette azt a két leányt és azt a kemény akaratú fiút, amíg embersorba jutottak. Szép élethivatást töltött be. Nagy érdeme ez kegyednek és az Úr Isten könyvében is fel van jegyezve a kegyed javára. Ők pedig holtuk napjáig hálások lehetnek kegyednek.
- Mégis a boldogsághoz kegyelmes Eminentiád jósága és fenkölt lelke vezérelte őket.
- Ezt a feladatot már rám ruházta a Gondviselés, mert mindnyájan a Gondviselés eszközei vagyunk. Így oktatott ki engem egyszer ez a barát fráter. Itt Ő Eminenciája a Gábor barátira mutatott. Aztán ezen szavakkal fejezte be a Juci néni kihallgatását:
- Kedvemre van kisasszony, hogy kegyed is eljött és én megismerhettem.
- Ezután Egyed Jánost szólította meg:
- Ön az édesapja Boriskának és ott annak a Stefan Einzingernek?
- Igen kegyelmes uram. Fogadja nagy hálámat gyermekeim boldogságáért...
- Hagyja csak. Gratulálok önnek ehhez a két gyermekéhez. Hallom, hogy egy idősebb fia is van.
- Igen kegyelmes uram, kilenc év előtt kiküldöttem őt a lipcsei egyetemre s azóta a világot járta, csak most tavasszal jött haza.
- Egy kicsit sokáig járta a világot. Sok tapasztalatot szerezhett. Jó, ha a magyar fiúk körülnéznek a világban, de ha már elegendő ismeretet és tapasztalatot szereztek arra, hogy hasznosan folytathassák életüket: akkor jöjjenek haza és itthon értékesítsék tudásukat. Mert a magyar nemzet nem elég nagy ahhoz, hogy egyes fiai elszakadjanak tőle és a nagy világban elszóródjanak. Csak igen híres, tudós egyéneknek engedhető meg ez, akik a külföldön magas polcra jutottak s onnan szereztek tiszteletet és megbecsülést nemzetünknek.
- Remélem kegyelmes uram, sőt most már biztosra veszem, hogy a János fiam itthon marad és nem csavarog el többé a nagy világba.

– Hát ezt helyesen fogja tenni. De mondja csak nemzeti uram, hogyan van meg ön ottan Kamocsán a kálvinistákkal?

– Nagyon jó barátságban élünk és a vallás miatt sohasem viszálykodunk egymással.

– Szeretem ezt hallani. Mert az a helyes, hogy az egyik magyar ne csak felebarátja, hanem a testvére is legyen a másik magyarnak, ha ez a másik más hiten van is.

Ezután Ő Eminentiája Csölle Mátét szólította meg.

– Te vagy a Csölle Máté? – Ennek a barátnak és a Juliskának az apja?

– Igen kegyelmes uram, az vagyok és kegyelmes Eminentiádnak hűséges jobbagya.

– Hallom, hogy te bankár is vagy és hogy kőkorszokba rakod és elásod az aranyakat. Ha majd megszorulok: remélem, hogy kiségetsz egy kis kölcsönnel.

– Kegyelmes uram, – dehogy vagyok én bankár, csak rám fogják, azért mert megbecsülöm a poltúrát. Ennek pedig az a természete, hogy csak ott marad meg és ott fiadzik, ahol megbecsülik.

– Azt is hallom, hogy szakács vagy és nagy latinista. És hogy latinul babonázod meg a fazekakat. Hogyan is babonázod?... Fortáte, – formáte?

– Jaj kegyelmes uram, bizonyosan a fiam áztatott el így!

– Csak te ne bánts a fiadat. Örülhetsz, hogy olyan fiad van.

– Hiszen kegyelmes uram tudom, hogy ész dolgában rám ütött. Örülök is neki különösen azért, hogy kegyelmes Eminentiád is hasznát veheti. De még jobban örülnék neki, ha barát nem volna.

– Ne fájjon az neked! – A fiad jó úton van, nem kell róla búsulnod. Inkább arról beszélj, hogy hogyan jöttél ki azokkal a menyasszonyokkal? Sok galibát csináltak-e?

– Nagyon féltém tőlük kegyelmes uram. Azt hittem, hogy nem bírom ki annyi asszonynéppel. De azután nagyon megkedveltem őket, mert nagyon helyesek voltak és mindig szépen kijöttünk úgy, hogy ők parancsoltak, – én meg öreg létemre szót fogadtam.

– Látom Máté gazda, hogy egész jó filozófiával fogod föl az életet. Csak maradj továbbra is ilyen rendes életű, kötelességtudó, istenfélő és emberbecsülő, igaz ember, amilyen eddig voltál és adj jó példát ezeknek a fiataloknak itt.

– Kegyelmes jó uram megfogadom a parancsát, holtomig hűséges jobbagya leszek és hálás szívvel köszönöm, hogy boldogokká tette a gyermekeimet és engem is nagy kegyességével.

Ezzel Ő Eminentiája hátra lépett jelezve azt, hogy az audiencia véget ért s ezekkel a szavakkal bocsájtotta el a tisztelgőket:

– Most már menjetek az Isten nevében kedves gyermekeim. És jobb kezével keresztet vetve feléjük áldást adott nekik ezekkel a szavakkal:

– Isten áldása legyen rajtatok és a Nemes-soron!

Az áldás alatt valamennyien letérdeltek, azután nagy boldogsággal a szívében eltávoztak.

Így folyt le az új jobbágyság hódoló tisztelgése a földesuruknál.

A hercegprímásra valamennyien igen jó benyomást tettek. Ő Eminenciája nagyon jó kedvében volt a kihallgatás egész lefolyása alatt. És ez a kihallgatás nem volt szórakoztató időtöltése a hercegprímásnak, – hanem csak egyik jelene-
te és megnyilatkozása azon atyai jóindulatnak, amellyel jobbágyságai iránt viselte-
tett s amely miatt a jobbágyságai gyermeki bizalommal és szeretettel ragaszkodtak hozzá.

Amint a kihallgatás részletein elgondolkozva fogadótermének ablakánál meg-
állott: látta, hogy a négy házaspár és utánuk a két öreg között Judit kisasszony
a pusztán nagy udvarán keresztül az ispán lakása felé tartott. Gyönyörködve szem-
lélte őket és ajkairól önkéntelenül két felfohászkodás szállott el:

– Istenem! de szép emberfajta ez a magyar!

– Istenem! köszönöm neked azt a kegyelmet, hogy ezeket boldoggá tehet-
tem!

A Juci néni és Egyed urat az a nagy megtiszteltetés érte, hogy a hercegprímás
a saját asztalához hívta meg őket ebédre.

A többiek jó ebéd várta az uradalmi ispánnál.

Ebéd után az ispán megmutogatta nekik a szőlőt, a présházat, az istállókat
és a pusztán egyéb megnéznivalóit. Azután kocsira ültek, boldogan tértek haza, az
édes otthonba, a Nemes-sorra.

És boldog életet éltek ott. A hercegprímás áldása megfogant rajtuk.

XVIII. FEJEZET

Utolsó ecsetvonások

Ha az előbbi fejezet után azt írtam volna oda, hogy: „Vége”, – nagy hibát követtem volna el. Történetünk képe nem volna teljes és engem örökre bántott volna a lelkiismeret, hogy vétkeztem a költői igazság ellen. És a szives olvasó is, aki végig olvasta ezt a könyvet és megismerte ennek a történetnek szereplő alakjait, – méltán kérdőre vonhatott volna, hogy:

– Mi lett a sorsa Barkó Judit kisasszonynak? A gondos nevelőanyának és a félelmetes sárkánynak?

– Mi lett a további élete-folyása Gábornak, a barát fráternek, a hercegprímás hűséges szolgájának? Az igaz szívű, jó barátnak, aki annyit küzdött a barátjainak boldogságáért?

– És a titkok tudója, a hírek vivője és hozója, az eleven telefon, a derék Manyákné vajjon hová lett? – Ugyan mi lett vele?

Erre a három kérdésre csakugyan elmulaszthatatlan kötelességem megfelelni. Mert ez a három érdemes alakja ezen történetnek, mint Banquo szelleme folyton megjelenne előttem és szemrehányó tekintettel nézne rám, hogy ha nem is gyilkoltam meg őket, de nem méltattam érdemük szerint és elhanyagoltam őket.

Hogy ez a szemrehányás ne érhesse, hogy a szives olvasó se vonhasson kérdőre s a lelkiismeretemet is megnyugtassam és történetünk képén se maradjanak hézagok: röviden elmondom további történetüket.

Barkó Judit kisasszony

Juci néni a lakodalom utáni napon összecsomagolta a holmiját, megköszönte Csölle Máté szivességét és a saját kocsiján, amely eljött érte, Manyáknéval együtt hazament Pogrányba.

Sok elrendeznivaló várt ott reá, de a sok munka dacára ő is úgy volt, mint Csölle Máté: nem találta a helyét a saját házában. Hiszen elszállottak onnan az ő kedves galambjai. Nem látta a kedves arcukat és nem hallotta a beszédjük muzsikáját és a daluk csattogását. Nem is bírta ki sokáig Pogrányban. Egy hónap múlva összeszedte magát és a házat Manyákné gondjaira bízva visszament Ujvárba.

Nagyon jó helye volt ott. Mind a három nevelt gyermekének házában külön szobája volt szépen, kényelmesen berendezve. Ezt a szobát már az építkezéskor az ő számára tervezték és nagyon szívesen látták őt, mert ha olyan anyósféle volt is: nem avatkozott bele semmibe és segített mindenben, amiben tudott. Nem is unta meg magát és őt se unhatták meg, mert felváltva egyik héten a Klárikáéknál, a másik héten a Katicáéknál, harmadik héten az Imrééknél lakott.

Sokszor eszébe jutott neki a lakodalom és néha az is, hogy Bodonyi, az uradalmi ügyész, mennyi figyelmességgel vette őt körül. Kedves is volt neki ez a figyelmesség. Hiszen nincsen nő a világon, aki a férfinak tiszteletteljes és korrekt hódolatát zokon venné. De nem tulajdonított ennek semmi fontosságot és az ügyész úr minden figyelmessége és rokonszenves volta dacára közömbös volt előtte.

Ujvárbá érkezése után másnapon, amint Ozoróvszkyék udvarán körüljárt, egy ismerős hang köszöntött rá a kapu fölött az utcáról.

– Jónapot kívánok Judit kisasszony! Kezét csókolom! Mikor érkezett meg?

Bodonyi ügyész volt, aki lóhátról köszöntötte őt. Naponként délelőtt, amikor a munkája engedte, lovagolni szokott egy órát s akkor éppen erre vette az útját.

– Jó napot, szólt meglepetve Juci néni. Tegnap érkeztem meg.

– És hogyan van? – Meddig marad itt Ujvárott?

– Azt hiszem, hogy jó sokáig, legalább is hetekig.

– Örülök ennek, mert majd tiszteletemet tehetem. Most nem is alkalmatlan-kodom tovább. – Kezeit csókolom. – Elköszönt, megsarkantyúzta a lovát és tovább folytatta lovagló sétáját.

Még aznap délután szép kamélia csokrot hozott Judit kisasszonynak egy urasági hajdú. A csokor mellett egy levélke is volt, amelyben Bodonyi holnap délelőttre bejelenti a látogatását.

Másnap délelőtt Bodonyi Miklós gálába öltözve csakugyan megjelent Judit kisasszonynál és megfelelő rövid bevezetés után megkérte őt, hogy legyen a felesége.

– Hová gondol kedves Bodonyi! – mondotta – Judit kisasszony nagyon meglepődve. Én már régen letettem arról a gondolatról, hogy férjhez menjek. És ha régebben nem tettem: semmi értelme nem volna, hogy most megtegyem. Ajánlata megtisztelő reám s nem is akarnám önt megbántani, de nem válaszolhatok mást, mint azt, hogy kívánságát nem teljesíthetem.

– Eddig más célja volt az életének, ami csakugyan akadályozta, hogy férjhez menjen. Ez az akadály most már megszűnt. Most már gondolhat és kell is, hogy gondoljon saját magára is.

– Jól tudom ezt s megvalloam azt is, hogy ajánlata váratlan volt s meglepett engem, mégis nem elhamarkodva, hanem megfontoltan mondok nemet.

– Nézze Judit kisasszony, – én sem elhamarkodva és én is megfontolva kértem meg a kezét. Nem akarom az igenlő válasza erőszakolni, csak arra kérem, hogy egy kicsit hallgasson meg.

– Én már húsz év előtt megnősülhettem volna. Nem vagyok ellensége a házasságnak és nem is volt az a szándékom, hogy agglegény-sorban éljem le az életemet. Sok kedves nővel találkoztam, de egyik sem volt rám olyan hatással, hogy a kezébe tettem volna az életsorsomat.

– Kegyednek élettörténetét már régebben hallottam s megvallom, hogy kíváncsi voltam kegyedre. A lakodalmon megismerkedtünk s azóta én mindig kegyedre gondoltam és arra az elhatározásra jutottam, hogy ha meg tudom nyerni a vonzalmát: kegyednek a kezébe bizalommal leteszem az életem sorsát. Kegyednek oda adom a szabadságomat, a nevemet, a hűségemet és mindenemet. Ez az én hódolatom.

Judit kisasszony nagyon meg volt hatva és közbe akart szólni, de Bodonyi nem hiába, hogy ügyvéd volt, nem engedte szóhoz jutni.

– Ne szakítson félbe. És ne féljen, hogy szerelmi vallomással a terhére leszek. Csak azt akarom még mondani, hogy ha huszonöt évvel fiatalabb volnék: évekig is várnék, a nyomában járnék és szolgálnék kegyedért, mint Jákob szolgált a Ráchelért, csakhogy a szívét megnyerjem. De nem tehetem ezt, mert a napokban betöltöttem az ötvenedik évemet. Hosszú udvarlásra nekem már nincs időm. Most kosárral távozom kegyedtől, de nem nehezteléssel. Nem tudok és nem akarok belenyugodni abba, hogy kegyed eltűnjék az életemből. Azért mához három hónap múlva el fogok jönni és meg fogom ismételni a kérésemet. Addig is legyen irántam barátsággal – s ha eközben találkozunk: ezt a kérdést nem fogjuk érinteni.

Ezzel Bodonyi kezet csókolt és eltávozott. Juci néni pedig magára maradván nagyon elégedetlen volt önmagával. Nem az bántotta, hogy nemet mondott, hanem az, hogy nem juthatott szóhoz. Különös ember lehet ez, gondolta magában. Még csak beszélni sem hagyja az embert. A világért sem vallotta volna be önmagának, hogy az az ember imponál neki.

A három hónap hamar elszaladt. Néhányszor találkoztak ez alatt és a találkozás nem volt kellemetlen Juci néninek. Az uradalmi hajdú pedig nagyon gyakran vitt szép virágcsokrot a Nemes-sorra. Mit tehetett mást, – elfogadta a virágcsokrot, mert nagy gorombaság lett volna azt visszaküldeni. Azzal a szofizmával áltatta magát, hogy a nőt csak az a virág kötelezi, amit ő ad és semmire sem kötelezi az, amit elfogad.

A kitűzött napon Bodonyi Miklós pontosan megjelent Judit kisasszonynál. Ez egészen felkészülve várta őt.

Ennél a második kérésnél a szerepek teljesen megváltoztak. Most már Bodonyi úr nem jutott szóhoz s amikor közbeszólni akart, – Judit kisasszony erélyesen leintette őt.

Nagyon bőven kifejtette és megindokolta az álláspontját és újra azt mondta, hogy: nem! és nem!

Szerencsére Bodonyi Miklós nagy emberismerő volt. Tudta, hogy a nő igen sok-szor mond nemet, – akkor is, amikor igent szeretne mondani. És nem volt az az ember, akit ez a második kosár leütött volna a lábáról. Egész nyugodtan és komolyan csak ezeket mondotta:

– Kedves Judit kisasszony! Kegyedből nagyszerű ügyvéd lett volna. Nagyszerűen tudná védeni annak az embernek az ügyét is, akinek nincs igaza. Nem akarok kegyeddel vitatkozni, csak arra kérem, hogy legyen szíves engem mához egy hónap múlva fogadni. Ma december 15. van. Január 15. a farsang elejére esik és

a farsang rövid lesz. Legyen szíves magát addig elhatározni, hogy az esküvőt még a farsangon megtarthassuk.

Ezzel a választ be sem várva kezét csókolt és eltávozott, – a legnagyobb zavarában hagyva Judit kisasszonyt.

– Rettenetes egy ember ez, – mondotta magában Juci néni. Másodszor kosszarazom ki és föl se veszi, sőt olyan vakmerő, hogy már az esküvőről is beszél. Nos hát jusst se fogok neki igent mondani! Jusst se!

Judit kisasszony a karácsonyi ünnepeket és a Szilvesztert még Érsekújvárott töltötte, de azután összeszedte magát és elutazott Pogrányba. Egy levelet adott át az Imrének, akinél legutóbb lakott, hogy ha majd a Bodonyi 15-én keresni fogja őt: adja át neki a levelet.

Pogrányban a nagy lakásban egyedül járt-kelt Judit kisasszony és nem érezte jól magát. Sokszor megjelent előtte Bodonyi Miklósnak férfias, becsületes arca, amely az első perctől kezdve rokonszenves volt neki. Sokszor kételkedett abban is, hogy helyesen cselekedett-e, amikor ide jött és kitért, jobban mondvá megszökött a harmadik találkozás elől. De elnémította magában ezt a kérdést és rádisputálta magára, hogy mégis helyesen cselekedett.

Január 15-én cudar, zimankós, téli idő volt. A szél csakúgy söpörte a havat és a hideg csakúgy vágta az ember arcát.

Délelőtt a kutyák egyszerre csak nagy csaholásba kaptak az udvaron. Mátyás kitérte a kaput és egy könnyű szán erős csengéssel, behavazott utassal bejárt az udvarra és megállott a veranda előtt. Manókné ijedten szaladt ki s azután rohant be a lakásba és jelentette Judit kisasszonynak, hogy vendégek jöttek.

Hogy valami úr jött, de nem tudja, hogy kicsoda, annyira be van burkolódzva a bundába.

Rövidre rá erős kopogás és kinyílt az ajtó. Judit kisasszony majdnem összeesett, amikor a hidegtől kivörösödött arccal előtte állott Bodonyi Miklós.

– Bodonyi maga?... maga... Ide jött utánam... ilyen ítélet időben?...

– Igen kegyedért jöttem és elmennék a hetedik vármegyébe is ilyen ítélet időben!

– Pedig hát hiába!...

– Ne mondja kedves Judit! Nem hiába. Azért jöttem, hogy egyszer már megmondjam... hogy én téged végzetlenülül szeretlek és érzem azt, hogy egy kicsit te is szeretsz engem. Miért némitod el a szíved szavát? Hiszen te nem előlem menekültél Pogrányba, hanem a saját szíved elől! No mond, mond ki azt az egy szót, hogy: igen!

– Engedje el a kezemet, lássa nem tudom...

– Dehogynem tudod! Hát ha azt nem tudod, akkor csak azt az egy szót mond, hogy... Miklós.

– Miklós... Miklós!... hiszen maga egy erőszakos ember! Ha a középkorban élnék: maga, mint valami rabló, lovag, képes volna engem elrabolni...

De többet már nem mondhatott Judit kisasszony, mert Bodonyi Miklós átkarolta és úgy csókolta őt, hogy szóhoz nem juthatott.

Estére megtartották Cillyéknél az eljegyzést, a farsangon pedig Érsekújvárott

az esküvőt és Judit kisasszony soha sem bánta meg, hogy kimondotta azt az egy szót, hogy: Miklós.

Bodonyi Miklósnak nagyon tekintélyes hivatala volt. Ő vezette az úriszéket és ő intézte el második fokon az érsekújvári városbíró és a tanács által elbírált és megfellebbezett ügyeket. A hivatala és a szép lakása is a mostani Simor-intézet házában volt. És azon az udvaron gyülekeztek és vártak a sorsukra beidézett peresfelek, vádlottak és tanúk, – ahol most az óraszünetek alatt az elemi-iskolás, magyar leánynövendékek zsvajognak és játszadoznak.

Barkó Judit minél jobban megismerte, annál jobban megszerette az urát és egészen boldog volt az oldala mellett, mert a férje valóban kedves, jó ember volt és valósággal a tenyerén hordotta őt.

Néhány hónappal az esküvőjük után, amint a férjével a társalgó szobában beszélgettek, egy hintó állott meg a házuk előtt és egy katonatiszt, meg egy fiatal hölgy szállott le. Látogatóba jöttek hozzájuk.

– Nemzetes nagyasasszony, szólta a katonatiszt, – egy császári kapitány, – talán nem ismer reám, azért engedje meg, hogy bemutassam magam és a feleségemet: Tapody Gyula vagyok és a feleségem Zátkory Melánia bárónő.

– Megismertem önt kapitány úr és üdvözlöm kedves nejét is. Ez itt az uram, Bodonyi Miklós uradalmi ügyész. Méltóztassék helyet foglalni. Ezekkel a szavakkal fogadta a látogatókat.

– Vezekelni jöttem, – mondotta a kapitány, – az miatt a léha és csúnya tréfa miatt, amit évek előtt a nagyasasszony és a hugai ellen elkövettem, amikor úri házukba be akartam magam kvártélyozni.

– Különös eset volt az igaz, de én már jóformán el is felejtettem, mondotta Bodonyiné.

– Én nem felejtettem el és mindig szégyenlettem magamat önmagam előtt, valahányszor eszembe jutott. S a feleségemnek, mielőtt megkértem őt, meggyóntam legénykoromnak ezt a léha foltját. Ő kikötötte, hogy utólag bocsánatot kérjek. Ezért jöttünk nemzetes nagyasasszony. Azért az illetlenségért ünnepélyesen bocsánatot kérek.

– Szívesen megbocsájtok. Viszont kérem felejtse el ön is, hogy akkor annyira elragadtattam magam.

– Igaz, hogy nagyon keményen rám replikázott, de meg is érdekelttem.

– Nekem az az erkölcsi hasznom volt abból, hogy féltek tőlem az emberek és meg voltunk kimélve a tolakodó látogatóktól. Mert nagyon hamar híre ment, hogy milyen sárkány vagyok én. Csak ez a jó ember, az uram mert közeledni hozzám. Persze nem tudta, hogy én vagyok a sárkány.

– A kedves hugaitól is szeretnék bocsánatot kérni. Hol vannak azok? – kérdezte a kapitány.

– Itt vannak férjnél, két telkes gazdánál. Egész regény az élettörténetük, de hosszas volna azt elmondani. Csak arra kérem, – ne menjenek most hozzájuk. Mindegyiknek kis babája van, ilyenkor az asszonyok nem szeretik, ha a rokonokon és bizalmas ismerősökön kívül mások is meglátogatják. Majd átadom a bocsánatkérését. És biztosítom önt a bocsánatukról.

Egy ideig még maradtak és elbeszélgettek. A fiatal kapitányné helyes asszonyka volt, – örült azon, hogy a férje ezt a legénykori hibáját így jóvátette. Kedvező benyomást keltett Tapody és a felsége és ők is kellemes érzéssel távoztak Bodonyiéktól.

Juci néni azután elmesélte az urának, hogy milyen esete volt ezzel a Tapody kapitánnyal és hogy az miatt hívták őt azután sárkánynak.

Az ura megölelte és összecsókolta őt ilyen kedveskedő szavakkal:

– Maga édes asszony! Maga az én kedves, kezes sárkányom! Drágicám! Maga édes asszony!

Csölle Gábor a barát fráter

A Szent-István pusztai tisztelgés után Gábor még két napig az édesapjánál maradt, – azután búcsút vett tőle, a hugától és a barátaitól és visszament Pozsonyba.

Itt hozzáfogott a rendes munkához, de nem volt öröme benne. Nagy ürességet érzett a lelkében. Hiszen azt a célt, amiért éveken át küzdött és ami egészen betöltötte a lelkét, – már elérte. Barátjainak a boldogságát már kiküzdötte. Miért küzdjön tovább? – Mi legyen az élete célja? Ez a kérdés merült fel a lelkében és nem tudott arra választ találni. – Ekkor jutott eszébe saját maga és szinte félelemmel gondolt a maga jövőjére. – Mert attól a céltől, amihez gyermekifjú korában szegődött, hogy szerzetes legyen, lelkében és érzelmeiben nagyon eltávolodott. Érezte, hogy ő már nem tud jó szerzetes lenni, – a szerzetesi élet nem elégíti ki a lelkét, pedig ezen megkezdett életpályáról nem lehet letérnie.

A lelki meghasonlás egyre jobban erőt vett rajta s az azelőtt életvidám, erős akaratú, barátságos természetű ember egészen tétova, magába zárkózott és állandóan szomorú emberré lett.

Észre vette rajta a környezete ezt a lelki elváltozást s eljutott ez a hercegprímás fülébe is.

Ő Eminentiaja azt gondolta: hogy talán a mostani munkaköre nem elégíti ki őt és berendelte őt a jószágigazgató irodájába. Ott az uradalmainak minden ügye összefut, – az majd érdekelni fogja őt s ebben az új munkakörben visszanyeri majd előbbi életvidámságát.

Fél esztendeig dolgozott ott Gábor. Szorgalmasan, pontosan és hibátlanul végezte a munkáját, de a kedélye csak nem vidult fel.

Mikor Ő Eminentiaja jószágigazgatójától erről értesült: áthelyezte Gábort a saját kanceláriájába. Ő fogalmazta ott és szép írásával kiállította az egyháznemesi adományleveleket s egyéb okmányokat és vezette az egyház-nemesi ügyek a „Praediália” könyveit. Szép munkakör volt ez, de Gábor ott is hallgatag és szomorú ember maradt.

Eközben Ő Eminentiaja néhányszor maga elé hívatta és maga is meggyőződött arról, hogy a barát már nem a régi ember többé, hogy már nem tud vidáman és ötletesen elbeszélni és hogy már heurékázni is elfelejtett.

Talán elvesztette hivatását a szerzetesi élethez és bántja őt, hogy benne van

a rend kötelékében? – gondolta Ő Eminentíája és megvizsgáltatta a szerzetes-rendhez való viszonyát. Ez a vizsgálat azt a meglepő eredményt derítette ki, hogy Gábor az egyszerű fogadalmat se tette még le. Abban az időben kellett volna lennie, amikor első ízben járt el, mint futár. Azóta többnyire a prímási udvarban tartózkodott s a rend nem látta jónak és szükségesnek, hogy őt a fogadalom letételére bocsássa. Csak mint novicius szerepelt a fráterek sorában. Minősítő táblázatán pedig a jó tulajdonságai felsorolása mellett az a két kevésbé ajánló megjegyzés volt: „extraneus” és „vocatio minima”. Ez azt jelentette, hogy a renden kívül teljesít szolgálatot és hogy a hivatása igen csekély.

A rend tehát bármikor elbocsáthatta Gábort és csak azért tűrte meg, mert a hercegprímásnál tett szolgálatokat; maga Gábor pedig fogadalomszegés nélkül kiléphetett a rend kötelékéből.

Egy évvel történt a lakodalom után, hogy a hercegprímás maga elé rendelte Gábort.

– Te barát, így szólt hozzá, – téged valami bánt, mond meg – mi a bajod?

– Kegyelmes uram elégedetlen vagyok a helyzetemmel és önmagammal, de közelebről nem tudom megmondani, hogy mi a bajom.

– Hát megmondom én. Harmadéve, amikor az apáddal kint dolgoztál a földeken, olyan voltál, mint a virgonc csikó, – most pedig olyan vagy, mint a száraz beteg, vagy mint akinek a vérét vették. Az a bajod neked, hogy téged az *érsek-ujvári föld húz haza*.

– Menj te haza! és légy földművelő! Ott vissza fogod nyerni a lelked egyensúlyát. Itt van az elbocsájtó leveled a provinciálistól. Nem követsz el bűnt, ha elhagyod a szerzetet. Itt van az urbáriumod. Egy fél telket adok neked és egy portát a Nemes-soron. Építsd fel ott a házat és ehhez megkapod azt a segítséget, amit a kuruc barátaid kaptak. – Élj boldogan a barátaid között.

Gábor a térdeire rogyott, a meghatottság annyira elfogta, hogy néhány pillanatilag szó nem jött az ajkára. Azután is csak megszaggatott szavakkal tudta kifejezni a háláját.

– Óh én kegyelmes jó uram!... Kegyelmes Eminentiad tekintetének látnoki ereje van... belelát lelkem legtitkosabb rejtekébe... Most tudom és érzem magam is, hogy csakugyan az a bajom, hogy az apai porta húz haza. Nem tudom én a hálamat méltó szavakkal kifejezni. Óh mennyire igazuk volt azoknak a menyasszonyoknak, amikor azt írták, hogy kegyelmes Eminentiadat arra szemelte ki az Úr Isten, hogy a kegyelmeinek és áldásainak osztogatója legyen! Mélységes hálával fogadom és köszönöm nagy kegyességét és megfogadom, hogy örökre háládatos és hűséges jobbágya leszek.

– Kelj föl Gábor fiam, mondotta megindultan a hercegprímás. Kegyelemben bocsájtalak el! Az Isten áldása legyen rajtad! Menj Isten nevében!

Gábort mintha kicserélték volna. A vidámsága, az életkedve egyszerre visszatért. Még aznap elbúcsúzott Pozsonyban mindenkitől – s másnap korán reggel elindult és boldogan sietett haza Érsekújvárra.

– Apám... Édesapám!... Itthon vagyok, szabad vagyok... gazda leszek! Ezekkel a szavakkal borult az apja nyakába.

Az öreg Máté nem tudta, hogy mi lelte a fiát. Csak amikor az megmagyarázta neki az egészet, – akkor értette meg nagynehezen és akkor olyan nagy lett az öröme, hogy azt sem tudta mit csináljon.

– Lacáné! Lacáné! Hol van már! Jöjjön hamar! Menjen a várba! Vegyen tizenkét darab nagy viaszgyertyát, a legszebbet, a legdrágábbat. Vigye el a barátokhoz, mondja meg a főtisztelendő pater gárdiánnak, hogy tiszteltetem és kéretem, hogy mondjon egy nagy misét az Isten dicsőségére. És adja oda a misére ezt a két aranyat. És azt is mondja meg, hogy küldje a sekrestyést egy szekérrel, mert én már régebben nem adtam semmit a zárdának, azt most meg akarom adni. Azután szaladjon a Nemes-sorra. Mind a négy gazdának mondja meg, hogy estére itt legyenek mind a négyen feleségestől vacsorára. Mert nagy öröm van nálam, haza jött a Gábor fiam! No szaladjon már Lacáné!

Lacáné elrohant. Az öreg Máté és a fia boldogan beszélgettek és tervezgettek, hogy hogyan fognak ők, most már egész helyen vagyis négy fertályon gazdálkodni. Este pedig ott voltak a barátai feleségestül együtt. Nagy örömmel ünnepelték meg Gábor hazaérkezését.

Másnap Gábornak az volt az első dolga, hogy elment a Pataky magyar szabóhoz és három rend gazdaruhát rendelt, – egy dologba valót, egy közönséges ünneplőt és egy díszeset ezüst gombokkal és ezüst csatokkal. A közönséges ünneplőnek szombat estére készen kellett lennie. Készen is lett.

Vasárnap reggel Gábor lóra pattant és elvágatott Kamocsára.

És itt Kamocsán derült ki, hogy nem csak az érsekújvári föld vonzotta Gábort, hanem egy titkos érzés is, amit évek óta szívében rejtegetett és amiről mint barát fráter beszélni nem mert.

Az öreg Egyed és az ifjú Egyedék is, – mert az elmúlt farsangon ifjú Egyed János oltárhoz vezette Kapronczay Esztiét, – nagyon szívesen fogadták és gratuláltak neki, amikor elmondotta, hogy már nem barát többé, hanem ő is érsekújvári telkes gazda. Elbeszélgettek egy darabig, majd azt mondotta Gábor, hogy a bírónál van teendője és engedelmet kért, hogy a lovát addig is beköthesse.

Gyöpös Csapó Benedek bíró alig ismert rá Gáborra, de azután annál jobban örült neki, mikor megtudta, hogy Gábor most már érsekújvári telkes gazda.

– Valami bizalmas dolgot szeretnék megtudni bíró úr, – kezdette a beszélgetést Gábor. Mondja csak, mi az oka annak, hogy Pethes Mariska mindaddig nem ment férjhez? – Talán nem volt megfelelő kérője?

– Dehogy nem volt, – volt biz annak több is és mind hozzáillő. Mert derék, szorgalmas és jó magaviseletű leány. Mind kikosarazta. Senki sem tudja, hogy miért. Azt találgatják a népek, hogy bizonyosan vár valakire.

– Szeretnék vele beszélni. Messze laknak? – kérdezte Gábor.

– Nem laknak messze. De nézze csak öcsém, éppen itt van egy írás az édesanyja részére. Majd elüzenek a lányért, hogy jöjjön és vegye át.

– Nagyon köszönöm bíró úr. Ez nagyon jó lesz. Kérem legyen szíves érte üzenni.

A kisbíró elment a Pethesékhez és Pethes Mariska, a kis pösze, csakhamar jött is a falu háza felé.

Szép termetű, szép arcú, helyes lány volt. Csak az arcán mintha valami fátyol lett volna, valami lebké bánatszövetből.

Nagyot dobbant a leány szíve, mikor a bíró szobájában meglátta Gábort. És pirosság szökött két halavány orcájára, amint Gábor köszöntötte őt.

Hamar átvette az írást, illedelmesen köszönt és eltávozott.

Gábor utána sietett és az utcán utána szólt:

– Mariska! Pethes Marcsa! – állj meg egy szóra!

A lány habozott, de csak egy pillanatig, azután megállott. – Nagy, ijedt szemeket vetett Gáborra s azt kérdezte:

– Mit akar nekem mondani?

– Azt, hogy már nem vagyok barát. Telkes gazda vagyok! Te éretted jöttem, hogy elhívjalak Ujvárra! Eljössz-e velem?

– El! – felelte a lány habozás nélkül.

– És mond csak Marcsa, azért nem mentél férjhez, mert reám vártál?

És a leány becsületesen, határozottan felelte:

– Magára vártam Gábor!

A rövid út elég hosszú volt ahhoz, hogy tisztába jöjjenek egymással. Hiszen két régóta egymásért epedő szív hamar megérti egymást kevés szóból is.

Az ősszel megtartották a lakodalmukat. Csölle Máté gazda boldog volt, hogy helyet adhatott nekik és a menyét csakhamar befogadta a szívébe is.

A következő tavasszal felépítették a házukat a Nemes-soron. Bele költöztek, mint a madár a párjával a megrakott fészekbe.

Manyákné

Barkó Judit az esküvője után feloszlatta a pogrányi háztartását és magához vette Manyáknét szakácsnőnek.

Manyákné pedig, aki teljes életében falun lakott, hamar megszokott az ujvári várban.

Nagyon érdekelte őt az úriszék és az igazságszolgáltatás és elég hamar kiismerte mind a kettőt. Olyan fontoskodva hallgatta meg, amint egyik-másik peres atyafi elpanaszolta neki a baját, – mintha csak ő döntött volna benne. Tanácsal is tudott szolgálni és egy kis protekciót is próbált kijárni az irnok uraknál. Jelen-tékeny személyiségnek képzelte magát s ez az állapot nagyon tetszett neki. Hiszen már régebben láttuk, hogy az ő egyszerű szíve milyen szívesen törődött a mások ügyével-bajával.

Egy esztendeje szolgált már az ügyész úrnál, amikor az érsekujvári rezidencia öreg gondnoka és portása meghalt és a Bakos huszár került a helyébe. Mert a Bakos huszárral az a baj történt, hogy egyszer, amint leugrott a bakról, olyan szerencsétlenül ugrott, hogy a bal lába kificamodott a bokájában. Attól kezdve bicegett erre a lábára és huszárnak nem volt többé alkalmas.

Ujvárrban ő viselt gondot a primási rezidenciára. De még az is az ő dolga volt, hogy az uradalmi póstát kezelte.

Ezen hivatalánál fogva Bakos gyakran megfordult az uradalmi ügyész úrnál. Sokszor a Manyákné nyitott neki ajtót és a Bakos portás szeme megakadt a Manyáknén. Mert ha ez már nem volt is fiatal, de szemrevaló és korra nézve hozzá illő perszóna volt.

Számító ember is volt a Bakos portás. Elgondolta magában, hogy milyen pompás jó ebédeket, vacsorákat főzne neki és milyen nagyszerűen rendben tartaná az uraság házát ez az életrevaló Manyákné! Neki sokkal jobb dolga és fele anynyi gondja és munkája se volna. Ezt így átgondolva, egyre jobban kedveskedett a Manyáknénak.

És mi tagadás benne, – Manyáknénak tetszett a dolog és a daliás Bakos portás is, dacára annak, hogy az egyik lábára egy kissé bicegett. Szívelte apró nyájaszkodásait, amelyek egyre gyakoriabbak és bizalmasabbak lettek. Mert Bakos portás annyira tüzet fogott és nekilódult, hogy nehéz lett volna őt megállítani.

Ki is rukkolt hamarosan és megkérte a Manyákné kezét. Ez pedig olyan hamar igent mondott, amilyen hamar csak lehetett, nehogy elkéssen vele.

Amikor ennyire jutottak, csak akkor jöttek rá arra, hogy egy nagy helyzetbeli akadály van közöttük, amit még el kell hárítani. Az akadály pedig az volt, hogy így pogrányi parasztviseletben a Manyákné nem vonulhat portásnének az uraság házára.

Manyákné azon melegiben elmondotta a nagy örömét és a nagy gondját az asszonyának. A nemzeti asszony örült a régi, hú cselédje szerencséjének és hamar segített a gondján. Régebbi ruháiból csináltatott neki öt egész rendes, uras öltözetet és Manyákné átöltözött.

Az uras ruhában pedig Bakos portásnak még jobban kedvére való asszony volt. De még nagyobb lett a boldogsága akkor, amikor Manyákné megvallotta neki, hogy nem megy hozzá egészen üres kézzel, mert 600 tallér megtakarított pénzcskéje is van.

Az esküvőt hamarosan megtartották, egész csöndben, minden feltűnés nélkül, ahogy idősebb korú házassulandókhöz illik. És Manyákné, mint Bakos János portás hites felesége bevonult az uraság házára.

És boldog volt, nagyon boldog, amikor a népek úgy tisztelték meg őt hogy: portásné tésasszony.

BEFEJEZÉS

Hagyomány. Való tények. Mese

A múlt század hetvenes éveiben beszélte nekem boldogult édesapám, hogy az érsekujvári Ozoróvszky nevű család Trencsén megyében birtokos, magyar, nemesi család volt és hogy a család egyik őse a kisbirtokát az idősebbik fiára hagyta, a fiatalabbik fia pedig elszármazott Trencsén vármegyéből. Hogy ez azután kuruc katona volt és a Rákóczi-féle szabadságharc után az esztergomi érseknek érsekujvári jobbágya lett és ő lett az őse az érsekujvári, később elágazott Ozoróvszky családnak.

Közhagyomány volt és ma is emlegetik, hogy több érsekujvári gazdacsaládnak, egykori érseki jobbágyoknak, nemes a származásuk és kuruc katona volt az ősük.

A Nemes-sorról pedig azt tartotta a közhit, hogy azt a házsört nemes emberekből lett jobbágyok építették s azon a soron laktak és ezért nevezték el azt Nemes-sornak.

*

Az Ozoróvszky családra vonatkozó hagyományt támogatják az anyakönyvek.

A legrégebb érsekujvári anyakönyv 1685-ből való, abból az esztendőből, amikor a vár a török járom alól felszabadult. A régebbi anyakönyvek a török uralom alatt elpusztultak.

Való tény, hogy az anyakönyvekben a tizenhetedik század végén és a tizenkilencedik század elején az Ozoróvszky családnév még nem fordul elő. De azután egyre sűrűbben szerepel. És az anyakönyvekből megállapítható az is, hogy a tizenkilencedik század végén már több Ozoróvszky nevű család élt Érsekujvárott. Nagyon valószínű, hogy ezek a családok mind a tizenkilencedik század elején Érsekujvárott letelepedett ősnek a leszármazói.

Egy század leforgása alatt sok változás történt. A családok elágaztak, az egész urbéri telkek részekre töredeztek. A régi porták gazdát cseréltek, sőt egyes régi családnevek is megváltoztak.

Boldogult édesapám 1807-ben született. Apja Ozoróvszky Márton, anyja Simon Mária volt. Az ő fiatal korában az Ozoróvszky család eredetéről, nemességéről, a családalapító ősről, ennek kalandjairól és Érsekujvárott történt megle-

lepedéséről szóló hagyomány még köztudatban volt. Boldogult apám szentül hitt ebben a hagyományban s a férfi korbá lépve visszakövetelte és használta régi, igazi nevét és ehhez annyira ragaszkodott, hogy összes gyermekeit Ozoróvszky néven iratta be az anyakönyvbe.

A Nemes-sorról pedig való tény az, hogy az a Rákóczi-féle szabadságharc után és még az érsekújvári várbástyák lebontása előtt a tizennyolcadik század elején keletkezett.

Épült pedig ez a sor a vár bécsi kapujától északra, a széles várárkon túl, a Pirító keleti partja melletti emelkedettebb térségen, keletnek fekvő homlokzattal.

A vár felőli végén volt a régi, Mária nevű temető. Ennek a temetőnek a sarkában épült föl később 1780-ban a ma is meglevő és nagy kegyeletben álló kápolna. Azért ez a házsor csak az északi irányban terjeszkedhetett a később megnyílt, Babka nevű temető felé.

1810. május 9-én nagy katasztrófa szakadt Érsekújvárra. Szélviharos időben tűz ütött ki és az egész város porrá égett. A Canonica visitációban olvasható feljegyzés szerint leégett a város két temploma is és tornyaikban megolvadtak és lezuhantak a harangok. Ennek a tűzvésznek lángnyelvei és zsarátnokai sok történelmi emléket, ereklyét és becses családi feljegyzést pusztítottak el. A pernyéje és hamuja pedig betemette azokat a nyomokat, amelyek után ezen történet megírása közben kutattam.

A múlt század nyolcvanas éveiben elmúlt maga a történelmi jelentőséget sejtető és a hagyományt őrző Nemes-sor név is. De csak a hivatalos megjelölésből tűnt el akkor, – a közhasználatban azután is még évtizedekig megmaradt. És az érsekújváriak közül az öregebbek még mindnyájan tudják, hogy melyik volt a Nemes-sor.

Akkép tűnt el pedig ez a név, hogy a Nemes-sor előtt létezett nagy üres, homokbuckás, terméketlen területet házhelyekké elparcellázták és a Nemes-sorral szemben új házsor épült és így utca keletkezett. A múlt század végén az utcanevek általános meghatározásakor ez az utca a „Mária-utca” nevet kapta.

*

Ezt a már haldokló hagyományt és ezeket a való tényeket, mint öreg, mohos jegenyéket a folyondár, vagy mint a hárfa húrjait a mélabús dallam – befutja a mese.

És ez a mese most útrakél.

És bekopog a magyar házakhoz és a magyar szivekhez. És ahol szívesen fogadják, – ott elkezd mesélni.

És mesél... mesél... régi, szép daliás időkről, – magyar vitézségről, – kuruc dicsőségről, – kuruc ősookról, – szépséges magyar ósanyákról,... mesél a késő unokáknak.

V é g e

KURUC ÖSÖK

REGÉNY KÉT KÖTETBEN

IRTA:

OZORAI JÓZSEF

I. KÖTET

MÁSODIK KIADÁS

1929.

A SZERZŐ SAJÁT KIADÁSA

WINTER ZSIGMOND FIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT
ÉRSEKÚJVÁR

A regény 1929-es, kétkötetes kiadásának címlapjai

KURUC ŐSÖK

REGÉNY KÉT KÖTETBEN

IRTA:
OZORAI JÓZSEF:

II. KÖTET
MÁSODIK KIADÁS

1929
A SZERZŐ SAJÁT KIADASA

WINTER ZSIGMOND FIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT
ÉRSEKIJVÁR

TARTALOM

I. KÖNYV	5
BEVEZETÉS • Utcanevek. Dúlónevek. Nemes-sor	7
I. FEJEZET • Három kuruc és egy barát	13
II. FEJEZET • Ozoróvszky György	20
III. FEJEZET • Beretzky Pál	38
IV. FEJEZET • Barkó Imre	50
V. FEJEZET • Csölle Gábor a barát fráter	56
VI. FEJEZET • A sárkány és a galambok	62
VII. FEJEZET • Gábor barát kivágja magát és jelentést tesz a hercegprímásnak	79
VIII. FEJEZET • A patkó	89
IX. FEJEZET • A szerelem ébredése. A sebek gyógyulása. A szívek gyuladnak	107
X. FEJEZET • Barkó Imre rendet csinál	140
XI. FEJEZET • Nagy esemény Kamocsán	153
XII. FEJEZET • Berthóty és a tisztikar megbecsülik kurucainkat	166
XIII. FEJEZET • Gábor barát Pogrányban és a hercegprímás előtt	170
XIV. FEJEZET • Jönnek a levelek. Barkó Imre a csávéban	174
XV. FEJEZET • Kurucaink Érsekújvárt védik	177
XVI. FEJEZET • Ozoróvszky Bottyán generálisnál	181
XVII. FEJEZET • Beretzky a fejedelemnél	186
XVIII. FEJEZET • Barkó Imre a várban szolgál	190

II. KÖNYV	203
I. FEJEZET • Temetés a nagymajtényi síkon. A kegyelem.	
A bujdosás	205
II. FEJEZET • A zsandár	215
III. FEJEZET • Gábor barát Bécsbe megy	225
IV. FEJEZET • Éjjeli audientia	230
V. FEJEZET • Csölle Máté gazda és leánya	239
VI. FEJEZET • A kutyamosó	248
VII. FEJEZET • A megzavart idill	257
VIII. FEJEZET • Boriska akcióba lép. Klárika remekel	268
IX. FEJEZET • „Gábor barát azonnal jőjjön”	281
X. FEJEZET • Az urbárium	289
XI. FEJEZET • Kopfhammer plébános az aranyakkal és a kánonjoggal.	
Nagy öröm a Kiszélsoron	304
XII. FEJEZET • A szerelem diadala	311
XIII. FEJEZET • Épül a hajlék	327
XIV. FEJEZET • Négy menyasszony egy portán	339
XV. FEJEZET • A lakodalom	348
XVI. FEJEZET • A Nemes-sor	360
XVII. FEJEZET • A földesúr és jobbágjai	364
XVIII. FEJEZET • Utolsó ecsetvonások	376
BEFEJEZÉS • Hagyomány. Való tények. Mese	386
LEVÉL AZ OLVASÓHOZ	392

LEVÉL AZ OLVASÓHOZ

Egy régen elfeledett író évtizedek óta méltatlanul kallódó regényét tartja, végre, kezében az olvasó! Ezért külön is lényegesnek tartom leszögezni: a szerző iránti tisztelet okán most, az új köntösben új kiadásra kerülő *Kuruc Ősök* szövegén semmit sem változtattunk. Meghagytuk a több mint háromnegyed évszázaddal ezelőtti stílust, nem apasztottunk semmit a cselekmény romantikáján, a jelzők szerepén, olykor harsányságán; sőt, e történeti elbeszélés stílusát és textusát is érintetlenül hagytuk – megőrizve ezzel a tájainkon mára szinte ismeretlenné vált szerző: Ozorai József eredeti, gyanútlan-bátor írói hangját, szövegének sodró, üde lendületét. Egyebek között azért, mert e könyvnek – melynek a szlovákiai magyar családok könyvespolcain, hazai magyar tanítási nyelvű iskoláink könyvtárszobáiban évtizedek óta újabb meg újabb kiadásokban ott lenne a helye – különös mostohasors jutott. Sajnos, sem a könyvkereskedésekben, sem a közkönyvtárakban nem lehetett rálelni. Így nem csoda, hogy Pozsonytól Ágcsernyőig nemzedékek nőttek fel úgy, hogy mind az irodalomkedvelők, mind a történelem iránt érdeklődők tudomást sem szereztek, szerezhettek erről a maga nemében kitűnő olvasmányról, amely a szó legeredetibb értelmében a tájainkon játszódik; és úgy szól rólunk, hogy tagadhatatlan történelmi örökségünket gyarapítva – a regény befejező fejezetének alcímével összhangban – a hagyománnyal, a való tényekkel és a legendákká nemesedett mesével ötvözi. De egyúttal arra is figyelmeztet, hogy a szlovákiai magyarság öntudatának éltető ereje az emlékezés és a bizonyítás. Annak bizonyítása, hogy a történelmi múltunk részese a tágabb régió szellemi közösségének, Európa erejének, az együttélés történelmi mozaikja sokszínűségének. Mindezek apropóján érzem nagyszerűnek, hogy két derék pogrányi lokálpatrióta: Hajdu László és Kondé János 2004 tavaszának egy szép napján – Pográny Község Önkormányzatának és a Zoboralji Községek Regionális Társulásának buzdítására – azzal a szándékkal kereste meg e könyv jelen kiadóját: találjuk meg közösen annak módját, hogy a *Kuruc Ősök* általuk fellelt hiteles története napjainkban is maradandó olvasmányélményt kínáljon annak, aki a XXI. században is méltán kíváncsi a kuruckor kicsi és nagy embereinek sorsára.

Őszintén szólva, avval a szándékkal vállaltuk e két derék pogrányi polgár, illetve az őket támogató közösségek szándékának megvalósítását, amellyel nyilván Ozorai József is idestova nyolcvan esztendeje elhatározta, hogy a hajdani nagy idők történeteinek hű és historikus krónikása legyen.

Hogy üzenjünk a múlt/unk/ról a mának, sőt a jövőnek.

Csenke, 2004 decembere

Miklósi Péter